

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD
Archeologický ústav ČSAV – Numismatická komise

NUMISMATICKÝ
SBORNÍK
XVII

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE VĚD

Vědecký redaktor: doc. dr. Jiří Sejbal, CSc.

Výkonná redaktorka: dr. Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, CSc.

Adresa redakce: Archeologický ústav ČSAV, 118 01 Praha 1, Letenská 4

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČSAV
Numismatická komise

NUMISMATICKÝ SBORNÍK XVII

ACADEMIA
NAKLADATELSTVÍ
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
PRAHA 1986

POZNÁMKY K SOUPISU KELTSKÝCH MINCÍ A JEJICH NALEZIŠTĚ V SEVEROVÝCHODNÍCH ČECHÁCH

I v dnešní době, kdy jsou stále více těžkou zemědělskou mechanizací narušovány stopy po historických kulturách naší země, se přichází na pozůstatky keltských sídlišť a pohřebišť. Je tomu tak i ve východních Čechách, kde systematický výzkum zajišťuje archeologické oddělení Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové¹ ve spolupráci s Archeologickým ústavem ČSAV v Praze. Bohužel ani při této dlouholeté činnosti nebyl objeven žádný depot keltských mincí, ačkoliv bychom jej při poměrně velké hustotě keltského osídlení² plným právem mohli očekávat. Mince nebyly zatím podchyceny ani v největším východočeském keltském oppidu České Lhotici³ u Nasavrku. Veškeré jejich lokality, které jsou uvedeny v prvním svazku Nálezů,⁴ jsou známy z doby před rokem 1932. V uvedené práci je jich evidováno celkem patnáct.⁵ K tomuto počtu připojil v roce 1966 Jaroslav Šůla ve svém Soupisu nálezů mincí⁶ další dvě jména, a to Rosnice⁷ a Sendražice.⁸

V Rosnici měl být údajně nalezen⁹ „čeledinem rolníka Suchánka před nebo roku 1898¹⁰ zlatý a prohloubený peníz, který prodal“. Podle tehdejších Šůlových

¹ Dovoľujeme si poděkovat zejména dr. J. Siglovi i ostatním členům oddělení za zapůjčení pracovních zápisů, odborné konzultace i zájem o tento příspěvek.

² Viz Mapa keltských sídlišť a pohřebišť a k ní náležející číselný seznam lokalit. Mapa byla sestavena na základě údajů následující odborné literatury a pramenů: Filip, J.: Keltové ve střední Evropě. Praha 1956; Rybová, A.: Laténská sídliště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středočeské. Fontes musei Reginaehradecensis, supplementum III. Hradec Králové 1968; Přirůstková kniha I. archeologického oddělení KMVC v Hradci Králové z let 1969–1976 a přírůstková kniha II. téhož oddělení z let 1977–1983.

³ Viz č. 34 na mapě keltských sídlišť a pohřebišť.

⁴ Radoměřský, P.: Nálezy keltských mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Praha 1955.

⁵ Viz Mapa nálezů keltských mincí a k ní náležející číselný seznam lokalit.

⁶ Šůla, J.: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes musei Reginaehradecensis 3. Hradec Králové 1966.

⁷ Šůla, J.: Příspěvky . . . , str. 42, č. 75.

⁸ Šůla, J.: Příspěvky . . . , str. 44, č. 79.

⁹ Zprávu o nálezových okolnostech Šůla převzal z práce Duška, J.: Nálezy předhistorické v kraji Královéhradeckém. Pojednání historického a průmyslového musea v Hradci Králové č. 6. Hradec Králové 1898, str. 70.

¹⁰ Rok nálezů Šůla omezil rokem vydání Duškovy práce. Ale text před údajem o nálezů mince a následující nám umožňuje rozpětí let poněkud zúžit na léta 1881–1890.

výzkumů¹¹ se jednalo o třetinku zlatého statéru, typu Donebauer č. 4, průměru 12–13 mm, hmotnosti 2,3 g. Jeho pozdější poznámky v nálezovém archivu královéhradecké numismatické sbírky svědčí o tom, že se tímto nálezem dále zabýval. V nálezové kartě s heslem „Rosnice“ odkazuje na drobnou práci Josefa Dušky,¹² ve které se o tomto nálezu říká: „Čeledín Suchánkův nalezl v popelištích, neboli kulturních jamách zlatou, tak zvanou duhovou misku 9 gramů váhy, kterou penězoměnc p. Mikš v Praze koupil“. Šula v nálezové kartě dále zaznamenal korespondenci ředitele královéhradeckého muzea dr. Ludvíka Domečky¹³ s panem Josefem Matějkou, cukrářem v Josefově. Z této korespondence vysvítá, že J. Matějka byl pokládán za majitele mince nalezené „na Kopečném poli u Rosnice“,¹⁴ a že ho L. Domečka požádal o její ofotografování. Z obsahu korespondence se dá předpokládat, že fotografie byly L. Domečkovi doručeny. Literární archiv muzea v Hradci Králové je však nemá k dispozici.

Zároveň se žádostí o fotografie mince z Rosnice žádal L. Domečka J. Matějku i o fotografie potinové mince ze Sendražic, kterou Matějka údajně¹⁵ také vlastnil. Šula ve svém Soupisu o sendražickém nálezu¹⁶ píše: „V roce 1880¹⁷ byla údajně nalezena (prý v popelnici slezskoplatěnického pohřebiště!) v Sendražicích olovená keltská mince. Na jedné straně je vyobrazena hlava, nad čelem věnec, na hlavě je pokrývka, na druhé straně koník v cvalu doleva.¹⁸ Není také ale vyloučeno, že jde o padělek.“¹⁹ Ze zápisu v kartotéce²⁰ tzv. Matějkovy numismatické sbírky je zřejmé, že zmíněná korespondence mezi L. Domečkou a J. Matějkou byla vedena roku 1910 a že J. Matějka přislíbil nejen fotografie mincí z obou nálezů, ale také předání mincí do královéhradeckého muzea. Avšak k této transakci patrně nikdy nedošlo. V roce 1983 při inventarizaci systema-

tické sbírky mincí muzea v Hradci Králové byla identifikována potinová keltská mince, jejíž vzhled značnou měrou odpovídal známému popisu mince ze Sendražic. Zcela se však lišila velikost²¹ mince. V hořickém muzeu je v Matějkově sbírce na místě označeném jako „keltská mince ze Sendražic“ zařazena mince, kterou nelze určit, jelikož je naprosto zničená cínovým morem. Rozměrově by však mohla odpovídat Matějkově údaj. Zakládají-li se jeho zápisky na skutečnosti, můžeme předpokládat, že je to táž mince, o které již v roce 1904 napsal,²² že „olovo jest tak zvětřalé, musil (jsem) hluboce nožem zaříznout, abych se přesvědčil o kovu“. Mince z numismatického depozitáře královéhradeckého muzea je naopak zachována velmi pěkně²³ a je beze stopy mechanického poškození. Ve starém inventáři mincí²⁴ je zapsána pod inventárním číslem 144 jako „koupená stříbrná keltská mince“. V poznámce je odkaz na číslo protokolu 482a,²⁵ ve kterém se dočteme, že dne 3. 6. 1889 byla mimo jiné koupena „v Praze u Trinkse 1 mince keltská“. Tento zápis nám dodal jistoty, že se v žádném případě nejedná o minci, kterou chtěl L. Domečka koupit od J. Matějky až v roce 1910. Co to bylo za minci, o niž měl L. Domečka zájem, v podstatě nevíme. Vše nasvědčuje tomu, že se jednalo o odlitek mince ze sendražického nálezu. Matějkovy numismatické zápisky to sice dostatečně nevyjasňují, ale později sepsaný seznam²⁶ jeho sbírky jednoznačně uvádí: „Celtická mince, odlitek originálu nalezeného u Sendražic“. Zjistíme však ještě někdy, zda opravdu existovala nějaká keltská mince nalezená u Sendražic a případně, kde je nyní uložena?

Nezodpovězena zůstává i řada otázek okolo nálezu zlaté keltské mince z Rosnice. Především, zda Josef Matějka mohl vlastnit tuto minci, když víme, že nálezce minci vzápětí prodal penězoměnci do Prahy?²⁷ Zda mince v jeho sbírce náhodou nepochází z úplně jiného nám neznámého nálezu mimo východní Čechy? Víme, že údaje Josefa Dušky o zlaté minci nalezené v Rosnici se rozcházejí²⁸ s údaji o minci, kterou Jaroslav Šula podle Matějkových zápisů v jeho sbírce předpokládal. V Matějkových zápiscích je však ještě údaj²⁹ o další zlaté keltské minci typu Donebauer č. 6, průměru 9 mm, hmotnosti 1 g. Byla koupena v roce 1904. Odlišným inkoustem je zde poznámka: „z nálezu

¹¹ Š u l a , J.: Příspěvky . . . , str. 70, v pozn. č. 132 odkazuje na Vlastivědné muzeum v Hořicích v Podkrkonoší, kartotéku Matějkovy numismatické sbírky, přír. č. 13 522, kartotéční lístek č. 6. Dále uvádí, že převzal Matějkovy údaje, jelikož neměl možnost minci sám prohlédnout. O Matějkově popisu mince se zmiňuje jako o nepřesném a rozvlácném. Viz též Š u l a , J.: Matějkova sbírka denárů a brakteátů v hořickém muzeu a jeho zápisy o nálezech v ní. In: NumSb 9, Praha 1966, s. 291–294.

¹² D u š k a , J.: Památky po našich pohanských předcích v kraji královéhradeckém. Jaroměř 1900, s. 29–30.

¹³ Viz korespondenční lístek Josefa Matějky z Josefova b. d., Ludvíku Domečkovi, uložený v Literárním archivu Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové, sign. LA 3426 (archiv L. Domečky č. 246).

¹⁴ Lokalitu nálezu Matějka buď upřesňoval nebo popisoval, jak se mu to lépe hodilo. Na kartotéčním lístku č. 6 (viz pozn. č. 11) nálež lokalizoval na „pole u Rosnic blíže Nechanic“.

¹⁵ D u š k a , J.: Nálezy předhistorické . . . s. 56.

¹⁶ Š u l a , J.: Příspěvky . . . , s. 44, č. 79.

¹⁷ Rok nálezu můžeme posunout dle informací J. Dušky (Nálezy předhistorické . . . s. 56) k roku 1878. V roce 1880 Jos. Matějka minci pouze od Jos. Dušky dostal, jak sám zaznamenal na kartotéčním lístku č. 4 (dále viz pozn. č. 18)

¹⁸ Šula se v popisu mince opřel o Matějkovy zápisky tzv. kartotéku Matějkovy numismatické sbírky (viz pozn. č. 11), kartotéční lístek č. 4, odst. 13. Bohužel Matějka neuvádí rok nálezu, přesnější lokalitu ani žádné jiné bližší údaje.

¹⁹ Tento Šulův dovětek je asi ovlivněn nejasnými Matějkovými údaji, viz kartotéční lístek č. 4, kde Matějka jednou mluví o „odlitku oloveném“, podruhé o „stříbrné minci nalezené u Sendražic“, pak o „originálu potinové mince“ a zase o „odlitku, který měří 26 mm.“

²⁰ Viz zmiňovaný kartotéční lístek č. 4, poznámka na rubní straně k roku 1910.

²¹ Viz kartotéční lístek č. 4, závěr odstavce č. 13: „odlitek měří 26 mm“.

²² Tamtéž.

²³ Viz obr. 1.

²⁴ Inventář mincí muzea v Hradci Králové, vedený do roku 1960, s. 8.

²⁵ Archiv K MVČ v Hradci Králové, Jednací protokol muzea královéhradeckého Ia, 1880–1894, č. knihy 1, nestránkováno. – Za ochotné vyhledání tohoto protokolu děkujeme dr. Z. Zahradníkovi.

²⁶ Viz Vlastivědné muzeum v Hořicích v Podkrkonoší, Seznam mincí, odznaků a známek sbírky Matějkovy, přír. č. 13520, s. 1, č. 1.

²⁷ Viz D u š k a , J.: Památky . . . , s. 29

²⁸ Jde především o údaj hmotnosti. D u š k a (Památky . . . , s. 29) udává 9 gramů, Šula 2,3 gramu.

²⁹ Viz Matějkova kartotéka (příč. č. 13 522), kartotéční lístek č. 5

u *Nechanic?*³⁰ V seznamu Matějkovy sbírky se pod číslem 2 a 3 skutečně setkáváme se dvěma zlatými mincemi,³¹ zapsanými jako „*duhovky zlaté z nálezů českých, větší a menší kus*“. Obě mince jsou uloženy v trezoru Městského národního výboru v Hořicích v Podkrkonoší.

Jako zůstaly problematické nálezy v Rosnici a Sendražicích, zůstává otevřená i otázka, z kterého nálezu pochází již zmíněná keltská mince v muzeu v Hradci Králové. Je to potinová keltská mince kapostalského³² typu, průměru 14 mm, hmotnosti 2,4780 g (*obr. 1*).

Obr. 1. Avers a revers potinové keltské mince kapostalského typu, KMVČ Hradec Králové. Zvětšeno. Foto ing. J. Němeček.

Av.: v kruhu z perliček hlava z pravé strany. Na čele má široký diadém, zdobený silnou klikátkou, nad ním vlasy ve 4 silných a postupně se zužujících pramenech. Oko je velmi výrazné, podobně i nos. Ústa nejsou zakreslena. Obvod brady je lemován krátkým vousem.

Rev.: jezdec na koni z levé strany. Ze stylizované hlavy jezdce je patrné kruhové oko a několik polokroužků za hlavou značí dlouhé vlasy jezdce. Esovitě prohnutá linie vyznačuje trup a v koleně ohnutou nohu jezdce. Část hlavy

³⁰ Zde se můžeme domnívat, že se tato poznámka netýká nechanického nálezu, ale právě nálezu rosnického. Víme, že Matějka nález v Rosnici lokalizoval různě – viz pozn. č. 14 a lokalizaci nálezu uvedenou na korespondenčním listku L. Domečkoví. I tak je však otázka místa nálezu této mince velice sporná.

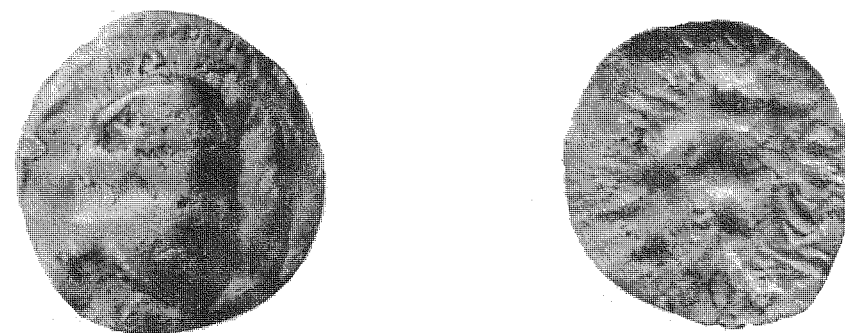
³¹ Viz přír. č. 13 520 Seznam mincí . . . , s. 1, kde u č. 2 je poznamenáno inv. č. 16 242 a u č. 3 inv. č. 16 243 (kus větší).

³² Viz publikace analogických kapostalských drobných mincí: G o h l, Ö.: Größ Dessewffy Miklós bárbár pénzei. Budapest 1910, tab. 9, č. 246–250. P i n k, K.: Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn. Budapest 1939, s. 106, tab. 25, č. 500, 501. G ö b l, R.: Ostkeltischer Typenatlas. Braunschweig 1973, tab. 39, č. 500 (1–5).

koně leží již mimo střížek. Na minci je patrna pouze jedna přední a obě zadní nohy. Kolena jsou vyznačena výraznými tečkami a kopyta poměrně velkými trojúhelníky. Ocas je upraven do 4 pramenů.

Tento typ drobných kapostalských mincí se vyskytuje především v Maďarsku.

S neznámou lokalitou nálezu je v královéhradeckém numismatickém depozitáři uložena pod přír. číslem 536/83 ještě jedna keltská mince, a to osminka statéru³³ s obrazem Athény Alkis o průměru 9 mm × 8 mm a hmotnosti 0,9629 g (*obr. 2*).

Obr. 2. Avers a revers keltské osminky statéru s obrazem Athény Alkis, KMVČ Hradec Králové. Zvětšeno. Foto ing. J. Němeček.

Av.: z mincovního okraje pokrytého nepravidelnými rýhami a zářezy vystupuje hrbol přibližně oválného tvaru, jehož jedna delší strana není zaoblená, nýbrž téměř rovná a protější strana hrbolu přechází uprostřed v poměrně široký nezřetelný výběžek.

Rev.: okraj mince je pokryt nepravidelnými drobnými rýhami, z nichž většina směřuje přibližně od středu mince k okraji. Uprostřed mince jsou 3 pod sebe umístěné hrboly naznačující postavu. Z prostředního hrbolu, v němž je možno spatřovat horní část trupu, vystupuje pohledově vlevo výběžek k oválnému, vzhledem k postavě šikmo položenému hrbolu, značícímu ruku, která drží štít.

Hrbol na lící straně mince naznačuje hlavu, jejíž kresba jako na většině keltských mincí v našich zemích není detailně propracována. Obraz na rubu mince představuje stylisovanou Athénu Alkis. Osminky statéru, které na rubní straně zachovávají původní antický obraz Athény Alkis, jsou rozšířeny v našich zemích i v přilehlém Slezsku a Rakousku. Obraz na lící i rubní straně

³³ Viz obr. 2. Za vyhotovení map i fotografií děkujeme ing. Janu Němečkovi.

naší mince však není zcela přesnou analogií žádné osminky statéru publikované v Paulsenově katalogu.³⁴

Z uvedeného přehledu veškerých zpráv o nálezu z Rosnice a Sendražic vyplývá, že popsané dvě mince nelze s jistotou spojovat s těmito lokalitami a můžeme považovat pouze za pravděpodobné, že pocházejí z východních Čech. Spolehlivě doložený nálezový fond východočeského kraje tvoří proto dosud stále staré nálezy, jichž můžeme na mapě zachytit celkem sedmnáct. I když je tento počet vzhledem k ostatním pozůstatkům keltského osídlení východočeského kraje velmi malý, neboť mapa keltských sídlišť a pohřebišť dnes již čítá 102 lokality, není bez užítu vzájemné srovnání obou map.

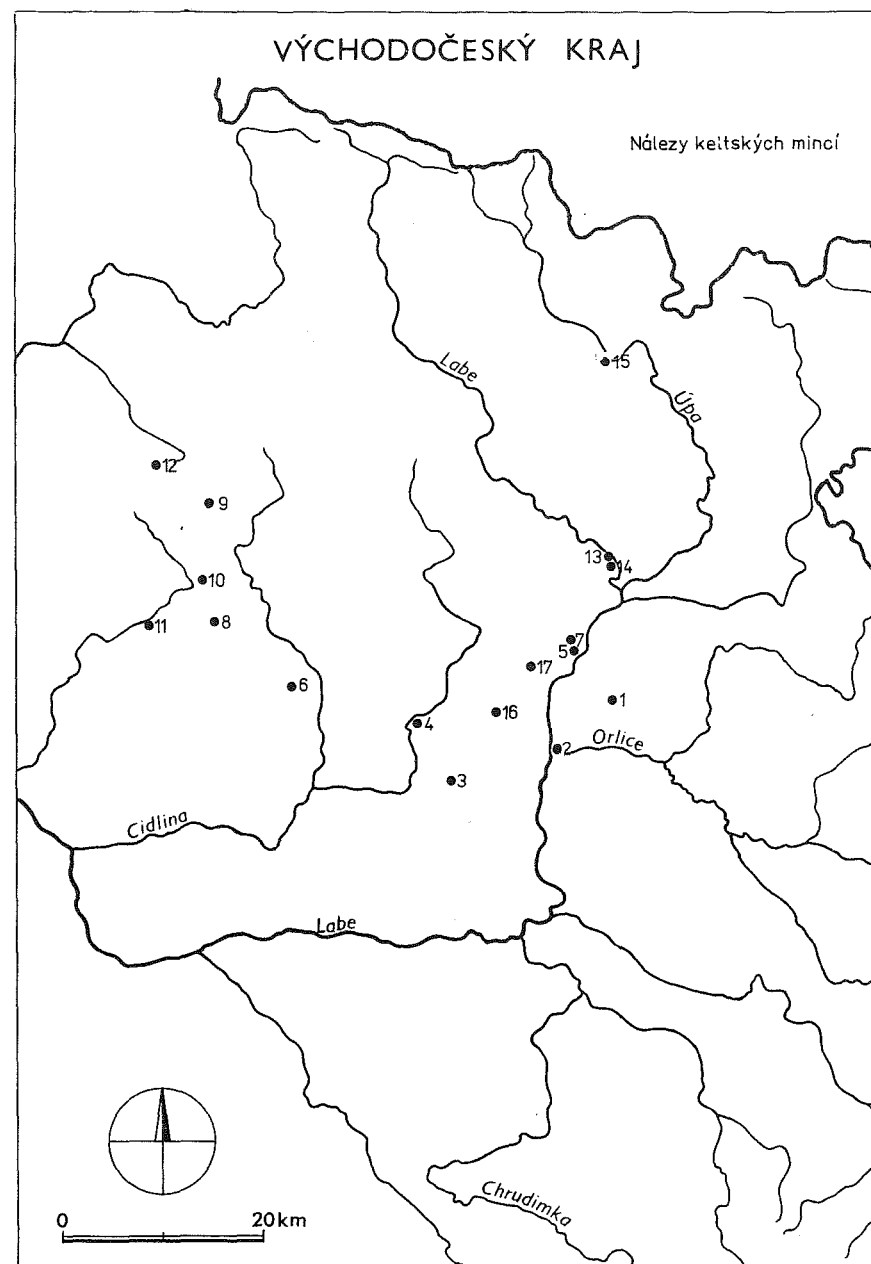
Nálezy keltských mincí (*obr. 3*) se soustřeďují ve dvou oblastech: jednak mezi řekami Mrlinou a Cidlinou a jednak mezi přítokem Cidliny Bystřicí a Labem. Na levý břeh Labe tyto nálezy zasahují jen výjimečně. Mezi Mrlinou a Cidlinou je rovněž doložena řada sídlišť a pohřebišť (*obr. 4*). V druhé oblasti výskytu mincovních nálezů, mezi Bystřicí a Labem, je pak podle archeologických nálezů keltské osídlení ještě hustší. Nálezy mincí v těchto dvou oblastech tedy zcela odpovídají rozšíření laténských sídlišť. Určitým problémem je však archeologicky doložená třetí sídelní aglomerace ve východních Čechách, rozprostírající se jižně od ohbí Labe u Pardubic, kde dosud mincovní nálezy zcela chybějí. I když si plně uvědomujeme, že všechny archeologické nálezy nelze považovat za zcela současné s dobou rozšíření jednotlivých druhů keltských mincí v našich zemích, je nepochybné, že oblast jižně od ohbí Labe byla i v době oběhu keltských mincí dostatečně osídlena. Absence keltských mincí v této krajině má proto hlubší hospodářsko-společenské příčiny, jejichž řešení si vyžádá ještě další podrobný numismatický i archeologický výzkum. V této práci jsme chtěli pouze konfrontací mincovních a archeologických nálezů upozornit na shody i rozdíly v jejich teritoriálním rozšíření, které jsou výmluvným dokladem místních vývojových odlišností.

ZUSAMMENFASSUNG

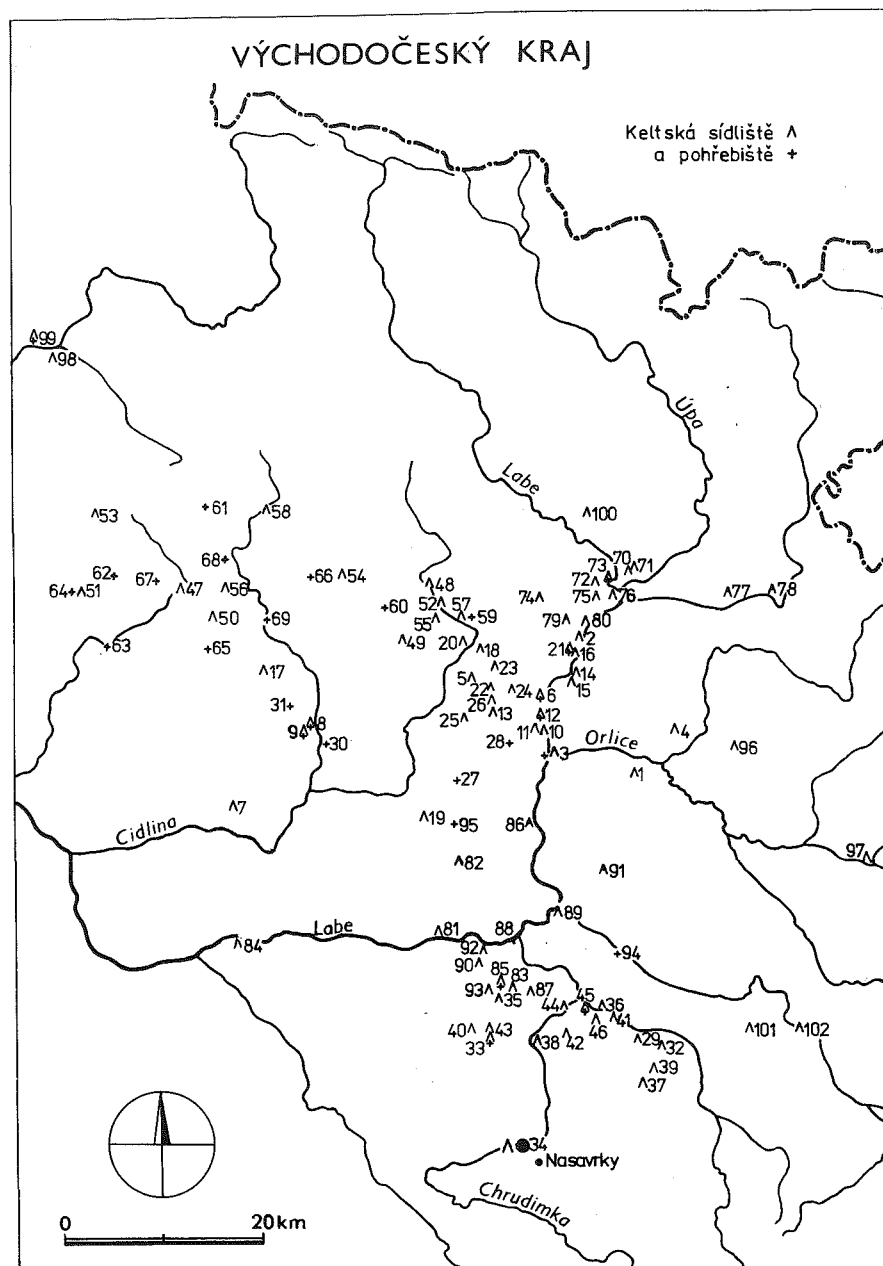
Bemerkungen zur Bestandaufnahme der keltischen Münzen und ihrer Fundorte in Nordostböhmen

Im Zusammenhang mit zwei keltischen Münzen, die wahrscheinlich in Ostböhmen gefunden wurden, wird eine Bestandaufnahme aller bisher bekannten Münzfunde der keltischen Epoche aus dem ostböhmischem Kreis (insgesamt 17 Lokalitäten) publiziert. Ein Vergleich der Karte die-

³⁴ Paulsen, R.: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig - Wien 1933, tab. 6, č. 112-120, tab. 7, č. 121-139.

Obr. 3. Nálezy keltských mincí ve východočeském kraji: 1 Černilov (o. Hradec Králové), - 2 Hradec Králové, - 3 Libčany (o. Hradec Králové), - 4 Nechanice (o. Hradec Králové), - 5 Smířice (o. Hradec Králové), - 6 Starý Bydžov (o. Hradec Králové), - 7 Holohlavy (o. Hradec Králové), - 8 Česov (o. Jičín), - 9 Jičín, - 10 Jičíněves (o. Jičín), - 11 Kopidlno (o. Jičín), - 12 Pařez-hrad (o. Jičín), - 13 Brod-Heřmanice n./Labem (o. Náchod), - 14 Brod (o. Náchod), - 15 Trutnov, - 16 Rosnice (o. Hradec Králové), - 17 Sendražice (o. Hradec Králové).

Obr. 4. Keltská sídliště a pohřebiště ve východočeském kraji: 1 Běleč (o. Hradec Králové), - 2 Černožice (o. Hradec Králové), - 3 Hradec Králové, - 4 Jeníkovice, - 5 Lípa (o. Hradec Králové), - 6 Lochenice (o. Hradec Králové), - 7 Lovčice (o. Hradec Králové), - 8 Nový Bydžov (o. Hradec Králové), - 9 Chudonice (o. Hradec Králové), - 10 Plácky (o. Hradec Králové), - 11 Plotiště (o. Hradec Králové), - 12 Předměřice (o. Hradec Králové), - 13 Rosnice (o. Hradec Králové), - 14 Skalice (o. Hradec Králové), - 15 Skalička (o. Hradec Králové), - 16 Smiřice (o. Hradec Králové),

ser Funde mit der Karte der keltischen Siedlungen und Gräberfelder (102 Lokalitäten) zeigt, dass sich das Vorkommen von Münzen und Siedlungsüberresten in zwei kleineren Gebieten völlig deckt, dass aber im Bereich südlich der Elbkrümmung bei Pardubice, wo eine sehr dichte Siedlungsagglomeration nachgewiesen ist, Münzfunde bislang fehlen. Das Fehlen von Münzen in diesem Gebiet hat zweifelsohne tiefere sozioökonomische Ursachen, zu deren Klarstellung es einer weiteren, auf einer breiteren Materialbasis beruhenden Forschung bedarf.

- 17 Vinary (o. Hradec Králové), - 18 Benátky (o. Hradec Králové), - 19 Dobřenice (o. Hradec Králové), - 20 Hněvčoves (o. Hradec Králové), - 21 Holohlavy (o. Hradec Králové), - 22 Chlum (o. Hradec Králové), - 23 Máslojedy (o. Hradec Králové), - 24 Neděliště (o. Hradec Králové), - 25 Probluz (o. Hradec Králové), - 26 Rozběhice (o. Hradec Králové), - 27 Libčany (o. Hradec Králové), - 28 Svobodné Dvory (o. Hradec Králové), - 29 Blansko (o. Chrudim), - 30 Měnik (o. Hradec Králové), - 31 Starý Bydžov (o. Hradec Králové), - 32 Brčekoly (o. Chrudim), - 33 Bylany (o. Chrudim), - 34 ČESKÁ LHOTICE (o. Chrudim), - 35 Dřenice (o. Chrudim), - 36 Dvakačovice (o. Chrudim), - 37 Chrast u Chrudimě (o. Chrudim), - 38 Chrudim, - 39 Rosice (o. Chrudim), - 40 Rozhovice (o. Chrudim), - 41 Stičany (o. Chrudim), - 42 Topol (o. Chrudim), - 43 Třebířichy (o. Chrudim), - 44 Tuněchody (o. Chrudim), - 45 Úhřetice (o. Chrudim), - 46 Vejvanovice (o. Chrudim), - 47 Bartoušov (o. Jičín), - 48 Březovice (o. Jičín), - 49 Bříšťany (o. Jičín), - 50 Češov (o. Jičín), - 51 Dětenice (o. Jičín), - 52 Jeřice (o. Jičín), - 53 Markvartice (o. Jičín), - 54 Ostroměř (o. Jičín), - 55 Rašín (o. Jičín), - 56 Slatiny (o. Jičín), - 57 Třebonětice (o. Jičín), - 58 Ůlibice (o. Jičín), - 59 Čerekvice (o. Jičín), - 60 Dobrá Voda (o. Jičín), - 61 Jičín, - 62 Libáň (o. Jičín), - 63 Mlýnec (o. Jičín), - 64 Osenice (o. Jičín), - 65 Slavhostice (o. Jičín), - 66 Sobčice (o. Jičín), - 67 Údrnická Lhota (o. Jičín), - 68 Vitiněves (o. Jičín), - 69 Vysoké Veselí (o. Jičín), - 70 Čáslavky (o. Náchod), - 71 Dolany (o. Náchod), - 72 Dolní Dolce (o. Náchod), - 73 Hořenice (o. Náchod), - 74 Hustifany (o. Náchod), - 75 Horní Dolce (o. Náchod), - 76 Jaroměř (o. Náchod), - 77 Nahofany (o. Náchod), - 78 Nové Město n/Metují (o. Náchod), - 79 Rožnov (o. Náchod), - 80 Semonice (o. Náchod), - 81 Černá u Bohdanče (o. Pardubice), - 82 Dolany (o. Pardubice), - 83 Dražkovice (o. Pardubice), - 84 Kojice (o. Pardubice), - 85 Jesenčany-Nové Jesenčany (o. Pardubice), - 86 Opatovice (o. Pardubice), - 87 Ostřešany (o. Pardubice), - 88 Pardubice, - 89 Počápy (o. Pardubice), - 90 Popkovice (o. Pardubice), - 91 Rokytno (o. Pardubice), - 92 Svitkov (o. Pardubice), - 93 Třebosice (o. Pardubice), - 94 Dašice (o. Pardubice), - 95 Osice (o. Hradec Králové), - 96 Bolehošť (o. Rychnov n/Kněžnou), - 97 Doudleby (o. Rychnov n/Kněžnou), - 98 Mašov (o. Semily), - 99 Turnov-Ohrazenice (o. Semily), - 100 Choustníkovo Hradiště (o. Trutnov), - 101 Sedlec (o. Ústí n/Orlicí), - 102 Vysoké Mýto (o. Ústí n/Orlicí).

K OBJAVU MILIARENSE CONSTANSA II. Z POKLADU ZO ZEMIANSKÉHO VRBOVKU

Najúplnejšie podchytenie a spracovanie hromadného nálezú mincí, či pokladu v danej historickej epoche je významným prínosom k interpretácii a „zhodnoteniu v širších peňažno historických súvislostiach s prihliadnutím k možnostiam jeho výpovede ako historického prameňa vo vzťahu k hospodárskemu a sociálnemu vývoju minulosti“¹. K tomuto úzu sa však nemusíme vždy dostať okamžite po spracovaní nálezú, ale môžeme dopĺňovať, alebo dopracovávať vypovedaciu hodnotu aj po odstupe rokov po objave v tom prípade, ak je nález mincí neúplný a dôležité informácie získame neskôršie. V plnej miere to platí o poklade zo Zemianskeho Vrbovku, okr. Zvolen (predtým Krupina)².

P. Radoměrský, ktorý spracoval peňažitú zložku nálezú, mal k dispozícii ku štúdiu 18 kusov mincí z rodu Herakliovcov. Presnejšie mal 16 kusov miliarens, 1 hexagram Constansa II. (641–648) a 1 hexagram Constantina IV. Pogonata (668–685). Správne predpokladal, že 18 kusov byzantských mincí nepredstavuje úplný počet kusov nájdených pri odkryte pokladu³, čo iste súviselo z pomermi okolo nálezú pokladu z roku 1937 a neskorších rokov. Väčšiu časť pokladu objavil 7. mája 1937 na pozemku Veľká zem J. Štimmel so svojimi pomocníkmi pri lámaní kameňa a rigolovaní pôdy na ploche 1 m². Dodnes môžeme ďakovať npr. B. Vyskočilovi, ktorého zásluhou, aj za pomoci Okresného úradu v Krupine skoro celá časť nálezú po objave, ale aj neskoršom preskume sa dostala do Slovenského národného múzea v Martine⁴.

S odstupom času od nálezú pokladu som mal možnosť zoznámiť sa s materiálom, ktorý vrhá určité svetlo na nálezové okolnosti okolo ďalšej striebornej

¹ N e m e š k a l, L.: K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene. SlovNum 7, 1982, s. 104.

² Súbor šperkov a nádob spracoval S v o b o d a, B.: Poklad byzantského kovotepce v Zemianském Vrbovku. PA 44, 1953, s. 33–108. Ďalej len S v o b o d a, B. Súbor peňažitej zložky nálezú spracoval R a d o m ě r s k ý, P.: Byzantské mince z pokladu v Zemianském Vrbovku. PA 44, 1953, s. 109–127. Ďalej len R a d o m ě r s k ý, P.

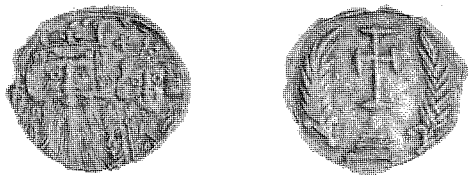
³ R a d o m ě r s k ý, P., l. c. s. 114, pozn. 27.

⁴ S v o b o d a, B., l. c. s. 34.

mince, a to miliarenses Constansa II., ktorý patril k pokladu. Uvedená razba sa nachádza v súkromnej zbierke na Morave. Minca pochádza z pozostalosti rodiny npr. B. Vyskočila. Npr. B. Vyskočil, i keď odovzdal všetky mince, ktoré mal možnosť získať, predsa si najkrajší kus nechal na pamiatku. Či minca skutočne pochádza z pokladu, alebo nie, to si môžeme overiť zaradením v nálezovom súbore doterajších spracovaných mincí.

Opis mince:

Byzantská ríša, Constans II. (641–668), ako spoluvládár s Constantinom IV. Pogonatom od r. 654, Constantinopolis, miliarenses z r. 659. (Obr. 1)

Obr. 1. Miliarenses Constansa II. (641–668) z pokladu zo Zemianskeho Vrbovku

Av.: V strede poprsie oboch cisárov spredu. Vľavo otec Constans II. s dlhou bradou a fúzmi. Na hlave helma s krížom. Vpravo syn Constantin IV. s korunou na hlave. V poli medzi bustami kríž.

Kolopis: Fragmentárny ... τ ...

Rv.: V strede ariánsky kríž na glóbose, ktorý spočíva na troch stupňoch medzi palmovými vetvičkami.

Bez kolopisu.

Sear, s. 182, č. 987⁵; Hahn, s. 246, č. 141, tab. 27, č. 141, tab. razieb VI.⁶ Ø 19,5–20,5 mm, hmotnosť: 4,038 g, smer razidiel: ↑↓.

Byzantská ríša, ktorá v komplikovaných pomeroch 2. pol. 6. a 1. štvrtiny 7. stor. zaplatila približne 6 000 000 solidov vo forme tribútov Avarom, zobrala na seba ťažké bremeno, ktoré sa najviac odzrkadlilo vo finančných ťažkostiach štátnej pokladnice. To môžeme potvrdiť tým, že pri smrti cisára Anastasia I. (491–518) v roku 518 vykazovala štátna pokladnica 320 000 hrivien zlata, čiže 104 784 kg⁷. Za panovania cisára Heraklia I. (610–641) sa pokladnica vyprázdnila do dna.⁸ Cisár Heraklios, aby zabránil odlivu zlatých mincí za hranice

⁵ Sear, D. R.: Byzantine Coins and their Values. London 1974.

⁶ Hahn, W.: Moneta Imperii Byzantini. Rekonstruktion des Prägeaufbaues auf synoptisch-tabellarischer Grundlage. 3. Teil. Wien 1981. Ďalej len Hahn, W.

⁷ Havlík, L.: Přehledné dějiny Byzance. Brno 1971, s. 12.

⁸ Najväčší odliv zlatých mincí okrem výbojov Justiniána I. v Itálii, mali tribúty, ktoré platila Byzancia Avarom a tiež boje s Perziou.

ríše, dal v roku 615 raziť striebornú mincu hexagram⁹, ktorý hlavne pri veľkých obchodných platbách mal nahradiť solidus. Hexagram o ideálnej hmotnosti 6,82 g si zo strieborných razieb zachoval vedúcu pozíciu aj za cisára Constansa II. a Constantina IV. Pogonata, pričom miliarenses si zachovávali „slávny ráz“. Preto na miliarenses sa treba dívať v poklade aj z tohto aspektu. Obidva nominále sa razili v Constantinopoli. Menšiu úlohu hrali drobnejšie strieborné nominále, časti dielčích jednotiek siliqui z mincovní Kartága, Ríma a Ravenny.¹⁰

Svojou hmotnosťou nami uvádzaná miliarenses 4,038 g nevybočuje z rámca ostatných razieb. Hmotnostné rozpätie miliarenses v poklade zo Zemianskeho Vrbovku sa pohybuje od 3,325 g až 4,682 g. Miliarenses ako tisícina časť rímskej zlatej libry (327,45 g) mala hmotnosť 4,55 g¹¹. V nálezovom súbore vidíme oproti ideálnej hmotnosti miliarenses pri jednotlivých razbách hmotnostnú odchýlku tak mínusovú, ako aj plusovú.

Nemenej závažnou otázkou je aj celková hmotnosť peňažnej zložky nálezu, ktorá predstavuje 83,736 g. Či tvorila presne stanovenú časť rímskej libry, alebo počet bol daný náhodne, nemôžeme s určitosťou povedať, lebo dodnes nemáme kompletný peňažitý súbor. Tu vystupuje ešte jeden závažný fakt, že pri strieborných razbách, podobne ako pri bronzových sme v nevýhode oproti zlatým minciam. Tieto majú hmotnosť pri opustení mincovne dôkladnejšie preverenú a boli razené al pezzo. Pri hmotnosti strieborných razieb, ktoré ukazujú väčšie hmotnostné rozpätie boli, razené al marco¹². Preto ťažko môžeme predpokladať, koľko mincí ešte chýba do určitej časti libry.

Novoobjavená miliarenses nevybočuje ani z rámca razidiel. 17 kusov mincí bolo vyrazených 6 lícnyimi razidlami (Obr. 2 a 3) označených A–F a 7 rubnými razidlami označených A'–G'. Rôznymi kombináciami lícnych a rubných razidiel vzniká IX skupín mincí, a to (v zátvorke uvádzame hmotnosť razieb)^{12a}:

- I. A–A' 5 (4,682; 4,572; 4,146; 4,127; 3,325),
- II. A–B' 4 (4,391; 4,240; 4,126; 3,325),
- III. B–B' 2 (4,285; 4,230),
- IV. B–C' 1 (4,270),
- V. C–C' 1 (4,038)
- VI. C–D' 1 (3,988),
- VII. D–E' 1 (4,036),
- VIII. E–F' 1 (4,388),
- IX. F–G' 1 (4,265).

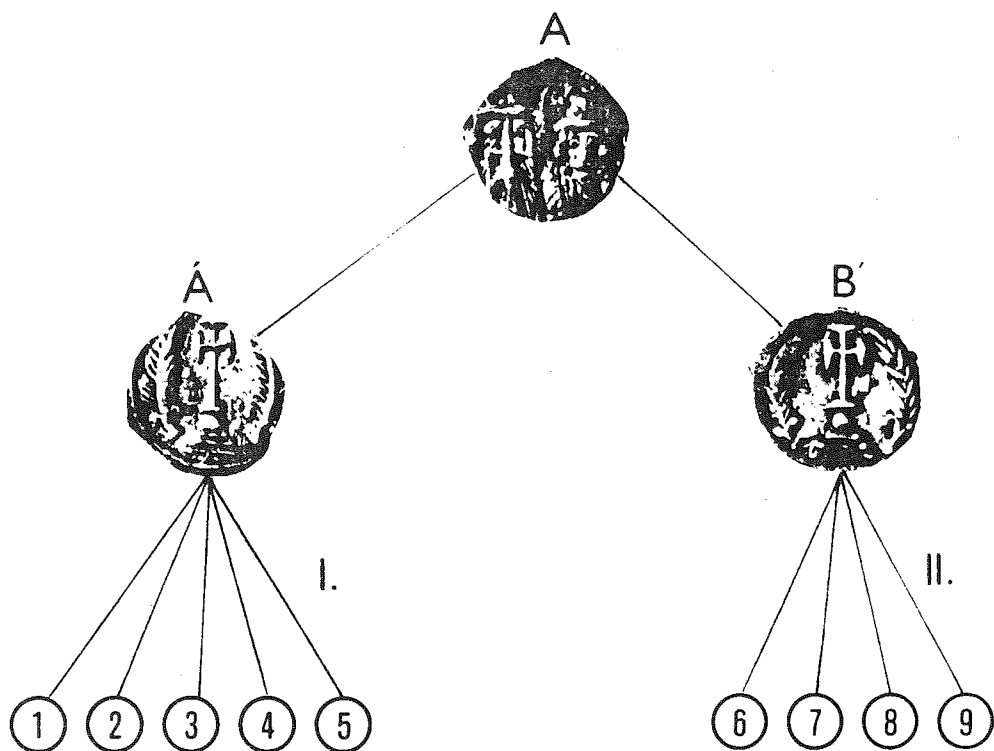
⁹ Whitting, P. D.: Münzen von Byzanz. München 1973, s. 48; Hahn, W., l. c. s. 17.

¹⁰ Hahn, W., l. c. s. 133–135.

¹¹ Kankelfitz, R.: Katalog römischen Münzen. Von Pompejus bis Romulus. Band II. München 1978, s. IX.

¹² Suchodolski, S.: Moneta i obrót pieniędzy w Europie zachodniej. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1982, s. 31.

^{12a} Radoměřský, R., l. c. s. 122.

Obr. 2. Prehľad razieb miliarensis podľa razidiel skupín I. a II.

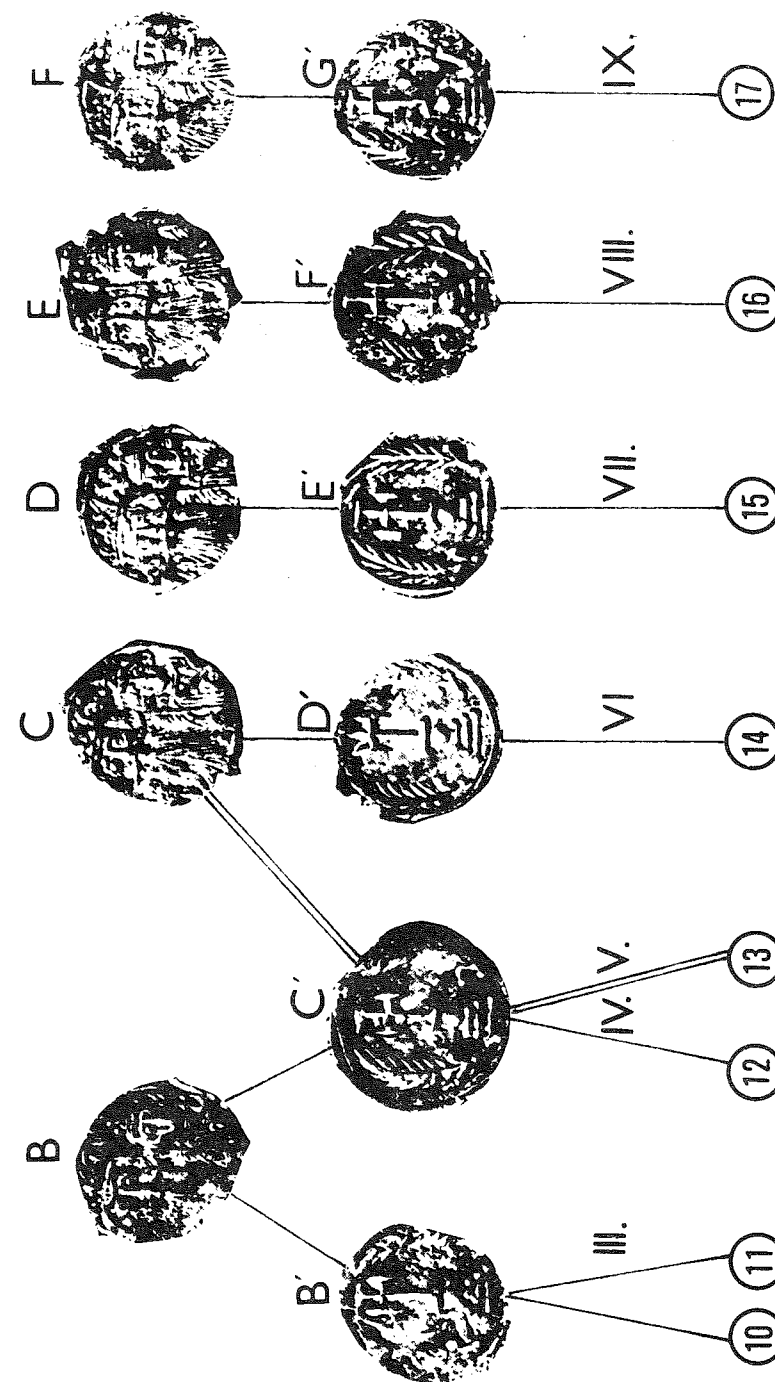
Nami uvádzaná razba je v skupine V. C-C' a má líčne razidlo zo IV. skupiny a rubné razidlo zo skupiny VI. Z uvedených obr. 2 a 3 zistíme, že 14 kusov razieb je vzájomne prepojených líčnymi a rubnými razidlami a ostatné mince v skupine VII-IX. majú použité rôzne líčne a rubné razidlá. Podľa uvedených razidiel môžeme predpokladať razbu z jedného centra.

I keď závery vyslovené P. Radoměským a B. Svobodom platia dodnes, i v súčasnej dobe si zachováva vedúce postavenie poklad zo Zemianskeho Vrbovku z hľadiska nálezu, ako aj chronológie na území Slovenska v časti včasnoslovanského a predveľkomoravského obdobia¹³. Ostatné nálezy na Slovensku sú nepočítateľné. Z Tekovskej stolice (bývalej) pochádza follis a 20 nummia Justina II. a Sophie (565-578)¹⁴ a ďalší follis Justina II. a Sophie pochádza z archeologického výskumu v roku 1967 zo Štúrova.¹⁵ Tieto nálezy mincí nám

¹³ Z hľadiska chronológie sa pridriavame D. Bialekovej: Slovanské obdobie. SlovArch. 28, 1980, č. 1, s. 216, 219, tab. s. 215.

¹⁴ Ondrouch, V.: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava 1964, s. 170, č. 574 a 575.

¹⁵ Hlinka, J. - Kolníková, E. - Kraskovská, E. - Novák, J.: Nálezy mincí na Slovensku III. Bratislava 1978, s. 40, č. 129.

Obr. 3. Prehľad razieb miliarensis podľa razidiel skupiny III. až IX.

presne s archeologickým materiálom ohraničujú obdobie 6.–7. storočia, v ktorom sa byzantské vplyvy prejavujú na území Slovenska intenzívnejšie.¹⁶ Len nový nález podobného druhu, ako bol poklad zo Zemianskeho Vrbovku by naše interpretačné úvahy mohol rozšíriť.

ZUSAMMENFASSUNG

Zur Entdeckung eines Miliarense Konstanz II. aus dem Schatz aus Zemiansky Vrbovok

Im Jahre 1937 entdeckte auf dem Grundstück Veľká zem in Zemiansky Vrbovok, Bez. Krupina (heute Zvolen), auf dem Territorium der Slowakei J. Štimmel mit seinen Gehilfen beim Steinbrechen und Rigolen des Bodens einen Schatz. Dieser enthielt Schmuckstücke und Gefäße, auch eine Geldkomponente von 16 Stück Miliarensia, ein Hexagramm Konstanz II. (641–668) und ein Hexagramm Konstantins IV. Pogonatos (668–685). Der Schatz wurde im Jahre 1953 von B. Svoboda und P. Radoměský bearbeitet. Nach Jahren gelang es, aus dem Nachlaß des Oberl. B. Vyskočil, der sich an der Bergung des Schatzes beteiligt hatte, eine weitere Münze zu entdecken, und zwar ein Miliarense Konstanz II. In der vorliegenden Studie ist der Autor bemüht, die Münze im Geldkomplex einzustufen, der nunmehr 19 Stück Münzen beinhaltet.

¹⁶ Štefanovičová, T.: K byzantským vplyvom v Dunajskej kotline v 6. a 7. storočí. *Výtvarný život* 21, 1976, č. 4, s. 24–25.

ŠTEFAN KAZIMÍR

MENOVÝ VÝVOJ NA SLOVENSKU V 16. STOROČÍ V STREDOEURÓPSKÝCH RELÁCIÁCH

Tento príspevok pokladáme za pokus o vysvetlenie menového vývoja na Slovensku v 16. storočí, ktoré po roku 1526 tvorilo jadro kráľovského Uhorska, s dôrazom na tie formujúce podnety, ktoré majú svoj pôvod v ekonomickom a politickom vývoji európskeho dosahu.

Z ekonomických podnetov pokladáme za najdôležitejšie podstatný rast obratu v medzinárodnom obchode, čo vo vzťahu k Uhorsku našlo vyjadrenie v raste vývozu dobytku a v menšej miere aj vína a v raste dovozu priemyselných tovarov, najmä súkna, zo západu a tzv. cenovú revolúciu, ktorá práve v 16. storočí, najmä v jeho posledných rokoch, dosiahla veľkú intenzitu. Ide tu o všeobecný rast cien tovarov, podľa jednotlivých druhov tovarov nie však v rovnakom stupni, Rast cien tovarov aj v tom prípade, že si peniaze zachovávajú nezmenenú reálnu hodnotu, značí infláciu, t. j. pokles kúpnej sily peňazí. Peniaze, ktoré reprezentujú určitú váhu drahých kovov, stratili v 16. storočí veľa na svojej hodnote, teda ceny drahých kovov sa v pomere k cenám iných tovarov znížili. V ekonomike Slovenska, ktoré bolo vtedy dôležitým európskym producentom drahých kovov, našla táto skutočnosť nepriaznivý odraz. Komora, ako aj súkromní banskí ťažiarci preto, že sa ceny výrobkov potrebných na prevádzku banských diel zvýšili, neraz konštatovali, že ťažba drahých kovov je stratovým odvetvím. Už v stredoveku dôležitý vývozný artikel Slovenska, drahé kovy, stratil na medzinárodných trhoch časť svojej hodnoty, čo bolo taktiež podnetom na realizáciu menových opatrení.

V mocensko-politickej oblasti je 16. storočie významným medzníkom. Po roku 1526 sa v strednej Európe vytvorila nová, v pomere k predchádzajúcemu obdobiu podstatne rozdielna mocensko-politická konštelácia. Uhorské kráľovstvo ako európska veľmoc prestalo existovať. Jeho strednú časť na jednapol storočie okupovali Turci. Sedmohradsko sa stalo samostatným kniežatstvom poplatným porte. Severná a západná časť Uhorska sa dostala pod vládu Habsburgovcov a ako kráľovské Uhorsko plnila úlohu obranného valu proti ďalšiemu prenikaniu Turkov do Európy. Trvalé ohrozenie zo strany Turkov a časté vojnové akcie charakterizujú situáciu na Slovensku v 16. storočí.

Za daných podmienok sa význam peňazí v ekonomike a vôbec v živote spoločnosti zvyšuje. V Uhorskom zákonníku (Corpus Iuris Hungarici) nájdeme v 16. storočí viackrát charakteristiku peňazí ako „Pecunia est nervus belli“. Bez peňazí nebolo možné naverbovať, vystrojiť, vyzbrojiť a platiť vojsko. Žoldnierske armády pohltili v 16. storočí podstatnú časť príjmov panovníkov, a to v súvislosti s už charakterizovanou vojensko-politickou situáciou platí najmä pre Slovensko.

Možno reálne predpokladať, že dlhotrvajúci vojnový stav vytvoril určitý systém na financovanie obrany. Tento systém, nakoľko na protitureckej obrane boli zainteresované nielen krajiny pod vládou Habsburgovcov, ale aj Nemecko, ba aj Poľsko, musel mať medzinárodný charakter. V Uhorsku sa na neproduktívne účely vydávali po mnoho rokov veľké kvantá peňazí. Sem sa dovážal nielen vojnový materiál, ale aj potraviny pre vojsko, budovali sa tu obranné zariadenia a vyplácali sa a stravovali veľké vojenské oddiely. Samotné Uhorsko by tieto finančne a vojensky náročné úlohy nezvládlo. Daňový výnos Uhorska a príjmy z colného a mincového regálu, ktoré sa podľa zákonného článku 42 z roku 1545 mali venovať na obranu, predstavovali v celkovej sume výdavkov na obranu malú časť.

Protiturecká obrana značila pre habsburskú finančnú správu trvale veľké pasivum¹. Manko sa sčasti riešilo subsídiami spojencov (najmä Španielsko a pápežská kúria) a pôžičkami. Uhorský krajinský snem, čo platí aj pre stavovské reprezentácie iných habsburských krajín, nebol pri povolení dane práve veľkorysý a nesúhlasil s jej výberom v každom roku. Ak vezmeme do úvahy tieto skutočnosti s dôrazom na to, že nič iné, ako finančné prostriedky, ktoré boli k dispozícii, podmienili silu armády a jej bojaschopnosť, treba položiť otázku, ako habsburská finančná správa dokázala po tak dlhé obdobie dať armáde k dispozícii také finančné prostriedky, že táto armáda zastavila po viac ako jedno storočie tureckú expanziu približne na tej obrannej línii, ktorá sa vytvorila v polovici 16. storočia. Pri skúmaní tejto otázky je predpoklad, že menovú politiku v habsburskom Uhorsku určil aj obranný zreteľ, ako veríme, realistický.

Súhrnom: pri skúmaní menovej politiky na Slovensku v 16. storočí treba vziať do úvahy všeobecný pokles kúpnej sily peňazí pre intenzívny rast cien, zintenzívnenie obchodných stykov Uhorska so zahraničím a veľké výdavky na protitureckú obranu.

Ten istý peniaz môže mať nielen podľa jednotlivých krajín, ale aj podľa jednotlivých trhov v tej istej krajine rozdielne ceny. Platí to najmä o tzv. veľkých minciach, dukátoch a toliaroch, ktorými sa realizovali veľkoobchodné obraty.

¹ Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, zv. IV, s. 213.

Táto skutočnosť bola dôležitým stimulom pre rozvoj obchodu, pretože obchodníci dávali pri nákupe tovarov prednosť tým krajinám, kde ceny veľkých mincí boli nižšie, teda ich kúpna sila bola vyššia. Vo vzťahu k Uhorsku platí, že v jemu bližších oblastiach bola cena uhorského dukáta nižšia ako na vzdialenejších trhoch, teda jeho cena v Uhorsku bola ešte nižšia, ako na blízkych zahraničných trhoch. Vo Viedni sa roku 1511 platilo za 100 uhorských dukátov 125 rýnskych zlatých, rok predtým sa tá istá suma dukátov predala v Nürnberegu za 137 až 139 1/2 rýnskeho zlatého.² Uhorské dukáty dovážali do Viedne uhorskí vývozcovia dobytká, ako sa konštatuje roku 1528 a tam ich zamieňali za nemecké peniaze³. Uhorskými peniazmi platili západní odberatelia uhorským dobytkárom za predaný tovar v Budíne.⁴ Táto komplikovaná prax má svoj pôvod v tom, že sa Uhorsko bránilo proti dovozu zahraničných peňazí. Zákonný článok 31 z roku 1492 zakazuje dovoz cudzích peňazí do Uhorska s výnimkou pohraničných oblastí⁵ a zákonný článok 66 z roku 1514 dovoľuje miestnym dobytkárom hnať ich tovar len do Pešti a Stoličného Belehradu, kde si ho môžu cudzí kupci kúpiť za uhorské peniaze, pretože, „*nie cudzie národy, ale Uhri . . . dovážajú cudzie peniaze*“.⁶ Predpisy prinucovali uhorského kupca, ak chcel svoj dobytok predať, aby najprv v zahraničí zamenil uhorské peniaze, alebo tam za ne nakúpil tovary, lebo len tak mohol za svoj tovar na vyhradených trhoch doma dostať peniaze. Viedeň bola preto najdôležitejším trhom pre uhorské peniaze a preto aj ten veľký cenový rozdiel medzi dukátom vo Viedni a v Nürnberegu. Spojenie tovarových obchodov s peňažnými obchodmi, ako aj vytvorenie podmienok na jednostranný diktát pri poskytovaní úveru, pretože nie každý uhorský dobytkár mal k dispozícii peniaze svojej krajiny, boli dôsledkom spomenutých zákonných nariadení, ktoré boli v konečnom dôsledku pre ekonomiku Uhorska škodlivé. Uhorské peniaze mali už pred rokom 1526 na zahraničných trhoch nižšiu cenu, teda za uhorskú produkciu drahých kovov, ktorá sa z najväčšej časti vo forme mincí exportovala, naposkytovali západní partneri primeraný ekvivalent. To značí, že aj za vyvážený uhorský dobytok, prípadne iné tovary mohli platiť nižšie ceny.

Uhorsko bolo pre zahraničných kupcov, vzhľadom na prv povedané, akoby „zasľúbenou zemou“. Dodávalo im nielen tovary za nízke ceny, ale aj lacné peniaze na nákup týchto tovarov. Preto nemôže byť prekvapením, že na trhoch v Uhorsku boli uhorské peniaze úzkoprofilovým tovarom. Na to poukazuje tá časť nariadenia z roku 1514, ktorá zakazuje dovoz zahraničných peňazí

² Schulte, A.: Geschichte der grossen Ravensburger Handelsgesellschaft 1380–1530. Wiesbaden 1964, zv. II, s. 248.

³ von Pölnitz, G.: Anton Fugger, Tübingen 1958, zv. I, s. 462.

⁴ Tamže.

⁵ Schmidt, F. A.: Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche: Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Grossfürstentums Siebenbürgen. Wien 1834, zv. I, s. 57.

⁶ Tamže, zv. I, s. 80.

a táto časť sa týka peňazí z územia Nemecka. Z uhorských trhov mali sa zákonnými opatreniami vylúčiť aj poľské peniaze. Mandát Vladislava II. adresovaný mestu Kežmarok z roku 1512 zakazuje používať poľské peniaze a ich prijímať ako protihodnotu za tovary predávané Poliakom.⁷ Toto opatrenie sa v praxi veľa nerešpektovalo. Roku 1515 si levočský mešťan zaznamenáva, že prijal „72 denárov v poľských oboloch „dobrých i zlých“.⁸ Ochrannárske opatrenia preto, že sa vývozu uhorských peňazí neprekážalo, vytvorili podmienky na to, že sa na uhorských trhoch bežne používali zahraničné a medzi nimi aj poľské peniaze, ktoré sa v priebehu 16. storočia dostali v skladbe obeživa v Uhorsku na prvé miesto. Je to zaiste paradoxná situácia, že obyvateľstvo tej krajiny, ktorá produkuje pomerne veľké kvantá drahých kovov a do ktorej sa na financovanie obrany dovážajú veľké množstvá hodnotných peňazí zo zahraničia, používa v platebnom styku poľské peniaze, ktorých reálna hodnota je v pomere k reálnej hodnote uhorských peňazí citelne nižšia. Cena poľských peňazí vyjadrená v uhorských počtových jednotkách, bola približne o 10 až 15 % vyššia, než by im podľa ich reálnej hodnoty patrilo, teda ich trhová hodnota bola vyššia ako ich tovarová hodnota.⁹ Preto mal v 16. storočí vývoz tovarov z Uhorska do Poľska rastúcu tendenciu, zisk kupca dodatočne, a to podstatne, zvyšoval aj výhodný kurz poľských peňazí.

Vydanie veľkých kvánt znehodnotených uhorských peňazí v rokoch 1521 až 1526, čím sa mali získať peniaze na obranu, malo okrem nepriaznivých dôsledkov na ekonomiku Uhorska za následok, že sa špekulačné peňažné obchody zintenzívnili. Nositeľmi týchto obchodov boli obchodníci z územia Nemecka. Roku 1522 prikázal Ferdinand I. handgrófovi, aby zabránil obchodníkom dovážať tieto peniaze do Rakúska a aby sa tu 2 nové uhorské denáre hodnotili ako 1 uhorský denár.¹⁰ Táto inflácia podryla dôveru k uhorským peniazom aj v nasledujúcich rokoch, kedy sa v Uhorsku vyrábali hodnotné peniaze.

Od roku 1525 sa tu v razbe denárov vrátilo k starej norme (420 kusov denárov z 1 osemlótovej hrivny)¹¹, čo sa však dôsledne nezachovávalo. Ako roku 1535 hlásia do kremnickej mincovne vyslaní komisári, vyrába sa tu často z 1 hrivny až 440–450 kusov denárov¹², teda o asi 5 % viac, než pripúšťa norma. Dôchodky z mincovného regálu poberala až do roku 1548 vdova po Ľudovítovi II. a sestra Ferdinanda I. Ferdinand I. vyvíjal na svoju sestru nátlak, aby mu svoje právo k dôchodkom výhodne odstúpila, a to tak, že obehu kremnických peňazí staval do cesty rozličné prekážky. Roku 1534 zakázal tieto pe-

niaze v dedičných krajinách používať, prípadne trpel, aby sa za ne platila nízka cena. Ak niekto zamienil vo Viedni uhorské peniaze, stratil na 100 zl. 16 až 20 zl.¹³, teda v priemere 18 % ich hodnoty. Aj na uhorských colných staniaciach sa uhorským peniazom priznávala nižšia cena. V Magyaróvári sa zamieňali 2 uhorské denáre za 5 viedenských denárov a polovicu cla musel kupec zaplatiť v nemeckých peniazoch. Bratislavský tridsiatkar, ktorý proti tomuto opatreniu protestoval, vypočítal, že z tohto vzniká škoda 16 zl. 40 grajciarov na 100 zl.¹⁴ V Uhorsku taktiež nebola voči kremnickým peniazom dôvera. Mesto Banská Bystrica sa roku 1535 sťažuje, že tieto peniaze nechce nik v ich plnej hodnote prijímať, „pretože viedenské peniaze sú drahšie“.¹⁵ Na sneme roku 1535 zhromaždená šľachta žiadala kráľa, aby sa postaral nielen o obmedzenie výčinov vojska, ale aby aj nedovolil, že pri výmene uhorských peňazí stráca ich majiteľ na 1 zl. 20 denárov,¹⁶ napriek tomu, že tieto peniaze sú čo do svojej hodnoty lepšie ako zahraničné peniaze.¹⁷

Ako tieto príklady dokazujú, už v 30. rokoch sa pre uhorské peniaze stanovila vo Viedni o 20 % nižšia cena, na colných staniaciach mali tieto peniaze o asi 16 % nižšiu hodnotu a v samotnom Uhorsku sa im pripisovala o 20 % nižšia cena v relácii k nemeckým peniazom. V poslednom prípade ide, nakoľko sa súčasne hovorí aj o výčinoch vojska, o prax pri preplácaní tovarov dodávaných armáde. Armáda vyplácala za tovary o 20 % nižšie ceny, ak platila nemeckými peniazmi. Odpor dodávateľov proti svojvoľne diktovaným cenám sa likvidoval tak, že na mnohých miestach v Uhorsku nebolo vôbec dovolené používať uhorské peniaze, na čo sa sťažuje krajinský snem roku 1538¹⁸. Možno predpokladať, že tu ide o oblasti na hranici tureckého zaboru.

Aj keď sa uhorské peniaze v rokoch 1526 až 1540 nerazili vždy v predpísanej kvalite, čo konečne platí aj o peniazoch iných krajín, boli pri existujúcom kurze v Uhorsku (1 uhorský denár – 3 viedenské fenigy) hodnotnejšie ako viedenské peniaze, čo zdôrazňuje list bratislavského župana mestu Trnave z roku 1538.¹⁹ Koncom 30. rokov sa však len zriedka nedodržiavala v kremnickej mincovni predpísaná norma, čo je pre stavy podnetom na to, aby roku 1539 žiadali kráľa, aby v jednotlivých župách vymenoval trhových dozorcov, ktorí by mali dbať o to, aby sa tovary nepredávali za uhorské peniaze drahšie ako za nemecké peniaze.²⁰ Svojvoľné určovanie nižšej ceny pre uhorské peniaze

¹³ HKA – Anhang Vermischte ungarische Gegenstände. Königin Maria von Ungarn, Fasz. rote Nr. 1.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ P é c h , A.: Alsó Magyarországi bányamívelésének története. Budapest 1884, zv. I, s. 170.

¹⁶ Monumenta Comititalia Regni Hungariae, vyd. Fraknoi V, Budapest 1874, zv. I, s. 522 (v ďalšom MCRH).

¹⁷ Tamže, s. 520.

¹⁸ Tamže, zv. II, s. 76.

¹⁹ Štátny okresný archív, Trnava – Magistrát mesta Trnavy, Missiles, Kart. č. II.

²⁰ MCRH, zv. II, s. 128.

⁷ Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Fol. lat. 971, p. 22.

⁸ Kronika Konráda Sperfogela, fol. 5. Rukopis na evanj. fare a. v. v Levoči.

⁹ K a z í m í r , Š.: Obeh drahých kovov a peňazí, tvorba cien peňazí vo vzťahu k Uhorsku v 16. storočí. In: SlovNum 4, 1976, s. 53.

¹⁰ Hofkammerarchiv, Wien (v ďalšom HKA) – Gedenkbuch No. 20, p. 108–109.

¹¹ H u s z á r , L.: Habsburg-házi királyok pénzei 1526–1657. Budapest 1975, s. 15.

¹² HKA – Bergstädte in Ungarn 1428–1627, Fasz. rote Nr. 2.

postihlo predovšetkým šľachtu, ktorá bola dodávateľom potravín pre vojsko, a o rok neskoršie vyslovuje snem žiadosť, aby sa nemecké a uhorské peniaze pokladali za rovnakohodnotné. Jeho protesty mali nakoniec aj určitý pozitívny výsledok. Roku 1540 vydáva miestodržiteľstvo príkaz, aby sa od sviatku sv. Jakuba na všetkých trhoch a jarmokoch uhorské mince prijímali²¹ a aj cena uhorských peňazí vo Viedni sa zvýšila. Roku 1547 bolo ich možné zamieňať tam so stratou len 10 denárov na 1 zlatom.²²

Vyslovenie zásady, že uhorské peniaze majú na domácich trhoch tú istú hodnotu ako nemecké peniaze, mohlo mať len nepatrnú praktickú účinnosť. V polovici 16. storočia, ako informuje sťažnosť krajinského snemu z roku 1548²³, je v Uhorsku v obehu len málo peňazí domáceho pôvodu. Tieto peniaze sa roztápajú a vyvážajú. Preto sú v obehu na mnohých miestach poľské peniaze, ktoré napriek tomu, že sú menejhodnotné, počítajú sa v hodnote uhorských peňazí. Inde sú v obehu české babky, ktoré sa na veľkú škodu obyvateľstva zamieňajú 1 kus za 1 denár.

Miznutie uhorských peňazí z trhov a ich nahrádzanie zahraničnými menejhodnotnými peniazmi urýchlilo zavedenie razby toliarov roku 1553 (Zákonný článok 23). Na výrobu toliarov sa mala venovať až polovica zmencovaného striebra, čo bolo podnetom na protesty stavov. Už v nasledujúcom roku sa kvóta striebra na toliare redukovala na 20 %²⁴. V praxi sa však na toto ustanovenie nedbalo. Krajinský snem poukazoval na to, že zahraniční kupci toliare vo veľkom vyvážajú a v zahraničí za ne nakupujú nekvalitné peniaze, ktoré s veľkým ziskom uvádzajú do obehu v Uhorsku. Razba toliarov je osožná aj pre Turkov, ktorí vyžadujú platbu dane len v toliaroch. Na turecké územie sa vyvážajú toliare z banských obvodov.²⁵ Skutočnosť, že v dovážaných peniazoch prevažujú poľské peniaze, je dôkazom, že časť toliarov, a to nie malá, našla cestu do Poľska. V tejto krajine mali drahé kovy vždy vyššiu cenu ako v Uhorsku. Razba toliarov v Kremnici bola podnetom na to, že sa v dedičných krajinách vydali nové úpravy týkajúce sa cien uhorských peňazí v tom zmysle, aby vývoz toliarov z Uhorska bol zdrojom vyšších ziskov ako vývoz drobných peňazí. Už roku 1557 sa krajinský snem sťažuje, že sa vo Viedni platia za 1 uhorský denár len 2 viedenské fenigy²⁶, čo pre majiteľa uhorských peňazí značí stratu až 33 %. Za 1 uhorský toliar, ktorý mal doma cenu 100 uhorských denárov, platia vo Viedni len 91 denárov.²⁷ Ak porovnáme tieto viedenské ceny, tak v dedičných krajinách mal toliar o 25 denárov vyššiu cenu ako 100 de-

²¹ Archív mesta Bratislavy – 5693 (S 3056).

²² MCRH, zv. III, s. 181.

²³ Tamže, s. 198–199.

²⁴ Tamže, s. 510.

²⁵ Tamže, s. 528–529.

²⁶ Tamže, zv. IV, s. 106.

²⁷ Tamže, zv. V, s. 225.

nárov v drobných peniazoch, teda bolo tam výhodnejšie nakupovať tovary za toliare, aj keď tam zaň platili o asi 10 % nižšiu cenu ako v Uhorsku.

Obdobné cenové relácie ako v prípade striebra, aj keď v nižšom stupni, platili aj pre zlato. Účtovník banskoštiavnickej komory predkladá roku 1567 hlásenie, podľa ktorého sa za 1 uhorský dukát platí v Krakove 54 poľských grošov²⁸, čiže 162 uhorských denárov. V Uhorsku mal vtedy dukát cenu 150 denárov. V dedičných krajinách mal roku 1575 1 uhorský dukát cenu 108 grajciarov, kým v Uhorsku 112 1/2 grajciara,²⁹ teda bol o 4,5 grajciara lacnejší.

Možnosť na výhodný odpredaj drahých kovov z Uhorska v Poľsku a ich relatívne nižšia cena na západe sú činiteľmi, ktoré ovplyvnili nielen menovú politiku, ale aj vývoj produkcie drahých kovov. Nízke ceny uhorských peňazí, ktoré im cenové regulácie na západe prisúdili, bolo možno dosiahnuť a udržať len v tom prípade, že náklady na ťažbu drahých kovov dosiahli relatívne nízku úroveň.

Ceny, ktoré komora dodávateľom drahých kovov za ich výrobky platila, mali monopolný charakter a orientovali sa na výrobné náklady. Výrobné náklady v 16. storočí pre všeobecný rast cien sa zvýšili. Porovnanie cien striebra v priebehu 16. storočia dokazuje, že sa jeho výkupná cena zvýšila o asi len 30 %, kým ceny iných výrobkov sa zdvojnásobili. Roku 1494 dostávali ťažiarci za 1 hrivnu striebra o rýdzosti 15/16 po 5 zl. 50 den.³⁰, roku 1546 o 25 den. viac.³¹ Roku 1567 vyhovel kráľ žiadosti krajinského snemu a určil cenu 1 hrivny striebra na 7 zl. a 1 hrivny zlata na 72 zl.³² V praxi sa však podľa obvodov jednotlivých komôr vyplácali rozdielne ceny. Tak v obvode banskoštiavnickej komory, ktorá dodávala najmenej 80 % vyťaženeho striebra, platil erár za 1 hrivnu 6 zl. 75 den.³³

Výšku ziskov z mincového regálu môžeme vyčíslieť z niektorých rokov. Roku 1514, kedy mali komoru v prenájme Turzovci, dosiahol sa čistý zisk vo výške asi 11,5 % z investovaných nákladov.³⁴ V druhej polovici 16. storočia boli zisky citeľne vyššie. Roku 1555, kedy kremnická mincovňa vyprodukovala drobné peniaze o hodnote 168 935 zl. a 90 137,75 kusa toliarov (1 toliar v cene 90 den.), dosiahol sa čistý zisk vo výške asi 18 %. O to sa zaslúžilo aj zavedenie razby toliarov, pretože pri razbe týchto mincí dosiahla sa na 1 hrivne úspora 56 den.³⁵ Roku 1573 sa vyrobili denáre z 8 017 hrivien striebra, čo pri rýdzosti

²⁸ HKA – Anhang Vermischte ungarische Gegenstände. Kremnitzer Münz- und Bergwesen 1500–1765. Fasz. rote Nr. 11.

²⁹ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien – Hungarica, Spezialia. Salz- und Bergwesen, Fasz. 334.

³⁰ Schoenviesner, S.: Notitia rei nummariae . . . , Budae 1801, s. 333.

³¹ MCRH, zv. III, s. 36–37.

³² Štátny okresný archív, Žiar nad Hronom – Magistrát mesta Kremnice, Tom. I, fons 36, fasc. 7, No. 226.

³³ Országos Levéltár, Budapest – E. Miscellanea. Monetaria et montanistica, fasc. 72 (v ďalšom OL).

³⁴ OL – DL 26 366.

³⁵ Oberleitner, K.: Österreichs Finanzen und Kriegswesen unter Ferdinand I. vom Jahre 1522 bis 1564. Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 22, 1860, s. 217.

15/16 značí, že sa ich vyrobilo asi 6 413 000 kusov. Na výrobu toliarov sa použilo 20 368 hrivien striebra (1 toliar – 100 denárov). Celkove sa vyprodukovala hodnota asi 265 000 zl. Na nákup striebra vydala komora asi 193 000 zl.³⁶ Ak k tejto sume pripočítame iné náklady, tak čistý zisk mohol dosiahnuť asi 55 000 zl., t. j. asi 25 %. V rokoch 1587–1589 dosiahol sa priemerný ročný zisk v sume 55 801 zl. 98 den.,³⁷ t. j. asi 22 %. V týchto rokoch však, ak by sa bola zachovala tradičná rýdzosť drobných uhorských peňazí, t. j. 8 lótov, bol by zisk z mincovania nižší. Zrno sa redukovalo na 7, ba aj na 6 lótov. Rastúce výrobné náklady a úsilie udržať zisky na vysokej úrovni nútli nielen znížiť kvalitu drobnej mince, ale aj raziť toliare vo väčších množstvách, ktorých cena s poklesom hodnoty drobných peňazí rástla. Pre druhú polovicu 16. storočia môžeme primerný ročný zisk z mincového regálu odhadnúť na asi 20 % z investovaných nákladov.

V období, kedy ťažba drahých kovov v Európe bola pre rast výrobných nákladov na mnohých miestach nerentabilným odvetvím a ich produkcia sa zastavila, prípadne obmedzila a kedy sa ceny finálneho produktu, t. j. uhorských peňazí, udržiavali vďaka pre nich nepriaznivým výmenným kurzom na nízkej úrovni, je tak vysoká miera čistého zisku javom, ktorému treba venovať pozornosť. Ak by sme predpokladali, že sa v Kremnici vyrobené peniaze dali do obehu len v Uhorsku, t. j., že by sa tu zamieňali pri platných výmenných pomeroch za iné tovary a že by sa náklady na ťažbu drahých kovov hradili len uhorskými peniazmi, tak by bol zisk z mincového regálu minimálny, ba v niektorých rokoch by celková hodnota vyrobených peňazí nekryla ani výrobné náklady.³⁸

Podľa účtov komory, ktoré nám poslúžili ako podklad na vyčíslenie zisku z mincového regálu, vydával erár na nákup drahých kovov na strednom Slovensku každoročne asi 300 000 až 350 000 zl., z toho asi dve tretiny na nákup striebra. Táto skutočnosť bude východiskom našich úvah, ktoré, čo otvorene priznávame, majú sčasti hypotetický charakter. Sme však presvedčení, že situácia v skladbe obeživa v bankských obvodoch dokazuje, že naše úvahy majú reálny podklad vo veci organizácie financovania bankského podnikania a umiestňovania v Kremnici vyrobených peňazí. Čo sa týka kvantitatívnej stránky, tu sme odkázaní len na predpoklady.

Kalkuláciu komory, ako aj súkromných ťažiarov určovala samozrejme zása-

³⁶ OL – E. Miscellanea. Monetaria et montanistica, fasc. 72.

³⁷ HKA – Kremnitzer Münz- und Bergwesen, Fasz. rote Nr. 11.

³⁸ V približnom výpočte: roku 1553 sa na zmincovanie 1 verku, t. j. 75 hrivien rýdzeho striebra na denáre, počítajú na výdavky 43 zl. 24 1/2 den. a čistý zisk z mincovne z jeho razby na 608 zl. 42 1/2 den. Cena na zmincovanie dodaného striebra sa zo zisku neodpočítava. (HKA – Anhang Vermischte ungarische Gegenstände. Ungarisches Münz- und Bergwesen, Fasz. Nr. 1) – Ak by sme od čistého zisku mincovne odpočítali cenu striebra, tak by tento zisk na 1 verku dosahoval asi 20 zl., t. j. asi 26 den. na 1 hrivne rýdzeho striebra, teda išlo by tu sotva o 3 % z investovaného kapitálu.

da úspešného obchodovania, t. j., lacno nakupovať a draho predávať. Z celkovej sumy vynaloženej na nákup drahých kovov vylúčime určitú časť, a to z týchto dôvodov: Časť týchto peňazí dostali aj erárne ťažiarstva a spolu s najväčšou časťou zisku z mincového regálu mohli sa použiť napríklad na financovanie obrany. Niektorí súkromní ťažiarovia mohli časť svojich ziskov vyviezť do zahraničia a v zahraničí sa nakupovali aj niektoré tovary potrebné pre prevádzku baní, ako olovo. Pri skutočne veľkorysom odhade mohlo sa na tieto účely vydať 40 až 50 % z uvedenej sumy. Teda každoročne vydal erár len v bankských obvodoch 160 000 až 180 000 zl. Ak by sa boli tieto výdavky realizovali len v uhorských peniazoch, tak by sa bola vytvorila situácia, že by „lacné“ zahraničné peniaze boli na týchto trhoch neznáme, prípadne by sa tu hodnotili podľa svojej reálnej hodnoty. V skutočnosti však zisťujeme opak. Práve bankské obvody sú tými centrami, odkiaľ sa do okolia rozširujú menejhodnotné zahraničné peniaze, najmä poľské a tieto peniaze bežne používajú nielen súkromné osoby, ale aj erár. Kremnická komora zamieňa „poľské a iné lacné peniaze“ za dukáty a toliare.³⁹ Proti tomu protestujú roku 1572 stavy a žiadajú kráľa, aby používanie poľských peňazí zakázal.⁴⁰ Tento protest bol však neúčinný. Komora hlási roku 1578, teda v čase, kedy sa vydalo aj tak neúčinné nariadenie o devalvácii poľských peňazí, že v prípade, ak by sa poľské „čierne peniaze“ vylúčili z obehu, mala by komora z toho veľké straty. Totiž ani komora nemá k dispozícii iné peniaze a v prípade zákazu ich používania uchádzali by sa ťažiarovia o pôžičky v uhorských peniazoch u súkromníkov.⁴¹ To je dôkazom toho, že komora, aspoň sčasti, preplácala dodávky drahých kovov poľskými peniazmi. Zákaz používania poľských peňazí by samozrejme postihol aj súkromných ťažiarov. Ich predstaviteľ, zväz stredoslovenských bankských miest, hlási roku 1579 kráľovskej komisii, že by zákaz používania poľských peňazí spôsobil veľké ťažkosti, „pretože ani u komory, ani u ťažiarov nie je dostatok dobrých peňazí a ani u verejnosti“.⁴² Preto sa aj po vydaní nariadenia, ktoré malo poľské peniaze vylúčiť z obehu, používajú tieto peniaze naďalej „v ich starej hodnote“.⁴³

Robotníci v baniach a malododávateľia tovarov pre bane nemali za daných okolností inú možnosť, ako poľské peniaze ako protihodnotu za svoju prácu, alebo výrobky prijímať. Tieto peniaze sa z trhov bankských miest rozširovali na vidiek. Povedané však neznačí, že by komora, prípadne súkromní ťažiarovia neboli vyrovnávali svoje záväzky aj veľkými mincami, prípadne hodnotnými uhorskými drobnými peniazmi. Sme presvedčení, že hodnotné peniaze tvorili v ich výdavkoch väčšiu časť. Avšak po desaťročia trvajúci intenzívny prílev

³⁹ Schmidt, F. A.: c. d., zv. II, s. 325.

⁴⁰ MCRH, zv. V, s. 348.

⁴¹ Štátny okresný archív, Banská Bystrica – Magistrát mesta Ban. Bystrice, fas. 125, no 109.

⁴³ OL – E. Benignae resolutiones 1579, f. 124.

poľských peňazí do banských obvodov mal za následok, že sa tu uhorské peniaze ako obeživo stali vzácnymi.

Ak predpokladáme, že sa asi jedna tretina výdavkov na prevádzku baní realizovala v poľských peniazoch, tak by komora ušetrila asi 5 % tej váhy drahých kovov, ktorú by bola vydala v tom prípade, že by svoje výdavky realizovala v uhorských peniazoch. Poľské peniaze boli prostriedkom, ktoré eráru umožnili lacnejšie nakupovať prácu a materiál.

Časť uhorských peňazí sa priamo z mincovne vyvážala do Poľska na nákup tamajších peňazí. Táto prax nadobudla veľké rozmery v poslednej štvrtine 16. storočia, kedy sa asi 75 % zmincovaného striebra použilo na razbu toliarov⁴⁴. V posledných rokoch storočia sa razili takmer výlučne toliare. Roku 1599 sa sťažuje mesto Kremnica, že komorský gróf Dávid Haag razí toliare zo všetkého striebra a tieto mince, ako aj dukáty vyváža do Poľska, kde sa preminujú na poľské peniaze a tieto peniaze, ako aj iné druhy menejhodnotných peňazí dováža do Uhorska.⁴⁵ Táto manipulácia bola veľmi výnosným obchodom. V Poľsku malo v tom čase striebro o asi 15 % vyššiu cenu ako v Uhorsku⁴⁶. Pri spätnom dovoze tohto striebra vo forme poľských mincí, ktoré v Uhorsku mali najmenej o 10 % vyššiu cenu, než by im podľa ich reálnej hodnoty bolo patrilo, dosiahol sa zisk vo výške asi 25 % z investovanej sumy. Ak predpokladáme, že sa asi jedna tretina kremnickej výroby vyviezla v réžii komory a súkromných ťažiarov do Poľska, tak sa mohol zisk z ťažby drahých kovov zvýšiť najmenej o ďalších 5 %. Vývoz drahých kovov do Poľska a ich spätný dovoz vo forme poľských peňazí mohol náklady na ťažbu drahých kovov na strednom Slovensku znížiť o asi 10 %. Táto skutočnosť, ako sme presvedčení, dokazuje, prečo sa na stredoslovenskej produkcii drahých kovov v objektívne nepriaznivých podmienkach dosahoval pomerne vysoký zisk.

Možnosť výhodných peňažných obchodov, najmä ak sa spájali s tovarovými obchodmi, umožnil kupcom z Poľska, prípadne aj z Uhorska dosahovať v obchode medzi týmito krajinami vysoké zisky. Preto mal obrat v obchode s Poľskom v 16. storočí rastúcu tendenciu. Poľské peniaze, ako sa sťažuje roku 1582 mesto Kremnica, dovážajú cudzí kupci a za ne od svojich partnerov, ba aj od poddaných nakupujú dobré uhorské peniaze.⁴⁷ Poľskými peniazmi sa preplácali aj tovary dodávané armáde⁴⁸ a menejhodnotnými peniazmi sa koncom 16. storočia vyplácal aj žold. Roku 1587 sa vzbúrili niektoré posádky v Hornom Uhorsku preto, že im nevyplatili žold v dukátoch a toliaroch, ako

⁴⁴ MCRH, zv. VII, s. 68–69.

⁴⁵ Magistrát mesta Kremnice, Tom. I, fons 36, fasc. 16, no 770.

⁴⁶ Roku 1596 mal 1 španielsky reál v Poľsku cenu 36 grošov, čiže 108 uherských denárov a v Uhorsku cenu 92 denárov. (HKA – Kremnitzer Münz- und Bergwesen 1500–1763, Fasz. rote Nr. 11.)

⁴⁷ Magistrát mesta Kremnice, Tom. I, fons 36, fasc. 11, no 547.

⁴⁸ OL – E., Libri minutarum No 390, p. 231.

to bolo dovtedy obvyklé, ale v menejhodnotných sliezskych peniazoch.⁴⁹ Vojsko bolo v poradí druhým dôležitým činiteľom, ktorý sa zaslúžil o to, že Slovensko bolo v tomto storočí zaplavené menejhodnotnými peniazmi zahraničného pôvodu.

Menový vývoj jednotlivých krajín nie je nikdy izolovaným javom, jeho priebeh určujú činitele všeobecného charakteru a záujmy zahraničia, najmä ak má v dotyčnej krajine aj určitý politický vplyv. To platí v plnej miere pre Slovensko, ktoré vtedy tvorilo jadro kráľovského Uhorska. Jeho pomerne významná produkcia drahých kovov bola základom menovopolitickej koncepcie habsburskej dynastie, ktorá bola zameraná na zastavenie tureckej expanzie.

V produkcii drahých kovov sa vhodnou manipuláciou s vyššími cenami drahých kovov v Poľsku a s vyššími cenami poľských peňazí v Uhorsku citeľne znížili výrobné náklady, takže zisk z mincového regálu aj v období, kedy sa hodnota drahých kovov v pomere k hodnote iných tovarov podstatne znížila, dosahoval pomerne vysokú úroveň. Nie žiadosti uhorského krajinského snehu, ktorý trval na zachovaní tradičnej dobrej kvality uhorských peňazí, ale možnosť práve z lepšej kvality uhorských peňazí ťažiť v prospech ekonomických záujmov západnej časti habsburského súštatia a v prospech protitureckej obrany boli dôvodom, že si uhorská mena zachovala svoju svojbytnosť a uhorské peniaze v relácii k peniazom susedných krajín vyššiu kvalitu. Výhodné manipulácie s výmennými pomermi nemeckých a uhorských peňazí v zahraničí, ba aj v Uhorsku a podmienkou týchto manipulácií bola práve dobrá kvalita uhorských peňazí, umožnili, že vývoz peňazí bol pre západ vysokoziskovým odvetvím, najmä ak sa spájal s tovarovými obchodmi, a to isté platí aj pre dovoz západných peňazí do Uhorska. Takto finančná správa získala nie malé prostriedky na vydržiavanie armády a touto manipuláciou navodenou nižšou úrovňou cien tovarov v Uhorsku mohla tu na vydržiavanie armády vynakladať nižšie sumy.

Táto koncepcia zameraná na odčerpávanie produkcie drahých kovov za nízku cenu, ako aj iných produktov Slovenska taktiež za nízke ceny a na rast cien dovážaných tovarov mala v konečnom dôsledku na hospodársky vývoj tejto krajiny nepriaznivý vplyv. Odsúdila ju na postavenia relatívne „lacnej krajiny“ a obmedzila tvorbu domáceho kapitálu.

⁴⁹ Tamže, No 392, p. 387.

Die Währungsentwicklung in der Slowakei im 16. Jahrhundert in mitteleuropäischen Relationen

Die vorliegende Studie untersucht die Währungsentwicklung in der dauernd von der türkischen Aggressivität bedrohten Slowakei (damals Teil des Königreiches Ungarn) in der Beziehung zur Preisbildung der Edelmetalle und ihrem Umlauf sowie zum Geldumlauf im Rahmen Mitteleuropas.

Die Slowakei verfügte damals über ein verhältnismäßig großes Produktionsvolumen an Edelmetallen. Durch geeignete Manipulation mit den höheren Edelmetallpreisen in Polen und den höheren Preisen des polnischen Geldes in Ungarn konnten bei der Edelmetallproduktion die Produktionskosten gesenkt werden, so daß der Gewinn aus dem Münzregal ein verhältnismäßig hohes Niveau erreichte. Deshalb konnte verhältnismäßig hochwertiges Geld geprägt werden. Die geeignete Manipulation mit den Tauschrelationen des reichsdeutschen und ungarischen Geldes im Ausland sowie in Ungarn – Vorbedingung für solche Manipulationen war gerade die gute Qualität des ungarischen Geldes – hatte zur Folge, daß der Geldexport aus Ungarn nach Westen äußerst gewinnbringend war, insbesondere wenn er mit Warengeschäften gekoppelt wurde. Das selbe gilt auch für den Import westlichen Geldes nach Ungarn.

So gewann man Mittel für den Unterhalt der gegen die Türken eingesetzten Armee. Durch diese Manipulationen wurden auch die Warenpreise in der Slowakei gesenkt, so daß für den Unterhalt der Armee niedrigere Summen als anderswo in den habsburgischen Ländern aufgewendet werden konnten.

VÝROBA MINCÍ V KUTNOHORSKÉ MINCOVNĚ V PRVNÍM ÚDOBÍ ČESKÉ TOLAROVÉ RAŽBY A JEJÍ SUROVINOVÉ ZDROJE (1543–1561)

Počátek české tolarové ražby se stal závažným předělem v dějinách našeho mincovnictví, neboť zahájil novou epochu české peněžní historie a současně byl významnou událostí z hlediska širšího peněžně historického vývoje evropského, který svým příkladem ovlivňoval.¹ Při vstupu do peněžních dějin převzal český tolar ze šlikovské mincovny v Jáchymově hmotnost i jakost saského zlatníkového groše a proto pronikl bez obtíží do lipského obchodního centra a jeho prostřednictvím do širších směnných styků evropských. Vysoké těžební výnosy stříbrné rudy na českých svazích Krušných hor vytvořily přirozenou základnu pro výrobu jáchymovského tolaru v takovém rozsahu, že se stal výsledným představitelem dlouholetého úsilí o ražbu kvalitní mince stříbrné vyšší nominální hodnoty, která pomohla doplnit nepostačující množství zlatých mincí v peněžním styku.²

Zavedení tolarové mincovní výroby ve všech českých mincovnách se však neuskutečnilo jednorázovým opatřením. Tolarové nominály byly nejdříve raženy jen v Jáchymově ve šlikovském údobí za Ludvíka Jagellonského a Ferdinanda I.; i po převzetí do královské správy v roce 1528 pokračovalo se v této mincovně ve výrobě tolarů se jménem Ferdinanda I.³ Ještě dříve než v kutnohorské mincovně se přistoupilo k ražbě tolarů v pražské mincovně při obnově její činnosti v roce 1539.⁴

V Kutné Hoře, kde byla v prvních desetiletích 16. věku jediná vládní mincovna v Čechách, byla zahájena výroba tolarových mincí až ve čtyřicátých letech 16. století. Opoždění tolarové mincovní výroby v kutnohorské mincovně mělo

¹ Nemeškal, L.: Jáchymovská mincovna v 1. polovině 16. století (1519/20–1561). Praha 1964, zvl. s. 178 sl.

² Nemeškal, L.: Jáchymovská mincovna, s. 178–181; též: Jáchymovský tolar – jeho ražba a význam. In: Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky 12, Praha 1967, s. 223–227.

³ Nemeškal, L.: Jáchymovská mincovna, s. 88–96; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen 1511–1938. 2. vydání, Wien 1948, s. 11.

⁴ Nohejlová, E.: Počátky pražské mincovny za Ferdinanda I. NČČsl 5, 1929, s. 102; též: Z příběhů pražské mincovny. Nástin jejich osudů 1537–1618. Praha 1929, s. 1–11, 120; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: l. c., s. 18.

své příčiny, jejichž vysvětlení můžeme podle našeho soudu spatřovat ve dvou hlavních skutečnostech, které spolu navzájem souvisely.

Na jedné straně to byl postoj českého sněmu k záměrům Ferdinanda I., které směřovaly k uspořádání poměrů v českém mincovnictví. Na této cestě byl nejdříve bez valných obtíží vyřešen problém šlikovské mincovny v Jáchymově, která přešla do královských rukou. Následující snahy Ferdinanda I. využít obecných a stavovských stížností na oběh méněhodnotných cizích mincí v českých zemích k předkládání návrhů na mincovní a měnové sjednocení zemí pod vládou habsburské dynastie však již nebyly českými stavy přijímány s nadšením, zvláště když nedlouho po zahájení ražby jáchymovského tolaru se stále výrazněji prosazovala myšlenka na vydání celoříšského mincovního řádu, v němž měla nová stříbrná mince s vyšší nominální hodnotou převzít úlohu vedoucího stříbrného nominálu. V těchto vládních centralizačních tendencích spatřovali čeští stavové ohrožení samostatnosti českého mincovnictví a proto žádali, aby se v českých zemích mincovalo nadále tak, jak tomu vždy bývalo. Bez dostatečného ekonomického ocenění předností tolarové ražby, spočívající v doplnění peněžní monimálové struktury o stříbrné mince vyšší nominálové hodnoty, pohlíželi stavové na jáchymovský tolar jako na prvek cizí českému prostředí, i když na počátku roku 1520 souhlasili se zahájením šlikovské tolarové ražby v jáchymovské mincovně. Za vhodné považovali zachovat dosavadní českou grošovou mincovní soustavu s vedoucí pozicí pražského groše, jehož oblibu a tradici zdůrazňovali i tehdy, kdy bylo na místě argumentovat potřebami vnitřního peněžního styku, pro který existence mincovního systému pražského groše a jeho nominálové struktury – tj. standardního stříbrného nominálu a bílého i malého peníze – měla své ekonomické opodstatnění.⁵ Nelze sice vyloučit, že i tato potřeba peněžního styku tanula českým stavům na mysli, ale neprojevali ji ve sněmovních jednáních.

Další nesnáze se zavedením tolarové mincovní výroby v Kutné Hoře se projevovaly i v samotné mincovně. V jistém smyslu se v postoji Kutnohořanů odráželo jednání na českém sněmu. Na rozdíl od jáchymovské i pražské mincovny existovaly v kutnohorské mincovně korporace mincířů a pregěřů, které se bránily zavádění tolarové ražby v Kutné Hoře odvoláváním na starodávná a opětne potvrzovaná privilegia, v nichž ovšem o vybíjení tolarů nebylo ani zmínky.⁶ Můžeme tedy říci, že se v hlavních rysech postoje stavovského sněmu a Kutné Hory k zavedení tolarové mincovní výroby ztotožňovaly v obha-

⁵ Srov. k tomu N e m e š k a l, L.: Jáchymovská mincovna, s. 149 sl., zvl. s. 156–157 a tamže pozn. 26; J a n á č e k, J.: České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547. Kniha I. Díl I. Praha 1968, s. 107; Š i m e k, E.: Ražba mince v Čechách v druhé polovině 16. století. ČsČH 22, 1974, s. 234. – Názor o ekonomické vhodnosti souběžné existence tolarové a grošové ražby nakonec potvrzuje i utváření nominálové mincovní struktury českého peněžního systému v průběhu druhé poloviny 16. století. Podrobněji se budeme tímto problémem zabývat v připravované práci Počátky tolarové ražby a konec ražby pražských grošů v českých zemích.

⁶ L e m i n g e r, E.: Královská mincovna v Kutné Hoře. Praha 1913, s. 220.

jobě dosavadního českého grošového mincovního systému s vedoucí pozicí pražského groše a v negativním stanovisku k zahájení tolarové mincovní výroby mimo královskou mincovnu v Jáchymově.

Za této situace proto ani nebylo divu, že Ferdinand I. uvažoval na počátku třicátých let 16. století o možnosti zahájit výrobu tolaru a jeho dílů mimo Vlašský dvůr v kutnohorském klášteře. Dokládá nám to zmínka z 3. července 1531 a 3. září 1532, kdy Ferdinand I. na základě předchozí žádosti udělil konsorciu kverků v čele s Vilémem Gfelířem ze Zakšova právo překopávat haldy a šlaky na některých kutnohorských dolech včetně zřízení mincovny v kutnohorském klášteře.⁷ Podle našich dnešních znalostí však můžeme soudit, že se tehdy ražba mincí v Kutné Hoře mimo Vlašský dvůr neuskutečnila. Proto se domníváme, že tímto spíše demonstrativním gestem chtěl panovník přimět český sněm a obec kutnohorských mincířů a pregěřů k souhlasu se zahájením tolarové mincovní výroby v Kutné Hoře.

Čeští stavové se však vždy jednoznačně nestavěli proti záměrům Ferdinanda I. na řešení problémů českého mincovnictví. Jejich postoje ovlivňovala nejen vnitřní situace v českých zemích, vztah jednotlivých mocenských skupin k panovníkovi, ale také pozice Ferdinanda I. mimo území českého státu, zvláště v mincovních otázkách. Při sledování historie zavedení tolarové mincovní výroby v českých zemích můžeme tento názor podpořit vlastním numismatickým dokladem z poloviny třicátých let 16. století. Tehdy se totiž v Kutné Hoře patrně počítalo se zavedením tolarové ražby, o čemž svědčí zkušební tolarová mince z roku 1535, jejíž vznik lze klást do kutnohorské mincovny.⁸ V souvislosti se zhotovením zkušebních tolarových mincí v kutnohorské mincovně by bylo snad možné uvažovat o údají, zaznamenaném v týdnu Dicit 1. ve výkazu ražených peněz v roce 1535.⁹ Z uvedeného záznamu zjišťujeme, že se souhlasem nejvyššími mincmistra Albrechta z Guttenštejna¹⁰ bylo za správy kutnohorské mincovny úředníky Janem Jeptiškou z Běšin a Pavlem Podivickým z Podivic¹¹ použito na konkrétněji nespecifikovanou potřebu 2 hřivny surového stříbra, což odpovídalo hmotnosti 506,344 g. Toto množství by postači-

⁷ Viz L e m i n g e r, E.: Královská mincovna, s. 221. – Srov. k tomu též H u s a, V.: Výrobní vztahy v českém mincovnictví 15. a 16. století. In: NumSb 2, Praha 1955, s. 88, pozn. 68 a N e m e š k a l, L.: K otázce zkušební tolarové ražby z roku 1535 v kutnohorské mincovně. ČNM 146, 1977, s. 166, pozn. 6.

⁸ Srov. k tomu N e m e š k a l, L.: K otázce zkušební tolarové ražby, s. 170 sl.

⁹ OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Výkaz ražených peněz 1532–1538, kart. 292. – Konkrétnější informace o ražbě zkušebních tolarových mincí v kutnohorské mincovně v roce 1535 by nám mohla patrně poskytnout verková registra, bohužel, tyto kutnohorské mincovní účty se nám z let 1525–1537 nedochovaly. – Týdenní výkazy kutnohorské mincovní výroby jsou časově určeny počátečními slovy nedělní mešní modlitby. Viz L e m i n g e r, E.: Královská mincovna, s. 425.

¹⁰ O době zastávání úřadu nejvyššího mincmistra Albrechtem z Guttenštejna v třicátých letech 16. století viz především L u k á š, V.: Instrukce Ferdinanda I. pro nejvyššího mincmistra Království českého z roku 1545. In: NumSb 7, Praha 1962, s. 218–219.

¹¹ L e m i n g e r, E.: Královská mincovna, s. 417.

lo na zhotovení několika kusů zkušební tolarové mince z roku 1535.¹² Při nedostatku jakýchkoliv dalších písemných dokladů můžeme podle našeho soudu hledat nejpravděpodobnější vysvětlení vzniku této ražby v souvislosti se zvýšeným úsilím Ferdinanda I. o mincovní sjednocení zemí pod habsburskou vládou, jež se projevilo právě roku 1535.¹³ Podnětem k panovníkově aktivitě bylo uzavření důležité mincovní dohody mezi Ferdinandem I., bavorským vévodou a městy Ulmem a Augsburgem z 1. února 1535, kdy se prakticky prosadila rakouská mincovní reforma z roku 1524 také mimo prostor rakouských zemí a vytvořil se tak větší územní celek, respektující jednotný mincovní základ.¹⁴ Po tomto nesporně významném úspěchu Ferdinanda I. čeští stavové zřejmě považovali za nereálné ubránit se dalším panovníkovým naléháním a tlaku královských úřadů na zahájení výroby stříbrné mince o vyšší nominální hodnotě i v kutnohorské mincovně, zvláště když jistě věděli o svolení Ferdinanda I. k mincování mimo Vlašský dvůr v kutnohorském klášteře z počátku třicátých let 16. století. Proto byl připraven konkrétní návrh v podobě zkušební tolarové mince z roku 1535, která se především obrazovým ztvárněním reversu, velmi blízkém stejné straně pražského groše, i opisem výrazně odlišovala od soudobých jáchymovských tolarových mincí a po této stránce byla spíše v souladu se stavovským názorem na řešení problémů českého mincovnictví.¹⁵

Ani tehdy však nebyla zahájena v kutnohorské mincovně tolarová mincovní výroba. Proč tomu tak bylo, nemůžeme pro nedostatek přímých dokladů bezpečně rozhodnout. V této souvislosti se nám nabízí možnost spatřovat vysvětlení v konkrétních úvahách o znovuoživení činnosti pražské mincovny právě v druhé polovině třicátých let 16. století; připomenuli jsme již dříve, že tato mincovna zahájila výrobu v roce 1539 a z tohoto roku také známe první pražské tolarové mince.¹⁶

Pro zahájení výroby tolarových mincí v kutnohorské mincovně byla rozhodující čtyřicátá léta 16. století. V této době bylo zřejmé, že pražská mincovna pro obtíže v zásobování drahými kovy nebude moci objemem mincovní produkce splnit naděje, předpokládané při úvahách o jejím zřízení. V roce 1542 byla v pražské mincovně ukončena ražba stříbrných mincí, která byla na řadu

let přerušena.¹⁷ Ukončení ražby stříbrných mincí v Praze bylo patrně také jedním z momentů, který ovlivnil zvýšený vládní zájem o zahájení tolarové mincovní výroby v Kutné Hoře. Zaměstnanci kutnohorské mincovny se však nadále bránili zavedení tolarové ražby také proto, že při rukodělné produkci znamenala výroba tolarových mincí menší možnost výdělků a větší námahu než ražba grošů a mince drobné.¹⁸ Předpokládali, že panovník uzavře s obcí mincířů a pregéřů zvláštní smlouvu, kterou by měly být stanoveny nové platové sazby za tolarovou ražbu. Proto vyslala obec mincířů a pregéřů z Kutné Hory do Prahy své mluvčí Mikuláše z Práchnan a Jiříka Labušku, aby obhajovali zájmy a práva pracovníků mincovny; jejich jednání však příliš úspěšné nebylo.¹⁹ Ještě v roce 1543 tehdejší nejvyšší mincmistr Šebestian z Veitmile vybízel šepmistry i zástupce mincířů a pregéřů k cestě do Prahy ke králi a sám slíboval, že se přimluví, aby stará práva obce zůstala zachována.²⁰ Nevíme ovšem, zda delegace z Kutné Hory na výzvu nejvyššího mincmistra odcestovala do Prahy a pokud se tak stalo, neznáme výsledek jednání. Víme jen tolik, že 17. června 1543 byla nařízena i pro kutnohorskou mincovnu ražba tolarových mincí (tolaru, půltolaru a čtvrttolaru).²¹ A tak se i kutnohorská mincovna připojila k výrobě českých tolarových mincí.

Rozhodnutím o zahájení tolarové ražby však neustaly obtíže v kutnohorské mincovně. Obec mincířů a pregéřů nesouhlasila s novým nařízením, aby si mincíři a pregéři opatřovali na svůj náklad pracovní nástroje i pomocné vybavení a odmítala mincovat tolary ze stříbra, dodávaného z cezoven mědi, neboť pro jeho tvrdost vyžadovalo zpracování mnohem větší pracovní úsilí, než tomu bylo u důlního stříbra. Teprve po pohrůžce, že z mědi získané stříbro se může místo v Kutné Hoře zpracovat v Jáchymově, kutnohorští mincíři se přece jen podvolili.²² Ovšem nechuť k této práci se promítla do nedokonalého vzhledu kutnohorských tolarů, který panovník kritizoval již 21. srpna 1543; úředníkům mincovny se přikázalo, aby bez prodlení dali zhotovit nová, pečlivěji provedená razidla, kterými se mělo pokračovat v další výrobě tolarů.²³

Avšak ani potom se situace v kutnohorské mincovně neuklidnila. Korporace mincířů a pregéřů se cítila omezována ve svých právech a znovu požadovala projednání svých požadavků, zvláště, aby se mincíři a pregéři nemuseli z vlastních prostředků podílet na obstarávání některých potřeb k výrobě min-

¹² O hmotnostních rozdílech jednotlivých kusů zkušební tolarové mince z roku 1535 viz N e m e š k a l, L.: K otázce zkušební tolarové ražby, s. 167 a 168 a pozn. 18 na s. 168.

¹³ Podrobněji viz N e m e š k a l, L.: Jáchymovská mincovna, s. 160. – Srov. k tomu také Š i m e k, E.: Ražba mince v Čechách, s. 235–236.

¹⁴ H i r s c h, J. Ch.: Des Teutschen Reichs Münz – Archiv I. Nürnberg 1756, s. 268 sl.; B e c h e r, S.: Das österreichische Münzwesen vom Jahre 1524 bis 1838 in historischer und legislativer Hinsicht mit besonderer Berücksichtigung der allgemeinen deutsch Reichs – Münzsysteme, der Münzverhältnisse fast aller in Europa während dieser Zeit coursirenden Gold-, Silber- und Kupfersorten, und ihrer Valvirung nach dem österreichischen Münzfuß III. Wien 1838, s. 11–16. – K mincovní reformě v Rakousku roku 1524 srov. především G e y e r, R.: Die österreichische Münzordnung v. 1524 u. ihre Vorläufer. NZ 21, 1928, s. 45 sl.

¹⁵ Srov. k tomu podrobnější výklad N e m e š k a l, L.: K otázce zkušební tolarové ražby, s. 172–173.

¹⁶ Viz výše pozn. 4.

¹⁷ N o h e j l o v á, E.: Počátky pražské mincovny, s. 84–89; táž: Z příběhů pražské mincovny, s. 2–8 a 11; Š i m e k, E.: Ražba mince v Čechách, s. 232.

¹⁸ H u s a, V.: Výrobní vztahy v českém mincovnictví, s. 88.

¹⁹ L e m i n g e r, E.: Královská mincovna, s. 225.

²⁰ L e m i n g e r, E.: Královská mincovna, s. 225.

²¹ Viz k tomu S t e r n b e r g, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I. Prag 1836, s. 107; N e w a l d, J.: Das österreichische Münzwesen unter Ferdinand I. Wien 1883, s. 73; R a p p e, J.: Die Münzstätte Kuttenberg, NZ 20, 1888, s. 175; M i l l e r z u A i c h h o l z, V. – L o e h r, A. – H o l z m a i r, E.: l. c., s. 18.

²² L e m i n g e r, E.: Královská mincovna, s. 225.

²³ N k.: O ražení mince. PA 17, 1896/97, s. 470. – Srov. k tomu též L e m i n g e r, E.: Královská mincovna, s. 225.

cí.²⁴ Ferdinand I. proto v roce 1545 odeslal do Kutné Hory zvláštní komisaře, aby se pokusili vykoupit pro královskou komoru minciřské lůny a pregéřské stolice.²⁵ Byla to velmi dobře promyšlená akce, neboť nesnáze se zaváděním tolarové mincovní výroby v Kutné Hoře vyplývaly sice z postoje obce minciřů a pregéřů, která se však opírala nejen o mínění pracovníků mincovny, ale také o stanovisko majitelů minciřských lůnů a pregéřských stolic. Záměr odkoupit od majitelů minciřské lůny a pregéřské stolice se však nezdařil. Proto Ferdinand I. odňal pracovníkům kutnohorské mincovny ražbu tolarových mincí z vycezeného stříbra a k tomuto úkolu najmul německé minciře. Obec minciřů a pregéřů však v tomto rozhodnutí spatřovala závažný zásah do svého práva schvalovat přijímání nových pracovníků. Němečtí minciři nebyli vpuštěni do šmiten a do ražebny a úředníci mincovny je musili proto umístit v prostoru na přepalování stříbra, v prenárně.²⁶ Konšelé obce proto protestovali u nejvyššího mincmistra, jemuž si stěžovali na nedodržování dědičných svobod a privilegií a zdůrazňovali, že kutnohorští minciři jsou oprávněni mincovat stříbro nejen z kutnohorských a kaňkovských dolů, ale také z cezovny mědi; poukazovali také na to, že mají na dolech podíly a vynakládají na ně nemalé peněžní částky.²⁷ Jejich protestu se nakonec vyhovělo a tak mincování německých minciřů v prenárně kutnohorské mincovny netrvalo dlouho. Dne 29. listopadu 1545 převzali opět Kutnohořané tolarovou mincovní výrobu v plném rozsahu, i když v některém ohledu byla jejich práva omezena.²⁸

V činnosti kutnohorské mincovny se projevil pokles těžby stříbra v kutnohorském rudním okrsku ve třicátých a čtyřicátých letech 16. století.²⁹ Na množství zpracovávaného stříbra závisel provoz kutnohorské mincovny a jejich šmiten. Původně se pracovalo ve všech sedmnácti šmitnách. Tak tomu bylo ještě v roce 1544, ovšem již v roce 1547 zajišťovaly výrobu kutnohorské mincovny pouze čtyři šmitny; i v dalších letech počet šmiten, v nichž se pracovalo, kolísal, takže např. v roce 1554 se zhotovovaly bílé peníze v osmi šmitnách a navíc je nutné počítat s činností dalších šmiten, v nichž se ve stejném roce mincovaly tolarové nominály.³⁰

Když po ztroskotání protihabsburského povstání v roce 1547 musely všechny cechovní korporace předložit svá privilegia panovníkovi k přezkoumání,

²⁴ Leminger, E.: Královská mincovna, s. 225.

²⁵ Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I. (ed. A. Rezek). Praha 1878, s. 108–109. – Viz též Leminger, E.: Královská mincovna v Kutné Hoře. Dodatky. Praha 1924, s. 37. – K ceně minciřských lůnů a pregéřských stolic v této době viz především Šimek, E.: Kutnohorská „Kniha zápisů lůnů minciřských a stolic pregéřských.“ Příspěvek k otázce výrobních vztahů v českém mincovnictví 16. století. In: NumSb 11, 1969/70, Praha 1970, s. 41–102.

²⁶ Paměti Mikuláše Dačického I, s. 108–109. – Viz též Leminger, E.: Dodatky, s. 37.

²⁷ Leminger, E.: Královská mincovna, s. 225–226.

²⁸ Paměti Mikuláše Dačického I., s. 138; Leminger, E.: Královská mincovna, s. 221 a 226.

²⁹ Kořan, J.: Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském. Geotechnica sv. 11, Praha 1950, s. 80.

³⁰ Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu II. (1546–1557). Praha 1880, s. 237–238. – Viz též Leminger, E.: Královská mincovna, s. 56 a 228, pozn. 34.

týkalo se toto nařízení i obce kutnohorských minciřů a pregéřů. Tehdy Ferdinand I. sice nezrušil všechny výsady obce, ovšem stará královská privilegia jí však nevrátil.³¹

O mincovní produkci kutnohorské mincovny v letech 1543–1561 nás informují dva základní druhy pramenů. Jednak jsou to mince, evidované v soupisových pracích a uložené ve sbírkových fondech, které nás poučují o tom, jaké peněžní nominály a v kterých letech byly raženy. Druhou část pramenné základny vytvářejí doklady archivní povahy, verková registra kutnohorské mincovny, která se však nedochovala pro zkoumané časové rozmezí v úplnosti. Této skutečnosti lze jen litovat, neboť bezprostřední písemné doklady o mincovní činnosti v Kutné Hoře nám nejen poskytují údaje o výši výroby jednotlivých druhů mincí v tom kterém roce, ale současně nám umožňují sledovat, jakého původu bylo stříbro, použité pro kutnohorskou mincovní výrobu.³²

Pro lepší přehlednost jsme údaje o druzích mincí, vyráběných v kutnohorské mincovně v letech 1543–1561, soustředili na *tabulce č. 1*. Tato data nám vytvořila výchozí základnu pro naše další úvahy. Nejde samozřejmě o úplné a vyčerpávající údaje, které by nebylo možno při dalším výzkumu doplnit. Při sestavení přehledu mincí podle nominálů a let ražby jsme se opírali o práce E. Fialy,³³ K. Čermáka – B. Skrbka,³⁴ V. Millera zu Aichholz – A. Loehra – E. Holzmaira³⁵, H. Janovského³⁶ a E. Šimka³⁷. Na rozdíl od E. Šimka jsme při zpracování přehledné tabulky nemohli čerpat údaje ze soupisové rukopisné práce S. Vávry.³⁸ Do zpracování tabelárního přehledu jsme promítli i údaje, které nám vyplynuly z přímého studia numismatického materiálu ve sbírkových fondech numismatického oddělení Národního muzea – Historického muzea v Praze a numismatického oddělení Moravského muzea v Brně. Údaje, získané ze soupisových prací i při přímém studiu numismatického materiálu ve dvou našich největších numismatických sbírkách, označujeme v přísluš-

³¹ Leminger, E.: Královská mincovna, s. 202; Husa, V.: Výrobní vztahy v českém mincovnictví, s. 89.

³² OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Verková registra, kart. 274 (1544, 1548, 1549, 1550, 1551 a 1554) a kart. 275 (1556, 1557, 1558, 1559 a 1560).

³³ Fiala, E.: Beschreibung der Sammlung böhmischen Münzen und Medaillen des Max Denebauer I. Prag 1889, s. 108–110.

³⁴ Čermák, K. – Skrbek, B.: Mince království českého za panování rodu habsburského od r. 1526, I. Pardubice 1891, s. 11–14.

³⁵ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: l. c., s. 1–2 a 26–44.

³⁶ Janovský, H.: České vládní mince. Kartotéka novověku (1526–1856). Praha 1948. Ferdinand I., kart. lístky č. 36–41 a 43–66.

³⁷ Šimek, E.: Drahé kovy a česká mince 16. století. In: SbNM 15, Praha 1971, s. 52; též: Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století. Praha 1972, s. 79–80. – Autor však v obou pracích nerozlišuje nominálové rozvrstvení tolarových mincí na toлары, půltolary, čtvrtolary a znamená je jako jeden druh – toлары.

³⁸ Vávra, S.: Soupis českých mincí. Praha 1930. – I když plně chápeme důvody, pro které opatrovatelka Vávrová rukopisné práce univ. prof. dr. E. Nohejlová-Prátová DrSc. nám nemohla zapůjčit tento rukopis ke studiu mimo prostor vlastního bytu, je nám líto, že právě o Vávrový údaje byla naše tabulka ochuzena. – Srov. k tomu Šimek, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 77, který měl pro svou práci Vávruv soupis k dispozici.

Tabulka č. 1 Přehled dokladů o mincovní výrobě v kutnohorské mincovně v letech 1543–1561

Rok ražby	Druhy mincí						Poznámka
	Tolar	1/2tolar	1/4tolar	Pražský groš	Bílý peníz	Malý peníz	
Bez letopočtu				X	X	X	
1543	X			X		X	
1544	X			X A			
1545	X	X	X	X		X	
1546	X			X		X	
1547	X			X		X	
1548	X				X A	X A	
1549	X A	X A	X A		A		
1550	X A	X A	X A		A		
1551	X A	X A	A			X	
1552	X	X	X				
1553	?	?	?				
1554	X A	? A	? A		A		
1555	X	X	X				
1556	X A	X A	X A				
1557	X A	A	A		A		
1558	X A	X A	X A		A		
1559	X ?	X ?	X ?		A		
1560	X A	X A	X A		A		
1561	X		X		X	X	

X = hmotné doklady: ražby kutnohorské mincovny, uložené v muzejních numismatických sbírkách nebo evidované v soupisových pracích

A = písemné doklady: dochovaný archivní materiál o mincovní výrobě v kutnohorské mincovně

ných rubrikách tabulky značkou X. V tabulce uvedené písmeno A pak udává, v kterých letech a pro které nominály se nám do dnešních dnů dochovaly informace o jejich výrobě v mincovních účtech kutnohorské mincovny.

Při sledování mincovní výroby v Kutné Hoře v letech 1543–1561 jsme se

soustředili na zodpovězení tří základních otázek: jaký byl objem mincovní výroby, jaké peněžní nominály a v jakém počtu byly raženy a odkud se dodávalo stříbro pro kutnohorskou mincovní produkci. Pro takto zaměřené zkoumání jsou důležitým výchozím pramenem mincovní účty kutnohorské mincovny, verková registra, která však nepokrývá celou dobu v nepřerušném časovém sledu. I tak však nám tyto doklady umožňují hlouběji nahlédnout do činnosti mincovny v Kutné Hoře a odpovědět na položené otázky alespoň v těch letech, pro něž máme mincovní účty k dispozici. V časové posloupnosti se v rozmezí sledovaného období dochovaly mincovní účty kutnohorské mincovny z let 1544, 1548–1551, 1554 a 1556–1560, které však někdy nezachycují mincovní výrobu v plném rozsahu. Do kutnohorských verkových register se zaznamenávaly údaje o mincovní výrobě v týdenních výkazech, na jejichž základě se na konci roku vypracoval souhrnný přehled o mincovním díle za celý uplynulý rok. Naše zjišťování dat o kutnohorské mincovní produkci v letech 1543–1561 se opíralo především o jednotlivé týdenní výrobní záznamy, neboť celoroční mincovní účty se pro toto období většinou nedochovaly. Pro výpočet výše ražby jednotlivých druhů tolarových nominálů nám poskytly potřebné podklady pouze týdenní výkazy kutnohorské mincovní výroby. Celoroční přehledy o produkci tolarových mincí totiž nerozlišovaly mezi tolar, půltolar a čtvrttolary a tolarové díly převáděly spolu s celými tolar v souhrnném vyúčtování na hodnotu tolarů.

1543

Bohužel se musíme smířit se skutečností, že právě z roku 1543, kdy se zahájila tolarová mincovní výroba v Kutné Hoře, mincovní účty nemáme, i když evidovaný vlastní numismatický materiál nám v roce 1543 dokládá ražbu tolarů, pražských grošů a malých peněz (*viz naše tab. č. 1*).

1544

Nejstarší verková registra ve zkoumaném období jsou z roku 1544 a ani ta nejsou zachována v úplnosti. Zachycují pouze mincovní výrobu pražských grošů v 37 týdnech s přerušením 15 týdnů, jež zřejmě byly zaznamenány ve ztracené složce.³⁹ O tolarových nominálech, které se v tomto roce v kutnohorské mincovně rovněž razily, nenašli jsme doklady v archivním materiálu (*viz naši tab. č. 1*). I tak však verková registra z roku 1544 nepřímou dokládají zahájení výroby tolarů v Kutné Hoře i pokles produkce pražských grošů proti předcházejícímu období.⁴⁰ Podle dochovaných údajů se v 37 týdnech tohoto ro-

³⁹ OA Kutná hora, – Horní fond, Verková registra 1538–1554, kart. 274.

⁴⁰ H o n c, J.: Objem výroby, mzdy a výdělky v kutnohorské mincovně v letech 1516–1544. In: NumSb 14, Praha 1975/76, s. 40–41.

ku zhotovilo v kutnohorské mincovně 464 648 kusů pražských grošů (7 744 kopy 8 grošů).⁴¹ Vzhledem k neúplnosti dochovaných mincovních účtů bylo zřejmě skutečné množství vyražených pražských grošů v roce 1544 ještě vyšší. Pokusíme-li se alespoň o přibližný odhad, pak můžeme při průměrném týdenním propočtu výše zhotovených pražských grošů (12 588 kusů) předpokládat pro chybějících 15 týdnů vybití 188 370 kusů. Není proto snad nadsázkou, odhadovat pro celý rok 1544 výrobu pražských grošů na ± 650 000 kusů. V jednotlivých týdnech však ražba pražských grošů neprobíhala rovnoměrně a její výše byla závislá na množství stříbra, dodaného pro mincovní výrobu. Nejvíce jich bylo zhotoveno v týdnu Resurexi (19 683 kusy, tj. 328 kop 3 groše) a nejméně pak v týdnu Adorate tercium (8 861 kus, tj. 147 kop 41 groš). Pro ražbu pražských grošů v roce 1544 (37 týdnů) se používalo pouze stříbro z kutnohorského důlního okrsku v množství 2 287 hřiven 9 lotů 1 kvintlíku, což v přepočtu činilo 579,151 kg.⁴²

1545–1547

Pro údobí let 1545–1547 postrádáme jakékoliv soudobé písemné doklady o mincovní výrobě v Kutné Hoře. Ovšem vlastní numismatický materiál nám poskytuje informace o tom, že v roce 1545 se v kutnohorské mincovně razily všechny tři druhy tolarových nominálů (tolary, půltolary a čtvrttolary), pražské groše a malé peníze, v roce 1546 tolary, půltolary, pražské groše i malé peníze a v roce 1547 opět stejné druhy peněžních nominálů mimo půltolary (viz naše tab. č. 1).

⁴¹ Srov. k tomu také H o n c, J.: Objem výroby, s. 41, tab. 8 a s. 44, tab. 10.

⁴² Hřivna = 16 lotů = 64 kvintlíků. – V kutnohorské mincovně se stříbro v převážné většině přijímalo na hmotnost pražské hřivny, jejíž výše byla stanovena výpočtem J. S m o l í k a (Mnoho-li vážila staročeská hřivna. PA 13, 1885/86, s. 169–178; Pražské groše a jejich díly. Praha 1894, s. 75) na 253,172 g a G. S k a l s k é h o (K dějinám mincovnictví českého a moravského do počátku XIII. století. ČMM 48, 1924, s. 1–48, 434; O marce pražské a moravské na rozhraní století 13. a 14. NČČsl 3, 1927, s. 39–60; K otázce hřivny pražské. ČČH 33, 1927, s. 461–463) na 253,14 g. Pro úplnost zde připomínáme, že výpočtem hmotnosti pražské hřivny se v poslední době zabýval I. P á n e k (Pražská hřivna mincovního řádu z roku 1561 a středoevropská váhová soustava. In: NumSb 16, Praha 1983, s. 109–120), který její hmotnost s určením místa v soustavě středoevropských hmotnostních jednotek v 16. a na počátku 17. století vyjádřil hodnotou 253,26 g. Při převodu pražské hřivny na kilogramy vycházíme z hmotnostního základu pražské hřivny, jak jej stanovil J. Smolík. Pouze u několika málo dodávek příbramského stříbra – jak na příslušném místě upozorníme níže – se vážilo i v Kutné Hoře norimberskou hřivnou o hmotnosti 237,52 g (srov. k tomu S c h r ö t t e r, J.: Wörterbuch der Münzkunde. Berlin–Leipzig 1930, s. 371). U všech v hřivnách uvedených hmotnostních údajů – pokud není jinak uvedeno – jde vždy o hřivnu pražskou, což výslovně v textu nezdůrazňujeme. K přípravě mincovní slitiny pro výrobu jednotlivých druhů mincí v kutnohorské mincovně sloužily jako hlavní surovinové komponenty důlní surové stříbro (resp. peněžní pagament) a zrněná měď. Kromě nich se používaly také odstřížky vzniklé při zhotovování mincovních střížků (cizury) ve šmitnách, odlupky získané čištěním přepáleného stříbra v prenárně (grece) i polámané a vadné mince (fracti) z dřívější mincovní výroby příslušného druhu peněžního nominálu. Cizury, grece i fracti tvořily však většinou jen nepříliš podstatnou doplňující složku při výrobě mincovní slitiny a v našem pohledu jim proto nevěnujeme zvláštní pozornost také proto, že vlastně šlo o část surovinového základu příslušného nominálového druhu v některém z předcházejících výrobních týdnů. V předloženém zpracování nám šlo především o zjištění původu a množství stříbra (především důlního, ale i pagamentního), hlavní a základní složky mincovní výroby v kutnohorské mincovně.

1548

Další verková registra, která v časové posloupnosti máme k dispozici, jsou až z roku 1548.⁴³ Ani ta nám však neposkytují úplný obraz o mincovní výrobě v Kutné Hoře v tomto roce, neboť v nich nalézáme pouze údaje o ražbě bílých a malých peněz, zatímco dochované tolarové nominály (nikoliv jejich díly) nám dokládají jejich výrobu i v roce 1548. Na druhé straně však v našem přehledu ražených peněžních nominálů postrádáme bílé peníze s letopočtem 1548. Můžeme snad s velkou pravděpodobností předpokládat, že mohly být zhotoveny bez uvedení roku ražby, takže část bílých peněz bez letopočtu, zaznamenaných na naší tab. č. 1, mohla být ražena právě v tomto roce. Podle verkových register bylo v roce 1548 zhotoveno celkem 3 624 838 kusů bílých peněz (8 630 kop 34 groše) a jejich výroba se uskutečnila ve třiceti týdnech. Objem výroby v jednotlivých týdnech nebyl rovnoměrný a tak se vyrazilo bílých peněz nejvíce v týdnu Spiritus (156 058 kusů, tj. 371 kopa 34 grošů) a nejméně v týdnu Dum clamarem (78 876 kusů, tj. 187 kop 48 grošů). Pro výrobu těchto bílých peněz se použilo 20,274 kg stříbra (80 hřiven 1 lot 1 kvintlík), z čehož na kutnohorské důlní stříbro připadlo 18,767 kg (74 hřivny 2 loty) a na převážně peněžní pagament 1,507 kg (5 hřiven 15 lotů 1 kvintlík). Pokud jde o produkci malých peněz, bylo jich v devíti týdnech roku 1548 vybito celkem 1 801 009 kusů (2 144 kopy 3 1/2 groše), přičemž největší množství se vyrazilo v týdnu Benedicta (234 402 kusy, tj. 279 kop 3 groše) a nejméně v týdnu Dum medium (168 238 kusů, tj. 200 kop 17 grošů). K zhotovení malých peněz se tehdy použilo 10,317 kg (40 hřiven 12 lotů) stříbra pouze z kutnohorského důlního okrsku.

1549

S údaji o výrobě tolarových mincí se ve verkových registrech shledáváme až v roce 1549. Kromě dat o ražbě všech druhů tolarových nominálů máme v tomto roce také záznamy o vybití bílých peněz.⁴⁴ Postrádáme však doklady o produkci malých peněz, o nichž víme, že byly v tomto roce raženy (viz naši tabulku č. 1). Je tedy zřejmé, že zachované mincovní účty nepostihují kutnohorskou mincovní výrobu v roce 1549 v úplnosti. Ražba tolarových mincí se v tomto roce uskutečnila v 21 týdnu a celkem se vyrazilo 31 220 kusů tolarů, 3 146 kusů půltolarů a 2 592 kusy čtvrttolarů, což v přepočtu na společného jmenovatele v hodnotě tolaru činilo 33 441 tolar (tolary: 31 220; půltolary: 1 573; čtvrttolary: 648). V jednotlivých týdnech roku však výše tolarové mincovní produkce kolísala. Nejvíce se zhotovilo tolarových ražeb v týdnu Resurexi v celkovém objemu 3 188 tolarů (2 911 kusů tolarů, 394 kusy půltolarů a 320 kusů čtvrttolarů) a nejméně pak v týdnu Esto mihi, kdy jejich množství

⁴³ OA Kutná hora, MA – Horní fond, Verková registra 1538–1554, kart. 274.

⁴⁴ OA Kutná hora, MA – Horní fond, Verková registra 1538–1554, kart. 274.

odpovídalo celkové hodnotě 653 1/4 tolaru (602 kusy tolarů, 74 kusy půltolarů a 57 kusů čtvrtolarů). Pro výrobu těchto tolarových mincí se užilo 868,91 kg stříbra (3 432 hřivny 1 lot), převážnou měrou důlního (863,427 kg, tj. 3 410 hřiven 7 lotů), neboť peněžní pagament se na celkovém množství stříbrné suroviny podílel 5,483 kg (21 hřivna 10 lotů). Důlní stříbro v tomto případě nebylo jen z Kutné Hory, ale pocházelo z různých míst od různých osob, jak dokládá tento přehled:

Norimberk	1 487 hřiven	4 loty	2 kvintlíky = 376,538 kg
České Budějovice ⁴⁵	1 271 hřivna	4 loty	2 kvintlíky = 321,853 kg
Jan Popel ml. z Lobkovic ⁴⁶	334 hřivny	1 lot	= 84,575 kg
Vrbice ⁴⁷	169 hřiven	10 lotů	= 42,944 kg
Kutná Hora	98 hřiven	1 lot	2 kvintlíky = 24,835 kg
Kateřina z Brusnic ⁴⁸	21 hřivna	9 lotů	1 kvintlík = 5,463 kg
Střimelice ⁴⁹	16 hřiven	13 lotů	2 kvintlíky = 4,264 kg
Stříbrná Skalice ⁵⁰	9 hřiven	9 lotů	1 kvintlík = 2,425 kg
Prosičky ⁵¹	2 hřivny	1 lot	2 kvintlíky = 0,530 kg ⁵²

⁴⁵ Důlní stříbro z oblasti Českých Budějovic pocházelo v této době především z rudolfovského důlního okrsku. O těžbě stříbra v Rudolfově srov. především Kořan, J. a Koutek, J.: Rudní ložiska oblasti Rudolfovské. Geotechnica sv. 2. Praha 1947. – Viz též Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech I (A–G). Praha 1957, s. 189–192 (České Budějovice) a t ý ž, tamže V (O–Ř). Praha 1962, s. 456–460 (Rudolfov).

⁴⁶ Ze záznamu ve verkových registrech vyplývá, že Jan Popel ml. z Lobkovic odevzdal do kutnohorské mincovny důlní stříbro. S ohledem na dodané množství soudíme, že jde spíše o stříbro z Mikulova v Krušných horách, kde Lobkovicové získali svolení k těžbě 7. května 1543, než o stříbro z přísečnických či hasičtejných dolů, které v té době také vlastnili. Srov. k tomu Sternberg, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I., s. 454 sl. – Přehledné informace o těžbě stříbra v krušnohorském Mikulově viz Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech IV (L–N). Praha 1961, s. 248–251.

⁴⁷ Ve verkových registrech se tato lokalita uvádí ve dvou podobách: buď stříbro z Vrbice, nebo z vrbických hor. Jde o místo, ležící asi 10 km na severovýchod od Ledče nad Sázavou pod vrchem Borovinou. Viz k tomu Sternberg, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I., s. 28 a také Profous, A. – Svoboda, J.: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny IV. (S–Ž). Praha 1957, s. 624 (Vrbice č. 2). – Informace o těžbě stříbra ve Vrbici lze nalézt u Kratochvíla, J.: Topografická mineralogie Čech VII (U–Ž). Praha 1964, s. 213–214.

⁴⁸ Z verkových register zcela jasně vyplývá, že jde o důlní stříbro, jehož původ se nám nepodaří stanovit.

⁴⁹ Tuto lokalitu můžeme ztotožnit s Hradovými či Kostelními Střimelicemi, navzájem od sebe vzdálenými cca 1,5 km a ležícími nedaleko Stříbrné Skalice, které se spojily v jedinou obec Střimelice. Srov. k tomu Sternberg, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke II. Prag 1837, s. 76, 78 a 79 a Profous, A. – Svoboda, J.: Místní jména IV., s. 205. – K těžbě stříbra v Hradových i Kostelních Střimelicích viz Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech VI (S–T). Praha 1963, s. 260–262 (Hradové Střimelice) a s. 262 (Kostelní Střimelice).

⁵⁰ K těžbě stříbra ve Stříbrné Skalici srov. alespoň Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech VI, s. 87–90 a tam uvedenou literaturu.

⁵¹ Ve verkových registrech uváděný název Prosičky je zřejmě plurálovým označením pro obce Dolní Prosička a Horní Prosička, které již v minulosti byly téměř spojeny. V pozdější době se sjednotily v jednu obec pod jménem Prosička a tak je tato lokalita označena i na mapách. K Sternberg, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I. a II.) tuto lokalitu, vzdá-

Pokud jde o stříbro, které se do kutnohorské mincovny dovezlo z Norimberka, bylo původem z Kutné Hory, i když nešlo přímo o hertovný, surové stříbro. Do Norimberka se dostalo v tzv. kutnohorské černé mědi, na jejíž výkup získal v roce 1548 od Ferdinanda I. výsadní povolení na dobu sedmi let Jan Ebner starší z Norimberka a jeho dědicové za zálohu 5 000 zlatých.⁵³ Vycezené stříbro až na 1 lot v centýři, které Ebner získal zpracováním černé mědi ve svých zágrovacích hutích, měl odevzdávat Ferdinandu I. (tj. vracet zpět do Kutné Hory) a ponechat si pouze odloučenou měď. Při úvaze o celkovém množství kutnohorského stříbra, kterého se použilo v roce 1549 na výrobu tolarových mincovních nominálů, můžeme podle našeho soudu spojit množství dodaného vycezeného stříbra z kutnohorské černé mědi, zaslánoho Janem Ebnerem z Norimberka, s kutnohorským důlním stříbrem ve výslednou hodnotu 401,373 kg. Stříbro, které kutnohorská mincovna přijala od různých osob, bylo rovněž nezpracovaným surovým stříbrem, jehož bližší původ – kromě údajů, uvedených v přehledu – se z kutnohorských mincovních účtů nedovídáme. V žádném případě nešlo o pagament (klenotní či peněžní), jenž se v kutnohorských mincovních účtech zapisoval vždy výslovně a odděleně od důlního stříbra.

Bílé peníze se podle dochovaných záznamů razily v roce 1549 pouze ve dvou týdnech v celkovém počtu 218 111 kusů (519 kop 33 grošů) a pro jejich zhotovení se použilo úhrnem 27,093 kg stříbra (107 hřiven 1 kvintlík). Hlavní podíl mělo kutnohorské důlní stříbro ve výši 26,903 kg (106 hřiven 4 loty 1 kvintlík) a jen 0,190 kg (12 lotů) připadlo na peněžní pagament. Mezi evidovaným numismatickým materiálem (viz naše tab. č. 1) však postrádáme bílé peníze s letopočtem 1549 a tak i v tomto případě můžeme soudit, že na nich nebyl vyražen rok ražby a jsou proto bez možnosti bližší časové identifikace ukryty mezi bílými penězi bez letopočtu.

1550

V kutnohorských verkových registrech jsou v roce 1550 záznamy o ražbě všech druhů tolarových nominálů a bílých peněz.⁵⁴ Na naší *tabulce č. 1* jsou si ce mezi evidovaným numismatickým materiálem všechny druhy tolarových mincí, ale nenalzáme tam bílé peníze s letopočtem 1550. I v tomto případě –

lenou 4,5 km severovýchodně od Ledče nad Sázavou a ležící pod vrchem Borovina výslovně nejmeneje. Soudíme, že ji patrně zahrnul jako jedno z míst do celkového označení těžby stříbra v oblasti vrbických hor (srov. k tomu naši pozn. 46). Viz též Profous, A.: Místní jména III (M–Ř). Praha 1951, s. 492. – K těžbě stříbra na obou lokalitách viz též Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech V, s. 249 (Dolní Prosička) a s. 250 (Horní Prosička).

⁵² Považujeme zde za správné upozornit na určité diference mezi přesnými údaji v hřivnách na jedné straně a výslednými údaji v kilogramových hodnotách, které vznikly zaokrouhlováním při výpočtech.

⁵³ Kořan, J.: Dějiny dolování, s. 89.

⁵⁴ OA Kutná hora, MA – Horní fond, Verková registra 1538–1554, kart. 274.

jako tomu bylo dříve v letech 1548 a 1549 – můžeme předpokládat, že i v roce 1550 se bílé peníze vyrazily razidly bez údaje o roku ražby, takže jsou na *tabulce č. 1* zachyceny mezi bílými penězi bez letopočtu. Pro tolarovou mincovní výrobu se v roce 1550 vyhradily 24 týdnů a za tu dobu se v kutnohorské mincovně vyrazilo 38 655 tolarů, 4 823 půltolarů a 3 728 čtvrtolarů v celkové hodnotě 41 998 1/2 tolaru (tolary: 38 655; půltolary: 2 411 1/2 tolaru; čtvrtolary: 932 tolary). Nejvíce se zhotovilo tolarových mincí v týdnu Factus v celkové hodnotě 4 014 1/4 tolaru (3 624 kusy tolarů, 564 kusy půltolarů a 433 kusy čtvrtolarů) a nejméně v týdnu Miserere, kdy vybité tolarové mince dosáhly hodnotového úhrnu 799 tolarů (746 kusů tolarů, 75 kusů půltolarů a 62 kusy čtvrtolarů). Pro výrobu tolarů se v roce 1550 použilo celkem 1 075,401 kg stříbra (3 289 hřiven 3 loty v hmotnosti pražské hřivny a 1 021 hřivna 11 lotů hmotnosti norimberské hřivny). Pokud jde o původ stříbra, které tvořilo materiálový základ tolarové mincovní výroby v roce 1550, nepoužilo se přímo vytěženého kutnohorského důlního stříbra, které je zastoupeno pouze stříbrem z Norimberka, získaným vycezením z kutnohorské černé mědi.⁵⁵ Zbývající množství stříbra bylo dodáno různými osobami i z různých míst. Celkový obraz o dodaném stříbru do kutnohorské mincovny, které se užilo na tolarovou mincovní výrobu, vypadá takto:

Norimberk	1 842 hřivny	1 lot	2 kvintlíky = 466,367 kg
Příbram ⁵⁶	1 021 hřivna	11 lotů	= 242,671 kg ⁵⁷
České Budějovice	858 hřiven	4 loty	2 kvintlíky = 217,293 kg
Vrbice	211 hřiven	3 loty	= 53,467 kg
Jan Popel ml. z Lobkovic	187 hřiven	9 lotů	2 kvintlíky = 47,494 kg
Velhartice ⁵⁸	171 hřivna	12 lotů	3 kvintlíky = 43,494 kg
Stříbrná Skalice	8 hřiven	7 lotů	3 kvintlíky = 2,148 kg
Střimelice	3 hřivny	6 lotů	2 kvintlíky = 0,862 kg

⁵⁵ Někdy v roce 1550 vyhořely Janu Ebnerovi jeho ságrovací hutě a tehdy nemusel odvádět vycezené stříbro a mohl je proplácet králi (srov. k tomu Kořan, J.: Dějiny dolování, s. 89). Do jaké míry ovlivnila tato skutečnost výši Ebnerových dodávek vycezeného stříbra z Norimberka do Kutné Hory, není dobře možné rozhodnout. V každém případě však Jan Ebner odeslal v roce 1550 vycezené stříbro do Kutné hory (množství poslaného stříbra bylo dokonce vyšší než v roce 1549) a činil tak i v dalších letech.

⁵⁶ Příbram a okolí tohoto města patřilo k významným českým lokalitám s těžbou stříbra. Srov. k tomu alespoň Sternberg, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke III., s. 51–67; Kořan, J.: Přehledné dějiny, s. 92–93.; Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech V, s. 262–326; Steinerová, S. – Kořan, J.: Výběrová bibliografie dějin českého hornictví I. Praha 1971, s. 64 až 70, kde – především ve dvou posledních citovaných pracích – je uvedena literatura, zabývající se těžbou stříbra v Příbrami a okolí.

⁵⁷ Dodávky příbramského stříbra se v kutnohorské mincovně přijímaly na hmotnost norimberské hřivny. Srov. k tomu výše naši pozn. 42.

⁵⁸ Jde o lokalitu stejného jména, vzdálenou 9,5 km na severozápad od Sušice. Srov. k tomu Sternberg, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I, s. 235 a Profous, A. – Svoboda, J.: Místní jména IV, s. 493. Viz též Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech, VII, s. 97–98.

Tábor ⁵⁹	2 hřivny	4 loty	= 0,570 kg
Prosičky	1 hřivna	10 lotů	1 kvintlík = 0,415 kg
Rataje ⁶⁰		15 lotů	2 kvintlíky = 0,245 kg

V malém množství stříbra se podílelo na zhotovení tolarových ražeb i pagamentní stříbro (0,364 kg = 1 hřivna 7 lotů 3 kvintlíky), takže se pro tolarovou mincovní výrobu v roce 1550 použilo celkem 1 075,765 kg stříbrné suroviny.

Bílé peníze se v roce 1550 vyráběly v 15 týdnech a jejich produkce dosáhla výše 1 289 022 kusů (3 069 kop 42 groše). V jednotlivých týdnech byla výše vybitých bílých peněz rozdílná; nejvíce jich bylo vyraženo v týdnu Resurexi (143 920 kusů) a nejméně v týdnu Laetare (49 896 kusů). Pro zhotovení bílých peněz se v tomto roce použilo pouze kutnohorské důlní stříbro ve výši 160,412 kg (633 hřivny 9 lotů 3 kvintlíky).

1551

Verková registra z roku 1551 zachycují pouze tolarovou mincovní výrobu, i když z vlastního dochovaného numismatického materiálu víme, že v tomto roce byly raženy v kutnohorské mincovně také malé peníze (*viz naše tab. č. 1*). O ražbě bílých peněz v tomto roce nás písemný a hmotný pramenný materiál neinformuje, v hmotném numismatickém materiálu pak nejsou na naší *tab. č. 1* zaznamenány čtvrtolary. Produkce tolarových mincí je ve verkových registrech zaznamenána ve třiceti týdnech.⁶¹ Z těchto údajů můžeme zjistit, že se v kutnohorské mincovně v roce 1551 vyrazily 56 244 kusy tolarů, 6 624 kusy půltolarů a 5 555 kusů čtvrtolarů v celkové hodnotě 60 944 3/4 tolaru (tolary: 56 244; půltolary: 3 312; čtvrtolary: 1 388 3/4). Množství vybitých tolarových mincí v jednotlivých týdnech kolísalo a valnou většinou záviselo na množství stříbra, přijatého k mincovní výrobě. V týdnu Factus se jich zhotovilo nejvíce v celkové hodnotě 4 368 tolarů (3 988 kusů tolarů, 519 kusů půltolarů a 482 kusy čtvrtolarů), zatímco v týdnu Memento 3 byla produkce nejnižší, když úhrnný objem činil 383 3/4 tolaru (347 kusů tolarů, 55 kusů půltolarů a 37 kusů čtvrtolarů). Množství dodaného stříbra, kterého se použilo k zhotovení tolarových mincí, dosáhlo výše 1 723,77 kg (4 916 hřiven 5 lotů v hmotnosti

⁵⁹ K těžbě stříbra v Táboře a jeho okolí viz alespoň Sternberg, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I, s. 179; Kořan, J.: Přehledné dějiny, s. 93 a Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech VI, s. 350–355.

⁶⁰ Jde o Rataje nad Sázavou (*viz Profous, A.: Místní jména III., s. 544*), které K. Sternberg (Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I a II.) nezaznamenává mezi místy s těžbou stříbra. Je otázkou, jejíž řešení přesahuje obsahové zaměření této práce, zda právě na Rataje nad Sázavou se nevztahuje vyjádření J. Kořana (Přehledné dějiny, s. 88) o blíže nelokalizovaném důlním ruchu a kutacích pokusech v oblasti řeky Sázavy, které čekají ještě na své objasnění. V každém případě však musíme zdůraznit, že z Rataj nad Sázavou bylo do kutnohorské mincovny dodáno důlní stříbro. – Srov. k tomu také Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech V., s. 395–396.

⁶¹ OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Verkova registra 1538–1554, kart. 274.

pražské hřivny a 2 017 hřiven 1 lot 1 kvintlík hmotnosti norimberské hřivny). Podle původu stříbra, dodaného v roce 1551 do kutnohorské mincovny, můžeme sestavit tento přehled:

Norimberk	1 937 hřiven	9 lotů	3 kvintlíky = 490,548 kg
Příbram	2 017 hřiven	1 lot	1 kvintlík = 479,096 kg ⁶²
České Budějovice	1 679 hřiven	4 loty	= 425,139 kg
Kutná Hora	399 hřiven	3 loty	2 kvintlíky = 101,071 kg
Jan Popel ml. z Lobkovic	347 hřiven	4 loty	= 87,914 kg
Velhartice	220 hřiven	1 lot	3 kvintlíky = 55,726 kg
Vrbice	84 hřivny	14 lotů	2 kvintlíky = 21,496 kg
Nejvyšší písař ⁶³	70 hřiven		3 kvintlíky = 17,734 kg
Přibyslav ⁶⁴	47 hřiven		1 kvintlík = 11,903 kg
Stříbrná Skalice	40 hřiven	6 lotů	3 kvintlíky = 10,234 kg
Polná ⁶⁵	27 hřiven	5 lotů	3 kvintlíky = 6,927 kg
Tábor	26 hřiven	3 loty	2 kvintlíky = 6,638 kg
Nejvyšší purkrabí ⁶⁶	21 hřivna	7 lotů	3 kvintlíky = 5,439 kg
Jihlava ⁶⁷	7 hřiven	14 lotů	= 1,994 kg
Střimelice	5 hřiven	12 lotů	3 kvintlíky = 1,468 kg
Prošic	1 hřivna	12 lotů	= 0,443 kg

Koncem roku 1551 převzala kutnohorská mincovna ještě další stříbro v celkové výši 276,754 kg (121 hřivna 8 lotů v hmotnosti pražské hřivny a podle norimberské hřivny 1 035 hřiven 10 lotů 3 kvintlíky). Podle údajů ve verkových registrech lze bezpečně říci, že toto stříbro nebylo v roce 1551 v kutnohorské mincovně zpracováno v mince. Můžeme sice s určitou mírou pravděpodobnosti předpokládat, že se mohlo použít k mincovní výrobě začátkem roku

⁶² Kutnohorská mincovna přijímala příbramské stříbro hmotností norimberské hřivny. Srov. k tomu výše naši pozn. 42.

⁶³ Nejvyšším písařem byl v roce 1551 Volf z Vřesovic na Teplici, který tuto funkci zastával v rozmezí let 1549–1569 (viz Pa l a c k ý, F.: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království Českém od nejstarších časů až do nynějška. Praha 1832, tab. III, 1453–1620. – Podle údajů ve verkových registrech jde o důlní stříbro, jehož místní původ nemůžeme v současné době stanovit.

⁶⁴ Přibyslav na Českomoravské vysočině byla známou lokalitou s těžbou stříbra od 13. století. Srov. k tomu S t e r n b e r g, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I., s. 25 sl.; K o ř a n, J.: Přehledné dějiny, s. 87. Viz též P r o f o u s, A.: Místní jména III, s. 474; K r a t o c h v í l, J.: Topografická mineralogie Čech V, s. 326.

⁶⁵ Polná byla jednou z lokalit v jihlavské důlní oblasti, v níž se těžilo stříbro. Viz S t e r n b e r g, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I., s. 25, 26 a 44 a P r o f o u s, A.: Místní jména III, s. 428–429.

⁶⁶ Nejvyšším purkrabím v roce 1551 byl Volf Krajč z Krajku na Nové Bystřici, který v této funkci působil v letech 1542–1554 (viz Pa l a c k ý, F.: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, Tab. III, 1453–1620). I když z verkových register vyplývá zcela jednoznačně, že jde o důlní stříbro, bohužel ani osoba purkrabího nám nepomáhá určit jeho místní původ.

⁶⁷ Jihlava a její okolí bylo známou oblastí s těžbou stříbra již od 13. století. Srov. k tomu alespoň S t e r n b e r g, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I., s. 25 sl.; K o ř a n, J.: Přehledné dějiny, s. 85–87; Š t e i n e r o v á, S. – K o ř a n, J.: Výběrová bibliografie, I, s. 92–93.

1552, ovšem nemůžeme tento soud bezpečně prokázat, poněvadž se z tohoto roku nedochovaly kutnohorské mincovní účty.⁶⁸ Toto stříbro se dostalo do Kutné Hory z těchto míst:

Příbram	1 035 hřiven	10 lotů	3 kvintlíky = 245,993 kg ⁶⁹
České Budějovice	76 hřiven	14 lotů	2 kvintlíky = 19,471 kg
Velhartice	22 hřivny	7 lotů	2 kvintlíky = 5,689 kg
Nalžovy ⁷⁰	22 hřivny	2 loty	= 5,601 kg

1552–1553

Pro tato dvě léta nemáme k dispozici písemné doklady o mincovní výrobě v Kutné Hoře. Evidenční přehled dochovaných peněžních nominálů kutnohorské mincovny nás v roce 1552 informuje pouze o ražbě tolarových mincí (tolarů, půltolarů a čtvrtolarů), zatímco vybíjení bílých a malých peněz tam není vůbec doloženo (viz tab. č. 1). Na stejné tabulce jsme zaregistrovali podle údajů E. Šimka⁷¹ a I. Halačky⁷² tolar s letopočtem 1553 a půltolary a čtvrtolary z téhož roku s otazníkem.⁷³ Zatímco E. Šimek zaznamenal zhotovení této tolarové mince (tolaru – půltolaru – čtvrtolaru) patrně díky soupisové rukopisné práci S. Vávry, kterou jsme neměli k dispozici,⁷⁴ I. Halačka převzal údaj od R. Vogelhubera⁷⁵ a připojil poznámku, že existence kutnohorského tolaru z roku 1553 nebyla ověřena.⁷⁶ V dalších soupisových pracích, z nichž jsme čerpali podklady pro sestavení tab. č. 1, jsme se s údajem o existenci kutnohorského tolaru z roku 1553 nesetkali; z tohoto roku všechna dostupná soupisová numismatická literatura – včetně E. Šimka a I. Halačky – nezaznamenala žádný jiný peněžní nominál kutnohorské ražební provenience.

1554

Podle výrobních záznamů verkových register kutnohorské mincovny se

⁶⁸ Srov. k tomu N e m e š k a l, L.: K otázce zřízení čtvrté české vládní mincovny v 16. století (České Budějovice – Příbram). In: Jihočeský sborník historický 49, České Budějovice 1980, s. 7.

⁶⁹ Příbramské stříbro v kutnohorské mincovně převzali na hmotnost norimberské hřivny. Srov. k tomu výše naši pozn. 42.

⁷⁰ Tato lokalita, v níž se těžilo stříbro a která se uváděla v různých záznamech jako Nalžovy, Nalžovské Hory, Hory Nalžovy či Stříbrné Hory leží 11 km na západ od Horažďovic (viz S t e r n b e r g, K.: Umrise einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I., s. 235 sl.; P r o f o u s, A.: Místní jména v Čechách III., s. 177; K o ř a n, J.: Přehledné dějiny, s. 93; K r a t o c h v í l, J.: Topografická mineralogie Čech IV, s. 337–338.

⁷¹ Š i m e k, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 79.

⁷² H a l a č k a, I.: Vládní mincovnictví na našem území I. díl – období 1526–1620. Brno 1982, s. 83.

⁷³ Srov. k tomu výše naši pozn. 37.

⁷⁴ Srov. k tomu výše naši pozn. 38.

⁷⁵ V o g e l h u b e r, R.: Taler und Schautaler des Erzhauses Habsburg. Frankfurt a. M. 1971, s. 71.

⁷⁶ H a l a č k a, I.: Vládní mincovnictví, s. 83.

v tomto roce razily všechny druhy tolarových nominálů (tolary, půltolary a čtvrttolary) a bílé peníze.⁷⁷ Na naší *tabulce č. 1* jsme však mohli zaznamenat na základě publikovaných soupisů kutnohorských ražeb pouze zhotovení tolarů, i když nelze vyloučit, že v údajích E. Šimka jsou zahrnuty i dochované půltolary a čtvrttolary.⁷⁸

Doklady o mincovní výrobě v Kutné Hoře nás informují o vybíjení tolarových mincí v průběhu roku 1554 po 39 týdnů. Za tuto dobu se zhotovilo 43 416 tolarů, 6 869 půltolarů a 6 243 čtvrtolarů v celkovém hodnotovém objemu 48 411 1/4 tolaru (tolary: 43 416; půltolary: 3 434 1/2; čtvrttolary: 1 560 3/4). Výše zhotovených tolarových mincí v jednotlivých týdnech se podstatně lišila. Vrcholu dosáhla v týdnu Factus, kdy bylo zhotoveno tolarových nominálů v celkové hodnotě 4 995 1/2 tolaru (4 508 tolarů, 78 kusů půltolarů, 64 kusy čtvrtolarů). Ražbu tolarových mincí v tomto roce zajišťovaly především dodávky důlního stříbra v množství 1 193,357 kg (2 913 hřiven 15 lotů 1 kvintlík v hmotnosti pražské hřivny a 1 918 hřiven 4 loty 1 kvintlík v hmotnosti norimberské hřivny), v menší míře pak i peněžní pagament (23,442 kg, tj. 92 hřivny 9 lotů 2 kvintlíky podle pražské hřivny); pro tolarovou mincovní výrobu bylo tehdy zapotřebí 1 216,799 kg stříbra. Celkový přehled důlního stříbra, přijatého v roce 1554 pro ražbu tolarových nominálů, vypadá takto:

Kutná Hora	2 752 hřivny 11 lotů	1 kvintlík = 696,907 kg
Příbram	1 918 hřiven 4 loty	1 kvintlík = 455,627 kg ⁷⁹
Vrbice	134 hřivny 4 loty	2 kvintlíky = 33,996 kg
Stříbrná Skalice	13 hřiven 1 lot	1 kvintlík = 3,311 kg
Velhartice	12 hřiven 4 loty	= 3,101 kg
Přibyslav	1 hřivna	1 kvintlík = 0,257 kg
Jílové ⁸⁰	10 lotů	= 0,158 kg

V roce 1554 se v kutnohorské mincovně věnovalo výrobě bílých peněz více pracovní doby, než tomu bylo při ražbě tolarových nominálů, tj. celkem 48 týdnů. Za tu dobu se vybil celkem 6 043 308 kusů bílých peněz (+ 1 malý peníz), což v přepočtu činilo 28 777,657 tolaru. Nejvíce se zhotovilo bílých peněz v týdnu Ecce Deus (celkem 191 170 kusů, tj. 455 kop 10 grošů) a nejméně pak

⁷⁷ OA Kutná hora, MA – Horní fond, Verková registra 1538–1554, s. 274.

⁷⁸ Srov. k tomu výše naši pozn. 37 a 38. Je ovšem třeba dodat, že půltolary a čtvrttolary kutnohorského ražebního původu z roku 1554 neregistruje ani nejnovější soupisová práce I. Hála a Čky: Vládní mincovnictví, s. 82.

⁷⁹ Stříbro bylo převzato v kutnohorské mincovně podle hmotnosti norimberské hřivny. Srov. k tomu výše naši pozn. 42.

⁸⁰ Je velmi obtížné rozhodnout, odkud skutečně pocházelo důlní stříbro, dodané ke zpracování do kutnohorské mincovny z Jílového, které bylo především předním zlatonosným báňským střediskem v Čechách. (Viz Sternberg, K.: Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I., s. 12–13; II., s. 15, 25, 27, 30–50; Kořán, J.: Přehledné dějiny, s. 97; Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech III (I–K). Praha 1960, s. 112–134. – S ohledem na skutečnost, že někteří těžaři v Jílovém měli také podíly na těžbě stříbra v Příbrami, mohli bychom usuzovat i na jeho příbramský původ. Za upozornění na tuto skutečnost vděčím dr. Jiřímu Majerovi, CSc.

v týdnu Protector (celkem 108 780 kusů, tj. 259 kop). Na výrobu bílých peněz se v roce 1554 spotřebovalo celkem 841,453 kg stříbra, z čehož na kutnohorské důlní stříbro připadlo 604,769 kg (2 388 hřiven 12 lotů 1 kvintlík) a 236,684 kg (934 hřivny 14 lotů) na peněžní pagament.

1555

I když podle dochovaného numismatického materiálu (*viz tab. č. 1*) se v kutnohorské mincovně razily v roce 1555 tolarové peněžní nominály (tolary, půltolary a čtvrttolary), nemáme z tohoto roku k dispozici mincovní účty, z nichž bychom se mohli dovědět mnohem více o tehdejší mincovní produkci v Kutné Hoře – především o její výši –, než nám mohou poskytnout vlastní mince. Tuto absenci písemných dokladů zvláště citelně postrádáme u drobných peněžních nominálů (bílé peníze a malé peníze), které byly velmi často v jednotlivých letech zhotoveny bez uvedení letopočtu, takže jen z výrobních výkazů o činnosti kutnohorské mincovny v tom kterém roce se dovídáme o jejich výrobě.

1556

O činnosti kutnohorské mincovny v roce 1556 nás informují oba druhy pramenového materiálu, jak písemné údaje ve verkových registrech⁸¹, tak i vlastní mince.⁸² Z obou těchto informačních zdrojů víme, že se v roce 1556 razily pouze všechny tři druhy tolarových nominálů v časovém rozsahu 51 týdne. Za tuto dobu se zhotovilo 79 178 tolarů, 9 796 půltolarů a 9 090 čtvrtolarů v hodnotovém objemu 86 888 1/2 tolaru (tolary: 79 178; půltolary: 4 898; čtvrttolary: 2 272 1/2). Rozdíly mezi množstvím vybitých mincí v jednotlivých týdnech byly poměrně velké. V týdnu Factus 2 dosáhla ražba tolarových mincí v průběhu roku nejvyšší úrovně vybitím 10 423 3/4 tolaru (9 609 kusů tolarů, 1 088 kusů půltolarů a 1 083 kusy čtvrtolarů) a naopak nejméně tolarových nominálů se zhotovilo v týdnu Salus populi v úhrnném objemu 514 3/4 tolaru (474 kusy tolarů, 54 kusy půltolarů a 55 kusů čtvrtolarů). Pro tolarovou mincovní produkci v Kutné Hoře se v roce 1556 použilo celkem 2 260,107 kg stříbra, z čehož připadlo na důlní stříbro 2 240,363 kg (8 849 hřiven 2 loty 3 kvintlíky) a 19,744 kg (77 hřiven 15 lotů 3 kvintlíky) na peněžní pagament. Použité důlní stříbro mělo tento původ:

Kutná Hora	4 073 hřivny 3 loty	3 kvintlíky = 1 031,229 kg
České Budějovice	3 092 hřivny 11 lotů	1 kvintlík = 782,986 kg

⁸¹ OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Verková registra 1556–1574, kart. 275.

⁸² Viz tab. č. 1 na s. 40.

Příbram	1 440 hřiven	11 lotů	3 kvintlíky =	364,754 kg ⁸³
Zachariáš z Hradce ⁸⁴	75 hřiven		1 kvintlík =	18,992 kg
Přibyslav	62 hřivny	7 lotů	2 kvintlíky =	15,815 kg
Nalžovy	59 hřiven	2 loty	1 kvintlík =	14,973 kg
Tábor	20 hřiven	12 lotů	=	5,253 kg
Velhartice	14 hřiven	13 lotů	3 kvintlíky =	3,762 kg
Jáchymov ⁸⁵	6 hřiven	11 lotů	=	1,693 kg
Životické hory ⁸⁶	3 hřivny	9 lotů	1 kvintlík =	0,906 kg

1557

Kutnohorská mincovní výroba se v tomto roce soustředila na ražbu všech tří druhů tolarových mincí a bílých peněz. V plném rozsahu nás o nominálové skladbě produkce kutnohorské mincovny informují verková registra,⁸⁷ zatímco v zachovaném vlastním numismatickém materiálu postrádáme půltolary, čtvrttolary a bílé peníze s rokem ražby 1557 (viz tab. č. 1). I v tomto roce se k výrobě bílých peněz zřejmě použila razidla bez letopočtu.

Výroba tolarových mincí proběhla ve 49 týdnech a za tuto dobu se vyrazilo celkem 46 467 tolarů, 6 301 půltolar a 5 788 čtvrtolarů. V přepočtu na toлары dosáhl objem tolarové mincovní výroby 51 064 1/2 tolaru (tolary: 46 467; půltolary: 3 150 1/2; čtvrtolary: 1 447.⁸⁸ V jednotlivých týdnech však výroba co do množství neprobíhala rovnoměrně a tak – nepočítáme-li ve výkazech spojené dva týdny (Protector + Inclina, Da pacem + Salus populi, Omnia + In voluntate a Si iniquitatis + Dicit 1) – bylo nejvíce tolarových mincí zhotoveno v týdnu Iustus (hodnotový úhrn: 2 213 1/4 tolaru = 1 939 kusů tolarů, 362 kusy půltolarů a 373 kusy čtvrtolarů) a nejméně v týdnu Invocavit (celková hodnota: 372 1/2 tolaru = 347 kusů tolarů, 36 kusů půltolarů a 30 kusů čtvrt-

⁸³ Na rozdíl od dřívějších let bylo v tomto roce příbramské stříbro převzato na hmotnost pražské hřivny. Srov. k tomu výše naši pozn. 42.

⁸⁴ Podle záznamu ve verkových registrech odevzdal Zachariáš z Hradce do kutnohorské mincovny jednoznačně důlní stříbro. S ohledem na skutečnost, že páni z Hradce měli podíl na těžbě stříbra na některých dílech rudolfovského rudního okrsku, můžeme soudit, že dodané stříbro pochází z této oblasti, aniž bychom mohli blíže určit lokalitu (Srov. k tomu Kořan, J.: Přehledné dějiny, s. 94).

⁸⁵ V pramenu je uvedeno, že jde o jáchymovské stříbro od pana Šlika.

⁸⁶ Místo, z něhož bylo dodáno důlní stříbro do kutnohorské mincovny pod označením Životické hory, jsou Životice, ležící jihovýchodně od Příbrami. Srov. k tomu především Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech VII, s. 352. Viz též Profous, A. – Svoboda, J.: Místní jména v Čechách IV., s. 853 (Životice 2.). – Sternberg, K.: Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I a II tuto lokalitu výslovně nepřipomíná.

⁸⁷ OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Verková registra 1556–1574, kart. 275.

⁸⁸ Naše výpočty množství vyráběných mincí v kutnohorské mincovně v roce 1557 (tj. tolarových nominálů a bílých peněz) se nepatrně odlišují od údajů E. Šimka (Česká mince v peněžním oběhu, s. 79), uváděných v kopách míšeňských grošů. Tyto malé rozdíly vznikly tím, že E. Šimek výsledné údaje zaokrouhloval. Srov. k tomu Šimek, E.: Česká mince v prvních desetiletích 17. století. In: SbNM 31, Praha 1977, s. 205, pozn. 13. – Zřejmě omylem uvádí E. Šimek (Drahé kovy a česká mince, s. 52), že v roce 1557 probíhala v kutnohorské mincovně výroba tolarových mincí a bílých peněz shodně u všech těchto druhů mincovních nominálů po 48 týdnů.

tolarů). Pro výrobu tolarových mincí se užilo 1 332,191 kg stříbra, když největší zastoupení mělo důlní stříbro ve výši 1 324,612 kg (5 232 hřivny 1 lot) a pouze 7,579 kg (29 hřiven 15 lotů) připadalo na mincovní pagament. Použité důlní stříbro pocházelo z těchto míst:

Kutná Hora	5 168 hřiven	15 lotů	2 kvintlíky =	1 308,638 kg
Přibyslav	49 hřiven	4 loty	4 kvintlíky =	12,485 kg
Grunwald ⁸⁹	13 hřiven	12 lotů	2 kvintlíky =	3,489 kg

Bílé peníze se v roce 1557 vyráběly v 41 týdnech a celkem jich bylo zhotoveno 2 616 208 kusů, což v přepočtu na hodnotu tolaru činilo 12 458,133 tolaru. I u bílých peněz byla výše výroby v jednotlivých týdnech rozdílná. Tak největšího počtu vyražených bílých peněz se dosáhlo v týdnu Adorate 1. 121 735 kusů (= 292 kopy 56 grošů 5 denárů) a nejmenší počet jich byl zhotoven v týdnu Vocem 40 013 kusů (= 95 kop 16 grošů 1 denár). K výrobě bílých peněz se užilo 323,977 kg stříbra; důlní stříbro ve výši 317,244 kg (1 253 hřivny 1 lot 1 kvintlík) bylo pouze z Kutné Hory a zbývajících 6,733 kg (26 hřiven 9 lotů 2 kvintlíky) tvořil peněžní pagament.

1558

O kutnohorské mincovní výrobě v tomto roce si můžeme učinit představu z obou druhů pramenných dokladů. Podle verkových register se v roce 1558 razily v kutnohorské mincovně všechny tři druhy tolarových nominálů (tolary, půltolary a čtvrtolary) a bílé peníze.⁹⁰ Na tabulce č. 1 jsme na základě údajů soupisových prací mohli mezi evidovanými mincemi z kutnohorské mincovny z roku 1558 zaznamenat pouze všechny tři druhy tolarových mincí. Pokud jde o bílé peníze, zřejmě i v tomto roce se použila k jejich výrobě razidla bez uvedení roku výroby, takže jsou anonymně skryty na naší tabulce č. 1 mezi bílými penězi bez letopočtu.

V roce 1558 se tolarové nominály razily nepřetržitě po 52 týdny a celoroční

⁸⁹ Soudíme, že jde s největší pravděpodobností o lokalitu Krumvald, ležící 7 km severně od Kamenice n. L. Její dřívější označování Grunwald je totiž totožné se zněním ve verkových registrech. Srov. k tomu Profous, A.: Místní jména v Čechách II. (CH–L). Praha 1949, s. 424. – Sternberg, K.: Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I a II lokalitu podobného jména nezaznamenává. Rovněž tak Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech III neuvádí Krumvald mezi místy s těžbou stříbra. Musíme tedy předpokládat, že do mincovny v Kutné Hoře bylo dodáno důlní stříbro z Krumvaldu, jehož původ nemůžeme blíže určit.

⁹⁰ OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Verková registra 1556–1573, kart. 275. – Pro tento rok máme mezi archivními doklady k dispozici celoroční výkaz o mincovní výrobě v kutnohorské mincovně, který je vypracován na základě pravidelně a podrobněji vedených týdenních záznamů. Z hlediska výroby jednotlivých peněžních nominálů hlavní rozdíl mezi celoročním výkazem a týdenními výrobními přehledy spočívá v tom, že celoroční přehled na rozdíl od týdenních výkazů nerozlišuje mezi jednotlivými druhy tolarových nominálů, jejichž produkci převádí na hodnotu tolarů. O množství zhotovených jednotlivých druhů tolarových mincí (tolarů, půltolarů a čtvrtolarů) nás tedy především informují týdenní účty o mincovní výrobě v kutnohorské mincovně.

produkce v přepočtu na toлары dosáhla výše 64 412 1/4 toлары (tolary: 59 106; půltolary: 3 567 1/2; čtvrttolary: 1 738 3/4).⁹¹ V jednotlivých druzích tolarových mincí se vyrazilo 59 106 toлары, 7 135 půltolarů a 6 955 čtvrttolary. Nejvíce se tolarových mincí vybillo v týdně Dominus ne longe v hodnotě 1 710 3/4 toлары (1 577 kusů toлары, 183 kusy půltolarů a 169 kusů čtvrttolary). Nejnížší týdenní produkce byla v týdně Adorate 1., kdy dosáhla výše 858 1/2 toлары (789 kusů toлары, 98 kusů půltolarů, 82 kusy čtvrttolary). Celkem se na ražbu toлары užilo v roce 1558 1 689,124 kg stříbra. Na tomto množství se důlní stříbro podílelo 1 666,319 kg (6 581 hřiven 12 lotů 1 kvintlík) a peněžní pagament 12,805 kg (50 hřiven 9 lotů 1 kvintlík). Důlní stříbro bylo z těchto míst:

Kutná Hora	6 942 hřiven	7 lotů	3 kvintlíky =	1 656,374 kg
Ratibořice ⁹²	20 hřiven	6 lotů	2 kvintlíky =	5,166 kg
Přibyslav	16 hřiven	7 lotů	=	4,162 kg
Stříbrná Skalice	2 hřiveny	7 lotů	=	0,617 kg

Bílé peníze se vybíjely v roce 1558 po 51 týden a za tu dobu se zhotovilo 2 351 482 kusy, což v tolarové hodnotě činilo 11 197, 533 toлары. V týdně Adorate 2. se vyrazilo 49 754 kusy bílých peněz (118 kop 27 grošů a 5 bílých peněz) a v týdně Oculi pak 39 154 kusy bílých peněz (93 kop 13 grošů 3 bílé peníze); oba tyto údaje představují nejvyšší a nejnižší týdenní výrobní produkci bílých peněz v průběhu roku. Na výrobu bílých peněz se spotřebovalo 295,298 kg stříbra, převážně důlního (280,966 kg = 1 109 hřiven 12 lotů 2 kvintlíky) a zčásti též peněžního pagamentu (14,332 kg = 56 hřiven 9 lotů 3 kvintlíky). Důlní stříbro bylo dodáno z těchto míst:

Kutná Hora	1 097 hřiven	11 lotů	=	277,904 kg
Ratibořice	8 hřiven	6 lotů	=	2,120 kg
Stříbrná Skalice	3 hřivny	11 lotů	2 kvintlíky =	0,942 kg

1559

I když nás v tomto roce o mincovní produkci v kutnohorské mincovně informují oba druhy pramenů – verková registra a vlastní mincovní materiál – nemůžeme z jejich výpovědi získat obdobný obraz o mincovní činnosti v Kutné Hoře, jako tomu bylo v předcházejícím roce. O tolarové mincovní výrobě

⁹¹ Rovněž pro rok 1558 se námí zjištěné údaje o výrobě mincí v kutnohorské mincovně poněkud odlišují od čísel, publikovaných E. Šimkem (Česká mince v peněžním oběhu, s. 79). Srov. k tomu naši pozn. 84. – Pokud jde o časový rozsah výroby jednotlivých druhů ražených mincí, uváděný E. Šimkem (Drahé kovy a česká mince, s. 52), je třeba je opravit našimi údaji.

⁹² Jde o lokalitu Ratibořice (Ratibořské hory, též Ratibořické hory), vzdálenou 9 km severovýchodně od Tábora, kde se těžilo stříbro. Srov. k tomu Sternberg, K.: Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke I, s. 181, sl. a Kořan, J.: Přehledné dějiny, s. 93–94. – Viz též Probus, A.: Místní jména v Čechách III, s. 546 (Ratibořice 2.) a Kratochvíl, J.: Topografická mineralogie Čech II (H–Ch), Praha 1958, s. 208–218.

se nedochovala týdenní vyúčtování a týdenní výkazy o vybíjení bílých peněz jsou neúplné. Díky zachovanému celoročnímu účetnímu výkazu máme však k dispozici úplný přehled o výrobě v kutnohorské mincovně v roce 1559.⁹³ Ten nás sice informuje o objemu mincovní produkce v tomto roce v plném rozsahu, ale pokud jde o ražbu tolarových nominálů, nerozlišuje na rozdíl od týdenních mincovních účtů mezi jednotlivými druhy (tolar, půltolar a čtvrttolar), nýbrž zaznamenává objem celoroční tolarové mincovní výroby v hodnotě toлары.⁹⁴ Podle celoročního výkazu můžeme stanovit celkový objem tolarové mincovní výroby v roce 1559 na 74 938 toлары; nemůžeme však zjistit počet zhotovených kusů jednotlivých druhů tolarových nominálů. Podle údajů z předcházejících let však předpokládáme, že největší podíl z tohoto množství připadl na toлары, zatímco půltolarů a toлары bylo vyraženo podstatně méně. Na ražbu všech druhů tolarových mincí se v roce 1559 použilo celkem 1 956,205 kg stříbra (7 726 hřiven 12 lotů 2 kvintlíky). Na tomto množství se podílelo důlní stříbro 1 937,763 kg (7 653 hřiven 15 lotů) a peněžní pagament 18,442 kg (72 hřiven 13 lotů 2 kvintlíky). Důlní stříbro bylo pro tolarovou mincovní výrobu dodáno v roce 1559 z těchto míst:

Kutná Hora	7 622 hřiven	12 lotů	1 kvintlík =	1 929,871 kg
Stříbrná Skalice	20 hřiven		2 kvintlíky =	5,071 kg
Přibyslav	6 hřiven		=	1,519 kg
farář Konvář v Hradci ⁹⁵	5 hřiven	2 loty	1 kvintlík =	1,302 kg

O výrobě bílých peněz v roce 1559 – ražených i v tomto roce bez letopočtu⁹⁶ – máme k dispozici ve verkových registrech jak týdenní, tak i celoroční účetní výkazy. Srovnáním součtových dat v týdenních mincovních účtech s celoročním výkazem o výrobě bílých peněz zjišťujeme zřetelné rozdíly. Z těchto odlišností je nesporné, že výroba bílých peněz v tomto roce neprobíhala po 39 týdnů – jak nás informují neúplně dochované týdenní mincovní účty – ale bylo jí věnováno v kutnohorské mincovně mnohem více pracovního času. Celkem se zhotovilo 2 396 030 kusů bílých peněz, což v hodnotě toлары činilo 11 409,666 toлары. Neúplně dochované mincovní účty o výrobě bílých peněz nám naznačují, že výroba těchto drobných nominálů byla více v jednotlivých týdnech rozdílná, ale její nerovnoměrnost se neodrážela v tak velkých výkyvech, jako tomu bylo dříve. Nejvíce bylo zhotoveno bílých peněz v týdně Judica 48 468

⁹³ OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Verková registra 1556–1573, kart. 275.

⁹⁴ Vedení účetních výkazů o výrobě v kutnohorské mincovně v této době se opíralo v podstatě o dvoustupňový systém: prvním stupněm bylo vedení týdenních výkazů o mincovní výrobě, na jejichž základě se na konci roku vypracovával celoroční přehled kutnohorské mincovní produkce. Srov. k tomu naši pozn. 90.

⁹⁵ Ve verkových registrech je toto stříbro označeno výslovně jako důlní stříbro. Domníváme se, že v tomto případě by nebylo snad přehnané soudit, že mohlo pocházet z rudolfovského důlního okrsku. Srov. k tomu naši pozn. 84.

⁹⁶ Viz naši tab. č. 1 na s. 40.

kusů (115 kop 24 groše) a nejméně pak v týdnu Da pacem (42 609 kusů = 101 kopa 27 grošů). Pro zhotovení bílých peněz se v roce 1559 použilo 327,138 kg stříbra (1 292 hřivny 2 loty 2 kvintlíky), když většinu tvořilo důlní stříbro (263,742 kg = 1 041 hřivna 12 lotů) a v menší míře i mincovní pagament (63,396 kg = 250 hřiven 6 lotů 2 kvintlíky). Důlní stříbro pocházelo z těchto míst:

Kutná Hora	1 037 hřiven	2 loty	= 262,571 kg
Stříbrná Skalice	4 hřivny	10 lotů	= 1,171 kg

1560

Podle údajů ve verkových registrech se v roce 1560 razily v kutnohorské mincovně všechny druhy tolarových nominálů a bílé peníze,⁹⁷ na naší přehledné *tabulce č. 1* však mezi dochovaným numismatickým materiálem jsou zachyceny pouze tolarové mince, zřejmě i v tomto roce byly bílé peníze vybíjeny razidly, která neměla letopočet. Na rozdíl od předcházejícího roku máme týdenní mincovní účty k dispozici v úplnosti, takže jejich údaje jsou v plném souladu s celoročním výkazem výroby v kutnohorské mincovně. Tolarová mincovní výroba i ražba bílých peněz probíhala v tomto roce bez přerušení po celé 52 týdny. Za tuto dobu se zhotovilo 76 869 tolarů, 6 227 půltolarů a 7 864 čtvrttolary, což v přepočtu na toлары činilo 81 948 1/2 tolaru (tolary: 76 869; půltolary: 3 113 1/2; čtvrttolary: 1 966). Nerovnoměrnost výroby hrubých nominálů v jednotlivých týdnech potvrzují čísla o nejvyšším a nejnižším objemu výroby v tolarach za jeden týden. Nejvíce bylo zhotoveno tolarových mincí v týdnu In voluntate (2 147 1/2 tolaru: 2 022 kusy tolarů, 155 kusů půltolarů a 192 kusy čtvrttolary) a nejméně pak v týdnu Ad te levavi (916 tolarů: 857 kusů tolarů, 56 kusů půltolarů a 124 kusy čtvrttolary). Pro výrobu tolarových mincí se užilo pouze důlního stříbra ve výši 2 124,588 kg (8 391 hřivna 14 lotů), které mincovna převzala ke zpracování z Kutné Hory (2 121,202 kg = 8 378 hřiven 8 lotů) a Stříbrné Skalice (3,386 kg = 13 hřiven 6 lotů).

Bílých peněz se v roce 1560 vyrazilo celkem 2 352 553 kusy, což v přepočtu na toлары činilo 11 202,633 tolaru. Nejvíce se zhotovilo bílých peněz v týdnu Esto mihi v počtu 48 912 kusů bílých peněz (116 kop 27 1/2 groše) a nejméně v týdnu Dum medium, kdy množství bílých peněz činilo 40 026 kusů (95 kop 18 grošů). Pro výrobu bílých peněz se v tomto roce použilo 291,124 kg stříbra, které bylo jak důlní (281,551 kg = 1 111 hřiven 17 lotů 2 kvintlíky), tak i pagamentní (9,573 kg = 37 hřiven 13 lotů). Důlní stříbro bylo dodáno jednak z Kutné Hory (276,685 kg = 1 092 hřivny 14 lotů) a jednak ze Stříbrné Skalice (4,866 kg = 19 hřiven 3 loty 2 kvintlíky).

⁹⁷ OA Kutná hora, MA – Horní fond, Verková registra 1556–1573, kart. 275.

1561

V tomto roce nás o kutnohorské mincovní výrobě informují pouze vlastní mince, celoroční mincovní výkaz i týdenní účty nám chybějí. Absenci účetní evidence mincovní výroby v roce 1561 postrádáme tím více, neboť právě v tomto roce se k 1. srpnu 1561 skončilo první období české tolarové ražby a zavedla se výroba zlatníku jako vedoucího stříbrného nominálu a jeho soustavy.⁹⁸ A tak můžeme jen konstatovat, že se z tolarových mincí razily toлары a čtvrtolary a dále pak bílé a malé peníze,⁹⁹ o nichž však nemůžeme bezpečně prokázat, že byly zhotoveny do 1. srpna 1561, neboť oba tyto drobné nominály se vybíjely i po tomto datu.

Než přistoupíme k výkladu některých poznatků vyplývajících ze zkoumání kutnohorské mincovní výroby, považujeme za vhodné alespoň krátce se zmínit o obrazové náplni kutnohorských tolarových mincí včetně znění textu v opisech. Při sledování této stránky kutnohorských tolarových mincí nelze pominout kutnohorskou zkušební tolarovou ražbu z roku 1535, neboť při takovém komplexním pohledu můžeme sledovat, jak se i v obrazové stránce odrazila složitost situace při prosazování ražby tolaru v kutnohorské mincovně.¹⁰⁰ I když ztvárněním panovníkova portrétu na aversní straně kutnohorská zkušební tolarová ražba z roku 1535 i zněním opisu odpovídala soudobým tolarovým mincím z jáchymovské mincovny,¹⁰¹ revers byl zcela odlišný jak obrazovou náplní, tak i textem. Obraz na mincovní ploše reversu (korunovaný český lev zleva) i text opisu (MONETA:MAIOR:REGNI:BOEMIE:AN:1535) obrazem českého lva i uvedením nominálové hodnoty v opise byly poplatné tradicím české grošové ražby při respektování prvků lícni strany prvních šlikovských tolarových mincí z Jáchymova a odpovídal tak stavovským obhajobám samostatnosti českého mincovnictví připomenutím, že jde o minci českého království.¹⁰²

Rozhodující úlohu při vytvoření typu české tolarové mince měl však jáchymovský tolar, který v roce 1529 získal obrazovou a textovou podobu, která odpovídala obecným tendencím výtvarného pojetí, jež bylo charakteristické pro tolarové mince v počátcích tolarové ražby: na jejich aversu bylo umístěno ko-

⁹⁸ Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu III (1558–1573). Praha 1884, s. 75–92. – Srov. k tomu alespoň Newald, J.: Das österreichische Münzwesen unter Ferdinand I, s. 59–66; Čermák, K. – Skrbek, B.: Mince království Českého za panování rodu habsburského od r. 1526. I. Pardubice 1891, s. 18–23; Nohelová, E.: Z příběhů pražské mincovny, s. 120–121; Sakalová-Malá, A.: Jáchymovská mincovna od zavedení zlatníkové měny (1561) do konce jejího trvání (1671). rozpravy CSAV 77, seš. 17. Praha 1967, s. 5–6.

⁹⁹ Viz naši tab. č. 1, s. 40.

¹⁰⁰ Nemeškal, L.: K otázce zkušební tolarové ražby, zvl. s. 170–173.

¹⁰¹ Nemeškal, L.: Jáchymovská mincovna v dějinách českého mincovnictví a v širším pe- něžně historickém pohledu evropském. V tisku, rkp. s. 8.

¹⁰² Nemeškal, L.: K otázce zkušební tolarové ražby, s. 173; t ý ž: Jáchymovská mincovna v dějinách českého mincovnictví, rkp. s. 8 (v tisku).

runované poprsí Ferdinanda I. Stalo se tak v časové návaznosti na obrazové vyjádření rakouských mincí ve dvacátých letech 16. století uvedením portrétu mincovního pána na lícni straně.¹⁰³ Vliv rakouského vzoru se projevil i na reversní straně jáchymovských tolarů umístěním nejdříve čtyřpolého znakového štítu pod korunou, pak jednohlavé orlice zleva se znakovým štítem na prsou, kterou později vystřídala dvouhlavá orlice se znakovým štítem na prsou; opisy na lícni a rubní straně vytvářely textový celek, který ve zkráceném znění vyjadřoval celou vladařskou titulaturu Ferdinanda I.¹⁰⁴ Takto provedený jáchymovský tolar se stal vzorem při zavádění tolarové mincovní výroby v Praze v roce 1539 a tuto podobu jáchymovského tolaru převzala i kutnohorská mincovna, když i zde se v roce 1543 přistoupilo k ražbě tolaru a jeho dílů. Pro kutnohorské tolarové mince je však důležité připomenout, že lícni strana kutnohorského zkušební tolaru z roku 1535 (poprsí Ferdinanda I.) byla věrně převzata i prvními skutečnými tolarovými ražbami této mincovny v roce 1543.¹⁰⁵

Neúplnost dokladů o činnosti kutnohorské mincovny v letech 1543–1561, především mincovních účtů – verkových register – omezila naše možnosti při získávání všech potřebných informací o kutnohorské mincovní výrobě v jednotlivých letech tohoto období. Proto nemáme k dispozici podrobné údaje o úplném rozsahu výroby kutnohorské mincovny ve zkoumaném období, o výši ražby jednotlivých druhů mincovních nominálů i jejich podílu na celkové mincovní produkci a v neposlední řadě i o úhrnném množství a původu stříbra, které vytvářelo surovinovou základnu mincovní výroby v Kutné Hoře v letech 1543–1561. Vlastní numismatické doklady činnosti kutnohorské mincovny nám sice mohou v určitém ohledu doplnit chybějící údaje písemných pramenů, jejich absenci však nemohou nahradit v plném rozsahu.

Do výrobní činnosti kutnohorské mincovny v rozmezí let 1543–1561 se samozřejmě promítla soudobá česká peněžně historická situace, spočívající v souběžné ražbě mincovních nominálů grošového a tolarového peněžního systému. Až do roku 1547 opouštěly kutnohorskou mincovnu pražské groše i dílčí grošové peněžní jednotky, bílé a malé peníze, jejichž výroba pokračovala průběžně po celé sledované období i po roce 1561; od roku 1543 až do roku 1561 se v Kutné Hoře razily rovněž toлары a jejich díly.

V dalším výkladu zjištěných dokladů o kutnohorské mincovní výrobě jednotlivých druhů peněžních nominálů budeme věnovat pozornost možnostem jejich výpovědi o výrobních hodnotách a výši produkce.

¹⁰³ Srov. k tomu např. Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: l. c., s. 1–11 a zvláště pak tamže obrazová část tab. 1, č. 11, 18 a 19 (půltolar 1528 a pfundery 1527).

¹⁰⁴ N e m e š k a l, L.: K otázce zkušební tolarové ražby, s. 172.

¹⁰⁵ N e m e š k a l, L.: K otázce zkušební tolarové ražby, s. 173 a tamže pozn. 56.

Tabulka č. 2. Výše výroby jednotlivých druhů mincí v kutnohorské mincovně v letech 1543–1561 (v počtu kusů)

Rok ražby	Druhy mincí						Poznámka
	Tolar	1/2tolar	1/4tolar	Pražský groš	Bílý peníz	Malý peníz	
1543							
1544				464 648			
1545							
1546							
1547							
1548					3.624 838	1.801 009	
1549	31 220	3 146	2 592		218 111		
1550	38 655	4 823	3 728		1.289 022		
1551	56 244	6 624	5 555				
1552							
1553							
1554	43 416	6 869	6 243		6.043 308		
1555							
1556	79 178	9 796	9 090				
1557	46 467	6 301	5 788		2.616 208		
1558	59 106	7 135	6 955		2.351 482		
1559	74 938	?	?		2.396 030		R. 1559: podle celoročního výkazu, který nerozlišuje mezi toлары, 1/2tolary a 1/4tolary
1560	76 869	6 227	7 864		2.352 553		
1561							
Celkem	431 155	50 921	47 815	464 648	20.891 552	1.801 009	Bez roku 1559
Roční průměr	53 894,375	6 365,125	5 976,875	464 648	2.611 444	1.801 009	Bez roku 1559

Pražský groš

Standardní stříbrný nominál, pražský groš, se v kutnohorské mincovně razil v každém roce od roku 1543 až do roku 1547, kdy byla jeho ražba v průběhu posledního čtvrtletí roku ukončena. Pro zodpovězení otázky, jak se dodržovaly směrnice pro výrobu pražských grošů, máme k dispozici údaje kutnohorských mincovních účtů pouze z roku 1544. Technické možnosti tehdejší ruční mincovní výroby sice umožňovaly poměrně dobře dodržet stanovenou jakost, obtížnost zhotovení každé mince o stejné hmotnosti postihoval však již samotný předpis pro výrobu mincí, který počítal se zhotovením stanoveného počtu kusů mincí ze základní hmotnostní jednotky (pražské hřivny), aniž by přesně určoval hmotnost každého jednotlivého exempláře (ražba al marco).¹⁰⁶ Hmotnost jednotlivé mince můžeme sice z údajů ve verkových registrech vypočítat, ale tím bychom vlastně získali ideální hmotnostní údaj, který v průběhu vlastní mincovní výroby nemohl být vždy dodržen.¹⁰⁷ Podle známých základních směrnic se měly v roce 1544 razit v kutnohorské mincovně pražské groše o hmotnosti 2,84 g a jakosti 0,418.¹⁰⁸ Z výše naznačených důvodů jsme se soustředili k ověření těch údajů v kutnohorských mincovních účtech, které nás mohou informovat o jakosti vyráběných pražských grošů. Provedli jsme dvě namátkové sondy, při nichž jsme propočtem zjistili v týdnu Respice 1. jakost 0,418003¹⁰⁹ a v týdnu Gaudete jakost 0,417998.¹¹⁰ Z výsledků těchto propočtů vyplývá, že v roce 1544 opouštěly kutnohorskou mincovnu pražské groše o předepsané jakosti 0,418, neboť nepatrné číselné odchylky je nutno přičíst na vrub našim převodům hřivnových údajů.

Pokud jde o stanovení celkové mincovní produkce pražských grošů v rozmezí let 1543–1547, jsme v obtížné situaci, neboť v archivním materiálu se nám dochoval pouze jediný doklad o jejich výrobě z roku 1544, který je navíc neúplný. O odhad výše výroby pražského groše v roce 1544 jsme se pokusili již dříve na základě skutečných údajů o výši výroby pro část roku a výpočtu průměrné týdenní produkce v jeho zbývajících částech, pro kterou nám chybějí doklady verkových register.¹¹¹ Pro jednotlivá léta období 1543–1547 se nám zdá

¹⁰⁶ Srov. k tomu z poslední doby alespoň Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě (o. Beroun). Příspěvek k zpracování nálezů mincí tolarového údobí. In: NumSb 15, Praha, 1977–1978, s. 267 a tam citovanou starší literaturu k této otázce.

¹⁰⁷ Pro druhou polovinu 16. století provedl propočet hmotnostních údajů u některých druhů ražených nominálů na základě údajů kutnohorských mincovních účtů namátkovými sondami Šimek, E.: Váha a jakost českých mincí 2. poloviny 16. století. NumL 27, 1972, s. 11, pozn. 9.

¹⁰⁸ Smolík, J.: Pražské groše, s. 62; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: l. c., s. 30; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky ke studiu dějin cen a mezd údobí 1469–1615. In: Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 6, Praha 1962, s. 62 a 63.

¹⁰⁹ K výrobě pražských grošů se použilo celkem 44 649,255 g vsazené mincovní hmoty, z níž podíl čistého stříbra činil 18 663,521 g a podíl mědi 25 985,734 g.

¹¹⁰ K výrobě pražských grošů se vsadilo celkem 31 693,969 g mincovní hmoty; čistého stříbra se použilo 13 248,015 g a mědi 18 445,954 g.

¹¹¹ Viz výše s. 42.

prijatelným odhad výše výroby 500 000–600 000 kusů pražských grošů. Při této úvaze jsme neopomenuli přihlídnout k tomu, že právě v třicátých a čtyřicátých letech 16. století došlo v kutnohorských dolech k výraznému poklesu těžby stříbra,¹¹² které v té době bylo patrně jediným surovinovým zdrojem kutnohorské mincovní výroby. Náš odhad bral v úvahu i údaje výroby pražských grošů z většiny třicátých let 16. věku, totiž z období 1532–1538.¹¹³ Z úplných číselných hodnot výše produkce pražských grošů v jednotlivých letech můžeme vypočítat, že se roční průměr zhotovených pražských grošů v tomto sedmičlenném období pohyboval kolem 1 000 000 kusů (přesně 1 012 792 kusy), když nejvíce pražských grošů opustilo kutnohorskou mincovnu v roce 1537 (1 470 771 kus) a nejméně pak v roce 1532 (576 402 kusy).¹¹⁴ Pro celé období let 1543–1547 odhadujeme možnost zhotovení 2 500 000–3 000 000 kusů pražských grošů. Ve srovnání s údaji o výrobě pražských grošů v třicátých letech 16. století jsme náš odhad vědomě snížili se zřetelem na zahájení tolarové mincovní výroby v Kutné Hoře v roce 1543 a tato skutečnost podle našeho soudu může svědčit pro první, nižší možnost odhadu objemu výroby pražských grošů v průběhu čtyřicátých let 16. věku. I tak však považujeme za nutné upozornit, že jde jen o odhad, který se od skutečných údajů o výši produkce pražských grošů v tomto údobí může lišit.¹¹⁵

Bílý peníz a malý peníz

Dalšími peněžními nominály české grošové soustavy, které se v kutnohorské mincovně razily i po ukončení výroby pražského groše v roce 1547, byly bílý peníz a malý peníz. V kutnohorských mincovních účtech můžeme sledovat kvalitu vyráběných bílých peněz od roku 1548 v přerušovaném sledu cel-

¹¹² Kořan, J.: Dějiny dolování, s. 86.

¹¹³ OA Kutná Hora, MA – Horní fond, Výkaz ražených peněz 1532–1538, kart. 492.

¹¹⁴ Čísla o produkci pražských grošů v kutnohorské mincovně v třicátých letech 16. století zde připomínáme pouze pro srovnání. Podrobnému rozboru kutnohorské mincovní výroby v tomto období se budeme věnovat v budoucnu při jiné příležitosti.

¹¹⁵ V mezích spekulativních úvah se můžeme z numismatického hlediska vyslovit i k oprávněnosti odhadů J. Kořana (Dějiny dolování, s. 86) o výši těžby stříbra v kutnohorských dolech ve čtyřicátých letech 16. století. Pro toto období předpokládal J. Kořan roční těžbu v průměrné výši 700 kg. Pokud bychom výpověď písemných pramenů pro rok 1544 (mincovní účty) o tom, že výrobu pražských grošů zajišťovalo jen stříbro kutnohorských dolů, předpokládali pro celé údobí 1543–1547, při počtu zhotovených grošů 2 500 000 kusů a průměrné hmotnosti jednoho pražského groše 2,84 g a jeho jakosti 0,418, dospěli bychom k celkové potřebě stříbra téměř 2 968 kg; tuto spotřebu stříbra by bylo zapotřebí ještě zvýšit o množství nutné pro ražbu bílých a malých peněz. S ohledem na souběžnou výrobu tolarových nominálů v kutnohorské mincovně by pak bylo nutné náš průměrný roční odhad výše výroby pražských grošů buď zvýšit nebo naopak připustit, že Kořanův odhad průměrné roční těžby stříbra v kutnohorských dolech ve čtyřicátých letech 16. století byl stanoven příliš nízko. Byl by přijatelný jen tehdy, pokud bychom na základě známých údajů z roku 1549 předpokládali, že se ve čtyřicátých letech 16. století kutnohorské stříbro nepoužívalo pro tolarovou mincovní výrobu; ta by se pak musela zajišťovat důlním stříbrem z jiných míst či pagamentem, což bychom alespoň zčásti nemohli vyloučit i u vybíjení mincí grošové soustavy. Toto zamýšlení snad v dostatečné míře naznačuje, do jaké míry je možné obhajovat pravděpodobnou oprávněnost i uvážlivých odhadů.

kem v osmi letech. Až do roku 1561 určovaly směrnice pro výrobu jejich hmotnost hodnotou 0,385 g a jakost pak 0,313.¹¹⁶ Jako u pražských grošů jsme se z výše připomenutých důvodů soustředili především na ověřování údajů o jakosti vyráběných bílých peněz. V každém roce, kdy nám verková registra poskytla údaje o výrobě bílých peněz, jsme vždy dvěma namátkovými sondami zjišťovali dodržování směrnicemi předepsanou kvalitu. Dospěli jsme k těmto výsledkům (údaje v jednotlivých řádcích řadíme za sebou takto: rok, označení týdne první sondy, zjištěná jakost, označení týdne druhé sondy, zjištěná jakost):

1548	Resurexi:	0,312976	Memento:	0,312958
1549	In excelso:	0,312979	Omnis terra:	0,312973
1550	Omnis terra:	0,312983	Quasimodo:	0,312998
1554	Omnis terra:	0,312998	Vocem:	0,312989
1557	Vocem:	0,312967	Inclina:	0,312978
1558	Oculi:	0,312985	Gaudete:	0,312961
1559	Vocem:	0,312997	Benedicta:	0,312979
1560	In excelso:	0,312991	Ad te levavi:	0,312988 ¹¹⁷

Výsledky našich výpočtů kvality vyráběných bílých peněz v kutnohorské mincovně na základě údajů mincovních účtů ve všech případech prokázaly, že jakost zhotovených bílých peněz odpovídala předepsané hodnotě 0,313; nepatrné číselné odchylky vznikly při našem přepočtu původních údajů ve hřivnách.

Směrnice pro výrobu malých peněz stanovily jejich hmotnost na 0,345 g

¹¹⁶ Smolík, J.: Pražské groše, s. 62; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: l. c., s. 30; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 62 a 63.

¹¹⁷ Na přehledné tabulce zde předkládáme základní údaje, z nichž jsme vypočítali jakost bílých peněz v tom kterém roce a týdnu.

Rok	Týden	Vsazená mincovní hmota	Čisté stříbro	Měď
1548	Resurexi	60 757,321 g	19 015,591 g	41 741,730 g
	Memento	50 673,958 g	15 858,850 g	34 815,108 g
1549	In excelso	42 821,670 g	13 402,289 g	29 419,381 g
	Omnis terra	43 909,517 g	13 742,492 g	30 167,025 g
1550	Omnis terra	42 473,556 g	13 293,506 g	29 180,050 g
	Quasimodo	34 253,380 g	10 721,240 g	23 532,140 g
1554	Omnis terra	43 153,957 g	13 507,121 g	29 646,836 g
	Vocem	52 094,092 g	16 304,869 g	35 789,223 g
1557	Vocem	15 878,629 g	4 969,487 g	10 909,142 g
	Inclina	20 696,808 g	6 477,641 g	14 219,167 g
1558	Oculi	15 293,170 g	4 786,530 g	10 506,640 g
	Gaudete	19 304,364 g	6 041,512 g	13 262,852 g
1559	Vocem	18 916,693 g	5 920,861 g	12 995,832 g
	Benedicta	17 037,684 g	5 332,435 g	11 705,249 g
1560	In excelso	17 112,843 g	5 356,170 g	11 756,673 g
	Ad te levavi	18 730,769 g	5 862,514 g	12 868,255 g

a jakost pak 0,172.¹¹⁸ Pro zkoumané období máme v mincovních účtech kutnohorských doklady o výrobě malých peněz pouze v roce 1548. Jako u předcházejících nominálů soustředili jsme se také na zjišťování jakosti malých peněz. V týdnu Vocem činila jejich jakost 0,171972¹¹⁹ a v týdnu Ad te levavi 0,172329.¹²⁰ Propočet údajů mincovních účtů o výrobě malých peněz v kutnohorské mincovně nám v obou případech zvolených namátkou prokázal dodržování stanovené jakosti při výrobě malých peněz v roce 1548, neboť nepatrné odchylky vyplynuly z převádění údajů v hřivnách na hmotnostní údaje metrické soustavy.

Zamyšlením nad možnostmi odhadu výše výroby bílých a malých peněz v kutnohorské mincovně v letech 1543–1561 se ocitáme ve složitější situaci, než tomu bylo v případě odhadu objemu výroby pražských grošů. Tato obtížnost nevyplývá jen z neúplných dat o výrobě bílých a malých peněz v kutnohorské mincovně v průběhu zkoumaného období. Srovnáváme-li mincovní účetní výkazy s dochovaným numismatickým materiálem, musíme předpokládat dosti častou jejich ražbu bez uvedení roku výroby, zvláště pokud jde o bílé peníze. Tuto možnost nemůžeme vyloučit ani u vybíjení malých peněz. Avšak se zřetelem na pouze jediný dochovaný záznam o výrobě malých peněz v roce 1548 v kutnohorských mincovních účtech, který je doložen i existencí malých peněz z téhož roku, musíme o této možnosti uvažovat s větší opatrností. Z údajů na naší *tabulce č. 1* usuzujeme, že ve zkoumaném období byly malé peníze do roku 1548 raženy s uvedením roku výroby, zatímco po tomto roce tomu tak nemuselo být. Bílé peníze v rozmezí let 1543–1547 zřejmě opouštěly kutnohorskou mincovnu většinou bez uvedení letopočtu. Po roce 1548 byly bílé a malé peníze patrně zhotovovány především bez letopočtu až do zavedení ražby zlatníku jako vedoucího stříbrného nominálu v roce 1561, neboť ve vlastním numismatickém materiálu známe bílé peníze pouze z roku 1548 a malé peníze s letopočtem 1548 a 1551. Z těchto zjištění soudíme, že bílé a malé peníze s uvedením roku výroby 1561 byly patrně zhotoveny až po zavedení ražby zlatníku v roce 1561 a nikoliv v prvních sedmi měsících téhož roku, kdy ještě doznívala ražba tolaru. Při odhadování výše výroby bílých a malých peněz v rozmezí let 1543–1561 jsme vycházeli z patrně oprávněného předpokladu, že kutnohorská výroba bílých peněz byla častější než ražba malých peněz. Dokazují to nepřímě i údaje verkových register z roku 1548, kdy z celkového časového rozsahu 39 týdnů, který byl věnován výrobě drobných nominálů (tj. bílých a malých peněz), připadlo na ražbu bílých peněz 30 týdnů

¹¹⁸ Smolík, J.: Pražské groše, s. 62; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: l. c., s. 30; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 62 a 63.

¹¹⁹ K výrobě malých peněz se použilo celkem 81 636,101 g vsazené mincovní hmoty, z níž podíl čistého stříbra činil 14 039,177 g a podíl mědi 67 596,924 g.

¹²⁰ K výrobě malých peněz se vsadilo celkem 80 686,705 g mincovní hmoty, čistého stříbra se použilo 13 904,678 g a mědi 66 782,027 g.

(76,92 %) a na malé peníze 9 týdnů (23,08 %). Vezmeme-li za výchozí základ kutnohorské mincovní účty z osmi let (1548, 1549, 1550, 1554, 1557, 1558, 1559 a 1560), dospějeme propočtem k průměrné roční produkci bílých peněz ve výši 2 611 444 kusů (viz naše tabulka č. 2). Zdá se nám pravděpodobné, že v průběhu let 1543–1561 se v Kutné Hoře bílé peníze razily v každém roce a tak soudíme, že objem jejich výroby se v tomto údobí pohyboval okolo 47 000 000 kusů.¹²¹

Pro odhad výše výroby malých peněz ve stejném období jsme na základě výše vyslovené úvahy a nepřímému důkazu verkových register předpokládali, že ražbě malých peněz se v Kutné Hoře věnovala zhruba jedna třetina doby, vyhrazené výrobě bílých peněz, tj. zhruba 6 let. Při propočítání jsme se opírali o roční produkci malých peněz v roce 1548 (1 801 009 kusů), takže odhadujeme množství zhotovených malých peněz v tomto období na počet okolo 12 000 000 kusů.¹²² Všechna tato číselná data o výrobě bílých a malých peněz v kutnohorské mincovně v letech 1543–1561 musíme tedy považovat za odhad, který nemůže v plném rozsahu nahradit přímé údaje o skutečné mincovní výrobě.

Tolar a jeho díly

V kutnohorských mincovních účtech můžeme výrobu tolarových nominálů sledovat od roku 1549, kdy se jejich výroba až do konce července roku 1561 řídila směrnicemi z roku 1547.¹²³ Jejich hmotnost měla odpovídat v případě tolaru 28,93 g při stanovené jakosti 0,895. Dále vybijené díly tolaru, půltolar a čtvrttolar měly při stejné kvalitě 0,895 vážit úměrně méně, tj. půltolar 14,465 g a čtvrttolar 7,233 g. Při ověřování kvality výroby tolarových mincí jsme věnovali pozornost zjišťování jejich jakosti dvěma namátkovými sondami v každém roce, v němž nám dochované mincovní účty kutnohorské mincovny poskytly potřebné informace o ražbě tolarových nominálů. Propočty jsme zjistili tyto hodnoty (údaje v jednotlivých řádcích řadíme za sebou takto: rok, označení týdne první sondy, zjištěná jakost, označení týdne druhé sondy, zjištěná jakost):¹²⁴

1549	Omnis terra:	0,894974	Dicit:	0,895801
1550	Reminiscere:	0,894989	Miserere:	0,894965

¹²¹ V období 1543–1560 jsme výši výroby propočítali na 47 005 992 kusy, za rok 1561 (1. 1.–31. 7.) pak 152 334 kusy. V rozmezí let 1543–1561 (do zavedení ražby zlatníku) jsme propočtem dospěli k celkové výši zhotovení 47 158 326 kusů bílých peněz.

¹²² Výši výroby v letech 1543–1560 jsme vypočítali na 10 806 054 kusy, za sedm měsíců roku 1561 pak 1 050 588 kusů. Pro celé období 1543–1561 jsme propočtem dospěli k množství 11 856 642 kusů vybitých malých peněz.

¹²³ Smolík, J.: Pražské groše, s. 62; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: l. c., s. 30; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 62 a 63.

¹²⁴ Zjištěné jakostní hodnoty jsou platné jak pro toлары, tak i půltolary a čtvrttolary.

1551	Jubilate:	0,894986	Factus:	0,894500
1554	Omnis terra:	0,894923	Dum medium:	0,894999
1556	Suscepimus 2:	0,894971	Miserere:	0,894997
1557	Adorate 4:	0,894995	Miserere:	0,894989
1558	Adorate 1:	0,894969	Dominus ne longe:	0,894988
1560	Quasimodo:	0,894992	Si iniquitates:	0,894992 ¹²⁵

Z našich propočtů výrobních hodnot, uvedených v mincovních účtech kutnohorských, je možné zcela jednoznačně odvodit, že tolarové nominály vycházely z mincovny o předepsané jakosti 0,895. Odchyly od této předepsané jakosti ve výsledcích propočtů jsou zcela zanedbatelné, neboť vznikly zaokrouhlováním při našem převodu původních údajů v hřivnách na číselná vyjádření metrické soustavy.

Pro odhad objemu kutnohorské výroby tolarových nominálů ve zkoumaném období jsme poněkud ve výhodnější situaci, poněvadž máme přece jen více informací o jejich ražbě, než tomu bylo v případě pražských grošů, bílých a malých peněz. Vycházeli jsme přitom z vypočtených číselných hodnot průměrné roční produkce jednotlivých druhů tolarových mincí v období 1543–1561, uvedených na naší tabulce č. 2. Zřejmě oprávněně můžeme také předpokládat, že se v tomto období razily tolarové nominály v každém roce. Průměrnou roční produkci jsme v poměrném rozsahu krátili ve dvou případech. V roce 1543 jsme přihlíželi k tomu, že tolarová mincovní výroba se zahájila po 17. červnu a v roce 1561 jsme respektovali její ukončení po sedmi měsících. O tato výchozí stanoviska jsme se opírali při odhadování objemu ražby tolarových nominálů ve zkoumaném období. Výši produkce tolarů jsme na

¹²⁵ V přehledném tabelárním uspořádání zde předkládáme základní údaje, z nichž jsme vypočetali jakost tolarových nominálů v tom kterém roce a týdnu:

Rok	Týden	Vsazená mincovní hmota	Čisté stříbro	Měď
1549	Omnis terra	22 556,087 g	20 183,542 g	2 368,545 g
	Dicit 1	78 946,147 g	70 720,037 g	8 226,110 g
1550	Reminiscere	65 998,773 g	59 068,119 g	6 930,654 g
	Miserere	26 476,251 g	23 695,315 g	2 780,936 g
1551	Jubilate	27 413,779 g	24 534,935 g	2 878,844 g
	Factus	141 867,303 g	126 970,699 g	14 896,604 g
1554	Omnis terra	11 575,616 g	10 359,281 g	1 216,335 g
	Dum medium	111 751,700 g	100 017,770 g	11 733,930 g
1556	Suscepimus 2	30 206,583 g	27 034,020 g	3 172,563 g
	Miserere	261 103,400 g	233 686,650 g	27 416,750 g
1557	Adorate 4	14 937,148 g	13 368 666 g	1 568,482 g
	Miserere	55 140,068 g	49 349,747 g	5 790,321 g
1558	Adorate 1	27 757,934 g	24 842,502 g	2 915,432 g
	Dominus ne longe	55 017,439 g	49 239,975 g	5 777,464 g
1560	Quasimodo	34 083,278 g	30 504,258 g	3 579,020 g
	Si iniquitates	68 166,560 g	60 008,515 g	8 158,045 g

tomto základě propočítali na 974 589 kusů (1543: 26 947 kusů; 1544–1560: 916 204 kusy; 1561: 31 438 kusů), půltolarů na 115 102 kusy (1543: 3 182 kusy; 1544–1560: 108 207 kusů; 1561: 3 713 kusů) a čtvrttolarů na 108 081 kus (1543: 2 988 kusů; 1544–1560: 101 607 kusů; 1561: 3 486 kusů).

Shrneme-li naše odhady kutnohorské mincovní produkce v údobí 1543–1561 podle jednotlivých mincovních nominálů, dostáváme tento celkový obraz:

tolar	(974 589 kusů) =	975 000 – 1 000 000 kusů
půltolar	(115 102 kusy) =	110 000 – 120 000 kusů
čtvrttolar	(108 081 kus) =	100 000 – 110 000 kusů
pražský groš		= 2 500 000 – 3 000 000 kusů
bílý peníz	(47 158 326 kusů) =	45 000 000 – 50 000 000 kusů
malý peníz	(11 856 642 kusy) =	10 000 000 – 13 000 000 kusů

Celkem v kusech zhotoveno
(odhad) = 58 685 000 – 67 230 000 kusů

Dochovaná verková registra o mincovní výrobě v Kutné Hoře musíme vzhledem k jejich neúplnosti považovat za určitý vzorek, který u jednotlivých ražených nominálů v průběhu sledovaných zhruba 18 let (od 17. června 1543 do 1. srpna 1561) je podle množství dochovaných údajů více či méně reprezentativní. Předpokládáme-li každoroční ražbu tolaru a jeho dílů, pražského groše (1543–1547) a bílého peníze, pak u tolarů máme z celého období 50 % dochovaných údajů (týká se i půltolarů a čtvrttolarů), u pražských grošů 20 % a u bílých peněz 44,44 %. Malé peníze byly podle našeho předpokladu raženy v 6 letech, takže jediný výrobní doklad z roku 1548 představuje 16,66 % dokladů z odhadované celkové výroby malých peněz v tomto období.¹²⁶ Tyto v procentech vyjádřené údaje do jisté míry naznačují, kdy jsme se mohli v našich spekulativních úvahách při odhadování objemu kutnohorské mincovní výroby alespoň přiblížit tehdejší skutečné výši v počtech kusů jednotlivých mincovních nominálů. I při plném respektování některých problematických aspektů našich číselných odhadů výše kutnohorské mincovní výroby v údobí let 1543–1561 můžeme oprávněně předpokládat, že hlavní mincí v kutnohorské mincovní produkci byl bílý peníz, který v tomto období dosáhl z celkového počtu zhotovených mincí podílu kolem 75 % (74,37 %–76,68 %). Tato absolutní převaha bílých peněz ve výrobním programu kutnohorské mincovny v letech 1543–1561 vlastně jen navazovala na obdobnou situaci, kterou pro údobí let 1516–1544 zjistil dříve i J. Honc.¹²⁷ Není bez zajímavosti zde připomenout, že v počtu kusů nebyl asi zanedbatelný ani podíl malých peněz, který

¹²⁶ Srov. k tomu údaje o kutnohorské mincovní výrobě pro období 1516–1544 ve studii Honc, J.: Objem výroby, s. 41.

¹²⁷ Honc, J.: Objem výroby, s. 45 a 93.

se podle našeho odhadu mohl pohybovat kolem 17,64–19,34 %, takže oba drobné peněžní nominály se počtem kusů podílely patrně více než 90 % na celkovém počtu kusů mincí, zhotovených kutnohorskou mincovnou. U pražského groše jsme výpočtem vybitých kusů dospěli k 4,41–4,46 %, u tolaru 1,48–1,72 %, u půltolaru 0,18–0,19 % a u čtvrttolaru 0,16–0,18 %. Jistá srovnávací data nám mohou poskytnout skutečné údaje o mincovní výrobě v Kutné Hoře mezi tolarovými nominály a bílými penězi v některých letech údobí 1549–1560, kdy ovšem v archivním materiálu postrádáme jakékoliv údaje o vybití malých peněz. Přihlížíme zde pouze k údajům z těch let, kdy máme doklady o ražbě jak všech druhů tolarových mincí, tak i bílých peněz (viz naše tabulka č. 2, údaje z let 1549, 1550, 1554, 1557, 1558 a 1560). Extrémní data o kutnohorské mincovní výrobě nám předkládá naše tabulka pro léta 1549 a 1554. Zatímco v roce 1549 se vyrazilo celkem pouze 255 069 kusů mincí, v roce 1554 dosáhla produkce kutnohorské mincovny výše 6 099 836 kusů mincí. V obou případech celkový počet zhotovených kusů mincí ovlivnila výroba bílých peněz (v r. 1549 218 111 kusů – 85,51 %; v roce 1554 pak 6 043 308 kusů – 99,08 %). V roce 1549 měla tolarová mincovní produkce zastoupení 14,49 % (tolary 12,24 %, půltolary 1,23 %, čtvrttolary 1,02 %), v roce 1554 jen 0,92 % (tolary 0,71 %, půltolary 0,11 %, čtvrttolary 0,10 %) z celkového množství vyražených mincí. Z údajů, které máme na citované tabulce k dispozici, můžeme soudit, že odpovídající obraz kutnohorské mincovní výroby spíše postihují výrobní data z let 1557, 1558 a 1560, která se navzájem od sebe neliší mimořádnými výkyvy. Podíl zhotovených bílých peněz v počtu kusů se pohybuje od 96,27 % (r. 1560) do 97,8 % (r. 1557), tolarů od 1,74 % (r. 1557) do 3,15 % (r. 1560), půltolarů od 0,24 % (r. 1557) do 0,29 % (r. 1558) a čtvrttolarů od 0,22 % (r. 1557) do 0,32 % (r. 1560). Tento sondážní ověřovací pohled na kutnohorskou mincovní výrobu nám do jisté míry nabízí možnost vyslovit názor, že námi odhadované množství zhotovených jednotlivých druhů mincí v údobí let 1543–1561 se spíše může přibližovat skutečné produkci mincovních nominálů v kutnohorské mincovně, než aby se jí zvláště výrazně vzdalovalo a vysloveně ji zkreslovalo. I tak si však plně uvědomujeme, že jsou to číselné odhady, jejichž plně reálnou průkaznost si pro částečnou absenci kutnohorských mincovních účtů budeme moci stěží někdy v budoucnu ověřit.

Druhou možností pohledu na kutnohorskou mincovní produkci v letech 1543–1561 nám umožňuje převod kusů vybitých jednotlivých druhů mincovních nominálů na společného jmenovatele (viz naši tabulku č. 3). Výchozím základem našeho přepočtu se stal tolar, který jsme považovali za nejvhodnějšího společného jmenovatele. Přitom jsme se řídili vzájemným vztahem jednotlivých peněžních nominálů mezi sebou: tolar = 2 půltolary = 4 čtvrttolary = 30 pražských grošů = 210 bílých peněz = 420 malých peněz (podle usnesení o minci z roku 1547). I když je nám samozřejmě známo, že tento vztah v průběhu let nezůstával vždy neměnným, považovali jsme za vhodné v tomto

Tabulka č. 3 Zjištěný objem výroby jednotlivých druhů mincí v kutnohorské mincovně v letech 1543–1561 (v hodnotě tolaru)

Rok ražby	Tolar	1/2tolar	1/4tolar	Tolarové nominály celkem	Pražský groš	Bílý peníz	Malý peníz	Celkový zjištěný objem výroby v roce
1543					15 488,266			15 488,266
1544								
1545								
1546								
1547								
1548						17 261,133	4 288,117	21 549,25
1549	31 220	1 573	648	33 441		1 039,100		34 480,1
1550	38 655	2 411,5	932	41 998,5		6 138,200		48 136,7
1551	56 244	3 312	1 388,75	60 944,75				60 944,75
1552								
1553								
1554	43 416	3 434,5	1 560,75	48 411,25		28 777,657+		77 188,907
1555								
1556	79 178	4 898	2 272,5	86 888,5				86 888,5
1557	46 467	3 150,5	1 447	51 064,5		12 458,133		63 522,633
1558	59 106	3 567,5	1 738,75	64 412,25		11 197,533		75 609,783
1559				74 938		11 409,666		86 347,666
1560	76 869	3 113,5	1 966	81 948,5		11 202,633		93 151,133
1561								
Celkem	431 155	25 460,5	11 953,75	544 047,25	15 488,266	99 484,055	4 288,117	663 307,66
Roční průměr	53 894,375	3 182,5625	1 494,2187	60 449,694	15 488,266	12 435,506	4 288,117	60 300,696

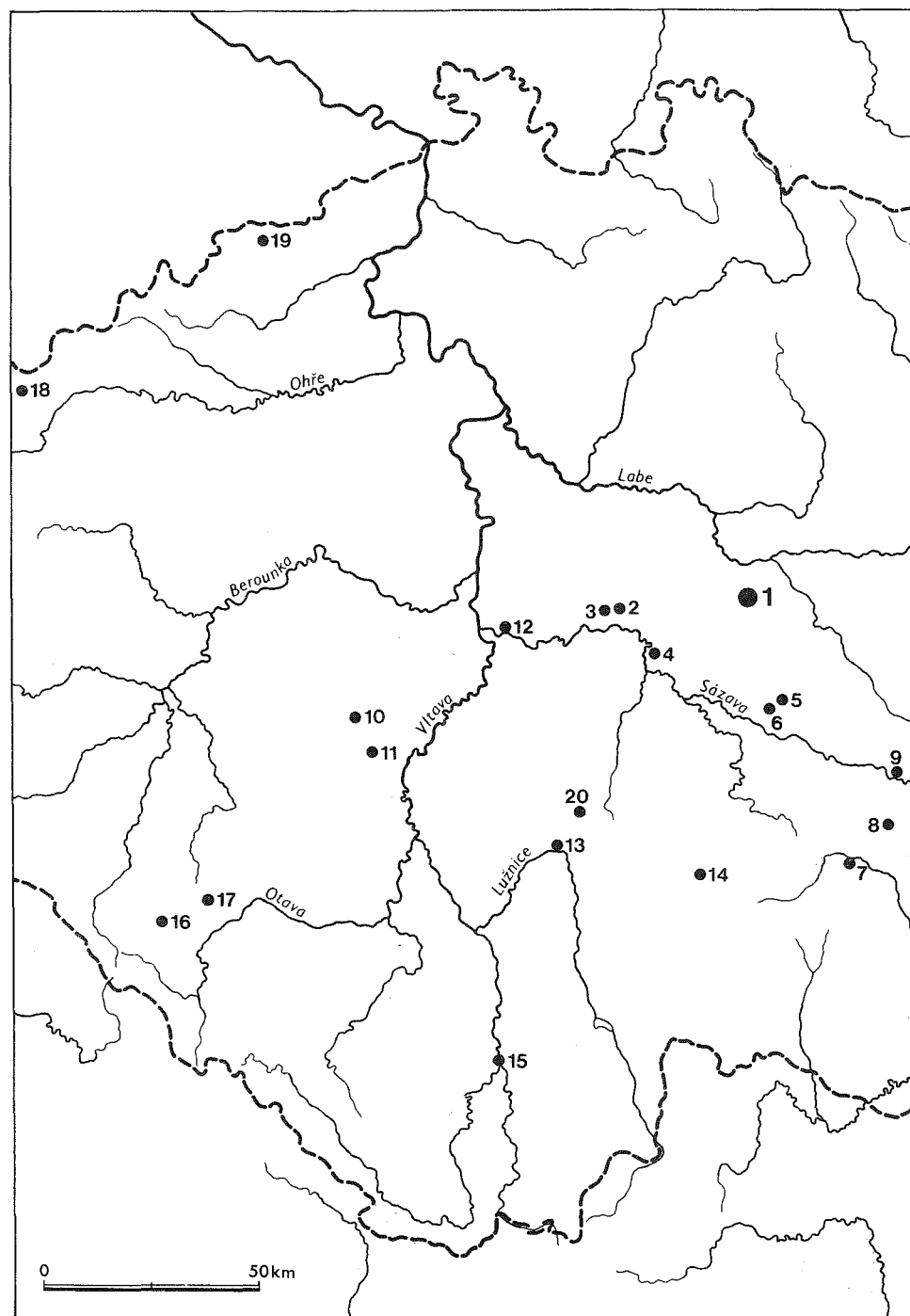
případě užít výše číselně vyjádřeného poměru i za cenu určitého zjednodušení. Z údajů na *tabulce č. 3* vyplývá, že jednotlivé druhy peněžních nominálů v průměrném ročním přepočtu na základě dochovaných dat v mincovních účtech kutnohorské mincovny v objemu převedeném na hodnotu tolarů poskytují tento obraz:

tolary (8 let)	53 894,375 tolarů	59,40 %
půltolary (8 let)	3 182,5625 tolaru	3,55 %
čtvrttolary (8 let)	1 494,2187 tolaru	1,50 %
pražské groše (1 rok)	15 488,266 tolaru	17,09 %
bílý peníz (8 let)	12 435,506 tolaru	13,72 %
malý peníz (1 rok)	4 288,117 tolaru	4,74 %

Při takto vyjádřeném převodu objemu kutnohorské výroby na společného jmenovatele – tolar – pak vzájemný vztah mezi tolarovými mincemi (dohromady všechny druhy tolarových ražeb představují zhruba 65 % průměrného hodnotového objemu) a ostatními druhy vyráběných mincí je v podstatě v číselném výsledku převrácen ve srovnání s naším sledováním výše produkce kutnohorské mincovny podle počtu kusů ražených peněžních nominálů. Podrobnější výklad k *tabulce č. 3*, kde jsme zaznamenali všechna dostupná data o kutnohorské mincovní výrobě v převedení na hodnotu tolaru, zde nepřipojujeme; soudíme totiž, že tabulka poskytuje sama o sobě dostatek přesvědčivých informací. V našem zkoumání výše kutnohorské mincovní produkce jsme se soustředili především na sledování počtu kusů zhotovených mincovních nominálů, a proto zde v převodu na hodnotu tolaru připomínáme jen základní údaje.

Surovinový základ mincovní výroby v Kutné Hoře v údobí let 1543–1561 tvořilo vytěžené stříbro kutnohorského důlního okrsku i z jiných tehdejších českých lokalit, důlní stříbro neznámého původu a pak i pagament, převážně peněžní.

Pro větší přehlednost jsme uspořádali všechna zjištěná data o dodávkách stříbra do kutnohorské mincovny podle geografických oblastí v tabelární úpravě. Na nich jsou v chronologickém sledu podle jednotlivých lokalit zaznamenány údaje o dodaném množství stříbra (číslování tabulek průběžně navazuje na tabelární zpracování údajů o kutnohorské mincovní výrobě). Jednotlivá místa těžby stříbra, z nichž bylo v letech 1543–1561 odesláno do kutnohorské mincovny stříbro k zpracování v mince, jsme zobrazili na připojené mapce. Při tomto zpracování jsme se opírali pouze o údaje, které nám poskytly kutnohorské mincovní účty, aniž bychom se pokusili jakýmkoliv způsobem o doplnění chybějících dat odhadem.

Tabulka č. 4 – Kutná Hora

Rok	Kutná Hora množství stříbra v kg	Norimberk množství stříbra v kg
1544	579,151	
1545		
1546		
1547		
1548	29,084	
1549	51,738	376,538
1550	160,412	466,367
1551	101,071	490,548
1552		
1553		
1554	1 301,676	
1555		
1556	1 031,229	
1557	1 625,882	
1558	1 934,278	
1559	2 192,442	
1560	2 397,887	
Celkem	11 404,850	1 333,453

Celkem oblast Kutná Hora: 12.738.303 kg

Na tabelárním záznamu dodávek důlního stříbra z kutnohorského okrsku (tab. č. 4) jsme spolu spojili jednak stříbro, jehož kutnohorský původ je nesporný (11 404 850 kg) a dále pak stříbro, které bylo podle dokladů v kutnohorských verkových registrech odesláno do Kutné Hory z Norimberka (1 333,453 kg). Ve všech zaznamenaných případech šlo o vycezené stříbro z kutnohorské černé mědi, kterou ve svých norimberských hutích dal zpracovat Jan Ebner.¹²⁸ Jde tedy o stříbro, které se jako součást černé mědi vytěžilo v Kutné Hoře, kam se po zpracování v Norimberce vrátilo zpět do kutnohorské mincovny a proto je podle našeho soudu oprávněně spojujeme s důlním stříbrem, vytěženým v kutnohorském důlním okrsku (12 738,303 kg). Co do množství představuje kutnohorské důlní stříbro téměř tři čtvrtiny (73,25 %)

¹²⁸ Viz výše s. 45.

Mapa míst, odkud se dostávalo stříbro do kutnohorské mincovny v letech 1543–1561: 1 Kutná Hora, - 2 Stříbrná Skalice, - 3 Střimelice, - 4 Račaje nad Sázavou, - 5 Vrbice, - 6 Prosičky, - 7 Jihlava, - 8 Polná, - 9 Přibyslav, - 10 Příbram, - 11 Životice, - 12 Jílové, - 13 Tábor, - 14 Krumvald, - 15 České Budějovice, - 16 Velhartice, - 17 Nalžov, - 18 Jáchymov, - 19 Mikulov, - 20 Ratibořice

celkové výše stříbra (17 390,082 kg), zpracovaného podle údajů dochovaných kutnohorských mincovních účtů mincovnou v období let 1543–1561. Pro padesátá léta 16. století můžeme díky zaznamenaným údajům provést srovnání mezi odhadovanou průměrnou roční výší těžby stříbra v kutnohorských dolech¹²⁹ a množstvím kutnohorského stříbra, použitého v mincovně na zhotovení mincí. Průměrný roční výtěžek kutnohorských dolů v tomto desetiletí odhadl J. Kořan na 2 500 kg stříbra. Z dat na naší *tabulce č. 4* jsme mohli vypočítat v období padesátých let průměrnou roční spotřebu kutnohorského stříbra na výrobu mincí v množství 1 512,066–1 582,150 kg (podle toho, zda v roce 1551 zahrnujeme či nezahrnujeme mezi stříbro kutnohorského původu zásilku z Norimberka), což odpovídá 60,48–63,29 % Kořanova odhadu.

Oblast Posázaví (*tab. č. 5*) dodala do kutnohorské mincovny 41,010 kg stříbra, což představovalo z objemu všeho přijatého stříbra 0,24 %. Nejvíce se odeslalo stříbra ze Stříbrné Skalice (34,171 kg), podstatně méně ze Střimelic (6,594 kg) a velmi málo z Ratají nad Sázavou (0,245 kg).

Tabulka č. 5 – Posázaví

Rok	Stříbrná Skalice množství stříbra v kg	Střimelice množství stříbra v kg	Rataje nad Sázavou množství stříbra v kg
1549	2,425	4,264	0,245
1550	2,148	0,862	
1551	10,234	1,468	
1552			
1553			
1554	3,311		
1555			
1556			
1557			
1558	1,559		
1559	6,242		
1560	8,252		
Celkem	34,171	6,594	

Celkem oblast Posázaví: 41,010 kg

Z okruhu vrbických hor (*tab. č. 6*) přijala kutnohorská mincovna 153,291 kg stříbra (= 0,88 %). Hlavní podíl měly vrbické hory (151,903 kg), zbývající část připadla na Prosičky (1,388 kg).

¹²⁹ Srov. k tomu Kořan, J.: Dějiny dolování, s. 86.

Tabulka č. 6 – Vrbické hory

Rok	Vrbice množství stříbra v kg	Prosičky množství stříbra v kg
1549	42,944	0,530
1550	53,467	0,415
1551	21,496	0,443
1552		
1553	33,996	
1554		
Celkem	151,903	1,388

Celkem oblast Vrbické hory: 153,291 kg

Jihlavsko (*tab. č. 7*) odeslalo do Kutné Hory 55,062 kg (0,32 %) stříbra, když převážná část pocházela z Přibyslavi (46,141 kg) a v menší míře se podílela Polná (6,927 kg) a Jihlava (1,994 kg).

Tabulka č. 7 – Jihlavsko

Rok	Jihlava množství stříbra v kg	Polná množství stříbra v kg	Přibyslav množství stříbra v kg
1551	1,994	6,927	11,903
1552			
1553			
1554			0,257
1555			
1556			15,815
1557		12,485	
1558		4,162	
1559		1,519	
Celkem	1,994	6,927	46,141

Celkem oblast Jihlavsko: 55,062 kg

Z příbramského důlního okrsku (*tab. č. 8*) dosáhly dodávky stříbra do kutnohorské mincovny ve zkoumaném období výše 1 789,205 kg (10,29 %), když absolutní většinu tvořilo vlastní příbramské stříbro (1 788,141 kg), doplněné malým množstvím z Životic (0,906 kg) a Jílového (0,158 kg).¹³⁰

¹³⁰ Srov. k tomu výše pozn. 80, kde vysvětlujeme, proč tuto malou dodávku důlního stříbra započítáváme k dobru příbramskému důlnímu okrsku.

Tabulka č. 8 – Příbramsko

Rok	Příbram množství stříbra v kg	Životice množství stříbra v kg	Jílové množství stříbra v kg
1550	242,671		
1551	725,089		
1552			
1553			
1554	455,627		0,158
1555			
1556	364,754	0,906	
Celkem	1 788,141	0,906	0,158

Celkem oblast Příbramsko: 1 789,205 kg

Z tábořské oblasti (tab. č. 9) převzala kutnohorská mincovna 19,744 kg stříbra (0,11 %); z tábořských hor se dovezlo 12,461 kg a z Ratibořic 7,286 kg.

Tabulka č. 9 – Tábořsko

Rok	Tábor množství stříbra v kg	Ratibořice množství stříbra v kg
1550	0,570	
1551	6,638	
1552		
1553		
1554		
1555		
1556	5,253	
1557		
1558		7,286
Celkem	12,461	7,286

Celkem oblast Tábořsko: 19,747 kg

Téměř shodné s příbramskými zásilkami důlního stříbra byly dodávky stříbra z českobudějovické (rudolfovské) důlní oblasti (tab. č. 10). Ve sledovaném období převzala kutnohorská mincovna celkem 1 787,036 kg stříbra (10,28 %), přičemž z hlavního rudolfovského okrsku jeho výše činila 1 766,742 kg. Svým původem k českobudějovickému okrsku patřilo i důlní stříbro od Za-

Tabulka č. 10 – Českobudějovicko

Rok	České Budějovice – Rudolfov množství stříbra v kg	Zachariáš z Hradce množství stříbra v kg	Farář Konvář z Hradce množství stříbra v kg
1549	321,853		
1550	217,293		
1551	444,610		
1552			
1553			
1554			
1555			
1556	782,986	18,992	
1557			
1558			
1559			1,302
Celkem	1 766,742	18,992	1,302

Celkem oblast Českobudějovicko: 1 787,036 kg

chariáše z Hradce (18,992 kg)¹³¹ a faráře Konváře z Hradce (1,302 kg).¹³² Zásilky stříbra z Českých Budějovic a Příbrami představovaly nejvyšší množství stříbra, které bylo dovezeno z mimokutnohorských důlních okrsků. Tato skutečnost nepřímou dokládá oprávněný zájem obou míst o zřízení čtvrté české vládní mincovny v 16. století.¹³³

Oblast jihozápadních Čech (tab. č. 11) přispěla na kutnohorskou mincovní výrobu 132,346 kg (0,76 %) stříbra; největší podíl připadl na Velhartice (111,772 kg) a zbývající část na Nalžovy (20,574 kg).

Z Krušných hor (tab. č. 12) dostala kutnohorská mincovna celkem 221,676 kg důlního stříbra (1,27 %). Hlavním místem, odkud směřovaly zásilky stříbra do Kutné Hory, byl Mikulov (219,983 kg)¹³⁴; zbývající malá část pocházela z Jáchymova (1,693 kg).¹³⁵

Ve čtyřech případech jsme zaznamenali dodávky důlního stříbra neznámé těžební proveniencí, které převzala kutnohorská mincovna v celkové výši 32,125 kg (0,18 %). Do Kutné Hory je odeslali nejvyšší písař Volf z Vřesovic na Teplici (17,734 kg)¹³⁶, Kateřina z Brusnic (5,463 kg)¹³⁷, nejvyšší purkrabí

¹³¹ Viz k tomu výše pozn. 84 s vysvětlením, proč u tohoto důlního stříbra předpokládáme rudolfovský původ.

¹³² Srov. k tomu výše pozn. 95 s vysvětlením možnosti rudolfovské proveniencí.

¹³³ N e m e š k a l, L.: K otázce zřízení čtvrté české vládní mincovny, zvl. s. 4–11.

¹³⁴ Srov. k tomu výše pozn. 46.

¹³⁵ Srov. k tomu výše pozn. 85.

¹³⁶ Viz výše pozn. 63.

¹³⁷ Srov. výše pozn. 48.

Volf Krajíř z Krajků (5,439 kg)¹³⁸ a rovněž se dovezlo z Krumvaldu (3,489 kg).¹³⁹ (Viz tab. č. 13)

V nepříliš výrazném množství použila kutnohorská mincovna k ražbě mincí i pagament, převážně peněžní, který se na celkovém objemu zpracovaného stříbra podílel 2,42 % (420,274 kg). (Viz tab. č. 14)

Tabulka č. 11 – Jihozápadní Čechy

Rok	Velhartice množství stříbra v kg	Nalžovy množství stříbra v kg
1550	43,494	
1551	61,415	5,601
1552		
1553		
1554	3,101	
1555		
1556	3,762	14,973
Celkem	111,772	20,574

Celkem oblast jihozápadní Čechy: 132,346 kg

Tabulka č. 12 – Krušné hory

Rok	Jáchymov množství stříbra v kg	Mikulov množství stříbra v kg
1549		84,575
1550		47,494
1551		87,914
1552		
1553		
1554		
1555		
1556	1,693	
Celkem	1,693	219,983

Celkem oblast Krušné hory: 221,676 kg

Tabulka č. 13 – Důlní stříbro neznámého původu

Rok	Kateřina z Brusnic množství stříbra v kg	Volf z Vřesovic množství stříbra v kg	Volf Krajíř z Krajků množství stříbra v kg	Krumvald množství stříbra v kg
1549	5,463			
1550				
1551		17,734	5,439	
1552				
1553				
1554				
1555				
1556				3,489
Celkem	5,463	17,734	5,439	3,489

Celkem důlní stříbro neznámého původu: 32,125 kg

Tabulka č. 14 – Pagament

Rok	Pagament množství stříbra v kg
1548	1,507
1549	5,673
1550	0,364
1551	
1552	
1553	
1554	260,126
1555	
1556	19,744
1557	14,312
1558	27,137
1559	81,838
1560	9,573
Celkem	420,274

Zaznamenaná data ve verkových registrech nás také informují o tom, odkud pocházelo stříbro, použité k zhotovení mincovní slitiny pro jednotlivé druhy mincovních nominálů. I když nemáme pro zkoumané období zachovány všechny mincovní účty o kutnohorské mincovní produkci, přece si jen myslíme, že na základě existujících dokladů můžeme výsledná zjištění ze zkoumání tohoto vztahu považovat alespoň za pravděpodobná. Při výrobě mincov-

¹³⁸ Viz výše pozn. 66.

¹³⁹ Srov. výše pozn. 89.

ních nominálů původní grošové soustavy, tj. pražského groše (r. 1544), bílého peníze (r. 1548, 1549, 1550, 1554 a 1557) a malého peníze (r. 1549) do roku 1557 se výlučně používalo kutnohorské důlní stříbro, které někdy doplňoval pouze peněžní pagament (bílý peníz: r. 1549 a 1554). Ve stejném údobí surovinový základ produkce tolarových nominálů v Kutné Hoře vytvářelo všechno dodané stříbro mimokutnohorské těžební provenience, doplněné samozřejmě i kutnohorským důlním stříbrem a pagamentem.¹⁴⁰ Od roku 1558 se pak pro zhotovení jak všech tolarových mincí, tak i bílých peněz (z těchto let nám o ražbě malých peněz chybějí doklady) užilo jak kutnohorské důlní stříbro, tak i stříbro z jiných důlních oblastí, které kutnohorská mincovna převzala ke zpracování včetně pagamentu.¹⁴¹ Do jaké míry bylo v kutnohorské mincovně do roku 1557 použití stříbra podle původu vázáno na ražbu jednotlivých druhů mincovních nominálů záměrně či náhodně, neodvažujeme se rozhodnout pro neúplnost dokladů.¹⁴²

Naše zkoumání činnosti kutnohorské mincovny v letech 1543–1561 bylo vlastně první hlubší sondou o možnosti výpovědi vlastních numismatických a především pak archivních pramenů, mincovních účtů jednoho z nejvýznamnějších center české mincovní výroby v 16. století. Díky neúplnosti pramenné základny jsme tímto studiem nemohli odpovědět na všechny kladené otázky v takovém rozsahu, jak by bylo zapotřebí. I tak však soudíme, že pro poznání historie zavádění tolarové mincovní výroby v českých zemích, osudů kutnohorské mincovny ve zkoumaném údobí, výše a skladby její mincovní produkce včetně kvality ražených mincí i surovinového zázemí přinesl náš výzkum některé pozitivní výsledky.

¹⁴⁰ Srov. k tomu výše s. 43–53.

¹⁴¹ Srov. k tomu výše s. 53–57.

¹⁴² V této souvislosti by se nabízela možnost vysvětlení, zda se do roku 1557 v použití stříbra pro ražbu jednotlivých druhů peněžních nominálů podle těžební provenience neodrazil i dřívější negativní postoj Kutnohorských k zavádění tolarové mincovní výroby: na výrobu mincí původně grošové soustavy (domácí) se používalo kutnohorské (domácí) stříbro a nanejvýše peněžní pagament (jak tomu bylo před rokem 1543), na produkci tolarových mincí (cizích) pak stříbro mimokutnohorského původu (cizí, přespolní), doplněné kutnohorským důlním stříbrem a peněžním pagamentem.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Münzproduktion in der Münzstätte zu Kutná Hora in der ersten Periode der böhmischen Talerprägung und ihre Rohstoffquellen (1543–1561)

Der Autor behandelt die Münzproduktion in Kutná Hora (Kuttenberg) im Zeitraum der Jahre 1543–1561. Diese zeitliche Begrenzung ist einerseits durch das Jahr der Einführung der Prägung des Talers und seiner Teilwerte in der Münzstätte in Kutná Hora, andererseits dann durch das Jahr der Beendigung der Talerprägung in den böhmischen Ländern als Folge der Einführung der Produktion des Guldentalers als führendes Silbernominale gegeben.

Die Prägung der Talermünze erfolgte in den böhmischen Münzstätten etappenweise. Während man in der Münzstätte zu Jáchymov (Joachimstal) kontinuierlich an die Talerprägung aus der Schlickschen Epoche anknüpfte und in der Prager Münzstätte die Talerprägung bei der Wiederaufnahme ihrer Tätigkeit im Jahre 1539 in Angriff genommen wurde, eröffnete man die Talerproduktion in Kutná Hora erst im Jahre 1543. Diese Verspätung hing einerseits mit der Einstellung des böhmischen Landtages gegenüber der Einführung der Talerprägung in Kutná Hora, andererseits mit der Situation in der dortigen Münzstätte an sich zusammen. Ohne ausreichende ökonomische Bewertung der Vorzüge der Talerprägung, die ja doch eine Ergänzung der Nominalstruktur des Geldes durch Silbermünzen mit höherem Nominalwert bedeuten sollte, betrachteten die Stände den Joachimstaler als ein dem böhmischen Milieu fremdes Element. Sie hielten es für tunlich, das bisherige böhmische Münzsystem des Groschens mit der führenden Position des Prager Groschens beizubehalten, dessen Beliebtheit und Tradition sie auch damals betont hatten, als es völlig begründet war, mit den Erfordernissen des internen Geldverkehrs zu argumentieren, für den die Existenz des Münzsystems des Prager Groschens und seiner Nominalstruktur ökonomisch voll berechtigt war. Was die Münzstätte in Kutná Hora anlangt, existierten hier, zum Unterschied von den Münzstätten in Jáchymov und Prag, Münzer- und Prägerkorporationen, die sich der Einführung der Talerprägung in Kutná Hora durch die Berufung auf althergebrachte und wiederholt bekräftigte Privilegien widersetzen, in denen es allerdings keine Erwähnung von einer Talerprägung gab. Diese Einstellungen gegenüber den Absichten Ferdinands I. waren aber nicht immer eindeutig ablehnend, wie uns der Probetaler aus Kutná Hora aus dem Jahre 1535 beweist. Nach dem zweifellos wichtigen Erfolg Ferdinands I., nämlich dem Abschluß einer Münzvereinbarung mit den bayrischen Herzögen und den Städten Ulm und Augsburg (1. 2. 1535), bereiteten die böhmischen Stände in der Münzstätte in Kutná Hora einen Vorschlag in Form eines Probetalers aus dem J. 1535 vor, der in der ikonographischen Gestaltung der Rückseite derselben Seite des Prager Groschens ähnelte und sich im Bild und in der Umschrift merklich von den damaligen Talermünzen aus Jáchymov unterschied. Seine Gesamtgestaltung stand eher im Einklang mit der Ansicht der Stände über die Lösung der Probleme des böhmischen Münzwesens. Aber auch damals kam es nicht zur Einleitung der Talerproduktion in Kutná Hora; dies geschah erst durch die Verordnung vom 17. Juni 1543.

Für die Verfolgung der Münzproduktion in Kutná Hora in den Jahren 1543–1561 stützte sich der Autor auf zwei grundlegende Quellengattungen. Einerseits auf das in den Inventarisierungsarbeiten erfaßte und in den Sammlungsbeständen aufbewahrte eigentliche numismatische Material, andererseits auf Archivbelege, auf Münzrechnungen der Münzstätte zu Kutná Hora, die jedoch komplett nicht erhalten sind. (Siehe die Übersicht auf Tab. Nr. 1.)

Aufgrund einer eingehenden, nach den einzelnen Jahren und den Arten der produzierten Münznominale detailliert vorgenommenen Analyse (sofern Münzrechnungen verfügbar waren) gelangte der Autor zu der Schätzung, daß im Zeitraum der Jahre 1543–1561 in der Münzstätte in

Kutná Hora 975 000–1 000 000 Stück Taler, 110 000–120 000 Stück Halbtaler, 100 000–110 000 Stück Vierteltaler, 2 500 000–3 000 000 Stück Prager Groschen, 45 000 000–50 000 000 Stück Weißpfennige und 10 000 000–13 000 000 Stück Kleinpennige hergestellt wurden. Man kann demnach die gesamte Münzproduktion in Kutná Hora auf 58,685 000–67 230 000 Stück Münzen abschätzen. (Siehe Tab. Nr. 2 und 3)

Die eingehende Untersuchung der Münzrechnung aus Kutná Hora ermöglichte dem Autor, bei den einzelnen Arten der geprägten Nominalwerte die Qualität ihrer Produktion zu überprüfen. Diese mehrmaligen Sonden bei jedem einzelnen Münzstück bestätigten, daß die geschlagenen Münzen die Münzstätte in Kutná Hora in der vorgeschriebenen Qualität verließen.

Die detaillierte Analyse der Münzrechnungen aus Kutná hora erlaubte dem Autor auch, die Herkunft des zur Münzproduktion in den Jahren 1543–1561 in der Münzstätte in Kutná Hora verwendeten Silbers zu verfolgen. Man prägte nämlich nicht nur aus Grubensilber aus Kutná Hora (dieses bildete 73,25 % der gesamten Silbermenge für die Münzprägung), sondern auch aus Silber, das in anderen böhmischen Grubenrevieren gefördert worden war, sowie aus Geldpagament. (Siehe die beigefügte Karte und die Tab. 4–14).

Die Untersuchung der Tätigkeit der Münzstätte in Kutná Hora in den Jahren 1543–1561 durch den Autor konnte im Hinblick auf die Unvollständigkeit der Quellenbasis alle Fragen nicht in einem solchen Ausmaß beantworten, wie notwendig gewesen wäre. Aber auch so kann gesagt werden, daß diese Untersuchung für die Erkenntnis der Geschichte der Einführung der Talerproduktion in den böhmischen Ländern, der Geschichte der Münzstätte in Kutná Hora im verfolgten Zeitraum, der Höhe und der Zusammensetzung ihrer Münzproduktion einschließlich der Qualität der geprägten Münzen und des Rohstoffhinterlandes doch einige positive Ergebnisse erbrachte.

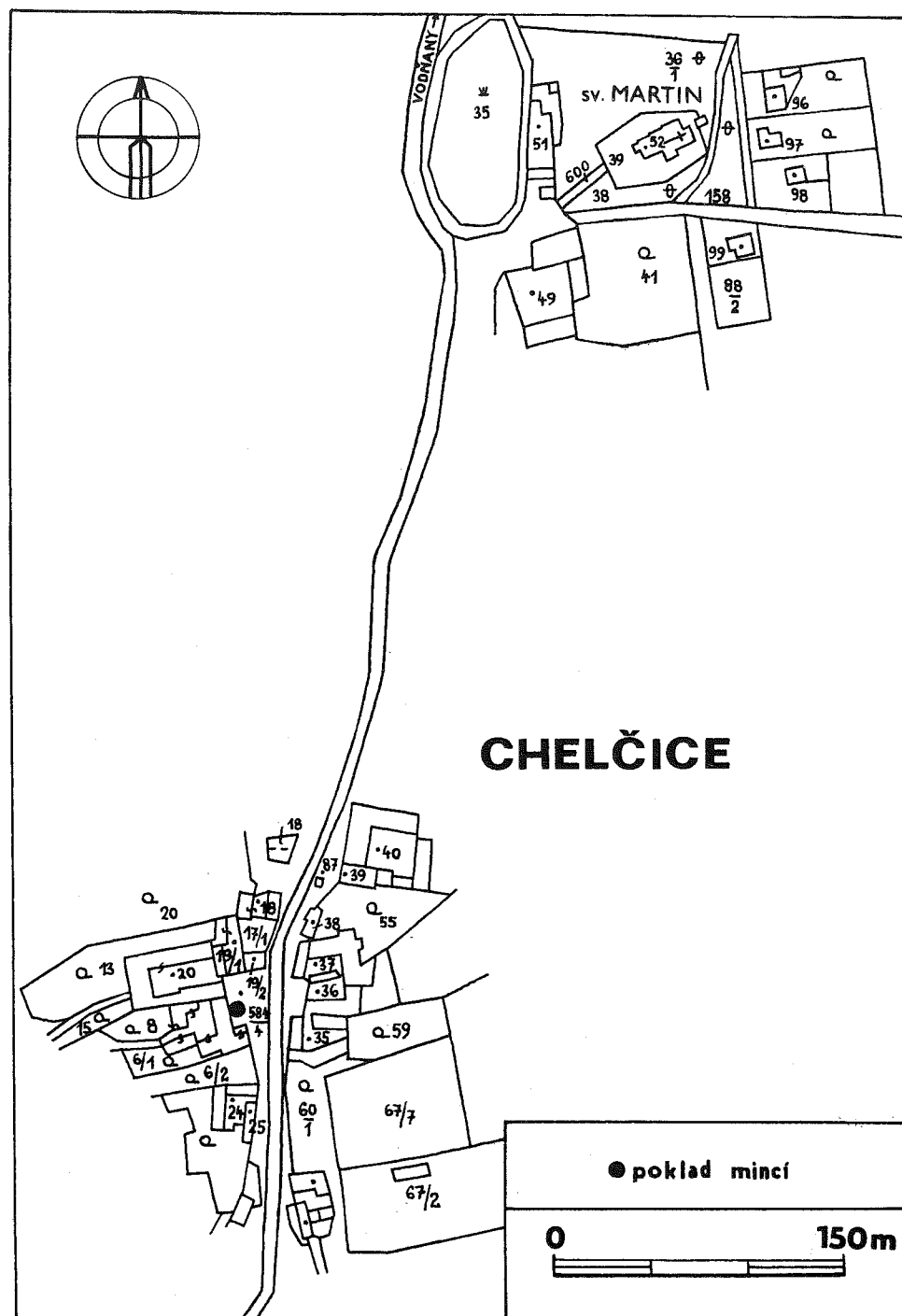
NÁLEZ MINCÍ TOLAROVÉHO ÚDOBÍ V CHELČICÍCH, O. STRAKONICE (Tab. I–IV)

1. Část archeologická

Dne 17. srpna našli školáci Pavel Vobruba a Miroslav Vokatý z Vodňan, Miroslav Valenta a Jaroslav Vokatý z Chelčic, v čerstvě vyhloubené rýze pro vodovodní potrubí v Chelčicích část pokladu mincí, kterou ještě téhož dne předali do Městského muzea a galerie ve Vodňanech (celkem 780 kusů mincí). Na základě telefonického hlášení ředitele muzea J. Pazdery provedlo Muzeum středního Pootaví ve Strakonici ve dnech 18. a 30.–31. srpna 1979 na lokalitě průzkum a záchranný výzkum.

Při archeologickém výzkumu bylo zjištěno, že žáci objevili jen část pokladu mincí, který byl vyzdvížen bagrem při hloubení rýhy. Mince ležely asi tři týdny na povrchu výkopu, kde byly vyplaveny deštěm a objeveny. Při výkopu na místě nálezů bylo nalezeno 277 kusů mincí a další byly získány ještě od M. Valenty a J. Vokatého z Chelčic. Zároveň bylo zjištěno, že poklad byl původně uložen v nádobě v hloubce asi 30 cm pod úroveň dnešního terénu v hlinito-písčité vrstvě zvětralého eluvia. Celkem bylo získáno 1 259 mincí. Ale i takto shromážděný soubor není úplný; podle výpovědi nálezců a obyvatel z Chelčic bylo místo nálezů navštíveno několika sběrateli, jimiž byla část pokladu ihned po odkrytí rozchvácena a stejně tak byla odnesena i větší část nádoby (džbánu), v níž byl nález původně ukryt, a z níž se při výzkumu podařilo nalézt jen několik zlomků.¹

¹ Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Michálek, J.: Chelčice, nálezová zpráva. Archeologický ústav ČSAV v Praze, archiv nálezových zpráv; Michálek, J.: Chelčice. In: Výzkumy v Čechách 1978–1979, Praha 1982, s. 37. O nálezů byla uveřejněna též řada zpráv v denním a regionálním tisku: Michálek, J.: Poklad mincí ze 16. století v Chelčicích u Vodňan. Vodňanský zpravodaj 3, Vodňany 1979, s. 14; t ý ž : Chelčice (okr. Strakonice). Nález pokladu mincí ze 16. století v Chelčicích. In: Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 16, 1979, s. 306; t ý ž : Poklad mincí z Chelčic. Jihočeská pravda 35, České Budějovice 28. 9. 1979, č. 229; t ý ž : Poklad mincí ze 16. století v Chelčicích. Naše noviny 34, Strakonice 4. 10. 1979, č. 38; t ý ž : Školáci našli poklad. Mladá fronta 35, Praha 7. 9. 1979, č. 211; t ý ž : Školáci objevili poklad. Práce 35, Praha 19. 9. 1979, č. 221; t ý ž : Nález stříbrných mincí. Svobodné slovo 35, Praha 19. 9. 1979, č. 221; t ý ž : Unikátní nález. Zemědělské noviny 35, Praha 20. 9. 1979, č. 222; t ý ž : Ještě k pokladu středověkých mincí z Chelčic. Naše noviny 36, Strakonice 8. 1. 1981, č. 1; t ý ž : Odměnění nálezců pokladu středověkých mincí z Chelčic. Vodňanský zpravodaj 1, Vodňany 1981, s. 14.

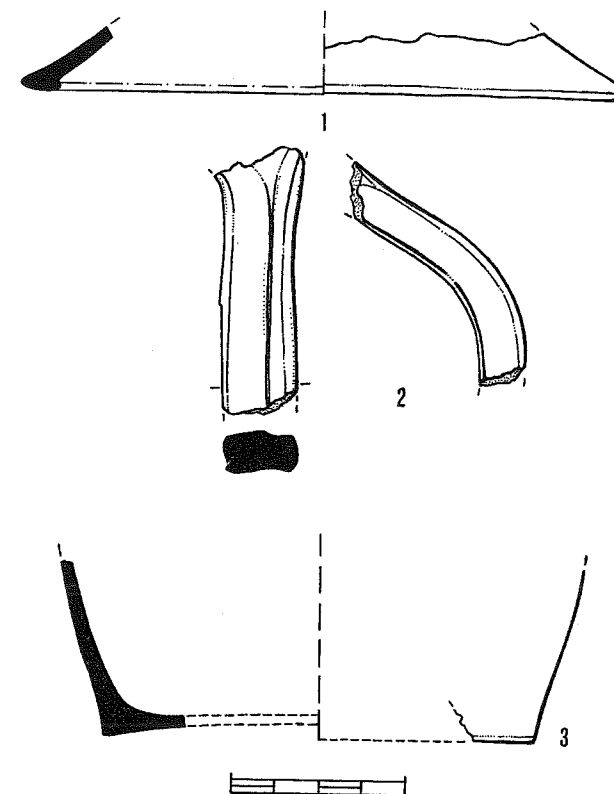
Obr. 1. Situační plán nálezů mincí v Chelčicích, okr. Strakonice. Kreslil J. Michálek.

Sítuace nálezů

Místo nálezů pokladu mincí je situováno na jihozápadním okraji obce Chelčice, na parcele č. 584/4, u novostavby mezi čp. 19 a 17, tj. 20 m jižně od západního nároží čp. 17 a 21 m západně od silnice, vedoucí obcí do osady Truskovice, 500 m jihozápadojižně od kostela sv. Martina na severovýchodním okraji obce (obr. 1).²

Popis keramiky z nálezů mincí

a) 11 zlomků džbánu s mírně dovnitř vtačenou podstavou, vně stopy podsýpky, uvnitř spodku při dně stopy šedozelené patiny od mincí, povrch šedý, výpal redukční, průměr podstavy cca 100, zachovaná v. 39 mm (obr. 2 : 3),

Obr. 2. Zlomky keramiky z nálezů mincí v Chelčicích, okr. Strakonice. Kreslil J. Michálek.

² Na mapě 22-43-13 (Prozatímní základní mapa ČSR, 1 : 10 000, ed. 1977) je místo nálezů pokladu mincí situováno 55 mm od sev. a 200 mm od vých. okraje listu.

b) 1 zlomek páskového ucha džbánku, téměř obdélného průřezu, povrch šedý, výpal redukční, d. zlomku 61 mm (obr. 2 : 2),

c) 7 zlomků zvonovité pokličky s odlomeným knoflíkem, s rozšířeným a dovnitř odsazeným okrajem, povrch tmavošedý, výpal redukční, na povrchu patrný stopy vytáčení, průměr cca 140 mm (obr. 2 : 1).

Popis keramiky ze sběru na staveništi v okolí nálezu

a) 2 zlomky džbánu, pod zesíleným okrajem vodorovné žlábký, povrch šedý, výpal redukční,

b) 11 zlomků nezdobených stěn různých nádob, povrch šedý,

c) 2 zlomky kachlů.³

J. Michálek

2. Část numismatická

K zpracování chelčického nálezu mincí jsme přistupovali z hlediska požadavků moderní numismatické práce, vyžadujících pokud možno nejúplnější všestranné posouzení každé jednotlivé mince nálezu. Jedině tak totiž se mohou vytvářet solidní předpoklady pro odpovídající hodnocení peněžně historického významu zpracovávaného mincovního nálezu jako pramene numismatického i dějinného poznání. Základní výchozí přístupy pro práci na chelčickém mincovním souboru nám poskytla naše předcházející publikace nálezu tolarového údobí z Chýňavy.⁴

Mince chelčického nálezu jsme podle běžných numismatických zvyklostí popsali a určili na základě příslušné dostupné literatury s uvedením její citace. U každé mince jsme zaznamenali metrologické údaje, její hmotnost a rozměr; v některých případech jsme mince podrobili i jakostnímu zkoumání. Vážení se provedlo na analytických vahách typu Meopta. U některých skupin mincí jsme zjištěné hmotnostní údaje vyjádřili grafem, jehož užitím jsme chtěli získané hmotnostní hodnoty znázornit kresbou a tak doplnit slovní výklad. Při výpočtu průměrné hmotnosti jsme nebrali v úvahu mince, jejichž části byly ulomeny. Pokud jde o rozměr mincí, měřili jsme je tak, že jsme zjišťovali jen jeden rozměr, a to vodorovný průměr při správném postavení lící strany; ten-

³ Mince i zlomky keramiky jsou uloženy v Městském muzeu a galerii ve Vodňanech, přír. č. 12 502/79.

⁴ Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě (o. Beroun). Příspěvek k zpracování nálezů mincí tolarového údobí. In: NumSb 15, 1977-78, Praha 1979, s. 237-300.

to postup jsme volili proto, že převážnou většinu mincí v chelčickém nálezu tvoří mince pravidelného kruhového tvaru.

V rámci zkoumání mincí chelčického nálezu se provedly i jakostní zkoušky. Vzhledem k tomu, že při chemických zkouškách jakosti musíme počítat s částečným zničením mince, využili jsme možnosti uskutečnit toto šetření v Ústředním ústavu geologickém v Praze (RNDr. Václav Macháček, CSc.). Celkem se provedly zkoušky jakosti u 179 mincí rentgenofluorescenční metodou na přístroji Siemens SRS 200. Při tomto zkoumání nedochází totiž ani v nejmenším k poškození mince, což je z numismatického hlediska nespornou výhodou. V souvislosti s numismatickým výzkumem se podobná zjišťování jakosti užila s úspěchem u zlatých keltských mincí,⁵ a proto jsme považovali za vhodné ověřit si, do jaké míry je možné rentgenofluorescenční metodu uplatnit i při prošetřování kvality stříbrných mincí. Tato zkoumání jsme u mincí chelčického nálezu uskutečnili formou sondy ve výběrovém průřezu u jednotlivých druhů mincí. Při prováděných analýzách se vyšetřované mince vkládaly do přístroje vždy tak, aby se jeho záběrem zkoumala aversní strana mincovního nominálu. Na rozdíl od zlatých mincí nám však dosažené výsledky zjišťování kvality stříbrných mincí chelčického nálezu neposkytly potřebné informace o skutečné jakosti celé zkoumané mince. Hlavní nesnáze netkví jen v tom, že rentgenofluorescenční metodou můžeme zkoumat povrch mince pouze do hloubky cca 0,1 mm, ale také v plošných možnostech záběru přístroje, který snímal povrch mince v kruhovém průměru 10 mm. Získané výsledky jakostního šetření nám ve svém číselném vyjádření předkládají údaje jak o vyšší (častější případ), tak i o nižší kvalitě (řidší případ), než jaká byla stanovena pro výrobu jednotlivých druhů stříbrných mincí. Z této skutečnosti zřejmě můžeme usuzovat, že proces koroze, k němuž dochází při ukrytí nálezu souboru stříbrných mincí v nevhodném prostředí, především v zemi, neprobíhá v celé ploše povrchu i do hloubky mince rovnoměrně. Postup koroze, který i u téhož druhu mincí v nálezu je různý, je závislý také na tom, zda mince leží na povrchu či uvnitř mnohdy měděnkou kompaktně spojeného celku. Odstraněním měděnky při čištění získává na jakosti sice mince jako celek, ale toto zkvalitnění není rovnoměrně rozloženo v celé ploše povrchu i hloubky mince. Nabízí se sice možnost uvažovat o tom, zda nerovnoměrnost rozložení jednotlivých základních složek mincovní slitiny (tj. stříbra a mědi) nesouvisela také s tehdejší výrobní technologií. Tuto eventualitu však nelze dobře připustit, neboť z vlastních dokladů o mincovní výrobě víme,⁶ že bylo dobře

⁵ Hartmann, A. - Nau, E.: Über die spektralanalytische Untersuchung einiger griechischen Philipp- und Alexander-Statere sowie deren keltischer Nachprägungen. In: Beiträge zur Süddeutschen Münzgeschichte. Festschrift zum 75-jährigen Bestehen des Württembergischen Vereins für Münzkunde. Stuttgart 1976, zvl. otisk.

⁶ Srov. k tomu např. příspěvek v tomto svazku NumSb: Nemeškal, L.: Výroba mincí v kutnohorské mincovně v prvním údobí české tolarové ražby a její surovinové zdroje (1543-1561) s. 60

možné dodržet nejen stanovený vzájemný poměr mezi základními surovinami, ale také zhotovit tak jednolitou mincovní slitinu, aby odpovídala předepsané jakosti pro příslušný druh mince v každé své části.⁷ Soudíme proto, že nerovnoměrnost rozložení základních složek slitiny v celé minci souvisí především s procesem koroze při uložení nálezového souboru mincí v zemi. Zjištěnou jakost považujeme za plně průkaznou pouze pro část povrchu příslušné mince do nevelké hloubky, kterou umožňuje způsob rentgenofluorescenčního zkoumání.⁸ Abychom získali pro numismatický výzkum potřebnou jakostní hodnotu nálezové stříbrné mince po jejím vyčištění, museli bychom užít takového způsobu šetrnosti, který by dovolil zkoumat jakost mince jak v celé ploše povrchu, tak i v její hloubce. I tak však jsme se rozhodli u každé jakostně rentgenofluorescenční metodou vyšetřené mince uvést získaný výsledek v popisu chelčického nálezu na příslušném místě za hmotnostními a rozměrovými údaji. U českých mincí – tam kde to bylo možné provést díky dostatečnému množství údajů – jsou připojena srovnání předepsané výrobní jakosti s údaji získanými prošetřováním mincí v grafickém vyjádření, jehož autorem je RNDr. Václav Macháček, CSc. Na tomto obrazovém znázornění (*graf č. 14*) jsou zaznamenány průměry analyticky zjištěných jakostí na povrchu mincí spolu se směrodatnou odchylkou ve srovnání s hodnotami předepsané jakosti. Pokud by zjištěná jakost mincí odpovídala předepsané, pak by jednotlivé body, vyjadřující průměrnou jakost příslušné skupiny mincí ležely na zakreslené přímce. Poněvadž většina bodů leží vpravo od přímky, zjištěná průměrná jakost příslušným mincovními skupinami je vyšší než stanovily předpisy. Body ležící vlevo od přímky pak patří těm skupinám mincí, jejichž zjištěná průměrná jakost byla nižší než předepsaná. Veškerý dokumentační materiál tohoto zkoumání, který vyhotovil rovněž RNDr. Václav Macháček, CSc., je k této práci připojen v příloze.

Vlastní zpracování chelčického nálezu doplňují ve výběru fotografie mincí, které zhotovila H. Toušková. Fotografie jsou na tabulkách č. I–IV a jejich soupis na str. 184–185.

⁷ Na tomto místě je třeba alespoň v krátkosti připomenout např. ustanovení ze 17. prosince 1577 platné pro všechny 4 české mincovny (tj. Praha, Kutná hora, Jáchymov a České Budějovice). Podle něho se odevzdávalo pro jakostní zkoušku z každého díla z tolarových nominálů po jedné čtvrtině zemskému prubíři, královskému prubíři a varďajnovi příslušné mincovny a čtvrtá část měla být uložena v pokladně mincovny. Pro ověření jakosti dalších nominálů, konkrétně bílých a malých grošů, měly být každému z výše jmenovaných odevzdány z každé tavby 2 kusy těchto mincí. Srov. k tomu N o h e j l o v á, E.: Z příběhů pražské mincovny. Nástin jejich osudů v letech 1537–1618. Praha 1929, s. 33. Tuto skutečnost zde připomínáme hlavně proto, že chceme zdůraznit, jaká pozornost se věnovala kontrole dodržování stanovené jakosti mincí při výrobě.

⁸ Domníváme se, že rozdíl v jakosti pražských grošů Václava IV. z nálezu v Jarošově nad Nežárkou zjištěné chemickou analýzou můžeme přičíst na vrub spíše nerovnoměrnému rozložení základních složek mincovní slitiny (tj. stříbra a mědi), k němuž došlo odstraněním měděnky (vzniklé procesem koroze při dlouhodobém uložení mincí v zemi), než nepřesností provedení chemické analýzy. Srov. k tomu V e s e l ý, S.: Nález v Jarošově nad Nežárkou. (Příspěvek k chronologii grošů Václava IV.). In: NumSb 8, Praha 1964, s. 24–25.

Popis nálezu

Chelčický nález tvoří 1 259 kusů mincí s tímto geografickým zastoupením:

Místo – země	Počet kusů	%
Čechy	728	57,824
Slezsko	16	1,271
Horní Lužice	7	0,556
Kladsko	1	0,079
Dolní Rakousy	18	1,430
Horní Rakousy	27	2,144
Štýrsko	23	1,827
Korutany	61	4,845
Tyroly	8	0,635
Arcibiskupství Salcburk	248	19,698
Polsko	9	0,715
Město Gdaňsk	3	0,238
Město Augsburg	1	0,079
Bádensko	1	0,079
Bavory	1	0,079
Město Berlín	1	0,079
Branibory	1	0,079
Branibory-Ansbach	5	0,397
Diepholz	1	0,079
Kurfirštská Falc	2	0,159
Falc-Simmern	4	0,318
Falc-Veldenz	8	0,635
Falc-Zweibrücken	4	0,318
Město Frankfurt	1	0,079
Hrad Friedberg	4	0,318
Hanavsko-Lichtenberg	1	0,079
Henneberg, hrabství	1	0,079
Město Isny	1	0,079
Jülich – Cleve – Berg	1	0,079
Město Kaufbeuren	1	0,079
Město Kempten	1	0,079
Město Kostnice	1	0,079
Nassavsko-Weilburg	2	0,159
Město Norimberk	1	0,079
Biskupství Pasov	18	1,430
Sasko-Míšeň	10	0,794
Solms-Lich	2	0,159
Biskupství Špýr	1	0,079
Stollberg	1	0,079
Arcibiskupství Trevír	1	0,079
Biskupství Worms	1	0,079
Württemberg	1	0,079
Württemberg-Mömpelgart	1	0,079
Biskupství Štrasburk	6	0,476
Město Štrasburk	16	1,271
Švýcarsy	4	0,318
Neurčitelné a zlomky	4	0,318
CELKEM:	1 259	99,991

I. ČECHY

Vladislav II. (1471–1516)

Mincovna Kutná Hora

Nejvyšší mincmistr Beneš z Veitmile (1471–1496)

Úředníci mincovny: Simeon Semének z Vrchovišť (1472–1482), Zachař z Božetína (1474–1498), Jan Charvát z Ostrova (1476–1481), Konrád Švajkar z Vrchovišť (1473–1495), Jan z Ničova (1482–1485), Jan ze Žiželic (1486–1494)
Pražský groš z let 1477–1479

1. Av.: jako Hásková, str. 148, č. X a/1⁹, avšak rozdělovací znaménko na začátku vnějšího opisu není čitelné
Rev.: jako Hásková, str. 148, č. X a/1, avšak pravá přední tlapa lva není postavena směrem vzhůru, nýbrž dopředu souběžně s levou tlapou a první měsíček spodní řady hřívý je menší než měsíčky následující. GROSSI nemá ležaté S a N je normální, nikoliv obrácené
2,7423 g; Ø 28,0 mm; jakost 0,820
2. Av. i rev. jako Hásková, str. 148, č. X a/1
2,4668 g; Ø 28,0 mm
3. Av.: jako Hásková, str. 148, č. X a/8
Rev.: jako Hásková, str. 148, variantu nelze pro otřelost blíže určit
2,1511 g; Ø 26,5 mm; jakost 0,717
Pražský groš z let 1479–1494
4. Av.: jako Hásková, str. 150, č. XI e/1
Rev.: jako Hásková, str. 150, č. XI e/1, avšak mezi hřívou a ocasem lva není volný prostor, nýbrž poslední měsíčky hřívý horní i dolní řady leží těsně u ocasu
2,6468 g; Ø 26,4 mm; jakost 0,679
5. Av. i rev. jako Hásková, str. 149, č. XI a/1
2,5951 g; Ø 26,2 mm; jakost 0,783
6. Av.: jako Hásková, str. 149, č. XI a/26, avšak vnitřní opis začíná dvěma tečkami jako u č. 28–33 a v ko-

⁹ Hásková, J.: Studie o jagellonských groších z let 1471–1526. In: SNM řada A, sv. 22, Praha 1968, s. 121–176.

runě na pravé straně uvnitř má květina 2 × 2 lístky pod sebou
Rev.: jako Hásková, str. 149, č. XI a/1, lev č. 2, mající pod hlavou ještě řadu teček
2,3308 g; Ø 25,6 mm

7. Av.: podobný jako Hásková, str. 150, č. XI d/1, avšak obraz není dokonale čitelný a proto přidělení není jisté
Rev.: podobný jako Hásková, str. 150, č. XI e/1, avšak mezi hřívou a ocasem lva není volný prostor jako u Háskové, nýbrž zadní část hlavy i obě řady měsíčků hřívý končí těsně u ocasu. Rozdělovací znaménko však souhlasí
2,0767 g; Ø 25,0 mm; jakost 0,796
Nejvyšší mincmistr Bohuše Kostka z Postupic (1499–1505) nebo Bernard z Valdštejna (1505–1510)
Úředníci mincovny: Martin Vrabec z Nedvojovic (1496–1509), Sankturin z Nedvojovic (1499–1519), Jan ze Skalice (1500–1509)
Pražský groš z let 1502–1509
8. Av.: jako Hásková, str. 155, č. XVIII a/1
Rev.: jako Hásková, str. 154, č. XVI a/1
2,5864 g; Ø 28,6 mm; jakost 0,777
9. Av.: jako Hásková, str. 157, č. XXII d/1
Rev.: jako Hásková, str. 157, č. XXII e/1
2,4326 g; Ø 28,2 mm
10. Av. i rev. jako Hásková, str. 154, č. XV a/1
2,3007 g; Ø 25,2 mm
11. Av.: jako Hásková, str. 153, č. XIII e/1
Rev.: jako Hásková, str. 154, č. XV a/1
2,2855 g; Ø 26,0 mm; jakost 0,696
12. Av.: jako Hásková, str. 155, č. XX a/1
Rev.: asi jako Hásková, str. 156, č. XXI a/1
2,0657 g; Ø 24,0 mm
Pražské groše, které pro otřelost lícního

rubního obrazu nelze blíže typologicky, a tím i časově zařadit
13. 2,4961 g; Ø 27,0 mm
14. 2,05538 g; Ø 23,6 mm

Bílý peníz dvoustranný

- Jako Castelin 1930,¹⁰ str. 80, typ A a), str. 79, tab. 1
15. 0,3355 g; Ø 15,3 mm; jakost 0,523
 16. 0,3154 g; Ø 13,7 mm
 17. 0,3078 g; Ø 14,5 mm
 18. 0,2958 g; Ø 14,3 mm
 19. 0,2714 g; Ø 13,6 mm
 20. 0,2463 g; Ø 14,2 mm; jakost 0,377
 21. Koruna má poněkud jiný tvar
0,2976 g; Ø 14,0 mm
 22. Jako Castelin 1930, str. 80, typ A b), str. 79, tab. 1
0,3023 g; Ø 14,1 mm

Jako Castelin 1930, str. 80, typ A. Vzhledem k nečitelnosti nelze blíže určit variantu

23. 0,3442 g; Ø 14,6 mm
24. 0,2937 g; Ø 13,9 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80, typ B a), str. 79, tab. 1
25. 0,3879 g; Ø 13,9 mm; jakost 0,360
26. 0,3055 g; Ø 14,4 mm
27. 0,2862 g; Ø 14,2 mm
28. 0,2768 g; Ø 14,0 mm
29. 0,2673 g; Ø 13,5 mm
30. 0,2660 g; Ø 14,3 mm; jakost 0,470
- Jako Castelin 1930, str. 80, typ B b), str. 79, tab. 1
31. 0,4196 g; Ø 15,0 mm
32. Část mincovního okraje vylomena
0,2158 g; Ø 14,6 mm
33. Jako Castelin 1930, str. 80, typ B c), str. 79, tab. 1
0,3252 g; Ø 14,4 mm
34. Jako Castelin 1930, str. 80, typ C c), str. 79, tab. 1
0,3270 g; Ø 14,3 mm
35. Av. i rev. jako Peukert 1970,¹¹ str. 8, tab. 1.
Konec opisu není čitelný, a proto

¹⁰ Castelin, C. O.: Ke chronologii bílých peněz Vladislava II. NČČsl 6, 1930, s. 75–94.

¹¹ Peukert, K.: Bílé peníze Vladislava II. (Nález v Hlavici). Praha 1970.

nelze variantu blíže určit
0,3564 g; Ø 13,9 mm

Vzhledem k otřelosti blíže neurčitelné

36. 0,3658 g; Ø 15,2 mm
37. 0,3228 g; Ø 14,4 mm

Bílý peníz jednostranný

Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ A 1, str. 79, tab. 1

38. 0,4653 g; Ø 15,0 mm; jakost 0,537
39. 0,3902 g; Ø 14,8 mm
40. 0,3709 g; Ø 14,6 mm
41. 0,3514 g; Ø 14,4 mm
42. 0,3453 g; Ø 14,0 mm
43. 0,3325 g; Ø 14,0 mm
44. 0,3298 g; Ø 14,8 mm
45. 0,3289 g; Ø 14,0 mm
46. 0,3282 g; Ø 14,3 mm
47. 0,3254 g; Ø 14,8 mm; jakost 0,427
48. 0,3228 g; Ø 13,0 mm
49. 0,3103 g; Ø 14,6 mm
50. 0,2960 g; Ø 13,7 mm
51. 0,2924 g; Ø 15,1 mm
52. 0,2826 g; Ø 14,4 mm
53. 0,2805 g; Ø 14,9 mm
54. 0,2732 g; Ø 13,9 mm
55. 0,2569 g; Ø 14,7 mm
56. 0,2504 g; Ø 14,5 mm
57. Rozlomená a poškozená mince
0,1903 g; Ø 13,3 mm; jakost 0,542
58. Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ A 1, str. 79, tab. 1, avšak pravá přední tlapa lva splyvá s prvním měsíčkem hřívý jako u Castelinova typu A 2. Levá přední tlapa lva není tak dlouhá a na jejím konci jsou viditelné drápy. Pravá zadní tlapa lva je mohutnější a zahnutější
0,2807 g; Ø 13,7 mm
59. Z opisu čitelné pouze . . . DISLAVS SECVPIDVS R B. Lev jako Castelin 1930, str. 79, tab. 1, A 1, avšak ve spodní smyčce jeho ocasu je tečka
0,2892 g; Ø 13,9 mm
60. Opis jako Castelin 1930, str. 79, tab. 1, A 1, avšak lev je zcela setřelý
0,2157 g; Ø 13,0 mm

Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ A 2, str. 79, tab. 1

61. Lev má delší jazyk a pravou přední tlapu

- 0,3764 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,318
62. 0,3613 g; Ø 14,4 mm
63. 0,3449 g; Ø 13,6 mm
64. Lev má pravou zadní tlapu poněkud delší
0,2965 g; Ø 13,7 mm
65. 0,2294 g; Ø 14,7 mm
66. 0,2145 g; Ø 13,3 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ A 3, str. 79, tab. 1
67. 0,3864 g; Ø 14,3 mm
68. 0,3740 g; Ø 14,4 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ A 4, str. 79, tab. 1, avšak tečka za opisem není patrná
69. 0,3873 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,341
70. 0,3454 g; Ø 14,9 mm
71. Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ A 5, str. 79, tab. 1
0,3361 g; Ø 13,7 mm
72. Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ A 7, str. 79, tab. 1
0,3981 g; Ø 14,5 mm
73. Jako Castelin 1930, str. 82, typ A 8, str. 79, tab. 1
0,4184 g; Ø 13,8 mm; jakost 0,323
- Opis jako Castelin 1930, str. 79 A. Vzhledem k otřelosti kresby lva nelze blíže určit variantu
74. 0,4059 g; Ø 14,8 mm
75. 0,2971 g; Ø 14,7 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ B 2, str. 79, tab. 1
76. 0,4574 g; Ø 14,9 mm; jakost 0,447
77. 0,3990 g; Ø 14,0 mm
78. 0,3712 g; Ø 14,8 mm
79. 0,3372 g; Ø 15,2 mm
80. 0,3333 g; Ø 14,2 mm
81. Na konci opisu je tečka
0,3310 g; Ø 14,3 mm; jakost 0,393
82. Lev je téměř setřelý
0,3215 g; Ø 14,5 mm
83. Lev je téměř setřelý
0,2706 g; Ø 14,2 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80–81, typ B 7, str. 79, tab. 1
84. 0,4064 g; Ø 14,5 mm
85. 0,3989 g; Ø 14,5 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ B 8, str. 79, tab. 1
86. 0,3591 g; Ø 14,0 mm
87. 0,3100 g; Ø 14,5 mm; jakost 0,381
88. 0,2762 g; Ø 13,6 mm
89. Opis jako Castelin 1930, str. 79, B. Vzhledem k otřelosti kresby lva nelze blíže určit variantu
0,3974 g; Ø 14,0 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 8, str. 79, tab. 1
90. 0,3992 g; Ø 14,4 mm
91. 0,3827 g; Ø 14,0 mm
92. 0,3299 g; Ø 14,1 mm
93. 0,3233 g; Ø 13,5 mm
94. 0,2716 g; Ø 14,3 mm
95. Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 9, str. 79, tab. 1, avšak ocas lva nahoře není uzavřený a zadní tlapy nejsou viditelné
0,3586 g; Ø 14,6 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 10, str. 79, tab. 1
96. 0,4742 g; Ø 14,5 mm; jakost 0,403
97. 0,4166 g; Ø 14,8 mm
98. 0,3803 g; Ø 14,9 mm
99. 0,3712 g; Ø 14,9 mm
100. 0,3674 g; Ø 15,4 mm
101. 0,3560 g; Ø 14,1 mm
102. 0,3442 g; Ø 14,4 mm; jakost 0,632
103. 0,3438 g; Ø 14,0 mm
104. 0,3403 g; Ø 14,5 mm
105. 0,3290 g; Ø 14,5 mm
106. 0,3170 g; Ø 15,3 mm
107. 0,2714 g; Ø 14,5 mm; jakost 0,440
- Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 11, str. 79, tab. 1
108. 0,4075 g; Ø 14,7 mm; jakost 0,453
109. 0,3883 g; Ø 14,7 mm
110. 0,3775 g; Ø 15,0 mm
111. 0,3674 g; Ø 15,0 mm
112. 0,3473 g; Ø 14,5 mm; jakost 0,469
113. 0,3319 g; Ø 14,1 mm
114. 0,3166 g; Ø 14,5 mm
115. 0,3103 g; Ø 14,0 mm
116. 0,3098 g; Ø 14,8 mm
117. 0,2713 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,335
- Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 12, str. 79, tab. 1
118. 0,3504 g; Ø 14,6 mm
119. Mezi zadními tlapami není tečka
0,2631 g; Ø 14,5 mm

- Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 13, str. 79, tab. 1
120. Přední tlapy lva nejsou viditelné
0,4735 g; Ø 13,6 mm
121. 0,3649 g; Ø 14,4 mm
122. 0,3374 g; Ø 14,5 mm
123. 0,3204 g; Ø 14,9 mm
- Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 14, str. 79, tab. 1
124. 0,4328 g; Ø 14,5 mm
125. 0,3068 g; Ø 14,0 mm
126. Jako Castelin 1930, str. 80, 82, typ C 15, str. 79, tab. 1
0,4027 g; Ø 14,3 mm
127. Jako Castelin 1930, str. 80, 83, typ C 19, str. 79, tab. 1
0,3455 g; Ø 13,8 mm
- Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 81, č. 1, str. 79, tab. 1
128. 0,3556 g; Ø 14,6 mm
129. 0,3188 g; Ø 13,9 mm
130. 0,2726 g; Ø 13,8 mm
131. 0,2715 g; Ø 14,0 mm
- Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 81, č. 2, str. 79, tab. 1
132. 0,3356 g; Ø 13,9 mm
133. 0,3337 g; Ø 13,5 mm
134. 0,3307 g; Ø 13,9 mm
135. 0,3176 g; Ø 13,8 mm
- Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 81, č. 4, str. 79, tab. 1
136. 0,3054 g; Ø 14,0 mm
137. 0,2982 g; Ø 14,6 mm
138. Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 81, č. 5, str. 79, tab. 1
0,2918 g; Ø 15,3 mm
139. Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 82, č. 8, str. 79, tab. 1
0,2466 g; Ø 14,6 mm
- Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 82, č. 10, str. 79, tab. 1
140. 0,4040 g; Ø 14,0 mm
141. 0,3028 g; Ø 14,0 mm
142. 0,2938 g; Ø 15,0 mm
143. 0,2741 g; Ø 14,0 mm
- Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 82, č. 11, str. 79, tab. 1
144. 0,3137 g; Ø 14,8 mm
145. 0,3049 g; Ø 14,3 mm
146. Část mincovního okraje je vylomena
0,2759 g; Ø 14,4 mm
147. Mezi zadními nohami lva je tečka
0,2409 g; Ø 14,2 mm
- Opis z větší části nahoře nečitelný, lev jako Castelin 1930, str. 82, č. 12, str. 79, tab. 1, avšak mezi zadními tlapami lva není tečka
148. 0,2980 g; Ø 14,5 mm
149. 0,24025 g; Ø 13,7 mm
150. Jako Peukert 1970, str. 9, tab. 2, č. 34
0,3413 g; Ø 13,6 mm
151. Jako Peukert 1970, str. 9, tab. 2, č. 27
0,3359 g; Ø 14,0 mm
- Pro otřelost kresby lva blíže neurčitelná varianta
152. Opis: W . . . NDVS R
0,4314 g; Ø 13,6 mm
153. Opis: . . . ADI . . . CVIIDVS
0,3957 g; Ø 15,3 mm
154. Opis: . . . DISLAVS S . . .
0,3778 g; Ø 14,4 mm
155. Opis: . . . DIS SECV . . .
0,3726 g; Ø 14,2 mm
156. Na minci je dvojráz
0,3621 g; Ø 14,0 mm
157. Opis: WLADISLAVS SECVNDVS
0,3559 g; Ø 14,4 mm
158. Opis: WL . . . S SECV . . . S
0,3559 g; Ø 14,7 mm
159. Opis: . . . DISLA . . . SECV . . .
0,3425 g; Ø 14,2 mm
160. Opis WLADISLAVS SECVNDVS
0,3385 g; Ø 14,5 mm
161. Opis: WLADIS DVS
0,3366 g; Ø 14,2 mm
162. Opis: WLADISLAVS SECVNDVS
0,3342 g; Ø 15,0 mm
163. Opis: . . . DISLA CV . . .
0,3288 g; Ø 14,0 mm
164. Opis WLADISLAVS SECVIIDVS

- 0,3242 g; Ø 14,5 mm
 165. Opis WLA DV . . .
 0,3230 g; Ø 15,0 mm
 166. Opis: WLADISLAVS SECV . . .
 0,2904 g; Ø 14,4 mm
 167. Opis: WLADIS . . .
 0,2606 g; Ø 14,2 mm
 168. Opis: . . . CVIIDVSR
 0,2142 g; Ø 13,2 mm
- Malý peníz
 169. Jako Castelin 1932,¹² str. 65, č. 1
 0,2621 g; Ø 12,5 mm
 Jako Castelin 1932, str. 65, č. 4
 170. 0,3728 g; Ø 13,4 mm
 171. 0,3531 g; Ø 12,4 mm
- L u d v í k I. (1516–1526)
Mincovna Kutná Hora
 Nejvyšší mincmistr Vilém Kostka z Postupic na Chlumci (1515–1521), Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřehu (1522–1523; 1525–1527), Karel z Minstrberka (1523–1524)
 Úředníci mincovny: Sankturin z Nedvojovic (1499–1520), Samson z Fulštejna a na Dobřeni (1510–1520; 1523–1526), Sigmund Anděl z Ronovce (1514–1522; 1526–1529), Jan z Práchnan na Libenicích (1520–1521), Boreň ze Lhoty (1520–1522), Jan Sus z Ježova (1520 až 1522), Jan Jeptiška z Běšina na Bělčicích (1522–1539)
- Bílý peníz
 172. Jako Castelin 1930, str. 83, typ A 1, str. 84, tab. 2
 0,4108 g; Ø 14,9 mm
 Jako Castelin 1930, str. 83, typ A 2, str. 84, tab. 2
 173. 0,3914 g; Ø 15,4 mm
 174. 0,3159 g; Ø 15,3 mm
 175. Jako Castelin 1930, str. 83, typ A 7, str. 84, tab. 2, nebo typ A 8, neboť v místě rozdělovacího znaménka je ražba zcela setřelá
 0,2994 g; Ø 14,6 mm
 Jako Castelin 1930, str. 84, typ A 8, t. 2

¹² Castelin, C. O.: Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových (nález mělnický). NČČsl 8, 1932, s. 63–73.

176. 0,4552 g; Ø 15,0 mm
 177. 0,3189 g; Ø 15,3 mm
 Jako Castelin 1930, str. 85, typ A 10, str. 84, tab. 2
 178. 0,4712 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,565
 179. 0,4246 g; Ø 14,0 mm
 180. 0,4034 g; Ø 14,0 mm
 181. 0,31865 g; Ø 15,0 mm; jakost 0,115
 182. 0,2964 g; Ø 13,9 mm
 183. 0,2314 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,133
 184. Asi 1/3 okraje mince je vylomena
 0,2133 g; Ø 15,0 mm
 Jako Castelin 1930, str. 85, typ A 12, str. 84, tab. 2
 185. 0,4115 g; Ø 14,5 mm; jakost 0,524
 186. 0,4102 g; Ø 14,6 mm
 187. 0,3850 g; Ø 13,7 mm
 188. 0,3651 g; Ø 14,0 mm
 189. 0,3579 g; Ø 14,2 mm; jakost 0,459
 190. 0,3382 g; Ø 14,2 mm
 191. 0,3323 g; Ø 14,0 mm
 192. 0,3112 g; Ø 14,9 mm
 193. 0,2984 g; Ø 14,8 mm; jakost 0,574
 194. Asi 1/3 okraje mince je vylomena
 0,2046 g; Ø 13,3 mm
 Jako Castelin 1930, str. 85, typ A 13, str. 84, tab. 2
 195. Malá část mincovního okraje je vylomena
 0,2534 g; Ø 12,8 mm
 196. Malá část mincovního okraje je vylomena
 0,2503 g; Ø 14,2 mm
 197. Jako Castelin 1930, str. 85, typ B 14, str. 84, tab. 2
 0,3005 g; Ø 13,7 mm
 198. Asi 2/3 mincovního okraje jsou vylomeny. Z popisu čitelné pouze . . . MVS. Podle tvaru lva jde pravděpodobně o typ Castelin 1930, str. 85, B 13, str. 84, tab. 2
 0,2174 g; Ø 11,6 mm
- Malý peníz
 Jako Castelin 1932, str. 68, č. 5
 199. 0,2880 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,157
 200. 0,2681 g; Ø 13,3 mm
 Jako Castelin 1932, str. 68, č. 9
 201. 0,2967 g; Ø 12,7 mm; jakost 0,145
 202. 0,2912 g; Ø 12,7 mm
 Jako Castelin 1932, str. 68, č. 14

203. 0,2781 g; Ø 11,7 mm
 204. 0,2484 g; Ø 12,7 mm; jakost 0,154
 205. Jako Castelin 1932, str. 68, č. 15
 0,2794 g; Ø 12,0 mm
- Ferdinand I. (1526–1564)
Mincovna Praha
 Mincmistr Jan Harder
 Bílý peníz 1562
 Jako Janovský,¹³ č. 1
 206. 0,5083 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,273
 207. 0,5020 g; Ø 13,7 mm
 208. 0,4663 g; Ø 13,9 mm
 209. 0,4165 g; Ø 13,5 mm
 210. 0,4159 g; Ø 13,0 mm
 211. 0,3796 g; Ø 13,2 mm
 212. 0,3732 g; Ø 12,8 mm
 213. 0,3731 g; Ø 13,6 mm
 214. 0,3693 g; Ø 13,7 mm
 215. 0,3679 g; Ø 14,3 mm
 216. 0,3606 g; Ø 13,0 mm
 217. 0,3525 g; Ø 13,0 mm
 218. 0,3510 g; Ø 13,3 mm
 219. 0,3396 g; Ø 13,7 mm; jakost 0,477
 220. 0,3383 g; Ø 13,4 mm
 221. 0,3133 g; Ø 12,6 mm
 222. 0,3131 g; Ø 13,4 mm
 223. 0,3074 g; Ø 13,3 mm
 224. 0,3011 g; Ø 13,4 mm
 225. 0,2994 g; Ø 13,4 mm
 226. 0,2939 g; Ø 13,0 mm
 227. 0,2707 g; Ø 13,6 mm
 228. 0,2702 g; Ø 13,5 mm
 229. 0,2533 g; Ø 13,4 mm
 230. 0,2463 g; Ø 13,7 mm
 231. 0,2360 g; Ø 13,6 mm
 232. 0,2295 g; Ø 13,2 mm; jakost 0,366
- Bílý peníz 1563
 Jako Janovský, č. 1
 233. 0,4393 g; Ø 13,7 mm; jakost 0,324
 234. 0,4241 g; Ø 13,0 mm
 235. 0,4117 g; Ø 12,3 mm
 236. 0,3990 g; Ø 14,5 mm
 237. 0,3864 g; Ø 13,5 mm
 238. 0,3790 g; Ø 13,5 mm
 239. 0,3554 g; Ø 13,6 mm
 240. 0,3518 g; Ø 13,0 mm

¹³ Janovský, H.: České vládní mince, kartotéka novověku (1526–1856). Praha 1948.

241. 0,3317 g; Ø 13,5 mm
 242. 0,3301 g; Ø 13,5 mm
 243. 0,3222 g; Ø 14,0 mm
 244. 0,3156 g; Ø 13,7 mm
 245. 0,3141 g; Ø 12,7 mm; jakost 0,271
 246. 0,3097 g; Ø 13,2 mm
 247. 0,3084 g; Ø 13,0 mm
 248. 0,2955 g; Ø 13,3 mm
 249. 0,2953 g; Ø 13,6 mm
 250. 0,2939 g; Ø 13,0 mm
 251. 0,2874 g; Ø 13,7 mm
 252. 0,2829 g; Ø 13,7 mm
 253. 0,2811 g; Ø 13,1 mm
 254. 0,2779 g; Ø 13,4 mm
 255. 0,2739 g; Ø 13,0 mm
 256. 0,2607 g; Ø 13,4 mm
 257. 0,2572 g; Ø 12,7 mm
 258. 0,2324 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,408
- Bílý peníz 1564
 Jako Janovský, č. 1
 259. 0,3866 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,346
 260. 0,3311 g; Ø 14,0 mm
 261. 0,2889 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,375
 262. 0,2544 g; Ø 12,8 mm
 263. 0,2355 g; Ø 13,7 mm; jakost 0,403
- Bílý peníz 156.
 264. Jako Janovský, č. 1, avšak z leto-počtu čitelné pouze 156.
 0,2565 g; Ø 13,5 mm
- Mincovna Kutná Hora*
 Úředníci mincovny: Jan Jeptiška z Běšin (1527–1539), Jakub Hubáček (1540–1545), Matěj Lidl z Myslova (1545–1555) a Pavel Podivický z Podivic (1527–1555), Matěj Lidl z Myslova a Ludvík Karel z Řasné (1556–1566)
 Pražský groš 1538
 265. Av.: a) jako Smolík,¹⁴ str. 57, č. 22
 (. . . PRI)
 b) jako Smolík, str. 53, č. 19
 (. . . BOEMIE)Rev.: jako Smolík, str. 57, č. 22, ale . . . : 1538
 2,5971 g; 25,1 mm
- Bílý peníz bez leto-počtu
 Jako Smolík, str. 58, č. 1

¹⁴ Smolík, J.: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Doplnili K. Castelin a I. Pánek, Praha 1971.

266. 0,3742 g; Ø 14,5 mm
 267. 0,3416 g; Ø 13,3 mm
 268. 0,2149 g; Ø 13,5 mm
 269. Jako Smolík, str. 58, č. 1 nebo 2
 0,4112 g; Ø 13,4 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 2
 270. 0,2556 g; Ø 14,3 mm
 271. 0,2442 g; Ø 13,8 mm
 272. Část mincovního okraje vylomena
 0,2123 g; Ø 14,0 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 3
 273. 0,3176 g; Ø 13,2 mm
 274. 0,3027 g; Ø 13,0 mm
 275. 0,2518 g; Ø 13,7 mm
 276. Jako Smolík, str. 58, č. 5
 0,3176 g; Ø 13,3 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 8
 277. 0,4452 g; Ø 13,0 mm
 278. 0,3453 g; Ø 13,4 mm
 279. 0,3338 g; Ø 13,2 mm
 280. 0,3297 g; Ø 13,7 mm
 281. Na minci je dvojráz
 0,3202 g; Ø 13,3 mm
 282. 0,3154 g; Ø 13,2 mm
 283. Mezi slovy v opise dvojtečka
 0,3152 g; Ø 13,6 mm
 284. Na začátku opisu + a nikoliv
 PRIMV, nýbrž PRIMVS
 0,3107 g; Ø 13,5 mm
 285. 0,3096 g; Ø 14,0 mm
 286. 0,3032 g; Ø 14,1 mm
 287. 0,3029 g; Ø 13,0 mm
 288. 0,2978 g; Ø 13,0 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 9
 289. 0,3750 g; Ø 12,8 mm
 290. Opis: FERDINAND : PRIMV
 0,3375 g; Ø 13,5 mm
 291. 0,2862 g; Ø 14,0 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 10
 292. 0,4182 g; Ø 14,7 mm
 293. Uprostřed hvězdičky v opisu je teč-
 ka a za opisem rovněž tečka
 0,4071 g; Ø 14,4 mm
 294. 0,3917 g; Ø 13,4 mm
 295. 0,3859 g; Ø 13,7 mm
 296. 0,3630 g; Ø 13,9 mm
 297. Za opisem je tečka
 0,3540 g; Ø 13,9 mm
 298. Na minci je dvojráz. Uprostřed
 hvězdičky v opisu je tečka
 0,3526 g; Ø 14,3 mm
 299. Uprostřed hvězdičky v opisu tečka
 0,3358 g; Ø 14,1 mm; jakost 0,521
 300. 0,3151 g; Ø 14,8 mm
 301. 0,2891 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,259
 302. 0,2592 g; Ø 13,0 mm
 303. 0,2348 g; Ø 14,3 mm
 304. 0,2145 g; Ø 13,3 mm; jakost 0,433
 Jako Smolík, str. 58, č. 11
 305. 0,3022 g; Ø 14,2 mm
 306. V opise PRIMV
 0,2979 g; Ø 13,0 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 12
 307. 0,4359 g; Ø 13,8 mm; jakost 0,289
 308. 0,4210 g; Ø 13,6 mm
 309. 0,4170 g; Ø 13,9 mm
 310. 0,4091 g; Ø 13,2 mm
 311. 0,3906 g; Ø 13,2 mm
 312. 0,3861 g; Ø 14,6 mm
 313. 0,3576 g; Ø 13,5 mm
 314. 0,3490 g; Ø 14,2 mm; jakost 0,361
 315. 0,3429 g; Ø 13,5 mm
 316. 0,3365 g; Ø 12,8 mm
 317. 0,3361 g; Ø 13,6 mm
 318. 0,3353 g; Ø 13,7 mm
 319. 0,3299 g; Ø 13,0 mm
 320. 0,3274 g; Ø 13,9 mm
 321. 0,3124 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,266
 322. Na konci opisu je dvojtečka. Na
 minci je dvojráz
 0,3124 g; Ø 14,0 mm
 323. 0,3065 g; Ø 13,8 mm
 324. 0,3014 g; Ø 13,4 mm
 325. 0,2931 g; Ø 12,6 mm
 326. 0,2914 g; Ø 13,0 mm
 327. 0,2805 g; Ø 13,2 mm
 328. 0,2747 g; Ø 13,9 mm
 329. 0,2735 g; Ø 13,5 mm
 330. 0,2712 g; Ø 13,4 mm
 331. 0,2571 g; Ø 13,2 mm
 332. 0,2391 g; Ø 13,9 mm
 333. 0,2132 g; Ø 13,6 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 13
 334. 0,4372 g; Ø 14,0 mm
 335. Na konci opisu není tečka
 0,3213 g; Ø 14,0 mm
 336. Na konci opisu není tečka
 0,2861 g; Ø 13,6 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 14
 337. N v opisu má normální tvar

- 0,3626 g; Ø 14,0 mm
 338. N v opisu má normální tvar
 0,3608 g; Ø 13,7 mm
 339. V opisu uprostřed hvězdičky tečka
 0,3591 g; Ø 13,8 mm
 340. 0,3388 g; Ø 13,4 mm
 341. 0,3134 g; Ø 13,8 mm
 342. Na konci opisu je tečka
 0,3059 g; Ø 13,2 mm
 Jako Smolík, str. 58, č. 15
 343. 0,2815 g; Ø 13,5 mm
 344. Na konci opisu není dvojtečka
 0,2518 g; Ø 14,4 mm
 345. Jako Smolík, str. 58, č. 18, ale na
 konci opisu není tečka
 0,3636 g; Ø 13,0 mm
 346. Jako Smolík, str. 58, č. 18, ale na
 začátku opisu je malá hvězdička
 a na konci opisu není tečka
 0,2848 g; Ø 14,0 mm
 Jako Janovský, č. 38/2a
 347. 0,3507 g; Ø 14,0 mm
 348. 0,2004 g; Ø 14,0 mm
 Jako Janovský, č. 38/2b
 349. 0,45105 g; Ø 13,0 mm
 350. 0,4111 g; Ø 12,8 mm
 351. Na konci opisu místo IMP je IIP
 0,4069 g; Ø 13,0 mm
 352. Na konci opisu místo IMP je IM-
 PE
 0,3972 g; Ø 12,7 mm; jakost 0,309
 353. 0,3704 g; Ø 13,5 mm
 354. 0,3523 g; Ø 13,2 mm
 355. 0,3465 g; Ø 13,4 mm
 356. 0,3302 g; Ø 13,4 mm
 357. 0,3266 g; Ø 14,2 mm; jakost 0,304
 358. 0,3179 g; Ø 13,6 mm
 359. 0,3052 g; Ø 13,0 mm
 360. 0,2995 g; Ø 14,0 mm
 361. 0,2972 g; Ø 13,2 mm; jakost 0,345
 362. Na konci opisu je pouze IM
 0,2898 g; Ø 14,0 mm
 363. 0,2737 g; Ø 13,0 mm
 364. Opis: * FERDINAND PRIM
 0,4771 g; Ø 13,3 mm
 365. Opis: * FERDINAND : PRI :
 0,3691 g; Ø 13,6 mm
 366. Opis: * FERDINANDV: PRIMVS
 0,3324 g; Ø 13,8 mm
 367. Dvojráz. V opisu je 2 x vyraženo
 FERDINAND
 0,3306 g; Ø 13,6 mm
 368. Opis: * FERDINAND : PRIMVS
 0,3172 g; Ø 15,0 mm
 369. Opis: + FERDINAND-PRIMVS
 0,3001 g; Ø 14,0 mm
 370. 0,2906 g; Ø 12,9 mm
 371. 0,2862 g; Ø 14,0 mm
 372. Na minci je dvojráz. Z opisu čitel-
 no pouze + . . . NAND . PRIMVS
 0,2754 g; Ø 13,6 mm
 373. 0,2725 g; Ø 13,8 mm
 374. 0,2711 g; Ø 13,0 mm
 375. 0,2485 g; Ø 14,0 mm
 376. 0,2246 g; Ø 13,0 mm
 377. Opis: FERDINANDVS PRI
 0,2577 g; Ø 14,5 mm
 378. Asi 1/4 okraje je vylomena. Opis:
 * FERDINAND :
 0,2467 g; Ø 13,0 mm
 379. Opis: . . . DIINAND : PR . . .
 0,2710 g; Ø 13,7 mm
 380. Asi 2/3 okraje jsou vylomené.
 Opis: * F . . . : PRIM
 0,1575 g; Ø 11,2 mm
 381. Opis: FERDI . . .
 0,2893 g; Ø 13,4 mm
 382. Opis: FERDINA . . .
 0,2846 g; Ø 14,4 mm
 Úředníci mincovny: M. Lidl z Myslova,
 Ludvík Karel z Řasné
 Bílý peníz 1562
 Jako Janovský, č. 38/2c.
 Opis: * FERD.I.D.G.EL.RO.IMP.62
 383. 0,3627 g; Ø 12,5 mm; jakost 0,337
 384. 0,3408 g; Ø 12,7 mm
 385. 0,3328 g; Ø 13,0 mm
 386. 0,2713 g; Ø 14,7 mm; jakost 0,370
 387. Jako Janovský, č. 38/2c
 Opis: * FERD.I.D.G.EL.RO.IM.62
 0,3242 g; Ø 13,4 mm
 Bílý peníz 1563
 388. Jako Janovský, č. 38/2c
 Opis: FERD.I.D.G.EL.RO.IMP.63
 0,3205 g; Ø 12,3 mm
 389. Jako Janovský, č. 38/2c
 Z opisu čitelné pouze
 . . . L.RO.IMP.63
 0,3013 g; Ø 13,0 mm

Bílý peníz 1564
390. Jako Janovský, č. 38/2c
Opis: FERD.I.D.G.EL.RO.IMP.64
0,2758 g; Ø 13,9 mm; jakost 0,357

Maxmilián II. (1564–1576)

Mincovna Praha

Mincmistr Jan Harder

Bílý groš 1574

391. Av.: jako Janovský, č. 188/13b
Rev.: jako Janovský, č. 188/13b,
avšak ARCHID.AVST...MA.M
2,1790 g; Ø 21,7 mm; jakost
0,724

Bílý groš 1577

392. Av. i rev. jako Janovský, č. 188/
13c
1,8867 g; Ø 22,0 mm; jakost 0,771

Krejcar bez letopočtu

393. Av.: jako Janovský, č. 177/2c, ale
... B.RE
Rev.: jako Janovský, č. 177/2a, ale
... MA.M
0,8766 g; Ø 16,6 mm

Mincovna Kutná Hora

Úředníci mincovny: Matěj Lidl
z Myslova a Ludvík Karel z Řasné

Bílý peníz 1565

Jako Janovský, č. 195/2b

394. 0,4621 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,395
395. 0,3659 g; Ø 13,2 mm
396. 0,3642 g; Ø 13,6 mm
397. 0,3609 g; Ø 13,4 mm
398. 0,3570 g; Ø 13,7 mm
399. 0,3560 g; Ø 12,5 mm; jakost 0,244
400. 0,3225 g; Ø 14,0 mm
401. 0,3209 g; Ø 13,8 mm
402. 0,3200 g; Ø 13,4 mm
403. 0,3008 g; Ø 13,2 mm
404. 0,2840 g; Ø 14,1 mm; jakost 0,404
405. Část mincovního okraje je vylome-
na. Opis: MAXISE... 565
0,2824 g; Ø 12,4 mm
406. 0,2735 g; Ø 14,0 mm
407. 0,2446 g; Ø 13,5 mm
408. 0,2250 g; Ø 13,7 mm

Bílý peníz 1566

Jako Janovský, č. 195/2b

409. 0,5332 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,303

410. 0,4106 g; Ø 13,0 mm
411. 0,4060 g; Ø 13,3 mm
412. 0,3877 g; Ø 13,3 mm
413. 0,3520 g; Ø 12,7 mm
414. 0,3425 g; Ø 13,8 mm; jakost 0,358
415. 0,3420 g; Ø 13,4 mm
416. 0,3417 g; Ø 13,0 mm
417. 0,2839 g; Ø 13,7 mm
418. 0,2813 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,436

Úředníci mincovny: Ludvík Karel
z Řasné a Jiří Šatný z Olivetu

Bílý peníz 1567

Jako Janovský, č. 195/2b

419. 0,4079 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,228
420. 0,3982 g; Ø 13,7 mm
421. 0,3792 g; Ø 14,0 mm
422. 0,3664 g; Ø 14,3 mm
423. 0,3520 g; Ø 13,6 mm
424. 0,3452 g; Ø 12,9 mm
425. 0,3197 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,249
426. 0,3030 g; Ø 14,0 mm
427. 0,2889 g; Ø 13,0 mm
428. 0,2542 g; Ø 13,0 mm
429. 0,2294 g; Ø 13,8 mm
430. 0,2175 g; Ø 13,6 mm; jakost 0,690

431. Část mincovního okraje je olámá-
na
0,1823 g; Ø 13,3 mm

Bílý peníz 1568

Jako Janovský, č. 195/2b

432. 0,5234 g; Ø 12,4 mm
433. 0,4189 g; Ø 12,8 mm
434. 0,4111 g; Ø 13,3 mm
435. 0,3490 g; Ø 12,3 mm
436. 0,3478 g; Ø 13,2 mm
437. 0,3476 g; Ø 12,5 mm
438. 0,2921 g; Ø 13,2 mm
439. Dolní část mincovního okraje je
olámána. Čitelné pouze: MAX...
1568
0,2765 g; Ø 12,9 mm
440. 0,2372 g; Ø 13,1 mm

Úředníci mincovny: Jiří Šatný z Olivetu
a Samuel Vodolínský z Vodolína

Bílý groš 1575

441. Av.: jako Janovský, č. 202/7d, ale
na konci opisu pouze... B.E.R
Rev.: jako Janovský, č. 202/7d
2,0999 g; Ø 20,8 mm; jakost

0,610

Bílý groš 157.

442. Av.: jako Janovský, č. 201/7b, ale
na konci opisu pouze
... H.B.E.R

Rev.: jako Janovský, č. 202/7d
1,7500 g; Ø 21,6 mm

Bílý peníz 1569

Jako Janovský, č. 195/2b

443. 0,4296 g; Ø 13,2 mm
444. 0,4025 g; Ø 13,7 mm
445. 0,3757 g; Ø 13,4 mm
446. 0,3280 g; Ø 13,8 mm
447. 0,2951 g; Ø 13,9 mm
448. Část mincovního okraje je ulo-
mena. Z opisu čitelné pouze:
... XI.SEVCN. 1569
0,2797 g; Ø 13,5 mm

Bílý peníz 156.

449. Z opisu čitelné pouze: MA-
XI.SEVCN. 156.
0,3592 g; Ø 13,6 mm

Bílý peníz 1570

Jako Janovský, č. 195/2b

450. 0,3354 g; Ø 13,2 mm
451. 0,3296 g; Ø 13,2 mm
452. 0,3294 g; Ø 12,3 mm
453. 0,3024 g; Ø 13,5 mm
454. 0,2987 g; Ø 13,3 mm
455. 0,2489 g; Ø 13,3 mm

Bílý peníz 1571

Jako Janovský, č. 195/2b

456. 0,5023 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,340
457. 0,4044 g; Ø 13,6 mm
458. 0,3747 g; Ø 12,6 mm
459. 0,3722 g; Ø 13,1 mm
460. 0,3683 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,368
461. 0,3626 g; Ø 14,0 mm
462. 0,3573 g; Ø 13,0 mm
463. 0,2940 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,418
464. Z opisu čitelné pouze: MAXI...
.. 71
0,2695 g; Ø 13,2 mm
465. 0,2657 g; Ø 14,5 mm
466. 0,2551 g; Ø 13,7 mm
467. 0,1945 g; Ø 12,6 mm
468. Z opisu čitelné pouze: MA-
XI.SEC... 71
0,1620 g; Ø 13,0 mm

Bílý peníz 1572

Jako Janovský, č. 196/2b

469. 0,4730 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,377
470. 0,4180 g; Ø 13,5 mm
471. 0,4116 g; Ø 13,6 mm
472. 0,4091 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,257
473. 0,3988 g; Ø 13,7 mm
474. 0,3920 g; Ø 12,7 mm
475. 0,3815 g; Ø 13,5 mm
476. 0,3252 g; Ø 13,4 mm; jakost 0,315
477. Část mincovního okraje je vylome-
na. Z opisu čitelné: MAXI
... ECVN. 1572
0,2607 g; Ø 12,5 mm

Bílý peníz 1573

Jako Janovský, č. 196/2b

478. 0,4295 g; Ø 13,0 mm
479. Z opisu čitelné pouze:
... I.SEVCN. 1573
0,4173 g; Ø 13,2 mm
480. 0,4089 g; Ø 14,2 mm
481. 0,3760 g; Ø 13,2 mm
482. 0,3027 g; Ø 14,0 mm
483. 0,2465 g; Ø 14,0 mm
484. 0,2408 g; Ø 13,5 mm
485. 0,2383 g; Ø 13,0 mm

Bílý peníz 1574

Jako Janovský, č. 196/2b

486. 0,3512 g; Ø 14,4 mm
487. 0,3491 g; Ø 14,0 mm
488. 0,3400 g; Ø 14,4 mm
489. Z opisu čitelné pouze:
MAX... VN. 1574
0,3153 g; Ø 14,0 mm
490. Část mincovního okraje je ulome-
na. Z opisu čitelné: MAXI'S...
1574
0,2916 g; Ø 13,5 mm

Bílý peníz 1575

Jako Janovský, č. 196/2b

491. 0,4163 g; Ø 14,2 mm
492. 0,3298 g; Ø 14,0 mm
493. 0,3160 g; Ø 14,5 mm
494. 0,3059 g; Ø 14,0 mm
495. Část mincovního okraje je vylome-
na. Z opisu čitelné: MAXI
... ECVN. 1575
0,2090 g; Ø 14,6 mm
496. Část mincovního okraje je vylome-

na. Z opisu čitelné: MAXI·SE
... N. 1575
0,1988 g; Ø 13,2 mm

Bílý peníz 1576
Jako Janovský, č. 196/2b
497. Z opisu čitelné pouze: MAXI·SE
... 576
0,5471 g; Ø 13,9 mm
498. 0,3543 g; Ø 13,8 mm
499. 0,3390 g; Ø 13,8 mm
500. 0,3381 g; Ø 14,7 mm
501. Část mincovního okraje je vylomená. Z opisu čitelné: MA..S
... VN. 1576
0,3322 g; Ø 14,3 mm
502. 0,3275 g; Ø 14,4 mm
503. 0,3150 g; Ø 13,5 mm
504. 0,3030 g; Ø 13,8 mm
505. 0,2723 g; Ø 14,4 mm
506. 0,2046 g; Ø 14,2 mm

Bílý peníz 1577
Jako Janovský, č. 196/2b
507. 0,3718 g; Ø 13,4 mm
508. 0,3386 g; Ø 14,0 mm
509. 0,3342 g; Ø 12,7 mm
510. 0,1911 g; Ø 13,9 mm
511. 0,1841 g; Ø 13,3 mm

Bílý peníz s nečitelným letopočtem
512. Opis: MAXI·SECVN. 15..
0,4585 g; Ø 13,5 mm
513. Na minci je dvojráz. Opis: MAXI·
SECVN. 1..
0,4108 g; Ø 13,8 mm
514. Opis: MAXI·SECVN ...
0,3595 g; Ø 13,6 mm
515. Opis: MAXI·SECVN ...
0,3419 g; Ø 13,4 mm
516. Opis: MAXI·SECV ...
0,3389 g; Ø 12,7 mm
517. Opis: MAXI·SECVN ...
0,2467 g; Ø 13,2 mm
518. Opis: MAXI·SECVN. 15.6
0,2261 g; Ø 14,4 mm
519. Opis: MAXI·SECV ... 15..
0,2087 g; Ø 12,7 mm

Mincovna Jáchymov
Mincmistr Jiří Geitzköfler z Gailenbachu
Bílý groš 1574

520. Av. i rev. jako Janovský, č. 226/
14c; opis na rev. končí
... MAR·MO. 74
1,0158 g; Ø 21,7 mm; jakost 0,641

Bílý groš 1576
521. Av. i rev. j. Janovský, č. 226/14d
1,8251 g; Ø 21,2 mm; jakost 0,669
522. Av. i rev. jako Janovský, č. 226/
14d; opis na av. končí
... HV·B·REX
1,8231 g; Ø 20,9 mm

Dvoukřejcar 1571
523. Av. i rev. jako Janovský, č. 214/3b;
opis na av. končí ... H·B·REX
1,6573 g; Ø 19,5 mm
524. Av. i rev. jako Janovský, č. 214/3b;
opis na av. končí ... H·B·REX
1,4303 g; Ø 19,4 mm; jakost 0,796

Dvoukřejcar 1572
525. Av. i rev. jako Janovský, č. 215/3b;
opis na av. končí ... A·G·H·B·RE
1,7004 g; Ø 19,2 mm; jakost 0,724

Bílý peníz 1574
526. Jako Janovský, č. 212/1b, ale opis
začíná MAX·II ...
0,3824 g; Ø 13,9 mm

Jako Janovský, č. 212/1b
527. 0,3546 g; Ø 13,5 mm
528. 0,3088 g; Ø 13,8 mm

Mincovna České Budějovice
Mincmistr Tobiáš Gebhart
Křejcar 1570
529. Av. i rev. jako Janovský, č. 245/2a,
ale na rev. opis:
..... DV·A·DV·B·M·M. 70
0,8849 g; Ø 16,0 mm

Křejcar 1571
530. Av. i rev. jako Janovský, č. 245/2b,
ale na rev. opis:
... | DV·A. | DV·B: | MAM
1,1488 g; Ø 17,2 mm; jakost 0,573
531. Av. i rev. jako Janovský, č. 245/2b,
ale na rev. opis:
ARC: | DV·A. | DV·B: | MA·M
0,6091 g; Ø 16,7 mm; jakost 0,685

Bílý peníz 1570
532. Jako Janovský, č. 244/1a
0,3627 g; Ø 11,9 mm; jakost 0,275

Bílý peníz 1576
Jako Janovský, č. 244/1c
533. 0,3259 g; Ø 14,7 mm
534. 0,3000 g; Ø 13,5 mm

Bílý peníz 1577
Jako Janovský, č. 244/1d
535. 0,2788 g; Ø 14,1 mm; jakost 0,470
536. 0,3322 g; Ø 15,0 mm

Rudolf II. (1576–1612)
Mincovna Praha
Mincmistr Jan Harder
Malý groš 1578
537. Av. i rev. jako Janovský, č. 269/2b
0,9783 g; Ø 17,1 mm
538. Av. i rev. jako Janovský, č. 269/2b,
ale opis na av. končí
... HV·BO·RE
0,8285 g; Ø 17,5 mm

Mincmistr Tobiáš Gebhart
Malý groš 1579
539. Av. i rev. jako Janovský, č. 270/3c
1,2305 g; Ø 17,2 mm
540. Av. i rev. jako Janovský, č. 270/3b
0,9436 g; Ø 16,8 mm

Malý groš 1580
541. Av. i rev. jako Janovský, č. 271/4b
0,9785 g; Ø 17,2 mm
542. Av. i rev. jako Janovský, č. 270/3e
0,9773 g; Ø 17,0 mm
543. Av. i rev. jako Janovský, č. 272/4e,
avšak opis na av. končí
... A·H·BO·RE
0,8370 g; Ø 16,7 mm

Malý groš 1581
Jako Janovský, č. 272/4e
544. 1,0991 g; Ø 17,0 mm; jakost 0,760
545. 1,0101 g; Ø 16,6 mm
546. 0,9838 g; Ø 17,0 mm; jakost 0,684
547. 0,9668 g; Ø 17,0 mm
548. 0,8763 g; Ø 17,3 mm; jakost 0,660
549. Av. i rev. jako Janovský, č. 272/4e,
ale opis na av. končí ... H·B·R
1,0713 g; Ø 16,9 mm

Malý groš 1582
550. Av. i rev. jako Janovský, č. 272/4e
1,0689 g; Ø 17,2 mm

Malý groš 1583
551. Av. i rev. jako Janovský, č. 272/4f1
0,9626 g; Ø 16,8 mm

552. Av. i rev. jako Janovský, č. 272/4e
0,9117 g; Ø 17,3 mm

553. Av. i rev. jako Janovský, č. 272/
4f 1, ale opis na av. končí
... H·B·REX
0,9110 g; Ø 17,1 mm

Mincmistr Lazar Ercker ze Schreckenfelsu
Malý groš 1587
554. Av.: jako Janovský, č. 274/6b,
ale z opisu čitelné pouze:
RVDOL·II·D·G·RI ... REX
Rev.: jako Janovský, č. 275/7c
1,1658 g; Ø 16,9 mm; jakost
0,612
555. Av.: jako Janovský, č. 274/6 b 1
Rev.: jako Janovský, č. 274/6 b 2
0,8905 g; Ø 17,2 mm; jakost
0,657

Malý groš 1590
556. Av. i rev. jako Janovský, č. 275/7c,
ale rev. vedle nápisu bez teček
1,0921 g; Ø 17,3 mm

Malý groš 1591
557. Av. i rev. jako Janovský, č. 275a/
7c
1,0177 g; Ø 16,5 mm

Mincmistřyně Zuzana Erckerová
Malý groš 1594
558. Av. i rev. jako Janovský, č. 276/8c
1,0169 g; Ø 17,2 mm

Mincovna Kutná Hora
Mincmistr Jiří Šatný z Olivetu
Bílý groš 1580
559. Av. i rev. jako Janovský, 390/13 a
1,7432 g; Ø 20,5 mm

Bílý groš 1584
560. Av. i rev. jako Janovský, č. 390/
13a, ale opis na av. končí
... H·BO·R
2,1257 g; Ø 21,1 mm; jakost 0,577
561. Av. i rev. jako Janovský, č. 390/
13a
1,7816 g; Ø 21,0 mm

Bílý groš 1585
562. Av. i rev. jako Janovský, č. 390/
13a
1,8224 g; Ø 19,7 mm
563. Av. i rev. jako Janovský, č. 390/

- 13 a, ale na rev. opis končí
... M·M·1585
1,5277 g; Ø 20,2 mm; jakost 0,711
- Bílý groš 1589
564. Av. i rev. j. Janovský, č. 391/13 a
1,6970 g; Ø 19,3 mm
- Malý groš 1578
- Jako Janovský, č. 380/6a
565. 0,9521 g; Ø 17,4 mm
566. 0,8291 g; Ø 17,0 mm
- Malý groš 1579
567. Jako Janovský, č. 382/7a
1,0300 g; Ø 16,9 mm
- Malý groš 1580
568. Jako Janovský, č. 382/7a
1,1352 g; Ø 17,0 mm
569. Jako Janovský, č. 382/7a, ale na
rev. vedle slova MALEY jsou místo
teček stylizované květy
1,0090 g; Ø 17,0 mm
- Malý groš 1581
- Jako Janovský, č. 382/7a, ale na rev. ve-
dle slova MALEY jsou místo teček styli-
zované květy
570. 1,1160 g; Ø 17,9 mm
571. 0,9496 g; Ø 17,4 mm
572. 0,9381 g; Ø 17,0 mm
- Malý groš 1583
- Jako Janovský, č. 380/6b
573. 1,0010 g; Ø 16,7 mm
574. 1,0596 g; Ø 16,4 mm
575. 0,9541 g; Ø 16,7 mm
Jako Janovský, č. 380/6b, ale na rev. lis-
ty v jiném položení
576. 1,0850 g; Ø 16,7 mm
577. 1,0455 g; Ø 17,0 mm
578. Jako Janovský, č. 382/7c
0,9823 g; Ø 16,0 mm; jakost 0,542
- Malý groš 1584
- Jako Janovský, č. 381/6b
579. 1,0864 g; Ø 16,7 mm
580. 0,9025 g; Ø 17,7 mm
581. 0,7978 g; Ø 17,0 mm
582. Jako Janovský, č. 382/7c
0,8269 g; Ø 17,1 mm
- Malý groš 1585
- Jako Janovský, č. 381/6b
583. 1,0820 g; Ø 17,2 mm
584. 0,9469 g; Ø 17,9 mm
- Malý groš 1587
585. Jako Janovský, č. 381/6b
1,2417 g; Ø 16,6 mm; jakost 0,488
- Malý groš 1588
586. Jako Janovský, č. 382/7c
0,9594 g; Ø 16,4 mm
- Malý groš 1590
587. Jako Janovský, č. 381/6b
0,7382 g; Ø 17,4 mm; jakost 0,583
- Malý groš 1592
588. Jako Janovský, č. 381/6b
0,9221 g; Ø 17,8 mm
- Bílý peníz 1579
- Jako Janovský, č. 375/3
589. 0,4650 g; Ø 13,8 mm
590. 0,3999 g; Ø 13,8 mm
591. 0,3600 g; Ø 14,2 mm
- Bílý peníz 1580
- Jako Janovský, č. 375/3
592. 0,4129 g; Ø 13,4 mm
593. 0,3730 g; Ø 13,9 mm
594. 0,3526 g; Ø 14,5 mm
595. 0,3175 g; Ø 14,2 mm
596. 0,2908 g; Ø 13,3 mm
597. 0,2729 g; Ø 13,9 mm
- Bílý peníz 1581
- Jako Janovský, č. 375/3
598. 0,3670 g; Ø 13,2 mm
599. 0,3193 g; Ø 13,7 mm
600. 0,3057 g; Ø 13,6 mm
601. 0,2880 g; Ø 13,8 mm
602. 0,2695 g; Ø 13,8 mm
603. 0,2183 g; Ø 13,2 mm
- Bílý peníz 1582
- Jako Janovský, č. 375/3
604. 0,4550 g; Ø 13,8 mm; jakost 0,326
605. 0,4497 g; Ø 14,0 mm
606. 0,3853 g; Ø 14,0 mm
607. 0,3782 g; Ø 14,3 mm
608. 0,3281 g; Ø 13,7 mm; jakost 0,385
609. 0,3227 g; Ø 13,7 mm
610. 0,2562 g; Ø 13,0 mm
611. 0,2538 g; Ø 12,6 mm
612. 0,2294 g; Ø 13,7 mm; jakost 0,376
- Bílý peníz 1583
- Jako Janovský, č. 375/3
613. 0,3640 g; Ø 14,0 mm
614. 0,3478 g; Ø 13,3 mm

615. 0,2704 g; Ø 13,9 mm
- Bílý peníz 1584
- Jako Janovský, č. 375/3
616. 0,3951 g; Ø 13,5 mm
617. 0,3281 g; Ø 14,0 mm
618. 0,3064 g; Ø 13,6 mm
619. 0,2617 g; Ø 13,0 mm
- Bílý peníz 1585
- Jako Janovský, č. 375/3
620. 0,4412 g; Ø 13,4 mm; jakost 0,296
621. 0,3860 g; Ø 14,4 mm
622. 0,3485 g; Ø 13,3 mm
623. 0,3375 g; Ø 14,0 mm
624. 0,3276 g; Ø 13,0 mm
625. 0,3167 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,379
626. 0,3108 g; Ø 12,5 mm
627. 0,2940 g; Ø 13,6 mm
628. 0,2561 g; Ø 13,3 mm
629. 0,2188 g; Ø 12,6 mm; jakost 0,331
- Bílý peníz 1586
630. Jako Janovský, č. 375/3
0,4435 g; Ø 14,0 mm
- Bílý peníz 1587
- Jako Janovský, č. 375/3
631. 0,4350 g; Ø 13,8 mm
632. 0,3267 g; Ø 13,0 mm
633. 0,3176 g; Ø 14,0 mm
634. 0,3165 g; Ø 14,1 mm
635. 0,2874 g; Ø 12,4 mm
- Bílý peníz 1588
- Jako Janovský, č. 376/3
636. 0,4313 g; Ø 13,2 mm
637. 0,3908 g; Ø 12,8 mm
638. 0,3744 g; Ø 13,3 mm
639. 0,3449 g; Ø 13,8 mm
640. 0,3001 g; Ø 12,6 mm
641. 0,2869 g; Ø 13,1 mm
642. 0,2521 g; Ø 13,4 mm
643. 0,2311 g; Ø 13,0 mm
- Bílý peníz 1589
- Jako Janovský, č. 376/3
644. 0,5143 g; Ø 13,7 mm
645. 0,4438 g; Ø 13,9 mm
646. 0,4333 g; Ø 13,0 mm
647. 0,3605 g; Ø 14,1 mm
648. 0,3420 g; Ø 14,0 mm
649. 0,3197 g; Ø 13,5 mm
- Bílý peníz 158.
650. Jako Janovský, č. 375/3

- 0,3611 g; Ø 13,8 mm
- Bílý peníz 1580 nebo 1590
- Jako Janovský, č. 375/3
651. Třetí číslice letopočtu nečitelná
0,2542 g; Ø 13,4 mm
652. V místě třetí číslice letopočtu je
mincovní okraj vylomen
0,2173 g; Ø 13,5 mm
- Bílý peníz 1590
- Jako Janovský, č. 376/3
653. 0,5710 g; Ø 13,0 mm
654. 0,5086 g; Ø 14,3 mm
655. 0,4363 g; Ø 14,1 mm
656. 0,3869 g; Ø 14,3 mm
657. 0,3378 g; Ø 13,5 mm
658. 0,3122 g; Ø 13,5 mm
659. 0,3069 g; Ø 12,8 mm
- Bílý peníz 1591
- Jako Janovský, č. 376/3
660. 0,4487 g; Ø 13,6 mm
661. 0,3986 g; Ø 13,6 mm
662. 0,3384 g; Ø 13,2 mm
663. 0,3280 g; Ø 13,5 mm
664. 0,2497 g; Ø 13,7 mm
- Bílý peníz 1592
665. Jako Janovský, č. 376/3
0,4834 g; Ø 13,9 mm
- Malý peníz 1592
666. Jako Janovský, č. 372/1, kresba ja-
ko na typu s letopočtem 1591
0,2471 g; Ø 11,5 mm
- Mincmistr Vlk Herold z Aupy
- Bílý peníz 1593
667. Jako Janovský, č. 376/3
0,3131 g; Ø 14,0 mm
- Bílý peníz s nečitelným letopočtem
668. Jako Janovský, č. 375/3. Opis:
.. DOL. SECVN. 15 ..
0,3514 g; Ø 13,8 mm
- Mincovna Jáchymov*
- Mincmistr Jiří Kadner z Greifenecku
- Bílý groš 1581
669. Av.: z razidla J. Geitzköflera se
jménem Maxmiliána II. jako Ja-
novský, č. 226/14 c
Rev.: jako Janovský, č. 465/12, ale
opis končí ... BVR·M·M·1581
2,0108 g; Ø 21,5 mm

670. Av. i rev. jako Janovský, č. 465/12, ale na rev. opis končí: ... BVR·M·M·1581
1,9948 g; Ø 20,8 mm

Malý groš 1578

671. Jako Janovský, č. 454/3b, ale na rev. vedle slova GROSS kroužky
1,0011 g; Ø 17,3 mm

Malý groš 1580

672. Jako Janovský, č. 454/3c
1,0136 g; Ø 17,6 mm

Malý groš 1581

673. Jako Janovský, č. 454/3c
1,0694 g; Ø 17,0 mm

Malý groš 1582

Jako Janovský, č. 454/3c

674. 1,0806 g; Ø 17,3 mm

675. 1,0324 g; Ø 17,4 mm

676. 0,9714 g; Ø 17,2 mm; jakost 0,749

Mincmistřyně Lucie Kadnerová

Bílý groš 1583

677. Av.: jako Janovský, č. 465/12, ale opis končí ... H·B·RE
Rev.: jako Janovský, č. 465/12, ale opis končí ... M·M·1583
1,9448 g; Ø 21,3 mm

Mincmistr Pavel Hofmann

Bílý groš 1583

678. Av. i rev. jako Janovský, č. 467/14a
1,7257 g; Ø 21,5 mm

Bílý groš 1586

679. Av.: lev jako Janovský, č. 467/14a. Opis: stylizovaný kvítek RVDOL·II·D·G·RO mincmistrovská značka není čitelná ... A·G·E·H·B·REX
Rev.: jako Janovský, č. 467/14b, avšak z mincmistrovské značky je patrný pouze kroužek obklopující značku a opis končí ... DVX·B·MA·M·1586
2,2821 g; Ø 19,9 mm

Malý groš 1584

Jako Janovský, č. 455/4d 1

680. 1,0016 g; Ø 17,5 mm

681. 0,9028 g; Ø 17,0 mm

Malý groš 1585

682. Jako Janovský, č. 455/4d 1, ale na rubu vedle nápisu jsou kroužky

0,8881 g; Ø 17,6 mm

Malý groš 1586

683. Jako Janovský, č. 455/4d 1
0,8455 g; Ø 15,9 mm; jakost 0,618

Malý groš 1588

684. Jako Janovský, č. 456/4d 1
1,0123 g; Ø 15,9 mm

Malý groš 1589

685. Jako Janovský, č. 456/4d 1
1,1309 g; Ø 16,2 mm; jakost 0,588

Malý groš 1590

686. Jako Janovský, č. 456/4d 1
1,0016 g; Ø 15,5 mm

Mincovna České Budějovice

Správce mincovny Kryštof Schönfeldt

1/2 tolar 1582

687. Av.: jako Janovský, č. 541/23, ale v opise: ... IM·S·AV·GE·H·BO·REX
Rev.: jako Janovský, č. 541/23

14,3759 g; Ø 34,0 mm; jakost 0,952

Bílý groš bez letopočtu

688. Av. i rev. jako Janovský, č. 532/15a 1, ale v opisu na av. ... I·S·A·...
2,0794 g; Ø 21 mm; jakost 0,806

689. Av.: jako Janovský, č. 532/15 a 2
Rev.: jako Janovský, č. 532/15 b
1,9556 g; Ø 21,4 mm

690. Av.: jako Janovský, č. 532/15a 1, ale opis začíná stylizovaným kvítkem v podobě 5 teček a 1 uprostřed a končí ... I·S·A·G·H·B·RE
Rev.: jako Janovský, č. 532/15a 2, ale opis končí ... M·MO

1,8919 g; Ø 20,9 mm

691. Av.: jako Janovský, č. 532/15a 2
Rev.: jako Janovský, č. 532/15a 1
1,7909 g; Ø 21,6 mm; jakost 0,857

Malý groš 1578

692. Jako Janovský, č. 519/3b 1
1,0160 g; Ø 17,0 mm; jakost 0,629

Malý groš 1580

693. Jako Janovský, č. 521/5a
0,9140 g; Ø 17,6 mm

Malý groš 1581

694. Jako Janovský, č. 521/5b

1,0930 g; Ø 17,3 mm

Bílý peníz 1579

Jako Janovský, č. 517/1b
695. 0,3540 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,498

Bílý peníz 1584

Jako Janovský, č. 517/1a
696. 0,3523 g; Ø 15,2 mm; jakost 0,477
697. 0,3380 g; Ø 13,0 mm

Mincmistr Kryštof Mattighofer ze Sternfelsu

Bílý groš 1584

Jako Janovský, č. 533/16a

698. 1,9084 g; Ø 20,2 mm

699. 1,6983 g; Ø 19,8 mm; jakost 0,721

Malý groš 1583

700. Jako Janovský, č. 525/9a
0,9993 g; Ø 17,0 mm

Malý groš 1584

701. Av.: jako Janovský, č. 525/9c
Rev.: jako Janovský, č. 526/10d
1,1504 g; Ø 17,3 mm; jakost 0,502

702. Av. i rev. jako Janovský, č. 526/10b
1,0003 g; Ø 17,0 mm

703. Av. i rev. jako Janovský, č. 526/10c
0,9772 g; Ø 17,1 mm

704. Av.: jako Janovský, č. 526/10b
Rev.: jako Janovský, č. 526/10a, ale vedle letopočtu nejsou tečky
0,9726 g; Ø 17,0 mm

705. Av. i rev. jako Janovský, č. 525/9b
0,9131 g; Ø 16,6 mm; jakost 0,647

Malý groš 1586

706. Av.: jako Janovský, č. 527/11c
Rev.: jako Janovský, č. 527/11a, ale vedle letopočtu jsou tečky
1,1101 g; Ø 17,0 mm; jakost 0,737

707. Av.: jako Janovský, č. 527/11c
Rev.: jako Janovský, č. 527/11a, ale vedle letopočtu jsou tečky
1,0887 g; Ø 17,6 mm

708. Av.: jako Janovský, č. 527/11c
Rev.: jako Janovský, č. 527/11a, ale vedle letopočtu jsou tečky
1,0382 g; Ø 17,2 mm

709. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11a, ale na rev. vedle letopočtu jsou tečky
0,9950 g; Ø 17,0 mm; jakost 0,593

Malý groš 1587

710. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11b, ale na rev. vedle letopočtu jsou tečky
1,1068 g; Ø 17,0 mm

711. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11a, ale na rev. vedle letopočtu jsou tečky
1,0723 g; Ø 17,0 mm

712. Av.: jako Janovský, č. 527/11c
Rev.: jako Janovský, č. 527/11a, ale vedle letopočtu jsou tečky
1,0409 g; Ø 17,0 mm

713. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11b, ale na rev. vedle letopočtu jsou tečky
1,0197 g; Ø 16,8 mm

714. Av.: jako Janovský, č. 527/11c
Rev.: jako Janovský, č. 527/11b, ale vedle letopočtu jsou tečky
0,9916 g; Ø 16,5 mm

715. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11b, ale na rev. vedle letopočtu jsou tečky
0,8972 g; Ø 16,8 mm

716. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11b, ale na rev. vedle letopočtu jsou tečky
0,8880 g; Ø 16,6 mm

Malý groš 1589

717. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11a, ale na rev. vedle letopočtu jsou tečky
1,1608 g; Ø 16,8 mm

Malý groš 1590

718. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11a
0,8685 g; Ø 16,8 mm

Malý groš 1591

719. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11a
1,0978 g; Ø 17,6 mm

720. Av.: jako Janovský, č. 527/11c
Rev.: jako Janovský, č. 527/11b
1,0370 g; Ø 16,8 mm

721. Av.: jako Janovský, č. 527/11c, ale opis končí... H·B·RE
Rev.: jako Janovský, č. 527/11a
1,0058 g; Ø 16,7 mm
722. Av. i rev. jako Janovský, č. 527/11c
0,9687 g; Ø 17,0 mm
723. Av.: jako Janovský, č. 527/11c
Rev.: jako Janovský, č. 527/11b
0,9454 g; Ø 16,9 mm
724. Av. i rev. j. Janovský, č. 527/11c
0,9448 g; Ø 17,0 mm

Malý groš 1593

725. Av.: jako Janovský, č. 526/10b
Rev.: jako Janovský, č. 528/11d
1,1328 g; Ø 16,8 mm
726. Av. i rev. j. Janovský, č. 526/10c
1,0230 g; Ø 17,0 mm

Malý groš 1595

727. Av. i rev. j. Janovský, č. 528/11d
1,1894 g; Ø 16,2 mm

Malý groš 1596

728. Av. i rev. j. Janovský, č. 528/11d
1,0528 g; Ø 16,7 mm

II. SLEZSKO

Slezsko – vládní

Ferdinand I. (1526–1564)

Mincovna Vratislav

Mincmistr Laur. Westermeier

Groš 1547

729. Jako Friedensburg-Seger,¹⁵ str. 1, č. 20; M. A.,¹⁶ str. 30, avšak
Av.: FERDINAND·RO·HVN
BOEM·REX
Rev.: DVX SILESIAE·MARC
MORAVI·1547
1,4268 g; Ø 22,0 mm; jakost 0,647

Mincmistr Wolf Freyberger

Krejcar 1561

¹⁵ Friedensburg, F. – Seger, H.: Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit. Breslau 1901.

¹⁶ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. 2. vyd. Wien 1948.

730. Jako Friedensburg-Seger, str. 1, č. 29; M. A., str. 44, avšak
Av.: FERDINAND·IMP·AVG
P·F·DEC
Rev.: ARCH | AVST·D | VX·SI |
LESIE
0,8452 g; Ø 16,9 mm

Krejcar 1562

731. Jako Friedensburg-Seger, str. 1, č. 31; M. A., str. 45; avšak
Av.: FERDINAND·IMP·AVG
P·F·DEC
Rev.: letopočet 1562 po stranách svislého břevna kříže, rozděleného ondřejským křížem. Opis:
ARCH | AVST·D | VX·SI |
LESIAE
0,8904 g; Ø 16,9 mm

732. Jako č. 731

0,8512 g; Ø 17,6 mm; jakost 0,581

733. Jako Friedensburg-Seger, str. 1, č. 33; M. A., str. 45; avšak

- Av.: FERDINAND·IMP·AVG
P·F·DEC
Rev.: Letopočet 1562 na vodorovném břevnu kříže, mezi jehož rameny je ondřejský kříž
Opis: ARCH | AVST·D | VX·SI
LESIAE
0,8468 g; Ø 16,5 mm

Mincmistr Hans Enders

Krejcar 1563

734. Jako Friedensburg-Seger, str. 1, č. 38; M. A., str. 46; avšak

- Av.: FERDINAND·IMP·AVG
P·F·DEC
Rev.: letopočet 1563 po stranách svislého břevna kříže, rozděleného ondřejským křížem. Opis:
ARCH | AVST·D | VX·SI |
LESIAE
0,9008 g; Ø 16,4 mm

735. Jako č. 734

0,8770 g; Ø 16,2 mm

736. Jako č. 734

0,8570 g; Ø 16,8 mm

Město Svidnice za Ludvíka Jagellonského

Půlgroš 1520

737. Jako Friedensburg,¹⁷ str. 259, č. 715d, e, f, avšak
Av.: + LVDOVIVS·R·...·BO
Rev.: ...·SWEI·II·1520
0,8633 g; Ø 18,1 mm

738. Av. i rev. jako Friedensburg, str. 259, č. 715d, avšak na rev. v opisu ...·SWIEN·...
0,8096 g; Ø 18,3 mm

Biskupství Vratislav

Jan V. (1506–1524?)

Groš 1508

739. Av. i rev. jako Friedensburg, str. 282, č. 778b, ale na av. v opisu ...·VRAIS·...
2,0247 g, Ø 25,2 mm; jakost 0,653

Město Vratislav za Vladislava II. Jagellonského

Halěť ražený od r. 1512 (21. 2.)

740. Jako Friedensburg, str. 181, č. 568
0,2303 g; Ø 11,4 mm; jakost 0,133

Krnovsko

Jiří Fridrich (1543–1603)

Mincovna Krnov

Mincmistr Hans Enders

Krejcar 1562

741. Av. i rev. jako Schrötter,¹⁸ str. 78, č. 1215, ale na rev. ...·DEC
0,8162 g; Ø 17,5 mm

Krejcar 1563

742. Av.: jako Schrötter, str. 78, č. 1221
Rev.: jako Schrötter, str. 78, č. 1220
0,9334 g; Ø 17,9 mm

Krejcar 1564

743. Av. i rev. jako Schrötter, str. 79, č. 1225, ale na rev. v opisu ...·DEC
0,8804 g; Ø 16,75 mm

Mincmistr Gregor a Leonhard Ernich

¹⁷ Friedensburg, F.: Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter. II. díl. Breslau 1888.

¹⁸ Schrötter, F.: Brandenburg – Fränkisches Münzwesen. Halle/Saale 1929.

Krejcar 1575

744. Av. i rev. jako Schrötter, str. 79, č. 1232
0,9107 g; Ø 17,0 mm

III. HORNÍ LUŽICE

Město Zhořelec

Peníz 15.–16. stol.

745. Jako Mikš,¹⁹ str. 209, č. 17
0,3967 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,132
746. Jako Mikš, str. 209, č. 15
0,3052 g; Ø 12,6 mm; jakost 0,113
747. Av.: poměrně malá gotická písmena GOR v kruhu a čtverci z linek, pod. jako Castelin 1932, str. 71, č. 1
Rev.: otřelý a zcela nečitelný
0,2873 g; Ø 14,2 mm

748. Jako Mikš, str. 209, č. 15
0,2636 g; Ø 12,5 mm; jakost 0,108
749. Patrně jako Mikš, str. 209, č. 18, ale koruna je v kruhu. Mince je velmi otřelá
0,2601 g; Ø 13,5 mm

750. Av.: poměrně drobná gotická písmena GOR v kruhu a ve čtverci z linek
Rev.: pro otřelost naprosto nečitelný
0,2305 g; Ø 13,1 mm

751. Av.: poměrně drobná gotická písmena GOR v kruhu a ve čtverci z linek
Rev.: poměrně malá koruna, dole prohnutá, téměř úplně otřelá
0,1775 g; Ø 13,2 mm

IV. KLADSKO

Peníz ražený po r. 1450 (tzv. český peníz)

752. Jako Friedensburg,²⁰ str. 9, č. 467
0,2870 g; Ø 12,0 mm; jakost 0,138

¹⁹ Mikš, O.: Nález v Mělníku r. 1946. NČČsl 19, 1950, s. 205–211.

²⁰ Friedensburg, F.: Die schlesischen Münzen des Mittelalters. Breslau 1931. Friedensburg klade minci do r. 1437. Po prvé zařadila tento peníz do doby po r. 1450 Nohejlová-Prátová, E.: Mincovníctví Jiřího z Poděbrad. ČNM 129, 1960, s. 47.

V. DOLNÍ RAKOUSY

Maxmilián I. (1493–1519)

Mincovna Vídeň

Mincmistr Bernhard Beheim

Zweier ražený po roce 1510

753. Jako Luschin²¹, str. 445, č. 74
0,3874 g; Ø 17,6 mm

Zeměpanské mincování

Mincovna Vídeň nebo Vídeňské Nové Město

Mincmistr Hans Schwarz

Zweier nebo fenik 1519

754. Ražba mincovního družstva (Wiener Hausgenossenschaft). Luschin, str. 72; M. A.²² str. 6, tab. 1, č. 33
0,3172 g; Ø 13,9 mm

Ferdinand I. (1521–1564)

Mincovna Vídeň

Zweier nebo fenik 1522

755. Jako Markl,²³ str. 16, č. 151; M. A., str. 7, tab. 1, č. 29

0,2259 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,266

756. Jako Markl, str. 16, č. 151; M. A., str. 7, avšak velmi otřelý
0,2234 g; Ø 14,0 mm

Mincmistr Thomas Beheim

Zweier 1530

757. Jako Markl, str. 195, č. 1853; M. A., str. 13
0,6212 g; Ø 16,6 mm

Zweier 1531

Jako Markl, str. 195, č. 1853; M. A., str. 14

758. 0,6612 g; Ø 16,6 mm

759. 0,5724 g; Ø 15,8 mm

760. 0,5154 g; Ø 15,5 mm

Zweier 1534

²¹ Luschin, A.: Das Münzwesen in Österreich ob und unter der Enns im ausgehenden Mittelalter. Jahrbuch des Vereines für Landeskunde von Niederösterreich 1916/1917, zvl. otisk.

²² Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 6 však uvádí pouze 2fenik.

²³ Markl, M.: Die Münzen, Medaillen und Prägungen mit Namen und Titel Ferdinand I. Prag 1896.

761. Jako Markl, str. 195, č. 1853; M. A., str. 17
0,4985 g; Ø 17,0 mm

Zweier 153.

762. Jako Markl, str. 195, č. 1853
0,4263 g; Ø 16,2 mm

Zweier 15.

763. Letopočet zcela nečitelný a proto nelze minci blíže určit
0,6286 g; Ø 15,5 mm

Fenik 1527

Jako Markl, str. 195, č. 1854; M. A., str. 10

764. 0,3429 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,326

765. 0,3396 g; Ø 13,5 mm

Fenik 1528

766. Jako Markl, str. 195, č. 1855; M. A., str. 11
0,3129 g; Ø 13,0 mm

Fenik 1529

767. M. A., str. 12

0,2062 g; Ø 12,7 mm

Fenik 1539

768. M. A., str. 22

0,3483 g; Ø 14,0 mm

Mincmistr Andrae Hartmann

Dreier 1556

769. M. A., str. 39

2,3124 g; Ø 21,2 mm

Maxmilián II. (1564–1576)

Mincovna Vídeň

Mincmistr Andrae Hartmann

2krejcar 1571

770. M. A., str. 56

1,3781 g; Ø 20,0 mm

VI. HORNÍ RAKOUSY

Ferdinand I. (1521–1564)

Mincovna Linec

Mincmistr Hans Stengl

Fenik 1527

Jako Markl, str. 56, č. 557

771. 0,3644 g; Ø 13,3 mm

772. 0,3529 g; Ø 13,9 mm

773. 0,3143 g; Ø 13,0 mm; jakost 0,126

Fenik 1528

Jako Markl, str. 56, č. 557

774. 0,3854 g; Ø 12,9 mm

775. 0,2563 g; Ø 13,4 mm

Fenik 1529

776. Jako Markl, str. 56, č. 557
0,3123 g; Ø 14,0 mm

Fenik 152.

777. Jako Markl, str. 56, č. 557, poslední číslice letopočtu však nečitelná
0,4144 g; Ø 13,9 mm

Fenik 1531

Jako Markl, str. 56, č. 557

778. 0,3628 g; Ø 13,7 mm

779. Část mince je ulomena
0,2179 g; Ø 14,2 mm

Fenik 1532

Jako Markl, str. 56, č. 557

780. 0,4057 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,226

781. 0,3504 g; Ø 14,1 mm

782. 0,2804 g; Ø 12,9 mm

Fenik 1533

Jako Markl, str. 56, č. 557

783. 0,3286 g; Ø 11,3 mm

784. 0,3164 g; Ø 12,3 mm

785. 0,3011 g; Ø 15,7 mm

Fenik 1534

786. Jako Markl, str. 56, č. 557
0,3646 g; Ø 13,8 mm

Mincmistr Ruprecht Puellacher

Fenik 1536

787. Jako Markl, str. 56, č. 557
0,3833 g; Ø 12,3 mm

Fenik 1537

Jako Markl, str. 56, č. 557

788. 0,4225 g; Ø 13,9 mm

789. 0,3701 g; Ø 14,6 mm

790. 0,3108 g; Ø 12,4 mm

791. 0,2828 g; Ø 14,0 mm

Fenik 1538

Jako Markl, str. 56, č. 557

792. 0,3687 g; Ø 13,5 mm

793. 0,2800 g; Ø 15,1 mm

Fenik 1539

Jako Markl, str. 56, č. 557

794. 0,2857 g; Ø 13,3 mm

795. 0,2565 g; Ø 13,7 mm

Mincmistr Ruprecht a Wolfgang Puellacher

3krejcar 1556

796. M. A., str. 39

2,3036 g; Ø 20,7 mm

Fenik 1556

797. Jako Markl, str. 56, č. 557
0,3167 g; Ø 13,6 mm

VII. ŠTÝRSKO

Ferdinand I. (1521–1564)

Mincovna Štýrský Hradec

Mincmistr Hans Weizlmann

Fenik 1527

Jako Markl, str. 192, č. 1830; M.–A., str. 10

798. 0,2937 g; Ø 12,6 mm; jakost 0,266

799. 0,2326 g; Ø 13,6 mm

Fenik 1528

800. Jako Markl, str. 192, č. 1831; M.–A., str. 11
0,3257 g; Ø 11,9 mm

Fenik 1530

Jako Markl, str. 192, č. 1831; M.–A., str. 13

801. 0,4189 g; Ø 15,4 mm; jakost 0,244

802. 0,3547 g; Ø 15,7 mm

Fenik 1531

803. Jako Markl, str. 192, č. 1831; Pichler, str. 134, č. 17; M.–A., str. 14
0,3059 g; Ø 13,4 mm

Fenik 1532

804. Jako Markl, str. 192, č. 1831; Pichler, str. 135, č. 21; M.–A., str. 15
0,3007 g; Ø 13,1 mm

Mincmistr Otto Wolf

Fenik 1536

805. Jako Markl, str. 192, č. 1831; M.–A., str. 19
0,3291 g; Ø 12,2 mm

Fenik 1537

806. Jako Markl, str. 192, č. 1831; Pichler, str. 136, č. 32; M.–A., str. 20
0,2893 g; Ø 15,2 mm

Fenik 15.

807. Jako Markl, str. 192, č. 1831, avšak poslední 2 číslice letopočtu nejsou čitelné. Na minci je dvojráz
0,3141 g; Ø 13,6 mm

Karel (1564–1590)

Mincovna Štýrský Hradec

Mincmistr Andreas Pelitzer

- Fenik 1576
808. Jako Pichler,²⁴ str. 144, č. 18; M.–A., str. 61
0,3719 g; Ø 12,7 mm
- Fenik 1577
809. Pichler, str. 144, č. 18 uvádí tento fenik s letopočtem 1577, nebo str. 145, č. 23 s letopočtem 1578; M.–A., str. 63
0,3824 g; Ø 13,7 mm
810. Jako č. 809
0,2721 g; Ø 13,0 mm
- Fenik 1578
811. Jako Pichler, str. 145, č. 23
0,3414 g; Ø 15,5 mm
- Mincmistr Andreas Pelitzer nebo Hans Lasanz
Fenik asi 1580
812. Letopočet nad znakem leží z větší části mimo střížek a proto časové určení ražby není naprosto spolehlivé. Pravděpodobně jako Pichler, str. 146, č. 30; M.–A., str. 66
0,2635 g; Ø 13,0 mm
- Mincmistr Hans Lasanz
Fenik 1581
813. Pichler, str. 146, č. 30 uvádí tento typ s letopočtem 1580; M.–A., str. 67
0,2744 g; Ø 13,2 mm
- Fenik 1582
814. Pichler, str. 146, č. 30 uvádí tento typ s letopočtem 1580; M.–A., str. 68
0,3227 g; Ø 12,2 mm
- Fenik 1583
815. Jako Pichler, str. 146, č. 35; M.–A., str. 69. Na minci je dvojráz. Razidlo však bylo na střížek položeno vždy v téměř směru, a proto horní část ražby s letopočtem je dobře čitelná
0,3182 g; Ø 13,3 mm
- Fenik 1584
816. Pichler, str. 147, č. 40 uvádí tento

²⁴ Pichler, F.: Repertorium der steierischen Münzkunde. Graetz 1875.

- typ s letopočtem 1585; M.–A., str. 70
0,2471 g; Ø 13,1 mm
- Fenik 1585
817. Jako Pichler, str. 147, č. 40; M.–A., str. 71
0,3275 g; Ø 13,5 mm
- Fenik – letopočet nečitelný
818. Vzhledem k otřelosti mince v místě letopočtu není přesné určení možné
0,3292 g; Ø 13,4 mm
819. Ražba je značně porušena dvojrázem a letopočet již mimo střížek
0,3128 g; Ø 13,5 mm
820. Vzhledem k otřelosti mince v místě letopočtu není přesné určení možné
0,2945 g; Ø 12,7 mm

VIII. KORUTANY

- Ferdinand I. (1521–1564)
Mincovna Celovec
Fenik 1530
Jako Markl, str. 157, č. 1494; M.–A., str. 13; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
821. 0,3533 g; Ø 14,5 mm; jakost 0,194
822. 0,3137 g; Ø 13,9 mm
823. 0,2758 g; Ø 13,0 mm
824. 0,2613 g; Ø 13,0 mm
825. 0,2515 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,294
- Fenik 1532
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 15; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
826. 0,3665 g; Ø 13,7 mm
827. 0,3516 g; Ø 13,7 mm
828. 0,3000 g; Ø 15,2 mm
- Fenik 1533
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 16; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
829. 0,4033 g; Ø 13,5 mm
830. 0,3312 g; Ø 14,2 mm
831. 0,3173 g; Ø 14,8 mm
832. 0,3126 g; Ø 13,2 mm
- Fenik 1534
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 17; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
833. 0,3207 g; Ø 12,7 mm
834. 0,2989 g; Ø 14,3 mm

835. 0,2698 g; Ø 12,4 mm
836. 0,1850 g; Ø 11,6 mm
- Fenik 1537
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M. A., str. 20; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
837. 0,3164 g; Ø 12,2 mm
838. 0,2944 g; Ø 11,2 mm
- Fenik 1538
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 21; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
839. 0,3100 g; Ø 11,3 mm
840. 0,2877 g; Ø 13,6 mm
841. 0,2862 g; Ø 14,4 mm
- Fenik 1540
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 23; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
842. 0,3334 g; Ø 13,9 mm
843. 0,2886 g; Ø 13,7 mm
- Fenik 1545
844. Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 28; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
0,2896 g; Ø 12,4 mm
- Fenik 1548
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 31; štít jako M.–A., tab. 3, č. 24, avšak po stranách dovnitř prohnutý
845. 0,2149 g; Ø 14,7 mm
846. 0,2633 g; Ø 15,0 mm
- Fenik 1550
847. Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 33; štít jako M.–A., tab. 3, č. 24, ale po str. dovnitř prohnutý
0,3226 g; Ø 13,8 mm
- Fenik 1551
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 34; štít jako M.–A., tab. 3, č. 24, avšak po stranách dovnitř prohnutý
848. 0,2842 g; Ø 12,9 mm
849. Letopočet nad štítem pouze ve tvaru posledních dvou číslic
0,2426 g; Ø 13,6 mm
- Fenik 1556
850. Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 39; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24. Letopočet ve tvaru posledních dvou číslic
0,2102 g; Ø 12,4 mm

- Fenik 1558
851. Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 41; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
0,2698 g; Ø 13,5 mm
- Fenik 1561
852. Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 44; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24. Letopočet ve formě dvou posledních číslic
0,3292 g; Ø 12,8 mm
- Fenik 1563
Jako Markl, str. 157, č. 1493; M.–A., str. 46; typ štítu jako M.–A., tab. 3, č. 24
853. 0,3277 g; Ø 12,3 mm
854. 0,2313 g; Ø 12,3 mm
- Karel (1564–1590)
Mincovna Celovec
Fenik 1572
855. M.–A., str. 57; typ štítu jako M.–A., tab. 8, č. 45, avšak nahoře celý letopočet
0,2668 g; Ø 13,0 mm
- Fenik 1574
856. M.–A., str. 59; typ štítu jako M.–A., tab. 8, č. 45
0,3017 g; Ø 12,0 mm
- Fenik 1575
M.–A., str. 60; typ štítu jako M.–A., tab. 8, č. 45
857. 0,3421 g; Ø 12,0 mm
858. 0,3233 g; Ø 15,2 mm
- Mincmistr Balthasar Veßmair
Fenik 1576
M.–A., str. 61; typ štítu jako M.–A., tab. 8, č. 45
859. 0,3790 g; Ø 14,7 mm
860. 0,3711 g; Ø 14,1 mm
861. 0,3191 g; Ø 14,4 mm
- Fenik 1577
M.–A., str. 63; typ štítu jako M.–A., tab. 8, č. 45
862. 0,3847 g; Ø 13,8 mm
863. 0,3193 g; Ø 14,1 mm
- Fenik 1578
864. M.–A., str. 64; typ štítu jako M.–A., tab. 8, č. 45
0,4199 g; Ø 14,1 mm

Fenik 157.

865. Jako M.-A., tab. 8, č. 45, avšak druhá číslice z dvojčíslí označujícího letopočet není čitelná
0,2790 g; Ø 12,4 mm

Mincmistr Balthasar Geitzköfler

Fenik 1581

M.-A., str. 67; typ štítu jako M.-A., tab. 8, č. 45

866. 0,3101 g; Ø 12,6 mm

867. 0,2245 g; Ø 13,2 mm

Fenik 1583

M.-A., str. 69; typ štítu jako M.-A., tab. 8, č. 45

868. 0,3114 g; Ø 12,6 mm

869. 0,2963 g; Ø 13,2 mm

Fenik 1584

870. M.-A., str. 70; typ štítu jako M.-A., tab. 8, č. 45
0,3803 g; Ø 12,9 mm

Fenik 1585

M.-A., str. 71; typ štítu jako M.-A., tab. 8, č. 45

871. 0,3390 g; Ø 12,5 mm

872. 0,2783 g; Ø 11,4 mm

873. 0,2505 g; Ø 11,1 mm

Fenik 1587

M.-A., str. 73; typ štítu jako M.-A., tab. 8, č. 45

874. 0,4295 g; Ø 12,9 mm

875. 0,3158 g; Ø 11,2 mm

Fenik 1589

876. M.-A., str. 75; typ štítu jako M.-A., tab. 8, č. 45
0,2307 g; Ø 12,8 mm

Fenik – letopočet nečitelný
Štít jako M.-A., tab. 8, č. 45

877. 0,3596 g; Ø 13,0 mm

878. 0,3320 g; Ø 12,4 mm

879. 0,2953 g; Ø 12,2 mm

880. 0,2912 g; Ø 15,3 mm

881. 0,2722 g; Ø 13,4 mm

IX. TYROLY

Ferdinand I. (1521–1564)

Mincovna Hall

Mincmistr Ulrich Ursentaler a Thomas Kruppp

Krejcar bez letopočtu (z let 1558–1564)

M.-A., str. 5, avšak

Av.: kříž, rozdělený ondřejským křížem
Opis: + FER:D: G:RO:IP:S:A:G
H:B:R

Rev.: dvouhlavá orlice

Opis: + INF:HIS:AR:AV:D:B:CO
TIR

882. 1,0661 g; Ø 16,6 mm

883. 0,9065 g; Ø 16,6 mm

884. 0,8860 g; Ø 18,5 mm

885. 0,8100 g; Ø 16,3 mm

Ferdinand (1564–1595)

Mincovna Hall

Mincmistr Jakob Berdorf (1577–1599)

3krejcar bez letopočtu

886. Av.: arcivévodovo poprsí

Opis: ... ERDIN (3): D:

G:AR:AVS:

Rev.: 3 znaky

Opis: DVX:BVR:COM:TI-

ROLI (konec opisu není

čitelný)

2,3355 g; Ø 21,4 mm

887. Av.: jako Chýňava,²⁵ č. 275

Rev.: jako Chýňava, č. 268

2,3506 g; Ø 21,7 mm

Mincmistr Thomas Kruppp (1564 až 1577) a Jakob Berdorf (1577–1599)

Krejcar bez letopočtu

888. Av.: FERDIN:D:G:AR:AVS

Rev.: DVX:BVR:COM:TIR

0,8724 g; Ø 16,7 mm

889. Av.: FER:D:G:ARD:AVS

Rev.: ... DVX ... BVR

..COM..TIR

0,8608 g; Ø 16,0 mm

X. ARCIBISKUPSTVÍ SALCBURK

Leonhard von Keutschach (1495–1519)

Zweier 1514

Jako Bernhart – Roll I,²⁶ str. 21, č. 526

890. 0,6921 g; Ø 16,8 mm; jakost 0,417

891. 0,6434 g; Ø 16,8 mm

²⁵ Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě, s. 259.

²⁶ Bernhart, M. – Roll, K.: Die Münzen und Medaillen des Erzstiftes Salzburg München 1930.

892. 0,5801 g; Ø 16,8 mm; jakost 0,522

893. 0,4386 g; Ø 18,2 mm

Zweier 1517

894. Jako Bernhart – Roll I, str. 21, č. 529

0,4884 g; Ø 16,2 mm

Zweier 1518

Jako Bernhart – Roll I, str. 21, č. 530

895. 0,6620 g; Ø 16,4 mm

896. 0,6094 g; Ø 17,2 mm

897. 0,3159 g; Ø 16,0 mm; jakost 0,346

Zweier 1519

898. Jako Bernhart – Roll I, str. 22, č. 531

0,4845 g; Ø 16,5 mm

Fenik 1514

899. Jako Bernhart – Roll I, str. 22, č. 541

0,3307 g; Ø 14,2 mm

Fenik 1515

900. Jako Bernhart – Roll I, str. 22, č. 542

0,2671 g; Ø 13,6 mm

Matthäus Lang von Wellenburg (1519–1540)

Zweier 1520

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 746

901. 0,6923 g; Ø 16,5 mm; jakost 0,274

902. 0,6620 g; Ø 16,4 mm

903. 0,5782 g; Ø 16,8 mm

Zweier 1524

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 750

904. 0,5424 g; Ø 16,0 mm

905. 0,5412 g; Ø 15,5 mm

906. 0,5201 g; Ø 16,0 mm

Zweier 1525

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 751

907. 0,5163 g; Ø 15,8 mm

908. 0,4482 g; Ø 16,9 mm

909. 0,3789 g; Ø 15,5 mm; jakost 0,408

Zweier 1527

910. Jako Bernhart – Roll I, str. 45 č. 753

0,4877 g; Ø 15,9 mm

Zweier 1528

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 754

911. 0,6112 g; Ø 14,6 mm

912. 0,4363 g; Ø 17,1 mm

Zweier 1529

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 755

913. 0,6617 g; Ø 15,9 mm

914. 0,6065 g; Ø 16,1 mm

915. 0,5340 g; Ø 16,6 mm

916. 0,4230 g; Ø 16,7 mm

917. 0,4221 g; Ø 16,1 mm

Zweier 152.

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 746–755

918. 0,6579 g; Ø 16,5 mm

919. 0,5387 g; Ø 16,1 mm

920. 0,5187 g; Ø 16,9 mm

Zweier 1530

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 756

921. 0,4683 g; Ø 16,0 mm

922. 0,4347 g; Ø 16,0 mm

923. 0,4215 g; Ø 15,8 mm

Zweier 1531

924. Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 757

0,5417 g; Ø 15,9 mm

Zweier 1532

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 758

925. 0,5508 g; Ø 15,8 mm

926. 0,4834 g; Ø 14,9 mm

Zweier 1534

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 760

927. 0,5239 g; Ø 11,8 mm; jakost 0,427

928. 0,4371 g; Ø 16,9 mm

Zweier 1535

Jako Probszt,²⁷ str. 80, č. 292

929. 0,6120 g; Ø 16,0 mm

930. 0,6044 g; Ø 15,9 mm

931. 0,5790 g; Ø 15,6 mm

Jako Bernhart – Roll I, str. 45, č. 761

932. 0,5415 g; Ø 15,4 mm

933. 0,4995 g; Ø 16,2 mm

934. 0,4929 g; Ø 15,7 mm

Zweier 153. (z let 1530–1535)

935. Jako Bernhart – Roll, str. 45, č. 756–761

0,5735 g; Ø 15,2 mm

Zweier – letopočet nečitelný (z let 1519–1535)

²⁷ Probszt, G.: Die Münzen Salzburgs. 2. vyd. Bäle/Graz 1975.

936. Jako Bernhart – Roll, str. 44–45, č. 745–761
0,5702 g; Ø 15,4 mm

Zweier 1536

Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č. 762

937. 0,5188 g; Ø 15,5 mm

938. 0,4735 g; Ø 15,7 mm

939. 0,4556 g; Ø 16,3 mm

940. 0,4097 g; Ø 16,4 mm

941. 0,3610 g; Ø 14,9 mm

Zweier 1537

Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č. 764

942. 0,6541 g; Ø 15,7 mm; jakost 0,361

943. 0,5807 g; Ø 15,2 mm

944. 0,5226 g; Ø 15,5 mm

945. 0,5012 g; Ø 16,4 mm; jakost 0,381

946. 0,4535 g; Ø 14,2 mm

947. 0,4442 g; Ø 16,5 mm

948. 0,4438 g; Ø 16,2 mm; jakost 0,362

949. Letopočet má však plný tvar 4 číslic²⁸

0,5169 g; Ø 16,1 mm

950. Letopočet má však plný tvar 4 číslic

0,4529 g; Ø 15,5 mm

Zweier 1538

Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č. 765

951. 0,6753 g; Ø 15,5 mm

952. 0,5897 g; Ø 15,9 mm

953. 0,5885 g; Ø 14,4 mm

954. 0,5484 g; Ø 15,7 mm

955. 0,4434 g; Ø 14,6 mm

Zweier 1539

Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č. 766

956. 0,5923 g; Ø 15,9 mm

957. 0,5611 g; Ø 15,4 mm

958. 0,5150 g; Ø 15,5 mm

959. 0,5081 g; Ø 15,4 mm

960. 0,5080 g; Ø 15,7 mm

961. 0,4672 g; Ø 15,3 mm

962. 0,4540 g; Ø 16,3 mm

Zweier 153. (z let 1536–1539)

Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č. 762–766; poslední číslice letopočtu uve-

²⁸ Bernhart, M. – Roll, K.: Die Münzen und Medaillen des Erzstiftes Salzburg, ani Probszt, G.: Die Münzen Salzburgs neuvádějí zweier s letopočtem 1537 ve tvaru čtyř číslic.

deného ve formě dvojčíslí není čitelná

963. 0,5298 g; Ø 16,0 mm

964. 0,4157 g; Ø 15,6 mm

Zweier 1540

Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č. 767

965. 0,6274 g; Ø 15,9 mm

966. 0,5745 g; Ø 14,8 mm

967. 0,5704 g; Ø 15,0 mm

968. 0,5443 g; Ø 16,6 mm

969. 0,4568 g; Ø 15,1 mm

Zweier – letopočet nečitelný

Jako Bernhart – Roll I, str. 44–46, č.

745–767

970. 0,6002 g; Ø 16,8 mm

971. 0,5546 g; Ø 16,0 mm

972. 0,5480 g; Ø 16,2 mm

973. 0,5415 g; Ø 14,7 mm

974. 0,5175 g; Ø 15,4 mm

975. 0,4986 g; Ø 15,4 mm

976. 0,4876 g; Ø 16,4 mm

977. 0,4637 g; Ø 16,2 mm

978. 0,4196 g; Ø 16,2 mm

979. 0,4164 g; Ø 16,4 mm

980. 0,3128 g; Ø 17,0 mm

Fenik 1520

981. Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č.

770

0,2941 g; Ø 13,6 mm

Fenik 1523

982. Jako Bernhart – Roll I, str. 46, č.

773

0,3825 g; Ø 13,2 mm

Fenik 1527

983. Jako Bernhart – Roll I, str. 47, č.

776

0,2497 g; Ø 12,1 mm

Fenik 1532

984. Jako Bernhart – Roll I, str. 47, č.

781

0,3867 g; Ø 14,1 mm; jakost 0,241

Fenik 1536

985. Jako Bernhart – Roll I, str. 47, č.

785

0,2569 g; Ø 14,0 mm; jakost 0,227

Arnošt Bavorský (1540–1554)

Zweier 1540

Jako Bernhart – Roll I, str. 57, č. 886

986. 0,5650 g; Ø 16,0 mm

987. 0,5645 g; Ø 14,5 mm; jakost 0,534

988. 0,5276 g; Ø 15,3 mm

989. 0,3771 g; Ø 15,6 mm

Zweier 1541

Jako Bernhart – Roll I, str. 57, č. 887

990. 0,6711 g; Ø 15,2 mm

991. 0,4386 g; Ø 15,4 mm

992. 0,4267 g; Ø 15,9 mm

Zweier 1546

993. Jako Bernhart – Roll I, str. 57, č.

891

0,4871 g; Ø 15,8 mm

Zweier 1547

Jako Bernhart – Roll I, str. 57, č. 892

994. 0,5610 g; Ø 16,4 mm

995. 0,5566 g; Ø 15,5 mm

996. 0,5266 g; Ø 15,6 mm

Zweier 1549

Jako Bernhart – Roll I, str. 57, č. 894

997. 0,5044 g; Ø 15,6 mm

998. 0,4523 g; Ø 15,4 mm

Zweier 154.

999. Jako Bernhart – Roll I, str. 57, č.

886–894

0,5645 g; Ø 15,9 mm; jakost 0,526

Zweier 1550

Jako Bernhart – Roll I, str. 57, č. 895

1 000. 0,4799 g; Ø 15,6 mm

1 001. 0,4532 g; Ø 16,4 mm

1 002. 0,4250 g; Ø 17,2 mm

1 003. 0,3916 g; Ø 15,8 mm

Zweier 1551

Jako Bernhart – Roll I, str. 58, č. 896

1 004. 0,5725 g; Ø 16,5 mm

1 005. 0,5097 g; Ø 16,3 mm

1 006. 0,3854 g; Ø 16,4 mm

Zweier 1552

Jako Bernhart – Roll I, str. 58, č. 897

1 007. 0,3993 g; Ø 16,3 mm

1 008. 0,3500 g; Ø 16,3 mm

Zweier 1553

Jako Bernhart – Roll I, str. 58, č. 898

1 009. 0,6277 g; Ø 14,9 mm

1 010. 0,5766 g; Ø 15,3 mm

1 011. 0,3937 g; Ø 16,0 mm

Zweier 1554

Jako Bernhart – Roll I, str. 58, č. 899

1 012. 0,4648 g; Ø 16,1 mm

1 013. 0,4627 g; Ø 16,2 mm

1 014. 0,4143 g; Ø 16,3 mm

1 015. 0,4082 g; Ø 17,1 mm

Zweier – letopočet nečitelný

Jako Bernhart – Roll I, str. 57–58, č. 886–899

1 016. 0,6307 g; Ø 16,7 mm

1 017. 0,5944 g; Ø 15,6 mm

1 018. 0,5439 g; Ø 16,4 mm

1 019. 0,5263 g; Ø 14,4 mm

1 020. 0,5034 g; Ø 15,6 mm

1 021. 0,4378 g; Ø 16,0 mm

1 022. 0,3444 g; Ø 15,3 mm

Fenik 1544

1 023. Jako Bernhart – Roll I, str. 58, č.

903

0,3385 g; Ø 13,5 mm

Fenik 1545

1 024. Jako Bernhart – Roll I, str. 58, č.

904

0,2955 g; Ø 12,7 mm

Fenik 154.

1 025. Jako Bernhart – Roll I, str. 58, č.

900–907

0,2469 g; Ø 12,6 mm

Michael von Kuenburg (1554–1560)

Zweier 1555

Jako Bernhart – Roll I, str. 64, č. 967

1 026. 0,7259 g; Ø 16,5 mm; jakost 0,374

1 027. 0,5154 g; Ø 15,5 mm

1 028. 0,4937 g; Ø 15,8 mm

1 029. 0,4850 g; Ø 16,1 mm

1 030. 0,4510 g; Ø 15,7 mm

1 031. 0,4105 g; Ø 16,2 mm; jakost 0,347

Zweier 1557

Jako Bernhart – Roll I, str. 64, č. 969

1 032. 0,5879 g; Ø 15,6 mm

1 033. Část mince je ulomena

0,3479 g; Ø 16,1 mm

Zweier 1558

Jako Bernhart – Roll I, str. 64, č. 970

1 034. 0,4073 g; Ø 16,6 mm

1 035. Část mince je ulomena

0,3596 g; Ø 15,0 mm

Zweier 1559

Jako Bernhart – Roll I, str. 64, č. 971

1 036. 0,5901 g; Ø 14,9 mm

1 037. 0,3356 g; Ø 16,2 mm

Zweier – letopočet nečitelný
Jako Bernhart – Roll I, str. 64, č. 967–971

1 038. 0,6208 g; Ø 16,2 mm
1 039. 0,5677 g; Ø 15,9 mm
1 040. 0,5210 g; Ø 16,2 mm
1 041. Proražený
0,5021 g; Ø 14,2 mm
1 042. 0,4921 g; Ø 17,4 mm
1 043. 0,4409 g; Ø 15,8 mm
1 044. 0,4212 g; Ø 16,8 mm
1 045. 0,3631 g; Ø 17,1 mm
1 046. 0,2789 g; Ø 16,7 mm

Fenik 1558

1 047. Jako Bernhart – Roll I, str. 64, č. 973
0,4572 g; Ø 14,5 mm

Jan Jakub Khuen von Bela-
si-Lichtenberg (1560–1586)

Zweier 1562

Jako Bernhart – Roll I, str. 87, č. 1197

1 048. 0,5632 g; Ø 14,5 mm
1 049. 0,4893 g; Ø 15,0 mm

Zweier 1563

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1198

1 050. 0,4471 g; Ø 14,6 mm
1 051. 0,4341 g; Ø 15,4 mm
1 052. 0,3065 g; Ø 15,9 mm

Zweier 1564

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1199

1 053. 0,5515 g; Ø 15,1 mm
1 054. 0,5267 g; Ø 13,9 mm
1 055. 0,5019 g; Ø 15,0 mm
1 056. 0,4406 g; Ø 15,2 mm
1 057. 0,4163 g; Ø 15,8 mm

Zweier 1565

1 058. Malá část mince na okraji je ulo-
mena. Jako Bernhart – Roll I, str.
88, č. 1 200
0,4082 g; Ø 15,1 mm

Zweier 1566

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1201

1 059. 0,6256 g; Ø 15,3 mm
1 060. 0,5181 g; Ø 14,8 mm
1 061. 0,4990 g; Ø 14,7 mm
1 062. 0,4350 g; Ø 16,0 mm
1 063. 0,4343 g; Ø 15,8 mm
1 064. 0,4298 g; Ø 14,0 mm

Zweier 1567

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1202

1 065. 0,5991 g; Ø 15,6 mm; jakost 0,387
1 066. 0,5880 g; Ø 14,6 mm
1 067. 0,5659 g; Ø 15,4 mm
1 068. 0,4757 g; Ø 14,7 mm; jakost 0,424
1 069. 0,4560 g; Ø 15,5 mm
1 070. 0,4247 g; Ø 15,3 mm
1 071. 0,4045 g; Ø 15,3 mm
1 072. 0,3279 g; Ø 13,2 mm; jakost 0,274

Zweier 1568

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1203

1 073. 0,6125 g; Ø 16,1 mm
1 074. 0,5665 g; Ø 15,0 mm
1 075. Na minci je dvojráz
0,4886 g; Ø 15,5 mm

Zweier 1569

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1204

1 076. 0,6884 g; Ø 15,9 mm
1 077. 0,5170 g; Ø 15,3 mm
1 078. 0,4486 g; Ø 15,2 mm

Zweier 1571

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1206

1 079. 0,5293 g; Ø 15,3 mm
1 080. 0,5288 g; Ø 15,8 mm
1 081. 0,4886 g; Ø 14,1 mm
1 082. 0,4010 g; Ø 13,6 mm
1 083. 0,3698 g; Ø 15,3 mm

Zweier 1573

1 084. Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č.
1208
0,4438 g; Ø 14,0 mm

Zweier 1574

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1209

1 085. 0,4579 g; Ø 14,4 mm
1 086. 0,3664 g; Ø 13,4 mm

Zweier 1575

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1210

1 087. 0,4732 g; Ø 14,5 mm
1 088. 0,4398 g; Ø 14,2 mm

Zweier 1576

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1211

1 089. 0,5714 g; Ø 14,9 mm
1 090. 0,5440 g; Ø 15,4 mm
1 091. 0,4934 g; Ø 14,1 mm

Zweier 1577

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1212

1 092. 0,5885 g; Ø 15,7 mm
1 093. 0,5160 g; Ø 14,4 mm

1 094. 0,4649 g; Ø 15,9 mm; jakost 0,381

1 095. 0,4537 g; Ø 14,9 mm

1 096. 0,3713 g; Ø 14,0 mm

Zweier 1578

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1213

1 097. 0,4901 g; Ø 15,1 mm
1 098. 0,4649 g; Ø 14,1 mm; jakost 0,496
1 099. 0,4456 g; Ø 16,2 mm

Zweier 1579

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1214

1 100. 0,5638 g; Ø 15,1 mm
1 101. 0,5122 g; Ø 14,8 mm

Zweier 157.

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č.
1205–1214

1 102. 0,4974 g; Ø 15,2 mm

1 103. 0,4890 g; Ø 16,0 mm

Zweier 1580

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1215

1 104. 0,6120 g; Ø 15,0 mm
1 105. 0,5373 g; Ø 13,8 mm

Zweier 1581

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1216

1 106. 0,5528 g; Ø 14,2 mm
1 107. 0,5406 g; Ø 14,7 mm
1 108. 0,5259 g; Ø 14,6 mm
1 109. 0,4968 g; Ø 14,6 mm

Zweier 1582

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1217

1 110. 0,5739 g; Ø 14,5 mm
1 111. 0,4890 g; Ø 14,2 mm
1 112. 0,4868 g; Ø 14,9 mm
1 113. 0,4791 g; Ø 14,2 mm

Zweier 1584

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1219

1 114. 0,5809 g; Ø 15,3 mm
1 115. 0,4829 g; Ø 15,0 mm
1 116. 0,3858 g; Ø 15,8 mm

Zweier – letopočet nečitelný

Jako Bernhart – Roll I, str. 87–88, č.
1194–1222

1 117. 0,6028 g; Ø 15,1 mm
1 118. 0,5575 g; Ø 15,5 mm
1 119. 0,5031 g; Ø 15,1 mm
1 120. 0,4945 g; Ø 15,5 mm
1 121. 0,4562 g; Ø 15,0 mm
1 122. 0,4290 g; Ø 16,5 mm²⁹

1 123. 0,4081 g; Ø 14,8 mm

1 124. 0,4022 g; Ø 15,1 mm

1 125. 0,3941 g; Ø 15,3 mm

1 126. 0,3243 g; Ø 14,9 mm

Fenik 1561

Jako Bernhart – Roll I, str. 88, č. 1223

1 127. 0,2773 g; Ø 13,0 mm
1 128. 0,2418 g; Ø 13,5 mm

Wolfgang Theoderich von
Raitenau-Langenstein (1587–
1612)

Zweier 1588

Jako Bernhart – Roll I, str. 140, č. 1824

1 129. 0,4577 g; Ø 14,1 mm
1 130. 0,4403 g; Ø 15,2 mm; jakost 0,392

Zweier 1590

Jako Bernhart – Roll I, str. 140, č. 1826

1 131. 0,5884 g; Ø 14,5 mm
1 132. 0,5253 g; Ø 13,4 mm

Zweier 1591

Jako Bernhart – Roll I, str. 140, č. 1827

1 133. 0,6045 g; Ø 15,4 mm; jakost 0,287
1 134. 0,5500 g; Ø 14,9 mm
1 135. 0,4761 g; Ø 14,5 mm

Zweier – letopočet nečitelný (podle
obrazového ztvárnění z let 1587–1598)

Jako Bernhart – Roll I, str. 140, č. 1822–
1834

1 136. 0,5024 g; Ø 15,6 mm

1 137. 0,4979 g; Ø 13,5 mm

XI. POLSKO

Kazimír (1447–1492)

Mincovna Krakov

Královský pokladník P. Kurozwencki

Půlgroš ražený od r. 1479

1 138. Jako Gumowski³⁰, str. 102, č.
451

0,8644 g; Ø 19,4 mm

Jan Albert (1492–1501)

Mincovna Krakov

Královský pokladník P. Kurozwencki

Půlgroš ražený do r. 1499

Jako Gumowski, str. 103, č. 467

²⁹ Poloha dolních znakových štítků je však
obrácená, tj. znak s pantherem je heraldicky
vpravo a znak s věží vlevo.

³⁰ Gumowski, M.: Handbuch der
polnischen Numismatik. Graz 1960.

1 139. 0,9038 g; Ø 17 mm; jakost 0,492

1 140. 0,8544 g; Ø 17,4 mm

Alexander (1501–1506)

Mincovna Krakov

Správce mincovny H. Slakers

Půlgroš

Jako Gumowski, str. 103, č. 469

1 141. 0,9998 g; Ø 18,2 mm; jakost 0,597

1 142. 0,9439 g; Ø 18,4 mm

1 143. 0,9130 g; Ø 18,2 mm

1 144. 0,8075 g; Ø 16,8 mm; jakost 0,616

Zikmund (1506–1548)

Mincovna Krakov

Správce mincovny K. Ber

Půlgroš 1511

Jako Gumowski, str. 104, č. 480

1 145. 0,8678 g; Ø 17,6 mm

1 146. 0,8544 g; Ø 18,8 mm

XII. GDAŇSK

Štěpán Báthory (1576–1586)

Denár 1585

1 147. Jako Gumowski, str. 116, č. 786

0,3354 g; Ø 12,2 mm

Denár 1592

1 148. Jako Gumowski, str. 102, č. 786

0,3539 g; Ø 12,4 mm

Denár 1593

1 149. Jako Gumowski, str. 116, č. 786

0,4121 g; Ø 12,0 mm

XIII. MĚSTO AUGSBURG

Krejcar 1562

1 150. Saurma-Jeltsch,³¹ str. 39, č. 1475

uvádí ročník 1561; z r. 1562 však

tuto ražbu nemá

0,8988 g; Ø 17,0 mm

XIV. BÁDENSKO

Linie Bádensko – Bádenská

Filip II. (1569–1588)

1/2 batzen 1586

1 151. Jako Wielandt,³² str. 389, č. 209

³¹ Saurma-Jeltsch, H.: Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa Beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode. Berlin 1892.

³² Wielandt, F.: Badische Münz- und Geldgeschichte. Karlsruhe 1955.

1,0918 g; Ø 19,4 mm

XV. BAVORY

Bavory – Mnichov

Albert IV. Moudrý (1465–1508)

Mincovna Mnichov

1/2 batzen 1506

1 152. Av. i rev. jako Wittelsbach,³³ str.

31, č. 201b

2,1163 g; Ø 21,45 mm

XVI. MĚSTO BERLÍN

Fenik 1542

1 153. Jako Saurma-Jeltsch, str. 120, č.

4818

0,2382 g; Ø 14,65 mm

XVII. BRANIBORY

Jáchym II. (1535–1571)

Mincovna Berlín

Krejcar bez letopočtu

1 154. Av.: jako Bahrfeldt,³⁴ str. 202, č.

390g

Rev.: jako Bahrfeldt, str. 202, č.

390i

0,8978 g; Ø 17,45 mm

XVIII. BRANIBORY – ANSBACH

Kazimír a Jiří (1515–1527)

Fenik bez letopočtu

1 155. Jako Saurma-Jeltsch, str. 28, č.

1228–1230 (z let 1516, 1518,

1519)

0,2494 g; Ø 14,2 mm

Jiří Fridrich (1543–1603)

Mincovna Schwabach

Mincmistr Martin Walch

1/2 batzen 1565

1 156. Av. i rev. jako Schrötter, str. 47,

č. 902

1,2243 g; Ø 20,1 mm

Fenik 1566 (jednostranný)

1 157. Jako Schrötter, str. 54, č. 998

0,3507 g; Ø 13,45 mm

³³ Beierlein, J. P.: Die Medaillen und Münzen des gesammthaus Wittelsbach. I.–II. díl. München 1897.

³⁴ Bahrfeldt, E.: Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter den Hohenzollern bis zum grossen Kurfürsten von 1415 bis 1640. Berlin 1895.

Mincmistr Hans Khemlein

1/2 batzen 1573

1 158. Av.: jako Schrötter, str. 51, č.

957/8

Rev.: jako Schrötter, str. 51, č.

956

1,3639 g; Ø 20,15 mm

Mincovna Ansbach

Mincmistr Martin Walch

1/2 batzen 1566

1 159. Av. i rev. jako Schrötter, str. 47,

č. 908

1,2482 g; Ø 20,45 mm

XIX. DIEPHOLZ

Rudolf VII. (1473–1510)

Fenik bez letopočtu (jednostranný)

1 160. Jako Grote,³⁵ str. 265, č. 11, ale

písmena opisu jsou velmi nepřes-

ně tvarovaná a proto nezřetelná

0,3424 g; Ø 14,4 mm; jakost 0,411

XX. KURFIŘTSKÁ FALC

Fridrich II. (1508–1544–1556)

Fenik 1535

1 161. Jako Saurma-Jeltsch, str. 58, č.

2450

0,2744 g; Ø 14,45 mm

Ludvík VI. (1576–1583)

1/2 batzen 1578

1 162. Saurma-Jeltsch nemá

1,5193 g; Ø 16,6 mm; jakost 0,681

XXI. FALC – SIMMERN

Richard (1569–1598)

1/2 batzen 1576

Jako Saurma-Jeltsch, str. 48, č. 2070

1 163. 1,3580 g; Ø 19,0 mm; jakost 0,800

1 164. 1,2372 g; Ø 18,15 mm

1/2 batzen 1582

1 165. Jako Saurma-Jeltsch, str. 48, č.

2074

1,2682 g; Ø 18,7 mm

1/2 batzen 1584

1 166. Jako Saurma-Jeltsch, str. 48, č.

2076

³⁵ Grote, H.: Die Münzen der Herren von Diepholz. Münzstudien IV, 1865.

1,2036 g; Ø 19,5 mm

XXII. FALC – VELDENZ

Jiří Jan (1544–1592)

1/2 batzen 1575

1 167. Av.: jako Noss,³⁶ str. 21, č. 30a–f

Rev.: jako Noss, str. 21, č. 30d–e

1,2874 g; Ø 20,0 mm

1/2 batzen 1579

1 168. Av.: rozděl. zn. pětistá růžice,

jako Noss, str. 28, č. 48a–b

Rev.: růžice RVDOL růžice Z rů-

žice ROMA růžice IMP růžice

DEC

1,1556 g; Ø 18,9 mm

1 169. Av.: jako Noss, str. 25, č. 38b

Rev.: jako Noss, str. 25, č. 38a,

ale... RVDOLP...

1,1354 g; Ø 20,0 mm

1/2 batzen 1580

1 170. Av.: jako Noss, str. 29, č. 52a–c

Rev.: jako Noss, str. 29, č. 52b–c

1,3220 g; Ø 19,2 mm; jakost

0,852

1/2 batzen 1582

1 171. Av.: jako Noss, str. 37, č. 71a–d,

ale... DG...

Rev.: jako Noss, str. 37, č. 71a, c,

d, g, h³⁷

1,2324 g; Ø 19,2 mm

1/2 batzen 1585

1 172. Av.: jako Noss, str. 42/43, č. 87a,

b, ale... DBA...

Rev.: jako Noss, str. 42/43, č.

87b, c

1,2994 g; Ø 19,1 mm

1/2 batzen 1588

1 173. Av.: jako Noss, str. 49, č. 106a,

ale... PA.RE.D... a le-

³⁶ Noss, A.: Die Pfälzischen Münzen des Hauses Wittelsbach. IV. Bd. Pfalz – Veldenz, Pfalz – Neuburg, Pfalz – Sulzbach. München 1938.

³⁷ Noss, A.: Die Pfälzischen Münzen des Hauses Wittelsbach, tab. 1, č. 71e minci zobrazuje. Obrázek dokládá, že tu jde o ročník 1582. K uvedení ročníku 1581 v textu, který se vztahuje k příslušné minci (s. 37), došlo patrně tiskovou chybou.

topočet je nad štítem
Rev.: jako Noss, str. 49, č. 106a,
b
1,5781 g; Ø 18,5 mm; jakost
0,764
1/2 batzen 1591
1 174. Av. i rev.: jako Noss, str. 55, č.
122a
1,0547 g; Ø 19,35 mm
XXIII. FALC – ZWEIBRÜCKEN
Jan I. (1569–1604)

1/2 batzen 1587
Jako Saurma-Jeltsch, str. 47, č. 1998
1 175. 1,3528 g; Ø 18,95 mm; jakost
0,736
1 176. Dvojráz na lící straně
1,1038 g; Ø 19,95 mm
1 177. 0,9033 g; Ø 19,4 mm
1/2 batzen 1588
1 178. Jako Saurma-Jeltsch, str. 47, č.
1999
1,2848 g; Ø 19,0 mm

XXIV. MĚSTO FRANKFURT
za Maxmiliána II. (1564–1576)
1/2 batzen bez letopočtu
1 179. Av.: jako Joseph – Fellner,³⁸ str.
183, č. 240 n, o
Rev.: jako Joseph – Felner, str.
184, č. 240 k, r
1,5037 g; Ø 20,5 mm; jakost
0,806

XXV. HRAD FRIEDBERG
Jindřich II. Ogger von Hom-
burg (1570–1577)
1/2 batzen 1575
1 180. Jako Saurma – Jeltsch, str. 56, č.
2362
1,3137 g; Ø 19,15 mm; jakost
0,836
Jan Eberhard Cronberg
(1577–1617)
1/2 batzen 1592

³⁸ Joseph, P. – Fellner, E.: Die Münzen von Frankfurt am Main nebst einer münzgeschichtlichen Einleitung und mehreren Anhängen. Frankfurt a. M. 1896.

Jako Saurma – Jeltsch, str. 56, č. 2367
1 181. 1,2661 g; Ø 18,7 mm
1 182. 1,2009 g; Ø 19,1 mm
1/2 batzen 1595
1 183. Jako Saurma-Jeltsch, str. 56, č.
2370
1,1638 g; Ø 19,25 mm

**XXVI. HANAVSKO – LICHTEN-
BERG**
Filip V. (1590–1599)
1/2 batzen 1592
1 184. Jako Saurma-Jeltsch, str. 52, č.
2202
1,1067 g; Ø 19,3 mm

XXVII. HENNEBERG, hrabství
Vilém V. (1480–1559)
Fenik 1537
1 185. Jako Saurma-Jeltsch, str. 29, č.
1298
0,3581 g; Ø 14,85 mm

XXVIII. MĚSTO ISNY
3krejcar 1555
1 186. Jako Saurma-Jeltsch, str. 35, č.
1525
2,2564 g; Ø 20,85 mm

XXIX. JÜLICH – CLEVE – BERG
Vilém (1539–1592)
Stüber 1577
1 187. Jako Saurma-Jeltsch, str. 74, č.
3019
1,4566 g; Ø 20,5 mm

XXX. MĚSTO KAUFBEUREN
Mincmistr Hans Apfelfelder
3krejcar 1555
1 188. Mírně prohnutý
Av. i rev. jako Bernhart,³⁹ str. 65,
č. 226
2,1703 g; Ø 21,4 mm

XXXI. MĚSTO KEMPTEN
za Karla V. (1519–1556)
Krejcar bez letopočtu (ražený po r.
1551)

³⁹ Bernhart, M.: Die Münzen und Medaillen der Stadt Kaufbeuren nebst einer münzgeschichtlichen Einleitung. Halle a. S. 1923.

1 189. Jako Bernhart, Die Münzen der
Reichsstadt Kempten,⁴⁰ str. 165,
č. 742
0,9694 g; Ø 14,0 mm

XXXII. MĚSTO KOSTNICE
za Rudolfa II. (1576–1612)
Krejcar bez letopočtu
1 190. Jako Saurma-Jeltsch, str. 37, č.
1621
0,9619 g; Ø 17,2 mm

XXXIII. NASSAVSKO – WEILBURG
Albrecht (1559–1593)
1/2 batzen 1588
1 191. Jako Saurma-Jeltsch, str. 37, č.
2399
1,0325 g; Ø 19,4 mm
1/2 batzen 1589
1 192. Jako Saurma-Jeltsch, str. 57, č.
2400
1,2391 g; Ø 18,25 mm

XXXIV. MĚSTO NORIMBERK
Fenik 1586
1 193. Jako Kellner,⁴¹ str. 122, č. 268
0,3810 g; Ø 13,1 mm

XXXV. BISKUPSTVÍ PASOV
Vigileus Fröschl (1500–1517)
Fenik 1513–1517
1 194. Jako Kellner,⁴² str. 88, č. 52
0,3072 g; Ø 14,7 mm; jakost 0,282

Fenik 1516
Jako Kellner, str. 88, č. 53
1 195. Nad štítem je B
0,4135 g; Ø 12,6 mm
1 196. Písmeno B nad štítem je téměř
nečitelné
0,3009 g; Ø 12,8 mm
1 197. Písmeno B nad štítem je téměř
nečitelné

⁴⁰ Bernhart, M.: Die Münzen der Reichsstadt Kempten. Halle a. S. 1926.

⁴¹ Kellner, H. – J.: Die Münzen der Freien Reichsstadt Nürnberg. Grünwald bei München 1957.

⁴² Kellner, H. – J.: Die Münzen der niederbayerischen Münzstätten. Grünwald bei München 1958.

0,3417 g; Ø 13,0 mm
Arnošt Bavorský (1517–1540)
Fenik 1518–1520
Jako Kellner, str. 93, č. 63
1 198. 0,4067 g; Ø 14,3 mm; jakost 0,224
1 199. 0,3424 g; Ø 13,8 mm; jakost 0,207
1 200. Písmeno E nad štítem je téměř
nečitelné
0,3359 g; Ø 14,6 mm
1 201. Písmeno E nad štítem je téměř
nečitelné
0,3097 g; Ø 13,8 mm
1 202. 0,3041 g; Ø 14,0 mm
1 203. 0,2997 g; Ø 13,5 mm; jakost 0,244
1 204. Písmeno E nad štítem je téměř
nečitelné
0,2845 g; Ø 13,2 mm
1 205. 0,2830 g; Ø 14,7 mm
1 206. Písmeno E nad štítem je téměř
nečitelné
0,2811 g; Ø 13,8 mm
1 207. 0,2791 g; Ø 13,6 mm
1 208. 0,2746 g; Ø 13,5 mm
1 209. 0,2601 g; Ø 13,2 mm
1 210. 0,2367 g; Ø 14,6 mm; jakost 0,215

Fenik z 1. pol. 16. stol., blíže neurčitelný
1 211. Písmeno nad štítem je zcela neči-
itelné. Z obrazu vlka ve štítu jsou
patrné pouze zadní nohy. Napo-
dobený čtyřráz
0,2600 g; Ø 12,5 mm

XXXVI. SASKO – MÍŠEŇ
Arnošt, Albrecht, Vilém III.
(1475–1482)
Mincovna Freiberg
Fenik
Jako Krug,⁴³ str. 180, č. 1564
1 212. 0,3969 g; Ø 15,3 mm; jakost 0,328
1 213. 0,3357 g; Ø 14,9 mm
1 214. Část mince je ulomena
0,2062 g; Ø 12,7 mm

Mincovna Lipsko

⁴³ Krug, G.: Die meißnisch – sächsi-
schen Groschen. Berlin 1974.

Feník
Jako Krug, str. 180, č. 1571
1 215. 0,3274 g; Ø 15,2 mm
1 216. 0,3245 g; Ø 15,9 mm; jakost 0,349
1 217. 0,3020 g; Ø 15,5 mm

Mincovna Cvikov

Feník
1 218. Jako Krug, str. 180, č. 1575
0,2996 g; Ø 14,8 mm

Arnošt, Albrecht, Vilém III.
a Margareta (1478–1482)

Mincovna Cvikov

Feník
1 219. Jako Krug, str. 180, č. 1577
0,3294 g; Ø 14,3 mm; jakost 0,358

Arnošt, Albrecht, Vilém III.
(1475–1482) nebo Arnošt, Al-
brecht, Vilém III. a Margareta
(1478–1482)

Feník
Značka nad štítem nečitelná
1 220. 0,3368 g; Ø 16,0 mm
1 221. 0,2816 g; Ø 14,00 mm

XXXVII. SOLMS – LICH

Arnošt, Eberhard a Herman
Adolf (1562–1590)

1/2 batzen 1589
1 222. Jako Saurma-Jeltsch, str. 56, č.
2340
1,0470 g; Ø 19,0 mm; jakost 0,818

Bez mincovního pána za Ru-
dolda II.

1/2 batzen 1592
1 223. Jako Saurma-Jeltsch, str. 55, č.
2933
1,3575 g; Ø 19,1 mm

XXXVIII. BISKUPSTVÍ ŠPÝR

Marquard Hattstein
(1560–1581)
1/2 batzen bez letopočtu
1 224. Jako Saurma-Jeltsch, str. 50, č.
2120
1,4095 g; Ø 19,35 mm; jakost
0,818

XXXIX. STOLLBERG

Ludvík II. (1535–1574)

Mincovna Nördlingen

Mincmistr W. Baumgärtner
2krejcar (1/2 batzen) 1569
1 225. Av.: jako Friederich,⁴⁴ str. 139, č.
460
Rev.: jako Friederich, str. 139, č.
460, ale MAX....
1,0943 g; Ø 19,4 mm; jakost
0,797

XL. ARCIBISKUPSTVÍ TREVÍR

Jakub III. Elz (1567–1581)
Halěř bez letopočtu
1 226. Jako Saurma-Jeltsch, str. 64, č.
2655, avšak zčásti ulomený
0,2089 g; Ø 17,75 mm

XLI. BISKUPSTVÍ WORMS

Jiří von Schönenberg
(1580–1595)
1/2 batzen 1588
1 227. Av.: jako Joseph,⁴⁵ str. 238, č.
272a, h, l
Rev.: jako Joseph, str. 238
1,2914 g; Ø 18,9 mm; jakost
0,820

XLII. WÜRTEMBERG

Ludvík (1568–1593)
2krejcar (1/2 batzen) 1572
1 228. Av. i rev. jako Binder – Ebner,⁴⁶
str. 70, č. 38
1,3500 g; Ø 19,6 mm; jakost 0,832

**XLIII. WÜRTEMBERG – MÖM-
PELGART**

Fridrich (1581–1608)
3krejcar 1585
1 229. Av. i rev. jako Binder,⁴⁷ str.

⁴⁴ Friederich, K.: Die Münzen und
Medaillen des Hauses Stollberg und die Ge-
schichte seines Münzwesens. Dresden 1911.

⁴⁵ Joseph, P.: Die Münzen von Worms
nebst einer münzgeschichtlichen Einleitung.
Darmstadt 1906.

⁴⁶ Binder, Ch. – Ebner, J.: Würt-
tembergische Münz- und Medaillen-Kunde.
I. Bd. Stuttgart 1910.

⁴⁷ Binder, Ch.: Württembergische
Münz- und Medaillen-Kunde. Stuttgart 1846.

302/303, č. 14
2,3166 g; Ø 21,4 mm

XLIV. BISKUPSTVÍ ŠTRASBURK

Jan Manderscheid (1569–1592)
3krejcar 1582
1 230. Jako Saurma-Jeltsch, str. 46, č.
1938
1,0801 g; Ø 20,9 mm

1/2 batzen 1576
Jako Saurma-Jeltsch, str. 46, č. 1944
1 231. 1,3643 g; Ø 20,4 mm; jakost 0,793
1 232. 1,1896 g; Ø 20,5 mm

1/2 batzen 1577
Jako Saurma-Jeltsch, str. 46, č. 1945
1 233. 1,2881 g; Ø 19,4 mm
1 234. 1,2288 g; Ø 19,1 mm
1 235. 1,1383 g; Ø 19,35 mm

XLV. MĚSTO ŠTRASBURK

2krejcar bez letopočtu
Starší typ písma (kapitály blízké gotické
majuskuli)
Jako Saurma-Jeltsch, str. 46, č. 1968
a 1969

1 236. Av.: + MONETAARGEN
Rev.: + GLA·INEXCELS·DO
0,7715 g; Ø 17,65 mm; jakost 0,777

1 237. Av.: + MONETAARGENT
Rev.: + GLA·INEXCELS·D
0,6689 g; Ø 17,4 mm

1 238. Av.: + MONETAARGENT
Rev.: + GLA·INEXCELS·DO
0,6560 g; Ø 17,4 mm

1 239. Av.: + MONETAARGEN
Rev.: + GLA·INEXCELS·DO
0,5981 g; Ø 16,5 mm; jakost 0,632

Mladší typ písma

Jako Saurma-Jeltsch, str. 47, č. 1976
a 1977

Av.: + ARGENTINA
Rev.: + DEO·GLORIA
1 240. 0,8668 g; Ø 17,35 mm; jakost 0,663

1 241. 0,8617 g; Ø 17,25 mm

1 242. 0,8486 g; Ø 17,3 mm

1 243. 0,7428 g; Ø 17,9 mm

1 244. 0,7082 g; Ø 17,0 mm

1 245. 0,6969 g; Ø 17,7 mm

1 246. Rev.: + DEO + GLORIA
0,8353 g; Ø 17,0 mm; jakost 0,535

1 247. Av.: (5 teček tvořících nepravi-
delný kruh) + (5 teček tvořících nepravidelný kruh) AR-
GENTINA

Rev.: * (stylizovaný kvítek) *
DEO * GLORIA
0,8647 g; Ø 16,9 mm

1 248. Av.: jako č. 1247
Rev.: + DEO * GLORIA
0,8218 g; Ø 16,25 mm

1 249. Av.: * ARGENTINA
Rev.: jako č. 1248
0,6973 g; Ø 16,8 mm

1 250. Av.: * (stylizovaný kvítek) * AR-
GENTINA
Rev.: (5 teček tvořících nepravi-
delný kruh) DEO * GLORIA
0,4925 g; Ø 16,15 mm

1 251. Av.: + ARGENTINA
Rev.: * DEO (5 teček tvořících
nepravidelný kruh) GLORIA
0,6662 g; Ø 15,6 mm

XLVI. ŠVÝCARY

Sankt Gallen, město
Schüsselfeník bez letopočtu (asi 16.
stol.)

1 252. Jako Coraggioni,⁴⁸ tab. XXXI, č.
20
0,2361 g; Ø 14,15 mm

Schaffhausen, město
Mincmistr Wernher Zentgraf
Etschkreuzer 1550

1 253. Jako Wielandt,⁴⁹ str. 169, č. 130
0,7041 g; Ø 18,4 mm

Uri – Schwyz – Unterwalden
Mincovna Altdorf

Mincmistr Jan Jáchym Gutensohn
Doppelvieren bez letopočtu (od r. 1561)
Jako Wielandt,⁵⁰ str. 96, č. 51b, ale na

⁴⁸ Coraggioni, L.: Münzgeschichte
der Schweiz. Genève 1896.

⁴⁹ Wielandt, F.: Schaffhauser Münz-
und Geldgeschichte. Schaffhausen 1959.

⁵⁰ Wielandt, F.: Münz- und Geldge-
schichte des Standes Schwyz. Schwyz 1964.

aversu místo teček jsou rozdělovacími znaménky 5paprskovité hvězdičky

1 254. 0,6794 g; Ø 17,1 mm

1 255. 0,5796 g; Ø 16,55 mm

NEURČITELNÉ A ZLOMKY

1 256. Z kresby na jedné straně mince je patrný pouze kruh, oddělující opis od mincovního pole. V kruhu je kříž a mezi jeho rameny stylizované kvítky.

Opis je zcela nečitelný.

Kresba na druhé straně mince je zcela setřelá.

0,2770 g; Ø 14,2 mm

1 257. Jednostranná bronzová mince. Kresba v mincovním poli je zcela

nečitelná. Patrný je pouze kroužek, oddělující mincovní pole od opisu a částečně též kruh z perliček, uzavírající na vnější straně opis. Z opisu čitelné pouze:

...DOI...V...

0,2425 g; Ø 13,0 mm

1 258. Jednostranná feniková mince s obrazem 2 štítů v nepravém čtyřrázu. Čitelný je pouze letopočet nad štíty . 563

0,2987 g; Ø 12,8 mm

1 259. Zlomek zaobleného tvaru, na němž je část mincovního opisu ..OVIC... Jde proto patrně o malý zlomek Ludvíkovy mince.

ČECHY

Vladislav II. (1471–1516)

Z mincí Vladislava II. jsou v chelčickém nálezů zastoupeny pražské groše (14 kusů), bílé peníze (154 kusy) a malé peníze (3 kusy) v celkovém počtu 171 kus.

Pražský groš (14 kusů)

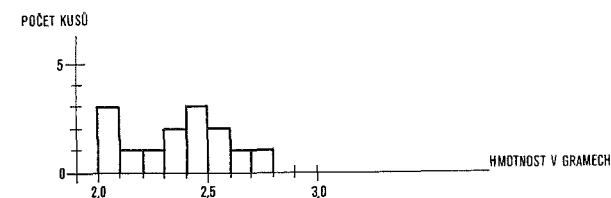
Pro určení pražských grošů Vladislava II. jsme použili studii J. Háskové,⁵¹ která je posledním souhrnným zpracováním těchto ražeb, i když k některým částem její práce jsme již dříve vyslovili kritické poznámky⁵². Vycházíme-li z chronologického sledu typů J. Háskové, můžeme u pražských grošů Vladislava II. z chelčického nálezů předpokládat ražbu v rozmezí let 1477–1509. V nálezů se tedy nevyskytují nejstarší pražské groše Vladislava II. z let 1471–1477 a jeho nejmladší grošové ražby z let 1509–1516. Nejstaršími pražskými groši Vladislava II. v chelčickém nálezů jsou 3 exempláře z let 1477–1479 (č. 1–3 soupisu), které přísluší k typu č. X. Z let 1479–1493 pocházejí 4 pražské groše (č. 4–7), náležející k typu č. XI. U těchto sedmi pražských grošů Vladislava II. jsou aversní i reversní strany v souladu se základním typovým členěním J. Háskové, i když v některých případech jsme mohli zaznamenat drobné odchylky. Poněkud odlišnou situaci jsme zjistili u 5 pražských grošů s předpokládanou dobou ražby v letech 1502–1509 (č. 8–12). Kromě jednoho zcela jednoznačného případu (č. 10) a dalšího nevýrazného posunu u téhož typu (č. 9) nepoužilo se při jejich výrobě typově souběžného páru razidel (č. 8, 11 a 12). Celkový počet pražských grošů Vladislava II. doplňují 2 ku-

⁵¹ Hásková, J.: Studie o jagellonských groších, s. 121–176.

⁵² Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě, s. 262–265.

sy, které pro otřelost lícni a rubní strany nebylo možné blíže typologicky a tím i časově zařadit. Kombinace lícni a rubni razidel se objevuje mezi typy J. Háskové č. XVIII a XVI (č. 8), č. XIII a XV (č. 11) a č. XX a XXI (č. 12).

Zjištěné hmotnostní údaje Vladislavových pražských grošů v chelčickém nálezů nám neposkytly vhodný podklad pro podrobný rozbor a hodnocení. Hlavní nesnáze tkví v jejich nevelkém počtu i v malém zastoupení jednoznačně vymezených typů relativní chronologie J. Háskové a proto v připojeném grafickém znázornění jsou hmotnostní údaje pražských grošů Vladislava II. vyjádřeny vcelku (graf č. 1). Z téhož důvodu jsme se také v dalších poznámkách

Graf č. 1: Hmotnost pražských grošů Vladislava II.

omezili pouze na srovnávací konstatování. Poněvadž v tehdejší době bylo obtížné zhotovit každou minci o téže hmotnosti, předpisy pro výrobu mincí počítaly s vyražením stanoveného počtu kusů, aniž by přesně určovaly hmotnost každého jednotlivého exempláře (ražba al marco). Průměrná hmotnost jednotlivé mince se dala z vydaného nařízení vypočítat, ale byla v podstatě ideální hodnotou, kterou při rukodělné výrobě nebylo možné vždy dodržet.⁵³ Takto stanovily hmotnost i předpisy pro výrobu pražských grošů Vladislava II. Až do roku 1485 měly mít Vladislavovy pražské groše průměrnou hmotnost 2,82 g, od tohoto roku až do roku 1516 pak 2,88 g.⁵⁴ Srovnání stanovené průměrné hmotnosti pražských grošů Vladislava II. se zjištěnou hmotností grošů chelčického nálezů můžeme provést u grošových ražeb z let 1477–1479 (č. 1–3) a z údobí 1502–1509 (č. 8–12). Neučinili jsme tak u těch pražských grošů, jejichž dobu vzniku podle J. Háskové lze vymezením léty 1479–1494 (č. 4–7), neboť právě v tomto období došlo k úpravám jejich průměrné hmotnosti (v r.

⁵³ Srov. k tomu Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě, s. 267.

⁵⁴ Leminger, E.: O českém mincovnictví za krále Vladislava II. PA 12, 1882–1883–1884, s. 399–414; Smolík, J.: Pražské groše, s. 47; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky ke studiu dějin cen a mezd údobí 1469–1615. In: Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 6, Praha 1962, s. 60 a 61.

1485 na 2,88 g) i jakosti (v r. 1483 – 0,500, v r. 1485 – 0,438)⁵⁵ a tato skutečnost se v relativní chronologii J. Háskové neodrazila (J. Hásková typ č. XI).⁵⁶ Průměrná hmotnost Vladislavových pražských grošů chelčického nálezu z let 1477–1479 činí 2,453 g, což představuje odchylku 13,014 % od průměrné hmotnostní normy; nejvyšší hmotnost měl pražský groš č. 1 (2,7423 g) a nejnižší pražský groš č. 3 (2,1511 g). Pražské groše s předpokládanou dobou vzniku v letech 1502–1509 měly průměrnou hmotnost 2,334 g, která je ve srovnání s předepsanou průměrnou hmotností o 18,958 % nižší; nejtěžším byl pražský groš č. 8 (2,5864 g) a nejlehčím pražský groš č. 12 (2,0657 g). Vzhledem k malému počtu kusů, které jsme měli v chelčickém nálezu pro toto srovnání k dispozici, nehodláme z těchto zjištění vyvozovat jakékoliv metrologické závěry. Připomínáme jen tolik, že i tyto výsledky – a další uvedené níže – signalizují nutnost zamýšlet se nad vhodným metodickým přístupem při odhadech předpokládaných hmotnostních ztrát mincí, které zřejmě souvisely ve větší míře se ztrátou mincovního kovu při jejich čištění než s opotřebením v peněžním oběhu.⁵⁷

Pokud jde o rozměr grošových nominálů Vladislava II., vycházíme zde ze zjištěných údajů v našem nálezu jako celku. Největší rozměrový průměr činil 28,6 mm (č. 8) a nejmenší 23,6 mm (č. 14). V rozmezí těchto hodnot se pohybovala velikost všech ostatních pražských grošů Vladislava II. v chelčickém nálezu.⁵⁸

V průběhu vlády Vladislava II. se předpisy o kvalitě pražských grošů několikrát měnily. Od počátku jeho vlády až do konce roku 1482 byla jejich jakost stanovena na 0,563, 9. ledna 1483 se změnila na 0,500, v roce 1485 při další úpravě byla snížena na 0,438 a v této kvalitě se pražské groše Vladislava II. razily až do roku 1516.⁵⁹ Celkem jsme provedli 7 jakostních analýz pražských grošů Vladislava II. z chelčického nálezu. U pražských grošů z let 1477–1479, které měly mít jakost 0,563, jsme v jednom případě zjistili jakost 0,820 (č. 1), v druhém pak 0,717 (č. 3). Průměr z těchto hodnot činí 0,768 a směrodatná od-

⁵⁵ Viz Leminger, E.: O českém mincovnictví za krále Vladislava II., s. 405–406; Smolík, J.: Pražské groše, s. 47.

⁵⁶ Srov. k tomu Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě, s. 264, pozn. 47.

⁵⁷ Srov. k tomu alespoň Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě, s. 266–268; Nemeškal, L.: K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene. In: SlovNum 7, 1982, s. 99 a 100–102.

⁵⁸ Jen krátce zde připomínáme, že vztah mezi rozměrem mince a její hmotností nemusel být přímo úměrný, neboť na hmotnost mince měla vliv i výška mincovního střížku. Srov. k tomu Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě, s. 268.

⁵⁹ Leminger, E.: O českém mincovnictví za krále Vladislava II., s. 404–410; Smolík, J.: Pražské groše, s. 46–47; Neuman, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů. Věstník Nspol Čsl 1–5, 1919/23, s. 84. Viz též Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 60 a 61, kde je zapotřebí opravit údaje jakosti pražských grošů Vladislava II., jednak nejstarších (s. 60), jednak k roku 1485 (s. 61); jde o tiskovou chybu.

chylka 0,0728. (Viz graf č. 14: 1). Analýzy pražských grošů z let 1502–1509 (předepsaná jakost 0,438) vykazaly jednou 0,777 (č. 8) a podruhé 0,696 (č. 11). Vypočtená průměrná jakost činí 0,736 a směrodatná odchylka 0,0572. (Viz graf č. 14: 2). Grafem jsme nevyjádřili jakostní zkoušky pražských grošů Vladislava II. č. 4 (0,679), č. 5 (0,783) a č. 7 (0,796), které podle chronologie J. Háskové spadají do let 1479–1494, z důvodů vyslovených již výše při srovnávání hmotnostních údajů (str. 123–124). Vzhledem k tomu, co jsme uvedli výše⁶⁰, nebudeme tyto údaje podrobněji rozebírat. Omezujeme se pouze na konstatování, že u pražských grošů z let 1477–1479 jsme zjistili jakost o 45,65 % a 27,35 % vyšší, a u pražských grošů z let 1502–1509 pak o 38,01 % a 23,62 % vyšší než předepisovaly normy pro jejich výrobu.

Bílý peníz (154 kusy)

V chelčickém nálezu se vyskytují oba druhy bílých peněz Vladislava II., dvoustranné i jednostranné. Nejprve se vyráběly dvoustranné bílé peníze, s jejichž ražbou se započalo 10. března 1483 stanovením průměrné hmotnosti 0,441 g a jakosti 0,438.⁶¹ Roku 1485 jejich ražbu v kutnohorské mincovně vystřídala výroba jednostranných bílých peněz. Průměrná hmotnost jednostranných bílých peněz se ve srovnání s předpisem z r. 1483 nezměnila (0,441 g), avšak jakost byla snížena na 0,375.⁶²

Určení bílých peněz Vladislava II. jsme provedli podle C. O. Castelina⁶³ s použitím doplňků K. Peukerta⁶⁴. S přihlédnutím k chronologickému rozčlenění C. O. Castelina můžeme předpokládat výrobu obou druhů bílých peněz v chelčickém nálezu v rozmezí let 1483–1516. Dvoustranné bílé peníze (č. 15–37) patří dobou vzniku zcela jednoznačně do let 1483–1485. Ostatní Vladislavovy bílé peníze jsou jednostranné (131 kus) a podle Castelina stanoveného časového sledu jednotlivých typů je možno zhotovení 45 kusů předpokládat v letech 1485–1500 (č. 38–72, 76–85), do let 1500–1509 je možno klást 22 kusů (č. 73, 86–88 a 90–107) a do let 1509–1516 20 kusů (č. 108–127). Zbývající jednostranné bílé peníze chelčického nálezu pro malou zřetelnost některých určujících znaků či větší nebo menší celkovou nečitelnost nebylo možno blíže

⁶⁰ Srov. k tomu s. 85–86 a 122–124.

⁶¹ Smolík, J.: Pražské groše, s. 44. – Tím doplňujeme naše číselné údaje v příspěvku Nemeškal, L.: K struktuře oběživa v letech 1500–1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: NumSb 7, Praha 1962, s. 197, kde jsme na tabulce opomenuli uvést výrobní hodnoty (hmotnost a jakost) dvoustranných bílých peněz Vladislava II. a zaznamenali tyto hodnoty pouze pro jednostranné peníze Vladislavovy. – V této souvislosti je zapotřebí rovněž opravit početní omyl E. Nohejlové-Prátové ve studii Nohejlová-Prátová, E. – Malá A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 60, kde uvedená hmotnostní hodnota 0,380 g by předpokládala zhotovení 666 kusů bílých peněz z pražské hřivny. Při našem výpočtu průměrné hmotnosti dvoustranného bílého peníže Vladislava II. jsme vycházeli ze Smolíkova oprávněného konstatování, že z jedné pražské hřivny (= 253,172 g) se měly zhotovit celkem 574 kusy dvoustranných bílých peněz (253,172 g : 574 = 0,441 g). Viz též Neuman, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů, s. 84.

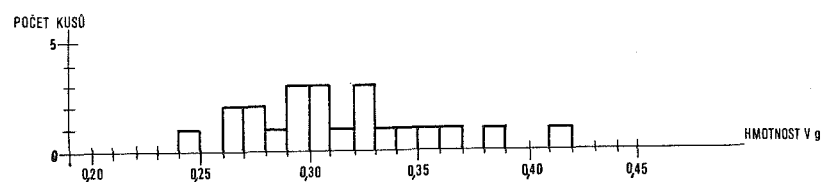
⁶² Smolík, J.: Pražské groše, s. 48.

⁶³ Castelina, C. O.: Ke chronologii bílých peněz Vladislava II., s. 75–94.

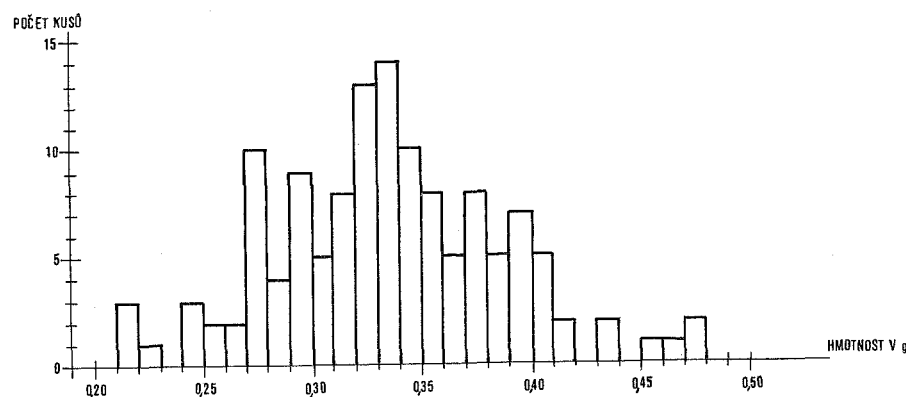
⁶⁴ Peukert, K.: Bílé peníze Vladislava II.

typově a tím i časově zařadit; o jejich zhotovení v časovém rozmezí 1485–1516 však nemůže být nejmenších pochyb.

Při srovnávání zjištěné hmotnosti bílých peněz Vladislava II. v chelčickém nálezu (graf č. 2 a 3) s průměrnou hmotností 0,441 g předepsanou pro jejich vý-

Graf č. 2: Hmotnost dvoustranných bílých peněz Vladislava II.

Graf č. 3: Hmotnost jednostranných bílých peněz Vladislava II.

robu jsme se rozhodli pro dvojí přístup. Jednak jsme se soustředili na oddělený komparativní pohled na dvoustranné a jednostranné bílé peníze, a jednak se zřetelem na shodně stanovenou průměrnou hmotnost pro oba druhy bílých peněz jsme hmotnostní údaje bílých peněz v chelčickém nálezu posuzovali jako jeden celek. Z našich propočtů jsme vyloučili dvoustranný bílý peníz č. 32 a jednostranný bílý peníz č. 57, které byly poškozeny ulomením. Při výpočtu průměrné hmotnosti dvoustranných bílých peněz v chelčickém nálezu jsme dospěli k hodnotě 0,3144 g, což je ve srovnání s hmotností předepsanou pro jejich výrobu výsledek o 28,71 % nižší. Z dvoustranných bílých peněz byl nejtěžším exemplář č. 31 (0,4196 g) a nejlehčím č. 20 (0,2463 g). Průměrná hmotnost jednostranných bílých peněz činila 0,3347 g a představuje odchylku od určené průměrné výrobní hmotnosti o 24,10 % nižší. Nejtěžším jednostranným

bílým penízem je č. 96 (0,4742 g) a nejlehčím č. 168 (0,2142 g). Považujeme-li oba druhy bílých peněz za celistvou skupinu, pak jejich průměrná hmotnost dosáhla 0,3318 g a byla o 24,76 % nižší než předepsaná hmotnost 0,441 g.

Zjištěné rozměrové údaje ukázaly u dvoustranných bílých peněz rozpětí od 13,5 mm (č. 29) do 15,3 mm (č. 15) a u jednostranných bílých peněz od 13,0 mm (č. 48 a 60) do 15,4 mm (č. 100). Rozměrové hodnoty jednostranných bílých peněz současně také určují oba krajní rozměrové údaje pro oba druhy bílých peněz v chelčickém nálezu.

Směrnice pro výrobu dvoustranných bílých peněz (ražba v rozmezí let 1483–1485) určovaly jejich jakost na 0,438. Jakostními zkouškami jsme dospěli u 4 kusů k těmto výsledkům: 0,523 (č. 15), 0,470 (č. 30), 0,377 (č. 20), 0,360 (č. 25). Z těchto údajů jsme vypočetli průměrnou jakost 0,432 a směrodatnou odchylku 0,0773 (graf č. 14: 3). Z celkového počtu 131 kusů jednostranných bílých peněz, které se razily o jakosti 0,375, jsme podrobili jakostní analýze 15 kusů. Podle Castelinova chronologického členění jsme u jednotlivých bílých peněz z let 1485–1500 zjistili jakost 0,542 (č. 57), 0,537 (č. 38), 0,447 (č. 76), 0,427 (č. 47), 0,393 (č. 81), 0,341 (č. 69) a 0,318 (č. 61). Jednostranné bílé peníze s předpokládanou dobou ražby v letech 1500–1509 vykazaly kvalitu 0,632 (č. 102), 0,440 (č. 107), 0,403 (č. 96), 0,381 (č. 87), 0,323 (č. 73) a jednostranné bílé peníze z let 1509–1516 měly jakost 0,469 (č. 112), 0,453 (č. 108) a 0,335 (č. 117). Průměrná jakost všech zkoušených jednostranných bílých peněz 0,429 i jejich vypočtená směrodatná odchylka 0,088 (graf č. 14: 4) není příliš vzdálena od hodnot, zjištěných u dvoustranných bílých peněz. Průměrná jakost dvoustranných bílých peněz, které podle předpisu měly mít vyšší ryzost, byla též poněkud vyšší než průměrná jakost jednostranných bílých peněz. Hodnocení jakostních analýz obou druhů peněz Vladislava II. však z dříve naznačených důvodů naráží na velmi zásadní obtíže⁶⁵. Naše zkoumání nám však dovoluje percentuálně vyjádřit krajní odchylky jakosti zkoumaných mincí od předepsané výrobní jakosti. Ve srovnání s jakostí předepsanou pro výrobu představují zjištěné krajní jakostní hodnoty u dvoustranných bílých peněz z let 1483–1485 odchylky +19,41 % a -27,81 %, u jednostranných bílých peněz z let 1485–1500 odchylku +44,53 % a -15,20 %, u peněz z let 1500–1509 odchylku +68,53 % a -13,87 % a u peněz z let 1509–1516 +25,06 % a -10,67 %.

Malý peníz (3 kusy)

Identifikaci malých peněz Vladislava II. jsme provedli podle C. O. Castelina,⁶⁶ kterou dodnes můžeme považovat za nejvhodnější zpracování těchto ražeb. Podle Castelinova chronologického řazení z let 1482–1485 pochází malý

⁶⁵ Srov. k tomu náš výklad na s. 85–86.

⁶⁶ Castelin, C. O.: Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových, s. 63–73.

peníz č. 169 a z let 1485–1509 pak zbývající dva exempláře č. 170 a 171, takže zhotovení všech tří kusů malých peněz chelčického nálezu můžeme položit do rozmezí let 1482–1509.

Po celou dobu ražby malých peněz za Vladislava II. se jejich výroba řídila směrnicemi, které stanovily jejich jakost na 0,188 a průměrnou hmotnost na 0,402 g.⁶⁷ Průměrná hmotnost malých peněz Vladislava II. v chelčickém nálezu činí 0,3293 g, a je ve srovnání s předepsanou průměrnou hmotností pro jejich výrobu (0,402 g) o 18,08 % nižší. Nejtěžší je malý peníz č. 170 (0,3728 g) a nejlehčí č. 169 (0,2621 g).

Měřením malých peněz jsme zjistili rozpětí od 12,4 mm (č. 171) do 13,4 mm (č. 170).

Pro malý počet malých peněz Vladislava II. jsme jejich jakostní analýzu neprováděli.

Ludvík I. (1516–1526)

Z mincovních nominálů, ražených za Ludvíka I., se v chelčickém nálezu vyskytly dva druhy: bílé peníze (27 kusů) a malé peníze (7 kusů) v celkovém počtu 34 kusů. Ludvíkovy pražské groše v nálezu nebyly zastoupeny.

Bílý peníz (27 kusů)

Pro základní určení bílých peněz Ludvíka I. je dodnes prospěšná studie C. O. Castelina,⁶⁸ podle níž můžeme rozčlenit bílé peníze chelčického nálezu do tří základních skupin. Do časového úseku po roce 1516 můžeme zařadit 6 kusů bílých peněz (č. 172–177), v letech uprostřed Ludvíkovy vlády se zhotovilo patrně 17 kusů (č. 178–194) a u exemplářů č. 195–198 předpokládaná doba ražby spadá do let před rokem 1526 včetně.

O předepsaných výrobních hodnotách bílých peněz Ludvíka I. jsme zatím informováni ze dvou publikovaných dokladů z roku 1517 a 1525.⁶⁹ Podle počtů, jimiž jsme ověřovali Lemingerovy údaje z kutnohorských verkových register z roku 1517, průměrná hmotnost bílých peněz byla stanovena na 0,441 g a jakost na 0,375.⁷⁰ V roce 1525 byly výrobní normy pro bílé peníze vymezeny průměrnou hmotností 0,441 g a jakostí 0,359.⁷¹ Můžeme proto předpokládat,

⁶⁷ Smolík, J.: Pražské groše, s. 48. – Tím opravujeme početní omyl E. Nohejlové-Prátové ve studii Nohejlová-Prátová, E. a kolektiv: Numismatické příspěvky, s. 60, kde uvedená hmotnostní hodnota 0,360 g by předpokládala zhotovení 703 kusů malých peněz z pražské hřivny. Při našem výpočtu průměrné hmotnosti malých peněz Vladislava II. jsme vycházeli ze Smolíkova oprávněného konstatování, že z jedné pražské hřivny (= 253,172 g) se mělo zhotovit celkem 670 kusů malých peněz (253,172 : 630 = 0,402 g).

⁶⁸ Castelin, C. O.: Ke chronologii bílých peněz Vladislava II., s. 75–94.

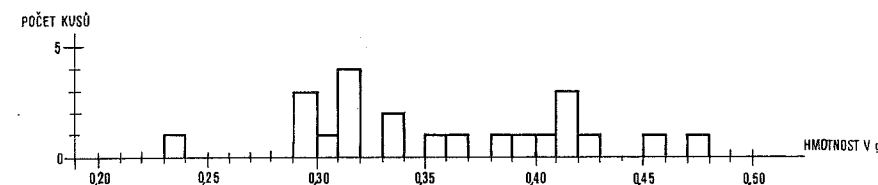
⁶⁹ Srov. k tomu Leminger, E.: O mincování v Kutné Hoře za krále Ludvíka. PA 12, 1882–1883–1884, s. 446; viz též Smolík, J.: Pražské groše, s. 50; Neumann, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů, s. 80–84.

⁷⁰ Propočtená jakost souhlasí s Lemingerovým výpočtem, průměrnou hmotnost v gramech Leminger neuvedl. Viz též Neumann, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů, s. 84. Hmotnostní údaje pro výrobu bílých peněz v r. 1517 je zapotřebí opravit u J. Smolíka (Pražské groše, s. 54) a E. Nohejlové-Prátové – A. Malé – L. Nemeškala – Z. Jelínka (Numismatické příspěvky, s. 61).

⁷¹ Viz Neumann, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů, s. 84. Hmotnostní údaje pro

že hmotnost Ludvíkových bílých peněz se v průběhu celé jeho vlády prakticky nezměnila a byla v souladu se stejnou výrobní hodnotou bílých peněz Vladislava II. (dvoustranných i jednostranných), pouze jakost byla v roce 1525 snížena.

Předpokládáme-li, že výrobní směrnice v letech 1516–1526 neměnily průměrnou hmotnost bílých peněz, můžeme srovnání zjištěných hmotnostních údajů Ludvíkových bílých peněz v chelčickém nálezu provést vcelku (viz graf č. 4). Ze zkoumání jsme vyloučili 5 bílých peněz (č. 184, 194, 195, 196 a 198),

Graf. č. 4: Hmotnost bílých peněz Ludvíka I.

které byly poškozeny ulomením. Průměrnou hmotnost bílých peněz v chelčickém nálezu jsme propočítali na 0,3567 g, což je ve srovnání s předepsanou průměrnou výrobní hodnotou hmotnosti (0,441 g) výsledek o 19,12 % nižší. Nejtěžším byl bílý peníz č. 178 (0,4712 g) a nejlehčím č. 183 (0,2314 g).

Rozměry Ludvíkových bílých peněz v chelčickém nálezu se pohybovaly v rozmezí od 13,0 mm (č. 183) do 15,4 mm (č. 173).

Jakostní analýzy šesti Ludvíkových bílých peněz přinesly tyto výsledky: 0,574 (č. 193), 0,565 (č. 178), 0,524 (č. 185), 0,459 (č. 189), 0,133 (č. 183) a 0,115 (č. 181). Jejich vypočtená průměrná jakost 0,395 byla poněkud nižší než u bílých peněz Vladislava II. Vzhledem k neobyčejně nízké jakosti mince č. 181 a 183 má pak neobvykle vysokou hodnotu směrodatná odchylka, a to 0,213 (viz graf č. 14: 5). Srovnáváme-li výsledky našich analýz s jakostní normou pro výrobu bílých peněz Ludvíkových (0,375), nejvyšší a nejnižší hodnoty v procentuálním vyjádření dosahují +53,06 % a –69,34 %. Již dříve jsme se zmínili o důvodech, které nám brání podrobněji se zabývat údaji jakostních zkoušek mincí.⁷²

Malý peníz (7 kusů)

Malé peníze Ludvíka I. jsme určili podle C. O. Castelina.⁷³ Podle Castelina

výrobu bílých peněz v r. 1525 je zapotřebí opravit u J. Smolíka (Pražské groše, s. 54) a E. Nohejlové-Prátové – A. Malé – L. Nemeškala – Z. Jelínka (Numismatické příspěvky, s. 61).

⁷² Srov. k tomu výše s. 85–86.

⁷³ Castelin, C. O.: Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových, s. 63–73.

chronologického členění nejsou v chelčickém nálezu zastoupeny nejstarší malé peníze Ludvíkovy; ze středního údobí jeho vlády jsou 4 kusy (č. 199–202) a mezi nejmladší patří 3 kusy (č. 203–205).

Pro výrobu malých peněz Ludvíka I. máme k dispozici jednak údaje z roku 1525.⁷⁴ Pro rok 1517 můžeme výrobní hodnoty malých peněz propočítat z Lemingerových údajů podle záznamů v kutnohorských verkových registrech: stanovená průměrná hmotnost činila 0,402 g a jakost 0,188, a v roce 1525 při téže hmotnosti 0,402 g byla jakost malých peněz snížena na 0,179.⁷⁵ Obdobně jako tomu bylo u bílých peněz, v průběhu Ludvíkovy vlády se rovněž nezměnila průměrná hmotnost malých peněz, pouze v roce 1525 došlo k snížení jejich jakosti.

Srovnání průměrné hmotnosti malých peněz, stanovené výrobními směrnici (0,402 g) se zjištěnou průměrnou hmotností malých peněz v chelčickém nálezu (0,2786 g) vykazuje rozdíl v procentuálním vyjádření – 30,7 %. Nejmeně vážil malý peníz č. 204 (0,2484 g) a nejtěžším byl malý peníz č. 201 (0,2967 g).

Nejmenší rozměr měl malý peníz č. 203 (11,7 mm) a největší č. 199 (13,6 mm); rozměry ostatních malých peněz v chelčickém nálezu se pohybovaly mezi těmito hodnotami.

Jakostní analýzou tří malých peněz Ludvíka I. z chelčického nálezu jsme zjistili tyto údaje: 0,157 (č. 199), 0,154 (č. 204) a 0,145 (č. 201), podle nichž průměr činí 0,152 a směrodatná odchylka pouze 0,006 (graf. č. 14: 6). Pro výrobu těchto malých peněz byla určena jakost 0,188 a ve srovnání s touto hodnotou dosáhly jakostně vyšetřované malé peníze Ludvíka I. z chelčického nálezu ve svých krajních polohách – 16,49 % a –22,87 %. Jak jsme již připomenuli výše, jakostní údaje zde pouze registrujeme, aniž bychom jim věnovali podrobnější rozbor.⁷⁶

Ferdinand I. (1526–1564)

České mince Ferdinanda I. jsou v chelčickém nálezu zastoupeny v celkovém počtu 185 kusů. Podle místa výroby byly zhotoveny v pražské mincovně (59 kusů) a mincovně kutnohorské (126 kusů).

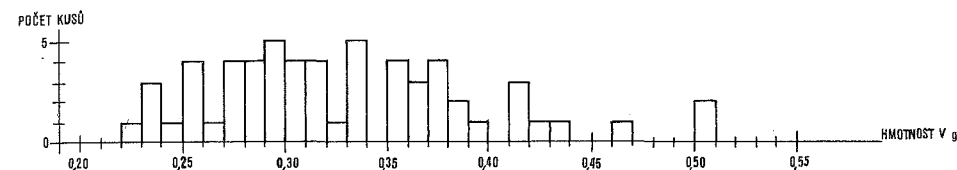
Pražská mincovna. Z této mincovny jsou v nálezu jen bílé peníze v počtu 59 kusů, které mají mincmistrovskou značku Jana Hardera (č. 206–264). Všechny

⁷⁴ Leminger, E.: O mincování v Kutné Hoře za krále Ludvíka, s. 446–447; Smolík, J.: Pražské groše, s. 54; Neuman, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů, s. 84; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 61.

⁷⁵ Leminger, E.: O mincování v Kutné Hoře za krále Ludvíka, s. 446–447; Neuman, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů, s. 84. Hodnotové údaje pro výrobu malých peněz v r. 1517 a 1525 je nutno opravit u J. Smolíka (Pražské groše, s. 54) a E. Nohejlové-Prátové – A. Malé – L. Nemeškala – Z. Jelínka (Numismatické příspěvky, s. 61).

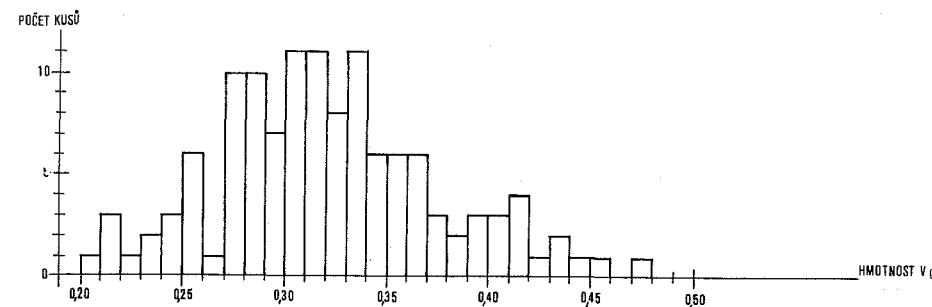
⁷⁶ Srov. k tomu výše s. 85–86.

mají letopočet a byly raženy v rozmezí let 1562–1564; dolní hranici tohoto časového rozpětí by mohl posunout bílý peníz, u něhož není čitelná poslední číslice letopočtu (č. 264). Hmotnost bílých peněz se pohybuje od 0,2295 g (č. 232) do 0,5083 g (č. 206) (viz graf č. 5); vypočtený hmotnostní průměr činí 0,329 g. Rozměrový rozsah vymezují hodnoty 12,3 mm (č. 235) a 14,5 mm (č. 236). Při jakostní analýze 9 kusů jsme získali tyto výsledky: 0,474 (č. 219), 0,408 (č. 258), 0,403 (č. 263), 0,375 (č. 261), 0,366 (č. 232), 0,346 (č. 259), 0,324 (č. 233), 0,273 (č. 206) a 0,271 (č. 245). Průměrná jakost má hodnotu 0,360 a směrodatná odchylka 0,066 (graf č. 14: 7).

Graf č. 5: Hmotnost bílých peněz Ferdinanda I. z pražské mincovny za mincmistra Jana Hardera

Kutnohorská mincovna. Ze 126 kusů mincí Ferdinanda I. kutnohorské ražební proveniencie je 1 pražský groš a 125 bílých peněz. Pražský groš má letopočet 1538 (č. 265) a při hmotnosti 2,5971 g měřil 25,1 mm. Ze 125 kusů bílých peněz z kutnohorské mincovny převážná většina nemá letopočet (117 kusů, č. 266–382); 8 kusů bylo zhotoveno v letech 1562–1564 (č. 383–390). Hmotnostní rozsah sahá od 0,2004 g (č. 348) do 0,4771 g (č. 364) (viz graf č. 6). Vypočtený hmotnostní průměr činí 0,322 g. Nejmenší rozměr měl bílý peníz č. 388 (12,3 mm) a největší č. 368 (15,0 mm). Při jakostních zkouškách 12 kusů jsme dospěli k těmto údajům: 0,521 (č. 299), 0,433 (č. 304), 0,370 (č. 386), 0,361 (č. 314), 0,357 (č. 390), 0,345 (č. 361), 0,337 (č. 383), 0,309 (č. 352), 0,304 (č. 357), 0,289 (č. 307), 0,266 (č. 321) a 0,259 (č. 301).

Graf č. 6: Hmotnost bílých peněz Ferdinanda I. z kutnohorské mincovny

V chelčickém nálezu jsou z českých ražeb Ferdinanda I. dvě nominálové hodnoty: v jednom exempláři pražský groš z roku 1538 a bílé peníze jednak bez letopočtu (117 kusů), jednak z let 1562–1564 (67 kusů). Pro zhotovení pražského groše z roku 1538 v kutnohorské mincovně platily předpisy, které určovaly jeho průměrnou hmotnost na 2,84 g a jakost na 0,418.⁷⁷ Jakostní zkoušku tohoto groše jsme neprováděli a tak můžeme pouze k hmotnostnímu údaji připomenout, že je o 8,55 % nižší než směrnici stanovená průměrná hmotnost. Pokud jde o obdobný pohled na bílé peníze z kutnohorské mincovny, jsme v poněkud složitější situaci, a to především při kontrole bílých peněz bez letopočtu, jejichž ražba sahala až do roku 1561 a tvoří 63,59 % ražeb tohoto druhu. V kutnohorské mincovně se výroba bílých peněz od počátku Ferdinandovy vlády řídila směrnici, které stanovily jejich průměrnou hmotnost na 0,431 g a jakost na 0,359. Roku 1547 byla jejich hmotnost snížena na 0,384 g a jakost na 0,313.⁷⁸ Dosud však nemůžeme přesně rozlišit, které bílé peníze bez letopočtu se v kutnohorské mincovně razily do roku 1547 a které po něm a proto jakékoliv srovnání hmotnosti a jakosti bílých peněz Ferdinanda I. bez letopočtu z chelčického nálezů s předepsanými výrobními hodnotami není dobře možné. Od roku 1561 se pak bílé peníze razily v průměrné hmotnosti 0,388 g a jakosti 0,313.⁷⁹ Srovnáváme-li údaje směrnice pro ražbu bílých peněz od roku 1561 s výsledky, které jsme získali metrologickým šetřením bílých peněz Ferdinanda I. z let 1562–1564 v chelčickém nálezu, pak se námi zjištěné hmotnosti a z nich vypočtený hmotnostní průměr liší od hmotnosti předepsané pro jejich výrobu v pražské mincovně –0,329 g (o 15,21 % méně) a v kutnohorské mincovně –0,316 g (o 18,56 % méně). Rovněž tak komparativní pohled na zkouškou zjištěné jakosti bílých peněz Ferdinanda I. z let 1562–1564 s předepsanou výrobní kvalitou vykazuje nemalé rozdíly: pražská mincovna – nejvyšší 0,474 (tj. +51,44 %), nejnižší 0,271 (tj. –13,42 %); kutnohorská mincovna – nejvyšší 0,370 (tj. +18,21 %), nejnižší 0,337 (tj. +7,67 %). S ohledem na problematiku průkaznosti zjištěných jakostních hodnot u bílých peněz Ferdinanda I. v chelčickém nálezu nemůžeme je použít jako základu k podrobnějšímu rozboru.⁸⁰ Grafem jsme proto vyjádřili pouze průměrnou jakost bílých peněz z kutnohorské mincovny s letopočtem 1562–1564, která činí 0,355 a směrodatnou odchylku 0,0166 (graf č. 14: 8).

⁷⁷ Smolík, J.: Pražské groše, s. 66; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 30; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 62 a 63.

⁷⁸ Srov. k tomu Smolík, J.: Pražské groše, s. 66; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 62 a 64; viz též Neuman, K. C.: Hodnota pražských grošů a jejich dílů, s. 84.

⁷⁹ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 44; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 63.

⁸⁰ Srov. k tomu s. 85–86.

Maxmilián II. (1564–1576)

Chelčický nález obsahoval celkem 146 českých ražeb Maxmiliána II. ze všech čtyř vládních mincoven.

Pražská mincovna. Z období vlády Maxmiliána II. je v chelčickém nálezu zastoupena pražská mincovna nejmenším počtem ražeb, a to pouze dvěma bílými groši a jedním krejcarem. Všechny tři mince pocházejí z údobí, kdy byl v Praze mincmistrem Jan Harder. Výsledky metrologického šetření těchto ražeb vzhledem k jejich malému počtu omezujeme na konstatování, že bílý groš z r. 1574 (č. 391) vážil 2,179 g, měl průměr 21,7 mm a jeho jakost byla stanovena na 0,724; bílý groš z roku 1577 (č. 392) o hmotnosti 1,8867 g měřil 22,0 mm a jakostní zkouška vykazovala hodnotu 0,771. Průměr jakosti obou zkoumaných mincí činil 0,747 a směrodatná odchylka 0,0332 (graf č. 14: 9). Pokud jde o krejcar bez letopočtu, odkazujeme na údaje v soupise.⁸¹

Kutnohorská mincovna. Nejvíce českých mincí Maxmiliána II. v chelčickém nálezu – celkem 126 kusů – bylo raženo v Kutné Hoře. Z těchto ražeb jsou však pouze 2 bílé groše, ostatní 124 kusy jsou bílé peníze. Jeden bílý groš má letopočet 1575 (č. 441: hmotnost 2,0999 g, rozměr 20,8 mm, jakost 0,610), u druhého exempláře pro nečitelnost poslední číslice letopočtu můžeme předpokládat jeho ražbu v 70. letech 16. století (č. 442: hmotnost 1,7500 g, rozměr 21,6 mm; jakostní analýza se neprováděla). Oba bílé groše vznikly v době, kdy kutnohorskou mincovnu spravovali úředníci Jiří Šatný a Samuel Vodolínský. Z doby správy úředníků Matěje Lidla a Ludvíka Karla z Řásné bylo v nálezu 25 bílých peněz ražených v letech 1565–1566 (č. 394–418), u nichž jsme zjistili hmotnostní rozsah od 0,2250 g (č. 408) do 0,5332 g (č. 409); jejich průměrná hmotnost je 0,343 g. Nejmenší průměr měl bílý peníz č. 399 (12,5 mm) a největší č. 404 (14,1 mm). U šesti kusů se provedla jakostní zkouška s tímto výsledkem: 0,436 (č. 418), 0,404 (č. 404), 0,395 (č. 394), 0,358 (č. 414), 0,303 (č. 409) a 0,244 (č. 399). Z údobí, kdy za provoz kutnohorské mincovny odpovídali úředníci Ludvík Karel z Řásné a Jiří Šatný, jsou v chelčickém nálezu bílé peníze z let 1567–1568 v počtu 22 kusů (č. 419–440). Vážením jsme u nich zjistili hmotnostní rozsah od 0,2175 g (č. 430) do 0,5234 g (č. 432); průměrná hmotnost je 0,339 g. Velikost se pohybuje od 12,3 mm (č. 435) do 14,3 mm (č. 422). U tří exemplářů jsme provedli jakostní zkoušky s těmito výsledky: 0,690 (č. 430), 0,249 (č. 425) a 0,228 (č. 419). Další skupina bílých peněz v počtu 69 kusů (č. 443–511) byla zhotovena za Jiřího Šatného a Samuela Vodolínského v letech 1569–1577. Hmotnostní rozpětí je dáno nejnižší hodnotou 0,1620 g (č. 468) a nejvyšší hmotností 0,5471 g (č. 497); vypočtená průměrná hmotnost činí 0,342 g. Při měření se velikost pohybovala mezi 12,3 mm (č. 452) a 14,7 mm (č. 500). Analýza kvality se provedla u 6 exemplářů s těmito výsledky: 0,418 (č. 463), 0,377 (č. 469), 0,368 (č. 460), 0,340 (č. 456), 0,315 (č. 476)

⁸¹ Viz s. 96.

a 0,257 (č. 472). Se jménem Maxmiliána II. bylo dále v chelčickém nálezu 8 kusů bílých peněz kutnohorské ražební provenience, které jsme pro nečitelnost letopočtu nemohli blíže časově zařadit. Z nich byl nejlehčí bílý peníz č. 519 (0,2087 g) a nejtěžší č. 512 (0,4585 g), když jejich průměrná váha činila 0,324 g a rozměrově rozpětí sahalo od 12,7 mm (č. 516 a 519) do 14,4 mm (č. 518). Jakostní zkoušky jsme u této skupiny bílých peněz neprováděli. Na základě jakostního rozboru celkem 15 kusů bílých peněz kutnohorské ražební provenience pocházejících z let 1565–1572 jsme získali průměrnou hodnotu jejich jakosti 0,359 a směrodatnou odchylku ve výši 0,114 (*graf č. 14: 10*).

Jáchymovská mincovna. Celkem 9 mincí z jáchymovské mincovny, které všechny mají mincmistrovskou značku Jiřího Geitzköflera, patří třem nominálovým hodnotám. Tři bílé groše pocházejí z let 1574 (č. 520) a 1576 (č. 521 a 522), tři 2krejčary z let 1571 (č. 523 a 524) a 1572 (č. 525) a tři bílé peníze z roku 1574 (č. 526–528). Hmotnost bílých grošů se pohybuje mezi 1,0158 g (č. 520) a 1,8251 g (č. 521) a průměrnou hmotnost vyjadřuje hodnota 1,555 g. Rozměrové rozpětí vymezuje na jedné straně 20,9 mm (č. 522) a na druhé 21,7 mm (č. 520). Jakostní analýzou se získaly tyto výsledky: 0,669 (č. 521) a 0,641 (č. 520); průměr má hodnotu 0,655 a směrodatná odchylka 0,020 (*graf č. 14: 11*). Z dvoukrejčarů byl nejlehčí č. 524 (1,4303 g) a nejtěžší č. 525 (1,7004 g) a jejich průměrná hmotnost je 1,596 g při rozměrovém rozsahu od 19,2 mm (č. 525) do 19,5 mm (č. 523). Jakostní zkoušky vykazaly tyto kvality: 0,796 (č. 524) a 0,724 (č. 525); průměr činí 0,760 a směrodatná odchylka 0,0509 (*graf č. 14: 12*). U bílých peněz jsme vážením zjistili rozsah od 0,3088 g (č. 528) do 0,3824 g (č. 526) při průměrné hmotnosti 0,349 g. Nejmenší rozměr měl bílý peníz č. 527 (13,5 mm) a největší č. 526 (13,9 mm). Bez jakostních zkoušek.

Českobudějovická mincovna. Z ražeb českobudějovické mincovny se v chelčickém nálezu vyskytly tři krejčary (č. 529–531) a pět bílých peněz (č. 532–536), které byly zhotoveny za mincmistra Tobiáše Gebharta; krejčary byly raženy v letech 1570–1571 a bílé peníze v časovém rozmezí 1570–1577. Mezní hmotnosti krejčarů jsou 0,6091 g (č. 531) a 1,1488 g (č. 530) a průměrná hmotnost činí 0,881 g. Rozměr těchto mincí se pohybuje od 16,0 mm (č. 529) do 17,2 mm (č. 530). Dvěma jakostními sondami byly zjištěny kvality 0,685 (č. 531) a 0,573 (č. 530), z nichž průměr činí 0,629 a směrodatná odchylka 0,079 (*graf č. 14: 13*). Bílé peníze Maxmiliána II. z českobudějovické mincovny při vážení vykazaly rozpětí hmotnosti od 0,2718 g (č. 535) do 0,3627 g (č. 532) při průměrné hmotnosti 0,320 g. Nejmenší rozměr měl bílý peníz č. 532 (11,9 mm) a největší č. 536 (15,0 mm). Jakostní analýzy se provedly u dvou bílých peněz s těmito výsledky: 0,470 (č. 535) a 0,275 (č. 532). Jakostní průměr činil 0,373 a směrodatná odchylka 0,138 (*graf č. 14: 14*).

Podle nominálového zastoupení obsahoval chelčický nález čtyři druhy mincí Maxmiliána II. ze všech čtyř českých vládních mincoven: bílé groše (7 kusů), 2krejčary (3 kusy), krejčary (4 kusy) a bílé peníze (132 kusy).

Bílé groše pocházely z let 1574–1577 (dolní hranici by mohl posunout k roku 1573 bílý groš č. 442, u něhož nebyla čitelná poslední číslice letopočtu)⁸² a pro jejich výrobu platily ve všech českých vládních mincovnách stejné zásady. Když bylo na českém sněmu 28. ledna 1573 rozhodnuto o obnově ražby tolaru, bylo současně vyhlášeno, že do doby, než bude vydán nový mincovní řád, bude pro výrobu mincí v českých vládních mincovnách platit kutnohorský mincovní řád z roku 1547.⁸³ Pro zavedenou výrobu bílého groše to znamenalo, že prakticky převzal hmotnost a jakost posledního pražského groše (bílého groše), tj. měl v průměru vážit 2,005 g při jakosti 0,422.⁸⁴ Stejně výrobní normy pro ražbu bílých grošů pak potvrdil i nový mincovní řád z roku 1576.⁸⁵ Srovnáme-li číselné hodnoty předpisů pro výrobu bílých grošů s údaji, které jsme získali metrologickým zkoumáním bílých grošů v chelčickém nálezu, pak vypočtený průměr se podstatně odlišuje od průměrné hmotnosti stanovené pro ražbu bílých grošů: v pražské mincovně – 2,033 g (pouze 2 kusy), v kutnohorské mincovně – 1,923 g (pouze 2 kusy) a v jáchymovské mincovně – 1,550 g (3 kusy).⁸⁶ Rozdíl mezi průměrnou předepsanou hmotností a průměrnými hmotnostními hodnotami, které jsme zjistili u bílých grošů Maxmiliána II. v chelčickém nálezu, činí v procentním vyjádření +1,40 % (bílé groše z pražské mincovny) až –22,69 % (bílé groše z jáchymovské mincovny). Přepočteme-li průměrnou hmotnost bílých grošů Maxmiliána II. v chelčickém nálezu v celku bez zřetele k jednotlivým mincovnám, pak jejich vypočítaná průměrná hmotnost činí 1,797 g, což v procentech představuje rozdíl –10,37 % od předepsané průměrné hmotnosti. Pro malé početní zastoupení bílých grošů Maxmiliána II., zvláště pokud jde o jednotlivé mincovny, je však nutné tyto vypočtené číselné údaje brát s nezbytnou mírou opatrnosti. Pro úplnost pohledu zde podle mincoven zaznamenáváme zjištěné jakostní sondy bílých grošů Maxmiliána II. v chelčickém nálezu, a současně znovu připomínáme velmi omezené možnosti jejich průkaznosti.⁸⁷ V krajních hodnotách jsme získali tyto výsledky: pražská mincovna – 0,771 (+82,7 %) a 0,724 (+71,56 %); kutnohorská mincovna – 0,610 (+38,01 %) (jen jedna jakostní zkouška); jáchymovská mincovna – 0,669 (+58,53 %) a 0,641 (+51,90 %).

Dvoukrejčary Maxmiliána II. byly v chelčickém nálezu pouze z jáchymov-

⁸² Pražský bílý groš z roku 1577 (č. 392) je posmrtnou ražbou Maxmiliána II. Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 63.

⁸³ Nohejlová, E.: Z příběhů pražské mincovny, s. 121.

⁸⁴ Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 30; Nemeškal, L.: Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. ČNM 127, 1958, s. 81; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 57.

⁸⁵ Viz Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 61; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 64.

⁸⁶ Bílé groše z českobudějovické mincovny se v chelčickém nálezu nevyskytly.

⁸⁷ Srov. k tomu výše s. 85–86.

ské mincovny. Jejich základní data jsme uvedli již dříve a proto zde pouze připomínáme, že jejich ražba se řídila směrnici mincovního řádu z roku 1561, podle něhož jejich průměrná hmotnost měla být 1,504 g a jakost 0,500.⁸⁸ Průměrná hmotnost 2krejcarů Maxmiliána II. v chelčickém nálezů byla vyšší (1,596 g; +6,12 %) než stanovily předpisy pro jejich výrobu. Pokud jde o jakostní sondy, registrujeme oba výsledky: 0,796 (+59,20 %) a 0,724 (+44,80 %).

Rovněž krejcare Maxmiliána II. byly v chelčickém nálezů zastoupeny v malém počtu. Zhotoveny byly v Praze (1 kus) a Českých Budějovicích (3 kusy); jejich nevelký počet nám nedává možnost zabývat se jimi podrobněji. Měly se razit podle zásad mincovního řádu z roku 1561, který stanovil jejich průměrnou hmotnost na 0,960 g a jakost na 0,380.⁸⁹ Nepřihlížíme-li k jednotlivým mincovnám, pak jejich průměrná hmotnost činila 0,880 g a byla o 8,33 % nižší než určovaly směrnice. Pokud jde o jakostní analýzy, provedli jsme je u dvou českobudějovických exemplářů s výsledky 0,685 (+80,26 %) a 0,573 (+50,79 %).

Nejpočetnějším nominálem z českých mincí Maxmiliána II. v chelčickém nálezů byl bílý peníz v celkovém počtu 132 kusů. Podle místa ražby byly z Kutné Hory 124 kusy, z Jáchymova 3 kusy a z Českých Budějovic 5 kusů. Podle vyraženého letopočtu všechny tyto bílé peníze pocházejí z let 1565 (č. 394–408) až 1577 (č. 507–511).⁹⁰ Toto časové rozpětí by mohl případně pozměnit některý z bílých peněz s nečitelným letopočtem (č. 512–519). Pro výrobu těchto bílých peněz v uvedeném časovém období platily ve všech českých vládních mincovnách stejné předpisy. Od roku 1561 se bílé peníze razily podle ustanovení mincovního řádu z roku 1561, podle něhož jejich průměrná hmotnost měla být 0,388 g a jakost 0,313.⁹¹ K nepříliš velké změně došlo při návratu k ražbě tolaru r. 1573, kdy sice jejich jakost zůstala beze změny, ale průměrná hmotnost bílých peněz se snížila na 0,384 g.⁹² Proto při pohledu na ražbu bílých peněz rok 1573 vytváří určitý mezník, který respektujeme i při

⁸⁸ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 42 a 44. Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 63.

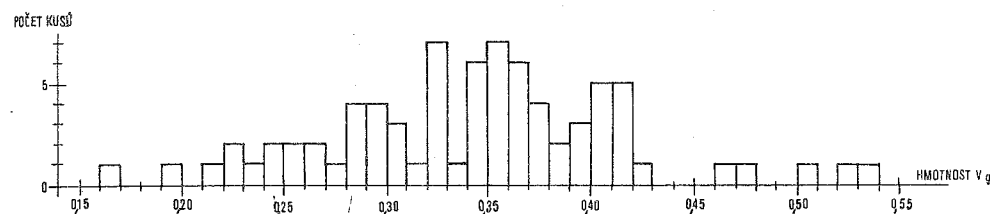
⁸⁹ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 42; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 63.

⁹⁰ Kutnohorské (č. 507–511) a českobudějovické (č. 535–536) bílé peníze z roku 1577 jsou posmrtnými ražbami Maxmiliána II. Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 63.

⁹¹ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 44; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 63.

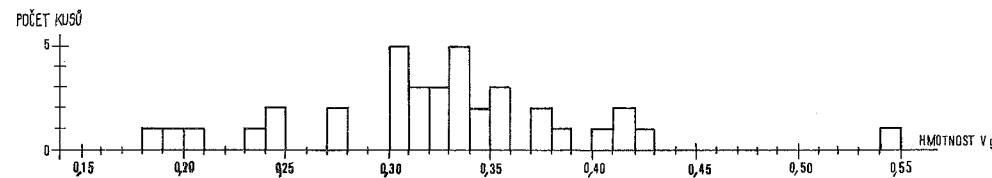
⁹² V roce 1573 byla pro ražbu bílých peněz obnovena platnost kutnohorského mincovního řádu z roku 1547 a stejné výrobní normy pro vybití bílých peněz potvrdil i nový mincovní řád z roku 1576. Srov. k tomu Nohejlová, E.: Z příběhů pražské mincovny, s. 121; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 30 a 61; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 57 a 64.

našem souhrnném hodnotícím pohledu. Do roku 1573 byly v chelčickém nálezů celkem 83 kusy bílých peněz, které vznikly v kutnohorské (82 kusy) a českobudějovické (1 kus) mincovně. Při srovnání údajů pro výrobu bílých peněz do roku 1573 s výsledky našeho metrologického šetření bílých peněz v chelčickém nálezů, pokud jde o hmotnost, vypočtený průměr nálezových kusů činil u ražeb z kutnohorské mincovny 0,343 g a z českobudějovické mincovny 0,3627 g (1 kus). Celkový přehled hmotnosti těchto ražeb pak podává graf. č. 7. (Do grafu nejsou zahrnuty mince vylomené, tj. č. 405, 431, 439, 448 a 477.)

Graf č. 7: Hmotnost bílých peněz Maxmiliána II. z let 1565–1572 z kutnohorské a českobudějovické mincovny

Rozdíl mezi předepsanou výrobní hmotností byl tedy u nálezových kusů o 11,60 % (Kutná Hora) a 6,52 % (České Budějovice) nižší. Průměrná hmotnost všech bílých peněz Maxmiliána II. bez ohledu na jejich zhotovení v jednotlivých mincovnách je rovněž 0,343 g. Jakostními analýzami jsme získali v mezních hodnotách tyto výsledky: kutnohorská mincovna 0,690 (+110,45 %) a 0,228 (+72,84 %) a českobudějovická mincovna 0,275 (+87,86 %).⁹³ Bílé peníze Maxmiliána II. v chelčickém nálezů, které byly zhotoveny od r. 1573, patřily ražební provenienci do tří mincoven: kutnohorské (34 kusy), jáchymovské (3 kusy) a českobudějovické (4 kusy). Celkový přehled jejich hmotnosti podává graf. č. 8. (Do grafu nejsou zahrnuty mince, jejichž část byla ulomena, tj. č. 490, 495, 496 a 501.) Hmotnostní srovnání mezi předepsaným výrobním průměrem a údaji získanými vážením těchto bílých pe-

Graf. č. 8: Hmotnost bílých peněz Maxmiliána II. z kutnohorské, jáchymovské a českobudějovické mincovny od r. 1573

⁹³ Srov. k tomu s. 85–86.

něz z chelčického nálezu přineslo podle jednotlivých mincoven tyto výsledky: Kutná Hora 0,327 g (-14,84 %), Jáchymov 0,349 g (-9,11 %) a České Budějovice 0,309 g (-19,53 %). Pomineme-li zřetel k místní ražební provenienci, pak průměrná hmotnost všech bílých peněz Maxmiliána II. ražených od r. 1573 v chelčickém nálezu činí 0,327 g (-14,84 %). Jakostní zkoušky jsme uskutečnily pouze u jednoho bílého peníze z českobudějovické mincovny: 0,470 (+50,16 %).

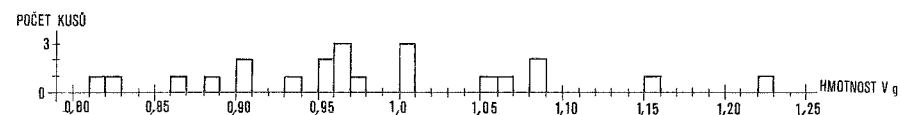
Rudolf II. (1576–1612)

Chelčický nález obsahoval celkem 192 mince Rudolfa II. české ražební provenience v tomto nominálovém zastoupení: 1 půltolar, 17 bílých grošů, 91 malý groš, 82 bílé peníze a 1 malý peníz. Místy ražby těchto českých mincí Rudolfa II. byly všechny čtyři vládní mincovny.

Pražská mincovna. Z nominálových hodnot, které v době vlády Rudolfa II. produkovala pražská mincovna, se v chelčickém nálezu vyskytují výhradně malé groše, zhotovené v letech 1578–1594 v počtu 22 kusů (č. 537–558). Z doby působení mincmistra Jana Hardera jsou v nálezu 2 malé groše z roku 1578 (č. 537: hmotnost 0,9783 g, rozměr 17,1 mm; č. 538: hmotnost 0,8285 g, rozměr 17,5 mm; v obou případech jsme jakostní analýzu neprováděli). Nejpočetnější zastoupení měly malé groše mincmistra Tobiáše Gebharta v počtu 15 kusů z let 1579–1583 (č. 539–553), jejichž hmotnost se pohybuje v rozmezí od 0,8370 g (č. 543) do 1,2305 g (č. 539); průměrná hmotnost činí 0,9886 g. Nejmenší rozměr měl malý groš č. 545 (16,6 mm) a největší pak malé groše č. 548 a 552 (17,3 mm). Při třech jakostních zkouškách jsme zjistili tyto údaje: 0,760 (č. 544), 0,684 (č. 546) a 0,660 (č. 548). Mincmistrovskou značku Lazara Erckera měly 4 malé groše z let 1587–1591 (č. 554–557). Hmotnostní rozpětí je vytyčeno hodnotami 0,8905 g (č. 555) a 1,1658 g (č. 554), když průměrná hmotnost se rovná 1,0415 g. Při měření byl nejmenším malý groš č. 557 (16,5 mm) a největším č. 556 (17,3 mm). Dvěma jakostními sondami jsme získali tyto ryzosti: 0,657 (č. 555) a 0,612 (č. 554). Pouze jediný malý groš z roku 1594 pochází z pražské mincovny z údobí její správy Zuzanou Erckerovou (č. 558: hmotnost 1,0169 g, rozměr 17,2 mm; bez jakostní zkoušky).⁹⁴ Celkový přehled hmotnosti malých grošů Rudolfa II. z pražské mincovny podává *graf č. 9*. Z údajů, získaných rentgenofluorescenční analýzou celkem 5 malých grošů ražených v letech 1581–1587 v pražské mincovně jsme stanovili jejich průměrnou jakost 0,674 a směrodatnou odchylku 0,054 (*graf č. 14: 15*).

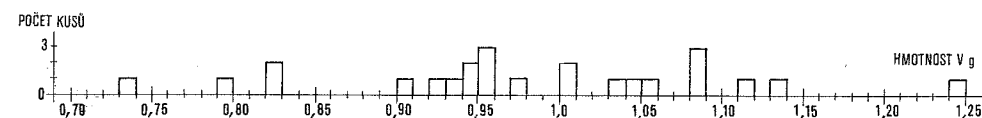
Kutnohorská mincovna. Kutnohorská mincovní produkce je v chelčickém nále-

⁹⁴ Viz náš soupis s. 99. Vzhledem k tomu, že Lazar Ercker zemřel před 6. lednem 1594, ražby z roku 1594 přidělujeme jeho manželce Zuzaně Erckerové, která spravovala pražskou mincovnu po smrti Lazara Erckera. Srov. k tomu Kubátová, L.: Lazar Ercker v Čechách. In: Studie z dějin hornictví 7, Praha 1976, s. 37–38, a Nemeškal, L.: Lazar Ercker – pražský mincmistr. In: Studie z dějin hornictví 7, Praha 1976, s. 41 a 60. – K působení Zuzany Erckerové v pražské mincovně viz podrobněji Nohojlová, E.: Z příběhů pražské mincovny, zvl. s. 107–108.

Graf č. 9: Hmotnost malých grošů Rudolfa II. z pražské mincovny

zu zastoupena 6 bílými groši, 24 malými groši, 79 bílými penězi a 1 malým penězem – celkem 110 mincemi Rudolfa II. Mincmistru Jiřímu Šatnému⁹⁵ patří 6 bílých grošů z let 1580–1589 (č. 559–564), 24 malých grošů z let 1578–1592 (č. 565–588), 77 bílých peněz z let 1579–1592 (č. 589–665) a 1 malý peníz z roku 1592 (č. 666: hmotnost 0,2471 g, rozměr 11,5 mm; zkouška ryzosti se neprováděla). Hmotnost bílých grošů se pohybuje od 1,5277 g (č. 563) do 2,1257 g (č. 560); hmotnostní průměr jsme vypočetli ve výši 1,7829 g. Nejmenší rozměr měl bílý groš č. 564 (19,3 mm) a největší bílý groš č. 560 (21,1 mm). Dvěma jakostními zkouškami jsme získali tyto ryzosti: 0,711 (č. 563) a 0,570 (č. 559). Průměrná ryzost činí 0,641 a směrodatná odchylka 0,100 (*graf č. 14: 16*). Rozmezí hmotností malých grošů sahá od 0,7382 g (č. 587) do 1,2417 g (č. 585) a jejich průměrná hmotnost byla výpočtem stanovena na 0,9829 g. Hmotnost malých grošů z kutnohorské mincovny přehledně vyjadřuje *graf č. 10*. Velikost

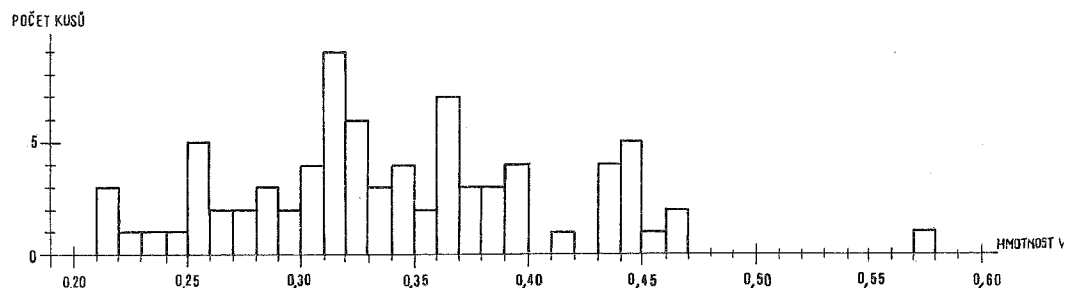

Graf č. 10: Hmotnost malých grošů Rudolfa II. z kutnohorské mincovny

malých grošů sahá od 16,0 mm (č. 578) do 17,9 mm (č. 570 a 584). Tři jakostní zkoušky malých grošů přinesly tyto výsledky: 0,583 (č. 587), 0,542 (č. 578) a 0,488 (č. 585). Hodnota průměrné jakosti je 0,537 a směrodatné odchylky 0,048 (*graf č. 14: 17*). U bílých peněz byl nejlehčím exemplářem č. 603 (0,2183 g) a nejtěžším č. 653 (0,5710 g); průměrná hmotnost činí 0,3481 g. Při měření měl nejmenší rozměr bílý peníz č. 635 (12,4 mm) a největší č. 694 (14,5 mm). Šesti zkouškami jsme zjistili tyto jakosti: 0,385 (č. 608), 0,379 (č. 625), 0,376 (č. 612), 0,331 (č. 629), 0,326 (č. 604) a 0,296 (č. 620). Průměrná jakost se rovná 0,349 a směrodatná odchylka 0,036 (*graf č. 14: 18*). Mincmistru Vlku Heroldovi patřily v chelčickém nálezu jen 2 mince: 1 bílý peníz z roku 1593 (č. 667: hmotnost 0,3131 g, rozměr 14,0 mm; bez jakostní analýzy) a bílý

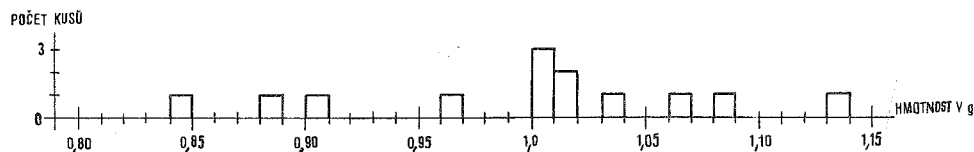
⁹⁵ Od doby, kdy kutnohorskou mincovnu spravuje jeden úředník (tj. od r. 1577), jehož značka se objevuje na mincích, užíváme pro jeho funkci termín mincmistr, i když si uvědomujeme, že tento výraz plně nevystihuje situaci v kutnohorské mincovně. Srov. k tomu Smolík, J.: Pražské groše, s. 76 sl.; Leminger, E. Královská mincovna v Kutné Hoře, Praha 1912, s. 419; Miller zu Aichholz, V. – Loeher, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 63.

peníz nečitelného letopočtu (č. 668: hmotnost 0,3541 g, rozměr 13,8 mm; bez zkoušky ryzosti). Hmotnost všech bílých peněz z kutnohorské mincovny přehledně vyjadřuje graf č. 11.

Graf č. 11: Hmotnost bílých peněz Rudolfa II. z kutnohorské mincovny

Jáchymovská mincovna. V chelčickém nálezu je celkem 18 kusů jáchymovských ražeb Rudolfa II. Z tohoto počtu připadá na bílé groše 5 kusů, zhotovených v rozmezí let 1581–1586 (č. 669–670, 677 a 678–679) a na malé groše 13 kusů, vyražených v letech 1578–1590 (č. 671–676 a 680–686). Mincmistrovskou značku Jiřího Kádnera mají 2 bílé groše z let 1581 (č. 669: hmotnost 2,0108 g, rozměr 21,5 mm; č. 670: hmotnost 1,9948 g, rozměr 20,8 mm; oba kusy bez zkoušky jakosti) a 6 malých grošů z let 1578–1582 (č. 671–676). Nejlehčím byl malý groš č. 676 (0,9714 g) a nejtěžším č. 674 (1,0806 g); průměrná hmotnost Kádnerových malých grošů se rovná 1,0280 g. Nejmenším byl malý groš č. 673 (17,0 mm) a největším č. 672 (17,6 mm). Jakostní zkouška jednoho malého groše prokázala ryzost 0,749 (č. 676). Z doby správy jáchymovské mincovny Lucii Kádnerovou byl v chelčickém nálezu pouze jeden bílý groš (č. 677: hmotnost 1,9448 g, rozměr 21,3 mm; bez jakostní zkoušky). Mincmistrovskou značku Pavla Hofmanna mají 2 bílé groše z r. 1583 (č. 678: hmotnost 1,7257 g, rozměr 21,5 mm; bez zkoušky jakosti) a z r. 1586 (č. 679: hmotnost 2,2821 g, rozměr 19,9 mm; bez jakostní analýzy) a dále pak 7 malých grošů, vybitých v jáchymovské mincovně v období 1584–1590 (č. 680–686). Nejnižší hmotnost jsme zjistili u malého groše č. 683 (0,8455 g) a nejtěžším byl malý groš č. 685 (1,1309 g); vypočítaná průměrná hmotnost byla 0,9690 g. Přehled hmotnosti malých grošů Rudolfa II. z jáchymovské mincovny podává graf č. 12. Rozměrové rozpětí malých grošů se pohybovalo od 15,5 mm (č.

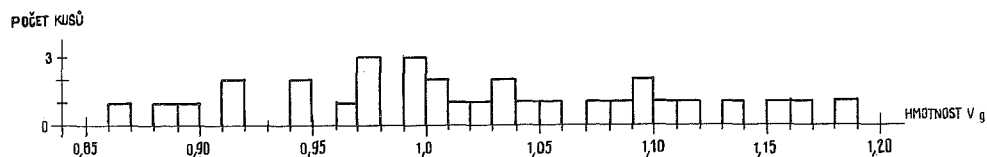
Graf č. 12: Hmotnost malých grošů Rudolfa II. z jáchymovské mincovny

686) do 17,6 mm (č. 682). Dvě jakostní zkoušky přinesly tyto výsledky: 0,618 (č. 683) a 0,588 (č. 685). Podle výsledků jakostních zkoušek 3 malých grošů ražených v letech 1582–1586 v jáchymovské mincovně byla vypočtena průměrná jakost 0,652 a směrodatná odchylka 0,086 (graf č. 14: 19).

Českobudějovická mincovna. Českobudějovická mincovna je v nálezu zastoupena celkem 42 mincemi Rudolfa II., mezi nimiž je jeden půltolar, 6 bílých grošů, 32 malé groše a 3 bílé peníze. Za správce mincovny Kryštofa Schönfeldta byly z mincí chelčického nálezů vybity jeden půltolar z r. 1582 (č. 687: hmotnost 14,3759 g, rozměr 34,0 mm; zkouškou zjištěná ryzost 0,952), 4 bílé groše bez letopočtu (č. 688–691),⁹⁶ 3 malé groše z let 1578–1581 (č. 692–694) a 3 bílé peníze, zhotovené v rozmezí let 1579–1584 (č. 695–697). Hmotnost bílých grošů bez letopočtu se pohybovala od 1,7909 g (č. 691) do 2,0794 g (č. 688); hmotnostní průměr byl 1,9295 g. Nejmenším byl bílý groš č. 690 (20,9 mm) a největším č. 691 (21,6 mm). U dvou bílých grošů jsme provedli jakostní zkoušku s tímto výsledkem: 0,857 (č. 691) a 0,806 (č. 688); průměrná ryzost činí 0,831 a směrodatná odchylka 0,036 (graf č. 14: 20). U malých grošů nejnižší hmotnost měl exemplář č. 693 (0,9140 g) a nejvyšší č. 694 (1,0930 g), když hmotnostní průměr činil 1,0077 g. Nejmenším byl malý groš č. 692 (17,0 mm) a největším č. 693 (17,6 mm). Jakostní šetření u malého groše č. 692 vykazalo ryzost 0,629. Schönfeldtovy bílé peníze se hmotnostně pohybovaly od 0,3380 g (č. 697) do 0,3540 g (č. 695). Vypočtený průměr měl hodnotu 0,3481 g. Při měření byl nejmenším bílý peníz č. 697 (13,0 mm) a největším č. 696 (15,2 mm). Dvě zkoušky ryzosti prokázaly tyto hodnoty: 0,498 (č. 695) a 0,477 (č. 696); jejich průměr se rovná 0,488 a směrodatná odchylka 0,015 (graf č. 14: 21). Se značkou mincmistra Kryštofa Mattighofera jsme v našem nálezu zjistili 2 bílé groše z roku 1584 (č. 698: hmotnost 1,9084 g, rozměr 20,2 mm, bez ověření ryzosti; č. 699: hmotnost 1,6983 g, rozměr 19,8 mm, ryzost 0,721) a 29 malých grošů z let 1583–1596 (č. 700–728). Jejich hmotnostní údaje se ve svých hodnotách pohybovaly od 0,8685 g (č. 718) do 1,1894 g (č. 727), když vypočítaný hmotnostní průměr se rovnal 1,0237 g. Hmotnost všech malých grošů Rudolfa II. z českobudějovické mincovny je zachycena na grafu č. 13. Rozměrové hodnoty sahaly od 16,2 mm (č. 727) do 17,6 mm (č. 707 a 719). Čtyři zkoušky kvality vykazaly tyto ryzosti: 0,737 (č. 706), 0,647 (č. 705), 0,593 (č. 709) a 0,502 (č. 701). Jakostní průměr celkem 5 malých grošů z českobudějovické mincovny z let 1578–1586 činil 0,622 a směrodatná odchylka 0,085 (graf č. 14: 22).

V chelčickém nálezu je z českých mincí Rudolfa II. zastoupeno pět nominá-

⁹⁶ Výrobu těchto českobudějovických bílých grošů bez letopočtu s mincmistrovským znamením správce mincovny Kryštofa Schönfeldta můžeme předpokládat v rozmezí let 1578 (září) – 1584 (zhruba konec března), kdy Kryštof Schönfeldt řídil provoz českobudějovické mincovny. Srov. k tomu Ne m e š k a l, L.: Českobudějovická mincovna v letech 1569–1611. České Budějovice 1969, s. 57–71.

Graf č. 13: Hmotnost malých grošů Rudolfa II. z českobudějovické mincovny

lových hodnot: jeden půltolar z roku 1582, bílé groše z let 1578–1589 v počtu 17 kusů, malé groše z let 1578–1596 v počtu 91 exempláře, bílé peníze, zhotovení v údobí 1579–1592 (82 kusy) a jeden malý peníz z roku 1592. Pro výrobu všech těchto českých mincí Rudolfa II. platily ve všech mincovnách stejné předpisy. Především to byl mincovní řád z roku 1576⁹⁷ doplněný rozhodnutím o ražbě malého groše (polovina bílého groše) na českém sněmu 4. února 1577.⁹⁸ Tam publikované základní výrobní normy pro peněžní nominály české mincovní soustavy platily vlastně beze změn ve všech českých vládních mincovnách v době, do které časově spadají všechny české mince Rudolfa II. v chelčickém nálezu. Tuto stálost předpisů pro českou mincovní výrobu v dalším období dokládají i instrukce pro nově nastupující mincmistry Kryštofa Mattighofera v Českých Budějovicích (1. prosince 1591),⁹⁹ Lazara Erckera v Praze (1. března 1592),¹⁰⁰ Vlka Herolda v Kutné Hoře (15. května 1593).¹⁰¹ Velmi nepatrné odchylky při přepočtu na údaje v gramech obsahuje instrukce pro jáchymovského mincmistra Pavla Hofmanna z 4. června 1584.¹⁰² Tyto za-

⁹⁷ Sněmy české IV, 1574–1576. Praha 1886, s. 564–566 a 577. Viz i Nohejlová, E.: Z příběhů pražské mincovny, s. 122; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 61; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 64.

⁹⁸ Sněmy české V, 1577–1580. Praha 1887, s. 106–108. – Viz též Nohejlová, E.: Z příběhů pražské mincovny, s. 122; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 63; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 64.

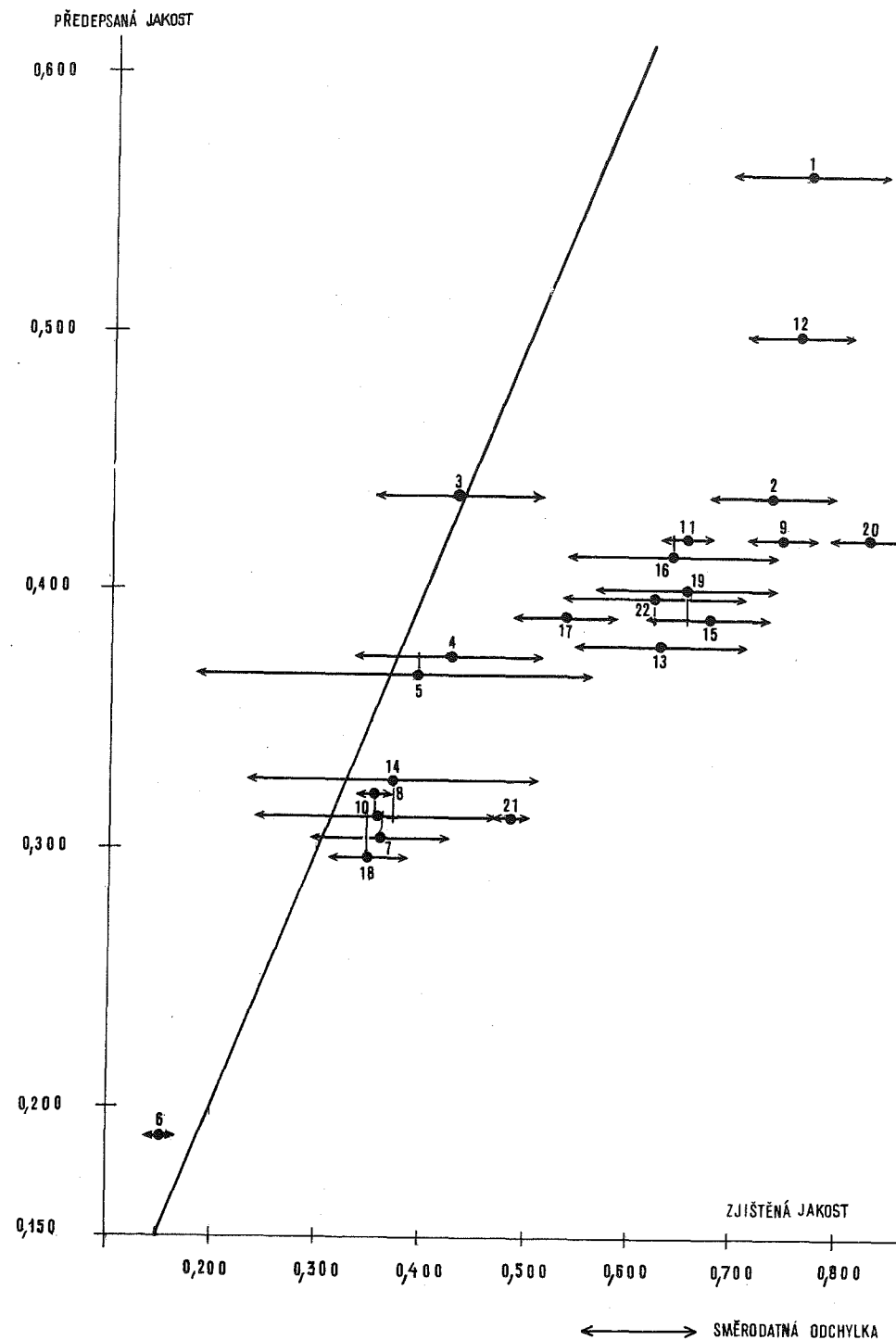
⁹⁹ Nemeškal, L.: Českobudějovická mincovna, s. 96–98. Srov. k tomu také Newald, J.: Das österreichische Münzwesen unter den Kaisern Maximilian II., Rudolph II. und Mathias. NZ 17, 1885, s. 284–285; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 77; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 65.

¹⁰⁰ Křížek, J.: Instrukce z 1. 3. 1592 pro pražského mincmistra Lazara Erckera ze Schrekenfelsu. NumSb 7, 1962, s. 229–242. – Srov. k tomu Nemeškal, L.: Lazar Ercker, s. 54 a tamtéž pozn. 67.

¹⁰¹ Newald, J.: Maximilian II., Rudolph II. und Mathias, s. 101–103; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 79; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 65.

¹⁰² Newald, J.: Maximilian II., Rudolph II. und Mathias, s. 111–112; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 70; Nohejlová-Prátová, E. – Malá, A. – Nemeškal, L. – Jelínek, Z.: Numismatické příspěvky, s. 64.

Graf č. 14: Zjištěná průměrná jakost (a směrodatná odchylka) jednotlivých druhů mincí ve vztahu k předepsané jakosti

nedbatelné odchylky však tkvěly v tom, že v jáchymovské mincovně se jako hmotnostní jednotky užívala erfurtská hřivna o hmotnosti 234,95 g,¹⁰³ ale v pražské, kutnohorské a českobudějovické mincovně se užívala pražská hřivna o hmotnosti 253,172 g.

Při komparativním pohledu na předpisy pro ražbu českých mincovních nominálů Rudolfa II. s dosaženými výsledky při našem metrologickém šetření u mincí chelčického nálezu zjišťujeme rozdíly, kterým chceme alespoň krátce věnovat pozornost. Budeme-li postupovat podle jednotlivých nominálů, pak o českobudějovickém půltolaru K. Schönfeldta z roku 1582 jsme našim šetřením zjištěné údaje připomenuli výše a proto zde jen shrnujeme, že ve srovnání s předepsanou průměrnou hmotností (14,47 g) a ryzostí (0,8945) je hmotnost půltolaru o 0,65 % nižší (14,3759 g) a jakost o 6,43 % vyšší (0,952).¹⁰⁴ Pro bílé groše byla výrobními předpisy stanovena průměrná hmotnost na 2,005 g (v jáchymovské mincovně na 2,008 g) a ryzost na 0,422. Našimi výpočty zjištěný hmotnostní průměr bílých grošů v chelčickém nálezu se pohybuje pod předepsanou průměrnou hodnotou; v kutnohorské mincovně – 1,783 g, v jáchymovské mincovně – 1,992 g a v českobudějovické mincovně – 1,930 g. Rozdíl mezi průměrnou určenou hmotností bílých grošů Rudolfa II. v chelčickém nálezu v procentním vyjádření sahá od –0,80 % (bílé groše z jáchymovské mincovny) do –11,07 % (bílé groše z kutnohorské mincovny). Čtyři jakostní zkoušky bílých grošů se ve svých mezních hodnotách pohybovaly od 0,570 (+35,07 %, kutnohorská mincovna) do 0,857 (+103,08 %, českobudějovická mincovna).¹⁰⁵

Pro výrobu malých grošů se předpisovala průměrná hmotnost ve výši 1,055 g (v jáchymovské mincovně 1,057 g) a kvalita na 0,391. Po vyčištění malých grošů Rudolfa II. v chelčickém nálezu jsme podle místa ražby zjistili jejich průměrné hmotnostní údaje v této výši: pražská mincovna – 0,992 g, kutnohorská mincovna – 0,983 g, jáchymovská mincovna – 0,996 g a českobudějovická mincovna – 1,022 g. Zjištěná průměrná hmotnost malých grošů Rudolfa II. v chelčickém nálezu ve srovnání se stanovenou průměrnou hmotností při vyjádření v procentech je nižší o 3,13 % (malé groše z českobudějovické mincovny) až 6,82 % (malé groše z kutnohorské mincovny). Deset jakostních zkoušek malých grošů Rudolfa II. v chelčickém nálezu vykázalo ryzost od 0,488 (+28,39 %, kutnohorská mincovna) do 0,760 (+91,56 %, pražská mincovna).¹⁰⁶

¹⁰³ Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. II. – Viz též Sakařová - Malá, A.: Jáchymovská mincovna od zavedení zlatníkové měny (1561) do konce jejího trvání (1671). Příspěvek k dějinám peněžního oběhu druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století. In: Rozpravy ČSAV 77, seš. 17. Praha 1967, s. 15 a 24.

¹⁰⁴ K výsledkům šetření jakosti viz výše s. 85–86.

¹⁰⁵ O problému šetřením zjištěných hodnot ryzosti viz výše s. 85–86.

¹⁰⁶ K zjištěným hodnotám jakosti viz výše s. 85–86.

Bílé peníze se měly zhotovovat o průměrné hmotnosti 0,384 g (v jáchymovské mincovně 0,385 g) a v jakosti 0,313. U bílých peněz Rudolfa II. v chelčickém nálezu se průměrná hmotnost pohybovala od 0,3477 g (kutnohorská mincovna) do 0,3481 g (českobudějovická mincovna), což v procentním vyjádření představovalo hodnoty o 9,35 % (českobudějovická mincovna) až 9,45 % (kutnohorská mincovna) nižší, než bylo určeno předepsanou průměrnou hmotností.¹⁰⁷ Jakostní analýzy jsme u bílých peněz Rudolfa II. v chelčickém nálezu provedli v osmi případech a číselné hodnoty ryzosti sahaly od 0,296 (–5,43 % kutnohorská mincovna) do 0,498 (+59,11 % českobudějovická mincovna).¹⁰⁸

O jediném malém penízu Rudolfa II. z roku 1592 z kutnohorské mincovny, který byl v chelčickém nálezu, jsme údaje metrologického šetření přinesli výše a tak zde jen konstatujeme, že ve srovnání s předepsanou průměrnou hmotností (0,345 g) a jakostí (0,172) je jeho hmotnost o 28,38 % nižší (0,2471 g). Jakostní sondu jsme neprováděli.

Na celkovém počtu 728 kusů českých mincí v chelčickém nálezu se nejvíce podílí kutnohorská mincovna (567 kusů, 77,885 %) před mincovnou pražskou (84 kusů, 11,538 %), českobudějovickou (50 kusů, 6,868 %) a jáchymovskou (27 kusů, 3,709 %).

SLEZSKO

Ferdinand I. (1526–1564)

Slezské ražby Ferdinanda I. (8 kusů, č. 729–736) jsou v našem nálezu zastoupeny jedním grošem z roku 1547 a 7 krejcarů z let 1561–1563. Tyto mince byly zhotoveny ve vřavslavské mincovně za mincmistrů Lorence Westermeira, W. Freybergera a Hanse Enderse. Pokud jde o metrologické údaje, u groše č. 729 jsme zjistili hmotnost 1,4268 g, rozměr 22,0 mm a jakostní analýzou ryzost 0,647.¹⁰⁹ Podle výrobních předpisů měl tento groš mít průměrnou hmotnost 2,058 g a jakost 0,422.¹¹⁰ Hmotnost nalezového exempláře byla proto o 30,67 % nižší a ryzost o 53,32 % vyšší než předepisovaly výrobní normy z 12. června 1546. U slezských krejcarů Ferdinanda I. v chelčickém nálezu průměrná hmotnost činila 0,8669 g, když nejméně vážil krejcar č. 730 (0,8452 g) a nejvíce č. 731 (0,890 g). Nejmenším byl krejcar č. 734 (16,4 mm) a největším č. 732 (17,6 mm). Jakostní zkouškou byla u krejcaru č. 732 zjištěna ryzost 0,581. Pro výrobu krejcarů byla předepsána průměrná hmotnost 0,960 g a jakost

¹⁰⁷ V chelčickém nálezu se vyskytly bílé peníze Rudolfa II. jen z kutnohorské a českobudějovické mincovny.

¹⁰⁸ K otázce průkaznosti údajů zjištěných jakostní analýzou viz výše s. 85–86.

¹⁰⁹ K průkaznosti číselného vyjádření jakostní zkoušky viz výše s. 85–86.

¹¹⁰ Viz Newald, J.: Das österreichische Münzwesen unter Ferdinand I., Wien 1883, s. 75; Friedensburg, F.: Schlesiens neuere Münzgeschichte, Breslau 1899, s. 78 a 249–252; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 29.

0,380.¹¹¹ Průměrná hmotnost náleзовých krejcarů byla tedy o 9,70 % nižší a jakost o 52,89 % vyšší.¹¹²

Město Svídnice

Z doby Ludvíka Jagellonského jsou v chelčickém nálezů dva půlgroše města Svídnice z roku 1520 (č. 737: hmotnost 0,8633 g, rozměr 18,1 mm; č. 738: hmotnost 0,8096 g, rozměr 18,3 mm; jakostní analýzy jsme neprováděli). Vzhledem k tomu, že se nám nepodařilo nalézt přímé doklady o normách pro jejich výrobu, nemohli jsme provést srovnání s údaji, zjištěnými našim šetřením.¹¹³

Biskupství Vratislav

Jan V. (1506–1524?)

Jediný groš z roku 1508 (č. 739) vážil 2,0247 g a měřil 25,2 mm (jakostní analýza se neprováděla). Z dostupných údajů víme, že ryzost těchto grošů byla stanovena na 0,375, avšak informace o jejich předepsané průměrné hmotnosti postrádáme.¹¹⁴

Město Vratislav

Z vratislavských městských ražeb jsme v chelčickém nálezů zjistili haléř, ražený od r. 1512 (č. 740). Při metrologickém šetření vážil 0,2303 g, měřil 11,4 mm a jakostní analýza vykazovala hodnotu 0,133. Předpisy pro výrobu těchto haléřů stanovily jejich průměrnou hmotnost na 0,366 g a jakost na 0,188.¹¹⁵ Vratislavský haléř v našem nálezů vážil tedy o 37,08 % méně a měl jakost o 29,25 % nižší než stanovily předpisy.¹¹⁶

Krnovsko

Jiří Fridrich (1543–1603)

V chelčickém nálezů máme z mincí Jiřího Fridricha jen čtyři 3krejcarey z let 1562–1575, které byly zhotoveny v krnovské mincovně za mincmistrů Hanse Enderse (č. 741–743) a Gregora a Leonharda Ernicha (č. 744). Jejich hmotnost se pohybovala v rozmezí od 0,8162 g (č. 741) do 0,9334 g (č. 742) a jejich prů-

¹¹¹ Srov. k tomu Friedensburg, F.: Schlesiens neuere Münzgeschichte, s. 78; Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Öster. Münzprägungen, s. 42–44.

¹¹² Jakost o více než 50 % vyšší než stanoví předpisy jsme zjistili v chelčickém nálezů v několika případech. K problému vyšších jakostí viz výše s. 85–86.

¹¹³ Srov. k tomu Friedensburg, F.: Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter, s. 96–103 a 252–262; údaje o hmotnosti a jakosti svídnických půlgrošů z doby Ludvíka Jagellonského, které F. Friedensburg publikuje na s. 261, jsou výsledkem jeho šetření a nikoliv předepsané normy pro výrobu těchto svídnických půlgrošů.

¹¹⁴ Friedensburg, F.: Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter, s. 283. Na tomto místě F. Friedensburg sice hovoří o předepsané jakosti 6 lotů, avšak dále v jeho textu uvedené hmotnostní údaje jsou výsledkem jeho vlastního metrologického zkoumání.

¹¹⁵ Srov. k tomu Friedensburg, F.: Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter, s. 181. – Podle dat, publikovaných F. Friedensburgem, z jedné vratislavské hřivny (= 197,6 g, viz Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. II) se mělo vyrazit 540 kusů haléřů o jakosti 3 lotů.

¹¹⁶ Vratislavský haléř patří v chelčickém nálezů k menší skupině mincí, jejichž jakost byla nižší než stanovily předpisy. Problémem vyšších či nižších jakostních hodnot se zabýváme na s. 85–86.

měrná hmotnost činila 0,8852 g. Rozměrové hodnoty jsme zjistili v rozpětí od 16,75 mm (č. 743) do 17,9 mm (č. 742); jakostní zkouška se neprováděla. Přesné údaje o předepsaných výrobních hodnotách pro jejich ražbu se nám nepodařilo zjistit a tak jen z jejich hmotnostního a jakostního ověřování soudíme, že měly mít ryzost 0,313 a průměrnou hmotnost 0,841 g.¹¹⁷

HORNÍ LUŽICE

Město Zhořelec

Zhořelecké peníze zastoupené v našem nálezů 7 kusy (č. 745–751) se, pokud jde o hmotnost, pohybovaly od 0,1775 g (č. 751) do 0,3967 g (č. 745) a jejich vypočtená průměrná hmotnost činila 0,2744 g. Nejmenším byl peníz č. 748 (12,5 mm) a největším č. 747 (14,2 mm). Jakostní analýzu jsme provedli u tří exemplářů s těmito výsledky: 0,132 (č. 745), 0,113 (č. 746) a 0,108 (č. 748).¹¹⁸ V dostupné literatuře o ražbách městských zhořeleckých peněz jsme se bohužel neshledali se směrnicemi pro jejich výrobu a proto zde můžeme jen krátce znovu opakovat, že dobou svého vzniku patří do 15.–16. století.

KLADSKO

Kladský peníz (tzv. český) se vyskytl v našem nálezů v jediném exempláři o hmotnosti 0,2870 g, rozměru 12,0 mm a ryzosti 0,138.¹¹⁹ Přesné údaje směrnic pro výrobu těchto peněz se nám nepodařilo zjistit; hmotnosti, uváděné J. Friedensburgem, jsou jen přímým výsledkem jeho vlastních šetření.¹²⁰

DOLNÍ RAKOUSY

Maxmilián I. (1493–1519)

Jediný zweier (č. 753), ražený po roce 1510, vážil 0,3874 g a měřil 17,6 mm; jeho jakostní rozbor jsme neprováděli. Pro výrobu těchto mincí byla předepsána jakost 0,375 a průměrná hmotnost 0,586 g.¹²¹

Zeměpanské mincování¹²²

Jediná ražba z tohoto údobí, zweier nebo fenik z roku 1519 (č. 754),¹²³ vykazoval

¹¹⁷ Schrötter, J.: Brandenburg – Fränkisches Münzwesen II., s. 162. Při zkouškách 24 děl ražby krnovských 3krejcarů vradajnem Röschelem prokázalo 1 dílo jakost o něco málo vyšší než 5 lotů, 22 mincovní díla měla jakost 5 lotů a 1 dílo mělo jakost nižší než 5 lotů. Soudíme proto, že předepsaná jakost odpovídala 5 lotům (= 0,313). Pokud jde o hmotnostní zkoušku, při stejném počtu zkoumaných mincovních děl se počet 3krejcarů zhotovených z jedné kolínské hřivny (= 233,856 g) pohyboval mezi 276 až 280 kusy. Pro náš výpočet předpokládáme průměrné hmotnosti jsme vycházeli z průměrného počtu 278 kusů v kolínské hřivně.

¹¹⁸ K problému průkaznosti jakostních zkoušek viz s. 85–86.

¹¹⁹ K otázce jakostních zkoušek viz s. 85–86.

¹²⁰ Friedensburg, F.: Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter, s. 287–288.

¹²¹ Viz Luschin, A. Das Münzwesen in Österreich, s. 446; Geyer, R.: Das österreichische Münzwesen von 1524 und ihre Vorläufer. NZ 21, 1928, s. 29. – U cizích mincí jsme vypočítávali hmotnostní průměr a procentuálně vyjadřovali hmotnostní rozdíl, resp. jakostní odlišnosti od předepsaných hodnot pouze tam, kde to větší počet mincí cizí ražební provenience v chelčickém nálezů dovoloval.

¹²² Tímto označením charakterizujeme mincovní činnost v mezivládí od smrti Maxmiliána I. do nastoupení Ferdinanda I. – Srov. k tomu Luschin, A.: Das Münzwesen in Österreich, s. 450 sl. a Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 6.

¹²³ A. Luschin (Das Münzwesen in Österreich, s. 445) má tuto ražbu za fenik, u V. Mil-

při metrologickém šetření tyto hodnoty: hmotnost 0,3172 g, rozměr 13,9 mm. Ani A. Luschin, ani R. Geyer se nezmínili o tom, že by v tomto mezivládním období došlo k změnám předpisů pro ražbu zweierů či feniků. Proto předpokládáme, že obě tyto nominálové hodnoty měly být raženy v ryzosti 0,375 a o průměrné hmotnosti 0,566 g (zweier) a jakosti 0,250 s průměrnou hmotností 0,418 g (fenik).¹²⁴

Ferdinand I. (1521–1564)

Z dolnorakouských ražeb Ferdinanda I. bylo v chelčickém nálezů celkem 15 mincí (č. 755–769), a to jeden 3krejcar z roku 1556, 2 zweierey nebo feniky z roku 1522, 7 zweierů z let 1530–1534¹²⁵ a 5 feniků z let 1527–1539.

Z údobí do 15. února 1524, kdy byly vydány nové směrnice pro ražbu mincí v mincovnách ve Vídni a v Hallu,¹²⁶ jsou v chelčickém nálezů pouze dvě mince Ferdinanda I, zweierey či feniky z roku 1522.¹²⁷ Metrologickým zkoumáním jsme získali tyto hodnoty: č. 755 (hmotnost: 0,2259 g; rozměr: 13,0 mm; ryzost: 0,266) a č. 756¹²⁸ (hmotnost: 0,2234 g; rozměr: 14,0 mm). Pokud jde o předpisy pro jejich výrobu, fenik měl mít průměrnou hmotnost 0,418 g a jakost 0,250, zweier pak průměrnou hmotnost 0,566 g a ryzost 0,375.¹²⁹ U sedmi zweierů z let 1530–1534, které byly zhotoveny ve vídeňské mincovně za mincmistra Thomase Beheima, jsme zjistili hmotnostní rozpětí od 0,4263 g (č. 762) do 0,6612 g (č. 758), když nejmenšími z nich byly zweierey č. 760 a 763 (15,5 mm) a největším zweier č. 761 (17,0 mm). Průměrná hmotnost těchto zweierů byla 0,5605 g; jakostní analýzu jsme neprováděli.¹³⁰ U čtyř feniků z let 1527–1529, ražených ve vídeňské mincovně za mincmistra Thomase Beheima, jsme zjistili nejnižší hmotnost u feniku č. 767 (0,2062 g) a nejvyšší u č. 764 (0,3429 g); vypočtená průměrná hmotnost činila 0,3004 g. Rozměrové rozpětí se pohybovalo od 12,7 mm (č. 767) do 13,5 mm (č. 765); jakostní analýzou feniku č. 764 jsme získali hodnotu jeho ryzosti 0,326.¹³¹ Výsledky našeho metro-

logického šetření nasvědčují tomu, že výrobní směrnice z roku 1524 nemohly platit ani pro ražbu feniků, která se řídila spíše nařízením, vydaným před rokem 1524 nebo 23. ledna 1534. Vzájemná srovnání včetně procentuálního vyjádření jsme proto neprováděli. Podle předpisu z roku 1524 měl totiž fenik v průměru vážit 0,120 g při jakosti 0,8945, což i při letmém pohledu na metrologická šetření u feniků chelčického nálezu musíme považovat za zcela vyloučené.¹³² Vídeňský fenik Ferdinanda I. z roku 1539, ražený rovněž za mincmistra Thomase Beheima, vážil 0,3483 g a měřil 14,0 mm. Podle směrnic z roku 1534 měl mít průměrnou hmotnost 0,399 g při jakosti 0,250.¹³³ Z doby působení mincmistra Andrae Hartmanna ve vídeňské mincovně pochází i nominálově nejhodnotnější dolnorakouská mince v chelčickém nálezů, 3krejcar Ferdinanda I. z roku 1556. Metrologickým šetřením jsme zjistili jeho hmotnost ve výši 2,3124 g a rozměr 21,2 mm; jakostní zkoušku jsme neprováděli. Pro jeho výrobu byla předepsána ryzost 0,455 a průměrná hmotnost 2,475 g.¹³⁴

logického šetření nasvědčují tomu, že výrobní směrnice z roku 1524 nemohly platit ani pro ražbu feniků, která se řídila spíše nařízením, vydaným před rokem 1524 nebo 23. ledna 1534. Vzájemná srovnání včetně procentuálního vyjádření jsme proto neprováděli. Podle předpisu z roku 1524 měl totiž fenik v průměru vážit 0,120 g při jakosti 0,8945, což i při letmém pohledu na metrologická šetření u feniků chelčického nálezu musíme považovat za zcela vyloučené.¹³² Vídeňský fenik Ferdinanda I. z roku 1539, ražený rovněž za mincmistra Thomase Beheima, vážil 0,3483 g a měřil 14,0 mm. Podle směrnic z roku 1534 měl mít průměrnou hmotnost 0,399 g při jakosti 0,250.¹³³ Z doby působení mincmistra Andrae Hartmanna ve vídeňské mincovně pochází i nominálově nejhodnotnější dolnorakouská mince v chelčickém nálezů, 3krejcar Ferdinanda I. z roku 1556. Metrologickým šetřením jsme zjistili jeho hmotnost ve výši 2,3124 g a rozměr 21,2 mm; jakostní zkoušku jsme neprováděli. Pro jeho výrobu byla předepsána ryzost 0,455 a průměrná hmotnost 2,475 g.¹³⁴

Maxmilián II. (1564–1576)

V nálezů je pouze jeden 2krejcar Maxmiliána II. z roku 1571, zhotovený ve vídeňské mincovně za mincmistra Adama Hartmanna (č. 770: hmotnost 1,3781 g; rozměr 20,0 mm). Pro jeho výrobu byla předepsána průměrná hmotnost 1,504 g a ryzost 0,500.¹³⁵

HORNÍ RAKOUSY

Ferdinand I. (1521–1564)

V chelčickém nálezů jsme zjistili celkem 27 hornorakouských mincí Ferdinanda I., které byly vybity v mincovně v Linci (č. 771–797). Nejhodnotnějším nominálem byl jeden 3krejcar z roku 1556, zbývajících 26 kusů mincí byly feniky z let 1527–1556. Z doby, kdy provoz linecké mincovny řídil mincmistr Hans Stengl, pochází v nálezů celkem 15 feniků, ražených v letech 1527–1533 (č. 771–785). Jejich hmotnostní rozmezí sahalo od 0,2563 g (č. 775) do 0,4144 g (č. 777) a jejich průměrnou hmotnost jsme vypočetli ve výši 0,3390 g (bez feniku č. 779, jehož část byla ulomena). Nejmenším byl fenik č. 783 (11,3 mm) a největším č. 785 (15,7 mm). Provedli jsme dvě zkoušky ryzosti s tímto výsledkem: 0,126 (č. 773) a 0,226 (č. 780).¹³⁶ I v případě těchto hornorakouských feniků musíme při pohledu na výsledky našeho metrologického šetření opakovat to, co jsme vyslovili výše o dolnorakouských fenicích Ferdinanda I. z téhož časového období: pro výrobu hornorakouských feniků Ferdinanda I. z let

lera zu Aichholz – A. Loehra – E. Holzmaira (Österreichische Münzprägungen, s. 6, tab. I, č. 33) je zaznamenána jako zweier.

¹²⁴ Srov. k tomu Luschin, A.: Das Münzwesen in Österreich, s. 445–446 a 450 sl.; Geyer, R.: Die österreichische Münzordnung, s. 29 a 41.

¹²⁵ Horní časovou mez by neměly posunout ani dva exempláře, u nichž byla poslední číslice letopočtu nečitelná. V. Miller zu Aichholz – A. Loehr – E. Holzmair (Österreichische Münzprägungen, s. 17 sl.) nezaznamenávají žádný zweier s letopočtem po r. 1534.

¹²⁶ Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 8.

¹²⁷ Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 7, kde se přesně nerozlišuje, zda jde o fenik nebo zweier, ale uvádějí se obě možnosti vedle sebe.

¹²⁸ K průkaznosti jakostních zkoušek viz s. 85–86.

¹²⁹ Viz Luschin, A.: Das Münzwesen in Österreich, s. 445–446 a 450 sl.; Geyer, R.: Die österreichische Münzordnung, s. 29 a 41.

¹³⁰ Srovnání s předepsanými výrobními normami jsme neprováděli, neboť ve směrnicích pro ražbu mincí z roku 1524 jsou připomenuty fenik a haléf, ale není jmenován zweier. Ten se v nominálové skladbě dolnorakouských mincí objevuje až v roce 1534. Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Öster. Münzprägungen, s. 8 a 17.

¹³¹ K průkaznosti této jakostní hodnoty viz výše s. 85–86.

¹³² Srov. k tomu pozn. č. 131; jde sice o základní problém výroby nižších nominálů ve vídeňské mincovně v této době, který pro nedostatek dokladového materiálu zde nemůžeme řešit.

¹³³ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 17.

¹³⁴ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 34.

¹³⁵ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 42.

¹³⁶ K problému průkaznosti jakostních analýz viz výše s. 85–86.

1527–1533 nemohlo být směrodatné nařízení z roku 1524, ale spíše směrnice vydané ještě před tímto rokem nebo v lednu 1534.¹³⁷ Z těchto důvodů jsme též neprovedli srovnání výsledků našeho metrologického šetření s předepsanými hodnotami. Od roku 1534 zřejmě platily i v linecké mincovně pro výrobu feniků stejné zásady, které byly uvedeny v instrukci pro vídeňského mincmistra Thomase Beheima.¹³⁸ Podle nich měl mít fenik průměrnou hmotnost 0,399 g a ryzost 0,250. Podle těchto směrnic se řídila ražba feniků až do poloviny roku 1551. Z této doby máme v chelčickém nálezů 10 feniků, které byly zhotoveny za mincmistrů Hanse Stengla (č. 786) a Ruprechta Puellachera (č. 787–795). Nejlehčí fenik vážil 0,2565 g (č. 795) a nejtěžší 0,4225 g (č. 788); průměrná hmotnost činí 0,3325 g. Rozměry feniků sahaly od 12,3 mm (č. 787) do 15,1 mm (č. 793). Jakostní analýza se neprováděla. Srovnáme-li průměrnou hmotnost těchto feniků našeho nálezů s předepsanou hmotností, pak nálezové kusy vážily v průměru o 16,67 % méně. Z doby působení mincmistrů Ruprechta a Wolfganga Puellacherových v linecké mincovně máme v našem nálezů 3krejcar z roku 1556 (č. 796: hmotnost 2,3036 g, rozměr 20,7 mm) a fenik z téhož roku (č. 797: hmotnost 0,3167 g, rozměr 13,6 mm). Obě mince měly odpovídat výrobním normám z roku 1556, které pro 3krejcarý předepisovaly průměrnou hmotnost 2,475 g a jakost 0,455 a pro fenik průměrnou hmotnost 0,360 g a ryzost 0,250.¹³⁹

ŠTÝRSKO

Ferdinand I. (1521–1564)

Celkem 10 mincí Ferdinanda I. štyrské ražební provenience – vesměs feniků – bylo zhotoveno za mincmistrů Hanse Weizlmanna (č. 798–804) a Otto Wolfa (č. 805–807); fenik č. 807 pro nečitelné dvě poslední číslice letopočtu nemůžeme blíže přidělit. Budeme-li postupovat obdobně, jako jsme učinili u dolnorakouských a hornorakouských feniků Ferdinanda I. a rozdělíme-li je do 2 skupin,¹⁴⁰ pak do roku 1534 máme v našem nálezů 7 feniků z let 1527–1532. Jejich hmotnostní rozpětí vymezují hodnoty 0,2326 g (č. 799) a 0,4189 g (č. 801) a průměrná hmotnost je 0,3189 g. Nejméně měřil fenik č. 800 (11,9 mm) a nejvíce č. 802 (15,7 mm). Zkoušku ryzosti jsme provedli u č. 801 (0,244) a u č. 798 (0,266).¹⁴¹ Z týchž důvodů jako v případě dolnorakouských a hornorakouských feniků tohoto časového období zde neprovádíme srovnání s předepsanými normami pro jejich výrobu, nýbrž pouze registrujeme výsledky zís-

kané metrologickým šetřením.¹⁴² Do druhé skupiny patří štyrské feniky z roku 1536 (č. 805: hmotnost 0,3291 g; rozměr 12,2 mm) a 1537 (č. 806: hmotnost 0,2893 g; rozměr 15,2 mm), pro jejichž výrobu byla předepsána ryzost 0,250 a průměrná hmotnost 0,399 g.¹⁴³ Štyrský fenik Ferdinanda I., u něhož nebyly poslední dvě číslice znatelné (č. 807), vážil 0,3141 g a měřil 13,6 mm.

Arcivévoda Karel (1564–1590)

V nálezů je 13 mincí štyrské ražební provenience, výlučně Karlových feniků z let 1576–1585 (č. 808–817); toto časové rozmezí by mohly pozměnit v obou směrech 3 feniky (č. 818–820), které měly nečitelný letopočet. Karlovy feniky z chelčického nálezů vznikly v době, kdy mincovnu ve Štyrském Hradci řídili mincmistři Andreas Pelitzer (č. 808–811) a Hans Lasanz (č. 813–817); u feniku č. 812 nemůžeme bezpečně rozhodnout, zda patří A. Pelitzerovi nebo H. Lasanzovi. Hmotnost těchto feniků se pohybovala od 0,2471 g (č. 816) do 0,3824 g (č. 809) a vypočtená průměrná hmotnost činila 0,3121 g. Nejmenším byl fenik č. 814 (12,2 mm) a největším č. 811 (15,5 mm). Jakostní analýzu jsme neprováděli. Vzhledem k tomu, že při obnovené činnosti mincovny ve Štyrském Hradci v roce 1574 (ražba v této mincovně byla přerušena r. 1551)¹⁴⁴ nebyly vyhlášeny žádné zásady pro výrobu jednotlivých mincovních nominálů, můžeme oprávněně předpokládat, že pro výrobu feniků ve Štyrském Hradci od r. 1574 platily směrnice z roku 1551, obecně platné pro alpské země (mimo Tyroly), podle nichž měl mít fenik průměrnou hmotnost 0,360 g a ryzost 0,250.¹⁴⁵ Při komparativním pohledu na stanovenou průměrnou hmotnost těchto štyrských feniků a výsledky našeho metrologického šetření prováděného u štyrských feniků z chelčického nálezů byla hmotnost těchto ražeb o 13,31 % nižší.

KORUTANY

Ferdinand I. (1521–1564)

V chelčickém nálezů byly celkem 34 korutanské mince Ferdinanda I., reprezentované pouze jediným nominálem, fenikem z let 1530–1563. Základní předěly pro jejich rozčlenění do skupin nám poskytly změny předpisů pro jejich výrobu, k nimž došlo v letech 1534 a 1551.¹⁴⁶ Z mincí ražených do roku 1534 je v našem nálezů 12 feniků (č. 821–832), jejichž hmotnost má rozpětí 0,2515 g

¹³⁷ Srov. k tomu výše s. 148–149.

¹³⁸ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 17.

¹³⁹ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 34.

¹⁴⁰ Viz výše s. 148–149 a s. 150.

¹⁴¹ K problému průkaznosti jakostních analýz viz výše s. 85–86.

¹⁴² Viz výše s. 148–150.

¹⁴³ Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. XXIV a 59 (na s. 35 je k roku 1552 zaregistrován ještě fenik z mincovny ve Štyrském Hradci).

¹⁴⁴ Viz Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 34.

¹⁴⁶ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 17 a 34. – Srov. k tomu také výše s. 148–149 (dolnorakouské feniky Ferdinanda I.) a s. 150–151 (štyrské feniky Ferdinanda I.).

(č. 825) až 0,4033 g (č. 829) při vypočtené průměrné hmotnosti 0,3198 g. Nejmenší rozměry měly feniky č. 823 a 824 (13,0 mm) a největší č. 828 (15,2 mm). Při jakostních sondách jsme zjistili ryzosti 0,194 (č. 821) a 0,294 (č. 825).¹⁴⁷ Podobně jako též u jiných skupin mincí chelčického nálezu ani u korutanských feniků z časového období do roku 1534 jsme nemohli provést srovnání zjištěných metrologických hodnot s předepsanými normami pro jejich výrobu.¹⁴⁸ Do druhé skupiny feniků Ferdinanda I. patří 15 ražeb z let 1534–1550 (č. 833–847), jejichž hmotnost se pohybovala od 0,1850 g (č. 836) do 0,3394 g (č. 842) s vypočtenou průměrnou hmotností 0,2854 g. Rozměry se pohybovaly od 11,2 mm (č. 838) do 15,0 mm (č. 846). Jakostní zkoušky jsme u této skupiny korutanských feniků neprováděli. Pro jejich výrobu stanovily předpisy průměrnou hmotnost 0,399 g a jakost 0,250.¹⁴⁹ Jestliže srovnáme výsledky našeho metrologického šetření provedeného u této skupiny korutanských feniků Ferdinanda I. s předepsanou průměrnou hmotností, zjišťujeme, že průměrná hmotnost nálezočných kusů byla o 28,47 % nižší. Třetí skupinu tvoří korutanské feniky z let 1551–1563 v celkovém počtu 7 kusů (č. 848–854). Jejich hmotnostní rozpětí sahá od 0,2102 g (č. 850) do 0,3292 g (č. 852) při průměrné hmotnosti 0,2707 g. Nejmenší rozměr jsme zjistili u feniků č. 853 a 854 (12,3 mm) a největší u č. 849 (13,6 mm). Jakostní analýza se neprováděla. Pro ražbu těchto korutanských feniků platily předpisy z roku 1551, podle nichž průměrná hmotnost byla určena na 0,360 g a ryzost hodnotou 0,250.¹⁵⁰ Vzájemným srovnáním těchto údajů jsme zjistili, že průměrná hmotnost nálezočných kusů byla o 24,81 % nižší než předepsaná průměrná hmotnost.

Arcivévoda Karel (1564–1590)

Korutanských mincí Karlových bylo v našem nálezu celkem 27 kusů, výlučně feniků z let 1572–1589 (č. 855–876); v obou směrech by mohly toto časové rozpětí pozměnit feniky s nečitelným letopočtem v počtu 5 kusů (č. 877–881). Všechny tyto feniky měly být raženy podle nařízení z roku 1551, kdy jejich jakost byla stanovena hodnotou 0,250 a průměrná hmotnost 0,360 g.¹⁵¹ Z korutanských Karlových feniků chelčického nálezu nejméně vážil fenik č. 867 (0,2245 g) a nejvíce fenik č. 874 (0,4295 g); jejich průměrná hmotnost byla 0,3194 g (tzn. o 11,28 % nižší než průměrná hmotnost stanovená předpisem). Nejmenším byl fenik č. 873 (11,1 mm) a největším č. 880 (15,3 mm).

¹⁴⁷ K průkaznosti těchto zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁴⁸ Srov. k tomu výše s. 148–149 (dolnorakouské feniky Ferdinanda I.), s. 149–150 (hornorakouské feniky Ferdinanda I.) a s. 150–151 (štyrské feniky Ferdinanda I.).

¹⁴⁹ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 17.

¹⁵⁰ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 34.

¹⁵¹ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 34.

TYROLY

Ferdinand I. (1521–1564)

Celkem čtyři tyrolské krejčary bez letopočtu byly zhotoveny v hallské mincovně za mincmistrů Ulricha Ursentalera a Thomase Krumppa (č. 882–885). Vzhledem k tomu, že v opise mají titulaturu Ferdinanda I. jako římského císaře, můžeme oprávněně předpokládat, že byly raženy v letech 1558–1564. Jejich hmotnostní rozpětí se pohybuje od 0,8100 g (č. 885) do 1,0661 g (č. 882) a vypočítaná průměrná hmotnost činí 0,9172 g. Nejmenším byl krejcar č. 885 (16,3 mm) a největším č. 884 (18,5 mm). Zkoušky ryzosti se neprováděly. Upustili jsme též od srovnání hmotnosti nálezočných kusů s průměrnou předepsanou hmotností, neboť bez bezpečné znalosti přesného roku ražby nálezočných exemplářů nemůžeme rozhodnout, zda byly zhotoveny podle výrobních norem z roku 1551 (hmotnost 0,987 g, ryzost 0,379)¹⁵² nebo z roku 1560 (hmotnost 0,960 g, ryzost 0,380).¹⁵³

Arcivévoda Ferdinand (1564–1595)

Ze čtyř tyrolských mincí arcivévody Ferdinanda v chelčickém nálezu byly dva 3krejčary bez letopočtu (č. 868: hmotnost 2,3355 g a rozměr 21,4 mm; č. 887: hmotnost 2,3506 g a rozměr 21,7 mm) a dva krejčary, rovněž bez letopočtu (č. 888: hmotnost 0,8724 g a rozměr 16,7 mm; č. 889: hmotnost 0,8608 g a rozměr 16,0 mm). Podle předpisu z roku 1577 byla pro 3krejčary stanovena průměrná hmotnost 2,422 g a jakost 0,455, pro krejčary pak průměrná hmotnost 0,962 g při ryzosti 0,375.¹⁵⁴

ARCIBISKUPSTVÍ SALCBURK

Ražby salcburského arcibiskupství celkovým počtem 248 kusů představují po českých mincích druhou nejpočetnější složku chelčického nálezu. Pokud jde o nominálové zastoupení, shledali jsme v našem nálezu dvě nejnižší nominálové hodnoty: zweier (2fenik) a fenik. Při hodnocení našich poznatků, které jsme získali identifikačním a metrologickým zkoumáním salcburských mincí z chelčického nálezu, jsme se v dalším výkladu omezili především na registraci získaných údajů, aniž bychom se pokusili o komparativní posouzení výsledků našeho šetření s předepsanými normami pro výrobu salcburských zweierů (2feniků) a feniků. I když můžeme oprávněně předpokládat, že již od šedesátých let 15. století jak nominálovou skladbou, tak i předpisy pro výrobu mincí, pokud jde o jejich hmotnost a ryzost, se salcburská mincovní produkce přizpůsobovala unifikačním tendencím v oblasti všech alpských zemí,¹⁵⁵ ani v ci-

¹⁵² Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Öst. Münzpräg., s. 34.

¹⁵³ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Öst. Münzpräg., s. 42.

¹⁵⁴ Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Öst. Münzpräg., s. 63.

¹⁵⁵ Srov. k tomu alespoň Schalk, C.: Der Münzfuss der Wiener Pfennige in den Jahren 1424 bis 1480. NZ 12, 1880, s. 333–334; Luschin, A.: Das Münzwesen in Österreich, s. 379; Probst, G.: Die Münzen Salzburgs, s. 45–49.

tovaném nejnovějším zpracování mincovní činnosti salcburského arcibiskupství G. Probszta jsme nenašli konkrétní hmotnostní a jakostní údaje pro výrobu zweierů (2feniků) a feniků v průběhu 16. století. Provést tento výzkum by vyžadovalo samostatného a hlubšího studia, které jsme v mezích zpracování chelčického nálezu nemohli uskutečnit.

Leonhard Keutschach (1495–1519)

Z celkového počtu 11 mincí tohoto arcibiskupa bylo 9 zweierů (2feniků, č. 890–898) z let 1514–1519 a 2 feniky z let 1514 (č. 899: hmotnost 0,3307 g, rozměr 14,2 mm) a 1515 (č. 900: hmotnost 0,2671 g, rozměr 13,6 mm). Hmotnostní rozmezí zweierů (2feniků) se pohybovalo od 0,3159 g (č. 897) do 0,6921 g (č. 890); vypočítaný hmotnostní průměr činil 0,5460 g. Nejmenším byl zweier č. 898 (16,5 mm) a největším č. 893 (18,2 mm). Při jakostních analýzách jsme získali tyto výsledky: 0,346 (č. 897), 0,417 (č. 890) a 0,522 (č. 892).¹⁵⁶

Matthäus Lang Wellenburg (1519–1540)

V chelčickém nálezu se vyskytovalo 85 mincí salcburského arcibiskupa Wellenburga. Naprostou většinu tvořily zweierey (2feniky) z let 1520–1530 v počtu 80 kusů (č. 901–980). Horní mez tohoto časového rozpětí by mohlo pozměnit 11 zweierů (č. 970–980), které jsme pro nečitelnost letopočtu nemohli blíže časově zařadit. Feniků bylo 5 kusů zhotovených v letech 1520–1536. Hmotnost Wellenburgových zweierů se pohybovala od 0,3128 g (č. 980) do 0,6923 g (č. 901), přičemž jejich vypočítaná průměrná hmotnost činila 0,5179 g. Nejmenším byl zweier č. 927 (11,8 mm) a největším č. 912 (17,1 mm). Při zkouškách ryzosti jsme zjistili tyto číselné hodnoty: 0,274 (č. 901), 0,361 (č. 942), 0,362 (č. 948), 0,381 (č. 945), 0,408 (č. 909) a 0,427 (č. 927).¹⁵⁷ Celkem 5 Wellenburgových feniků bylo vybito v letech 1520–1536 (č. 981–985). Nejlehčí z nich vážil 0,2497 g, nejtěžší 0,3867 g (č. 984) a jejich vypočítaná průměrná hmotnost byla 0,3140 g. Jejich rozměry se pohybovaly od 12,1 mm (č. 983) do 14,1 mm (č. 984). Dvě jakostní analýzy přinesly tyto výsledky: 0,227 (č. 985) a 0,241 (č. 984).¹⁵⁸

Arnošt Bavorský (1540–1554)

Z celkového počtu 40 salcburských mincí Arnošta Bavorského byla převážná část zweierů (2feniků) z let 1540–1544 v počtu 37 kusů (č. 986–1022). Poněvadž toto časové rozpětí je totožné s dobou působení Arnošta Bavorského v arcibiskupském úřadě, nemohou je pozměnit ani ty zweierey, u nichž jsme shledali nečitelný letopočet (7 kusů, č. 1016–1022). Zbývající počet ražeb Arnošta Bavorského doplňovaly 3 feniky (č. 1023, z r. 1544: hmotnost 0,3385 g, rozměr 13,5 mm; č. 1024, z r. 1545: hmotnost 0,2955 g, rozměr 12,7 mm; č. 1025, z r. 154.: hmotnost 0,2969 g, rozměr 12,6 mm). Hmotnost zweierů se po-

¹⁵⁶ Pokud jde o průkaznost jakostních zkoušek, viz k tomu s. 85–86.

¹⁵⁷ O průkaznosti jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁵⁸ O omezení průkaznosti zkoušek ryzosti viz výše s. 85–86.

hybovala od 0,3444 g (č. 1022) do 0,6307 g (č. 1016) a jejich hmotnostní průměr jsme vypočítali ve výši 0,4897 g. Nejmenší rozměr měl zweier č. 1019 (14,4 mm) a největším byl zweier č. 1002 (17,2 mm). Provedli jsme dvě jakostní zkoušky u zweierů č. 987 (0,534) a č. 999 (0,526).¹⁵⁹

Michael Kuenburg (1554–1560)

V chelčickém nálezu byly celkem 22 mince Kuenburgovy. Z nich byl 21 kus v nominálové hodnotě zweieru (2feniku) z let 1555–1559 (č. 1026–1046). Toto časové rozpětí by mohly poněkud pozměnit v obou směrech některé ze zweierů s nečitelným letopočtem (č. 1038–1046). Hmotnost zweierů se pohybovala od 0,2789 g (č. 1046) do 0,7259 g (č. 1026). Průměrnou hmotnost jsme zjistili ve výši 0,4847 g (bez č. 1033 a 1035; tyto dva zweierey byly zčásti ulomené). Největším byl zweier č. 1042 (17,4 mm) a nejmenším č. 1041 (14,2 mm). U dvou zweierů jsme provedli zkoušku ryzosti: 0,374 (č. 1026) a 0,347 (č. 1031).¹⁶⁰ Celkový počet Kuenburgových mincí doplnil jeden fenik z roku 1558 (č. 1047: hmotnost 0,4572 g, rozměr 14,5 mm).

Jan Jakub Khuen Belasi-Lichtenberg (1560–1586)

Poměrně silné zastoupení měly v chelčickém nálezu i salcburské mince Jana Jakuba Khuena Belasi-Lichtenberga, čítající celkem 81 kus. Z nominálových hodnot jsme v nálezu shledali pouze zweierey (2feniky) a feniky. Z těchto dvou mincovních druhů měly naprostou převahu zweierey, jichž bylo v nálezu 79 exemplářů (č. 1048–1126), které podle zjištěných letopočtů byly raženy v letech 1562–1584. Nemůžeme však vyloučit, že by z let pod touto hranicí i nad ní nemohly pocházet některé ze zweierů, které měly nečitelný letopočet (č. 1117–1126). V nálezu byly pouze 2 feniky z roku 1561 (č. 1127: hmotnost 0,2773 g, rozměr 13,0 mm; č. 1128: hmotnost 0,2418 g, rozměr 13,5 mm; jakostní analýzu jsme neprováděli). Pokud jde o zweierey, nejlehčím byl zweier č. 1052 (0,3065 g) a nejtěžším zweier č. 1076 (0,6884 g); vypočtený váhový průměr zweierů byl 0,4905 g (bez zweieru č. 1058, který byl zčásti ulomený). Rozsah rozměrového rozpětí jsme zjistili od 13,4 mm (č. 1086) do 16,5 mm (č. 1122). Při jakostních analýzách jsme získali tyto údaje: 0,496 (č. 1098), 0,424 (č. 1068), 0,387 (č. 1065), 0,381 (č. 1094) a 0,274 (č. 1072).¹⁶¹

Wolfgang Theoderich Raitenau-Langenstein (1587–1612)

Jedinými salcburskými mincemi Raitenau-Langensteina v našem nálezu jsou zweierey (2feniky) v počtu 9 kusů (č. 1129–1137). Zweierey, na nichž byl letopočet čitelný, byly zhotoveny v letech 1588–1591. Nečitelný letopočet měly dva zweierey (č. 1136 a 1137), které vzhledem k obrazovému ztvárnění mohly být raženy od roku 1587 do roku 1598. Tyto dva letopočty současně vytvářejí okrajové mezníky údobí, v němž byly vybity zweierey salcburského arcibiskupa

¹⁵⁹ K problému průkaznosti provedených jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁶⁰ K výsledkům jakostních zkoušek mincí chelčického nálezu viz výše s. 85–86.

¹⁶¹ K problému jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

Raitenau-Langensteina, zastoupené v chelčickém nálezu. Jejich hmotnost se pohybovala od 0,4403 g (č. 1130) do 0,6045 g (č. 1133); výpočtem jsme zjistili průměrnou hmotnost ve výši 0,5158 g. Nejmenší rozměr měl zweier č. 1132 (13,4 mm) a největší č. 1136 (15,6 mm). Dvěma zkouškami ryzosti jsme získali tyto údaje: 0,392 (č. 1130) a 0,287 (č. 1133).¹⁶²

POLSKO

V chelčickém nálezu je celkem 9 půlgrošů, které patří Kazimírovi (1447–1492), Janu Albertovi (1492–1501), Alexandrovi (1501–1506) a Zikmundovi (1506–1548). Časové rozmezí těchto půlgrošů je dáno léty 1479 (č. 1138) až 1511 (č. 1145 a č. 1146).

Kazimír (1447–1492)

V nálezu byl jediný Kazimírův půlgroš. Byl ražen v krakovské mincovně za královského pokladníka P. Kurozwenského r. 1479; vážil 0,8644 g a měřil 19,4 mm (č. 1138). Předpisy pro jeho výrobu stanovily jeho průměrnou hmotností na 0,920 g a jakost na 0,742.¹⁶³

Jan Albert (1492–1501)

Rovněž oba půlgroše Jana Alberta byly zhotoveny v krakovské mincovně za královského pokladníka P. Kurozwenského nejdéle do roku 1499. Půlgroš č. 1139 vážil 0,9038 g (rozměr 17,0 mm; zjištěná ryzost 0,492)¹⁶⁴ a č. 1140 pak 0,8544 g (rozměr 17,4 mm). Pro výrobu těchto půlgrošů byla předepsána jakost 0,751 a průměrná hmotnost 1,03 g.¹⁶⁵

Alexander (1501–1506)

Nejvíce polských půlgrošů v našem nálezu patřilo Alexandrovi. Všechny čtyři neměly letopočet a vznikly v krakovské mincovně za správy H. Slakerse (č. 1141–1144). Nejnižší hmotnost jsme zjistili ve výši 0,8075 g (č. 1144) a nejvyšší 0,9998 g (č. 1141), průměrná hmotnost činila 0,9161 g. Nejmenším byl půlgroš č. 1144 (16,8 mm) a největším č. 1142 (18,4 mm). Dvě zkoušky ryzosti vykázaly tyto výsledky: 0,616 (č. 1144) a 0,597 (č. 1141).¹⁶⁶ Ražba těchto půlgrošů se řídila ustanovením, jímž byla průměrná hmotnost stanovena na 1,000 g a ryzost 0,753.¹⁶⁷ Všechny Alexandrovy půlgroše v našem nálezu měly tedy hmotnost o něco nižší než bylo stanoveno.

Zikmund (1506–1548)

Dva půlgroše Zikmundovy byly raženy v roce 1511 v krakovské mincovně, kdy její provoz řídil správce K. Ber. Půlgroš č. 1145 vážil 0,8678 g (rozměr 17,6 mm) a č. 1146 0,8544 g (rozměr 18,8 mm). Výroba těchto Zikmundových

¹⁶² K výsledkům jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁶³ Gumowski, M.: Handbuch der polnischen Numismatik, s. 201.

¹⁶⁴ O našich jakostních analýzách viz výše s. 85–86.

¹⁶⁵ Gumowski, M.: Handbuch der polnischen Numismatik, s. 201.

¹⁶⁶ O průkaznosti našich jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁶⁷ Gumowski, M.: Handbuch der polnischen Numismatik, s. 201.

půlgrošů se měla řídit nařízením z 30. dubna 1507, podle něhož měly mít ryzost 0,375 a průměrnou hmotnost 1,031 g.¹⁶⁸ Při srovnání hmotnosti obou půlgrošů chelčického nálezu s předepsanou hmotností můžeme konstatovat, že je nižší.

GDAŇSK

Štěpán Báthory (1576–1586)

Tři gdaňské denáry, které jsme shledali v našem nálezu, byly raženy v letech 1585 (č. 1147: hmotnost 0,3354 g, rozměr 12,2 mm), 1592 (č. 1148: hmotnost 0,3539 g, rozměr 12,4 mm) a 1593 (č. 1149: hmotnost 0,4121 g, rozměr 12,0 mm). Všechny tyto denáry měly být vyráběny podle nařízení z 5. ledna 1580, které bylo platné do roku 1601.¹⁶⁹ Podle tohoto ustanovení gdaňské denáry měly mít průměrnou hmotnost 0,366 g a ryzost 0,098.

MĚSTO AUGSBURK

Jediný krejcar z roku 1562 (č. 1150) vážil 0,8988 g a měřil 17,0 mm. Bohužel jsme nezjistili doklady nebo zpracování, která by nás informovala, o jaké průměrné hmotnosti a jakosti měly být raženy krejcarry města Augsburgu v šedesátých letech 16. století.¹⁷⁰

BÁDENSKO

Filip II. (1569–1588)

V chelčickém nálezu byl pouze jeden 1/2 batzen z roku 1586 (č. 1151), který vážil 1,0918 g a měřil 19,4 mm. Poslední monografické Wielandtovo zpracování nás neseznamuje s normami pro mincovní výrobu za Filipa II., pouze jsme našli zmínku, že tyto 1/2 batzeny nebyly kvalitní.¹⁷¹

BAVORY

Albert IV. Moudrý (1465–1508)

Bavorský 1/2batzen z roku 1506 Alberta IV. Moudrého z mnichovské mincovny měl hmotnost 2,1163 g a rozměr 21,45 mm (č. 1152). Tyto batzeny se vyráběly podle ustanovení ze 7. září 1506, podle něhož z jedné sazené hřivny vídeňské hmotnosti¹⁷² se měly vyrazit 143 kusy v jakosti 7 lotů,¹⁷³ takže jejich

¹⁶⁸ Gumowski, M.: Handbuch der polnischen Numismatik, s. 205.

¹⁶⁹ Gumowski, M.: Handbuch der polnischen Numismatik, s. 208.

¹⁷⁰ Srov. k tomu publikaci Clain - Stefanelli, E. A.: Select Numismatic Bibliography. New York 1965, v níž není uvedena ani jedna práce, kterou bychom mohli pro naše záměry použít. Pokud jsme mohli zjistit, od r. 1965 nebyla vydána žádná nová studie, která by nás informovala o předpisech pro mincovní výrobu města Augsburgu v 16. století.

¹⁷¹ Wielandt, F.: Badische Münz- und Geldgeschichte, s. 107.

¹⁷² V 16. století činila hmotnost vídeňské hřivny 281 g. Srov. k tomu Miller zu Aichholz, V. - Loehr, A. - Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, patitul, přehled mincovních hmotností.

¹⁷³ Viz Muffat, K. A.: Beiträge zur Geschichte des bayerischen Münzwesens unter dem Hause Wittelsbach von Ende des zwölften bis in das sechzehnte Jahrhundert. In: Abhandlungen der historischen Classe der königlich bayerischen Akademie der Wissenschaften, XI sv., I. oddíl, München 1872, s. 265.

stanovená průměrná hmotnost činila 1,965 g a ryzost 0,438.¹⁷⁴ Hmotnost bavorského 1/2batzenu z roku 1506 v chelčickém nálezu byla tedy vyšší než určovaly výrobní normy.

MĚSTO BERLÍN

O výrobních předpisech pro ražbu berlínského feniku z roku 1542 (č. 1153: hmotnost 0,2382 g, rozměr 14,65 mm) postrádáme jakékoliv informace.

BRANIBORY

Jáchym II. (1535–1571)

Krejcar Jáchyma II. bez letopočtu z berlínské mincovny (č. 1154: hmotnost 0,8978 g, rozměr 17,45 mm) podle předepsaných norem měl mít průměrnou hmotnost 0,987 g a jakost 0,379.¹⁷⁵ Hmotnost chelčického exempláře byla tedy nižší než stanovily výrobní předpisy.

BRANIBORY-ANSBACH

V chelčickém nálezu bylo celkem 5 mincí, které byly zhotoveny v mincovnách Branibor-Ansbachu jednak za Kazimíra a Jiřího a jednak za Jiřího Fridricha.

Kazimír a Jiří (1515–1527)

Jediný fenik bez letopočtu vážil 0,2494 g a měřil 14,2 mm (č. 1155). Bohužel se nám nepodařilo zjistit údaje, jimiž se řídila jejich výroba.

Jiří Fridrich (1543–1603)

Ve všech braniborsko-ansbašských mincovnách platily za Jiřího Fridricha pro 1/2batzeny a feniky totožné výrobní zásady. Pro 1/2batzeny byla předepsána jakost 0,500 a průměrná hmotnost 1,504 g.¹⁷⁶ Pokud jde o výrobu feniků, podařilo se nám zjistit údaje pro jejich jakost 0,243 a 0,247, aniž bychom se dozvěděli jejich předepsanou průměrnou hmotnost.¹⁷⁷ Ze tří 1/2batzenů v chelčickém nálezu nejméně vážil č. 1156 (1,2243 g, a měl též nejmenší rozměr 20,1 mm) a nejtěžším pak byl 1/2batzen č. 1158 (1,3639 g; rozměr 20,15 mm). Největší rozměr měl 1/2batzen č. 1159 (20,45 mm; hmotnost 1,2482 g). Vypočtená průměrná hmotnost těchto 1/2batzenů činila 1,2788 g, takže byla o 14,97 % nižší než jejich předepsaná průměrná hmotnost.

DIEPHOLZ

Rudolf VII. (1473–1510)

V chelčickém nálezu byl jeden fenik bez letopočtu (č. 1160: hmotnost

¹⁷⁴ Nepatrné rozdíly mezi našimi a Muffatovými propočty vznikly zaokrouhlováním čísel za desetinnou čárkou.

¹⁷⁵ Srov. k tomu Bahrfeldt, E.: Das Münzwesen der Mark Brandenburg, s. 203. Z jedné hřivny kolínské hmotnosti 233,8555 g se mělo zhotovit 237 krejcarů o jakosti 6 lotů 1 grén.

¹⁷⁶ Schrötter, F.: Brandenburg – Fränkisches Münzwesen, s. 161–162.

¹⁷⁷ Schrötter, F.: Brandenburg – Fränkisches Münzwesen, s. 162. Při prováděných ověřovacích zkouškách jakosti byly zjištěny dvě hodnoty: 3 loty 16 grénů a 3 loty 17 grénů.

0,3424 g; rozměr 14,4 mm; ryzost 0,411).¹⁷⁸ Ustanovení výrobních předpisů pro ražbu těchto mincí se nám nepodařilo zjistit.

KURFIRŤSKÁ FALC

Fridrich II. (1508–1544–1556)

Jediný fenik z r. 1535 (č. 1161) vážil 0,2744 g a měřil 14,45 mm.

Ludvík VI. (1576–1583)

V chelčickém nálezu byl jeden 1/2 batzen z r. 1578 se jménem tohoto mincovního pána (č. 1162). Metrologickým šetřením jsme zjistili jeho hmotnost 1,5193 g, rozměr 16,6 mm a jakostní analýzou ryzost 0,682.¹⁷⁹

Ani pro jednu z mincí kurfiřtské Falce, které jsme mohli v chelčickém nálezu identifikovat, jsme nezjistili konkrétní údaje, podle nichž se řídila výroba.

FALC-SIMMERN

Richard (1569–1598)

Všechny čtyři mince tohoto mincovního pána v chelčickém nálezu jsou 1/2batzeny, které byly zhotoveny v letech 1576–1584 (č. 1163–1166). Jejich hmotnost se pohybovala od 1,2036 g (č. 1166) do 1,3580 g (č. 1163); vypočítaný hmotnostní průměr činil 1,2668 g. Nejmenší rozměr měl 1/2batzen č. 1164 (18,15 mm) a největší č. 1166 (19,5 mm). Zkoušku ryzosti jsme provedli u 1/2batzenu č. 1163 (0,800).¹⁸⁰ Vzhledem k tomu, že jsme nezjistili výrobní údaje, jimiž se řídila ražba těchto 1/2batzenů, nemohli jsme provést potřebná metrologická srovnání.

FALC-VELDENZ

Jiří Jan (1544–1592)

V chelčickém mincovním souboru bylo 8 1/2batzenů z let 1575–1591, z nichž nejnižší hmotnost měl 1/2batzen z roku 1591 (č. 1174: 1,0547 g) a nejvyšší 1/2batzen z roku 1588 (č. 1173: 1,5781 g); průměrnou hmotnost jsme vypočetali ve výši 1,2581 g. Rozměry těchto 1/2batzenů se pohybovaly od 18,5 mm (č. 1173) do 20,0 mm (č. 1167 a č. 1169). Provedli jsme dvě zkoušky ryzosti s těmito výsledky: 0,852 (č. 1170) a 0,764 (č. 1173).¹⁸¹ Bohužel neznáme hmotnostní a jakostní normy pro výrobu těchto 1/2batzenů, a proto jsme nemohli provést potřebné srovnání. Jiří Jan vydal 17. května 1570 nařízení pro mincovní výrobu, v němž je sice uveden soupis všech vyráběných nominálů se stanovením jejich jakosti a průměrné hmotnosti, ale právě pro batzeny a 1/2batzeny tyto údaje postrádáme.¹⁸² Shledali jsme pouze zmínku o tom, že falc-veldenzké 1/2batzeny byly méněhodnotné.¹⁸³

¹⁷⁸ K zjištěným jakostním hodnotám viz výše s. 85–86.

¹⁷⁹ K výsledku jakostní analýzy viz výše s. 85–86.

¹⁸⁰ K výsledku zkoušky ryzosti viz výše s. 85–86.

¹⁸¹ K průkaznosti těchto zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁸² Noss, A.: Die Pfälzischen Münzen des Hauses Wittelsbach IV., s. 6.

¹⁸³ Noss, A.: Die Pfälzischen Münzen des Hauses Wittelsbach IV., s. 8.

FALC-ZWEIBRÜCKEN

Jan I. (1569–1604)

Z mincí Falce-Zweibrückenu byly v chelčickém nálezu čtyři 1/2batzeny z let 1587–1588 se jménem Jana I. (č. 1175–1178). Jejich hmotnostní rozpětí sahalo od 0,9033 g (č. 1177) do 1,3528 g (č. 1175), přičemž průměrná hmotnost byla 1,1612 g. Nejmenším byl 1/2batzen č. 1175 (18,95 mm) a největším č. 1176 (19,95 mm). Jakostní zkoušku jsme provedli u 1/2batzeny č. 1175 (0,736).¹⁸⁴ Bohužel nemáme k dispozici konkrétní údaje, kterými se řídila výroba 1/2batzenů Jana I.

MĚSTO FRANKFURT

U jediného 1/2batzeny bez letopočtu, který byl vybit za Maxmiliána II. (1564–1576) jsme zjistili hmotnost 1,5037 g, rozměr 20,5 mm a zkouškou ry-zosti hodnotu 0,806.¹⁸⁵ Výroba těchto 1/2batzenů se zřejmě řídila zásadami říšského mincovního řádu z roku 1559, takže měly mít průměrnou hmotnost 1,304 g a jakost 0,500.¹⁸⁶

HRAD FRIEDBERG

V chelčickém nálezu byly 4 1/2batzeny hradu Friedbergu z let 1575–1595 (č. 1180–1183).

Jindřich II. Ogger Homburg (1570–1577)

Půlbatzen z roku 1575 (č. 1180) vážil 1,3137 g, měřil 19,15 mm a při zkoušce jakosti vykázal ryzost 0,836.¹⁸⁷

Jan Eberhard Cronberg (1577–1614)

Všechny tři mince tohoto mincovního pána byly 1/2batzeny z roku 1592 (č. 1181: hmotnost 1,2661 g, rozměr 18,7 mm; č. 1182: hmotnost 1,2009 g, rozměr 19,1 mm) a z roku 1595 (č. 1183: hmotnost 1,1638 g, rozměr 19,25 mm).

Vzhledem k tomu, že neznáme předpisy pro výrobu 1/2batzenů na hradě Friedbergu, nemůžeme provést srovnání metrologických údajů mincí chelčického nálezu s jejich výrobními hodnotami.

HANAVSKO-LICHTENBERG

Filip V. (1590–1599)

Jediný 1/2batzen z roku 1592 (č. 1184) vážil 1,1067 g a měřil 19,3 mm. Bohužel nevíme, jaké hodnoty hmotnostní a jakostní byly předepsány pro ražbu těchto 1/2batzenů.

¹⁸⁴ K výsledkům jakostních analýz viz výše s. 85–86.

¹⁸⁵ K jakostním zkouškám viz výše s. 85–86.

¹⁸⁶ Srov. k tomu Joseph, P. – Feilner, E.: Die Münzen von Frankfurt am Main, s. 15 a 44. Viz též Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 42.

¹⁸⁷ K výsledku jakostní zkoušky viz výše s. 85–86.

HENNEBERG

Vilém V. (1480–1559)

V našem nálezu byl jeden fenik z roku 1537 (č. 1185: hmotnost 0,3581 g, rozměr 14,85 mm), o jehož výrobě se nám nepodařilo zjistit potřebné údaje.

MĚSTO ISNY

Jeden 3krejcar z r. 1555 (č. 1186) vážil 2,2564 g a měl rozměr 20,85 mm. Výroba těchto 3krejcarů se prakticky řídila směrnicemi říšského mincovního řádu z roku 1551, takže jeho průměrná hmotnost měla být 2,475 g a jakost 0,455.¹⁸⁸

JÜLICH-CLEVE-BERG

Vilém (1539–1592)

Poněvadž nemáme k dispozici předepsané výrobní hodnoty pro stůbery, uvádíme zde pouze hmotnostní a rozměrové údaje, získané metrologickým šetřením u stůberu z roku 1577 v chelčickém nálezu (č. 1187: 1,4566 g; 20,5 mm).

MĚSTO KAUFBEUREN

Výroba 3krejcarů zde byla zahájena v roce 1552 a řídila se zásadami říšského mincovního řádu z roku 1551.¹⁸⁹ Podle těchto předpisů měly mít 3krejcarry průměrnou hmotnost 2,475 g a jakost 0,455. V chelčickém nálezu jsme shledali 3krejcar z roku 1555 (č. 1188), který vážil 2,1703 g a měřil 21,4 mm.

MĚSTO KEMPTEN

V nálezu byl jeden krejcar bez letopočtu, který byl zhotoven za Karla V. po roce 1551 (č. 1189). Měl hmotnost 0,9694 g a rozměr 14,0 mm. Pro jeho výrobu byla předepsána průměrná hmotnost 0,987 g a jakost 0,379.¹⁹⁰

MĚSTO KOSTNICE

Jediný krejcar bez letopočtu, ražený za Rudolfa II., vážil 0,9619 g a měřil 17,2 mm (č. 1190); údaje o jeho výrobě nám nejsou známy.

NASSAVSKO-WEILBURG

Albrecht (1559–1593)

Rovněž o výrobě těchto 1/2batzenů jsme neshledali potřebné údaje. V chelčickém nálezu byly dva 1/2batzeny: z roku 1588 (č. 1191: hmotnost 1,0325 g, rozměr 19,4 mm) a z roku 1589 (č. 1192: hmotnost 1,2391 g, rozměr 18,25 mm).

MĚSTO NORIMBERK

V našem nálezu byl jeden fenik z roku 1586 (č. 1193: hmotnost 0,3810 g, rozměr 13,1 mm), pro jehož výrobu byla předepsána průměrná hmotnost 0,340 g a jakost 0,250.¹⁹¹

¹⁸⁸ Viz Nau, E.: Die Münzen und Medaillen der oberschwäbischen Städte. Freiburg i. B. 1964, s. 8 a 13.

¹⁸⁹ Bernhart, M.: Die Münzen und Medaillen der Stadt Kaufbeuren, s. 6 a 15; viz též Nau, E.: Die Münzen und Medaillen der oberschwäbischen Städte, s. 8 a 13.

¹⁹⁰ Bernhart, M.: Die Münzen der Reichsstadt Kempten, s. 19; viz též Nau, E.: Die Münzen und Medaillen der oberschwäbischen Städte, s. 8 a 13.

¹⁹¹ Kellner, H. J.: Die Münzen der freien Reichsstadt Nürnberg, s. 13.

BISKUPSTVÍ PASOV

V chelčickém nálezu bylo celkem 18 feniků pasovského biskupství, z nichž jsme pro značnou otřelost nemohli jeden exemplář bližší identifikovat (č. 1211: hmotnost 0,2600 g, rozměr 12,5 mm). Ostatní feniky patřily Vigileusi Fröschlovi (č. 1194–1197) a Arnoštu Bavorskému (č. 1198–1210).

Vigileus Fröschl (1500–1517)

Celkem 4 feniky pocházely z let 1513–1517. Hmotnostní rozpětí se pohybovalo od 0,3009 g (č. 1196) do 0,4135 g (č. 1195) při vypočteném hmotnostním průměru 0,3408 g. Jejich rozměry sahaly od 12,6 mm (č. 1195) do 14,7 mm (č. 1194). Jakostní analýzou jsme u jednoho kusu zjistili ryzost 0,282 (č. 1194).¹⁹²

Arnošt Bavorský (1517–1540)

V nálezu bylo celkem 13 feniků tohoto biskupa, jejichž vznik lze klást do let 1518–1520. Nejlehčím z nich byl fenik č. 1210 (0,2367 g) a nejtěžším č. 1198 (0,4067 g); průměrná hmotnost činila 0,2998 g. Nejmenšími byly feniky č. 1204 a č. 1209 (13,2 mm) a největším č. 1205 (14,7 mm). Provedli jsme tři zkoušky jakosti s těmito výsledky: 0,244 (č. 1203), 0,215 (č. 1210) a 0,207 (č. 1199).¹⁹³

Vzhledem k tomu, že se nám v dostupné literatuře nepodařilo zjistit, jaké hmotnostní a jakostní hodnoty byly předepsány pro výrobu feniků pasovského biskupství, nemůžeme provést srovnání těchto údajů s výsledky našeho metrologického šetření těchto ražeb v chelčickém nálezu.

SASKO-MÍSEŇ

Saskou oblast zastupuje v chelčickém nálezu 10 feniků, z nichž jsme pro otřelost značky nad štítem nemohli přesněji identifikovat dva exempláře (č. 1220: hmotnost 0,3368 g, rozměr 16,0 mm; č. 1221: hmotnost 0,2816 g, rozměr 14,0 mm).

Arnošt, Albrecht a Vilém III. (1475–1482)

Těmto mincovním pánům patří v chelčickém nálezu sedm feniků, které byly zhotoveny ve třech mincovnách: Freibergu (3 kusy, č. 1212–č. 1214), Lipsku (3 kusy, č. 1215–č. 1217) a Cvikově (1 kus, č. 1218). Hmotnostní rozpětí se pohybovalo od 0,2996 g (č. 1218) do 0,3969 g (č. 1212), přičemž jejich průměrná hmotnost činila 0,3310 g (bez feniku č. 1214, jehož část byla ulomena). Nejmenším z nich byl fenik č. 1218 (14,8 mm) a největším č. 1216 (15,9 mm). Dvěma jakostními zkouškami jsme získali tyto výsledky: 0,349 (č. 1216) a 0,328 (č. 1212).¹⁹⁴

Arnošt, Albrecht, Vilém III. a Margareta (1478–1482)

Jediný fenik z mincovny ve Cvikově (č. 1219) vážil 0,3294 g a měřil 14,3 mm.

¹⁹² K výsledkům našich jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁹³ O problému průkaznosti provedených jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

¹⁹⁴ K výsledkům zkoušek ryzosti viz výše s. 85–86.

Jakostní analýzou jsme získali hodnotu 0,358.¹⁹⁵ Podle nejnovějších výsledků badatelského úsilí G. Kruga všechny tyto feniky byly raženy podle směrnic mincovního řádu z roku 1475, kterým byla průměrná hmotnost feniků stanovena na 0,4987 g a jakost na 0,328.¹⁹⁶ Proto při našem komparativním pohledu přihlížíme při hmotnostním srovnání ke všem saským fenikům v chelčickém nálezu (stranou ponecháváme pouze fenik č. 1214, jehož část byla ulomena). Hmotnostní průměr saských feniků našeho nálezu činil 0,3260 g, což je ve srovnání s předepsanou průměrnou hmotností o 34,63 % méně. Rozpětí ryzosti zjištěné zkouškami sahalo od 0,328 (č. 1212) do 0,358 (č. 1219), což v procentním vyjádření činilo 100 % až 109,15 % ve srovnání s předepsanou hodnotou. Tyto jakostní údaje zde připomínáme jen ukázkově, poněvadž jsme si plně vědomi omezené průkaznosti námi zjištěných hodnot ryzosti.¹⁹⁷

SOLMS-LICH

V chelčickém nálezu byly 2 1/2batzeny: jeden z roku 1589 byl zhotoven za Arnošta, Eberharda a Hermanna Adolfa (č. 1222: hmotnost 1,0470 g, rozměr 19,0 mm, jakost 0,818)¹⁹⁸ a druhý z roku 1592 bez uvedení mincovního pána za Rudolfa II. (č. 1223: hmotnost 1,3575 g, rozměr 19,1 mm). O výrobních normách mincí v Solms-Lichu postrádáme potřebné informace.

BISKUPSTVÍ ŠPÝR

Marquard Hattstein (1560–1581)

Předpisy pro ražbu mincí špýrského biskupství se nám nepodařilo zjistit a tak můžeme jen konstatovat, že 1/2batzen bez letopočtu v chelčickém nálezu (č. 1224) vážil 1,4095 g, měřil 19,35 mm a zkouška ryzosti vykázala hodnotu 0,818.¹⁹⁹

STOLLBERG

Ludvík II. (1535–1574)

V chelčickém nálezu byl jediný stollberský 1/2batzen Ludvíka II. z roku 1569 (č. 1225: hmotnost 1,0943 g, rozměr 19,4 mm, ryzost 0,797).²⁰⁰ Pro srovnání zde sice nemůžeme uvést přímé předpisy, jimiž se řídila výroba stollberských 1/2batzenů v nördlingenské mincovně, ale soudíme, že se příliš nemohly lišit od údajů, které vykázaly jakostní a hmotnostní ověřovací zkoušky v letech 1572 (1 ×), 1573 (2 ×) a 1574 (1 ×). Tyto zkoušky prokázaly vždy shodnou ryzost 0,500 (= 8 lotů). Počet kusů vyražených z jedné hřivny, patrně kolínské, se pohyboval mezi 156–162 exempláři, což by odpovídalo průměrné hmotnosti 1,4436 g až 1,4991 g.²⁰¹

¹⁹⁵ K jakostním zkouškám viz výše s. 85–86.

¹⁹⁶ Viz Krug, G.: Die meissnisch – sächsischen Groschen, s. 98 a 180.

¹⁹⁷ Srov. k tomu výše náš výklad na s. 85–86.

¹⁹⁸ K jakostním zkouškám viz výše s. 85–86.

¹⁹⁹ K otázce ryzosti viz výše s. 85–86.

²⁰⁰ K výsledkům jakostních analýz viz výše s. 85–86.

²⁰¹ Srov. k tomu Friederich, K.: Die Münzen und Medaillen des Hauses Stollberg, s. 113.

ARCIBISKUPSTVÍ TREVÍR

Jakub III. Elz (1567–1581)

Jediný haléř bez letopočtu trevírského arcibiskupa Jakuba III. Elze v chelčickém monetárním souboru vážil 0,2089 g a měřil 17,75 mm. Doklady o tom, jaké hodnoty byly předepsány pro výrobu těchto mincí, jsme nezjistili.

BISKUPSTVÍ WORMS

Jiří Schönenberg (1580–1595)

V chelčickém nálezu byl jeden 1/2batzen z roku 1588 (č. 1227), který měl hmotnost 1,2914 g, rozměr 18,9 mm a při jakostní analýze jsme získali číselnou hodnotu 0,820.²⁰² Předepsané hmotnostní a jakostní údaje o jeho výrobě sice nemůžeme uvést, avšak můžeme zde připomenout výsledky ověřovacích jakostních a hmotnostních zkoušek v roce 1588 a 1589.²⁰³ Celkem se uskutečnilo 8 těchto zkoušek, z toho 5 se týkalo 1/2batzenů z roku 1588 a 3 1/2batzenů z roku 1589. Jakost při těchto zkouškách vykazovala vždy hodnotu 8 lotů, 4 grény a průměrná hmotnost odpovídala vybití 176 kusů z hřivny, zřejmě kolínské (233, 8555 g). Při zkouškách tedy měly wormské 1/2batzeny z těchto let jakost 0,514 a průměrnou hmotnost 1,3287 g.

WÜRTEMBERG

Ludvík (1568–1593)

Jediný 1/2batzen z roku 1572 (č. 1228) vážil 1,3500 g, měřil 19,6 mm a jakostní zkouškou jsme získali ryzost 0,832.²⁰⁴ Údaje předpisů pro jejich výrobu však zatím neznáme.

WÜRTEMBERG-MÖMPELGART

Fridrich (1581–1608)

Rovněž u 3krejcaru z roku 1585 (č. 1229) neznáme předepsané výrobní údaje; exemplář v chelčickém nálezu měl hmotnost 2,3166 g a rozměr 21,4 mm.

BISKUPSTVÍ ŠTRASBURK

Jan Manderscheid (1569–1592)

Mince štrasburského biskupa Jana Manderscheida byly v chelčickém nálezu zastoupeny ve dvou nominálech: 3krejcar z roku 1582 (č. 1230: hmotnost 1,0801 g, rozměr 20,9 mm) a 1/2batzeny z roku 1576 (2 kusy, č. 1231 a č. 1232) a z roku 1577 (3 kusy, č. 1233–1235). Hmotnostní rozpětí 1/2batzenů sahalo od 1,2288 g (č. 1234) do 1,3643 g (č. 1231) a vypočtená průměrná hmotnost činila 1,2418 g. Nejmenším byl 1/2batzen č. 1234 (19,1 mm) a největším č. 1232 (20,5 mm). Jakostní zkoušku jsme provedli u 1/2batzenu č. 1231 (0,793).²⁰⁵

²⁰² K jakostním zkouškám viz výše s. 85–86.

²⁰³ Joseph, P.: Die Münzen von Worms, s. 233.

²⁰⁴ Průkaznost těchto jakostních zkoušek však nemůžeme jednoznačně brát v úvahu pro celou minci. Viz k tomu výše s. 85–86.

²⁰⁵ K výsledkům provedených jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

Ani pro mince štrasburského biskupství jsme neshledali předpisy pro jejich výrobu.

MĚSTO ŠTRASBURK

V chelčickém nálezu bylo celkem 16 kusů 2krejcarů města Štrasburku (č. 1236–č. 1251). Všechny byly bez letopočtu, takže jejich bližší časová identifikace není dobře možná. Při bližším prozkoumání jsme mohli mezi nimi vyčlenit dvě časové skupiny podle typu písma. Za starší považujeme ty štrasburské městské 2krejcarý, na nichž opisy jsou vyraženy v kapitálách blízkých gotické majuskuli (4 kusy, č. 1236–č. 1239). Zbývající 2krejcarý (12 kusů, č. 1240 – č. 1251) pak jsou podle našeho soudu mladší. Hmotnostní rozsah u starších 2krejcarů jsme zjistili od 0,5981 g (č. 1239) do 0,7715 g (č. 1236), když vypočtený průměr činil 0,6736 g. Nejmenším byl 2krejcar č. 1239 (16,5 mm) a největším č. 1236 (17,65 mm). Dvě jakostní sondy nám přinesly tyto výsledky: 0,777 (č. 1236) a 0,632 (č. 1239).²⁰⁶ U mladší skupiny štrasburských 2krejcarů byl nejlehčím exemplář č. 1250 (0,4925 g) a nejtěžším č. 1240 (0,8668 g), když jejich průměrná hmotnost byla 0,7586 g. Jejich rozměry se pohybovaly od 15,6 mm (č. 1251) do 17,9 mm (č. 1243). Zkoušky ryzosti nám poskytly tyto údaje: 0,663 (č. 1240) a 0,535 (č. 1246).²⁰⁷ Rovněž pro ražby města Štrasburku nemáme předpisy o mincovní výrobě.

ŠVÝCARSKO

Sankt Gallen

Ze Sankt Gallenu je v našem nálezu tzv. schüsselfenik bez letopočtu (č. 1252), který měl hmotnost 0,2361 g a rozměr 14,15 mm. Bohužel se nám nepodařilo v dostupné literatuře zjistit, jaké byly předpisy pro jeho výrobu.

Schaffhausen

Jediný krejcar z roku 1550 (tzv. Etschkreuzer, č. 1253) vážil 0,7041 g a měřil 18,4 mm. Pro výrobu schaffhausenských krejcarů jsme našli pouze pozdější údaje z 8. prosince 1589, kdy při komisionálním jednání byla jeho jakost stanovena na 0,383 a průměrná hmotnost na 0,8994 g.²⁰⁸ Do jaké míry tyto výrobní normy platily i pro výrobu schaffhausenských krejcarů v roce 1550, nemůžeme prokázat.

Uri-Schwyz-Unterwalden

V chelčickém nálezu byly dva tzv. doppelvierery bez letopočtu (č. 1254: hmotnost 0,6794 g, rozměr 17,1 mm; č. 1255: hmotnost 0,5796 g, rozměr 16,55 mm), které byly raženy od roku 1561. V roce 1565 (15. srpna) byla pro jejich výrobu určena průměrná hmotnost 1,3676 g a jakost 0,438.²⁰⁹

²⁰⁶ K průkaznosti těchto jakostních zkoušek viz výše s. 85–86.

²⁰⁷ K zkouškám jakosti viz výše s. 85–86.

²⁰⁸ Wielandt, F.: Schaffhauser Münz- und Geldgeschichte, s. 83.

²⁰⁹ Wielandt, F.: Münz- und Geldgeschichte des Standes Schwyz, s. 34–35.

Při našich závěrečných úvahách o charakteru chelčického mincovního souboru i jeho peněžně historickém významu se opíráme o zjištěné nálezové okolnosti a znalost obsahové skladby. V této souvislosti však musíme připomenout, že chelčický nález je neúplný, neboť byl při svém odkrytí rozchvácen zčásti z neznalosti, zčásti nevitáným „sběratelským zájmem“ hodným odsouzení. Přes veškerou snahu a obětavé pátrání spoluautora této práce dr. J. Michálka v místě nálezu i okolí se nepodařilo shromáždit zpět všechny mince, které chelčický mincovní soubor obsahoval v době ukrytí do země. Neúplnost chelčického nálezu samozřejmě limituje v mnohém ohledu i náš další výklad v tomto závěrečném hodnocení.

Chelčice byly založeny již dlouho před tím, než byl náš mincovní soubor uložen do země. První historické zprávy o Chelčicích známe sice ze 14. století, avšak na základě hmotných dokladů můžeme jejich vznik klást do 12. věku.²¹⁰ Ze situačního plánu sice vyplývá, že nález byl odkryt na jihozápadním okraji dnešních Chelčic, ale při průzkumu nebyla na místě nálezu bezpečně prokázána obytná zástavba v době ukrytí peněžní hotovosti. Nemůžeme tedy jednoznačně soudit, že chelčický mincovní soubor ukryl někdo z tehdejších místních usedlíků. V této souvislosti nelze pominout zjištění, že mince byly objeveny nedaleko nynější silnice. Pokud by v těchto místech existovala cesta v době uschování nálezu, pak mohl mincovní soubor ukrýt člověk tudy cestující při bezprostředním ohrožení právě na tomto místě. Kvapnému uschování peněžní hotovosti by nasvědčovalo i její nepřilíh hluboké uložení v zemi. Neúplnost nálezu nás také omezuje při úvaze o sociálním postavení jeho původního majitele. Soudíme-li, že nález uschoval nikoliv právě nemajetný člověk, opíráme tento předpoklad o námi zpracovanou podstatnou část tohoto mincovního souboru. Chybějící mince, které byly rozchváceny při odkrytí nálezu, by mohly naše mínění upřesnit nebo opravit, či případně doplnit a tak přispět ke konkrétnímu stanovení sociálního postavení osoby, která peněžní hotovost ukryla.

Obsah chelčického mincovního souboru odpovídá skladbě většiny našich nálezů mincí druhé poloviny 16. a počátku 17. století²¹¹. Podle geografického zastoupení jsou nejpočetnější české ražby (57,824 %), pak mince alpských zemí (30,579 %; z nich jsou nejvíce zastoupeny ražby salcburského arcibiskupství 19,698 %). Z dalších mincí zeměpisně poměrně pestré ražební provenience

²¹⁰ Nejstarším známým objektem v Chelčicích je kostel sv. Martina, o němž se objevují historické zmínky ve 14. století, ale jehož vznik můžeme předpokládat ve 12. věku. Rovněž o jménech majitelů zbořených chelčické tvrze víme z doby nedlouho po polovině 14. století. Srov. k tomu Sedláček, A.: Hrad, zámky a tvrze království českého. Díl 7. Praha 1890, s. 123; Týž: Místopisný slovník historický království českého. Praha 1908, s. 310; Soukup, J.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese píseckém. Praha 1910, s. 77–79; Profous, A.: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2. Praha 1949, s. 9.

²¹¹ Srov. k tomu Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí 16. a 17. století v Chýňavě, s. 284, pozn. 121.

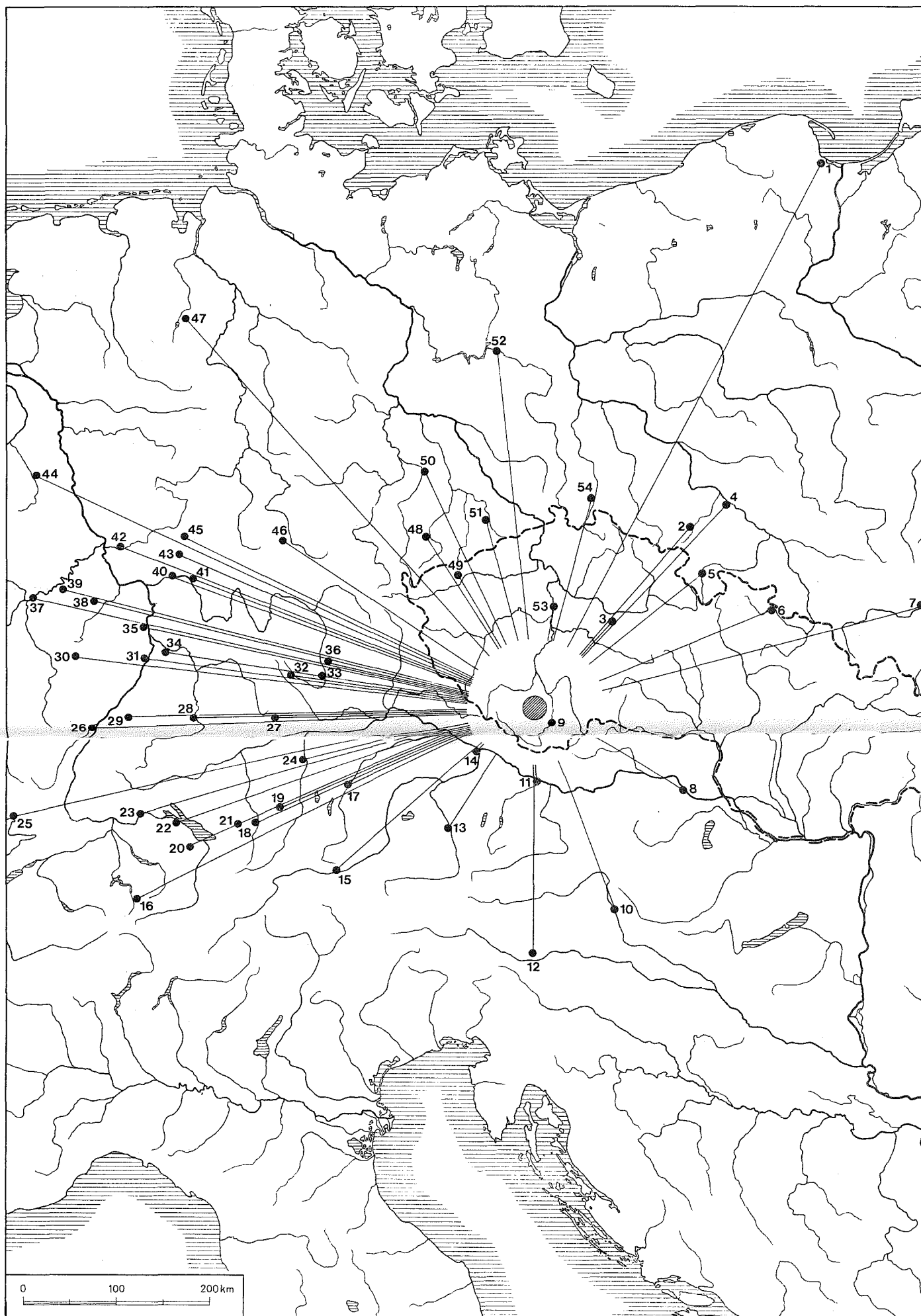
jen mince pasovského biskupství (1,430 %) a města Štrasburku (1,271 %) se podílejí účastí nad 1 %; mince ostatních mincovních pánů nedosáhly 1 % a v nemalé míře jsou zastoupeny pouze jedním exemplářem (0,079 %). Nad toto množství se v chelčickém nálezu vyskytly ražby polské (0,953 %), saské (0,794 %), Falce-Veldenze (0,635 %), štrasburského biskupství (0,476 %), Branibor-Ansbachu (0,397 %), Falce-Simmernu (0,318 %), hradu Friedbergu (0,318 %), mince švýcarské (0,318 %), kurfiřtské Falce (0,159 %), Nassavsko-Weilburgu (0,159 %) a Solmse-Lichu (0,159 %). Podíl českých a cizích mincí jsme znázornili na připojeném grafu (graf č. 15).

Při pohledu na nominálovou strukturu chelčického mincovního souboru jsme se řídili v podstatě rozčleněním do tří hlavních skupin, tak jak jsme učinili při zpracování chýňavského nálezu.²¹² Již tehdy se však ukázalo, že některé druhy mincí nebylo možné zcela jednoznačně přidělit do některé skupiny třístupňového schématu. Jde především o mince mimočeské ražební provenience, jejichž hmotnostní a jakostní základ se někdy dosti odlišuje od platného českého mincovního systému.²¹³ Podle našeho soudu můžeme nadále pohlízet bez výhrad na první skupinu nominálově nejvyšších mincí (zlaté mince a ze stříbrných tolary, jejich násobky a díly). Myslíme si však, že členění mincí podle nominálových hodnot nelze vytyčit jako pevné a neměnné kategorie, a to zvláště pokud jde o střední skupinu standardních nominálů. Nadále považujeme za vhodné přijmout pro členění nominálové skladby našich nálezů ve sledovaném období základní východiska, která nám poskytuje tvořící se nominálová struktura českého peněžního systému, avšak je třeba přihlídnout k určitým vývojovým posunům. Pro první polovinu 16. století můžeme ve struktuře vyráběných českých mincí považovat pražský groš za typického představitele střední skupiny standardních stříbrných nominálů a tuto pozici mu nelze odepřít ani v průběhu druhé poloviny 16. věku i v dalších desetiletích 17. století s ohledem na jeho výskyt v našich nálezech, ukrytých do země v této době. Pokud jde o nominálovou skladbu vyráběných českých mincí v druhé polovině 16. století a v prvních desetiletích 17. věku, pak podle našeho mínění je nutno do střední skupiny zařadit bílý groš, který se vlastně stal nástupcem pražského groše po skončení jeho výroby.²¹⁴ Z cizích mincí v našich nálezech pak budou do střední nominálové kategorie patřit především 3krejcarý a groše či jiné mince, které svou jakostí odpovídají pražským a bílým gro-

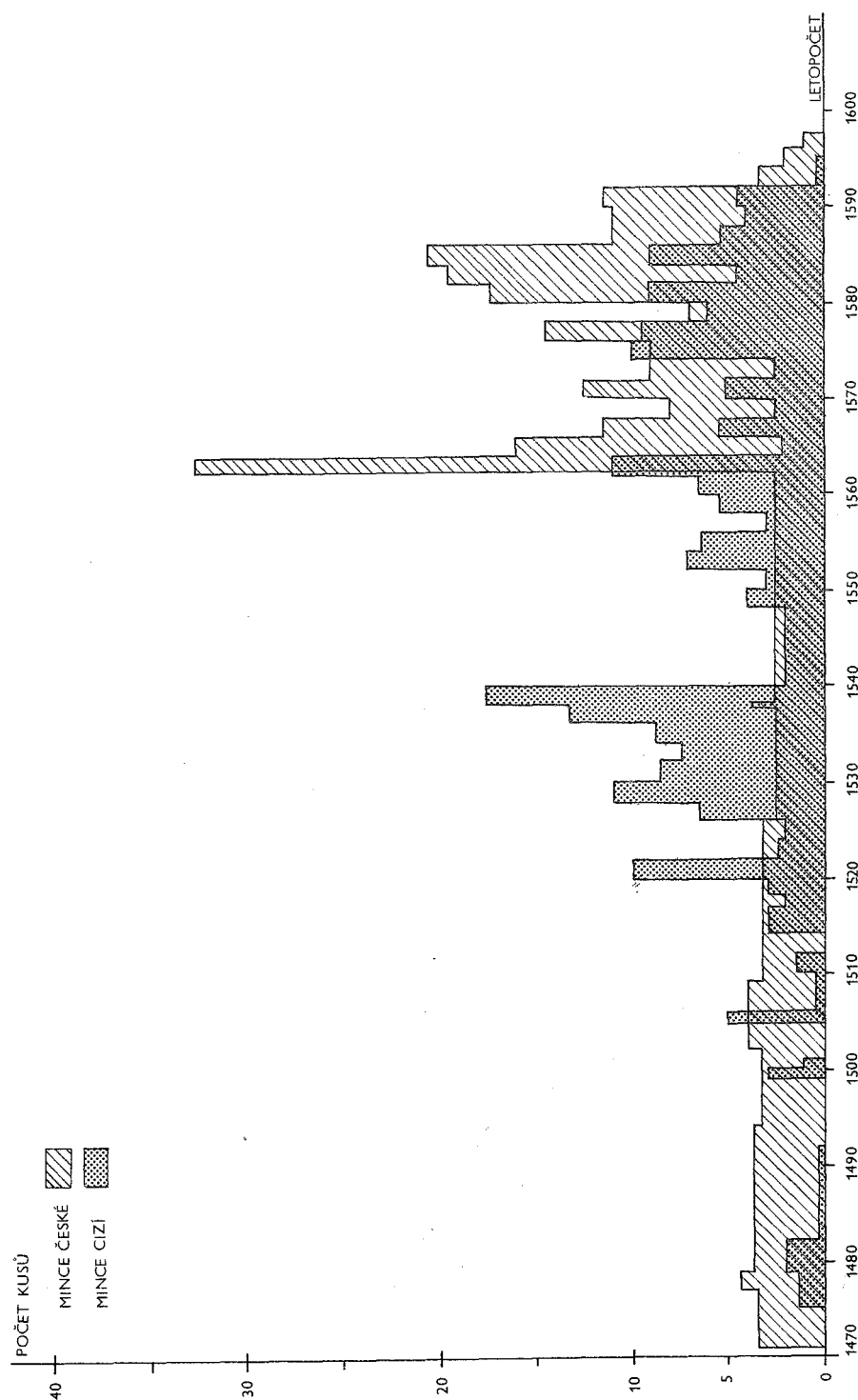
²¹² Viz Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí 16. a 17. století v Chýňavě, s. 286.

²¹³ Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí 16. a 17. století v Chýňavě, s. 286–288. Na tyto nesnáze jsme upozornili v případě polských 6grošů, ale také saských i dolnorakouských grošů a tyrolských i alsaských 3krejcarů.

²¹⁴ Poslední pražský groš z roku 1547 měl předepsanou jakost 0,422 a hmotnost 2,005 g a tyto výrobní hodnoty převzal i bílý groš při zahájení ražby v sedmdesátých letech 16. věku. Srov. k tomu alespoň Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmair, E.: Österreichische Münzprägungen, s. 30 a 61.

Obr. 3. Geografická struktura chelického nálezu. Kreslila M. Černá. 1 Gdaňsk, - 2 Svidnice, - 3 Kutná Hora, - 4 Vratislav, - 5 Klasko, - 6 Krnov, - 7 Krakov, - 8 Viedeň, - 9 České Budějovice, - 10 Štýrský Hradec, - 11 Linec, - 12 Celovec, - 13 Salcburk, - 14 Pasov, - 15 Hall, - 16 Altdorf, - 17 Mnichov, - 18 Kempten, - 19 Kaufbeuren, - 20 Sankt Gallen, - 21 Isny, - 22 Kostnice, - 23 Schaffhausen, - 24 Augsburg, - 25 Würtemberg-Mömpelgart, - 26 Štrasburk, - 27 Nördlingen, - 28 Württemberg, - 29 Bádensko, - 30 Falc-Zweibrücken, - 31 Špýr, - 32 Ansbach, - 33 Schwabach, - 34 Kurfirťská Falc, - 35 Worms, - 36 Norimberk, - 37 Trevír, - 38 Falc-Simmern, - 39 Falc-Veldenz, - 40 Frankfurt, - 41 Hanavsko-Lichtenberg, - 42 Nassavsko-Weilburg, - 43 Friedberg, - 44 Jülich-Cleve-Berg, - 45 Solms-Lich, - 46 Henneberg, - 47 Diepholz, - 48 Zwicau, - 49 Jáchymov, - 50 Lipsko, - 51 Freiberg, - 52 Berlín, - 53 Praha, - 54 Zhořelec

šum nebo se jí podstatně přibližují. Soudíme proto, že v našich nálezech 16. a počátku 17. století za mince střední nominálové kategorie můžeme považovat ty ražby, jejichž jakostní rozpětí se pohybuje od 0,418 do 0,563.²¹⁵ Toto širší rozpětí jakostních hodnot pro střední skupinu standardních nominálů zřejmě vhodněji postihuje situaci obsahu našich nálezů mincí ve sledovaném období. Poslední – třetí – skupina je vyhrazena drobným mincím. Z českých mincí mezi ně patří malé groše, bílé a malé peníze; z cizích mincí pak všechny ty, které jim svou hodnotou odpovídají a v peněžním styku plní funkci drobných nominálů.

Podle těchto zásad jsme se pokusili sestavit přehlednou tabulku nominálové struktury chelčického mincovního souboru (str. 172–178).

Nejhodnotnější mincí chelčického nálezu je českobudějovický půltolar Rudolfa II. (průměrná hmotnost 14,3759 g; ryzost 0,8945),²¹⁶ který je jediným zástupcem první kategorie nominálové nejvyšších mincí (0,079 %).

Nevelkou skupinu tvoří v chelčickém souboru mince druhé kategorie standardních stříbrných nominálů v celkovém počtu 53 kusů (4,223 %). Především mezi ně řadíme pražské groše Vladislava II. (14 kusů) a Ferdinanda I. (1 kus). Jejich průměrná hmotnost se pohybovala od 2,82 g (nejstarší pražské groše Vladislava II.) do 2,88 g (nejmladší pražské groše Vladislava II.), zatímco jakostní hodnoty sahaly od 0,418 (pražské groše Ferdinanda I. do r. 1547) do 0,563 (nejstarší pražské groše Vladislava II.). Z českých mincí do této skupiny dále patří bílé groše Maxmiliána I. (7 kusů) a Rudolfa II. (17 kusů), jejichž průměrná hmotnost byla 2,005 g a jakost 0,422. Z dalších mincí chelčického nálezu řadíme do druhé kategorie slezský groš Ferdinanda I. (1 kus) s jakostí 0,422 a hmotností 2,058 g, 3krejcarý Ferdinanda I. dolnorakouský (1 kus) a hornorakouský (1 kus) a tyrolského arcivévody Ferdinanda (2 kusy), stejně jako měst Isny (1 kus) a Kaufbeurenu (1 kus), jejichž jakostní hodnota činila 0,455 a průměrná hmotnost 2,475 g, kromě tyrolských 3krejcarů, které při stejné jakosti měly průměrnou hmotnost 2,422 g. Pro 3krejcarý Fridricha z Württembergu-Mömpelgartu (1 kus) a štrasburského biskupa Jana Manderscheida (1 kus), které rovněž řadíme mezi mince druhé kategorie, jsme nezjistili předpisy o jejich výrobě. Svými výrobními hodnotami se od mincí této kategorie

²¹⁵ Tento jakostní rozsah odpovídá i jakostním hodnotám, předepsaným pro výrobu pražských grošů v první polovině 16. století. Srov. k tomu Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí 16. a 17. století v Chýňavě, s. 287.

²¹⁶ Na tomto místě upozorňujeme, že při našich závěrečných úvahách vycházíme z předepsaných průměrných hmotnostních a jakostních hodnot.

Graf č. 15: Podíl českých a cizích mincí v chelčickém nálezu

Nominálová struktura chelčického mincovního souboru

Země Mincovní pán	I.	II.					III.										Proble- matické		
	1/2tolar	pražský groš	bílý groš	groš	3krejcar	malý groš	půlgroš	2kr. = 1/2batzen	krejcar	bílý peníz	peníz	2fenik = zweier	2fenik nebo fenik	malý peníz	fenik	denár	haléř	doppelvierer	stüber
Čechy Vladislav II. Ludvík Ferdinand I. Maxmilián II. Rudolf II.	1	14	7	17		91		3	4	154 27 184 132 82				3 7					
Slezsko Ferdinand I. Svídnice za Ludvíka I. Biskupství Vratislav Jan V. Město Vratislav				1			2		7										1
Krnovsko Jiří Fridrich Horní Lužice Zhořelec Kladsko Dolní Rakousy Maxmilián I.					4						7 1								
											1								

Země Mincovní pán	I.	II.					III.										Proble- matické		
	1/2tolar	pražský groš	bílý groš	groš	3krejcar	malý groš	půlgroš	2kr. = 1/2batzen	krejcar	bílý peníz	peníz	2fenik = zweier	2fenik nebo fenik	malý peníz	fenik	denár	haléř	doppelvierer	
Zeměpanské mincování Ferdinand I. Maxmilián II.					1			1				7	1 2	5					
Horní Rakousy Ferdinand I.					1									26					
Štýrsko Ferdinand I. Karel														10 13					
Korutany Ferdinand I. Karel														34 27					
Tyroly Ferdinand I. Ferdinand					2				4 2										
Arcibiskupství Salcburk Leonhard Keutschach Matthäus Lang Arnošt Bavorský Michael Kuenburg Jan Jakub Kuen Wolfgang Theoderich												9 80 37 21 79 9		2 5 3 1 2					

Země Mincovní pán	I.	II.					III.										Proble- matické		
	1/2tolar	pražský groš	bílý groš	groš	3krejcar	malý groš	půlgroš	2kr. = 1/2batzen	krejcar	bílý peníz	peníz	2fenik = zweier	2fenik nebo fenik	malý peníz	fenik	denár	haléř	doppelvierer	stüber
Polsko Kazimír Jan Albert Alexander Zikmund							1 2 4 2												
Gdaňsk Štěpán Báthory									1						3				
Augsburk																			
Bádensko Filip II.								1											
Bavory Albert IV.								1						1					
Berlín																			
Branibory Jáchym II.									1										
Branibory-Ansbach Kazimír a Jiří Jiří Fridrich								3						1 1					
Diepholz Rudolf VII.														1					

Země Mincovní pán	I.	II.					III.										Proble- matické		
	1/2tolar	pražský groš	bílý groš	groš	3krejcar	malý groš	půlgroš	2kr. = 1/2batzen	krejcar	bílý peníz	peníz	2fenik = zweier	2fenik nebo fenik	malý peníz	fenik	denár	haléř	doppelvierer	stüber
Kurfiřtská Falc Fridrich II. Ludvík VI.								1							1				
Falc-Simmern Richard								4											
Falc-Veldenz Jiří Jan								8											
Falc-Zweibrücken Jan I.								4											
Frankfurt								1											
Hrad Friedberg Jindřich II. Jan Eberhard								1 3											
Hanavsko-Lichtenberg Filip V								1											
Henneberg Vilém V.														1					
Isny					1														
Jülich-Cleve-Berg Vilém																			1

Země Mincovní pán	Problé- matické	I.			II.			III.											Celkem	%			
		1/2tolar	prazský groš	bílý groš	groš	3krejcar	malý groš	půlgroš	2kr. = 1/2batzen	krejcar	bílý peníz	peníz	2fenik = zweier	2fenik nebo fenik	malý peníz	fenik	denár	haléř					
		1	15	24	2	12	91	11	61	22	579	8	243	3	11	164	3	2	2	1	0,240		
										1						1					2	95,458	
																						4,223	
																						0,079	

podstatně odlišuje groš vratislavského biskupa Jana V. (1 kus; jakost 0,375; předepsanou průměrnou hmotnost neznáme) a 3krejcarý krnovského Jiřího Fridricha (4 kusy; jakost 0,313; průměrná hmotnost 0,841 g). Tyto ražby však v běžném peněžním styku pro nominálové označení i velikost jistě byly považovány za mince, odpovídající svou hodnotou ostatním grošovým a 3krejcarovým ražbám, a proto je ponecháváme mezi mincemi střední nominálové skupiny.

Do třetí skupiny, vyhrazené pro mince drobné, pak spadají všechny zbývající ražby chelčického depotu v počtu 1 205 kusů, které mají v našem nálezu absolutní převahu 95,458 %. Mezi nimi měly početné zastoupení české drobné mince, malé groše, 2krejcarý a krejcarý, bílé a malé peníze (55,663 % z celkového počtu drobných mincí) a salcburské 2feniky a feniky (20,065 % z celkového počtu drobných mincí).

Pro některé problematické nejasnosti jsme do předchozích skupin nezařadili 3 mince (0,240 %). Jde především o jeden stüber Jülichu-Cleve-Bergu z roku 1577 (č. 1187), o kterém jsme neměli k dispozici předepsané výrobní hodnoty a máme určité pochybnosti o jeho jednoznačném zařazení mezi drobné mince.²¹⁷ Rovněž tak jsme byli na rozpacích o funkčním postavení dvou doppelviererů Uri-Schwyzu-Unterwaldenu bez letopočtu (č. 1254 a 1255), jejichž hmotnostní údaje, zjištěné metrologickým šetřením, jsou o polovinu a více nižší než předepsané výrobní hodnoty v roce 1565.²¹⁸

Rozbor nominálové struktury chelčického nálezu můžeme uzavřít konstatováním, že jde o soubor mincí, které u nás v průběhu 16. století obíhaly. Nálezové okolnosti i nominálová skladba nálezového celku nás opravňuje usuzovat, že šlo o narychlo uschovanou peněžní hotovost, kterou ve své převážné většině představovaly drobné mince.

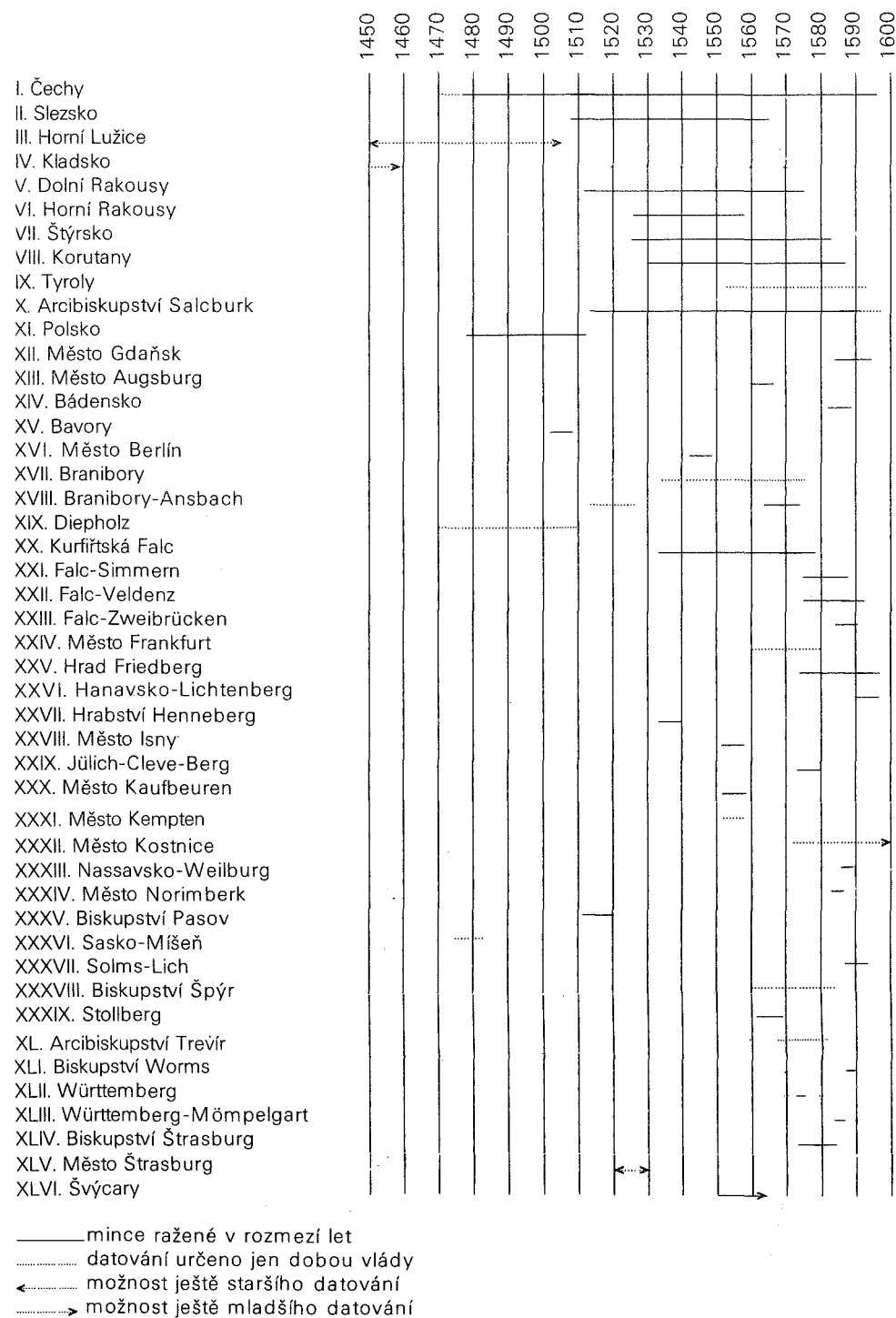
Časový rozsah chelčického nálezu vymezují nejstarší a nejmladší mince. Nejstarší mincí je kladský peníz (tzv. český), o němž můžeme podle našich dnešních znalostí usuzovat, že byl ražen po roce 1450. Horní časovou mez určují nejmladší mince v nálezu, jejichž výpověď je důležitá pro stanovení doby, kdy mohl být nález ukryt do země. Grafické znázornění časového rozsahu chelčického nálezu (*graf č. 16*) podle geografických oblastí naznačuje, že pro stanovení doby ukrytí nálezu by nám mohly posloužit mince, které byly raženy po roce 1590. V úvahu připadají mince těchto oblastí:

a) Čechy: nejmladší mincí je malý groš Rudolfa II., který byl zhotoven v roce 1596 v českobudějovické mincovně za mincmistra K. Mattighofera.

b) Tyroly: nejmladšími mincemi jsou dva 3krejcarý bez letopočtu a dva krejcarý bez letopočtu, které patří arcivévodě Ferdinandovi. Chronologie

²¹⁷ Jen pro srovnání zde připomínáme nám dostupné údaje o výrobních hodnotách fríských stüberů z roku 1611, které měly jakost 0,417 a hmotnost 2,16 g. Viz Schrötter, F.: Wörterbuch der Münzkunde. Berlin-Leipzig 1930, s. 667.

²¹⁸ Srov. k tomu s. 165.

Graf č. 16: Časový rozsah chelčického nálezu

těchto mincí není dosud zpracována, a proto doba jejich ražby je stanovena léty vlády arcivévody Ferdinanda.

c) Arcibiskupství Salcburk: nejmladšími mincemi s čitelným letopočtem jsou tři 2feniky Wolfganga Theodoricha Raitenau-Langensteina, zhotovené v roce 1591. U dvou 2feniků téhož arcibiskupa nebyl čitelný letopočet a podle obrazového ztvárnění je možné předpokládat jejich ražbu v rozmezí let 1587–1598.

d) Falc-Veldenz: nejmladší mincí je 1/2batzen Jiřího Jana z roku 1591.

e) Hrad Friedberg: nejmladší ražbou je 1/2batzen z roku 1595, který patří Janu Eberhardu Cronbergovi.

f) Hanavsko-Lichtenberg: v roce 1592 byl zhotoven 1/2batzen Filipa V.

g) Kostnice: krejcar bez letopočtu byl ražen za Rudolfa II. (1576–1612). Podle celkového složení chelčického nálezu se domníváme, že byl zhotoven před rokem 1600.

h) Solms-Lich: nejmladší mincí je 1/2batzen s letopočtem 1592 (bez mincovního pána).

Při úvaze o době ukrytí chelčického nálezu je třeba především počítat s tím, že nález je neúplný, a proto nelze vyloučit, že právě mezi rozchvácenými ražbami mohly být mince, které by době uschování depotu do země byly nejbližší. I tak však soudíme, že se tak stalo po roce 1596, jak nám dokládá letopočet na nejmladší minci dochované podstatné části nálezu. Pokud jde o události, které mohly v této době vést k ukrytí nálezu, nelze vyloučit, že jimi mohlo být počinání Ferdinanda, pána na Týně, který kolem roku 1600 podnikal loupeživé výpady do oblastí kolem svého panství.²¹⁹

Z. Nemeškalová-Jiroudková a L. Nemeškal

²¹⁹ Sedláček, A.: Hrad, zámky a tvrze 7, s. 268–269. Za upozornění na tento literární údaj děkujeme dr. P. Braunovi.

Rozbor jakosti stříbrných mincí chelčického nálezu

Stanovení Ag, Pb, Au a Cu

Stanovení bylo provedeno rentgenfluorescenční metodou na přístroji Siemens SRS 200 za následujících podmínek:

Anoda: Mo
 napětí: 40 kV
 proud: 40 mA
 detektor: scintilační
 kolimátor: 0,15
 krystal LiF (2d = 4,028)
 čas měření: 20 sec.

měřené prvky - linie	pozadí (° 20)
Ag - K α 1,3	-
Au - L α 1	Au - L α + 1,0
Pb - L α 1	Pb - L α + 1,0
Cu - K α 1,2	-

Vyhodnocení bylo provedeno upravenou metodou vnitřního referenčního prvku (internal reference method) - (W. K. Jongh, P. H. Müller, 1971; Glasstechnische Berichte 44, 12, 506-511). Jako vnitřní referenční prvky bylo použito stříbro. Pro stanovení byly použity uměle připravené standardy - slitiny shora uvedených prvků v koncentračním rozsahu stanovených mincí. Metodou rentgenové fluorescence je analyzován povrch mince do hloubky cca 0,1 mm.

Č. mince	Ag %	Pb %	Au %	Cu %	Č. mince	Ag %	Pb %	Au %	Cu %
1	82	.4	.3	17.1	204	15.4	.6	.3	83.5
3	71.7	.3	.2	27.6	206	27.3	.5	.3	71.7
4	67.9	.3	.2	31.4	219	47.7	.7	.4	51
5	78.3	.2	.2	21.2	232	36.6	.6	.3	62.3
7	79.6	.3	.2	19.7	233	32.4	.8	.3	66.4
8	77.7	0	.2	22	245	27.1	.5	.2	72
11	69.6	.2	.2	29.8	258	40.8	1.2	.4	57.4
15	52.3	.9	.3	46.4	259	34.6	1.2	.4	63.6
20	37.7	.9	.3	60.8	261	37.5	.4	.3	61.6
25	36	1.1	.2	62.5	263	40.3	.4	.4	58.7
30	47	1.4	.5	50.9	299	52.1	2.1	.5	45.1
38	53.7	1	.3	44.8	301	25.9	1	.3	72.6
47	42.7	.8	0	56.5	304	43.3	1.1	.5	55
57	54.2	.5	.4	44.6	307	28.9	1.2	.3	69.5
61	31.8	.5	.2	67.4	314	36.1	1.5	.2	62
69	34.1	.4	.4	64.9	321	26.6	1.7	.2	71.3
73	32.3	.8	.3	66.4	352	30.9	.3	.3	68.2
76	44.7	.8	.3	54	357	30.4	.5	.3	68.6
81	39.3	1	.3	59.1	361	34.5	.5	.3	64.6
87	38.1	.7	.2	60.8	383	33.7	.7	.3	65
96	40.3	.6	.4	58.5	386	37	1	.5	61.4
102	63.2	1.1	.5	35	390	35.7	1	.3	62.8
107	44	.8	.3	54.7	391	72.4	.5	.3	26.7
108	45.3	.3	.4	53.8	392	77.1	0	.2	22.5
112	46.9	.4	.5	52.1	394	39.5	.9	.4	59
117	33.5	.7	.4	65.2	399	24.4	1.2	.2	74
178	56.5	.8	.4	42.1	404	40.4	.7	.3	58.4
181	11.5	.6	.3	87.4	409	30.3	.5	.3	68.7
183	13.3	.5	.2	85.9	414	35.8	.8	.3	62.9
185	52.4	.4	.3	46.7	418	43.6	.2	.4	55.7
189	45.9	.7	.5	52.7	419	22.8	.1	.3	76.6
193	57.4	.5	.4	41.6	425	24.9	.2	.2	74.5
199	15.7	.5	.2	83.4	430	69	.1	.5	30.2
201	14.5	.4	.2	84.7	441	61	0	.2	38.7

Č. mince	Ag %	Pb %	Au %	Cu %	Č. mince	Ag %	Pb %	Au %	Cu %
456	34	.4	.3	65.1	798	26.6	.9	.4	71.9
460	36.8	.2	.3	62.5	801	24.4	.9	.3	74.2
463	41.8	.8	.4	56.7	821	19.4	.8	.3	79.4
469	37.7	.2	.3	61.5	825	29.4	1	.4	69
472	25.7	.3	.3	73.5	890	41.7	1.2	.3	56.6
476	31.5	.4	.3	67.6	892	52.2	1	.2	46.3
520	64.1	.5	.2	34.9	897	34.6	.8	.2	64.2
521	66.9	.1	.2	32.6	901	27.4	.4	.2	71.7
524	79.6	0	.3	19.8	909	40.8	1.1	.3	57.7
525	72.4	.5	.2	26.6	927	42.7	1	.2	55.9
530	57.3	.5	.3	41.6	942	36.1	.9	.3	62.5
531	68.5	.8	.3	30.2	945	38.1	.8	.3	60.6
532	27.5	.8	.3	71.2	948	36.2	1.2	.3	62.1
535	47	.5	.6	51.7	984	24.1	1.1	.2	74.3
544	76	.6	.4	22.8	985	22.7	.5	.2	76.4
546	68.4	.3	.3	30.8	987	53.4	.9	.3	45.2
548	66	.4	.3	33.1	999	52.6	.7	.3	46.2
554	61.2	.6	.3	37.7	1 026	37.4	.5	.2	61.7
555	65.7	.8	.5	32.8	1 031	34.7	.4	.2	64.5
560	57.7	.2	.3	41.6	1 065	38.7	.2	.3	60.7
563	71.1	0	.2	28.8	1 068	42.4	.6	.3	56.5
578	54.2	1	.4	44.3	1 072	27.4	.6	.3	71.5
585	48.8	.1	.2	50.7	1 094	38.1	.6	.3	60.8
587	58.3	0	.2	41.4	1 098	49.6	.8	.4	49
604	32.6	.5	.3	66.3	1 130	39.2	.3	.3	60
608	38.5	.7	.3	60.3	1 133	28.7	.4	.2	70.5
612	37.6	.3	.2	61.7	1 139	49.2	.4	.3	49.9
620	29.6	.6	.2	69.4	1 141	59.7	.3	.3	39.5
625	37.9	.7	.4	60.9	1 144	61.6	.5	.4	37.4
629	33.1	.9	1.5	64.3	1 160	41.1	.8	.3	57.6
676	74.9	.8	.3	23.8	1 162	68.1	.3	.3	31.2
683	61.8	.2	.4	37.5	1 163	80	.6	.3	18.9
685	58.8	.3	.3	40.4	1 170	85.2	.3	.3	13.9
687	95.2	0	.2	5.1	1 173	76.4	0	.3	23.2
688	80.6	0	.3	19	1 175	73.6	0	.3	26.1
691	85.7	0	.3	13.8	1 179	80.6	0	.3	18.9
692	62.9	1	.6	35.3	1 180	83.6	.7	.4	15.1
695	49.8	1.2	.6	48.1	1 194	28.2	.9	.3	70.4
696	47.7	.4	.4	51.3	1 198	22.4	.9	.3	76.2
699	72.1	.3	.4	27	1 199	20.7	1.3	.2	77.6
701	50.2	.6	.3	48.7	1 203	24.4	.9	.3	74.2
705	64.7	.2	.4	34.5	1 210	21.5	.7	.3	77.4
706	73.7	.5	.5	25.1	1 212	32.8	1	.3	65.7
709	59.3	.5	.4	39.5	1 216	34.9	.9	.2	63.8
729	64.7	.2	.2	34.6	1 219	35.8	1.4	.3	62.4
732	58.1	.4	.3	41	1 222	81.8	0	.3	17.8
739	65.3	.4	.2	34	1 224	81.8	.6	.2	17.2
740	13.3	.5	.1	85.9	1 225	79.7	.1	.2	19.8
745	13.2	.5	.2	85.9	1 227	82	0	.3	17.7
746	11.3	.4	.2	87.8	1 228	83.2	.4	.3	15.9
748	10.8	.5	.2	88.4	1 231	79.3	.8	.3	19.3
752	13.8	.6	.2	85.3	1 236	77.7	0	.3	21.8
755	26.6	1.2	.3	71.7	1 239	63.2	.2	.2	36.2
764	32.6	1.9	.4	64.9	1 240	66.3	.6	.3	32.6
773	12.6	.5	.2	86.5	1 246	53.5	.6	.3	45.4
780	22.6	1.4	.3	75.5					

Seznam vyobrazení na tabulkách na křídě I–IV

(Foto H. Toušková)

Tab. I

ČECHY

1. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, pražský groš (soupis č. 2)
2. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, pražský groš (soupis č. 10)
3. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz dvoustranný (soupis č. 15)
4. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, malý peníz (soupis č. 169)
5. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, malý peníz (soupis č. 171)
6. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 40)
7. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 58)
8. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 64)
9. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 78)
10. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 81)
11. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 101)
12. Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 118)
13. Ludvík I. (1516–1526), Kutná Hora, malý peníz (soupis č. 199)
14. Ludvík I. (1516–1526), Kutná Hora, bílý peníz jednostranný (soupis č. 176)
15. Ludvík I. (1516–1526), Kutná Hora, malý peníz (soupis č. 201)
16. Ferdinand I. (1526–1564), Praha, bílý peníz 1562 (soupis č. 207)
17. Ferdinand I. (1526–1564), Kutná Hora, pražský groš 1538 (soupis č. 265)
18. Ferdinand I. (1526–1564), Kutná Hora, bílý peníz bez letopočtu (soupis č. 268)
19. Ferdinand I. (1526–1564), Kutná Hora, bílý peníz bez letopočtu (soupis č. 283)
20. Ferdinand I. (1526–1564), Kutná Hora, bílý peníz bez letopočtu (soupis č. 284)
21. Ferdinand I. (1526–1564), Kutná Hora, bílý peníz bez letopočtu (soupis č. 352)
22. Ferdinand I. (1526–1564), Kutná Hora, bílý peníz 1562 (soupis č. 385)

Tab. II

ČECHY

23. Maxmilián II. (1564–1576), Praha, bílý groš 1574 (soupis č. 391)
24. Maxmilián II. (1564–1576), Kutná Hora, bílý peníz 1565 (soupis č. 398)
25. Maxmilián II. (1564–1576), Jáchymov, bílý groš 1574 (soupis č. 520)
26. Maxmilián II. (1564–1576), České Budějovice, bílý peníz 1577 (soupis č. 536)
27. Rudolf II. (1576–1612), Praha, malý groš 1578 (soupis č. 538)
28. Rudolf II. (1576–1612), Praha, malý groš 1580 (soupis č. 542)
29. Rudolf II. (1576–1612), Praha, malý groš 1587 (soupis č. 555)
30. Rudolf II. (1576–1612), Kutná Hora, bílý groš 1585 (soupis č. 563)
31. Rudolf II. (1576–1612), Kutná Hora, malý groš 1578 (soupis č. 565)
32. Rudolf II. (1576–1612), Kutná Hora, bílý peníz 1579 (soupis č. 591)
33. Rudolf II. (1576–1612), Kutná Hora, malý peníz 1592 (soupis č. 666)
34. Rudolf II. (1576–1612), Jáchymov, bílý groš 1581 (soupis č. 669)
35. Rudolf II. (1576–1612), Jáchymov, bílý groš 1581 (soupis č. 670)
36. Rudolf II. (1576–1612), Jáchymov, malý groš 1578 (soupis č. 671)

Tab. III

ČECHY

37. Rudolf II. (1576–1612), Jáchymov, bílý groš 1583 (soupis č. 678)
38. Rudolf II. (1576–1612), Jáchymov, malý groš 1584 (soupis č. 680)
39. Rudolf II. (1576–1612), České Budějovice, 1/2 tolar 1582 (soupis č. 687)
40. Rudolf II. (1576–1612), České Budějovice, bílý groš bez letopočtu (soupis č. 689)
41. Rudolf II. (1576–1612), České Budějovice, malý groš 1580 (soupis č. 693)
42. Rudolf II. (1576–1612), České Budějovice, bílý groš 1584 (soupis č. 698)
43. Rudolf II. (1576–1612), České Budějovice, malý groš 1584 (soupis č. 703)

SLEZSKO

44. Ferdinand I. (1526–1564), Vratislav, groš 1547 (soupis č. 729)
45. Město Svidnice za Ludvíka Jagellonského, půlgroš 1520 (soupis č. 737)
46. Město Vratislav za Vladislava II. Jagellonského, halěř (soupis č. 740)

HORNÍ LUŽICE

47. Město Zhořelec, peníz (soupis č. 745)

KLADSKO

48. Peníz (tzv. český peníz) (soupis č. 752)

Tab. IV

DOLNÍ RAKOUSY

49. Zeměpanské mincování, Videň nebo Vídeňské Nové Město, zweier nebo fenik 1519 (soupis č. 754)
50. Ferdinand I. (1521–1564), Videň, zweier 1531 (soupis č. 759)
51. Ferdinand I. (1521–1564), Videň, fenik 1528 (soupis č. 766)

HORNÍ RAKOUSY

52. Ferdinand I. (1521–1564), Linec, fenik 1532 (soupis č. 782)

ŠTÝRSKO

53. Ferdinand I. (1521–1564), Štýrský Hradec, fenik 1528 (soupis č. 800)
54. Karel (1564–1590), Štýrský Hradec, fenik 1576 (soupis č. 808)

KORUTANY

55. Ferdinand I. (1521–1564), Celovec, fenik 1532 (soupis č. 828)

ARCIBISKUPSTVÍ SALCBURK

56. Leonhard Keutschach (1495–1519), zweier 1514 (soupis č. 893)
57. Matthäus Lang Wellenburg (1519–1540), zweier 1537 (soupis č. 949)
58. Matthäus Lang Wellenburg (1519–1540), fenik 1527 (soupis č. 983)
59. Arnošt Bavorský (1540–1554), zweier 1546 (soupis č. 993)
60. Jan Jakub Khuen Belasi-Lichtenberg (1560–1586), zweier 1564 (soupis č. 1 053)
61. Wolfgang Theoderich Reitenau-Langenstein (1587–1612), zweier 1590 (soupis č. 1 132)

GDAŇSK

62. Štěpán Báthory (1576–1586), denár 1585 (soupis č. 1 147)

MĚSTO BERLÍN

63. Fenik 1542 (soupis č. 1 153)

BRANIBORY – ANSBACH

64. Jiří Fridrich (1543–1603), 1/2batzen 1573 (soupis č. 1 158)

FALC – SIMMERN

65. Richard (1569–1598), 1/2batzen 1582 (soupis č. 1 165)

FALC – ZWEIBRÜCKEN

66. Jan I. (1569–1604), 1/2batzen 1587 (soupis č. 1 177)

MĚSTO ISNY

67. 3krejcar 1555 (soupis č. 1 186)

BISKUPSTVÍ PASOV

68. Arnošt Bavorský (1517–1540), fenik (soupis č. 1 198)

SASKO – MÍŠEŇ

69. Arnošt, Albrecht, Vilém III. (1475–1482), Freiberg, fenik (soupis č. 1 212)
70. Arnošt, Albrecht, Vilém III. (1475–1482), Cvikov, fenik (soupis č. 1 218)

BISKUPSTVÍ ŠTRASBURK

71. Jan Manderscheid (1569–1592), 1/2batzen 1576 (soupis č. 1 231)

MĚSTO ŠTRASBURK

72. 2krejcar bez letopočtu (soupis č. 1 236)

Der Münzfund aus der Talerperiode in Chelčice, Bez. Strakonice

Die gemeinsame Arbeit dreier Autoren, die eine Bearbeitung und Würdigung des Münzfundkomplexes aus Chelčice bringt, zerfällt in zwei Teile. Im archäologischen Teil informiert J. Michálek über den Fundort, die Art der Entdeckung des Münzkomplexes, über die Fundumstände, und beschreibt auch die Ergebnisse seiner Untersuchung am Fundort.

Den numismatischen Teil bearbeiteten Z. Nemeškalová-Jiroudková und L. Nemeškal, die an die Publikation des Münzfundes aus Chýňava anknüpften (NumSb 15, 1979, S. 237–300). Sie gingen von der Notwendigkeit einer möglichst kompletten allseitigen Beurteilung einer jeden einzelnen Münze des Fundes aus, denn einzig allein so können solide Voraussetzungen für eine entsprechende Wertung der geldhistorischen Bedeutung des hier bearbeiteten Münzkomplexes geschaffen werden. Im Teil mit der Bestandaufnahme (S. 88f.) werden daher alle Münzen beschrieben und aufgrund der erreichbaren Literatur bestimmt; es wird auch ihr Gewicht und der waagrechte Durchmesser bei richtiger Position der Vorderseite angegeben. Bei 179 Münzen wurde eine Feingehaltsprobe mittels der Röntgenfluoreszenzmethode auf dem Apparat Siemens SRS 200 durchgeführt, deren Ergebnisse in der Beilage beigefügt sind (Autor RNDr. Václav Macháček, CSc.).

Der Fund aus Chelčice enthielt insgesamt 1 259 Münzen, von denen 728 Stück böhmische Prägungen waren (d.h. 57,824 %), während die übrigen Münzen fremde Prägungen und 4 Stück unbestimmbar waren. (Zusammensetzung des Fundes siehe S. 87 und Prägungsort siehe Karte, Abb. Nr. 3.)

Die ältesten böhmischen Münzen im Fund gehören Vladislav II. (1471–1516) an, dessen 14 Prager Groschen die Autoren nach den bisher publizierten chronologischen Kriterien einreihen. Sie befassen sich mit der Frage des bei den Fundstücken vorgeschriebenen und ermittelten Gewichtes (siehe auch Diagramm Nr. 1). Abgesehen von einer Gesamtzusammenfassung der Abmessungsdaten verweisen sie auf den problematischen Charakter der Ergebnisse der Feingehaltsproben von 7 Groschen. Von den weiteren Münzen Vladislavs II. kommen im Fund zwei- und einseitige Weißpfennige in der Zahl von 154 Stück vor. Diese Prägungen werden gleichfalls nach den bisherigen chronologischen Kriterien sortiert und es wird das ermittelte Gewicht graphisch festgehalten (Diagramm Nr. 2, 3) und mit dem vorgeschriebenen Gewicht verglichen. Die Autoren ermitteln auch die extremen Abmessungswerte dieser Prägungen und führten Feingehaltsproben durch. Feingehaltsproben erfolgten nicht bei den Kleinpennigen Vladislavs II.

Von den Prägungen Ludwigs I. (1516–1526) gab es im Fund aus Chelčice 27 Weißpfennige und 7 Kleinpennige. Die Autoren gruppieren diese Prägungen nach der bisherigen chronologischen Sortierung und führten metrologische Untersuchungen durch. Die Produktionsrichtlinien in den Jahren 1516–1526 veränderten nicht das durchschnittliche Gewicht der Weißpfennige, und daher wird ihr festgestelltes Gewicht graphisch zum Ausdruck gebracht (Diagramm Nr. 4). Ferner werden die Abmessungen dieser Münzen und die Ergebnisse der Feingehaltsproben behandelt. In ähnlicher Weise werden die Ergebnisse der metrologischen Untersuchungen der Kleinpennige bearbeitet.

Die analytische Bearbeitung der Prägungen des folgenden Herrschers, Ferdinands I. (1526–1564), in der Zahl von 185 Stück behandelte 59 Stück Weißpfennige, die in der Prager Münzstätte in der Zeitspanne der Jahre 1562–1564 geprägt wurden. Ihr Gewicht wird graphisch dargestellt (Diagramm Nr. 5). Die Autoren bringen die extremen Gewicht- und Abmessungswerte und die Ergebnisse der Feingehaltsanalysen. Aus der Münzstätte in Kutná Hora stammen

1 Prager Groschen und 125 Weißpfennige. Die Beurteilung ihres Gewichtes und Feingehaltes wird durch die Änderung der Produktionsrichtlinien der Jahre 1547 und 1561 erschwert. Im Text wird die Metrologie der Münzen aus den einzelnen Prägeperioden abgehandelt. In einem Diagramm wird das Gewicht der Weißpfennige Ferdinands I. aus der Münzstätte in Kutná Hora dargestellt (Diagramm Nr. 6).

Auch bei der Beurteilung der Metrologie und des Feingehaltes der Münzen Maximilians II. (1564–1576) wurden die Änderungen in den Produktionsvorschriften während seiner Regierungszeit berücksichtigt. Abgesondert wird daher in einer Übersicht das Gewicht der Weißpfennige Maximilians II. aus den Jahren 1565–1572 aus den Münzstätten in Kutná Hora und České Budějovice (Budweis) (Diagramm Nr. 7) und das Gewicht der Weißpfennige aus den Münzstätten Kutná Hora, Jáchymov und České Budějovice seit dem Jahre 1573 zum Ausdruck gebracht (Diagramm Nr. 8). Die Prager Münzstätte ist im Fund aus Chelčice in der Regierungszeit Maximilians II. mit der geringsten Zahl von Prägungen vertreten, und zwar bloß mit zwei Weißgroschen und einem Kreuzer. Die Autoren behandeln die Metrologie dieser Münzen einschließlich von Feingehaltsproben. Die meisten böhmischen Münzen Maximilians II. im Fund aus Chelčice – insgesamt 126 Stück – wurden in Kutná Hora geprägt. Von diesen Prägungen sind aber bloß 2 Weißgroschen, die übrigen 124 Stück sind Weißpfennige, bei denen durch eine metrologische Analyse die extremen und durchschnittlichen Gewicht-, Abmessungs- und Feingehaltsdaten festgestellt wurden. Aus der Münzstätte in Jáchymov stammen bloß 9 Münzen Maximilians II., deren Gewichte, Abmessungen und Qualität ähnlich ermittelt wurden. Analog wurden auch die 3 Kreuzer und die 5 Weißpfennige aus der Münzstätte in České Budějovice behandelt.

Von den böhmischen Herrschern war im Fund von Chelčice Rudolf II. (1576–1612) mit der größten Stückzahl – mit insgesamt 192 Münzen – vertreten. Aus der Prager Münzstätte stammen seine in den Jahren 1578–1594 geprägten Kleingroschen in der Zahl von 22 Stück. In der Arbeit wird abgesondert die Gewicht- und Abmessungsspanne dieser Prägungen angegeben und eine Gesamtübersicht über ihr Gewicht geliefert (Diagramm Nr. 9). Insgesamt 110 Münzen stammen aus der Münzstätte in Kutná Hora. Es sind dies Weißgroschen, Kleingroschen, Weiß- und Kleinpennige. Im Text werden ihre höchsten, niedrigsten und Durchschnittswerte an Gewicht und Größe angeführt. Das Gewicht der Kleingroschen und Weißpfennige wird auch übersichtlich in einem Diagramm dargestellt (Diagramm Nr. 10 und 11). Aus der Münzstätte in Jáchymov stammen nur 18 Münzen Rudolfs II., und zwar 5 Weißgroschen und 13 Kleingroschen. Das Gewicht der Kleingroschen wird übersichtlich in einem Diagramm dargestellt (Diagramm Nr. 12), die weiteren metrologischen Daten werden im Text abgehandelt. Die Münzstätte in České Budějovice ist im Fund mit insgesamt 42 Münzen vertreten, unter denen sich der höchste Nominalwert befindet, der im Fund überhaupt vorkam, ein Halbtaler aus dem J. 1582. Weitere Prägungen dieser Münzstätte waren Weißgroschen, Kleingroschen und Weißpfennige. Im Text werden die Gewicht- und Größengrenzwerte der einzelnen Münznominalen angegeben. Das ermittelte Gewicht der Kleingroschen wird graphisch dargestellt (Diagramm Nr. 13).

An der Gesamtzahl von 728 böhmischen Münzen im Fund aus Chelčice beteiligt sich am meisten die Münzstätte in Kutná Hora (567 Stück, d.s. 77,885%) vor den Münzstätten in Prag (84 Stück, d.s. 11,538%), České Budějovice (50 Stück, d.s. 6,868%) und Jáchymov (27 Stück, d.s. 3,709%).

Die Untersuchung der Qualität der böhmischen Münzen im Fund aus Chelčice mit der Methode der Feingehaltsproben erbrachte aber nicht die erforderlichen Informationen in bezug auf den wirklichen Feingehalt der ganzen Münze. Mit der Röntgenfluoreszenzmethode können wir nämlich die Oberfläche einer Münze bloß in eine Tiefe von ca. 0,1 mm im Kreisdurchmesser von 10 mm untersuchen. Aufgrund der so gewonnenen Ergebnisse können wir schließen, daß der Korrosionsprozeß, der bei der Verbergung des Fundkomplexes in der Erde eintritt, nicht in der ganzen Oberfläche und in die Münze hinein gleichmäßig verläuft. Wir können daher den festgestellten Feingehalt nur für einen Teil der Oberfläche der betreffenden Münze in nicht allzu große

Tiefe als vollauf beweiskräftig ansehen. Der jeweilige Durchschnittswert der analytisch festgestellten Feingehaltszahlen an der Oberfläche der Münzen zusammen mit der maßgeblichen Abweichung im Vergleich mit den Werten des vorgeschriebenen Feingehaltes wird auch graphisch dargestellt (Diagramm Nr. 14).

Ähnlich wie die böhmischen Prägungen werden im weiteren Text auch die Münzen ausländischer Prägeprovenienz bearbeitet. Sofern die Produktionsvorschriften erreichbar waren, wird überall ihr Vergleich mit den durch eine Gewichts- und Feingehaltsuntersuchung festgestellten Werten vorgenommen.

Den Schluß der Arbeit bildet eine Würdigung der geldhistorischen Bedeutung des Fundes aus Chelčice, die jedoch dadurch etwas eingeschränkt wird, daß der Fund nicht vollständig ist. Wenngleich der Ort Chelčice bereits im 12. Jh. entstand, kann nicht nachgewiesen werden, daß diesen Münzkomplex jemand von den dortigen Ortsansässigen verbarg; da die Münzen unweit von der heutigen Landstraße entdeckt wurden, kann nicht ausgeschlossen werden, daß an diesen Orten der Weg bereits im Zeitpunkt der Verbergung des Fundes existierte, so daß der Münzkomplex auch von einem hier Vorbeireisenden anlässlich einer unmittelbaren Bedrohung gerade an dieser Stelle versteckt worden sein konnte. Auf eine übereilte Verbergung der Barschaft würde auch ihre nicht allzu tiefe Hinterlegung im Boden hinweisen. Wenngleich im Fund die kleinen Münznominalen vorherrschen, deutet die Gesamtzahl der Stücke an, daß sein Besitzer kein vermögensloser Mensch gewesen sein konnte.

Der Inhalt des Münzkomplexes aus Chelčice entspricht der Zusammensetzung der meisten unserer Münzfunde aus der zweiten Hälfte des 16. und dem Beginn des 17. Jahrhunderts. Nach der geographischen Vertretung sind böhmische Prägungen am zahlreichsten (57,824%), dann folgen Münzen der Alpenländer (30,579%), von denen am meisten Prägungen des Erzbistums Salzburg vertreten sind (19,698%). Die Prägeprovenienz der weiteren Münzen ist sehr mannigfaltig, aber bloß die Münzen des Bistums Passau (1,430%) und der Stadt Straßburg (1,271%) bilden mehr als 1% des Fundes. Die Münzen der übrigen Münzherren erreichten nicht einmal 1% und sind in nicht geringem Maße sogar bloß mit einem einzigen Exemplar vertreten (0,079%). Den Anteil der böhmischen und der ausländischen Münzen veranschaulichten wir auch graphisch (Diagramm Nr. 15).

Bei der Betrachtung der Nominalstruktur des Münzkomplexes aus Chelčice richteten wir uns im wesentlichen nach der Aufschlüsselung in drei Hauptgruppen wie bei der Bearbeitung des Fundes aus Chýňava. Schon damals zeigte sich, daß einige Münzgattungen sich nicht eindeutig in irgendeine Gruppe des dreistufigen Schemas einreihen lassen. Es geht vor allem um Münzen mit einem Prägungsort außerhalb der böhmischen Länder; ihre Gewichts- und Feingehaltsbasis unterscheidet sich manchmal ziemlich stark vom geltenden böhmischen Münzsystem. Die erste Gruppe bilden die dem Nominalwert nach höchsten Münzen, d.h. die Goldmünzen, Taler und deren Teilwerte. Ein typischer Vertreter der mittleren Gruppe ist der Prager Groschen, der im Zeitpunkt der Verbergung unseres Fundes noch immer im Geldumlauf vorkam, sowie sein Nachfolger, der Weißgroschen. Von den ausländischen Münzen gehören sodann in die mittlere Nominalkategorie die Dreikreuzer und Groschen oder andere Münzen, die in ihrem Feingehalt den Prager Groschen und den Weißgroschen entsprechen oder deren Feingehalt nahekommen und deren Feingehaltsspanne von 0,418 bis 0,563 verläuft. Die dritte Gruppe ist dem Kleingeld vorbehalten. Von den böhmischen Münzen gehören dazu die Kleingroschen, die Weiß- und Kleinpennige, die Zweikreuzer und die Kreuzer; von den ausländischen Münzen sodann all jene, die in ihrem Wert den genannten Münzen entsprechen und im Geldverkehr die Funktion kleiner Nominalen erfüllen (s. Tab. auf S. 172–178). In die erste Kategorie der dem Nominalwert höchsten Münzen gehört im Fund aus Chelčice bloß ein Halbtaler Rudolfs II. (d.h. 0,079%). Ebenso bilden die Münzen der zweiten Kategorie im allgemeinen keine große Gruppe mit 53 Stück (d.s. 4,233%). In die dem Kleingeld vorbehaltene dritte Gruppe fallen sodann alle verbliebenen Prägungen des Depots aus Chelčice in der Zahl von 1 205 Stück (d.s. 95,458%). Unter ihnen waren die böhmi-

schen kleinen Münzen zahlreich vertreten (55,663% von der Gesamtzahl der kleinen Münzen), desgleichen die Salzburger Zweipennige und Pfennige (20,065% von der Gesamtzahl der kleinen Münzen). In keine der genannten drei Gruppen reichten wir 3 Münzen ein (0,240% des Fundes).

Die Analyse der Nominalstruktur des Fundes aus Chelčice zeigte uns Münzen, die bei uns im Laufe des 16. Jh. im Umlauf waren. Es handelte sich offenbar um eine eilig versteckte Barschaft, die in ihrer erdrückenden Mehrheit aus Kleingeld bestand.

Älteste Münze des Fundes ist der nach dem Jahre 1450 geprägte Glatzer Pfennig (sog. böhmische Pfennig). Die Obergrenze bestimmen die jüngsten Münzen im Fund, deren Aussage für die Festsetzung des Zeitpunktes der Verbergung wichtig ist. Die graphische Veranschaulichung des Zeitintervalls des Fundes aus Chelčice (Diagramm Nr. 16) zeigt, aus welchen Bereichen die nach dem J. 1590 geprägten Münzen stammen:

- a) Böhmen: am jüngsten ist der Kleingroschen aus dem J. 1596
- b) Tirol: einige Prägungen Erzherzogs Ferdinand, deren zeitliche Einstufung lediglich durch seine Regierungszeit (1564–1595) gegeben ist
- c) Erzbistum Salzburg: drei Zweipennige mit der Jahreszahl 1591; zwei Zweipennige mit einer unleserlichen Jahreszahl, deren Prägung in den Jahren 1587–1598 vorausgesetzt werden kann
- d) Pfalz-Veldenz: 1/2Batzen aus dem J. 1591
- e) Burg Friedberg: 1/2Batzen aus dem J. 1595
- f) Hanau-Lichtenberg: 1/2Batzen aus dem J. 1592
- g) Konstanz: unter Rudolf II. geprägter Kreuzer ohne Jahreszahl. Aufgrund der gesamten Zusammensetzung des Fundes aus Chelčice vermuten wir, daß er gleichfalls vor dem J. 1600 geprägt wurde
- h) Solms-Lich: 1/2Batzen aus dem J. 1592.

Bei Erwägungen hinsichtlich der Verbergungszeit des Fundes aus Chelčice muß vor allem damit gerechnet werden, daß der Fund nicht vollständig ist und daher nicht ausgeschlossen werden kann, daß gerade unter den entwendeten Münzen Prägungen aus der Zeit nach 1596 gewesen sein konnten, also nach jenem Jahre, aus dem die jüngste Münze des erhaltenen Teiles des Fundes stammt.

NÁLEZY MINCÍ ČESKÉHO PROSTŘEDÍ Z OBDOBÍ TRICETILETÉ VÁLKY JAKO HISTORICKÝ PRAMEN

Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu

Historická věda posledních desetiletí stále více pociťuje nutnost exaktního přístupu k historickým pramenům. Historikové dnes ve svém bádání využívají složitých matematických metod a znalost základních postupů popisné statistiky dnes patří k běžné výbroji moderního historika.¹ Využívání samočinných počítačů za současného stavu vědy dnes už není v zahraničí výjimkou a postupně nalézá své zázemí i u nás.²

V souvislosti s postupující matematizací historie dochází v současné době také k podstatným změnám v chápání pramenné základny. Hromadné zpracovávání historických fakt totiž silně ovlivňuje – a tuto zpětnou vazbu si historikové často neuvědomují – volbu pramene. Do popředí se zjevně dostávají tzv. hromadné prameny (les fonds seriées, massovyje istočniki). Zatímco jejich využívání v historické práci na poli novověku bylo vždy samozřejmostí, která vycházela z praktických zkušeností s vývojem státní statistiky v 19. a 20. století, pro období tzv. předstatistického vývoje, tedy ani pro období pozdního feudalismu, nepodařilo se dosud těmto pramenům vytvořit si po kompetenční či metodologické stránce pravidelný *raison d'être*.³

Jsou to především dvě vlastnosti, na nichž staví matematické zpracování tohoto typu pramene – vnitřní homogenost a relativní úplnost. Vnitřní homogenost je většinou zaručena genetickým vývojem pramene. Představuje obvykle původně souhrn individualizovaných pramenů, ve kterých – zhruba

¹ Matematické metody používané současnou historiografií shrnuje přehledně např. S l a v k o , T. I.: *Matematiko-statističeskije metody v istoričeskich isledovanijach*, Moskva 1981.

² Zájem o kybernetiku a její aplikaci v historii se u nás datuje zhruba od počátku šedesátých let, jak dosvědčuje stať P u r š e J.: *Historie a kybernetika*. ČsČH 9, 1961, s. 396–399. Viz také P u r š J.: *Historie, teorie informace a výpočetní technika*. In: *Kybernetika ve společenských vědách*, Praha 1965, s. 184–203. Souhrn literatury k tomuto tématu podávají naposledy přehledně F i š e r , R.: *Počítač – informační programový systém – registra tricesima*. HČ 25, 1977, s. 369–386; H r o c h , M. – H r o c h o v á , V. – K o b y l k o v á , L.: *Metodologické problémy v současné sovětské historiografii*. ČsČH 25, 1977, s. 858–887; P e š e k , J. – Š a m a n , D.: *Příspěvek k počítačové analýze staršího pramenného materiálu*. AČ 28, 1978, s. 66–84.

³ K problematice hromadných pramenů srv. např. S l a v k o , T. I.: l. c., s. 17sq.

řečeno – každému pramenu odpovídal jeden, značně plasticky podaný fakt.⁴ Zařazení těchto pramenů do většího souboru, k němuž docházelo z praktických potřeb, nutně konfrontovalo výpověď individualizovaných pramenů mezi sebou a dospělo k zjednodušení struktury redukcí opakovaných jevů. Fakta sama o sobě tak byla omezena ve své plasticitě a rozmanitosti, a tedy zploštěna; na druhou stranu právě tento vývoj přiblížil charakter faktů tzv. statistickým znakům, na kterých staví moderní matematické zpracování historických pramenů.⁵

Otázka úplnosti hromadných pramenů je úzce vázána na problematiku jejich funkce. V zásadě můžeme z tohoto hlediska rozdělit hromadné prameny na dva základní velké okruhy: jednak můžeme vyčlenit hromadné prameny dobové, tedy vzniklé v době, o které nám podávají svědectví. Jejich využití závisí na pečlivém zvážení všech vnějších i vnitřních znaků – vzhledem k redukováné podobě faktů, které jsou v nich obsaženy, je navíc výhodné přizpůsobit maximálně okruh otázek, které chceme vytěžit, samému prameni.⁶ Druhou velkou skupinu představují – podle mého názoru – hromadné prameny rekonstruované, tj. vytvořené historickým badáním na základě daného stavu poznání, v době, kdy se badá.

Klasickým příkladem takového pramene může být např. v rámci písemných pramenů diplomatář, tj. soupis všech známých písemností určitého vydavatelského okruhu – panovníka, dynastie, země či města. Druhotný charakter vzniku takového pramene nám nezaručuje zcela bezpečně, že diplomatář bude obsahovat všechny listiny, které sem patří. Ale jeho vytvoření nám dovoluje hovořit alespoň o relativní úplnosti takového souboru. Proti prvému, dobovému typu hromadných pramenů má typ rekonstruovaný jednu nespornou vý-

⁴ K otázce historického faktu srovnej zejména B a r g, M. A.: Istoričeskij fakt: struktura, forma, soderžanije. Istorija SSSR 1976, s. 55sq.; I v a n o v, G. M.: K voprosu a ponjatiji „istoričeskich fakt“. In: Metodologičeskije i istoriografičeskije voprosy istoričeskoj nauki. Tomsk 1969. Další literaturu srv. u P e š k a J. – Š a m a n a, D.: l.c., s. 72, pozn. 18.

⁵ Zde můžeme poukázat na dva případné příklady takového vývoje od rozvinutého a plastického individualizovaného pramene, v jakých si libovala klasická pozitivistická historiografie, k hromadnému prameni, s jakým si naopak pozitivismus nikdy úplně poradit neuměl. V období raného a vrcholného feudalismu lze takový vývoj nejlépe dokumentovat pravděpodobně na vzniku městských knih, které postupně, zprvu pouze jako evidenční pomůcka, nahrazovaly v souvislosti se sociálním vývojem ve městech instituci městské a měšťanské listiny. K tomu Š i m e č e k, Z.: Neuausfertigungen mittelalterlichen Urkunden aus Budweis. MIOG 66, 1959, s. 102–108 (a další Šimečkovy studie o měšťanské listině); N o v ý, R.: Městská diplomatika v Čechách a na Moravě do poč. 16. stol. In: Česká diplomatika do r. 1848, Praha 1971, s. 156–176. Pro období pozdního feudalismu lze jako příklad uvést vznik konečných verzí tereziánského katastru. Existence rozmanitého materiálu fasí a dalších přípravných typů pramenů musela být v konečné redakci nahrazena srovnatelným, tedy v mnoha případech jistě zjednodušeným a od konkrétností oproštěným materiálem. Jistě ne náhodou kameralistická hospodářská statistika 18. století se výrazně přiblížila k formulářovému typu evidence, jak jej důvěrně známe i ve dvacátém století. K tereziánskému katastru shrnuje literaturu a podává základní informace C h a l u p a, A.: Katastry. In: Česká diplomatika do r. 1848, Praha 1971, s. 252–267.

⁶ Z tohoto hlediska se velmi citlivým způsobem dotýká svého výchozího pramene studie H l a v á č k a, I.: Několik příspěvků k poznání života v předhusitských Čechách. (K vypovídacím schopnostem pražského vizitačního protokolu z let 1379–1382 a některých příbuzných pramenů), SSH 10, 1975, s. 151sq.

hodu. Sám o sobě obsahuje také pouze redukovanou soustavu zploštělých faktů, která přímo vybízí k matematickému zpracování. Ale jsou zde k dispozici i původní individualizované prameny se svým rozmanitým způsobem výpovědi, a je tak zaručena možnost konfrontace různých metodologických přístupů. V oblasti numismatiky máme k dispozici soupisy všech nálezů mincí z určité oblasti, tedy vlastně rekonstruované hromadné prameny, ale také náleзовé celky a konkrétně dochované mince.⁷

Moderní numismatické badání se stále více oproštuje od samoúčelného vymezování svých zájmů a ve značné míře spolupracuje na řadě závažných otázek hospodářských dějin. Jedním z problémů, se kterým se přitom musí vyrovnat, je otázka složení oběživa a jeho proměn, otázka pružnosti jeho struktury, případných anomálních krizových projevů atd. Starší badání se v těchto problémech mohlo opírat pouze o svědectví státní legislativy, marně se snažící po celé období feudalismu podřítit oběh mince svému imperativnímu dohledu. Zejména zákazy špatné mince byly autorům starší generace vodítkem – často zavádějícím – k zjišťování skutečného stavu oběživa. Dnešní numismatika je na tom nesrovnale lépe, protože se může opřít o systematické soupisy hmotných pramenů – nálezů mincí. Pro naše území je k dispozici čtyřdílný korpus Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.⁸ Máme také několik širě pojetých rozborů tohoto pramene, vesměs pro období 16. století, které vypracovali L. Nemeškal⁹ a E. Šimek.¹⁰

Tyto rozborly podaly základní informaci o vývoji a proměnách mince obíhající v českém prostředí, zároveň však nastolily řadu závažných teoretických problémů, týkajících se charakteru nálezů mincí jako pramene. Optimistické prognózy o možnostech interpretace hmotných pramenů byly vystřídány překvapivě skeptickým přístupem ze strany historiků: „Škoda, že charakter pra-

⁷ Z naznačeného zřetele se odlišuje dvojí charakter numismatiky – jednak jako samostatné pomocné vědy historické, nárokuje si relativně autonomní postavení, jednak jako vědy přímo se zařazující mezi disciplíny hospodářských dějin. Z pomocně vědného hlediska je bezesporu základním historickým faktem v numismatice jednotlivá mince a nález mincí má již charakter hromadného pramene. Při sledování ekonomických souvislostí se dostává do pozice historického faktu sám jednotlivý nález mincí a roli hromadného pramene splňuje až soupisový korpus takových nálezů.

⁸ N o h e j l o v á - P r á t o v á E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I–IV. Praha 1955–1958; v tomto příspěvku se opírám zejména o třetí díl z roku 1957, jehož autorem je N e m e š k a l L. (dále jej cituji jako Nálezy III) a o další náleзовé zprávy, publikované průběžně na stránkách Numismatického sborníku.

⁹ N e m e š k a l L. je autorem rozboru nálezů v 16. století, které odborné veřejnosti zpřístupnil dvěma přednáškami: Mincovní kovy a hospodářství 16. století (Praha 5. 3. 1956) a Nálezy mincí 16. a na počátku 17. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Praha 4. 11. 1957). O tyto přednášky se opíral P e t r á ň, J.: K problémům tzv. „cenové revoluce“ ve střední Evropě. In: NumSb 8, Praha 1964, s. 59. Tiskem N e m e š k a l, L. vydal dvě studie zabývající se rozбором nálezů mincí v 16. století: Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. ČNM 127, 1958, s. 80–92; K struktuře oběživa v letech 1500–1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: NumSb 7, 1962, s. 193–214.

¹⁰ Š i m e k, E.: Nálezy mincí v českých zemích z let 1540–1550 (Příspěvek k otázce oběživa v 16. století). NumL 19, 1964, s. 33–39; t ý ž: Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století. Praha 1972, s. 12–28.

menů (záměrně ukryté peníze) nedovoluje odpovědět na otázku, která by nás nejvíce zajímala, totiž v jakém rozsahu se pražského groše užívalo, a to ve srovnání s ostatními mincemi¹¹. Nevyřešen zůstává zejména kardinální problém, do jaké míry lze tento pramen chápat jako oprávněného reprezentanta peněz ve funkci oběživa, tak jak se o jeho výměr snaží politicko-ekonomické zhodnocení.¹² Jistá rozpačitost ve vztahu numismatiků k hodnocení nálezů mincí jako pramene byla navíc posílena konfrontací s písemnými prameny, ke kterým se numismatické bádání v poslední době stále více obrací. Pro otázky obíhající mince jsou stále více konfrontovány zejména soupisy mincí v městských knihách kšaftů a inventářů, jež byly důsledně zatím sledovány jen pro Prahu a Litomyšl v různých časových úsecích.¹³

Na základě uvedených skutečností snaží se numismatické bádání posledních let pod vlivem konkrétních výsledků práce s hmotnými prameny formulovat střízlivě v teoretické rovině možnosti interpretace nálezů mincí jako historického pramene.¹⁴ Došlo ke stanovení dvou základních okruhů otázek, které by měly být v první řadě řešeny. Základním problémem zůstává samozřejmě správné zhodnocení charakteru nálezů,¹⁵ z hlediska využití pramene pro potřeby hospodářských a sociálních dějin pak nabývá na důležitosti problém sociálního postavení původních majitelů nálezových celků. Zatímco někteří autoři vážou příliš jednoznačně nález mincí na určité, zpravidla chudší či přímo venkovské skupiny obyvatelstva,¹⁶ zdůrazňuje poslední metodologické zhod-

¹¹ A. M. (Alois Míka) ve zprávě o Nemeškalově studii Pražské groše v nálezech mincí 16. století, ČsČH 7, 1959, s. 181. Obdobně kritické připomínky u Petráně, J.: K problémům tzv. „cenové revoluce“, s. 59; Janáček, J.: České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547 I/1. Praha 1968, s. 105–111, zejména pozn. 60 na s. 105 a pozn. 68 na s. 110.

¹² Základní představu o něm podává stále Poršněv, B. F.: Nástin politické ekonomie feudalismu. Praha 1959; pro české prostředí modifikují jeho závěry četné postřehy J. Petráně, J. Janáčka, R. Nového aj. V poslední době se této otázce dotkla poněkud jinak zaměřená studie Kuzce, K.: Vznik a funkce mincovní formy peněz jako historický problém. In: NumSb 15, 1977–78 (vyšlo 1979), s. 5–68.

¹³ K písemným záznamům pozůstalostí pražských měšťanů obrátil pozornost již Janáček, J.: Dějiny obchodu v předbělohorské Praze. Praha 1955. Pro druhou polovinu 16. stol. se jim věnoval Šimek, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 29–39; předchozímu období v prostředí malého města se věnoval Hásková, J.: Sociální struktura Litomyšle a peněžní hotovosti jejích obyvatel na přelomu 15. a 16. století. In: SbNM 36, Praha 1982, s. 32–40.

¹⁴ Zejména dva nálezy poskytly širší prostor k zamyšlení o charakteru nálezů mincí jako historického pramene: nález v Luzích u Kosovy Hory a v Chýňavě – viz Nemeškal, L.: Nález mincí z 15. století v Luzích u Kosovy Hory, okr. Příbram. In: SbNM, řada A 27, Praha 1973, s. 1–102; Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě (o. Beroun) (Příspěvek k zpracování nálezů mincí tolarového období). In: NumSb 15, 1977–78, Praha 1979, s. 237–300. Na tomto základě provedl obecnější zamyšlení Nemeškal, L.: K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene. SlovNum 7, 1982, s. 95–108.

¹⁵ Nemeškal, L.: K některým otázkám, s. 102 tento problém formuluje jako určení, zda nález mincí svou povahou představuje spíše peněžní hotovost nebo poklad; peněžní soubor v jeho pojetí obsahuje mince, které v příslušné době vskutku obíhaly, kdežto poklad definuje jako shromáždění mincí, svědčících o jeho dlouhodobém vytváření a shromažďování mincí, které nebyly ukryty více méně náhodně, ale pro cenu drahého kovu, obsaženého v mincích, často spolu s jinými předměty z drahých kovů.

¹⁶ Šimek, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 8.

nocení L. Nemeškala důležitý poukaz na „nutnost dialektického přístupu: žádné minci nemůže být vyhrazena pouze jediná, přesně vymezená oblast peněžního styku“.¹⁷ Takový přístup v sobě nese citlivější pochopení funkce peněz v období feudalismu.

Jestliže se za této situace obracím k odborné veřejnosti s rozбором nálezů mincí pocházejících navíc z velmi komplikovaného období českého měnového vývoje, mám na zřeteli dva cíle. Vedle vlastního nahlédnutí do stavu dobového oběživa se snažím zároveň charakterizovat nálezy mincí jako historický pramen hromadného charakteru; snažím se poukázat, na jaké otázky je náš pramen schopen i povolán odpovídat a jaká je jeho povaha.

Metodologicky se v této studii opírám především o možnosti statistické metody, kterou chápu v moderním smyslu jakožto systém technik vycházejících z tzv. zákona velkých čísel.¹⁸ Rezignuji tedy – ve shodě s oprávněnou skepsí současné numismatiky¹⁹ – na snahu vytěžit všechny základní informace z jednoho jediného, byť významného nález mincí a opírám se o nálezy mincí v jejich souhrnu. To znamená, že nahodilý charakter nálezů mincí, na který bývá často poukazováno jako na negativní prvek znevažující možnost jejich výpovědi²⁰, chápu naopak za jistých podmínek jako výchozí základnu přístupu k prameni.

Stupňovité vyřazování souboru mincí sítím náhod (náhoda shromáždění souboru, náhoda jeho ukrytí, náhoda uchování nálezů a náhoda jeho nalezení i odborného zpracování a popisu) staví totiž kompaktní nález do role výběrového vzorku²¹. Jeho konkrétní velikost je sice nahodilá, ale jeho struktura od-

¹⁷ Nemeškal, L.: K některým otázkám, s. 102. V tomto pojetí se Nemeškal opírá o Marx, K.: Kapitál I. Praha 1954, s. 144. Obdobně také usuzují Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: o. c., s. 242. Podle jejich názoru žádné minci není vyhrazena pouze jediná, přesně vymezená oblast peněžního oběhu; mince nižších nominálních hodnot se mohou účastnit vyšších forem trhu a naopak v oblasti místního směnného styku lze se účastnit i mincí zlatou a nominálně nejhodnotnějšími mincemi stříbrnými.

¹⁸ K tomuto pojetí zejména Swoboda, H.: Moderní statistika. Praha 1977, s. 17sq, 71sq. Samozřejmě i v numismatické práci byly již s úspěchem využívány statistické postupy. Z posledních obecněji pojatých prací na toto téma lze připomenout Hävernica, W.: Einzelprobleme der historischen Volkskunde 2. Wirtschaftliche Schwankungen und die Statistik der Schatzkunde. In: Beiträge zur deutschen Volks- und Altertumskunde 14, 1970, s. 15–24. K aplikaci počítačů v numismatické práci Cervenka, P.: Der Münzlauf zur Türkenzeit. Der Einsatz der Computertechnik in der historischen Forschung. In: Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Graz 1971, s. 338–346; Cervenka, P. – Roth, P. W.: Der Münzlauf des 16. Jahrhunderts im Raume des östlichen Österreich. Ein Anwendungsbeispiel der elektronischen Datenverarbeitung in der historischen Forschung. Graz 1972.

¹⁹ Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Nemeškal, L.: o. c., s. 238 zhodnocují možnosti výpovědnosti jednotlivého nálezů v tom smyslu, že nás nemůže informovat v potřebné úplnosti o skutečné skladbě oběživa, nýbrž jen v určitém, specificky vymezeném dílčím pohledu.

²⁰ K tomuto názoru u J. Janáčka viz pozn. 11. Také L. Nemeškal: K některým otázkám, s. 103 konstatuje: „Podstatně nesnáze tkví v nálezech mincí samých, neboť jsou většinou ukryvaným osobním majetkem a jejich uložení i odkrytí je více méně náhodné.“

²¹ K tomuto termínu Swoboda, H.: o. c., s. 153sq. Teoreticky jsou dosud nejlépe zhodnoceny nálezy okolnosti – viz Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy okolnosti českých „pokladů“ ze středověku i novověku, ČNM 116, 1947, s. 63–70.

povídá globálně strukturu základního souboru.²² Tím je, jak se domnívám, dobové oběživo. Předcházím tak sice vlastním výsledkům studie, ale musím konstatovat, že právě statistický rozbor nálezů mincí nám zpětně verifikuje jejich nahodilost.²³

Kritéria pro stanovení nálezů vhodných k rozboru struktury byla již v české numismatice stanovena²⁴. I naše analýza se jich přidržuje a vychází z nálezů dochovaných kompaktně, odborně zpracovaných a popsanych. Zvláštní důraz přitom kladu na kritérium velikosti nálezu. Všimám si jen nálezů dostatečně velikých (nad 100 ks), aby se v nich mohlo projevit působení tzv. zákona velikých čísel. U nálezů s neobvykle vysokým počtem mincí můžeme dokonce podle mého názoru slevit u jiných kritérií včetně požadavku kompaktnosti.²⁵

Třicetiletá válka představuje svébytnou kapitolu v českých dějinách politických, sociálních i hospodářských. Je to zejména řada událostí na jejím počátku, která k sobě přitahovala vždy pozornost historiků: období „české války“, Bílé hory, pobělohorských konfiskací a emigrační vlny. Mezi významné události těchto let, které historik nikdy neopomene zdůraznit, patří také řada převratů v mincovní sféře zakončených „státním krachem“ – kaladou v prosinci 1623. Starší pojetí těchto problémů přehnaně zdůrazňovalo katastrofický charakter počátku třicetileté války a obvykle nebylo ochotné vidět český měnový vývoj té doby v širších souvislostech časových i prostorových.²⁶ Teprve moderní numismatické bádání postupně poukazuje na silící krizové momenty v českém mincovnictví před Bílou horou i na souvislost s inflačním vývojem střední Evropy.²⁷

²² Veškerá diskuse okolo nálezů mincí se vlastně točí kolem otázky, zda má fakt shromáždování souboru mincí nahodilý charakter, a může být tedy považován za průkazný vzorek ze základního souboru oběživa, nebo zda máme co činit s vědomým výběrem hodnotnějších nominálů, tedy s tzv. pokladem. Osobně se domnívám, že zjednodušené chápání pokladu v souvislosti se světovými penězi nebere navíc v úvahu existenci pokladu jakožto „společensky nutné zástavy“ vzniklé „z funkce peněz jako oběživa a platidla na vnitřním trhu“ – srv. Marx, K.: Kapitál I, Praha 1978, s. 43.

²³ Také Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Nemeškal, L.: o. c., s. 289 po pečlivém zvážení obsahu nálezu z Chýňavy dospívají k závěru, že nález představuje nepochybně peněžní soubor mincí, které u nás v 2. polovině 16. stol. a na počátku 17. stol. skutečně obíhaly, tedy že nález nepředstavuje thesauraci nejjakostnějších mincí, nýbrž narychlo uschovanou hotovost.

²⁴ Srv. Nemeškal, L.: Pražské groše, s. 83sq; Šimek, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 14.

²⁵ Základem tohoto rozboru je druhá kapitola mé disertační práce Česká mincovní politika po Bílé hoře (dlouhá mince a kalada), obhájená na fil. fak. UK v r. 1980. Protože ke sledování peněžně ekonomických souvislostí nálezů mincí postačuje zcela sledování statistických znaků uváděných zpravidla v popisech nálezů (viz dále v textu), opírám se především o publikované popisy nálezů v Nálezech III a Numismatickém sborníku. Excerpce této pramenné základny byla provedena k roku 1979, na později publikované popisy nálezů z třicetileté války nemohl již být brán zřetel.

²⁶ Oliva, O.: Finanční politika v Čechách po Bílé hoře do kalady r. 1623. Praha 1925; Nožička, J. Hospodářský a měnový vývoj našich zemí. Přehledná studie. Praha 1946, s. 83sq.

²⁷ Základní význam má práce Nohejlové-Prátové, E.: Dlouhá mince v Čechách v letech 1621–1623. NumL 1, 1945/1946, s. 29–35; z novější literatury o této problematice Šimek, E.: Česká mince v prvních desetiletích 17. století. In: SbNM 31, Praha 1977, s. 201–272; týž: K činnosti moravských mincoven v době de Wittova konsorcia 1622–1623. In: NumSb 14, Praha 1976, s. 117–132. (Srv. rovněž pozn. 25).

Je všeobecně známým faktem, že válečná situace se vždy projevuje zvýšeným počtem ukryvaných peněžních hotovostí a – eo ipso – i nálezů mincí. Ani třicetiletá válka není výjimkou – na některá specifika tohoto psychologického jevu ostatně ještě poukážeme. Třicetiletá válka představuje de facto zvláštní etapu ve vývoji nálezů mincí, výrazně se oddělující od předchozí situace.²⁸ Označíme-li si průměrný počet nálezů za jeden rok z druhé poloviny 16. století indexem 100, v prvních dvou desetiletích 17. století se zvedne index na 375, přičemž rozhodující přínos je spojen zejména s roky 1618 a 1619.²⁹ Desetiletí 1620–1629 vykazuje závratný index 1032 a ještě následující desetiletí poměrně vysoký index 815. Zbývající období 17. století už se relativně normalizuje a index poklesá na 190.

Zjevný pokles v počtu nálezů mezi začátkem a koncem třicetileté války mě vedl k tomu, že jsem si při rozboru nálezů rozdělil dobu třicetileté války schematicky na dvě stejně dlouhá časová údobí let 1618–1633 a 1634–1648. Na základě uvedených kritérií jsem z prvního časového úseku vybral 18 nálezů³⁰ a v rámci druhého úseku dalších 11 nálezů.³¹ Z naznačených důvodů jsem se

²⁸ Srovnáme-li počet nálezů po desetiletích ve větším časovém záběru, převyšuje průměrný počet nálezů za jeden rok na počátku a v průběhu třicetileté války jen období husitské (je přitom zajímavé, že vyvrcholení zde představuje až desetiletí 1430–1440). Viz Nálezy mincí IV, Praha 1958, s. 13–19 aj.

²⁹ Vycházím z tabulky tamtéž.

³⁰ Nálezy III, č. 3173 – Lhovice, okr. Přeštice: Nohejlová – Plánička: Nález v Lhovicích u Švihova (polit. okres Klatovy), NČČsl 8, 1932, s. 115–117; Nálezy III, č. 3190 – Býšť, okr. Holice: Řípa, V.: Dva nálezy v Býšti, NČČsl 11/12, 1935/1936, s. 135–136; Nálezy III, č. 3198 – Kralovice, okr. Plasy: Nohejlová-Prátová, E.: Nález v Kralovicích u Plzně. In: NumSb 4, 1957, s. 218–221; Nálezy III, č. 3238 – Nová Buková, okr. Pelhřimov: Hladík, B.: Nález mincí v Nové Bukové, okres Pelhřimov, In: NumSb 8, 1964, s. 252–254; Nálezy III, č. 3272 – Krychnov, okr. Kolín: Štola, J.: Nález z války třicetileté, NČČsl 8, 1932, s. 119–122; Nálezy III, č. 3281 – Močovice, okr. Čáslav: Čermák, K.: Nález mincí v Močovicích u Čáslavě, PA 23, 1908, s. 271–272. V Nálezech III provedena L. Nemeškalem redatice nálezu; Nálezy III, č. 3294 – Cistá, okr. Litomyšl: Nohejlová, E.: Nález z Litrbach (Leuterbach). NČČsl 15, 1939, s. 92–97; Nálezy III, č. 3303 – Licoměřice, okr. Chrudim: Smolík, J.: Nález mincí u Vicemilic, PA 23, 1908, s. 249–254; Nálezy III, č. 3312 – Rodinov, okr. Kamenice nad Lipou: Smolík, J.: Nález mincí v Rodvinově u Kamenice nad Lipou, PA 16, 1895, sl. 796–802. Šmolík označuje lokalitu dřívějším názvem; Nálezy III, č. 3324 – Drahoraz, okr. Jičín: Smolík, J.: Nález mincí v Drahorazi u Kopidna. PA 16, 1893, sl. 389–400; Nálezy III, č. 3331 – Staré Smrkovice, okr. Nový Bydžov: Smolík, J.: Nález mincí ve Starých Smrkovicích. PA 22, 1906, s. 89–100; Nálezy III, č. 3352 – Noviny pod Ralskem, okr. Česká Lípa: Mikš, O.: Nález v Novinách pod Ralskem. NČČsl 19, 1950, s. 227–229; Hásková, J.: Nález mincí z třicetileté války v Postřekově, okr. Domažlice (1961). In: NumSb 9, 1966, s. 263–266; Nemeškal, L.: Nález mincí ve Slaném z roku 1956. In: NumSb 9, 1966, s. 266–274; Česenek, L.: Nález mincí z třicetileté války v Pardubicích. In: NumSb 11, 1970, s. 199–200; Dále srv. pozn. 32, 33 a 34.

³¹ Nálezy III, č. 3358 – Klatovy: Šleisová, M.: Nález mincí v Klatovech, NČČsl 19, 1950, s. 229–230. V Nálezech III odlišný popis okolností nálezu; Nálezy III, č. 3363 – Ledeč nad Sázavou: Častelín, C. O.: Dva nálezy mincí z okresu Ledeč n. S. II, Nález z doby třicetileté války. NČČsl 6, 1930, s. 144–147. V Nálezech III provádí L. Nemeškal redatice nálezu; Nálezy III, č. 3365 – Smrčí, okr. Semily: Smolík, J. Nové tři nálezy mincí I. Nález mincí ve Smrčí. PA 21, 1905, s. 397–404; Nálezy III, č. 3414 – Podhradí, okr. Jičín: Radoměrský, P.: Nález z doby třicetileté války při regulaci potoka Klenice. NČČsl 20, 1951, s. 90–92; Nálezy III, č. 3422 – Drevníky, okr. Dobříš: Mikš, O.: Nález v Drevníkách u Dobříše. NČČsl 19, 1950, s. 230–232; Nálezy III, č. 3439 – Zádolí, okr. Dobruška: Smolík, J.: Nález mincí v Zádolí. PA 20, 1902, sl. 141–150; Nálezy III, č. 3448 – Sušice: Nohejlová, E.: Nález mincí v Sušici, NČČsl 16/17, 1940/1941, s. 93–95; Nemeškal, L.: Nález mincí ve Vilémovicích, okres Havlíčkův Brod. In:

omezil na oblast dnešních Čech. Těmto vybraným nálezům je věnováno vlastní jádro rozboru, jen okrajově budu přihlížet k jiným nálezům z doby třicetileté války a pro potřeby komparace využívat i nálezy z jiných období.

Celkově nám těchto 29 nálezů zachycuje 20 587 mincí, každý nález obsahuje tedy průměrně 710 mincí. Podle velikosti můžeme ovšem tyto nálezy rozdělit do několika ohraničených skupin, jejichž vzájemná konfrontace i srovnání s výpovědí nálezů méně početných a nálezů jednotlivých mincí bude do budoucna jistě metodologicky přínosná. Největší část nálezů obsahuje maximálně čtyřista mincí – v letech 1618–1633 je takových nálezů devět, v letech 1634–1648 sedm. Středně velkých nálezů (500 až 1 500 mincí) je v prvním časovém úseku šest a v druhém další tři. Hranici dvou tisíc mincí překročily čtyři nálezy mincí: nález z Radešova u Volyně ukrytý po roce 1619 a obsahující 2 116 mincí,³² nález z Postřekova ukrytý po roce 1620 a obsahující 2 913 mincí,³³ nález ze Slaného ukrytý ve stejném roce a obsahující 2 552 mince,³⁴ a posléze pro druhý časový úsek nález z kouřimského mlýna Bukačova ukrytý po roce 1637 s 2 372 mincemi.³⁵ Znovu zdůrazňuji, že důležitost pramene spatřuji v globálním nadhledu, ke kterému dospějeme aplikací statistické metody. Starší numismatická literatura zdůrazňovala ráda zvláštnosti jednotlivých nálezů mincí a někdy je spojovala s konkrétní geografickou a často i politickou situací nálezové lokality v době pravděpodobného uschování nálezu. Dílčí sondy mně nosnost takového přístupu pro období třicetileté války nepotvrdily.³⁶

Za základní statistickou jednotku rozboru jsem stanovil jednotlivou minci a sledoval jsem u ní statistické znaky: příslušnost k nálezu mincí, doba ukrytí (tj. zařazení do časového úseku 1618–1633 nebo 1634–1648), geografická provenience, nominálová hodnota a doba ražby mince. Postupoval jsem tak, abych mohl kdykoliv konfrontovat kterékoli dva statistické znaky mezi sebou.

NumSb 10, 1968, s. 267–270; Šimek, E.: Nález mincí z doby třicetileté války v Benešově u Prahy. In: NumSb 14, 1976, s. 213–215; Hladík, B.: Nález mincí v osadě Simtany, okres Havlíčkův Brod. In: NumSb 10, 1968, s. 271–272; Dále srv. pozn. 35.

³² Nálezy III, č. 3178 – Radešov u Volyně, okr. Vimperk: Ječný, J.: Nález v Radešově, NČČsl 9, 1933, s. 98–105.

³³ Nálezy III, č. 3204 – Postřekov, osada Starý Postřekov, okr. Domažlice: Ječný, J.: Soupis a rozbor nálezů mincí v jihozáp. Čechách po stránce numismatické. Plzeň 1921, č. 103, s. 23–24.

³⁴ Nálezy III, č. 3209 – Slaný: Pospíšil, A.: Slánský nález mincí. In: NumSb 3, 1956, s. 220–227. V Nálezech III je špatně uveden celkový počet mincí, což opravuje Nemeškal, L.: Nález mincí ve Slaném z roku 1956, s. 266, pozn. 1.

³⁵ Nálezy III, č. 3382 – Kouřim, mlýn Bukačov, okr. Kolín: Nohejlová, E.: Nález u mlýna Bukačova v Kouřimi, NČČsl 15, 1939, s. 97–102.

³⁶ Prověřoval jsem časté tvrzení autorů popisu zejména jihočeských nálezů, že geografická blízkost rakouským zemím se projevuje zvýšeným podílem rakouské mince. Podrobil jsem rozboru ve 29 vytčených nálezech podíl mince hlavních představitelů rakouské oblasti – Dolních Rakous a salcburského arcibiskupství, ale výše uvedená hypotéza se neprokázala – srv. Kostlán, A.: Česká mincovní politika, příl. č. 3. Souvislost obsahu nálezu s nálezovou lokalitou je prokazatelná pouze u nálezu č. 3331 ze Starých Smrkovců – lokalita v té době patřila Albrechtovi z Valdštejna a nález obsahuje 69 jeho tříkréjcarů (je to však necelých 9 % z celkového počtu mincí v nálezu).

Tento pracný, ale efektivní přístup umožnil vedle obvyklého přehledu také hlubší ponor do těch problémů, které mě zaujaly v souvislosti s vývojem oběživa v období narůstání, vrcholu a odeznívání inflační vlny druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století. Příspěvek rozdělují do osmi částí. V prvé se věnuji postavení české mince (1), dále si všímám cizích ražeb v nálezech (2) a pokouším se o jejich roztřídění (3), shrnuji nominálové složení nálezů (4), jejich časovou strukturu (5), poukazuji na zastoupení dlouhé mince (6) a na dynamiku změn ve struktuře nálezů v průběhu války (7). Na závěr (8) souhrnně podávám výsledek analýzy.

1. Základní přehled rozboru nálezů nám podává *tabulka č. I*. Můžeme na ní sledovat provenienci mince obíhající na našem území v období třicetileté války; sledujeme zde zvlášť stav pro první polovinu války, proměny v druhé polovině a celkovou situaci za léta 1618–1648.

Tab. I. Provenience mincí v nálezech z doby třicetileté války

Ukrytí nálezu:	1618 – 1633		1634 – 1648		1618 – 1648	
		%		%		%
Čechy	4 726	32	2 850	48	7 576	36
Morava	94	1	344	6	438	2
Slezsko	847	6	738	12	1 585	8
alpské země	2 641	18	1 058	18	3 699	18
německé země	4 036	28	558	9	4 594	22
polská oblast	1 143	8	131	2	1 274	6
Uhry	25	0	9	0	34	0
Švýcarsko	617	4	31	1	648	3
Nizozemí	422	3	118	2	540	3
jiné	28	0	20	0	48	0
?	75	0	76	1	151	1
celkem	14 654	100	5 933	100	20 587	100

Všimněme si nejprve postavení české mincovní produkce v nálezech. Pomůžeme nám to odhalit základní charakteristiku kiprového období. Po celé 16. století (tedy dobu postupující tzv. cenové revoluce) se snižoval podíl české mince v oběhu ve prospěch mince cizí. Cizí mince představovala v prvních desetiletích 16. století asi 10 % mincí v nálezech té doby, v polovině století už 21 % a v druhé polovině 16. století byl poměr české a cizí mince zhruba vyrovnán.

Třicetiletá válka – a vlastně už vývoj před ní na počátku 17. století³⁷ – snižuje podíl české mince na pouhou třetinu. Válka tedy zejména ve své úvodní fázi dovršuje dosavadní stoletý vývoj „europeizace“ obsahu nálezů mincí. *Tabulka č. II* nás ovšem informuje, že přes svůj relativně malý podíl je česká mince zastoupena ve většině nálezů dosvědčených pro období třicetileté války a ve 29 nálezech, které zde sledujeme důkladněji, je přítomna takřka stoprocentně. Zároveň nás *tabulka* informuje o podílu jednotlivých českých panovníků.³⁸

Tab. II. Mince českých panovníků v nálezech z doby třicetileté války

	Počet nálezů				Počet mincí	
	všech		vybraných			
		%		%		%
Jan Lucemburský	1	0,3	1	3,4	1	0,0
Karel IV.	3	1,0	1	3,4	1	0,0
Václav IV.	8	2,6	4	13,8	130	0,1
Jiří z Poděbrad	4	1,3	4	13,8	11	0,1
Vladislav II.	76	25,2	18	62,1	2 074	10,1
Ludvík Jagellonský	12	4,0	7	24,1	17	0,1
Ferdinand I.	81	26,9	13	44,8	519	2,5
Maximilián II.	59	19,6	20	69,0	358	1,7
Rudolf II.	115	38,2	25	86,2	1 796	8,7
Matyáš	74	24,6	21	72,4	531	2,6
čeští stavové	30	10,0	10	34,5	77	0,4
Fridrich Falcký	41	13,6	13	44,8	156	0,8
Ferdinand II.	128	42,5	19	65,5	1 686	8,2
Ferdinand III.	42	14,0	5	17,2	107	0,5
celkem	179	59,5	28	96,6	7 364	35,8

Překvapí nás především značná tradicionalita obíhajících mince. Celou desetiinu mezi českými i cizími mincemi v nálezech z období třicetileté války představují např. pražské groše Vladislava II. Teprve na druhém místě se umisťuje mincovní produkce Rudolfa II. a zhruba stejně početná produkce obou Ferdinandů, vlastních vydavatelů mince za třicetileté války. Protože však podíl jed-

³⁷ Srv. rozbory nálezů 16. stol. citované v pozn. 9 a 10. Podíl české mince v nálezech z let 1601–1617 představoval pouhých 31 % (propočteno podle Nálezy III, č. 3043, 3066, 3071, 3072 a 3075).

³⁸ V prvním sloupci se opírám o nálezy z let 1618–1648 uvedené v Nálezech III. Rozdílná výpověď mezi pořadím na základě početnosti mincí v nálezech a na základě počtu nálezů obsahujících sledovaný typ mince zaujala už v souvislosti s proveniencí ražeb Š i m k a, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 10 a 15sq. Představuje důležitý metodologický moment, kterým se zde však nemůžeme blíže zabývat.

notlivých panovníků může být zkrácen různě dlouhým obdobím jejich vlády, předvedeme si časový vývoj české mincovní produkce v pravidelných časových intervalech. Po čtvrtstoletích si všímá českých mincí následující *tabulka č. III*, jež zároveň podává přehled nominálového složení české produkce.

Pravidelné časové rozvržení české mince v nálezech opět překvapivě potvrdilo významný podíl jagellonského období, svázaný jednoznačně s oběhem pražských grošů. S mincemi raženými po nástupu Ferdinanda I. na český trůn se setkáváme velice spoře a stále méně. Zásadní přelom s sebou přináší situace po vydání mincovního řádu v roce 1547, kdy se přestává razit pražský groš.³⁹ *Tabulka č. III* na tuto skutečnost citlivě reaguje a ukazuje jen velmi malý podíl české mince ražené ve třetí čtvrtině 16. století (3,7 %). Zájem o českou minci se zvyšuje zase až v rudolfinském období. Bílý groš, legální nástupce pražského groše, však tentokrát stojí v pozadí a hlavní pozornost k sobě poutá především malý groš, nová mince s poloviční hodnotou.⁴⁰ Pokles podílu české mince ražené v čtvrtstoletí 1601–1625 naznačuje krizový charakter této epochy, další zájem o českou minci v průběhu války je již spojen s poinflační mincí tříkrejcarovou.

Celkově u české produkce hraje rozhodující roli skupina mincí s nominální hodnotou 1–3 krejcarey. Představuje naprostou většinu (93,7 %) ze všech sledovaných českých mincí. Nazýváme ji pro potřeby naší práce dobovým termínem „běžná mince“, nominály menší označme jako drobnou minci a nominály větší opět dobovým termínem „hrubá mince“. V rozhodujícím postavení běžné mince navazují nálezy z období třicetileté války na strukturu nálezů ze 16. století. Pražský groš si udržel ve srovnání s druhou polovinou 16. století takřka stejný podíl (34,9 % oproti 37,2 %) a váha grošové mince (pražský groš, bílý groš a tříkrejcar) stoupla dosti podstatně (z 47,1 % na 68,2 %). Ve srovnání se strukturou české mince v druhé polovině 16. století překvapí především výrazný pokles podílu „drobné mince“.⁴¹ Dle Šimkova rozboru⁴² představoval jen bílý peníz 28,3 % české mince v nálezech a drobná mince celkem 34,8 %. Za třicetileté války představují bílé peníze již jen 1,2 % a drobné ražby celkem pouhých 2,7 % ze všech sledovaných českých mincí. Výrazný vzestup sice můžeme sledovat u hrubé mince, která v druhé polovině 16. století nepředstavovala ani dvě desetiny procenta a nyní její podíl na české mincovní produkci dosáhl 3,5 %. Hlavní zásluhu však na tom mají krejcarové ražby z počátku tři-

³⁹ K tomu S m o l í k, J.: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha 1971 (reprint), s. 67.

⁴⁰ Malý groš byl ražen od roku 1577. K jeho zaražení P o š v á ř, J.: Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století). Praha 1977, s. 78.

⁴¹ K terminologii N e m e š k a l o v á - J i r o u d k o v á, Z. – N e m e š k a l, L.: o. c., s. 286 i jinde. Ještě výrazněji nám úpadek podílu drobné české mince v nálezech vyplyne v konfrontaci s Nemeškalovým rozбором situace v 1. polovině 16. stol. (viz pozn. 9). Pražský groš je zde zastoupen 32,9 % a ostatní dosvědčené nominály vesměs patří do kategorie drobné mince. Největší zásluhu na tom mají tzv. husitský kruhový peníz (12,0 %), bílý peníz (21,5 %) a halér (32,9 %).

⁴² Viz pozn. 10.

Tab. III. Česká vládní mince v nálezech z třicetileté války

Interval od: do:	1301	1451	1476	1501	1526	1551	1576	1601	1625	Celkem	%
	1450	1475	1500	1525	1550	1575	1600	1625	1648		
?					4			7		11	0
husitský haléř	1									1	0
černý peníz			1	4						5	0
malý peníz								32	7	39	1
bílý peníz jednostr.		2	15	11		4	2			34	1
bílý peníz dvoustr.		1	4	8	6	36	22	14		91	1
půlkrejcar jednostr.								1	14	15	0
půlkrejcar								1	13	14	0
krejcar						19	10	29	120	178	2
malý groš							1099	543		1642	22
2krejcar						43				43	1
3krejcar							510	149	1434	1583	21
bílý groš					485	167		192		869	12
pražský groš	31	193	1134	731						2574	35
12krejcar								1		1	0
1/4tolar							1		1	2	0
24krejcar								183		183	3
1/2tolar								1		1	0
48krejcar								46		46	1
60krejcar								18		18	0
tolar							5	6	2	13	0
dukát							1			1	0
celkem	32	196	1154	754	495	269	1650	1223	1591	7364	100
%	0	3	16	10	7	4	22	17	21	100	

cetileté války, zejména 24krejcar. Tolarové a dukátové nominály českého původu i nadále zůstávají v nálezech popelkami, přestože právě na výrobu tolarů se především specializují české mincovny před Bílou horou.⁴³

Jen skromně nám obrázek české mincovní produkce dokresluje účast soukromých vydavatelů mince. Valdštejnovy ražby jsou dosvědčeny v 11 nálezech a představují 152 kusy; 60 mincí Jindřicha Šlika, ražených většinou po roce 1625, je dosvědčeno v 11 nálezech. Také podíl moravské mince je nevýrazný. Představuje jej 425 mincí vládních a 13 biskupských, vesměs ražených až v průběhu 17. století. Zatímco biskupská mince byla ražena před finančním krachem v roce 1623,⁴⁴ vládní mince – s výjimkou dvou ražeb stavovských – pochází z let 1624–1625 (119 krejcarů a 89 tříkrejcarů) nebo až z druhé čtvrtiny století (104 krejcarů a 111 tříkrejcarů).

2. Zaměříme se nyní na cizí mince v nálezech. Z tabulky č. I vyplývá, že hlavní oblastí, odkud k nám cizí mince proniká, je široký středoevropský okruh alpských a německých zemí. Dále je silně zastoupeno Slezsko a Polsko, naproti tomu Uhry nehrají pro české prostředí takřka žádnou roli. Obdobně Švýcarsko a Nizozemí, které zásobuje Evropu hrubými nominály,⁴⁵ nemáme v nálezech významněji zastoupeno. Globální pohled na provenienci cizí mince je třeba doplnit údaji o počtu konkrétních vydavatelů mince. Aby lépe vynikla rozmanitost jednotlivých států, šlechtických razitelů, měst, biskupství a jiných nositelů mincovního práva (budeme je zde pro stručnost označovat dobovým termínem „mincovní páni“) v nálezech třicetileté války, všimá si *tabulka č. IV* také situace v nálezech 16. století.⁴⁶ Přibližuje nám zároveň početní závažnost podílu, jakým přispěli jednotliví mincovní páni do celkového počtu sledovaných mincí. Rozdělme si je z tohoto hlediska pro přehlednost do několika kategorií. Jako „početně slabé“ označíme ty z nich, jejichž podíl na celkovém počtu mincí nepřekročil půl procenta. Mincovní pány s podílem 0,6–2,0 % označíme jako „početně silné“ a vydavatele mincí s podílem větším než 2 % jako „početně nejsilnější“. V jejich čele vždy stojí česká vládní mince, jejíž podíl se sice snižoval, ale vždy bohatě vystačil na první místo v žebříčku mincovních pánů.⁴⁷

⁴³ O tom nás názorně přesvědčuje Š i m e k, E.: Česká mince v prvých desetiletích, příl. I.

⁴⁴ K ní nejnověji Š m e r d a, J.: Peněžně ekonomická charakteristika mincování olomouckých biskupů v novověku. In: Studie Muzea Kroměřížska '80, s. 59–71. Předbělohorská mincovní produkce kardinála Ditrichštejna se na našem území nejvýrazněji řadí k inflačnímu typu mincovního pána.

⁴⁵ K tomu na více místech P e t r á ň, J.: K problémům.

⁴⁶ Viz práce citované v pozn. 9 a 10.

⁴⁷ Údaje pro první polovinu 16. stol. se opírají o Nemeškalův rozbor nálezů z let 1500–1530. Š i m e k, E.: Nálezy mincí v českých zemích z let 1540–50, s. 33–39, nám nabízí situaci co do počtu mincovních pánů i jejich procentuálního podílu odlišnou. Je to zřejmě způsobeno relativně krátkým časovým intervalem, který se stal základem jeho rozboru.

Tab. IV. Počet mincovních pánů v nálezech 16. století a třicetileté války a jejich procentuální podíl na celkovém počtu mincí v nálezech

Ukrytí nálezu:	1. půle 16. stol.		2. půle 16. stol.		30letá válka	
		%		%		%
0,0 – 0,5 % mincí	47	85	81	73	244	91
0,6 – 1,0 % mincí	4	7	14	13	14	5
1,1 – 2,0 % mincí			11	10	4	2
2,1 – 3,0 % mincí	1	2	2	2	1	0
3,1 – 5,0 % mincí	1	2	1	1	2	1
5,1 – 10,0 % mincí					2	1
10,1 – 25,0 % mincí	1	2				
25,1 – 50,0 % mincí			1	1	1	0
50,1 – 100,0 % mincí	1	2				
celkem	55	100	110	100	268	100

Celkový počet mincovních pánů, jejichž mince k nám proniká, se zdvojnásobuje již v průběhu 16. století. Třicetiletá válka s sebou přináší doslova explozi dalších výrobců mince, takže celkový počet mincovních pánů stoupá na 268, což je pětikrát více proti situaci o sto let starší a 2,5krát více proti druhé polovině 16. století. Naprostá většina z nich se vždy ztrácí do kategorie „početně slabých“, přesto můžeme na základě sledování četnosti konstatovat jistý vývoj.

V první polovině 16. století je pronikání cizí mince stále ještě vzácností, jde zejména o náhodné proniknutí mince početně slabých vydavatelů. Hranice této kategorie překračuje jen sedm cizích mincovních pánů. Druhá polovina století s sebou přináší dravý nástup některých oblastí, jejichž produkce narušuje dosavadní skladbu nálezů – to se v tabulce č. IV projevuje náhlým nárůstem skupiny „početně silných“ mincovních pánů, kteří představují téměř čtvrtinu z celkového počtu. Dohromady početně silní a početně nejsilnější vydavatelé mince představují 28 cizích mincovních pánů, což je počet, jehož nebude dosaženo ani v průběhu třicetileté války. Inovace s nimi spojená je záhy následována přehrší dalších mincovních oblastí, takže se její možnosti brzy vyčerpají a situace za třicetileté války vykazuje proto nejen absolutně nejvyšší počet početně slabých vydavatelů mince (244), ale také jejich dosud nejsilnější koncentraci (91 %). Nad půl procenta se vyvíhne již jen 24 mincovních pánů, přičemž redukce postihla zřetelně zejména skupinu „početně silných“.

Tento vývoj můžeme nepochybně spojovat s existencí inflační středoevropské situace a můžeme se domnívat, že s ní souvisí již také restrukturalizace v průběhu druhé poloviny 16. století, na kterou jsme narazili v tabulce č. IV, a kterou si připomeneme i při jiných příležitostech. Abychom si ujasnili, které

oblasti mají na takovém vývoji především zásluhu, předvedeme si nyní v tabulce č. V mincovní pány podle geografických hledisek. Můžeme zde konfrontovat bohužel jen se situací o sto let starší.⁴⁸

Tab. V. Geografická příslušnost mincovních pánů v první půli 16. století a za třicetileté války

Ukrytí nálezu:	1. půle 16. století				30letá válka			
	Počet		mince		Počet		mince	
		%		%		%		%
Čechy	2	4	9305	73	3	1	7576	37
Morava	1	2	106	1	2	1	438	2
Slezsko	9	16	2565	20	14	5	1585	8
alpské země	9	16	95	1	7	3	3699	18
německé země	31	56	665	5	183	68	4594	22
polská oblast	1	2	64	0	9	4	1274	7
Uhry	1	2	29	0	1	0	34	0
Švýcarsko	–	–	–	–	14	5	648	3
Nizozemí	1	2	1	0	16	6	540	3
jiné	–	–	–	–	19	7	48	0
celkem	55	100	12830	100	268	100	20436	100

Sledování širší středoevropské oblasti nám dosvědčuje vcelku ustálený počet mincovních pánů v průběhu sta let před Bílou horou konkrétně na území Čech a Moravy,⁴⁹ Slezska,⁵⁰ alpských zemí⁵¹ i Uher. Výrazně se zato odlišuje prostor Polska⁵² a německé říše. Mincovní roztržitost této oblasti je hlavním

⁴⁸ Opět se zde opírám o N e m e š k a l a, L.: K struktuře oběživa, s. 200; Š i m e k, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 14 uvádí jen celkový součet mincovních pánů, jejichž podíl na počtu mincí v nálezech byl menší než 0,5 %.

⁴⁹ V Čechách vedle vládní mince je v letech 1500–1530 v nálezech dosvědčena také mince chebská a v období třicetileté války již zmiňovaní dva soukromí vydavatelé mince, na Moravě razí olomoucký biskup (srv. pozn. 44).

⁵⁰ Vedle vládní produkce slezské a kladské a ražeb slezských evangelických stavů z této oblasti v nálezech třicetileté války najdeme ražby z Hlohovska, Krnovska, Lehnice-Břehu, Münsterberg-Olešnice, Niska, Opavy, města Svídnice, Těšínska, města Vratislavi i vratislavského biskupství a města Zhořelce.

⁵¹ Z alpské oblasti máme v období třicetileté války dosvědčeny mince z Dolních i Horních Rakous, Korutan, Štýrska, Tyrol, salcburského arcibiskupství a biskupství brixenského.

⁵² K polské oblasti vedle vlastní vládní („korunní“) mince řadím ražby měst Elbingu, Gdaňska, Rigy, Toruně, Wschowy, dále toruňského opatství, litevskou minci a pruské ražby, pokud je jejich souvislost s polským prostředím autory popisu nálezů výslovně připomenuta. Sporný je charakter jediné dochované mince livonského řádu (nález z Nové Bukové), minci sedmihradskou pro její nejasný vztah k polskému a uherskému prostředí v období vlády Štěpána Batoryho v l. 1576–1586 řadím do neutrální skupiny „jiné“ (srv. G u m o w s k i, M.: Podręcznik numizmatyki polskiej. Kraków 1914, s. 64 sq).

faktorem, který způsobuje provenienční rozmanitost mince v nálezech z třicetileté války,⁵³ svou roli však hrají i mince pronikající z netradičních oblastí Švýcarska,⁵⁴ Nizozemí⁵⁵ a dalších míst Evropy.⁵⁶ Zatímco v průběhu sledovaného století poklesá výrazně v nálezech počet mincí připadajících na jednoho mincovního pána (z 233,3 na 76,2 ks), německá oblast si při šestinasobném zvýšení počtu vydavatelů mince svůj standard udržuje (průměr zde stoupá z 21,5 na 25,1 ks na jednoho mincovního pána). Zaměříme se v našem příspěvku v několika případech detailněji na charakter německé produkce, abychom mohli lépe sledovat na jejím příkladě narůstání krizových jevů v měnové oblasti střední Evropy.

3. Všimněme si nyní blíže početně silných a nejsilnějších mincovních pánů, tj. těch, jejichž produkce představovala nejméně půl procenta z celkového počtu mincí v nálezech. Pro nálezy 16. století i třicetileté války nám je přehledně shrnuje *tabulka č. VI*.

Mezi sedmi mincovními pány, kteří hráli větší roli v první polovině 16. století, rozhodující postavení při pronikání cizí mince zaujímá produkce zhořelec a saská. Doznívání významu saské mince můžeme sledovat ještě po přelomu století, do Čech však v tomto období proniká ve větší míře cizí mince z nových středisek, z nichž naprostá většina leží na území německé říše. V období třicetileté války právě v tomto prostoru řady početně silných mincovních pánů zřetelně prořídnou, na druhé straně se do jejich celkového počtu (24) protlačí několik měst ze švýcarské a nizozemské oblasti. Mincovní produkce všech těchto vydavatelů mince je ve většině případů zastoupena v třetině až

⁵³ K mincovním pánům německé oblasti srv. pozn. 64–68. Jako vydavatele drobné mince v nálezech máme dosvědčeny Henneberg, biskupství Pasov a město Štrasburk, jako producenty hrubé mince Brunšvik, Brunšvik-Lüneburg, Brunšvik-Lüneburg-Celle, Brunšvik-Lüneburg-Wolfenbütel, Eimbeck, město Hamburk a jako výrobce jiných ražeb, dosud v žádné skupině nezachycené, Bentheim-Tecklenburg-Rheda, Branibory-Ansbach, Burgund, Daun, hrabství Erbach, Haldenstein, Hessensko, Hohenstein, Isenburg, město Kolín, Königstein, Leuchtenberg, Leiningen-Dachsburg, Löwenstein, Lübeck, Lüneburg, Mansfeld, město Marsberg, Mecklenburg-Güstrow, Mecklenburg-Zvěřín, města Mety a Norimberk, arcibiskupství Mohuč, Oldenburg, Oettingen, Reckheim, Reuss-Lobenstein, Roztoky, Salm-Daun, Sasko-Altenburg, Sasko-Koburg, Sasko-Stará Gotha, Sasko-Starý Výmár, Sasko-Starý Výmár-Altenburg, Sasko-Výmár, Schwarzburg, Šlesvik, Tecklenburg, opatství Thorn.

⁵⁴ Basilej, Curych, Gotteshausen, biskupství i město Chur, Luzern, St. Gallen, Schaffhausen, město Ulm, Uri + Schwyz + Unterwalden, město i kanton Zug, společná ražba města a kantonu Zug, město Ženeva.

⁵⁵ Nizozemí, Batenburg, Brabantsko, Dewenter, Flandry, Frísko, Frísko východní, Frísko západní, Geldry, Holland, Kampen, Reckheim, Oberysse, Utrecht, Zeeland, město Zwolle.

⁵⁶ Anglie, Dánsko, Château-Renaud, Francie, Kuronsko, z italské oblasti Benátky, Bologna, Bozzolo, Corregio, Messerano, Mirandola, papežský stát a Parma; Sedmihradsko (viz pozn. 52), Stralsund, Španělsko a Švédsko, mimo Evropu jsou dosvědčeny pouze dvě arabské mince. Celkový součet se v tab. č. V odchyľuje od údajů uváděných u Nemeškala pro léta 1500–1530 o 9 mincí, od údajů pro třicetiletou válku zde v tab. č. I o 151 mincí – to jsou v obou případech ražby neurčitelné provenience.

Tab. VI. Přehled geografické příslušnosti početně silných a nejsilnějších mincovních pánů v nálezech z 16. století a ze třicetileté války

Oblast	Mincovní pán	Nálezy z let 1500 – 1530		Nálezy z let 1551 – 1600		Nálezy z let 1618 – 1648	
		ks	%	ks	%	ks	%
Čechy Morava	vládní mince	9 303	72,5	5 366	50,0	7 364	35,8
	vládní mince	106	0,8			425	2,1
Slezsko	vládní mince					1 046	5,1
	Lehnice-Břeh					117	0,6
	Svídnice					112	0,5
	Vratislav-město	334	2,6				
	Zhořelec	2 146	16,7				
alpské země	Kladsko	68	0,5				
	Dolní Rakousy			285	2,6	767	3,7
	Tyroly			151	1,4	419	2,0
	Salcburk			520	4,8	1 972	9,6
	Štýrsko					397	1,9
německé země	Korutany					131	0,6
	Augsburg			91	0,8		
	Bavory			121	1,1		
	Branibory			71	0,7		
	Falc-kurf.			97	0,9		
	Falc-Simmern			210	1,9	129	0,6
	Falc-Veldenz			270	2,5	216	1,0
	Falc-Zweibrückem			87	0,8	593	2,9
	Friedberg			136	1,3		
	Hanavsko			55	0,5		
	Hanavsko-Lichtenberg					352	1,7
	Hessensko	69	0,6				
	Isny			136	1,3		
	Kempten			111	1,0		
	Königstein			66	0,6		
	Kostnice-město			102	0,9		
	Kostnice-bisk.			60	0,6		
Leuchtenberg			64	0,6			
Lippe-Detmold					119	0,6	
Nassavsko			103	1,0			
Nördlingen			142	1,3			
Öttingen			99	0,9			
Pasov-bisk.			101	0,9			
Sasko	520	4,0	193	1,8			
Solms					111	0,5	
Solms-Lich			173	1,6	237	1,2	
Štrasburk-město			173	1,6	178	0,9	

Oblast	Mincovní pán	Nálezy z let 1500 – 1530		Nálezy z let 1551 – 1600		Nálezy z let 1618 – 1648	
		ks	%	ks	%	ks	%
německé země	Štrasburk-bisk. Waldeck			109	1,0	163	0,8
				67	0,6		
Polsko	vládní mince	64	0,5	96	0,9	1 167	5,7
Švýcarsko	Luzern					116	0,6
	Schaffhausen					177	0,9
	Zug-město					219	1,1
Nizozemí	Kampen-město					192	0,9

polovině sledovaných nálezů. Ve většině nálezů kromě vlastní české mince nalezneme pravidelně ražby polské, rakouské a falcké oblasti.⁵⁷

Jako nejvýznamnější zahraniční účastníky v našich nálezech mincí z období třicetileté války můžeme označit především salcburské arcibiskupství (9,6 %) a Polsko (5,7 %), dále habsburskou vládní produkci ve Slezsku (5,1 %) a v Dolních Rakousích (3,7 %). Teprve na šestém místě se umístí reprezentant německé říše – Falc-Zweibrücken (2,9 %) a dále následuje habsburská vládní mince ražená na Moravě (2,1 %), v Tyrolích (2,0 %) a ve Štýrsku (1,9 %).⁵⁸ Nebude na škodu se blíže seznámit s charakterem mincovní produkce tří čtyř početně nejsilnějších zahraničních dodavatelů mince. Každý z nich totiž představuje svérázný typ mincovního pána, s jakým se setkáme i u méně produktivních nositelů mincovního regálu.

Salcburské arcibiskupství (viz tabulka č. VII) zásobuje české prostředí především nejdrobnějšími nominály: haléři, feniky a dvoufeniky (dohromady 99,2 % salcburské produkce). Nejstarší mince pocházejí ze začátku 16. století, hlavní jádro představují přitom mince ražené v jeho druhé čtvrtině. Počet později vydaných mincí se postupně redukuje, ražeb mladších roku 1600 je dosvědčeno relativně málo a mincovní produkce z doby vlastní třicetileté války není takřka zastoupena. Je v této souvislosti zajímavé konfrontovat tento průřez dobou ražby mincí obíhajících v době třicetileté války s postavením salc-

⁵⁷ Ke konfrontaci pořadí mincovních pánů podle počtu mincí a podle počtu nálezů srv. pozn.

38.

⁵⁸ Pořadí dalších silných mincovních pánů: Hanavsko-Lichtenberg (1,7 %), Solms-Lich (1,2 %), švýcarské město Zug (1,1 %), Falc-Veldenz (1,0 %), Nizozemí-Kampen (0,9 %), město Štrasburk (0,9 %), švýcarský Schaffhausen (0,9 %), biskupství Štrasburk (0,8 %), Korutany (0,6 %), Falc-Simmern (0,6 %), Lippe-Detmold (0,6 %), Lehnice-Břeh (0,6 %), švýcarský Luzern (0,6 %), Svidnice (0,5 %) a Soims (0,5 %). V následující tab. č. VII je celkový počet snížen o jednu neurčitelnou minci.

Tab. VII. Mince salcburského arcibiskupství v nálezech z třicetileté války

Interval	od: do:	1501	1526	1551	1576	1601	1625	Celkem	%
		1525	1550	1575	1600	1625	1648		
půlhaléř			8	4	6	1		19	1
haléř		84	167	124	111	69		555	28
fenik				1	104	82		187	9
dvoufenik		62	701	358	73	1		1 195	61
krejcar						2	9	11	1
2krejcar						1		1	0
3krejcar			1					1	0
tolar		1				1		2	0
celkem		147	877	487	294	157	9	1 971 + 1	100
%		7	44	25	15	8	1	100	

burských ražeb v nálezech 16. století. Zjistíme, že jen sporadicky se tato mince u nás vyskytuje před rokem 1530 (0,04 %), v letech 1540–1550 její podíl vzrůstá již na 1,5 % a v druhé polovině 16. století se již salcburská mince dostává se svými 4,8 % na druhé místo žebříčku hned za českou vládní minci. Můžeme tedy hypoteticky předpokládat, že salcburské mince pronikly do oběhu v českém prostředí nedlouho po datu své ražby.

Salcburská produkce představuje typ mincovního pána, vázaný na drobné nominály, stále méně v českém prostředí doplňované z vlastních zdrojů. Hlavní část produkce tohoto typu je ražena do poloviny 16. století. V nových podmínkách druhé půle 16. století a v průběhu dalšího vývoje se tento typ nepřípůsobuje a mince zde ražené české prostředí přijímá postupně méně a méně. Z početně silných mincovních pánů má podobný charakter ještě produkce svídnická, kterou tvoří půlgroše z první poloviny 16. století, a půlkrejcar i feniky města Štrasburku, jež ovšem trpí typickou nečností městských ražeb, totiž nedostatkem absolutní i relativní chronologie,⁵⁹ takže o době jejich ražby nejsme přesně informováni.⁶⁰ Štýrské půlkrejcar pronikající k nám na počátku 17. století mají už odlišný charakter, zato by ke sledovanému typu svým způsobem patřily polské půlgroše z konce 15. a počátku 16. století. Polská mince v našich nálezech z třicetileté války má ale nejednoznačný a komplikovaný charakter.

V nálezech 16. století podíl polské mince nikdy nepřekročil jedno procento.

⁵⁹ Je míněna zejména obvyklá absence letopočtu.

⁶⁰ Z celkového počtu 178 mincí města Štrasburku jen tři můžeme datovat; 50 % produkce města představují půlkrejcar, 31 % feniky.

to.⁶¹ O to překvapivější je však její výjimečné postavení v nálezech z třicetileté války, a zejména fakt, že naprostá většina zde dosvědčených polských mincí (54 %) jsou již zmíněné půlgroše ražené koncem 15., a zejména počátkem 16. století. Později ražených mincí je stále méně a méně a období neexistence polské vládní mincovny v letech 1548–1578⁶² se odráží v *tabulce č. VIII* nulovým charakterem sloupce vyhrazeného třetí čtvrtině 16. století. Tato výrazná cesura naznačuje restrukturalizaci skladby polské vládní mince a zřejmě i potřeb českého oběhu. A skutečně polská mince ražená v půlstoletí před třicetiletou válkou a pronikající opět výrazně do našich nálezů má již odlišný charakter. Představují ji trojaky a poltoraky, o jejichž souvislosti se vzrůstající se inflační vlnou nemůže být pochyb.⁶³ Jestliže tedy polská mince ražená do poloviny 16. století plní obdobnou funkci jako mince salcburská, později vzniklé polské ražby představují mincovního pána jiného – inflačního typu, s jakými se setkáme zejména v německém prostředí. Můžeme si takový typ názorně ilustrovat na příkladu početně silných mincovních pánů falcké oblasti.⁶⁴

Tab. VIII. Polská vládní mince v nálezech z třicetileté války

Interval	od: do:	1476 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1625	1626 1648	Celkem	%
?							1		1	0
denár		2	1						3	0
půlgroš		189	414	35					638	54
groš				23		4	29		56	5
3krejcar							9		9	1
poltorak							139		139	12
trojak						172	26		198	17
6groš						38	2	3	43	4
celkem		191	415	58		214	206	3	1087 + 80	93 + 7
%		16	36	5		18	18	0	93 + 7	

Falc-Simmern je výrobcem zejména dvoukrejcarů z poslední čtvrtiny 16. století (86 %), Falc-Veldenz je na tom obdobně: dvoukrejcarech z konce 16. sto-

⁶¹ V letech 1500–1530 představoval podíl polské mince asi 0,5 %, pro l. 1540–1550 není vůbec dosvědčena, v druhé polovině 16. stol. byl její podíl 0,9 %. K *tabulce č. VIII* je třeba ještě připočítat 80 blíže neurčitelných mincí.

⁶² Srv. G u m o w s k i, M.: *Podręcznik*, s. 59sq.

⁶³ Polské mince té doby si naposledy všimá M i k o ł a j c z y k, A.: *Obieg pieniędzy w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII*. Łódź 1980, s. 11sq.

⁶⁴ Vedle těchto mincovních pánů falcká oblast je v nálezech, které sledujeme, zastoupena ještě blíže neurčenou falckou mincí kurfiřtskou (19 ks) a Falcí-Neuburgem (5 ks); Nálezy III znají pro období třicetileté války ještě Falc-Mosbach.

Tab. IX. Početně silní mincovní páni falcké oblasti v nálezech z třicetileté války

		?	1551 1575	1576 1600	1601 1615	Celkem	%
Falc-Simmern	2krejcar		6	111		117	91
	3krejcar			4		4	3
	4krejcar		8			8	6
	celkem		14	115		129	100
	%		11	89		100	
Falc-Veldenz	2krejcar		10	189		199	92
	3krejcar	1		12	3	16	8
	1/4tolar				1	1	0
	celkem	1	10	201	4	216	100
	%	0	5	93	2	100	
Falc-Zweibrücken	?	169		100		269	45
	2krejcar			62	33	95	16
	3krejcar			24	204	228	39
	1/4tolar				1	1	0
	celkem	169		186	238	593	100
	%	29		31	40	100	

letí představují 88 % mincí. Poněkud odlišnou strukturu má nejpočetnější produkce z Falce-Zweibrücken (*viz tabulka č. IX*). Odhlédneme-li od velkého počtu neurčitelných mincí (45 %), představují většinu této produkce groše o 3 krejcarech (39 %) převážně ražené v první čtvrtině 17. století. Mince ražené v období po kaladě nejsou dosvědčeny ani v jednom případě. Podobnou specializaci můžeme sledovat u řady dalších mincovních pánů německé oblasti. Nejprve k nám pronikají dvoukrejcarech ražené na sklonku 16. století – z početně silných mincovních pánů nám je dodává štrasburské biskupství a Solms-Lich.⁶⁵ Řada mincí těchto vydavatelů a většina německé produkce pochází však již z počátku 17. století a je vázána na groš o 3 krejcarech. Z početně sil-

⁶⁵ Z celkového počtu 163 mincí štrasburského biskupství představují 54 % dvoukrejcarech a 44 % tříkrejcarech, přičemž mince ražená v čtvrté čtvrtině 16. stol. znamená 55 % a v první čtvrtině 17. stol. 30 %; z 237 mincí, které vyprodukoval Solms-Lich, jsou 53 % dvoukrejcarech ražené většinou v poslední čtvrtině 16. stol. a 47 % tříkrejcarech většinou z první čtvrti 17. stol.; z dalších německých mincovních pánů, kteří se specializovali převážně na výrobu dvoukrejcarů, sem patří m. Augsbürg, Badensko, Bavorsko, m. Brunšvik, Brunšvik-Kalenberg, m. Čáchy, opatství Corvey + m. Höxter, Falc (*viz pozn. 64*), m. Frankfurt, hrad Friedberg, Hanavsko, opatství + město Herford, Höxter, m. Kolmar, Montfort, Nassavsko-Weilburg, Nassavsko-Wiesbaden, m. Nördlingen, purkrabství Norimberk, Regenstein, Rejno, Stolberg, arcib. Trevír, Waldeck a bisk. Worms.

ných vydavatelů mince sem patří kromě již zmiňovaných ještě Hanavsko-Lichtenberg,⁶⁶ Solms⁶⁷ a hrabství Lippe-Detmold.⁶⁸

Tab. X. Vládní mince Slezska a Dolních Rakous v nálezech z třicetileté války

Interval:	od: do:	?	1451 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1625	1626 1648	Celkem	%
Slezsko	černý peníz				11			1		12	1
	haléř				10					10	1
	1/2krejcar			30				3	2	35	3
	krejcar				84	3	117	67		271	26
	grešle						2			2	0
	1/2groš			1	2					3	0
	bílý groš				8					8	1
	3krejcar				29			36	632	697	67
	24krejcar	1								1	0
	dukát							6	1	7	1
celkem		1		1	90	84	3	165	702	1046	100
%		0		0	9	8	0	16	67	100	
Dolní Rakousy	haléř		2							2	0
	1/2krejcar		3						3	6	1
	krejcar		1					6	8	15	2
	2krejcar	19				27				46	6
	3krejcar				3	21	12	500	153	689	90
	10krejcar					1				1	0
	1/8tolar	2								2	0
	1/4tolar	1								1	0
	1/2tolar							1		1	0
	tolar						1	3		4	1
celkem		22	6		3	49	13	510	164	767	100
%		3	1		0	6	2	67	21	100	

⁶⁶ Ze zdejších 352 mincí 55 % představují tříkrejcarey ražené většinou v první čtvrti 17. stol., vesměs před rokem 1615 (až na jednu výjimku). Procentuální podíl tříkrejcarů by se zvýšil, kdybychom nebrali v úvahu silné zastoupení neurčitelné mince (32 %).

⁶⁷ Většinu určitelných mincí Solmsu představují groše z počátku 17. stol. Špatný popis nálezu z Postřekova (Nálezy III, č. 3204) nám bohužel blokuje informace o 100 ze 111 mincí.

⁶⁸ Mince pocházející z Lippe-Detmoldu máme dosvědčeny pouze v nálezech z let 1618–1633. Z celkového počtu 119 mincí jich 60 % představují groše z první čtvrti 17. stol. Z dalších německých mincovních pánů specializují se na výrobu tříkrejcaru Anhalt, Barby, Branibory, Branibory-Bayreuth, Branibory-Kostřín, Branibory-Prusko, arcib. Brémy + bisk. Lübeck, m. Brémy, Brunšvik-Wolfenbütel, opatství Corvey, Eimbeck, Elsasko + Pfirt, Falc-Neuburg, Falkenstein, opatství Fulda, m. Goslar, m. Göttingen, m. Hagenau, bisk. Halberstadt, m. Hameln, Hanavsko-Münzberg, m. Hannover, Hessensko-Kassel, bisk. Hildesheim, m. Hildesheim, Holštýn, Holštýn-Gottorp, Holštýn-Schauenburg, hrab. Hoya, Isny, Jülich-Cleve-Berg, m. Kaufbeuren, m. Kempten,

Vedle německé produkce k nám proniká na počátku 17. století tříkrejcarová mince také ze slezského knížectví Lehnice-Břeh (tříkrejcarey představují zde 80 % mincí) a ze západní Evropy. Na tom mají hlavní zásluhu švýcarská města Zug⁶⁹ a Luzern.⁷⁰ Tříkrejcarey švýcarského Schaffhausenu pocházejí většinou už z poslední čtvrtiny 16. století,⁷¹ zatímco nizozemské město Kampen nás zásobuje ražbami z počátku 17. století s poněkud větší nominální hodnotou.⁷²

Třetí typ mincovního pána z období třicetileté války nám představují Habsburkové ve svých vládních mincovnách. Ilustrujme si jejich činnost na příkladu početně nejsilnějších produkcí – dolnorakouské a slezské (viz tabulka č. X).

Produkce těchto vládních mincoven připomíná situaci, s jakou jsme se setkali již u moravské vládní mince. Naprostá většina produkce pochází ze 17. století, a to z období po kaladě. Mince v tabulce dosvědčené ve sloupci vyhrazeném létům 1601–1625 se vztahují takřka bezvýhradně k závěrečným rokům 1624 a 1625. Tato mincovní produkce byla tedy jednoznačně orientována na překonání krizové situace a spojena s jednotnou ražbou především dobrého tříkrejcaru, jehož parametry byly stanoveny proporcionálně k říšskému tolaru o 90 krejcarech.⁷³ Podobný charakter měla produkce štýrská,⁷⁴ korutanská⁷⁵ a tyrolská, která se vedle tříkrejcaru zaměřovala také na ražbu dobrého desetikrejcaru.⁷⁶

4. V této pasáži nám půjde o to, abychom si udělali celkovou představu o hodnotě mincí v nálezech z období třicetileté války. Srovnání hodnoty jednotlivých mincí bylo dosud prováděno v rámci rozboru nálezů pouze pro českou

arcib. Kolín, arcib. Kolín + bisk. Hildesheim, m. Kolmar, Kostnice, Leiningen, Leiningen-Westerburg, Lippe, arcib. Magdeburg, m. Magdeburg, Mansfeld-Artern, Mansfeld-Borstädt, Mansfeld-Eisleben, Mansfeld-Hinterort, m. Marsberg, bisk. Minden, opatství Murbach, Murbach + Lüders, Nassavsko, Nassavsko-Idstein, m. Nordhausen, m. Northeim, Paderborn, Pomořany, Pomořany-Barth, Pomořany-Wolgast, Prusko, Prusko záp., Quedlinburg, Rittberg, Rýnská hrabství, Salm, Sasko, Sasko-Albertovci, Sasko-Arnoštovci, Sasko-Míšeň, Schauenburg, Schaumburg, Solms, Solms-Hohen-Solms, Solms-Königstein, Solms-Ortenberg, Solms-Stolberg, Solms-Wernigerode, Špýr, opatství Verden, m. Worms, Württemberg a Zvěřín.

⁶⁹ Ze zdejších 219 mincí 73 % představují groše, ražené takřka výhradně v první čtvrti 17. stol., silný je podíl neurčitelné mince (24 %).

⁷⁰ Tříkrejcarní groše zde představují 69 % z 116 mincí a jsou raženy opět takřka výhradně v první čtvrti 17. stol.; podíl neurčitelné mince je 27 %.

⁷¹ Z celkového počtu 177 mincí představují tříkrejcarey ražené v poslední čtvrtině 16. stol. 66 %, jejich souvislá řada končí rokem 1615.

⁷² Ze zdejších 192 mincí je 43 % neurčitelných, 41 % představuje escalin – tedy „malschiling“ německé oblasti.

⁷³ K situaci v rakouské oblasti v období dlouhé mince a kalady srv. P r o b s z t, G.: Die österreichische Münz- und Geldgeschichte. Wien 1975, s. 425sq.

⁷⁴ Z celkového počtu 397 štýrských mincí tvoří tříkrejcarey 77 %, mince ražené v první čtvrti 17. stol. (tj. v letech 1624 a 1625) 39 % a v druhé čtvrtině 17. stol. 49 %.

⁷⁵ Ze 131 korutanské mince 63 % představují tříkrejcarey a 22 % dvoukrejcarey; 45 % mince bylo raženo v první a 37 % v druhé čtvrtině 17. stol.

⁷⁶ Ze 419 tyrolských mincí 36 % představují tříkrejcarey a 34 % desetikrejcarey, přičemž 48 % mincí bylo raženo v druhé čtvrtině 17. stol.; avšak 25 % bylo raženo v poslední čtvrtině 16. stol. – jde většinou o tříkrejcarey, dosvědčené v nálezech z let 1618–1633.

mincovní produkci. Protože česká mince představovala vždy nejméně polovinu mincí, svědectví takových analýz bylo více méně průkazné. Za třicetileté války je však domácí mince v menšině, proto je srovnání hodnoty české a cizí mince bezpodmínečně nutné.

Zásadní rozbor by předpokládal předcházející uspořádání všech základních numismatických a metrologických údajů o každé minci, doprovázené jakostními zkouškami.⁷⁷ Takové možnosti naše numismatika zřejmě v nejbližší době mít nebude a my se v našem příspěvku omezíme na náčrt nominálového složení obíhající mince. V českém prostředí jsme sledovali celou nominálovou stupnici a konstatovali jsme, že hlavní roli hraje mince v nominální hodnotě kolem tří krejcarů. Sledování celé nominálové skladby u cizí mince však naráží na řadu potíží, zvláště při zařazování exotičtějších druhů. Omezují se zde proto na ověření, zda zobecnění české situace je nosné, a soustřeďují se na sledování několika základních nominálů. Konkrétně to jsou groše a další ražby v hodnotě tří krejcarů, a dále skupina nominálů v hodnotě 1,5–2 krejcarů (v české produkci je představuje malý groš). Registruji i výskyt základních hrubých nominálů, tj. tolaru a dukátu. Ostatní nominály shrnuji do nerozlišené skupiny „jiné mince“ i za cenu toho, že zde zapadne řada ražeb nominálně blízkých tříkrejcaru nebo jinému sledovanému druhu (viz tabulka č. XI).

Výchozí hypotéza je tedy potvrzena, jakkoli ústřední role mince s nominální hodnotou tří krejcarů není v rámci průřezu celým „oběživem“ tak jednoznačná, jako při sledování českého podílu. Čechy si udržují v produkci vedoucího nominálu prvořadé postavení (51 %), silný vliv mají i německé a alpské země (19–12 %). Alpské země si však vytvářejí výsadní postavení mimo ražbu tříkrejcarové mince. Ta představuje pouhou třetinu jejich produkce a zvláště salcburská výroba drobných nominálů zesiluje vedoucí postavení alpských zemí ve skupině „jiné“. Můžeme snad předpokládat, že se ve středoevropském prostoru prosazuje svým způsobem dělba práce při výrobě běžné a drobné mince. Některé oblasti se zaměřují na výrobu typické běžné mince (jako Čechy před rokem 1547 na výrobu pražského groše), některé naopak na produkci dílčích a násobných nominálů.

Podrobněji si můžeme nominální rozložení ražeb dokumentovat na oblasti německých zemí, kterým pro jejich zvláštní postavení věnujeme zvýšenou pozornost. Velká část mincí této provenience je bohužel pro sledování nominálu znehodnocena (19,9 %). Drobná mince zde zaujímá sice malý podíl 5,4 %, jeho důležitost však vynikne, když si připomeneme, že drobná mince české provenience představuje pouhých 1,2 % z našich ražeb. Relativně vysoký podíl drobné mince je způsoben zejména ražbami města Štrasburku a pasovskými feniky, zastoupení ostatních drobných nominálů je vcelku zanedbatelné.⁷⁸

⁷⁷ K tomu Nemeškalová-Jiroudková, Z. – Nemeškal, L.: o. c., s. 241.

⁷⁸ Drobnou minci představuje 1 půlhaléř, 5 haléřů, 97 feniků, 4 dvoufeniky, 1 plappart, 89 půlkrejcarů, 1 osmihaléř, 3 čtyřfeniky a 47 krejcarů.

Běžná mince,⁷⁹ kterou nám v tabulce reprezentoval dvoukrejcar a tříkrejcar, je obohacena o řadu dalších nominálů obvykle s málo početným výskytem, z nichž větší význam mají jen různé mariánské groše, groše označené jako 1/24 tolaru a názvově rozmanitá grošová produkce saské oblasti.⁸⁰ Celkový podíl běžné mince odpovídá 70 %. Na vyšší nominály zbývá tedy 4,7 %, přičemž naprostá většina z nich nepřekročí hodnotu 60 krejcarů (3,1 %) a na tolaru a dukáty (v německém prostředí mezi ně počítáme také jediný dvoudukát doložený v nálezech) zbývá pouhých 1,6 %.⁸¹

Slabé postavení dvou vedoucích hrubých nominálů je příznačné. Víme ostatně z tabulky č. XI, že dohromady představují jen něco málo přes setinu z celkového počtu mincí ve sledovaných nálezech. Přesto sledování jejich provenience zřejmě naznačuje určité souvislosti. Nizozemské dukáty, představující 58 % dosvědčené zlaté mince, by tomu nasvědčovaly. V tomto smyslu je zajímavá i provenience tolarů. Pouhých 8 % je domácího původu, 41 % pochází z německého prostředí, 21 % má svůj původ v alpských zemích, 16 % je nizozemské provenience, počet švýcarských tolarů je shodný s počtem českých.

Tab. XI. Nominálové složení nálezů mincí z třicetileté války

Nominál:	Malý groš 2krejcar	Groš 3krejcar	Tolar	Dukát	Jiné	?
Čechy	1 685	5 231	13	2	645	
Morava		209			229	
Slezsko	114	1 013		2	455	1
alpské země	83	1 237	33		2 340	6
německé země	1 079	1 955	63	9	573	915
polská oblast	648	146			480	
Uhry		2	3	6	23	
Švýcarsko	1	411	13		223	
Nizozemí		4	24	33	410	69
jiné	2	34	5	5		2
?						151
celkem	3 612	10 245	154	57	5 375	1 144
%	18	50	1	0	26	5

⁷⁹ Běžnou minci nám vyjma dvoukrejcar a tříkrejcar představují 2 půlšilinky, 70 mariánských grošů, 13 šilinků, 1 Adlerschilling, 3 stübery, 7 grošů mečových a štítových, 1 vikariátský groš, 2 „Horngröschchen“, 13 „Zinsgröschchen“, 1 knížecí groš, 8 albů, 62 grošů označených jako 1/24 tolaru.

⁸⁰ Haupt, W.: Kleine sächsische Münzkunde. Berlin 1968.

⁸¹ Vyšší nominály tvoří 10 paců (4krejcarů), 1 široký batzen, 6 2šilinků, 1 1/16tolar, 1 2albus, 1 3stüber, 6 4šilinků, 18 Schreckenbergerů, 3 1/8tolary, 1 10krejcar, 12 4stüberů, 14 12krejcarů, 5 4grošů, 1 1/6tolar, 1 15krejcar, 3 6stübery, 38 1/4tolarů, 1 dicken, 12 6paců (24krejcarů), 1 12groš, 4 1/2tolary, 2 60krejcarů, 63 tolarů, 8 dukátů a 1 dvoudukát.

Protože však tolarů a dukátů si našich 29 nálezů skutečně všimlo poskrovnu, poslouží nám k zhodnocení mezinárodních souvislostí hrubé mince spíše následující exkurs, který se zaměřuje na ty nálezy z období třicetileté války, které obsahovaly pouze zlatou minci.

Takových nálezů máme v základní soupisové příručce z roku 1957 celkem osmnáct. Jedenáct z nich můžeme považovat za nálezy jednotlivých mincí,⁸² mezi deseti a padesáti mincemi se pohybuje početnost dalších šesti nálezů a jeden nález dosahuje celkového počtu 177 mincí.⁸³ Jednotlivě nalezené zlaté mince pocházejí od 17 mincovních pánů, nejsilněji je zastoupena mince uherská, švédská a česká. Představu o struktuře hromadných nálezů zlatých mincí si můžeme udělat na základě známého plzeňského pokladu, který sice nespadá jednoznačně do období třicetileté války,⁸⁴ představuje však největší zlatý poklad té doby a je velmi dobrým podkladem ke sledování provenience i doby ražby mincí (viz tabulka č. XII).

Zlatá mince domácího původu je zde zastoupena minimálně (2 %) – většinou jde o rudolfínské dukáty z poslední čtvrti 16. století. Ani další habsburské země – vyjma Uhry – nejsou výrazně zastoupeny. Alpské země dodaly pouze 6 % zlatých mincí (i zde jde převážně o ražby z konce 16. století), Slezsko je zastoupeno minimálně (1 %). Nejčastější zlaté ražby pocházejí jednoznačně z nizozemské oblasti (52 %), silnější konkurenci představuje pouze mince turecká (16 %), kterou pro její špatný popis⁸⁵ jen stěží můžeme blíže identifikovat, a mince uherská (12 %). Dobou její ražby je celé údobí 16. století a počátku století následujícího, poslední čtvrtina 16. století zde představuje pouze zřetelný vrchol křivky četnosti. Naproti tomu nizozemská produkce se před rokem 1575 takřka nevyskytuje a poměrně početné zastoupení v poslední čtvrti 16. století je ještě převyšeno počtem mincí v první čtvrti 17. století. Uherská mince (respektive mince uherská a sedmihradská), představující zlatou minci raženou z vlastních surovinových zdrojů, vykazuje hypoteticky silnější sklon k tradicionalitě. Nizozemská mince naopak zřejmě byla častěji stahována z oběhu a starší ražby se tedy do nálezů nedostaly. Taková situace byla prav-

⁸² Šestkrát je dosvědčena jen 1 mince, třikrát 2 mince, jednou 5 mincí a jednou 6 mincí. Teprve po tomto nálezu vykazuje tabulka četností výraznější mezeru, proto zde porušují schematickou hranici 5 kusů mezi jednotlivě nalezenými mincemi a hromadným nálezem, jak byla stanovena v literatuře – srv. Nohejlová-Prátová, E.: Základy numismatiky. Praha 1975, s. 101.

⁸³ Nálezy obsahují 11, 16, 22, 25, 32 a 45 zlatých mincí. Největší nález (Nálezy III, 3435) pocházel z Jindřichova Hradce a obsahoval 177 dukátů. Tento nález vyhovoval všem kritériím, na základě kterých jsem vybíral nálezy mincí vhodné k rozboru situace za třicetileté války, ale jeho datace není jednoznačná (Nemeškal jej datuje do roku 1643, ale původní nálezná zpráva Šmolíkova až do druhé poloviny 17. stol.). Jeho přiřazení k 29 nálezům, kterým se náš rozbor primárně věnuje, by zvětšilo sice podstatně počet dvou základních hrubých nominálů (z 211 na 388), ale jejich podíl na celkovém počtu mincí by stoupl jen nepatrně (na 1,9 %).

⁸⁴ Srv. datovací formulí u Ječného, J.: Soupis a rozbor nálezů mincí v jihozáp. Čechách po stránce numismatické. Plzeň 1921, s. 28: „Nejmłodším letopočtem opatřené dukáty byly z r. 1615, z čehož by se dalo souditi, že tento zlatý poklad byl ukryt na počátku války třicetileté asi v letech 1618–1621“. Této datovací formulě se přidržely i Nálezy III, č. 3186.

⁸⁵ Viz Ječný, J.: Soupis a rozbor, s. 28.

Tab. XII. Plzeňský poklad zlatých mincí, ukrytý na prahu třicetileté války (provenience mincí a doba jejich ražby)

Interval	od: do:	?	do 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1615	Cel- kem	%
Čechy					3	2	2	2	16	2
Slezsko					5	14	22	5	49	6
alpské země	2		1	5	14	22	5	49	99	12
Uhry a Sedmihradsko			3	2	5	13	42	34	99	12
Polsko							15	2	17	2
německé země			3				6	5	14	2
Nizozemí		8					204	213	425	52
Španělsko								21	21	3
Itálie						3	7	24	34	4
Turecko		129							129	16
celkem		139	6	3	13	32	312	306	811	100
%		17	1	0	2	4	38	38	100	

děpodobně příznačná pro celé 17. století – potvrzuje nám ji i rozbor složení našeho největšího nálezů zlatých mincí, košického pokladu.⁸⁶ Že účelem takového zájmu o nizozemské dukáty, jež vlastně představovaly pronikající drahý kov z americké oblasti, byla sekundární ražba zlaté mince, na to bylo v odborné literatuře již poukázáno v souvislosti s hodnocením tzv. cenové revoluce.⁸⁷

5. V tomto oddíle se budeme věnovat globálnímu přehledu struktury nálezů mincí podle doby vzniku jednotlivých ražeb. Takový postup byl dosud aplikován zejména na rozbor jednotlivých nálezů a na jeho základě byl konstatován jejich typický průběh: „čára nálezů, znázorňující graficky složení nálezů a vedená podle chronologického a početního rozložení kusů, vždycky pomalu, třeba kolísavě, stoupá k nejpočetnější, hlavní skupině mincí, která tvoří nálezný kmen (Němci nazývají tuto skupinu vedoucí, Leitmünzen). K tomuto kmenu se přidružuje obyčejně ještě několik nejmladších mincí, které nález datují a přes jejichž počet nálezná čára v grafickém znázornění vždy poměrně prudce klesá. Je tedy ke kmenu nálezů nazad, tj. do starších údobí připojeno vždy více materiálu než dopředu, tj. do mladších let.“⁸⁸

⁸⁶ Nohejlová-Prátová, E.: Košický poklad. Nález zlatých mincí z 15.–17. století v Košicích r. 1935. Praha 1948; uherská (a sedmihradská) mince zde obsažená byla ražena z jedné třetiny v 16. století, z 15 % v první čtvrti 17. stol. a z poloviny v půlstoletí před ukrytím pokladu koncem 17. stol. Nizozemská mince zde obsažená je opět koncentrována pouze do půlstoletí před ukrytím.

⁸⁷ Petrůň, J.: K problémům tzv. „cenové revoluce“, s. 63.

⁸⁸ Nohejlová-Prátová, E.: Základy numismatiky, s. 102.

U rozboru většího počtu nálezů byla dosud věnována pozornost zejména časovému průběhu české mince, sledované podle jednotlivých panovníků.⁸⁹ V období třicetileté války, kdy domácí mince je v menšině, je však také nutno provést průzkum doby vzniku cizích mincí a za základnu zvolit neutrální oblast absolutní chronologie. Sledovat konkrétní rok ražby pro každou z našich 20 587 mincí by ovšem byl úkol nad síly jediného badatele a spíše záležitost pro výpočetní techniku. Zařazoval jsem proto při sledování tohoto statistického znaku mince schematicky do čtvrtstoletí ražby a detailní pozornost jsem věnoval pouze vrcholně zajímavému období 1616–1625. Přehled doby ražby mincí po čtvrtstoletích nám podává *tabulka č. XIII*.

Tab. XIII. Mince v nálezech z let 1618 – 1648 podle doby výroby

Interval:	od: do:	?	do 1450	1451 1475	1476 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1625	1626 1648
Čechy			32	196	1 154	754	495	269	1 650	1 223	1 803
Morava									4	217	217
Slezsko	18				78	226	111	5	377	770	
alpské země	34		4	5	147	886	595	470	941	617	
německé země	1 104	10	4	19	58	171	258	1 437	1 500	33	
polská oblast	80			191	415	87	7	273	216	5	
Uhry					1	6	6	8	8	5	
Švýcarsko	127					1	36	186	294	4	
Nizozemí	198					34	68	62	162	16	
Jiné	20					6	7	6	6	3	
?	151										
celkem	1 732	42	204	1 369	1 453	1 912	1 357	4 101	4 944	3 473	
%	8	0	1	7	7	9	7	20	24	17	

Přes poměrně značné procento nezařaditelných mincí se můžeme pokusit o některé závěry. Poměrně vyrovnaný růst křivky, připomínající svým průběhem typickou křivku jednotlivého nálezu, vrcholí v poslední čtvrtině 16. a první čtvrti 17. století. Toto půlstoletí tedy představuje globální nálezový kmen. Plynulost křivky je ovšem narušena v třetí čtvrtině 16. století. U většiny oblastí v tomto období můžeme sledovat nápadné zakolísání průběhové křivky – extrémně je potvrzuje absence polské mince. Právě na jejím příkladu jsme si naznačili, že toto zakolísání souvisí zřejmě s restrukturalizací nominálové sklad-

⁸⁹ Tak postupuje L. Nemeškal i E. Šimek (srv. pozn. 9 a 10).

by přejímané mince. Zda tento jev je podmíněn převážně změnami v měnových systémech zahraničních „partnerů“ či zda je podmíněn také měnicími se potřebami hospodářské infrastruktury Čech, to se zatím můžeme jen dohadovat. Je však faktem, že velmi výrazně se pokles projevuje také přímo u české mince (i zde jsme konstatovali souvislost se změnou struktury nominálů), slezskou a alpskou skupinu zemí odliv zasáhl až v následujícím čtvrtstoletí. Hlavní nálezový kmen je tedy představován především českou mincí a produkcí německé oblasti – česká i německá mince má na něm stejně velký třetinový podíl (32 %).

Všimněme si dále, kolik mincovních pánů se účastní ražby mince ve sledovaných časových úsecích, tedy čtvrtstoletích. Přehledně nám jejich počty podle geografických hledisek i v celku předvádí *tabulka č. XIV*.

Tab. XIV. Mincovní páni v nálezech z třicetileté války podle doby ražby mince

Interval:	od: do:	do 1450	1451 1475	1476 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1625	1626 1648
Čechy		1	1	1	1	1	1	1	3	3
Morava								1	2	1
Slezsko					4	3	3	2	9	1
alpské země			2	1	2	6	6	5	7	5
německé země	2	2	2	3	13	25	54	69	105	26
polská oblast				1	1	5	2	3	6	3
Uhry					1	1	1	1	1	1
Švýcarsko						1	7	6	11	4
Nizozemí						3	6	8	15	7
jiné						5	5	4	6	3
celkem		3	5	6	22	50	85	100	165	54

Vidíme, že před rokem 1500 doplňuje českou produkci jen několik málo dalších razitelů, mince ražená v první polovině 16. století pochází již od stoupajícího počtu uživatelů mincovního regálu a v druhé polovině 16. století razí mince dosvědčené v nálezech z období třicetileté války již 85–100 mincovních pánů. Mince ražená v krizovém čtvrtstoletí 1601–1625 pochází od 165 vydavatelů mince, což v našem prostředí znamená dosažení maxima. Metodologicky by jistě do budoucna bylo přínosné sledovat početní zastoupení mincovních pánů razících v čtvrtstoletí 1601–1625 v nálezech z doby po třicetileté válce. Druhá čtvrtina 17. století s sebou přináší normalizaci, kterou nám dobře zachycuje i *tabulka č. XIV* snížením počtu razících mincovních pánů proti předchozímu časovému úseku na pouhou třetinu.

Zřetelný podíl německé oblasti na vzrůstajícím počtu mincovních pánů ra-

zících v druhé polovině 16. i v první čtvrtině 17. století nás vede k tomu, abychom se i zde věnovali německé oblasti důkladněji. Sledujme počet mincovních pánů z prostředí německé říše v *tabulce č. XV*, která nás zároveň informuje o počtu jejich mincí ve sledovaných nálezech.

Tab. XV. Mincovní páni německé oblasti v nálezech z třicetileté války podle velikosti produkce ražené v jednotlivých čtvrtstoletích

Interval:	od: do:	1351 1375	1426 1450	1451 1475	1476 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1625	1626 1648
1 – 10 mincí		1	1	2	3	12	21	47	45	69	26
11 – 20 mincí							2	6	8	14	
21 – 50 mincí						1	1	1	7	16	
nad 50 mincí							1		9	6	
celkem		1	1	2	3	13	25	54	69	105	26

Počet mincí jednotlivých německých mincovních pánů ražených v průběhu kteréhokoli ze sledovaných čtvrtstoletí málokdy bývá větší než 10 kusů. Ještě v polovině 16. století patří do nejméně početné kategorie 90 % mincovních pánů a teprve v půlstoletí před Bílou horou se zvyšuje počet německých vydavatelů mince, kteří kvantitou produkce ovlivňují významněji oběh za třicetileté války. Více než deset mincí zde razí již 34 % ze stále zvyšujícího se celkového počtu. Vývoj po kaladě pak redukuje nejen počet mincovních pánů, ale zároveň také radikálně i počet mincí, který k nám od jednotlivých razitelů prosakoval. Kterí mincovní páni mají především podíl na tomto vývoji? To nám prozradí detailní sledování těch, jejichž přínos nepoklesl v rámci některého čtvrtstoletí pod deset mincí v 29 nálezech, které tvoří základnu našeho rozboru.

Mince ražené v první polovině 16. století pocházejí zejména od saské linie Arnoštvců, z pasovského biskupství a z pruských oblastí. Silné postavení saské a pasovské mince v tomto období nám ostatně už dosvědčil Nemeškalův rozbor nálezů mincí z let 1500–1530.⁹⁰ Význační mincovní páni německé oblasti razící ve třetí čtvrtině 16. století nemají kontinuální vztah k předešlému vývoji a někteří z nich ani k vývoji následujícímu (saská větev Albertovců se svými 34 mincemi, Stolberg s 14 ks, Bavorsy se 14 ks). Naopak u dalších vydavatelů mince je toto čtvrtstoletí odrazovým můstkem k rozkvětu produkce v poslední čtvrtině století. Sem patří především Falc-Simmern (14 mincí v ob-

dobí 1551–1575 a 115 mincí v období 1576–1600), Falc-Veldenz (10 a 203 ks), Stolberg-Königstein (12 a 18) a biskupství Štrasburk (23 a 88 ks). Nově se mezi výraznější mincovní pány v letech 1576–1600 připojují Badensko (11 ks), Elsasko a Pfirt (30 ks), Falc-Zweibrücken (186 ks), hrad Friedberg (86 ks), Hanavsko-Lichtenberg (103 ks), Hanavsko-Münzberg (22 ks), Kolmar (19 ks), Kostnice (12 ks), biskupství Minden (27 ks), Nasavsko (23 ks), Nasavsko-Idstein (66 ks) a Nasavsko-Wiesbaden (34 ks), Schaumburg (20 ks), Solms-Lich (106 ks), Solms-Hohen-Solms (10 ks), Waldeck (60 ks), biskupství Worms (37 ks) a Württemberg (14 ks). Všimněme si, že nejvýznamnější z těchto oblastí jsou výrazně zastoupeny už v nálezech z druhé poloviny 16. století,⁹¹ řada dalších zde však není dosvědčena a musíme tedy předpokládat, že mince odtud do českého prostředí pronikla až druhotně někdy záhy před začátkem třicetileté války.

Velká část těchto mincovních pánů vyčerpá své možnosti již na konci 16. století a mezi významnější výrobce mince bude z nich patřit v období 1601–1623 již jen třináct v čele s produkcí Falce-Zweibrücken (v letech 1601–1623 249 mincí), která – jak již víme – na rozdíl od ostatních falckých mincovních pánů, spojených s ražbou dvoukřejcaru a nyní již zcela zatlačených do pozadí, vsadila na ražbu tříkřejcarové mince. Dále sem patří Hanavsko-Lichtenberg (139 ks), Hanavsko-Münzberg (33 ks), biskupství Minden (27 ks), Nasavsko-Idstein (24 ks), Nasavsko-Wiesbaden (34 ks), Schaumburg (48 ks), Solms-Lich (119 ks), biskupství Štrasburk, které jediné v německé oblasti dodávalo českému prostředí ve větším množství své mince kontinuálně již od poloviny 16. století (nyní 50 ks), biskupství Worms (37 ks) a méně produktivní Solms-Hohen-Solms, Waldeck a Württemberg. Nově se do infalční vlny zapojily zejména Brunšvik-Wolfenbüttel,⁹² Corvey (23 ks), Göttingen (25 ks), město Hildesheim (41 kus), Holštýn-Gottorp (22 ks), Jülich-Cleve-Berg a Kolín,⁹³ Lippe-Detmold (79 ks), město Marburg (25 ks), Nasavsko-Weilburg (66 ks), rýnská hrabství (58 ks) a jedenáct dalších mincovních pánů s počtem mincí 11–20 ks.⁹⁴ Tyto mincovní oblasti tedy představují nejvýznamnější dodavatele

⁹¹ Srv. Šimek, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 14 – Falc-Veldenz byl zastoupen 2,51 %, Falc-Zweibrücken 0,81 %, Falc-Simmern 1,95 %, Solms-Lich 1,61 %, bisk. Štrasburk 1,01 %, Friedberg 1,26 %, Nasavsko 0,96 %, Waldeck 0,64 %.

⁹² Odtud máme v nálezech dosvědčeno 60 mincí ražených v letech 1601–1623. Není tedy zastoupena výrazněji než ostatní zde připomínané německé oblasti, ačkoli právě brunšvická oblast slouží většině přehledů kiprového období jako odstrašující příklad – srv. např. Fenger, H. – Gierow, G. – Unger, W.: Transpress Lexikon Numismatik, Berlin 1976, s. 173.

⁹³ V našich nálezech máme dosvědčeno 35 ks ražených v osudném čtvrtstoletí v Jülich-Cleve-Berg a 29 ks z kolínského arcibiskupství, ačkoli literatura často tvrdí, že se oblast Kolína, Jülichu a Bergu do inflační činnosti nezapojila (viz Fenger, H. – Gierow, G. – Unger, W.: l. c., s. 173). Produkci města Kolína n. R. ovšem v našich nálezech nemáme dosvědčenou takřka vůbec.

⁹⁴ V letech 1601–1623 mělo v rozsahu 11–20 mincí zastoupenou produkci dohromady tedy 14 mincovních pánů z německé oblasti: Barby, Bavorsy, Branibory-Bayreuth, Eimbeck, Hagenau, Halberstadt, m. Hameln, Hessen-Kassel, Salm, Sasko-Albertovci, Solms-Hohen-Solms, Stolberg-Stolberg, Waldeck, Württemberg.

dlouhé mince německého prostoru dosvědčené v nálezech z třicetileté války; jejich činnost je postupně omezována v letech 1622–1623.⁹⁵ Situaci po kaladě nám přiblíží sledování časového úseku 1626–1648. Většina z redukovaného počtu dosvědčených mincovních pánů německé oblasti v tomto období je v našich nálezech doložena jednou či několika mincemi a žádný z nich není zastoupen více než čtyřmi ražbami.

Abychom mohli porovnat význam průměrného mincovního pána německé oblasti se situací v jiných zemích, musíme se uchýlit k modelovému vyjádření. Jako základ pro ně jsem zvolil počet mincí připadajících na jednoho mincovního pána ve sledovaných čtvrtstoletích v rámci každé širší geografické oblasti. Abych zdůraznil pouze informativní a modelový ráz těchto čísel, převedl jsem je v *tabulce č. XVI* na indexy, kde jsem za základ 100 zvolil český podíl ve čtvrtstoletí 1576–1600, tj. v období charakterizujícím hlavní nálezový kmen.

Tab. XVI. Významnost mincovních pánů podle geografické proveniencce a doby ražby mince v nálezech z třicetileté války (v indexech)

Interval:	od: do:	1451 1450	1476 1475	1501 1500	1526 1525	1551 1550	1576 1575	1601 1600	1626 1625	1648
Čechy	2	12	68	46	30	16	100	25	36	
Morava							0	13	7	
Slezsko				1	5	2	0	3	47	
alpské země		0	0	5	9	6	6	8	7	
německé země	0	0	0	0	0	0	1	1	0	
polská oblast			12	25	1	0	6	2	0	
Uhry				0	0	0	0	0	0	
Švýcarsko				0	0	0	2	2	0	
Nizozemí				1	1	0	0	1	0	
jiné				0	0	0	0	0	0	

Indexy nám zřetelně naznačují, že přínos průměrného jednotlivého mincovního pána německé, uherské, švýcarské, nizozemské a širší evropské oblasti je vcelku obdobný a sám o sobě zanedbatelný. Německá oblast si svůj důležitý podíl na počtu mincí v nálezech vydobyla především kvantitativním nárůstem mincovních pánů, v čemž je její hlavní odlišnost od mincovní produkce českých, slezských, rakouských a také polských zemí. Tabulka také dobře shrnuje vše důležité, co jsme konstatovali o časovém rozložení české mince (nízké in-

dexy v 17. století signalizují přítomnost soukromých mincovních pánů), významném podílu polské mince a produkce alpských zemí (zejména Salcburku) do poloviny 16. století a renovačním charakteru ražeb moravských, slezských a rakouských ve složitém vývoji 17. století.

6. Třicetiletá válka s sebou přináší eskalaci inflační situace. Předválečná produkce zlehčené mince se doslova ztrácí v neuvěřitelných kvantech, jež ze sebe chrlí mincovny zejména německé oblasti a do inflačního kolotoče se zapojují také české země. Zde došlo k prvnímu zhoršení měny zřejmě už kolem roku 1615 a rozhodující podíl na inflačním vývoji měli čeští stavové se svým mincovním řádem z června 1619, po kvantitativní stránce však znamenala novou éru až činnost de Wittova konsorcia v letech 1622–1623.⁹⁶ Bude jistě zajímavé se seznámit s tím, jak se tato produkce podepsala v nálezech mincí. Základní informaci o tom nám poskytne *tabulka č. XVII*, sledující detailně mince ražené v letech 1616–1625.

Tab. XVII. Mince ražené v letech 1616 – 1625 v nálezech z třicetileté války a její proveniencce

Rok:	?	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Cel- kem	%
Čechy	5	4	151	205	126	186	17	1	-	145	33	873	34
Morava	-	9	6	10	10	3	-	-	1	148	60	247	10
Slezsko	-	13	14	15	10	9	1	1	1	86	70	220	8
alpské země	-	3	15	10	11	4	3	1	4	520	154	725	28
německé země	3	93	53	60	83	24	7	9	16	12	3	363	14
polská oblast	46	30	32	10	-	-	-	-	-	1	-	119	5
Uhry	-	1	-	1	-	1	-	-	-	1	-	4	0
Švýcarsko	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	4	0
Nizozemí	-	-	-	1	1	18	1	3	2	4	-	30	1
jiné	3	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	7	0
celkem	57	153	271	312	241	247	33	16	24	917	321	2592	100
%	2	6	10	12	10	9	1	1	1	36	12	100	

Do roku 1620 si každý ze sledovaných roků udržuje svůj příslušný desetinný podíl na celkovém počtu mincí ve sledovaném období 1616–1625. Rok 1621 přináší náhlé snížení počtu mincí a léta 1621–1623 pak představují obdo-

⁹⁶ Viz pozn. 25–27.

⁹⁵ K vývoji kiprového období v německém prostoru srv. Haupt, W.: Kleine sächsische Münzkunde. Berlin 1968; Probszt, G.: Die österreichische Münz- und Geldgeschichte. Wien 1975; Opel, J. O.: Deutsche Finanznoth beim Beginn des dreißigjährigen Krieges. HZ 16, 1866, s. 213–268.

bí, kdy čerstvě ražená mince není do „oběživa“ prakticky přijímána. Vrchol tohoto jevu můžeme spatřovat v roce 1622, tedy v roce, kdy v německé oblasti vrcholí a opadáva kiprova vlina. Mince z let 1621–1623 se tedy výrazně odděluje od ostatní mincovní produkce (abych ji odlišil také terminologicky, označuji ji dobovým termínem „dlouhá mince“), a to zejména tím, že na rozdíl od dobré či inflační mince let předchozích i následujících porušuje globální platnost Thordemanova zákona, jenž „upozorňuje na skutečnost, že množství zachovaných mincí rozličných dob metalistického údobí peněz je v přímém poměru k jejich výrobě, a že tedy můžeme z jedné veličiny usuzovat na druhou.“⁹⁷ K vysvětlení tohoto podivuhodného jevu je po ruce několik hypotéz.

Nejjednodušší vysvětlení pochopitelně je, že dlouhá mince nebyla pro svou špatnou kvalitu obyvatelstvem zařazována do běžných hotovostí, a tudíž se ani nemohla octnout v pozdějších nálezech. Taková hypotéza naráží hned na několik námitek. Dlouhá mince navazovala na inflační situaci postupně se vytvářející ve střední Evropě dlouho před třicetiletou válkou. V nálezech mincí však chybí pouze dlouhá mince, pouze mincovní produkce inflačních mincoven z několika let na počátku třicetileté války. Ostatní ražby, byť inflačního charakteru se v nálezech vyskytují. Navíc máme pravidelný oběh dlouhé mince dosvědčen nejen v peněžních pozůstatcích,⁹⁸ ale i ve státní legislativě a zprávách současníků, kteří jejímu oběhu pochopitelně věnovali zvýšenou pozornost.⁹⁹ Právě bez pravidelného oběhu dlouhé mince bychom si stěželi mohli vysvětlit změny v hospodářství země i mechanismus finančních převratů v různých sférách hospodářského života, které jsou pro počátek třicetileté války typické.¹⁰⁰

Vedle toho, podle našich dosavadních znalostí, lze spíše mít za to, že charakteru nálezů mincí více odpovídá vyřazování mincí obvykle neobíhajících, a to dražších a lepších nominálů než mincí v daném okamžiku představujících jádro oběživa. Dlouhá mince stěželi mohla být hodnocena jako mince lepší a kvalitnější před vydáním patentu o kaladě v prosinci roku 1623. Jiná situace je ovšem nastolena patentem. Výkupní cena dlouhé mince, řečeno stručně, zde silně podhodnocuje obsah drahého kovu v ražbách.¹⁰¹ To je dáno dvěma zřeteli. Zaprvé tím, že všem mincím raženým v letech 1620–1623 byla patentem přiřknuta stejná výkupní hodnota, a to na základě konečného stavu; bez ohledu na to, že se vnitřní hodnota dlouhých mincí zhoršovala postupně a že většina dlouhých mincí byla ražena spíše v počátcích krizového vývoje a ne ke

⁹⁷ Nohejlová-Prátová, E.: Základy numismatiky, s. 58. Blíže k tomu v české numismatice Svobodová, D.: O možnosti aplikace Thordemanovy teorie na nálezy mincí z období konvenční měny. In: NumSb 13, Praha 1975, s. 217–228.

⁹⁸ K tomu Kostlán, A.: Česká mincovní politika, příloha 1.

⁹⁹ Týž, 3. kapitola.

¹⁰⁰ Týž, 4. kapitola.

¹⁰¹ Týž, 3. kapitola; Gindely, A.: Geschichte der Gegenreformation in Böhmen, Leipzig 1894, s. 345.

konci, kdy se už namnoze nedostávalo vhodného relativně cenově přístupného mincovního kovu. Za druhé tím, že sám vydavatel patentu o kaladě, císař Ferdinand II., pod tlakem finanční tísně přistupoval k výkupu dlouhé mince jako k výhodné výdělečné činnosti (jakési „renovatio monetae“ v novověkém provedení).¹⁰²

Po vydání patentu skutečně vzrůstá prudce zájem o pronájem výkupu dlouhé mince a o jeho monopolizaci. Výkup se stává – pro zasvěcené – dobrým obchodem.¹⁰³ Je možné, že absence dlouhé mince v nálezech z třicetileté války souvisí s tímto vývojem. Tomu jen zdánlivě odporuje fakt, že velká část nálezů z období třicetileté války je datována do let 1618–1623. Prudké snížení mince ražené v letech 1621–1623 v nálezech znamená totiž závažný metodologický problém při stanovování doby ukrytí nálezových celků. Předpokládá se obvykle, že nález byl uschován v roce ražby nejmladšího nominálu nebo nedlouho po něm. Jestliže však nálezy takřka neuvádějí mince z let 1621–1623, nemůžeme vlastně u řady nálezů dosud datovaných do let 1618–1620 stanovit dobu ukrytí přesněji než „na počátku třicetileté války před rokem 1624“.

V každém případě můžeme počátek třicetileté války označit jako období, které prudce a nekompromisně připomenulo obyvateli střední Evropy řadu změn, které dosud nepozorovaně probíhaly a unikaly jeho pozornosti. To se netýká pouze sféry mincovní či hospodářské, ale mnohých podstatných aspektů života. V politické sféře takovou změnu připomenula Bílá hora, v náboženské sféře pobělohorské rekatolizační mandáty, v právní sféře Obnovené zřízení zemské a v hospodářské sféře se nevýhodnost převahy dosavadního rentového velkostatku nad režijním bolestně připomenula právě kiprovým obdobím, které přineslo značné snížení fixních a pevných platů.

Řada těchto projevů probíhajících v časově krátkém úseku let circa 1615–1627 bývá považována za důkaz přelomu dvou epoch, nejednomu z nich připadla role periodizačního mezníku. Navykli jsme si zcela běžně užívat termínů „doba předbělohorská“ a „doba pobělohorská“, pro právníky je vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 mezníkem mezi stavovskou monarchií a absolutistickým státem. A přece v poslední době řada autorů poukazuje na to, že chápání událostí období kolem bitvy na Bílé hoře jako zásadního mezníku neodpovídá zcela skutečnosti.¹⁰⁴ Je sledována návaznost vývoje před Bílou horou a dále v 17. století a charakter zásadního přelomu je přisuzován spíše až období sklonku 17. století. Takový stav je myslím dán tím, že problematika je sledována pod dvěma rozdílnými zornými úhly. V jednom případě se sleduje vývoj jevu a jeho kontinuita. V druhém případě naopak odraz jevu v dobové mentalitě. Postupnému narůstání např. ekonomického je-

¹⁰² Gindely, A.: l. c., s. 342, 345 aj.

¹⁰³ Gindely, A.: l. c., s. 342.

¹⁰⁴ Je to zejména celá řada podnětů od historiků umění, která navádí pozornost tímto směrem. Z historiků viz Válka, J.: Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. stol. Studia Comeniana et historica 4, č. 8–9, 1974, s. 15–38.

vu pak odpovídá jednorázový „skok ve vědomí“, vázaný jistě na překročení tolerovatelné kvantitativní meze a podmíněný psychologicky. Moderní statistika může u řady jevů hospodářské sféry dokumentovat, jak plynulému vývoji ekonomického jevu odpovídá náhlá změna postoje veřejného mínění.¹⁰⁵ Že v našem případě týkajícím se měnových poměrů na počátku třicetileté války takový „skok ve vědomí“ přispěl i ke zvýšení celkového počtu ukrytí peněžních hotovostí, a následkem toho i počtu nálezů mincí, netřeba pochybovat.

Vrátíme-li se k tabulce č. XVII, zjistíme, že dalším extrémem je situace let 1624 a 1625. Jako by si najednou „oběživo“ překotně doplňovalo chybějící dobré nominály – podíl roku 1624 představuje třetinu všech mincí zahrnutých do tabulky a nadprůměrné je i zastoupení roku 1625. V mnoha případech dokonce je výrazněji zastoupena produkce mincovního pána z let 1624–1625 než z dalšího průběhu třicetileté války. Podíl německé mince v těchto dvou letech poklesá, naopak prudce stoupá podíl mince české, moravské, slezské a rakouské oblasti. Následující oddíl nás přesvědčí, že ražby pokiprových let představují už odlišnou kvalitu.

7. Zaměříme se nyní na sledování dynamiky změn ve složení nálezů z doby třicetileté války. Už z tabulky č. I. vyplývá, že nálezy z let 1618–1633 představují jinou strukturu, než nálezy z let 1634–1648. Pouze podíl alpských zemí zůstává v obou polovinách třicetileté války zhruba stejný, zatímco výrazný přírůstek vykazuje zejména domácí mince – její podíl se zvyšuje v průběhu války z třetiny na polovinu. Na vzrůstající roli české mince v nálezech nic nemění fakt, že absolutně počet českých mincí klesá přímo úměrně s poklesem celkového počtu mincí v nálezech druhé půle třicetileté války. Vzestup také zaznamenává i podíl mince moravské a slezské, zatímco cizí produkce vykazuje v průběhu války zřetelný úbytek – v případě německé mince poklesá podíl z necelé třetiny na desetinu. Naznačme si v *tabulkách č. XVIII a XIX*, jaké jsou konkrétní momenty této restrukturalizace.

Sledujeme-li průběhovou křivku nálezů z let 1618–1633, můžeme konstatovat, že je v zásadě řízena týmiž zákonitostmi, jaké jsme naznačili při sledování průběhové křivky nálezů z celé třicetileté války. Asi 10 % mincí ražených v 15. století předchází plynulému vzestupu v následujících čtvrtstoletích, hlavní nálezový kmen je globálně představován léty 1576–1625 a představuje 44 % všech mincí. Výrazné je i připomenuté zakolísání křivky v třetí čtvrtině 16. století. Pro tyto nálezy je tedy typická vysoká tradicionalita, sahající u české mince hluboko do středověku, a v rámci hlavního nálezového kmene širší středoevropská spolupráce, zvláště s německou oblastí. Skladba nálezů druhé poloviny třicetileté války se od takové struktury již distancuje.

¹⁰⁵ S w o b o d a, H.: Moderní statistika, s. 106.

Tab. XVIII. Mince v nálezech z let 1618 – 1633 podle doby ražby

Interval:	od: do:	?	do 1450	1451 1475	1476 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1625	1626 1648
Čechy			32	192	1 140	743	493	207	924	651	344
Morava									4	45	45
Slezsko	18					69	205	102	5	218	230
alpské země	15			4	5	145	864	567	459	442	140
německé země	1 071	8		4	19	56	158	220	1 166	1 323	11
polská oblast	80				161	367	82	4	250	196	3
Uhry						1	5	5	7	6	1
Švýcarsko	127						1	34	182	271	2
Nizozemí	191						33	21	46	131	
jiné	14						6	3	1	2	2
?	75										
celkem		1 591	40	200	1 325	1 381	1 847	1 163	3 044	3 285	778
%		11	0	1	9	9	13	8	21	23	5

Tab. XIX. Mince v nálezech z let 1634–1648 podle doby ražby

Interval	od: do:	?	do 1450	1451 1475	1476 1500	1501 1525	1526 1550	1551 1575	1576 1600	1601 1625	1626 1648
Čechy				4	14	11	2	62	726	572	1 459
Morava										172	172
Slezsko						9	21	9		159	540
alpské země	19					2	22	28	11	499	477
německé země	33	2				2	13	38	271	177	22
polská oblast					30	48	5	3	23	18	4
Uhry							1	1	1	2	4
Švýcarsko								2	4	23	2
Nizozemí	7						1	47	16	31	16
jiné	6							4	5	4	1
?	76										
celkem		141	2	4	44	72	65	194	1 057	1 657	2 697
%		2	0	0	1	1	1	3	18	28	46

Mince ražená před rokem 1576 je dosvědčena jen ve velmi malém počtu a poslední čtvrtina 16. století zásobuje české prostředí pouhou pětinou mincí. Hlavní podíl zde má první čtvrtina 17. století (a řekněme rovnou její dva závěrečné pokaladové roky), a zejména druhá čtvrtina 17. století – její podíl představuje takřka polovinu všech mincí. Nové, přímo antitradicionální strukturu

odpovídá i změna provenience mince. Kromě vlastní české produkce stávají se hlavními zásobiteli habsburské vládní mincovny na Moravě, ve Slezsku a v rakouských zemích. Zvláště dobře je tento jev sledovatelný při detailním pohledu na slezské mince. V nálezech z první poloviny třicetileté války mají jednoznačně ve slezském prostředí převahu ražby jednotlivých knížat a soukromých mincovních pánů nad ražbami vládními. V druhé polovině třicetileté války vykazují již nálezy poměr opačný. Tento jev je v zřetelné souvislosti s důslednou snahou Ferdinanda II. o potlačení významu mincovní produkce soukromých mincovních pánů pod jeho vládou.¹⁰⁶

Pokiprové období tedy nestaví na předcházejícím vývoji. Zlomu v mincovní sféře, který představovala doba ražby dlouhé mince, je využito habsburskými panovníky k cílevědomé strukturalizaci „oběživa“ na novém základě. Vytváří se tak předpoklady pro měnové a hospodářské sepětí budoucího Předlitavska. Tento fakt by zřejmě bylo třeba vzít v úvahu při sledování vztahu „domácí“ a „cizí“ mince v dalším průběhu tolarového období. Pokud budeme totiž striktně trvat na tom, že „domácí“ minci představuje produkce českých mincoven, budeme zaskočeni dalším vývojem. Léta 1634–1648 přinášejí sice opět důležité zvýšení podílu české mince proti předchozímu vývoji v 17. století, ale těchto 48 % z celkového počtu ražeb je vlastně také posledním vzepětím české mincovní produkce v nálezech za feudalismu. V druhé polovině 17. století je v nálezech dosvědčeno již pouhých 13 % mincí českého původu,¹⁰⁷ v první polovině 18. století pouhých 9 %¹⁰⁸ a v kvalitativně již odlišných nálezech druhé poloviny 18. století česká mince představuje pouhých 17 %.¹⁰⁹

8. Sledovali jsme v naší práci strukturu 20 587 mincí, které byly dosvědčeny v 29 početně závažných, kompaktně dochovaných a odborně zpracovaných nálezech mincí z období třicetileté války. Nezbyvá, než shrnout výsledky našeho průzkumu.

Nálezy z období třicetileté války svou časovou strukturou a složením nominálů do značné míry odpovídají nálezům ze 16. století. Zdá se tedy, že nálezy mincí vůbec, pokud jsou dochovány kompaktně a ve větší kvantitě, nereflektují vzájemný poměr nominálů vyráběných v českém prostředí a v cizině, ale preferují zejména běžne nominály – zprvu pražský groš a později jeho nástupce, bílý groš a tříkřejcar. Tento – nominálově pojato – hlavní nálezový kmen je doplňován zřetelně menšími běžnými nominály (dvoukřejcar, malý groš), a zejména drobnou mincí, zanedbatelný však je výskyt vyšších nominálů. Toto

¹⁰⁶ K tomu Rumpl, A.: Moravské vládní mince za třicetileté války. In: NumSb 10, Praha 1968, s. 151–212.

¹⁰⁷ Propočítávám podle Nálezů III, č. 3555, 3583, 3587a, 3594, 3599, 3607, 3610, 3616, 3634, 3641, 3648, 3652 a 3660.

¹⁰⁸ Podle Nálezů III, č. 3779, 3798, 3801, 3817 a 3829.

¹⁰⁹ Podle Nálezů III, č. 3836, 3839 a 3895.

základní schéma nominálového rozvrstvení nálezů mincí v našem prostředí neprodělavá zásadní změny po dlouhý historický úsek, který jsme rámcově konfrontovali, od roku vydání vladislavského zemského zřízení až po vestfálský mír. Můžeme předpokládat, že je typické pro celé období pozdního feudalismu vůbec, výrazněji je neovlivnily ani krizové momenty v první půli 17. století. Ražby ze švýcarských, nizozemských a západoevropských zemí bývají často jednoznačně spojovány s hrubou mincí. V našich nálezech se neodlišují od běžné mincovní produkce německé oblasti. Poukázali jsme sice na to, že české prostředí v průběhu třicetileté války je v otázce oběhu tolarů a dukátů ovlivněno vedle stagnující tradiční uherské oblasti rozhodujícím podílem nizozemské produkce, jistě podmíněné pronikáním amerických drahých kovů. Ale tento exkurs o hrubých nominálech nijak nesouvisel s těmi nálezy mincí, jimž jsme v našem rozboru věnovali hlavní pozornost. Podíl hrubé mince v nich byl vždy zanedbatelný a výskyt tolarů či dukátů vždy výjimkou.¹¹⁰

Výraznější proměny vykazuje sledování časové struktury nálezů mincí, tj. doby ražby mincí v nich obsažených. Průběh globální časové křivky sledovaných nálezů mincí odpovídá v zásadě typickému průběhu jednotlivého nálezu s postupným narůstáním počtu mincí směrem k hlavnímu nálezovému kmeni a prudkým úbytkem nejmladších mincí, má ale některá specifika. Můžeme zaznamenat dvě výrazná zakolísání v průběhu křivky českého podílu, z nichž prvé (pro třetí čtvrtinu 16. století) je reprodukováno křivkou sledující mince všech oblastí v období třicetileté války i v časovém úseku 1618–1633, a druhé (v první čtvrtině 17. století) souvisí s již odlišnou, kvantitativně sice méně závažnou, ale nekomplikovanou a koncentrovanější strukturou nálezů z druhé poloviny třicetileté války.

Tato zakolísání nám zjevně naznačují, že v rámci nálezů mincí z třicetileté války dochází ke směšování několika statistických souborů, jinými slovy, že každému zakolísání odpovídá restrukturalizace skladby mincí. Máme tak vymezeny tři periody – u každé z nich jsme konstatovali odlišný přínos české produkce a u zahraniční mince převahu jiného typu mincovního pána. První perioda se vyznačuje hlubokou tradicionalitou v 15. století a končí rámcově v půli 16. století. Českou mincí raženou v této době představují takřka výhradně pražské groše, ze zahraničí k nám proniká zejména drobná mince (typickým představitelem tohoto typu mincovního pána je arcibiskupství Salcburk). V polovině století dochází k závažným změnám ve středoevropském mincovnictví – připomněli jsme si např. zánik ražby pražského groše a zrušení polské vládní mincovny. Povlnový odliv významu české i polské mince ražené v první polovině 16. století přitom ukazuje, že tyto zdánlivě legislativní zásahy neměly

¹¹⁰ Myslím, že není třeba při vysvětlování tohoto jevu poukazovat na nepoctivost nálezců, kteří si rádi pro sebe vyčleňují z nálezu dobře vyhlížející kusy (srv. např. Šimek, E.: Česká mince v peněžním oběhu, s. 8 a 19). Slabé zastoupení hrubých nominálů považuji za imanentní vlastnost nálezů mincí.

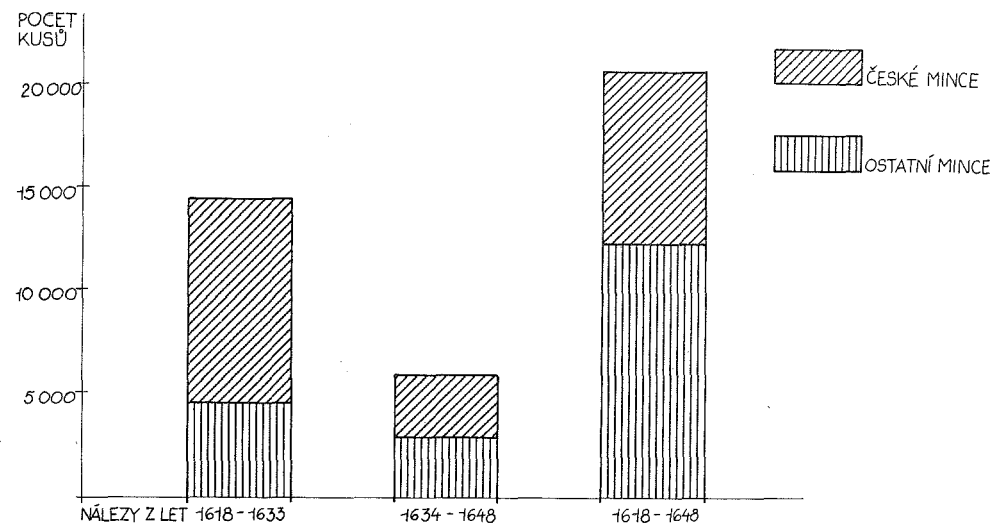
charakter násilného zlomu, ale zřejmě jen vyvodily náležité důsledky na základě stagujícího vývoje.

Druhá perioda má svůj vrchol ve čtvrté čtvrtině 16. století a v 17. století v období před kaladou. Z české mincovní produkce jsou v nálezích zastoupeny především malé groše, bílé groše sem pronikají s menší intenzitou. Ze zahraničí k nám pronikají zejména ražby inflačního typu mincovního pána představované nejprve dvoukrejcaru a posléze tříkrejcaru. Příliv této mince se zřetelně váže na prostor německé říše vyznačující se roztříštěností mincovního regálu, přičemž mince většiny zdejších mincovních pánů k nám proniká jen v drobném množství (lepší možnosti ze závěru 16. století se díky konkurenci záhy vyčerpaly) a silný kvantitativní přínos německé oblasti je především zajišťován explozí počtu mincovních pánů v půlstoletí před Bílou horou. Samotný inflační kolotoč na počátku třicetileté války nám nálezy nedosvědčují. Dlouhá mince, ražená v letech 1621–1623, se zde prakticky nevyskytuje. Zato je pozoruhodně silně zastoupena mince ražená v letech 1624–1625, jež souvisí již s následující periodou.

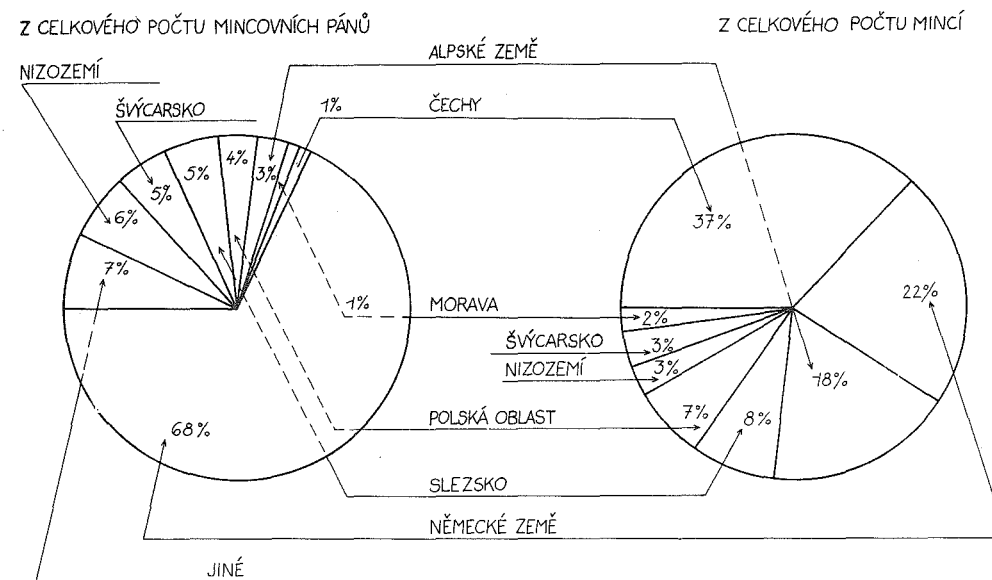
Třetí perioda má výrazný renovační charakter a je spojena s ražbou kvalitní tříkrejcarové mince v českých, moravských, slezských i rakouských mincovnách. Tvoří jeden z důležitých stupňů při sjednocování měnové oblasti habsburských zemí. Uvědomme si, že zavedení dobrého tříkrejcaru a říšského tolaru o 90 krejcarech s konečnou platností zlikvidovalo nominálovou i metrologickou svébytnost českých zemí.¹¹¹

Českou mincovní produkci v nálezích z doby třicetileté války charakterizuje ve srovnání s nálezovou situací v 16. století jednak nízký, pouze třetinový podíl na celkovém počtu mincí, jenž završuje dosavadní vývoj „européizace“ oběživa českého prostředí, jednak koncentrovanější nominálová skladba, soustředující se mnohem více pouze na grošovou minci. Výrazný podíl drobné české mince, jak jej dosvědčovaly nálezy 16. století, se silně zredukoval a drobná mince je za třicetileté války čerpána z cizího prostředí. Dochází tedy k určité dělbě práce mezi mincovnami střední Evropy, přičemž hlavní specializace českých mincoven (výroba tolarů) se v nálezích neodráží. Druhá polovina třicetileté války přináší obnovení podílu české mince zhruba na polovinu, tedy je zdánlivě opět dosaženo úrovně druhé poloviny 16. století. To je ovšem pouze dočasný jev, protože postupující centralizace rakouského mincovnictví v dalším průběhu 17. století a v 18. století podíl české mince v nálezích podstatně redukuje.

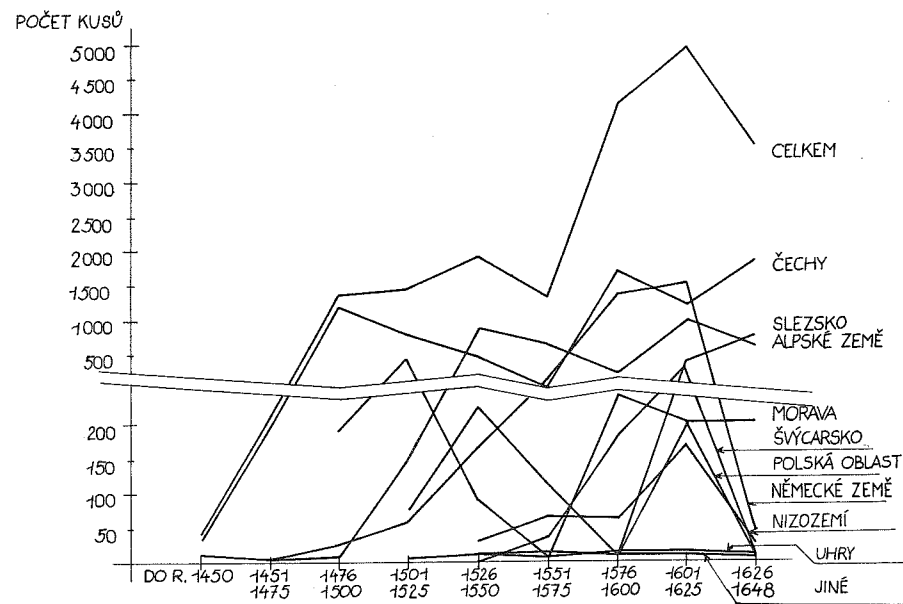
¹¹¹ Roku 1624 byla nahrazena tradiční pražská hřivna o 253 g, která v Čechách platila více méně od roku 1300, vídeňskou hřivnou o váze 280 g. K tomu literatura u Pošváře, J.: Měna v Čechách, s. 83.

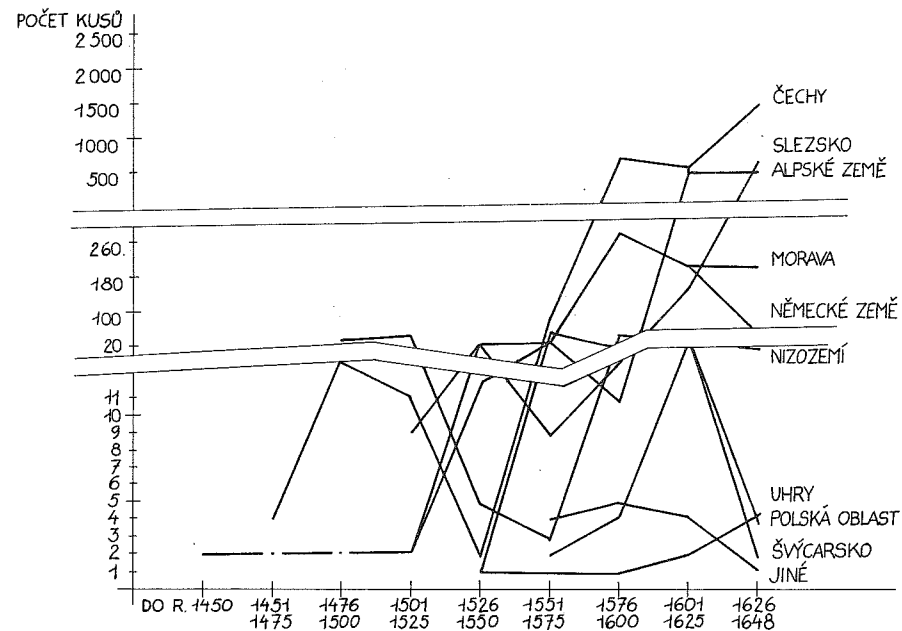
Graf č. 1 Počet mincí v nálezích z doby třicetileté války

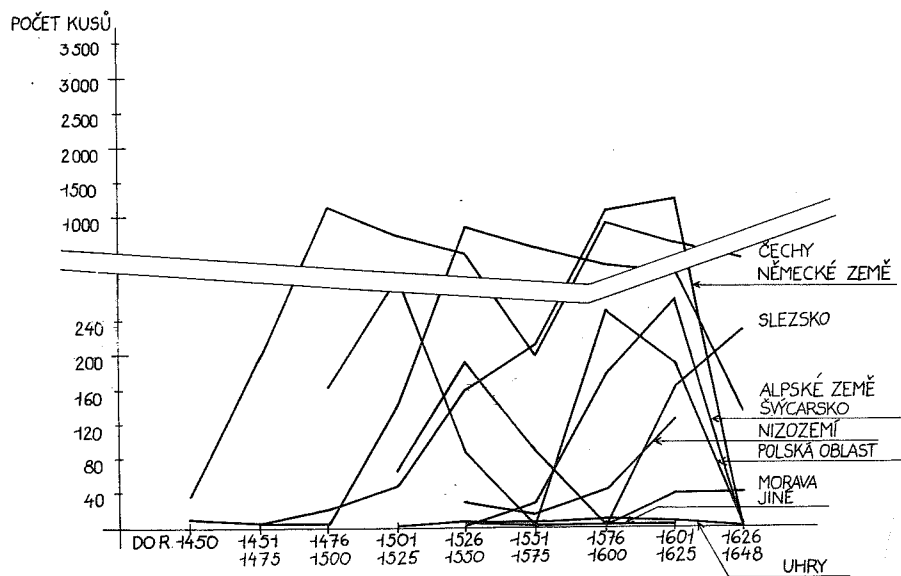
Graf č. 2 Provenience nálezů mincí z doby třicetileté války

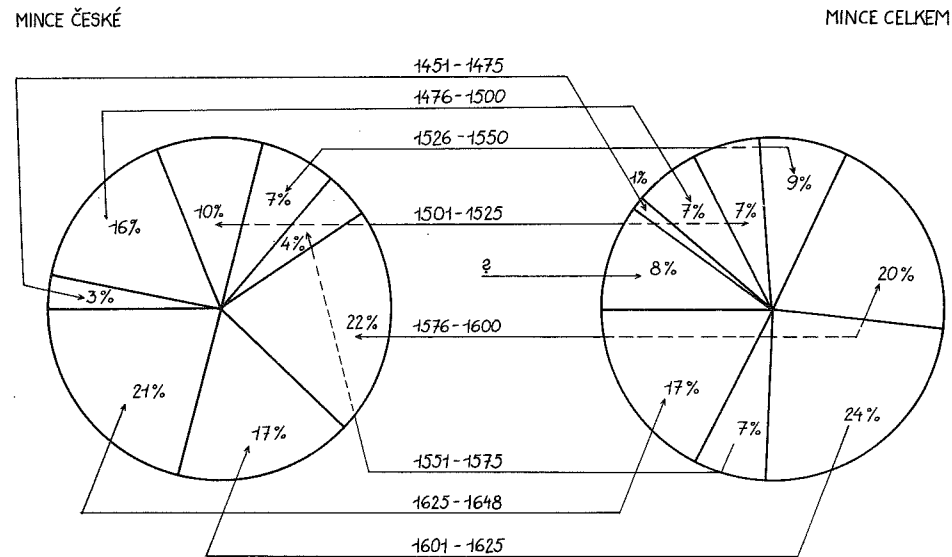
Graf č. 3 Mince v nálezech z let 1618-1648 podle doby výroby a provenience

Graf č. 5 Mince v nálezech z let 1634-1648 podle doby výroby a provenience

Graf č. 4 Mince v nálezech z let 1618-1633 podle doby výroby a provenience

Graf č. 6 Mince v nálezech z let 1618-1648 podle data výroby

ZUSAMMENFASSUNG

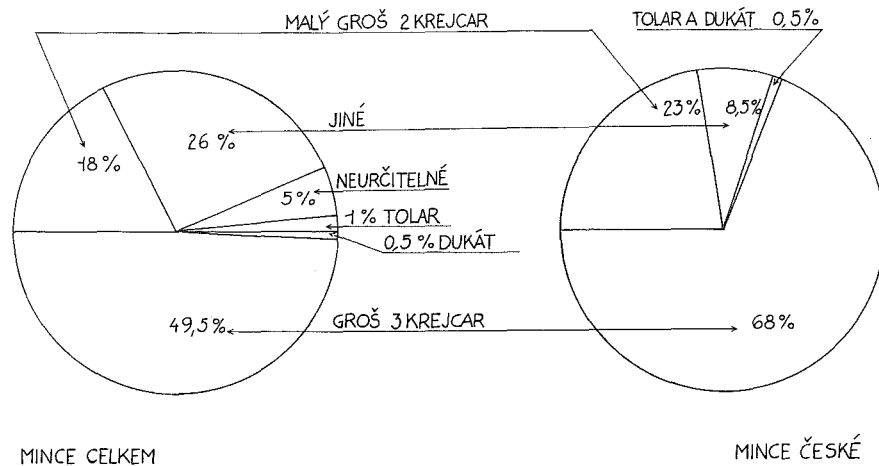
Münzfunde des böhmischen Milieus aus der Zeit des Dreißigjährigen Krieges als historische Quelle Ein Beitrag zur Applikation mathematischer Methoden bei der Analyse historischer Massenquellen des Spätfeudalismus

Die unterbreitete Studie setzt sich einige Ziele. Zunächst will sie am Beispiel des numismatischen Materials zur Problematik der Analyse historischer Massenquellen beitragen; sie stützt sich dabei auf die Applikation der statistischen Methode. Zugleich will sie ihren Beitrag zur näheren Erklärung der Währungsentwicklung in den böhmischen Ländern in der Epoche des Dreißigjährigen Krieges unter einem weitergefaßten geldwirtschaftlichen Aspekt beitragen und nicht zuletzt auch den Versuch einer näheren Charakterisierung der Münzfunde als historische Quelle unternehmen – die nähere Bestimmung ihres Charakters hat nämlich ihre Berechtigung nicht nur vom numismatischen und allgemein historischen Standpunkt, sondern ist auch im Rahmen der politischen Ökonomie des Feudalismus bei der Betrachtung der Funktion des Geldes in einem Zeitraum wichtig, der durch den Übergang von der Rentenwirtschaft zum Großgrundbesitz im Regiebetrieb charakterisiert wird.

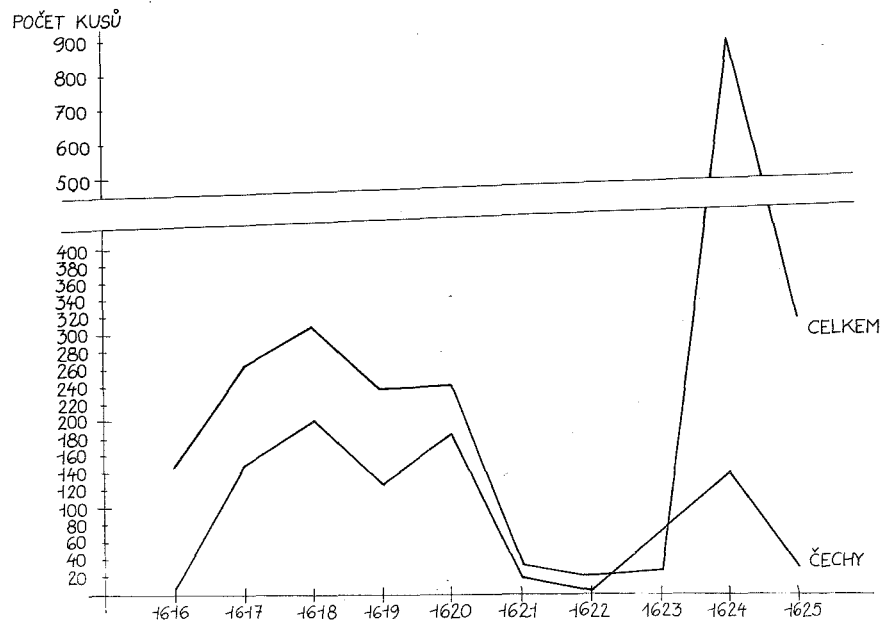
Kernstück der Studie ist eine statistische Analyse von 29 böhmischen Funden, die 20 587 Münzen enthalten. Nach einer theoretischen Einleitung wird die Abhandlung in acht Teile gegliedert. Im ersten wird die Stellung der böhmischen Münze in den Funden verfolgt; ferner werden ausländische Prägungen behandelt (2) und der Versuch unternommen, die ausländischen Münzproduzenten in einige Gruppen nach dem Charakter ihres Beitrags aufzuteilen (3). Der Analyse unterlagen: die grundlegende Nominalzusammensetzung der Funde (4), die Prägezeit der in- und ausländischen Münze (5), der Anteil der am Beginn des Dreißigjährigen Krieges geprägten langen Münze (6) sowie die Dynamik der Veränderungen in der Fundstruktur im Laufe des Dreißigjährigen Krieges (7). Der achte Teil vermittelt die zusammenfassenden Ergebnisse der Analyse.

In Übereinstimmung mit den Ergebnissen der modernen numismatischen Forschung legt der Autor keinen sonderlichen Wert auf den jeweiligen individuellen Beitrag der einzelnen Funde. Er erblickt die optimale Aussagefähigkeit in der Applikation mathematischer Methoden auf den Komplex der Münzfunde in ihrer Gesamtheit, sofern diese Funde den festgesetzten Kriterien entsprechen. In diesem Sinn können die Münzfunde als Auswahlprobe angesehen werden, die mit relativer Genauigkeit die Zusammensetzung des damaligen Umlaufgeldes widerspiegelt. Für die Epoche des Spätfeudalismus besteht der Hauptkern der böhmischen Funde vor allem aus der gängigen Münze mit dem Prager Groschen, dem Weißgroschen und dem Dreikreuzer an der Spitze. Dieses – dem Nominalwert nach – wichtigste Kernstück der Funde wird deutlich durch kleinere Nominalwerte und insbesondere durch Kleingeld ergänzt. Die große Münze (Taler und Dukaten) ist äußerst verschwindend vertreten. Die Zeit des Dreißigjährigen Krieges mit ihren Rückschlägen in der wirtschaftlichen Sphäre vermochte dieses grundlegende Schema der Fundzusammensetzung nicht näher zu beeinflussen.

Die Beobachtung der zeitlichen Struktur der Funde zog uns Grenzen, aufgrund derer wir drei Perioden der Währungsentwicklung festsetzen können, die den Münzumsatz während des Dreißigjährigen Krieges beeinflussen. Die erste von ihnen – bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts – wird durch die starke Position des Prager Groschens charakterisiert; an ausländischen Münzen dringen bei uns vor allem niedrige Nominale ein. Restrukturalisierung im dritten Viertel des 16. Jahrhunderts leitet die zweite Periode ein, für die der Zustrom von Inflationsprägungen insbesondere aus dem deutschen Raum bezeichnend ist (Zweikreuzer am Ende des 16. und Dreikreuzer am Beginn des 17. Jahrhunderts). Das Anwachsen von Inflationsprägungen wird durch den sprunghaf-

Graf č. 7 Nominálové složení nálezů mincí z třicetileté války

Graf č. 8 Mince ražená v letech 1616–1625 v nálezech z třicetileté války a její provenience

ten Anstieg der Zahl von Münzproduzenten im Rahmen des deutschen Reiches bewirkt. Eine unmittelbare inflationäre Entwicklung bei Beginn des Dreißigjährigen Krieges wird uns durch die Münzfunde nicht belegt. Die in den Jahren 1621–1623 geprägte lange Münze kommt hier praktisch nicht vor. Hingegen ist in den Funden die in den Jahren 1624–1625 geprägte Münzproduktion merkwürdigerweise stark vertreten, die bereits mit der folgenden Periode zusammenhängt.

Die dritte Periode hat ausgeprägten Renovationscharakter und ist nach der Inflation mit der Prägung einer guten Dreikreuzermünze in den böhmischen, mährischen, schlesischen und österreichischen Münzstätten verknüpft. Sie bildet einen wichtigen Meilenstein bei der Unifizierung des Münzgebietes der habsburgischen Länder.

Ein Charakteristikum der böhmischen Münzproduktion aus der Zeit des Dreißigjährigen Krieges im Vergleich mit der Fundsituation des 16. Jahrhunderts ist einerseits der niedrige, bloß ein Drittel betragende Anteil an der Gesamtzahl der Münzen, andererseits die konzentriertere Nominalzusammensetzung mit ihrer weitaus nachhaltigeren Konzentration auf die Groschenmünze. Der ausgeprägte Anteil der kleinen böhmischen Münze, wie er durch die Funde des 16. Jahrhunderts belegt ist, ging stark zurück und das Kleingeld wird in der Zeit des Dreißigjährigen Krieges aus dem fremden Milieu abgeschöpft. Die zweite Hälfte des Dreißigjährigen Krieges bringt eine Erneuerung des Anteils der böhmischen Münze in den Funden etwa zur Hälfte mit sich. Dies ist allerdings nur eine zeitweilige Erscheinung, da die fortschreitende Zentralisierung des österreichischen Münzwesens im weiteren Verlauf des 17. und im 18. Jahrhundert den Anteil der böhmischen Münze in den Funden wiederum reduziert.

Die Periode der langen Münze und der Kalade gelangt uns aufgrund der Analyse der Münzfunde aus dem Dreißigjährigen Krieg in einigen Beziehungen in ein neues Licht. Es zeigt sich vor allem, daß die inflationäre Situation nicht mit einem Schlag entstand und nicht eindeutig den Charakter eines Umbruchs in Anknüpfung an den Kriegsausbruch hatte; im Gegenteil – die inflationäre Entwicklung war nach und nach bereits seit der Mitte des 16. Jahrhunderts aufgekommen. Die böhmischen Länder spielten in dieser inflationären Entwicklung keine so wichtige Rolle, wie ihnen gewöhnlich zugeschrieben wird. Die Veränderungen in ihrer Währungssphäre können nicht isoliert, sondern lediglich im Zusammenhang mit der Entwicklung im Rahmen des weitergefaßten mitteleuropäischen Raumes beurteilt werden. Diese internationale Interaktion muß entgegen den traditionellen numismatischen Interpretationen in Betracht gezogen werden.

Beschreibungen zu den Diagrammen: Nr. 1: Zahl der Münzen in den Funden aus der Zeit des Dreißigjährigen Krieges. – Nr. 2: Provenienz der Münzfunde aus der Zeit des Dreißigjährigen Krieges. – Nr. 3: Münzen in den Funden aus den Jahren 1618–1648 nach der Produktionszeit und der Provenienz. – Nr. 4: Münzen in den Funden aus den Jahren 1618–1633 nach der Produktionszeit und der Provenienz. – Nr. 5: Münzen in den Funden aus den Jahren 1634–1648 nach der Produktionszeit und der Provenienz. – Nr. 6: Münzen in den Funden aus den Jahren 1618–1648 nach dem Produktionsdatum. – Nr. 7: Nominalzusammensetzung der Münzfunde aus dem Dreißigjährigen Krieg. – Nr. 8: Die in den Jahren 1616–1625 geprägte Münze in den Funden aus dem Dreißigjährigen Krieg und ihre Provenienz.

JAN ŠMERDA – TOMÁŠ KREJČÍK

MEDAILE, PLAKETY A ŽETONY OLOMOUCKÉHO BISKUPA LEOPOLDA VILÉMA

Tab. V–VIII

Studujeme-li některé medaile, je nutné se zamyslet nad celkovým ovzduším, ve kterém vznikaly, a nad úlohou, kterou ve své době sehrály. Jedním ze souborů, které se nabízejí k takovému zkoumání, jsou medaile a žetony arciknížete Leopolda Viléma. Ačkoliv převážná část z nich vznikala daleko od našeho prostředí, byly tyto medaile většinou autorů zařazeny do prací o olomouckých biskupských mincích a medailích.

Učinil tak již roku 1865 R. Lichnowsky a o několik let později i E. Mayer.¹ Obě práce vycházely při popisu olomouckých biskupských a arcibiskupských mincí a medailí ze stavu kroměřížské zámecké sbírky olomouckých arcibiskupů v daných letech. Popisy jednotlivých kusů, jakkoliv byly v některých případech podrobné, nebyly bohužel doplněny vyobrazeními, takže řada tiskových chyb, především v práci Mayerové, a dále i některé jen obecně formulované popisy, byly původci potíží při přesném určování těchto mincí podle katalogu a jejich citování.

Medailím Leopolda Viléma však byla věnována pozornost již mnohem dříve i v pracích, které se zabývaly nizozemskými ražbami. G. van Loon již před více než 250 lety popsal a vyobrazil všechny jemu známé typy medailí a žetonů z oblasti Nizozemí a díky rytinám v jeho práci slouží jeho dílo dodnes k citaci v aukčních katalogích. Vedle Loona se ražbám nizozemských medailí i žetonů věnoval Dugniolle, Dirks a jiní autoři, užitečný je i katalog královské sbírky.²

Práci ze středoevropského prostředí, která se dotkla ražeb Leopolda Vilé-

¹ Lichnowsky, R.: Des Fürstlichen Hochstiftes Olmütz Münzen und Medaillen nach der zu Kremsier befindlichen Sammlung verzeichnet und beschrieben vom. Kroměříž 1865
Mayer, E.: Des Fürstlichen Hochstiftes Olmütz Münzen und Medaillen nach der zu Kremsier befindlichen Sammlung verzeichnet und beschrieben. Angefangen vom Grafen Robert v. Lichnowsky und Werdenberg. Fortgesetzt und herausgeben von. Wien 1873

² Van Loon, G.: Histoire métallique des XIII provinces des Pays-Bas, 5 vol., La Haye, 1732 až 37; Dirks, J.: Penningkundig Repertorium. 4 vol., Leewarden 1879–91; Dugniolle, F. J.: Le jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas. 4 vol., Bruxelles 1876–1880; Práci Zwierziny L.: Medaillen und Münzen d. Erzherzogs Leopold Wilhelm als Bischof von Olmütz. Wien 1869 známe jen z citace.

ma, je dílo B. Dudíka.³ Vedle obsáhlé kapitoly o životě arcivévody se zaměřením na jeho hodnost velmistra Řádu německých rytířů, popisuje a zobrazuje i základní typ portrétní medaile a mimo ní i ražbu tolaru z roku 1658 z kroměřížské mincovny.

Ražbám obou Habsburků na olomouckém biskupském stolci byl určen i bibliofilsky vybavený soukromý tisk A. Beckmanna.⁴ Vedle životopisu Leopolda Viléma i Karla I. Josefa je uveden tabulkový přehled jejich ražeb na základě známých a publikovaných katalogů Lichnowského a Mayera, doplněných o stav kroměřížské sbírky z třicátých let.⁵ Jsou zde poprvé publikovány některé ražby ze soukromé sbírky olomouckého sběratele kanovníka Vyvlečky. Dvě medaile Leopolda Viléma jsou vyobrazeny.

Dosud poslední práci, která si kladla za cíl shromáždit v úplnosti medaile, žetony a známky se vztahem k Olomouci (jak světské, tak církevní), je dílo A. Taula.⁶

Jedná se o obsáhlou práci, při níž se autor nezhostil svého úkolu beze zbytku. Málo kritickým přejímáním publikovaných údajů přenesl do své práce chyby předchozích autorů, a znásobil je nadto uvedením kusů, které měl možnost osobně prostudovat. Tak došlo v řadě případů (některé jsou uvedeny v našem katalogu) k odlišnému popisu jednoho a téhož kusu např. z kroměřížské sbírky a z Mayera, což se projevuje u Taula dvěma čísly katalogu s odlišnými popisy. Další omyly vznikaly málo odpovědným srovnáváním kusů z aukčních katalogů, z veřejných a soukromých sbírek. Byly způsobeny pravděpodobně nedostatečným technickým vybavením při shromažďování materiálu. Je škoda, že tak rozsáhlá a roky trvající práce, se stala pro odborné použití, jako základní práce o medailích olomouckých biskupů a arcibiskupů, málo použitelnou.

Leopold Vilém se narodil jako mladší bratr Ferdinanda III. ve Vídni 6. ledna 1614. Již v roce 1625, tedy ve svých jedenácti letech se stal biskupem pasovským a štrasburským, kde vystřídal svého strýce, arciknížete Leopolda, známého z našich dějin neúspěšným vpádem do Čech v době sporů mezi Rudolfem II. a Matyášem. V roce 1627 se stal biskupem v Halberstadtu a tuto hodnost podržel až do roku 1648, kdy se biskupství stalo světským knížectvím a připadlo Braniborsku. V roce 1637 byl zvolen biskupem v Olomouci a v roce 1655 přidal ke svým titulům hodnost biskupa vratislavského. B. Dudík jej uvádí také jako arcibiskupa v Magdeburku a Brémách. V roce 1639 se stal koadjutorem velmistra Řádu německých rytířů, v jehož čele stanul v roce 1641. Při vstupu do řádu mu byly papežskou dispensí ponechány dosavadní hodnosti,

³ D u d í k , B.: Des hohe deutsche Ritterordens Münz-sammlung in Wien. Wien 1858

⁴ B e c k m a n n , E.: Die Hochmeister des Deutschordens Leopold Wilhelm und Karl Josef, Erzherzoge v. Österreich, als Omützer Münzherren. Olomouc 1937

⁵ Š m e r d a , J.: Dějiny kroměřížské zámecké numismatické sbírky. MNZ 14, 1977, s. 91–105

⁶ T a u l , A.: Olomoucké medaile, plakety, jetony a známky. Olomouc 1969

k nimž patřil i úřad administrátora okněžněných opatství v Hirschfeldu, Murbachu a Liedersu.

Uvedené údaje prozrazují v té době obvyklou kariéru mladšího syna z řad vysoké šlechty, neboť výběr prebend závisel na mocenském postavení rodu a otce. Některá církevní obročí Leopolda Viléma v severním Německu, ovládaném protestanty, byla patrně dosti problematická. Ve správě svěřených biskupství se ostatně Leopold Vilém dával pravidelně zastupovat, neboť oblast jeho zájmů ležela někde jinde. Více mu zřejmě učarovala druhá možnost kariéry mladšího syna. Chtěl vyniknout jako slavný vojevůdce a ani tato možnost neměla být císařskému princovi odepřena.

Leopold Vilém byl v roce 1639 jmenován vrchním velitelem císařské armády proti Švédům a jeho pravou rukou se stal O. Piccolomini. Zprvu byli celkem úspěšní. Vtrhli do Hessenska, vytlačili Banéra z Čech, osvobodili Řezno a udrželi vojensky určitou dobu i Sasko. Pak přišel 2. listopad 1642 a v bitvě u Lipska byli císařští poraženi. Zklamaný Leopold Vilém musel se vzdát vrchního velení a usadil se v Pasově. V roce 1646 jej španělský král Filip IV. jmenoval svým místodržitelem v Nizozemí a Leopold Vilém přesídlil do Bruselu. Tuto provincii spravoval až do roku 1656 za stálých konfliktů s Francouzi.

Byla to právě francouzská diplomacie, která se snažila s pomocí svých spojenců v Německu učinit z Leopolda Viléma protikandidáta na císařský, stále formálně volitelný trůn proti Leopoldovi. Právě v tomto případě to však formální volba nebyla a císařským diplomatům činilo její prosazení dosti obtíží. Francouzské diplomatické snahy byly ve Vídni i v Madridu sledovány s obavami a s ohledem na osobu arciknížete i s určitými rozpaky. Zůstává však faktem, že Leopold Vilém francouzské záměry nepodpořil. Dobrý vztah mezi ním a císařem měl být veřejně demonstrován i malým žetonem.

Ostatně v letech 1655–1657 se Leopold Vilém věnoval již více svým soukromým zájmům. Zemřel v ústraní v Ebersdorfu u Vídne 22. listopadu 1662.

Snažili jsme se ukázat, že jako vojevůdce, politik nebo duchovní hodnostář Leopold Vilém obzvláště nevynikl. Ale jedna oblast jeho zájmů mu zaručuje určitou pozornost až dodnes.

Po svém příchodu do místodržitelského paláce v Bruselu se Leopold Vilém seznámil s uměleckými sbírkami, které zde nashromáždil jeho předchůdce a příbuzný arcikníže Albert. Již tehdy se skvělo na zdech několik Rubensů a řada dalších vzácných obrazů. Nevíme o tom, že by Leopold Vilém sbíral obrazy před svým příchodem do Bruselu; tato záliba se projevila až ve zdejším kultivovaném prostředí a zklidněný arcikníže se stále více věnoval svým sbírkám, než spleť otázkám španělsko-nizozemsko-francouzské politiky.

Sběratelství uměleckých děl nebylo mezi příslušníky vysoké šlechty v 17. století ničím zvláštním. Z kořenů 14. století, po skromných počátcích v 15. století se stalo uznávanou činností spolu s okázalým mecenášstvím a přepjatou stavebnickou aktivitou. Módnost sběratelství v 17. století, ač poněkud utlume-

na dlouhou válkou, již tehdy způsobovala, že sbíral takřka každý, kdo si to mohl dovolit a shromazďoval vše, co se mu podařilo získat. V těchto „Kunstkamerách“ nebo „Schatzkamerách“ se skutečně hodnotná umělecká díla střídala se zajímavými přírodninami a kuriozitami všeho druhu. Často ani nebyla důležitá kvalita jednotlivých sbírkových kusů, ale spíše jejich okázalost a vnější efekt. Sbírkyně, které lehce vznikaly a rychle se rozpadávaly, byly prostě jen dalším článkem v složitém systému reprezentace renesančního a později barokního kavalíra. Mezi takovými sběrateli své doby byl Leopold Vilém určitou výjimkou. I když i on sbíral předměty různého druhu, jeho hlavní zájem patřil obrazům. Za deset let pobytu v Bruselu se mu podařilo sestavit skutečně impozantní sbírku. Bylo v ní 517 obrazů italských a španělských, 880 německých a holandských mistrů, 542 soch a 343 kreseb. Uvádí se, že mezi jeho obrazy bylo 40 děl Tiziána a jeho školy, ale nejméně 20 jich maloval sám mistr.

Agenti Leopolda Viléma získávali pro svého pána přírůstky po celé Evropě. Tak se do Bruselu přestěhovala i část sbírek Rudolfa II. a cílevědomý sběratel dovedl výhodně získat i část rozprodávané sbírky anglického krále Karla I.⁷

Sbírka Leopolda Viléma je považována za jednu z nejhodnotnějších kolekcí své doby a její složení prozrazuje, že ji shromazďoval skutečný znalec. Leopold Vilém odkázal své sbírky částečně Leopoldu I. a částečně Karlu I. Josefovi, takže její nejcennější jádro tvoří dodnes soubor v Umělecko-historickém muzeu ve Vídni. Soubor vzácných gobelínů odkázal svému komořímu Janu Adamu ze Schwarzenberka (1613–1683), též sběrateli, jehož pozůstalost položila základ schwarzenberským sbírkám, jimž se můžeme obdivovat na Hluboké včetně zmíněných gobelínů.⁸

K našemu pokusu charakterizovat Leopolda Viléma jako vojáka, politika a sběratele musíme dodat, jak do tohoto rámce spadají jeho medaile a žetony. Jakkoliv je řada medailí, spjatá s jeho osobou, značná, zarazí nás jejich typologická a ikonografická monotónnost. U osobnosti s tak vyhraněnými sběratelskými zájmy bychom snad očekávali větší šíři námětů. Medailím nelze upřít kvalitu a příznačná je u většiny z nich pečlivost, s níž byl ztvárněn portrét arciknížete. O něm totiž víme, že se nechal portrétovat od řady autorů.

Zajímavá je také rubní strana nejrozšířenějšího typu medaile, na níž je symbol, emblém, Leopolda Viléma. Emblémy (emblemata) se rozšířily již v 16. století z Itálie do ostatní Evropy a v té době vznikaly celé knihy emblematické, jakési vzorníky. Známý je například soubor, který vytvořil pro Rudolfa II. jeho starožitník O. Strada. Některé ze Stradových emblematických známé i z medailí. Ještě Bohuslav Balbín zařadil rady pro sestavování emblematických do jedné ze svých

⁷ Scheicher, F.: Die Kunst- und Wunderkammern der Habsburger. Wien-München-Zürich b.l., s. 182–183. Von Holst, N.: Creators, Collectors and Connoisseurs. London 1967, s. 1333–34.

⁸ Braniš, J.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese česko-budějovickém. Praha 1900, s. 77–78

učebnic.⁹ U Leopolda Viléma nevíme, zda existovala grafická předloha pro jeho symbol, ale je to pravděpodobné. K výkladu symbolu se ještě vrátíme.

B. Dudík zaznamenal zprávu o odměnění věrného služebníka Leopoldem Vilémem medailí s řetězem v hodnotě 300 zl. Domníváme se, že většina medailí, které dnes známe, sloužila podobným účelům. Tím si také vysvětlujeme jejich časté kopírování a vydávání nových a nových emisí, které propagovaly osobu arciknížete mezi vojáky i mezi obyvatelstvem Nizozemí. Za zmínku stojí také medaile ze sbírky Státního zámku v Kroměříži č. 641 tab. VII, č. K 641, která ukazuje na dlouhou životnost námětu se symbolem Leopolda Viléma. Její rubní strana je totožná s rubní stranou medaile č. 15 našeho katalogu, pouze signatura a text byly odryty a místo nich byl vyryt nový opis NOGH ZYN LAND – REEP OF BAND. Na líci je erb Belgie pod korunou, po jeho stranách vavřínové ratolesti. V úseči, kde byl zřejmě rovněž odstraněn původní text, je vyryto HYLYD (?) GEENIOK/1787. Medaile je bronzová, pozlacená a má průměr 43,4 mm. Zajímavá je i symbolika na jetonech (č. 23 a další), která nezapadá do prostředí velkého feudála, ale spíše ukazuje myšlení a politické tendence „jeho“ nizozemských měšťanů a obchodníků.

Prvními ražbami Leopolda Viléma z chronologického hlediska jsou jeho olomoucké intronizační medaile z roku 1639. Když zemřel kardinál František z Ditrichštejna, byl Leopold Vilém mezi kandidáty. Olomoucká kapitula však dala přednost dosavadnímu kapitulnímu proboštu Janu Arnoštu Platejsovi z Platenštejna, který byl zvolen 12. listopadu 1636. Papežská kurie otálela s jeho potvrzením s ohledem na císaře Ferdinanda II., který byl dotčen opomenutím svého syna při volbě. Jan XIX. Arnošt však zemřel 21. srpna 1637 ještě před potvrzením kurií. Olomoucká kapitula se sešla k volbě biskupa a dne 16. listopadu 1637 postulovala na stolec Leopolda Viléma. Papež Urban VIII. jej potvrdil až 8. srpna 1638 a nový biskup byl intronizován 12. ledna 1639. Po třítydenním pobytu na Moravě se Leopold Vilém vrátil do Vídně a bylo mu svěřeno již zmíněné vrchní velení nad císařskou armádou ve válce proti Švédsku.

Medaile, oslavující nastoupení prvního arciknížete do úřadu olomouckého biskupa (č. 1–3 katalogu), odpovídá svým provedením válečné době, ve které vznikla. Líc medaile nese pouze erb, bez opisu. Je poměrně neuměle ryt, hloubka je mělká a nevýrazná. Kartuš erbu a další ozdoby nevynikají uměleckým ztvárněním. Rub medaile je pouze nápisový a svým provedením a úrovní rytecké práce za lícem ještě zaostává. Sada punců písmen, která byla použita v rubním opise, nebyla stejnorodá, řádky nápisu jsou vypuncovány nedbale, jednotlivá písmena jsou posunuta nad nebo pod linku řádků. Obě varianty in-

⁹ Balbín, B.: Verisimilia humaniorum disciplinarum, český překlad: Ryba, B.: Nástin Humanitních disciplín. Praha 1968, k tomu viz: Kučera, J. P. – Rak, J.: Bohuslav Balbín. Praha 1983, s. 116 ad.; Schulz, E.: Jakub a Octavius Strada. NČČS XIX, 1950, s. 131–150.

tronizačních medailí vznikly pravděpodobně v dílně nepříliš obratného a zkušeného rytce, v chvatu, který je patrný zejména u menší medaile. Otázka místa vzniku těchto medailí je při nedostatku písemných pramenů stále otevřena. Nebudeme však daleko od skutečnosti, když její vznik položíme do Kroměříže nebo do Olomouce. Pro Kroměříž hovoří ta skutečnost, že v ní pravděpodobně v tuto dobu působil Jan Los, bývalý zaměstnanec kroměřížské mincovny z doby krátce před vypuknutím stavovského povstání a její budoucí mincmistr v letech 1650–1655. V Olomouci pak byla v činnosti vládní mincovna pod vedením mincmistra Adama Schaefera, jehož mince se úrovní výtvarného provedení od této medaile příliš neodlišují. Vznik intronizačních medailí ve Vídni můžeme téměř vyloučit. Tam vzniklé medaile, např. poslední ražby kardinála Ditrichštejna, žetony ke svatbě Ferdinanda III. a Marie z roku 1636, by měly daleko vyšší uměleckou úroveň i řemeslné zpracování. I bez přesného určení místa vzniku však můžeme intronizační medaile olomouckého biskupa arciknížete Leopolda Viléma z roku 1639 považovat za jedny z několika mála medailí vytvořených v průběhu třicetileté války na Moravě.

Druhou velkou skupinu medailí Leopolda Viléma tvoří nedatované exempláře. Část z nich není ani signována, část je značena některými nizozemskými rytci, výjimečně také německými medailéry. Po ikonografické stránce tvoří tyto medaile jeden typ. Na líci je poprsí arciknížete zprava. Na rubu je jeho symbol – kříž ovinutý vavřínovou ratolestí s uzdou a okem na vodorovném břevně, před křížem stojí ovečka zprava, za křížem lev ve skoku zleva. Opis lícní strany medailí se různí délkou a zkracováním titulatury, na rubu je umístěna deviza *Timore domini* (z bázně Boží), umístěná na stuhu nebo v oblouku po stranách kříže. K výkladu symbolů na rubní straně medaile můžeme využít rytiny v oslavném spisu o arcivévodovi, který vydal v roce 1665 v Antverpách N. Avancini.¹⁰ Její střed tvoří poprsí arcivévodovy, obtočené věncem, v němž je vpletena ozdobná páska s nápisem *FIDE SERVATA IMPENSA VITA*. Vlevo od portrétu stojí postava, označená jako *IVSTE* (spravedlivě), u jejích nohou je umístěna ovečka jako atribut. Vpravo od portrétu je postava s přilbou na hlavě, opírající se o sloup a levicí držící lva, nápis pod ní zní *FORTITER* (statečně). Vlevo nahoře letí andílek s páskou s nápisem *PRVDENTER* (rozvážně) a drží žezlo, zakončené okem v paprscích. Vpravo letí andílek, který drží uzdu a pásku s nápisem *TEMPERATE* (vyrovnaně). Nahoře ve středu je umístěn latinský kříž a nápis kolem něj zní *TIMORE DOMINI*.

Jsou zde tedy zastoupeny atributy, jak je známe z medailí, doplněné vyzdobenými personifikacemi a hesly. V Avancinově práci najdeme také zprávu o tom, že arcikníže dal svými symboly vyzdobit vchod do katedrály v Bruselu; odtud bychom mohli vysvětlit i dlouholetou oblibu tohoto symbolického se-

¹⁰ Leopoldi Quilielmi, archiducis Austriae, principis pace et bello inclity virtutes, a R. P. Nicolao Avancino, Tyrolenci rescriptae. Antwerpen 1665.

skupení. Spolu s B. Dudíkem, který odkazoval ještě na starší autory,¹¹ můžeme symboly vysvětlit jako připomenutí dobrých vlastností vládce (spravedlnost, statečnost) a duchovního feudála (rozvážnost, sebeovládání).

Prvou podskupinu (*kat. č. 4–9*) tvoří oválné či kruhové medaile, často s původními závěsy, s poprsím arciknížete s vlasy sahajícími ke krku, s knírkem a bradkou, v taláru nebo s pancířem na prsou, zdobené často bruselskou krajkou. Tyto medaile vykazují shodné rytecké provedení, jak v detailech, tak v proporcích celého poprsí. Domanig¹² je připsal rytci Paulu Zegginovi, který je na jedné medaili (*kat. č. 12*) signován. Jím signovaná medaile (PZ je na medaili pouze vyryto) se od výše zmíněné podskupiny přece jen natolik liší provedením, že toto přidělení zatím nepovažujeme za definitivní. Pro vznik těchto medailí, především oválné, ve Vídni nebo okolních mincovnách, hovoří i ta skutečnost, že ve sbírce razidel vídeňské mincovny se nalézá lícní razidlo oválné medaile¹³ (*kat. č. 4*) a voskový model medaile je uveden u Domaniga¹⁴. Je zajímavé, že tyto oválné medaile jsou lité a nikoliv ražené. Klidné, vyvážené poprsí Leopolda Viléma doplněné honosnou výzdobou šatu tak zatím nemůžeme definitivně připsat konkrétními umělci. Tyto medaile z různých kovů se vyskytují dosti často ve sbírkách i v aukčních katalozích. Z písemných zpráv vyplývá, že byly z důvodů reprezentace po dlouhou dobu odlévány a sloužily Leopoldu Vilémovi jako dary pro různé osoby.

Další medaile (*kat. č. 10*), rovněž nesignovaná, se svým provedením nápadně odlišuje od předchozích. Poprsí arciknížete je mladistvé, s velmi malým knírkem a bradkou jen lehce naznačenou, vlasy jsou dlouhé a spadají na ramena. V opise jsou zásadně užita „U“ místo „V“. Ačkoliv tato medaile není signována, svým charakterem odpovídá dalším, v Nizozemí vzniklým kusům.

Následující medaile (*kat. č. 11*) je rovněž neznačená, ale její varianta u Domaniga¹⁵ nese na líci vyrytá písmena „PZ“. Domanig ji připsal Paulu Zegginovi podobně jako další medaile (*kat. č. 4–9*). Odlišnost obou variant medailí je nápadná. Rub medaile, nepřihlížíme-li k odchýlnému ztvárnění podoby arciknížete, je odlišný. Kříž má rovná ramena, deviza není umístěna na pásce, ale po stranách kříže.

Podskupina signovaných medailí zahrnuje práce několika ve své době významných umělců: především již zmíněného mnichovského rytce Paula Zeggina, a dále práce většinou nizozemských medailérů Jana Roettierse, Adriana Waterloose a Jerome de Quesnoye. Paul Zeggin byl mnichovský medailér a pracoval v letech 1623–1666 převážně pro dvůr bavorského vévody. Svě prá-

¹¹ Dudík, B.: l.c., s. 206–207

¹² Domanig, K.: *Porträtmedaillen des Erzhauses Österreich*. Wien 1896, s. 16–17

¹³ Fiala, E.: *Katalog der Münzen und Medaillen Stempel-Sammlung des k.k. Hauptmünz-amtes in Wien*. Bd. II. Wien 1902, s. 579, č. 3 768, č. razidla 1 767

¹⁴ Domanig, K.: *Porträtmedaillen*, s. 17, č. 181

¹⁵ Domanig, K.: *Die Deutsche Medaille in Kunst- und kulturhistorischer Hinsicht*. Wien 1907, s. 43, č. 270

ce signoval písmeny P–Z. Z jeho prací je známa řada medailí, jak na bavorské vévody, tak na císaře Ferdinanda III. a příslušníky dalších významných feudálních rodů z poloviny 17. století¹⁶ (*srv. kat. č. 4–10, 12*). Jan Roettiers, Vlám, patřil k nejlepším medailérům 2. poloviny 17. století v Anglii. Narodil se v roce 1631 jako nejstarší syn Filipa Roettierse, medailéra a zlatníka v Antverpách. Vyučil se u svého otce, vstoupil do služeb antverpské mincovny, v roce 1661 odešel spolu se svým bratrem Josefem a pravděpodobně i Filipem na pozvání anglického krále Karla II. do Londýna. V letech 1670–1697 působil jako hlavní rytec londýnské mincovny. Zemřel roku 1703.¹⁷ Medaile na Leopolda Viléma je uváděna jako jeho první signovaná práce (*kat. č. 14*). Forrer ji klade s výhradami do roku 1656¹⁸. Poprsí Leopolda Viléma je mladistvého vzhledu a přidělení do dřívějších let jeho působení v Nizozemí by bylo vhodnější. Adrian Waterloos, Vlám, narozen v Bruselu roku 1600, zemřel tamtéž v roce 1684. Patřil mezi nejlepší rytce medailí a pečeti, kteří pracovali v Belgii. Rytceckému umění se vyučil u svého otce a po jeho smrti se stal královským rytcem (roku 1624). V následujících letech vytvořil řadu medailí. Na konci života byl jmenován generálním mincmistrem (r. 1661) španělského Nizozemí. Patřil mezi nejplodnější medailéry své doby v Belgii; je známo asi 50 jím signovaných medailérských prací¹⁹ (*kat. č. 15–18*). Jerome de Quesnoy, francouzský sochař, se narodil v Bruselu, kde též pracoval v letech 1640–47. Z medailí je známa pouze jeho práce na Leopolda Viléma²⁰ (*kat. č. 13*).

Podskupina signovaných medailí je v provedení pestřejší, většina z nich v opise na líci uvádí i titul: DUX BURGUNDIE etc. V řadě katalogů jsou tyto signované medaile vročené k roku 1647, prvního roku působení Leopolda Viléma v Nizozemí. Medaile jsou provedeny různými technikami, jsou ražené, lité nebo jsou obrubou spojeny z plechu ražené líce a ruby. Na rozdíl od nesignovaných prací vykazují i větší pestrost ve velikosti až do průměru 68 milimetrů. Většina z nich je provedena pouze ve stříbře nebo bronzu.

Odlišného charakteru jsou medailky (*kat. č. 19–22*). Jsou neobvyklé, jak svým provedením, tak náplní. Jsou to společné ražby císaře Leopolda I. a arciknížete Leopolda Viléma. Časově se řadí do let 1656–1660. První z nich nese ještě poprsí Leopolda I. jen jako krále českého (korunován 14. září 1656) a uherského (korunován 27. června 1655) a vznikly ještě před jeho volbou římským králem (18. července 1658). Je pravděpodobné, že tyto ražby měly demonstrovat jednotu obou členů rakouské větve habsburského rodu v souvislosti s možnou kandidaturou Leopolda Viléma na císařský trůn. Na další

¹⁶ Forrer, L.: *Biographical dictionary of medallists*. Vol. VI. London 1916, s. 722–23; Erman, A.: *Deutsche Medailleure des sechzehnten und siebzehnten Jahrhunderts*. Berlin 1884.

¹⁷ Forrer, L.: *l.c.* vol. V., London 1912, s. 161–173

¹⁸ Forrer, L.: *l.c.* vol. V., s. 161

¹⁹ Forrer, L.: *l.c.* vol. VI., s. 381–386; Pinchart, A.: *Biographies des graveurs belges*. RBN 1855, s. 250–281

²⁰ Forrer, L.: *l.c.* vol. IV., London 1909, s. 722

medailce je totožné poprsí Leopolda Viléma a poprsí Leopolda I. má opis již s císařským titulem. Základní provedení těchto ražeb ukazuje plaketka (*kat. č. 21*), kde jsou obě strany medailek – oválné medailonky – umístěny obličeji k sobě. Z těchto plaketek byly medailonky vyraženy a letováním spojovány tak, že na líci bylo umístěno poprsí Leopolda I. a na rubu Leopolda Viléma. Jsou známy jejich lité kopie. Poslední datovaná medaile je z roku 1660 z doby nedlouho před smrtí Leopolda Viléma.

V poslední skupině jsou zařazeny ražby měděných žetonů z roku 1656 vydaných k odchodu Leopolda Viléma z Nizozemí (*kat. č. 23–29*). Na líci prvních čtyř žetonů je poprsí arciknížete a opis s titulem: LEOPOLDO PROREGI BELGARVM. Ruby žetonů jsou typické pro soudobou katolickou propagandu. Další dvě varianty vznikly kombinací rubních stran předchozích žetonů a není na nich Leopold Vilém přímo uveden. Měděné žetony byly v Nizozemí vydávány od druhé poloviny 16. století k různým událostem. Jejich řada vzniklá do konce 18. století čítá stovky různých ražeb. Žetony ražené k odchodu Leopolda Viléma z Nizozemí se ve sbírkách i v aukčních katalogích nevykytují často a proto patří mezi vzácné.

Katalog medailí

Většina z popsaných nebo citovaných medailí je pod shodnými čísly zobrazena na tab. V–VIII.)

1. Intronizační medaile olomouckého biskupa 1639, nesignovaná
Av.: Na zkříženou berlu s mečem položen, v oválné kartuši umístěný, čtvercový štít se znakem olomouckého biskupství; v něm korunovaný srdeční štítek s babenberským břevnem. Nad štít posazena biskupská mitra.
Rev.: Devítirádkový nápis: . . / .LEO“ / POLDVS: / .GVIL: ARCH: / AVST:ELECT, / IN EPVM:OLO: / .16.NOV.1637 / POSSES.em CA“ / PIT.12.IAN: / .1639. /
Stříbro, ražená, 35,8 mm, 12,291 g, Kroměříž č. 64, Mayer č. 64 (uvedena chybná hmotnost), Taul č. 36 (chyby v interpunkci)
2. Intronizační medaile olomouckého biskupa 1639, nesignovaná.
Av.: totožný s č. 1
Rev.: jako u č. 1, ale drobné odchylky v interpunkci nápisu.
. . / .LEO“ / POLDVS / .GVIL:ARCH / :AVST:ELECT, / .IN EPVM OLO: / .16.NOV 1637. / .POSSES.em CA“ / PIT.12.IAN: / .1639. /
Stříbro, ražená, 35,4 mm, 10,993 g, MM Brno i. č. 1 476, Taul č. 38 (chyby v interpunkci)
3. Intronizační medaile olomouckého biskupa 1639, nesignovaná, malá.

Av.: jako u č. 1 a 2, ale menší, v podrobnostech odlišně rytá kartuš znaku.
Rev.: Devítřádkový nápis: : : : / .LEO. / .POLDVS. / GVIL. ARCH. /
.AVST.ELECT, / IN EPVM OEO. / .16.NOV 1637. / .POSSES^{em} CA /
.PIT Z IAN. / .1639. /

Stříbro, ražená, 31,2 mm, 6,545 g, Kroměříž č. 65, Mayer č. 65 (odchylky v nápisě), Taul č. 37 (chybná hmotnost, odchylky v nápisě i interpunkci)

4. Portrétní medaile b. l., oválná, nesignovaná

Av.: Poprsí arcivévody zprava v taláru s širokým hladkým a nezdobeným límcem, na prsou zavěšen řádový kříž, rukáv na rameni zdoben krajkou. LEOPOLDVS GVILIELMVS D:G:ARCHIDVX AVSTRIÆ –

Rev.: V oválném poli kříž, na jeho vodorovném břevně vlevo boží oko, vpravo zavěšena uzda, střed kříže zdoben zkříženými vavřínovými ratolestmi, nad břevnem umístěna zvlněná páska s nápisem: TIMORE DOMINI. Dole před křížem stojící ovečka zprava, za křížem lev ve skoku zleva.

Stříbro, litá, 42,4/34,6 mm, 17,439 g, MM Brno i. č. 1 477, Taul č. 72. Stříbro, litá – mm – g, Domanig, Porträtmedaillen, č. 180. Bronz, litá, 43/36 mm, kat. Helbing 1913, 14. 4. č. 3915. Bronz, litá, 41/32 mm, KVM Olomouc č. 452, Taul č. 73. Olovo, litá kopie, 44,6/36,5 mm, Kroměříž č. 106, Lichnovský č. 31, Mayer č. 106, Taul č. 67. Razidlo líce medaile, 45/35 mm, Videň, St. Sammlung č. 1 767 (Fiala klade medaili k roku 1641).

5. Portrétní medaile b. l., oválná, nesignovaná

Av.: Poprsí arcivévody zprava, na taláru široký, krajkou zdobený límec. Na prsou zavěšen řádový kříž. LEOPOLDVS GVILIELMVS D.G.ARCHIDVX.AVS – TRIÆ . –

Rev.: V oválném poli kříž a ostatní symboly jako u č. 4, stuha s nápisem TIMORE DOMINI je výrazně zvlněna, tvoří s vodorovným břevnem kříže podobu ležatého „B“.

Olovo, 45/37 mm, 22,5 g, soukromá sbírka, Beckmann obr. 8 (v seznamu vyobrazení u Beckmanna je chybně uvedena citace Mayer č. 104, tj. kroměřížská sbírka č. 104. V Kroměříži je pod č. 104 zlatá medaile Leopolda Viléma. Viz č. 8 tohoto katalogu). Taul č. 68 (uvádí materiál, míru i hmotnost, ale v popise chyby v interpunkci). Domanig, Porträtmedaillen, č. 181 uvádí voskový model medaile na měděné destičce a ve zlaté obrubě. V oválném poli, bez opisu je umístěno poprsí arcivévody zprava užitě u medaili č. 5 a 7–9. Rubní strana není vyobrazena, její popis je příliš obecný a nelze ji proto přidělit určité medaili.

6. Portrétní medaile b. l., oválná, nesignovaná

Av.: Poprsí arcivévody zprava, jako u předchozího čísla 4 a 5. LEOPOLDVS.GVILIELMVS.D.G.ARCHIDUX.AUS

Rev.: Kříž, dole ovečka a lev, nahoře na stuze: TIMORI DOMINI Olovo, 44,5/37,5 mm, hmotnost neudána, Wellenheim č. 8 496 cit. V. Loon II. 290.2, Taul č. 69. Popis podle Wellenheima. Nelze vyloučit, že se jedná

o medaili shodnou s předchozím číslem 5 katalogu. Tuto domněnku není možno ověřit vzhledem k jednoduchému popisu. Záměny U místo V jsou v opisech u Wellenheima časté a rovněž tvar rubního nápisu: TIMIRI ukazuje na tiskovou chybu.

7. Portrétní medaile b. l., nesignovaná

Av.: Poprsí arcivévody zprava s vlasy spadajícími ke krku. Límec taláru zdoben krajkou, na prsou zavěšen řádový kříž. LEOPOLDVS GVILIELMVS D:G:ARCHIDVX AVSTRIÆ –

Rev.: Kříž se symboly jako u č. 4, ocas lva v podobě „S“. Na stuze nápis: TIMORE DOMINI

Zlato, raženo, pův. ouško, 42,4 mm, 40,174 g, MM Brno č. 1 478, Taul č. 41, č. 46 (uveden chybný rozměr). Tento kus byl před získáním do sbírky MM dražen v aukci S. Rosenberga 1909, 11. 1., č. 140, a Helbinga 1913, 14. 4., č. 3 909 (chybně cituje Mayera 104 a V. Loona II. 290. 3. Stříbro, zlaceno, 42 mm, 21,75 g, KVM Olomouc č. 449, Taul č. 47. Zlato, raženo, Domanig, Porträtmedaillen, č. 182. Vyobrazen je pouze líc, z popisu rubu nelze přesně přidělit k č. 7–9.

8. Portrétní medaile b.l., nesignovaná

Av.: Totožný s č. 7

Rev.: Jako č. 7, ale pod předními tlapami lva tráva, nad stuhou s nápisem vyčnívá rameno kříže v délce odpovídající šíři pásky. TIMORE DOMINI Zlato, litá, pův. ouško odstraněno, 42,4 mm, 32,602 g, Kroměříž č. 104, Lichnovský č. 29, Mayer č. 104, Taul č. 39 (nepřesný popis).

9. Portrétní medaile b.l., nesignovaná

Av.: Totožný s č. 7

Rev.: Jako č. 7, ale ocasní chvost lva pod koncem levého břevna kříže. TIMORE DOMINI

Stříbro, litá, 40,6 mm, 30,989 g, MM Brno, i. č. 1 479. Stříbro, litá, 41,4 mm, 23,182 g, MM Brno, i. č. 1 480, Taul č. 48. Stříbro, litá, 40,8 mm, 22,910 g, Kroměříž č. 105, Lichnovský č. 22, Mayer č. 105, Taul č. 44. Stříbro, litá, 41,5 mm, 17,101 g, Kroměříž č. 644, Taul č. 48. Stříbro, litá, 42,0 mm, 16,565 g, MM Brno, i.č. 1 481. Stříbro, litá, pozlac. závěs, 42 mm, 23 g, soukromá sbírka, Beckmann obr. č. 7, Taul č. 43.

10. Portrétní medaile b.l., nesignovaná

Av.: Poprsí arcivévody zprava s velmi malým knírkem a bradkou, dlouhé vlasy spadají na ramena a zakrývají téměř celý krajkou zdobený límec. LEOPOLDVS GVILIELMVS.D:G:ARCHIDUX AUSTRIÆ –

Rev.: Jako č. 7, ocasní chvost lva mimo rameno kříže stočen dolů, stuha s nápisem: TIMORE DOMINI je více zvlněna.

Stříbro, zlaceno, litá, 42,1 mm, 21,178 g, MM Brno i.č. 1 482, Taul č. 49. Olovo-cín, litá kopie, 43,4 mm, 31,102 g, MM Brno i.č. 1 483, Taul č. 50 (Obě č. u Taula mají různé popisy a chyby v interpunkci).

11. Portrétní medaile b.l., nesignovaná

Av.: Poprsí arcivévodů zprava, na límci zpola zakrytém vlasy úzká krajka, pancíř na prsou je bohatě zdoben, na něm zavěšen velký řádový kříž. LEOPOLDVS.GVILIELMVS.D.G.ARCHID:AVSTRIÆ –

Rev.: Jako předchozí čísla, kříž s rovnými rameny ovinut dvěma vavřínovými ratolestmi, ocas lva směřuje nahoru, ocasní chvost pod božím okem na břevně kříže, dole pod ovečkou a lvem rostliny. Po stranách kříže v oblouku: TIMORE – DOMINI

Zlato, litá, 42 mm, 28,2 g, kat. S. Rosenberg 1904, 21. 11., č. 1 461 (medaile je v katalogu připsána rytci J. du Quesnoy, jeho signatura však chybí, na medaili vyobrazené v katalogu je vyražena značka na reprodukci málo zřetelná, snad „NNA“ – srv. signaturu A. Waterloose). Táž medaile byla dále dražena v kat. Helbing 1913, 13. 4., č. 3 911. Olovo-cín, litá kopie, 43,4 mm, 16,935 g, Kroměříž č. 780, Taul č. 55 (mylně uvedena signatura A. Waterloose).

12. Portrétní medaile b.l., ryl Paul Zeggin

Av.: Jako č. 11, velmi podobná rytecká práce. Poprsí arcivévodů zprava, vlasy spadají na ramena a zpola zakrývají límec zdobený úzkou krajkou. Dole pod ramenem vyryto: PZ, konec opisu sahá těsně k poprsí. LEOPOLDVS.GVILIELMVS.D.G.ARCHID:AVSTRIÆ. –

Rev.: Kříž a další emblémy jako u č. 11, ale ocas lva v podobě otevřeného „S“, „T“ na začátku hesla před tlapami lva. Pod ovečkou a lvem rostliny jako u č. 11. TIMORE – DOMINI

Stříbro, ražená, 43 mm, 33,15 g, Domanig, K.: Die deutsche Medaille in kunst- und kulturhistorischer Hinsicht, Vídeň 1907, č. 270.

13. Portrétní medaile b.l., ryl Jerome de Quesnoy.

Av.: Poprsí arcivévodů zprava, dlouhé vlasy zakrývají zpola límec zdobený úzkou krajkou a spadají na ramena, pod krkem zavěšen Řád zlatého rouna, na hladkém pancíři níže řádový kříž. LEOPOLDVS.GVILIELMVS.D.G.ARCHID:AVSTRIÆ. –

Rev.: Jako č. 11, ale ramena kříže rozšířena, dole před předními a za zadními tlapami lva signováno: HIER.DV – QVESNOY.F. –, po stranách kříže v oblouku: TIMORE – DOMINI.

Zlato, litá, 41 mm, 43,647 g, MM Brno i.č. 1 484, táž medaile dražena v kat. Helbing 1913, 14. 4., č. 3 910, Taul č. 58 (chybný popis rubu). Zlato, litá, 38,6 mm, 35,830 g, Kroměříž č. 642 (odchylka vzniklá litím a cizelováním – kříž na rubu vyplněn vpichy), Taul č. 56. Stříbro, litá, 41,2 mm, 21,764 g, Kroměříž č. 107, Lichnovský č. 32, Mayer č. 107, Taul č. 63 (odlišný popis od č. Taul 56). Bronz, zlaceno, pův. ouško, 41 mm, 18,244 g, Kroměříž č. 643 (odchylka vzniklá odlitím a cizelováním – volná plocha líce i rubu vyplněna vpichy), Taul č. 57 (chybně uveden kov).

14. Potrétní medaile b.l., ryl Jan Roettiers.

Av.: Poprsí arcivévodů mladistvěno vzhledu zprava, vlasy spadají na ramena a zpola zakrývají malý límec zdobený krajkou, tou zdoben i lem šatů. Na prsou zavěšen řádový kříž. LEOPOLD:GVIL:D:G:ARCHID:AVSTR:DVX.BVRG:Z: –

Rev.: Kříž a symboly jako u č. 13, dole naznačena tráva, ocasní chvost lva pod koncem levého břevna kříže. V úseči značeno: I.R.F. – .TIMORE. – .DOMINI. –

Bronzový plech (líc a rub spojeny obrubou s původním ouškem), ražená, 54,5 mm, 22,338 g, Kroměříž č. 109, Mayer č. 109 (chyby v interpunkci), Taul č. 65.

15. Portrétní medaile b.l., ryl Adrian Waterloos.

Av.: Poprsí arcivévodů zprava, vlasy zakrývají zčásti límec nezdobený krajkou, na prsou zavěšen řádový kříž. LEOPOLD:GVIL:D:G:ARCHID:AVSTR:DVX.BVRG:Z. –

Rev.: Kříž se symboly jako u předchozích čísel, před předními tlapami lva značeno v ligatuře: AWA.F. – .TIMORE. – .DOMINI –

Stříbro, litá, sb. Lanna č. 781. Stříbro, litá, 43 mm, 19,7 g, kat. Rosenberg 1909, 11. 1., č. 139, Taul č. 51 (chyba v interpunkci lícního opisu). Bronz, litá, 45 mm, 21,5 g, KVM Olomouc č. 451, Taul č. 52 (stejný popis s č. Taul 51). Bronz, litá, ouško odstraněno, 47,8 mm, 25,627 g, Kroměříž č. 110, Mayer č. 110 (odlišné zakončení opisu než u Mayera č. 109 není uvedeno), Taul č. 66 (chybně uvedeno bez signatury a zařazeno mezi práce Roettierse).

16. Portrétní medaile b.l., ryl Adrian Waterloos.

Av.: Jako č. 15, odlišný opis a drobné odchylky v ryteckém provedení poprsí. LEOPOLDVS.GVILIELMVS.D:G:ARCHID:AVSTR:AVSTRIÆ –

Rev.: Jako č. 15, ale ocas lva končí za břevnem kříže. Před tlapami lva značeno: WA.F. – TIMORE – DOMINI

Bronz, litá, kat. H. Nussbaum, Zürich 1934, 26. 2., č. 1 744.

17. Portrétní medaile b.l., jednostranná, ryl Adrian Waterloos.

Av.: V hrubém perlovci, dole přerušeném, poprsí arcivévodů zprava, vlasy spadají na ramena. Límec zdoben krajkou, na prsním pancíři zavěšen řádový kříž. Před počátkem opisu značeno: .AWA.F. – LEOPOLD:GVIL:D:G:ARCHID:AVSTR:DVX.BVRG:Z^c. –

Bronz, litá, 68,2 mm, 46,560 g, Kroměříž č. 646, Taul č. 54 (chybný konec opisu). Olovo-cín, poměděná litá kopie, 64,1 mm, 58,869 g, Kroměříž č. 108, viz zde tab. VII, Mayer č. 108 (chybí signatura, chybný konec opisu), Taul č. 81 (popis podle Mayera se stejnými chybami).

Na rubu postava kněžny Vestálky před oltářem zprava. Opis: CASTE ET SVPLICITER –. Rub medaile použit z medaile Isabely Capuy Gonzagy (†1559) ryté milánským medailierem Jacoppo Nizzolem da Trezzo; Forrer, Dictionary VI., s. 132, vyobr. s. 135, sbírka Lanna III., č. 225.

18. Portrétní plaketa b.l., oválná, jednostranná, nesignovaná (A. Waterloos?)
Av.: Poprsí arcivévody zprava s dlouhými vlasy spadajícími na ramena a částečně kryjícími hladký límec. Na prsou zavěšen řádový kříž.
Bronz, litá, 79/61 mm, kat. S. Rosenberg 1909, 11. 1., č. 143, Taul č. 83.
Bronz, litá, kat. Helbing n. 1924, 8. 6., č. 274.
19. Portrétní medailka b.l. s Leopoldem I., oválná, nesignovaná.
Av.: Poprsí arcivévody zleva, vlasy spadají na ramena, na prsou zavěšen řádový kříž. ..LEOP.GVILIE...D:G.ARC.AVS. -
Rev.: Poprsí Leopolda I., krále českého a uherského, zprava, na prsou zavěšen Řád zlatého rouna.
..LEOP.D:G...HVN.ET.BO.RE^x -
Stříbro, plech, ražená, 27,5/22,1 mm, 1,483 g, Kroměříž č. 111, Mayer č. 111 (uvedena chybná interpunkce), Taul č. 75 (chybné zkrácení rubního opisu). Stříbro, ražená, pouze líc, kat. Helbing 1908, 14. 12., č. 1 434, Taul č. 75. Stříbro, plech, ražená, pouze líc, kat. Helbing 1913, 14. 4., č. 3 914. Stříbro, litá kopie, 11,006 g, Kroměříž č. 1 100, Taul č. 78 (chybný popis rubu).
20. Portrétní medailka 1658 s Leopoldem I., oválná, nesignovaná.
Av.: Totožný s č. 19.
Rev.: Věncené poprsí císaře Leopolda I. zprava, s dlouhými vlasy, na prsou zavěšen Řád zlatého rouna. ..LEOP.R.IMP (růžička) .1658 - HVN.ET.BO.RE^x -
Měděný plech, postříbřen, líc a rub sletován, 27,3/22,2 mm, 1,936 g, Kroměříž č. 112, Mayer č. 112 (uveden chybný rok ražby 1650), Taul č. 76 a č. 80 (chybný opis, jeden kus je u Taula popsán pod dvěma čísly katalogu).
21. Portrétní plaketka 1660 s Leopoldem I., nesignováno.
Av.: Pod vznášející se císařskou orlicí s mečem a žezlem v pařátech dva oválné medailonky v hrubém perlovci, pod nimi dva malé oválné medailonky se symboly obou osobností. Na medailónu vpravo věncené poprsí císaře Leopolda I. jako u č. 20, ale letopočet přeryt na rok 1660, na medailónu vlevo poprsí Leopolda Viléma zleva totožné s č. 19.
Stříbro, plech, 46 mm, 1,704 g, Kroměříž č. 115, Mayer č. 115, Taul č. 94.
22. Portrétní medailka 1660 s Leopoldem I., oválná, nesignovaná.
Av.: Totožný s č. 19
Rev.: Totožný s medailónem Leopolda I. na plaketce č. 21
Stříbro, zlaceno, litá, 26,7/22,7 mm, 6,468 g, Kroměříž č. 825, Taul č. 77.
23. Žeton 1656 na odchod Leopolda Viléma z Nizozemí, nesignováno.
Av.: Poprsí arcivévody zprava, kol hlavy vnitřní kruh z palmové a vavřínové ratolesti. Podtržená písmena v opise jsou vyšší a tvoří chronogram s letopočtem 1656. LEOPOLDO PROREGI BELGARVM -
Rev.: V poli neohrazeném vnitřním kruhem zkrížené fasces s holí boha obchodu Merkura, nahoře oko, dole drobná postava archanděla Michaela

- zabíjejícího draka, po stranách uprostřed dva okřídlené klobouky. Podtržená písmena vnitřního a vnějšího opisu jsou vyšší a tvoří chronogram s letopočtem 1656. Vnitřní opis: MARS DEVOTO È LARE PACIS. Vnější opis: FIDELI MILITIA ET LEGATIONE. (růžička)
Měď, ražený, 32,4 mm, 5,875 g, Kroměříž č. 113, Mayer č. 113 (chybná interpunkce), Taul č. 84, V. Loon II. 399.1, Wellenheim č. 8 501.
24. Žeton 1656 na odchod Leopolda Viléma z Nizozemí, nesignováno.
Av.: Totožný s č. 23.
Rev.: Postava archanděla Michaela zpřímá, v pravé ruce drží kříž, v levé věnec, poráží ďábla. Vpravo v poli štít se znakem bruselského starosty. CORONA EXVLTATIONIS, TIMOR DOMINI.
Stříbro, ražený, 31 mm, Wellenheim č. 8 502 (v opise na rubu záměněno „V“ za „U“), V. Loon II. 399.2. Měď, ražený, 32,2 mm, 6,021 g, Kroměříž č. 114, Mayer č. 114 (chybí hmotnost), Taul č. 86.
25. Žeton 1656 na odchod Leopolda Viléma z Nizozemí, nesignováno.
Av.: Totožný s č. 23
Rev.: Zkrížené fasces s holí boha obchodu Merkura, dole mezi nimi roh hojnosti s plody. Po stranách uprostřed do oblouku vavřínová a palmová ratolest. Podtržená písmena v opise jsou vyšší a tvoří chronogram s letopočtem 1656. FERI.DECVS - E.LARE.MARS -
Měď, ražený, 33,1 mm, 5,579 g, Kroměříž č. 635, Taul č. 92.
26. Žeton 1656 na odchod Leopolda Viléma z Nizozemí, nesignováno.
Av.: Totožný s č. 23.
Rev.: Jako č. 25, ale odlišný opis. Podtržená písmena v opise jsou vyšší a tvoří chronogram s letopočtem 1656. MARS DEVOTO - E LARE PACIS -
Měď, ražený, 32,7 mm, 5,967 g, Kroměříž č. 820, Taul č. 87 (odchylky v interpunkci). Měď, ražený, 33,5 mm, Wellenheim č. 8 501, Taul č. 85, V. Loon II. 399.1.
27. Žeton 1656 na odchod Leopolda Viléma z Nizozemí, nesignováno. +
Av.: Archanděl Michael zpřímá poráží ďábla, vpravo od něj ve věnci IHS. DEVVS.NOSTER.REFV-GIVM.ET.VIRTVS. -
Rev.: Totožný s č. 25.
Měď, ražený, 32,2 mm, 6,307 g, Kroměříž č. 821, Taul č. 88 (chybné rozdělení opisu na líci). Měď, ražený, 33,5 mm, Wellenheim č. 8 503 (v opise záměněno „V“ za „U“), V. Loon II. 399.3, Taul č. 93.
28. Žeton 1656 na odchod Leopolda Viléma z Nizozemí, nesignováno.
Av.: Totožný s č. 27.
Rev.: Totožný s č. 24.
Měď, ražený, 32,5 mm, 5,237 g, Kroměříž č. 645, Taul č. 89.
29. Žeton 1656 na odchod Leopolda Viléma z Nizozemí, nesignováno.
Av.: Stojící Spravedlnost s mečem a vahami.

Rev.: Prostředný stůl s rozevřenou knihou, nad ním znak Nizozemí.
Stříbro, ražený, 31 mm, kat. Riechmann 1927, 27. 7., č. 10 702, Taul č. 93a
(popis podle Taula).

ZUSAMMENFASSUNG

Medaillen, Plaketten und Jetons Bischofs Leopold Wilhelm von Olomouc (Tab. V–VIII)

Die Autoren würdigen kurz die Lebensgeschichte Erzherzogs Leopold Wilhelm (1614–1662), der Inhaber zahlreicher kirchlicher Präbenden war, in den Jahren 1639–1642 die kaiserliche Armee gegen die Schweden befehligte und in den Jahren 1646–1656 das Amt eines Statthalters in den spanischen Niederlanden ausübte. Es wird auch die Sammlertätigkeit Leopold Wilhelms behandelt. Die Autoren bewerteten die bisherige numismatische Literatur, die sich mit den Prägungen des Erzherzogs befaßte.

Die ersten Medaillen Leopold Wilhelms vom chronologischen Standpunkt sind seine Inthronisationsmedaillen aus dem Jahre 1639. Wir kennen sie in zwei Größen (kat. Nr. 1–3). Ihr Entstehungsort ist nicht bekannt, wahrscheinlich wurden sie in Olomouc oder in Kroměříž hergestellt.

Die zweite große Gruppe von Medaillen bilden undatierte Exemplare. Ein Teil von ihnen war nicht einmal signiert, ein Teil ist vorwiegend von niederländischen, ausnahmsweise auch von einem deutschen Medailleur signiert.

In ikonographischer Hinsicht bilden diese Medaillen einen einzigen Typ. Auf der Vorderseite befindet sich das Brustbild des Erzherzogs von rechts gesehen und auf der Rückseite sein Symbol. Es wird eine Analyse der Bedeutung dieses Symbols geliefert, das die guten Eigenschaften eines Herrschers (Gerechtigkeit, Tapferkeit) und eines geistlichen Feudalherrn (Bedächtigkeit, Selbstbeherrschung) in Erinnerung ruft und personifiziert.

Unter den bekannten Autoren von Medaillen Leopold Wilhelms finden wir die Namen Paul Zegin, Jan Roettiers, Adrian Waterloos und Jerome de Quesnoy.

Diese Medaillen, die graviert und aus verschiedenen Metallen abgegossen waren, sind verhältnismäßig zahlreich, kommen oft in Sammlungen und Auktionskatalogen vor. Sie wurden offenbar immer wieder herausgegeben und dienten Leopold Wilhelm als Geschenke für verschiedene Personen, was auch die schriftlichen Quellen bestätigen.

Interessanten Charakter haben die Plaketten (Kat. Nr. 19–22). Sie sind in Inhalt und Ausführung ungewohnt. Sie tragen die Porträts Leopolds I. und Leopold Wilhelms und sollten offensichtlich die politische Einigkeit beider Mitglieder des österreichischen Zweiges der Habsburger im Zusammenhang mit der proponierten Kandidatur Leopold Wilhelms für den Kaiserthron demonstrieren. Beide Seiten dieser kleinen Medaillen wurden gemeinsam in Blech gestanzt (Kat. Nr. 21), sodann ausgestochen und durch Lötten miteinander verbunden.

Die letzte Gruppe bilden die Jetons; sie wurden gelegentlich des Scheidens Leopold Wilhelms aus den Niederlanden im Jahre 1656 herausgegeben und sind ein typischer Produkt der damaligen Zeit, kommen aber in den Sammlungen nicht allzu häufig vor.

MIROSLAV MICHÁLEK

MYSLIVOST A LESNICTVÍ V NUMISMATICE (Tab. IX–XII)

Numismatika a myslivost

Psát o numismatických památkách ve vztahu k lovu a myslivosti v českých zemích není snadné. Nikoli proto, že by o obě odvětví této prakticky nejstarší lidské činnosti u nás nebyl v minulosti zájem. Naopak: již od počátků ražby české vládní mince máme doklady o převládající lovecké zálibě českých knížat. Na denárech Boleslava II. a dalších panovníků nacházíme často zpodobeny zbraně – stylizované meče a kopí, šípy, i celé lovecké scény. Ty mají ovšem převážně symbolický, nikoli realistický smysl.

Dokladem bohatých tradic myslivosti v českých zemích jsou i lovecké motivy, které se zhusta objevují v erbech české šlechty. Je to např. v perněstějním znaku zubří hlava s houžví, provlečenou chřípím – připomínka rodové lovecké legendy. V rožmberském znaku jsou vedle známé růže i dva medvědi, kteří připomínají domnělé příbuzenství této rodiny s rodem Ursini. Ve znaku Kinských, z nichž mnozí bývali nejvyššími lovčími v Čechách, vidíme vlčí drápy a připomínky myslivosti nalezneme i na ražbách mnohých dalších rodů. Tak nejvyšší mincmistr království českého, Albrecht z Guttenštejna (zemřel 29. 8. 1550), opatroval razidla svých mincí, ražených v K. Hoře, značkou rodového erbu, v němž byly troje černé parohy ve zlatém poli, na doklad prastarých loveckých tradic tohoto rodu, zaznamenaného u nás již ve XIV. století a proslulého zvláště za vlády Ferdinanda I. Víme o něm také, že patřil i ke ctitelům terčové střelby, provozované kuší, „střelby ku ptáku“ a byl iniciátorem podobné střelecké slavnosti v Kutné Hoře. V téže době razil císařský generální rada Pavel Šturm z Fürstenfelsu pamětní žetony, v jejichž rodovém erbu byla jelení lebka s paroží osmeráka. Příkladů bychom mohli uvést mnohem více.

Přes tyto staleté tradice je odraz lovu a myslivosti v českých zemích v numismatickém materiálu ve srovnání s okolními zeměmi nepatrný. Platidla s loveckými motivy, ražená panovníkem, jsou u nás naprostou výjimkou a také medaile s loveckými náměty u nás v nejstarším období téměř neexistují. Jen ojediněle se setkáváme nejvýše s loveckou medailí, raženou některým příslušníkem šlechtického rodu, oprávněného k mincování.

Takovou výjimkou jsou u nás lovecké medaile Františka Antonína hraběte

Šporka, který obnovením „Řádu sv. Huberta“, původně francouzského, v Čechách a zavedením dalšího soukromého řádu „Orla s křížem“ dal na počátku 18. století výraz svým osobním ambicím a komplexům.¹ Jím vydané medaile pro členy Řádu sv. Huberta, opatřené letopočtem 1723, zahajují početnou řadu ražeb s motivem, připomínajícím tohoto patrona myslivosti, který především ze Šporkova podnětu u nás po francouzském vzoru nahradil kult dřívě uctívaného patrona lovců – sv. Eustacha. Letopočet 1723 připomíná na Šporkových medailích rok, kdy si dal řádový odznak zavěsit císař Karel VI. Od té doby se hubertovský motiv udržuje na českých loveckých medailích různého druhu až do r. 1938, kdy byly v Kuksu uspořádány oslavy dvoustoletého výročí Šporkova úmrtí – tzv. „Šporkova roku“.²

Podobná, jako u loveckých medailí, je i situace ve vydávání a udělování medailí za odměnu mimořádných výkonů buď v myslivosti a lesnictví, nebo dosažených myslivci a lesníky z povolání. Po ojedinělých případech z dřívějších dob zavedla Marie Terezie a Josef II. odměňování za civilní zásluhy – studijní, občanské a později i výrobní. Vyznamenání byli odměňováni medailemi, určenými mnohdy k viditelnému nošení na oděvu – zpravidla na levé straně prsou, nebo v knoflíkové dírci. Medaile byly udělovány i nejlepším vysokoškolským studentům a později také výzkumníkům v oboru myslivosti, tj. lovectví a lesnictví – pěstitelství. Mnohé z nich jsou popsány v soupise Josefa Dobrého, avšak bez bližších údajů o způsobu udělování a vyznamenaných osobách.³ Výběr z nich, doplněný o historické souvislosti, rozšiřujeme o řadu dosud nepopsaných exemplářů.

Situace v myslivosti se podstatně změnila rokem 1848. Výsady šlechty byly podstatně omezeny a změnila se i práva a povinnosti myslivců z povolání. Myslivci a lesníci se počínají organizovat k hájení odborných i hospodářských zájmů. Ve svých snahách se opírají o některé vlivné organizace celozemského rázu, především o „Českou lesnickou jednotu“ a „Spolek pro chov a ochranu psů“ – nejstarší kynologický spolek, nejprve samostatný, po roce 1895 sloučený se „Spolkem pro ochranu honby a zvěře v království českém“. Všechna tato sdružení používala medailí jako nejvhodnější odměny za mimořádné výkony chovatelské, pěstitelské i publicistické.⁴

V poslední čtvrtině minulého století došlo, především pod vlivem Jubilejní výstavy v Praze 1891 a Národopisné výstavy 1895 k všeobecnému rozvoji výstavnictví i na venkově. Udělování medailí za oceněné exponáty se stalo také při těchto výstavách běžnou zvyklostí. I na tomto poli se česká myslivost uplatňuje v mezinárodním, celorakouském a národním měřítku a bývá zastoupena i na krajských a okresních výstavách, se zaměřením hospodářsko-lesnic-

¹ Preiss, P.: Boje s dvouhlavou saní. Praha 1981.

² Michálek, M.: K problematice Šporkových loveckých medailí. NumL XVI, 1961, č. 3–4, s. 97–104.

³ Dobrý, J.: Soupis medailí zemědělských na území Československa. Praha 1936/37.

⁴ Čabart, J.: Vývoj české myslivosti. Praha 1958, s. 254 n.

kým. Na mnohých výstavách se dostává medailí i pracím teoretickým – odborným mysliveckým spisům. – Pod tímto zorným úhlem se nám numismatický materiál k našemu námětu řadí do těchto skupin:

1. Medaile lovecké, vydané panovníkem nebo feudálními pány a medaile, upomínající na činnost myslivců z povolání.

2. Medaile zemských organizací, navazující na šporkovské tradice.

3. Odměny za činnost kynologickou.

4. Ceny, udělené na výstavách za záslužné výkony, nebo za exponáty v myslivosti a lesnictví.

Práci časově uzavírám v roce 1914, neboť po válce se mění smysl, náplň i organizace naší myslivosti a ražba medailí, zejména výstavních, se po stránce výtvarné přesouvá stále více z pojetí ryze medailérského na řemeslné pole.

Ze značného množství probíraného materiálu popisují jen ty, jejichž vztah k myslivosti lze doložit. Pokud mám k dispozici údaje o způsobu a příčinách jejich udělení, hledím na okolnostech udělování medailí ukázat mnohotvárnost záslužné práce českých myslivců a lesníků.

Výčet zjištěných ražeb, které mají vztah k tomuto námětu, si pochopitelně nečiní a nemůže činit nárok na úplnost, tím spíše, že není zamýšlen jako práce soupisová. Ve snímcích jej doplňuji charakteristickými ukázkami popisovaného materiálu. Údaje o hmotnosti – převážně jen u exemplářů stříbrných, příp. zlatých, uvádím pouze tam, kde bylo možno je zjistit, neboť mnohé exempláře znám pouze z katalogů, dřívějších soupisů nebo z dochovaných časopiseckých i jiných zpráv. Několik exemplářů novějšího data zařazuji jen tehdy, pokud jsou pokračováním v používání staré předlohy, případně její kopii.

Panovník, šlechta a myslivci

Přesto, že numismatický materiál ve vztahu k lovu a myslivosti je u nás velice chudý, můžeme existenci ražeb panovnických a šlechtických v českých zemích doložit alespoň dvěma, výtvarně i námětově významnými exempláři, z nichž druhý známe z řady variant. Je to tzv. „lovecký tolar“ císaře Ferdinanda II. z počátku 17. století a celá řada medailí, vydaných Františkem Antonínem hr. Šporkem téměř přesně o sto let později.

Roku 1626 dal císař Ferdinand II. (1619–1637) razit lovecké tolary, údajně v Praze. Jako pražské ražby mincmistra Benedikta Hübmera jsou také popsány v katalogu sbírky Donebauerovy pod č. 2215, a to v tloušťce jednoduchého tolaru, dvou- a třítolaru.⁵ Naproti tomu katalog vídeňské sbírky Hollschkovy z roku 1956 je řadí mezi mince, ražené ve Vratislavi, která s celým Slezskem

⁵ Fiala, E.: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Praha 1890, tab. XXXVII, č. 2215.

byla součástí českého království až do roku 1742. Vratislav také v 16. a 17. století razila množství městských i rodových mincí k různým střeleckým slavnostem, které se zde pořádaly – většinou z podnětu městské rady. Katalog sbírky Hollschek obohacuje dosud známou řadu loveckých tolarů Ferdinanda II. unikátem o hmotnosti jeden a půl tolaru, zařazených v katalogu pod číslem 875.⁶ Exemplář ze sbírky Hollschkovy je popsán takto:

Vratislav. 1½tolár lovecký 1626. Avers: FERDINANDVS.II.-D:G.RO.IM.S.AV.GER.HVN.BOHEM.REX + ; poprsí v brnění s pláštěm, železem a říšským jablkem čelně, prsty císařových rukou jsou zčásti viditelné. Rev.: ARCHID:AVST:-DVX:BVR:MAR:MORA:LVC:AC:SIL:-DVX:MAR.-L: Zbytek rosety. V popředí císař jedoucí doleva, za ním lovec s dvěma psy. V pozadí pohled na Vratislav s Odrou. Vlevo spojuje oba břehy most. Nad městem se vznáší císařský orel. Na břehu uprostřed letopočet 1626. Hmotnost 43,1 g. Unikát.

Ferdinand II. patřil, jako většina habsburských panovníků, k velkým milovníkům myslivosti, v níž si nekladl újmy ani ve válečných letech. Tak již roku 1621 se připravoval na hony v poděbradských císařských revírech, s nichž však nakonec sešlo. Při jeho návštěvě Prahy na jaře 1623 měla být opět pro širokou veřejnost zpřístupněna Královská obora, zřejmě již opět doplněná zvěří, která byla vybita vítěznými armádami r. 1620.⁷ Lovecký tolar je dokladem císařských lovů i roku 1626. Poněvadž však právě téhož roku byly některé části Slezska obsazeny Mannsfeldovými a dánskými vojsky, nelze vyloučit domněnku, že mince byly raženy mimo Vratislav, snad právě v Praze. Ostatně již v polovině prosince 1627 zastihneme Ferdinanda II. opět na velkých honech v poděbradských lesích. I k nim by tyto lovecké tolary, ražené v neobvyklých tloušťkách, mohly mít vztah jako panovníkovy dary zvláště významným loveckým hostům.

Lovecké tolary Ferdinanda II. vzbudily zaslouženou pozornost numismatiků již v 18. století. Proto nalezneme vyobrazení a popis této mince jak v Madaiově díle pod č. 2 777,⁸ tak v mnohých publikacích novějších.⁹ Z našich badatelů věnoval těmto mincím pozornost především Karel Chaura v Numismatických zprávách z r. 1935. Rozhodně zůstávají ukázkou ražby pamětních mincí bezprostředně po nahrazení dlouhé mince ražbami dobrého zrna.

Pro dějiny myslivosti jsou důležitým dokladem lovecké medaile Františka Antonína hraběte Šporka, ražené v několika variantách, vesměs s letopočtem 1723. Jsou jednak významným dokladem zavádění francouzského stylu lovu – parforních honů – které se především z politických a ekonomických důvodů

⁶ Austria in nummis I. Sammlung Karl Hollschek. Vídeň 1956.

⁷ Cabart, J.: l. c., s. 117.

⁸ Madai, D., S.: Vollständiges Thaler-Cabinet. Königsberg u. Leipzig 1765–1777. Madai ovšem pokládá město na pozadí lovecké scény mylně za Vídeň.

⁹ Viz např. Hoesch, R. a Grasser, W.: Jagddarstellungen auf Münzen und Medaillen. Hamburg a Berlin 1969.

netěšily panovníkovým sympatiím, jednak dosvědčují i vytváření tradice svatohubertské, svým původem rovněž francouzské.

Dříve byl u nás po staletí uctíván jako patron lovců sv. Eustach. Od roku 1714 existovalo při klášteře v Oseku bratrstvo, po něm nazvané, a na mnohých panstvích, např. na Křivoklátsku, na někdejších panství strahovských premonstrátů v jihočeských Outěchovicích i jinde, bývaly v lesích kapličky sv. Eustacha, v nichž se také mnohdy odbyval obřad pasování vyučeného mysliveckého praktikanta na myslivce.¹⁰

František Antonín hrabě Špork (1662–1738) u nás obnovil lovecký řád sv. Huberta, založený ve Francii králem Ludvíkem I. již 31. května 1416. Řádovým odznakem byl zlatý medailón s patronem lovců, zavěšený na třech řetízích k miniaturní lovecké trubce. K hlavnímu uplatnění tohoto Šporkova řádu došlo na podzim r. 1723, kdy za korunovačního pobytu v Čechách císař Karel VI. sice nepřijal Šporkovo pozvání do jeho loveckého zámečku Bonrepos u Lysé, ale sám ho pozval k pohoštění po honu na brandýském císařském panství. Při této příležitosti si dal Šporkem připnout odznak řádu a zapsal se do řádové knihy. Členství přijala také císařovna.

Vedle zmíněných odznaků dal Špork, jako velmistr Řádu sv. Huberta, razit také zlaté a stříbrné medaile na památku císařova zápisu do řádové knihy. Existují ve třech základních typech: dva z nich připomínají panovníkův zápis do knihy členů, třetí je bez této připomínky. Všecky mají letopočet 1723, exempláře, které upomínají na panovníkův zápis, jsou opatřeny i jeho datem, 3. listopadu 1723. Zhotovil je drážďanský dvorní medailér Paul Heinrich Grosskurt (1694–1734) a podle smlouvy bylo dodáno v první emisi 500 kusů ve zlatě a 1 000 stříbrných v obou verzích.

Augsburský rytec Georg Philipp Rudendas ml. vytvořil rytinu – mezzotintu se svatohubertskou scénou a řádovými zásadami v šesti bodech, umístěnými v kartuši, po jejímž obvodu jsou znázorněny tři typy svatohubertské medaile. List je nápadný tvrdostí pojetí i tím, že jelen je zde – pokud víme zatím poprvé a naposled – zobrazen sedící. Naproti tomu řádové odznaky zhotovil pražský zlatník Andreas Dahn po 25 zlatých za kus, který jich ještě 21. října roku 1726 dodal objednateli dalších 24 exemplářů.¹¹

Proč byly raženy dvě varianty medaile s nápisem CAESARE SUBSCRIBENTE, připomínajícím panovníkův zápis do řádové knihy, nevíme. Nejspíše šlo o dvě různé, časově jen nepatrně od sebe vzdálené emise, z nichž pozdější měla i nově přijatým členům, pro něž byly určeny i řádové odznaky dodané r. 1726, připomenout přijetí nejvýznamnějšího člena řádu.

Rovněž medailí druhého typu, opatřených na líci orlem, sedícím na lovecké trubce a nápisem CHARMANT SOUVENIR, na rubu pak se scénou, jak se

¹⁰ Křivoklátský památník 21. IX. 1947 k obnovení kapličky sv. Eustacha na Křivoklátském, věnované památce československých myslivců – obětí boje za svobodu národa. Praha 1947.

¹¹ Preiss, P.: l. c., s. 130, 131.

stojící jelen s křížem mezi parohy zjevuje klečícímu sv. Hubertovi, existuje značný počet variant, které zřejmě pocházejí z různých let. Za léta, která uplynula od mé první práce na toto téma,¹² se objevily další exempláře, podstatně odchylné především velikostí, z nichž je zřejmé, že se také tyto medaile razily i v dalších letech po roce 1723.

Tři základní typy Šporkových medailí, jejichž dobové vyobrazení přináší jak zevrubná práce Heinricha Benedikta z r. 1923, tak objevené dílo Pavla Preisse z poslední doby,¹³ možno popsat takto:

1. Lovecká medaile. Av.: Orel, sedící na lovecké trubce, s oválnou svatohubertskou medailí na prsou. Opis: CHARMANT SOUVENIR. Iniciály obou slov jsou o něco větší, než ostatní písmo. Rev.: Na stupňovitém terénu vedle dvou stromů jelen s pokrčeným levým předním během a s křížem mezi parohy. U stromů klečící sv. Hubert s oválnou svatozáří nad hlavou a loveckým kloboukem se širokou střešou na zemi, vedle kopí. Za ním kůň na štíhlých, vysokých nohách s oháňkou, zakončenou uzlem, a pokrčenou levou přední nohou, plně osedlaný. V popředí dva psi. Ø 26 mm. Don 3 924. Stříbro.

2. Lovecká medaile na zápis Karla VI. Av.: Řádový odznak s medailónem a trubkou, v závěsném kroužku stuha. Opis: CAESARE SUBSCRIBENTE. Pod trubkou ve dvou řádcích: DIE III. NOV./MDCCXXIII. Ø 26 mm. Don. 3924. Stříbro. Rev.: Svatohubertská scéna jako u předchozího typu.

3. Lovecká medaile na zápis Karla VI. Av.: V horní polovině kruhové plochy, rozdělené vodorovnou linkou, řádový odznak jako u předchozího exempláře. Ve spodní polovině kruhu nápis ve čtyřech řádcích: CAESARE SUBScri- / BENTE. / DIE III. NOV. / MDCCXXIII. Rev.: Jako u předchozího typu.

Volba autora medailí i hesel na ně si vyžádala mnoho práce. Šlo o to, aby iniciálami opisu, resp. nápisu byl vyjádřen jak Šporkův monogram, tak i panovníkův zápis do řádové knihy. Nakonec byly vybrány iniciály C S, znamenající jak Carolus Sextus tak Comes Sporck. Objevují se v opise CHARMANT SOUVENIR (milá vzpomínka) i CAESARE SUBSCRIBENTE. Podle Šporkova rozhodnutí jich mělo být raženo celkově 3 000.¹⁴

Ani další zaznamenaná emise z r. 1726 však nebyla zřejmě poslední. Svědčí o tom exempláře různých průměrů, z nichž známe zatím tyto varianty: stříbrnou o Ø 17 mm, další, rovněž stříbrnou o Ø 24 mm se stopou po oušku, stříbrný 28 mm s ouškem, stříbrný 27 mm, stříbrný 28 mm s barokním ouškem, zlatý exemplář o Ø 28 mm a hmotnosti 5,90 g, stříbrný v ráfku, spojeném ouškem o Ø 29 mm a stříbrný s opisem CAESARE SUBSCRIBENTE rovněž 29 mm. Týž existuje také v mosazi s odchylným typem písma. Mimoto

¹² Viz poznámku č. 2.

¹³ Benedikt, H.: Franz Anton Graf von Sporck. Vídeň 1923, tab. XV. – Preiss, P.: l. c., s. 130. Vyobrazené medaile jsou v obou případech průměru 26 mm.

¹⁴ Preiss, P.: l. c., s. 130.

známe dva pozdější exempláře z postříbřené mosazi o Ø 28 mm a stříbrný exemplář s orlem bez medailonu na prsou, rovněž pozdější.

Další exemplář téže medaile bez řádového medailonu na prsou orla – doklad, že nešlo pouze o zkušební ražbu některé pozdější emise, známe také z prodejního katalogu mnichovského Gerharda Hirsche č. 82 z roku 1973. Pod číslem 2317 uvádí Šporkovu medaili menšího rozměru, pod č. 2 318 větší exemplář s orlem bez medailonu. Druhý exemplář varianty orl-sv. Hubert, ražený ve zlatě, známe ze sbírky Horský, v jejímž katalogu je uvedena pod číslem 5 653. Tento exemplář má průměr 26 mm a hmotnost 5,1 g, zatímco nám známý kus z jedné pražské soukromé sbírky má Ø 27 mm a hmotnost 5,90 g.

Z výše uvedeného výčtu variant, zvláště u prvního typu je zřejmé, že medaile byly raženy v několika emisích. To vysvětluje i z nové dodávky řádových odznaků, uskutečněné pražským zlatníkem Ondřejem Dahnem 21. 10. 1726 – zřejmě před další oslavou svátku sv. Huberta (3. listopadu) na Šporkově panství, spojenou bezpochyby s přijímáním nových členů do řádu. K němu bylo zapotřebí i dalších stříbrných a zlatých medailí z dílny Grosskurtovy. Noví členové byli bezpochyby přijímáni také 3. listopadu 1724, kdy u Hlavence byl položen základní kámen k památníku na památku zápisu císařova do řádové knihy. Nic nevadilo, že císař dopisem upozornil Šporka, že Braunem provedený památník smí mít na soklu označení svatohubertského sdružení nikoli jako řád, nýbrž jen jako lovecké bratrstvo.¹⁵ Další členové byli do řádu přijati bezpochyby i o rok později, při odhalení dokončeného památníku. Je tedy pravděpodobné, že Grosskurt dodal i některé další emise medailí všech tří typů, a to ve stříbře i ve zlatě. Navíc, jak víme ze Šporkovy korespondence, zamýšlel objednatel medailí s heslem „Charmant Souvenir“ použít při „císařských korunovacích, honbách a jiných událostech, odehrávajících se za účasti dvora, což mu v žádném případě nemůže být vykládáno ve zlém“.¹⁶

Tato praxe se zřejmě udržela na šporkovském panství i v době po Šporkově smrti v r. 1738, s níž také zanikl Řád sv. Huberta. Jí lze přisoudit pozdější emise medailí, jejichž zatím nejmladší funkční použití známe z roku 1903. V nabídkovém katalogu České numismatické společnosti, vydaném k členské aukci 14. listopadu 1982, nalezneme pod č. 719 tento popis nabízené medaile: „Šporkova lovecká medaile na zelené trojúhelníkové stuze s lemováním a kovovým štítkem ve tvaru dubových listů s datem 1903. Medailón pozdější kopie z r. 1723.“ Rokem 1903 můžeme tedy doložit zatím nejmladší používání Šporkových medailí, bezpochyby opět při nějaké lovecké slavnosti, která snad měla souvislost s výročním loveckých slavností z roku 1723.

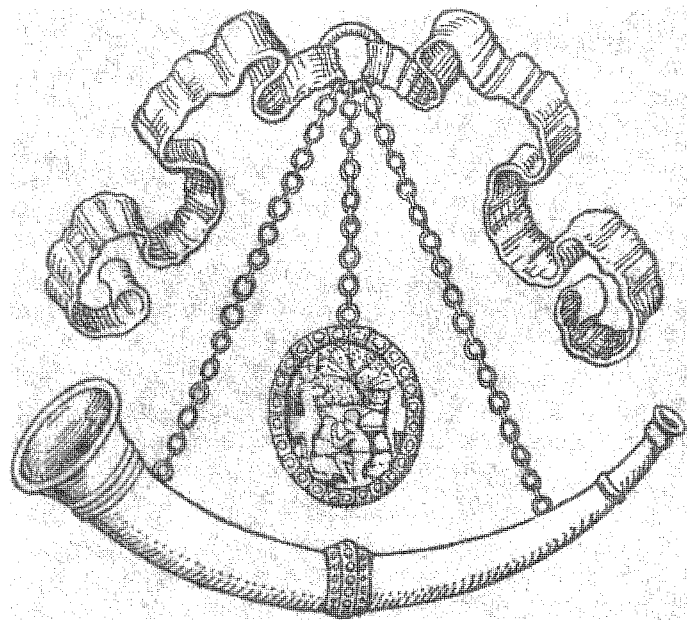
Nehledě k řadě variant v kresbě, velikosti i hmotnosti, zůstávala u Šporkovských loveckých medailí dosud nepovšimnuta jedna okolnost: zlaté a stříbrné

¹⁵ Preiss, P.: l. c., s. 131.

¹⁶ Benedikt, H.: l. c., s. 118.

exempláře z nejstarší doby nejsou puncovány, zatím co pozdější, pokud jsou z některého z uvedených drahých kovů, jsou opatřeny jednak puncy, jednak písmennými značkami. Tak např. exemplář medaile o průměru 17 mm – nesporně z 18. století – je opatřen šestihranným puncem na okraji lícní strany s orlem, a na oušku má vyraženu značku AR. Stejně značky nalezneme na medaili, opatřené původním ráfkem o průměru 31 mm. Další punc je na oušku, spojujícím ráfek, opatřeném navíc iniciálami, snad KW. Stejně značky KW má i zlatý exemplář o průměru 28 mm, zatím, co medaile s nápisem Caesare subscribe má na oušku punc a značku AR. Naproti tomu medaile s orlem bez medailónu, ražená ve stříbře bezpochyby o dosti později, punc nemá.

Je nepochybné, že z řady exemplářů, které máme k dispozici, pochází několik emisí z doby života Šporkova a několik emisí z doby po jeho smrti v roce 1738. Drážďanský dvorní medailér P. H. Grosskurt zemřel roku 1734, takže jen do tohoto roku mohou pocházet další emise z jeho dílny. Lze předpokládat, že právě tyto medaile puncovány nebyly, zatímco pozdější ražby od jiných výrobců puncovány byly. Výjimku činí jen varianta bez řádu na prsou orla, která je obměnou původní předlohy, podobně jako medaile k Šporkovu roku 1938, kterou ovšem zatím známe jen v bronzu.¹⁷

Obr. 1. Šporkův řád sv. Huberta. Skutečná velikost cca 8 cm. Podle Gustava Mitzschkeho: Jagdorden aus alter und neuer Zeit. Berlín 1940, str. 34 (Foto Jan Bartůšek)

¹⁷ Viz pozn. č. 2.

Přesto, že řádových odznaků bylo zhotoveno značné množství, neznáme zatím v originále ani jediný. Ba – nezachoval se ani žádný medailón se svatohubertskou scénou, který byl jeho součástí, přesto, že v době Šporkovy smrti bylo již sbírání podobných numismatických památek značně rozšířeno. Odznak, který se nosil na červené stuze, známe jen z některých Šporkových portrétů. Podle rekonstrukce měřila lovecká trubka cca 8 cm, oválný medailón, lemovaný kameny, asi 19 × 22 mm.¹⁸ Naproti tomu je ve sbírkách hradu Křivoklát pod č.i. 2 485 Šporkova portrétní medaile z r. 1726 od Ch. Vermutha, opatřená barokním ouškem – zatím jediný známý exemplář, určený k nošení a – podle otřelosti soudě – také nošený. (Don. 3 926, Horský 5 656.) Pochází z doby, kdy Křivoklát patřil Šporkovu příteli – členu řádu sv. Huberta, Janu Josefovi z Valdštejna (od 1708–1733). Nejspíše byla také tato medaile udělena ctižádostivým hrabětem při některé lovecké slavnosti kolem r. 1726.

Řád, obnovený v Čechách hrabětem Šporkem, sice zanikl jeho smrtí r. 1738, ale nový patron myslivosti zakotvil pevně v různých oblastech umění. Právě na Křivoklátsku doznival jeho ohlas ještě v době kolem r. 1947, jak v některých slavnostech, tak v literatuře.

Krátce po Šporkově smrti, po polovině 18. století, dochází v české myslivosti k řadě důležitých změn. Marie Terezie zrušila po smrti Františka I. tzv. „Jägerpartey“, tj. myslivce jako stav s téměř neomezenými pravomocemi. Omezila také stavy myslivců na panstvích a snížila jejich příjmy.

Naproti tomu, ve snaze povzbudit poddané v různých oborech k větší chuti k mimořádným výkonům, zavedla viditelná vyznamenání – „Gnadenmedaillen“ či, jak se jim česky říkalo, „peníze milosti“.¹⁹ Mezi prvními, komu se jich dostalo, byli studující nejprve středních a pak i vysokých škol, později i další zasloužilí občané.

Dne 19. října 1747 vydala Marie Terezie nový učební řád pro univerzity ve Vídni a v Praze. Jím mělo být modernizováno vyučování ve stagnujících odvětvích. Šlo hlavně o přírodní vědy, v nichž bylo v zahraničí, zvláště ve Francii, Anglii i jinde dosaženo velikého pokroku. Císařovna reforma znamenala ovšem značný zásah do zavedeného jezuitského systému školství. Proto uskutečňování reforem pokračovalo velice liknavě. Panovnice tedy vydala již roku 1751 řád nový, který se vedle univerzit vztahoval i na gymnázia. Z císařské moci ustanovila ředitele fakult a jednoho ředitele gymnázií v celých Čechách, jejichž dohledu podřídila jezuity.²⁰ Roku 1775 zřídila na pražské univerzitě také zvláštní katedru zemědělství, na které se přednášelo i lesnictví.²¹ Bezpochyby s touto významnou reformou školství zavedla také odměňování nejlepších

¹⁸ Mitzschke, G.: Jagdorden aus alter und neuer Zeit. Berlín 1940, str. 34 n. – Za upozornění na medaili z Křivoklátu děkuji dr. Evženií Schneiderové ze SSPPOP Středočeského kraje.

¹⁹ Holzmair, E.: Die österreichische Gnadenmedaille und ihre Nachfolger. NZ 81, 1965, s. 21–66.

²⁰ Tomek, V. V.: Děje království českého, Praha 1898, s. 370.

²¹ Čabart, J.: l. c., s. 214.

studentů viditelným vyznamenáním – medailemi na černožluté stuze, určenými k nošení na oděvu. Roku 1765 založila také první státní odměnu za zásluhy o rolnictví. Spočívala v medaili z dílny A. Widemana (1724–1792), která byla kruhová, bez stuhy a byla, podle dochovaných exemplářů, ražena o průměru 60 mm ve stříbře, bronzu a cinu. V opise na rubu je uveden rok jejího založení: „Proemium constitut MDCCLXV“.²²

Odměňování civilních zásluh medailemi známe i z doby spoluvlády a panování Josefa II. Ten zavedl také udělování „čestných penizů“ zasloužilým měšťanům a svobodníkům jako viditelné ocenění veřejně prospěšné činnosti.

Ojedinelé soudobé vyličení, jak byly tyto medaile udělovány, známe z Paměti milčického rychtáře a plzeňského měšťana Františka J. Vaváka. Ten dostal roku 1789 vyznamenání za zásluhy při zpracovávání josefinského katastru, který byl podkladem pro nový způsob vyměřování kontribucí ze zemědělských pozemků. Práce probíhaly již od roku 1776 a účastnili se jich i mnozí vyšší lesníčtí úředníci, z nichž nejeden byl později vyznamenán.

Tak hned první zeměměřič, který přijel k měření půdy a spolu s Vavákem byl určen do Bobnic, byl Jan Jirásek, syn purkrabího na panství kníž. Dietrichsteina. Později, v době udílení medailí, byl již lesmistrem na arcibiskupských panstvích salzburských. Také polesný Jan Clanner z poděbradského panství se účastnil prací při klasifikování polí. Byl to syn panského úředníka, který začínal roku 1708 jako písař lesního úřadu v Brandýse.²³

Milčický rychtář Vavák se podílel i na kartografických pracích. 8. srpna 1776 zhotovil pro předsedu c.k. komise pro kontribuce mapu poděbradského panství.²⁴ Byl odměněn 1 zlatým. Naproti tomu tyrolský kartograf Blasius Huber dostal za obdobné práce r. 1770 odměnou od Marie Terezie závěsnou medaili.²⁵ Vavák podrobně vyličil ceremoniál z r. 1779, při němž byli vyznamenáni medailemi jak někteří hospodářští a lesníčtí zaměstnanci z jednotlivých panství, tak vybraní rychtáři. Píše o tom:²⁶ „13. téhož (tj. listopadu) v městě Jičíně v kanceláři krajské od Císařské milosti poukázána vděčnost, v zlatých a stříbrných mincích všem těm, jižto v proběhlých čtyřech letech v mírách, vedení fassí (výnosů) a pronášení jakovosti (bonity) země hojněji pracovali . . . rozdávala se. Takových peněz větších i menších v počtu 200 kusů pan Jan František Herrmann z Hermannsdorfu, guberniální rada a . . . vrchní zemský komisař, z Vídně do Čech přivezl, z nichž 16 zlatých a ostatní stříbrné byly a kteréž taky sám, po krajských ouřadech jezdě rozdával, jakož i zde v Jičíně, kdežto dvě zlaté a 14 stříbrných sedmi oficírům a devíti rychtářům bydzovského kraje rozdál . . .“

Obřad dekorování se konal v obydlí pana krajského za přítomnosti pána

z Hermannsdorfu, plukovníka od tamního pluku Gemmingen, domácího krajského hejtmána a správce komorního panství Smrkovice, komisaře Kellera, hejtmánova zástupce. Pán z Hermannsdorfu četl jména vyznamenaných, vyjímal z balíčku medaile na černožluté stuze uvázané na smyčce a krajský hejtmán jimi dekoroval vyznamenané.

Ředitel kopidlanského panství dostal zlatou medaili o hmotnosti dvaceti dukátů, poděbradský důchodní V. Křepela rovněž zlatou, v síle 16 dukátů. Ze stříbrných medailí obdržel nejtěžší dymokurský obroční, lehčí dostali správci z Hlušic, Miletína, Vrchlabí a Smidar. Stříbrné medaile stejné velikosti pak dostalo devět rychtářů, z nich první Vavák. Knižní vydání jeho Paměti přináší snímek medaile, která byla ještě roku 1912 v rodině Vavákových potomků. Má průměr 37 mm a ouško s výběžky po stranách. Z Vavákova popisu vysvítá, že exempláře ve zlatě i stříbře byly raženy týmž párem razidel a lišily se pouze tloušťkou a hmotností. Na líci měly panovníkův portrét zprava s opisem: JOSEPHVS .II. AVGVSTVS., na rubu zeměkouli na oblaku, na ní zkřížený rýč a meč s ratolestí, Boží oko v paprscích a heslo VIRTUTE ET EXEM-PLO.²⁷

Vavák uzavírá líčení obřadu veršíky, z nichž je zřejmé, že rychtáři nebyli tímto vyznamenáním zvláště nadšeni, protože podle původního slibu očekávali bohatší peněžitou odměnu:

„Množit těšili se sotně
takovému daru,
kteří pak dělali notně,
drbali si hlavu;

neb jim vždy hojná odplata
slibem se až lila,
teď peníz z stříbra neb zlata
najednou dost byla.“²⁸

Nespokojenost rychtářů s císařovou odměnou byla snadno pochopitelná: cítili se poškozeni. Na jiném místě uvádí Vavák svůj rozhovor s nejvyšším královským administrátorem, jemuž si stěžoval na špatné odměňování rychtářů. Útraty a škody, vznikající zanedbáváním vlastního hospodářství, propočítal na 97 zlatých ročně, na které dostával z důchodu jako odměnu pouhých 20 zlatých. Práce na josefinském katastru si vyžádala času ještě mnohem víc.²⁹

Vavákovy paměti nám tak skýtají ojedinělý dobový obraz ceremoniálu při udělování prvních civilních medailí i ohlasu na ně, a objasňují i bezpochyby utilitaristické pohnutky, které přiměly Marii Terezii a Josefa II. k jejich zavedení. Odměnění v nich – podle svých hledisek bezpochyby právem – spatřovali jen chabou náhražku slíbených odměn peněžitých.

Viditelná vyznamenání pro civilní osoby však již v blízké budoucnosti nabyla velké vážnosti. Četné příklady toho nalezneme v citované Holzmairově práci³⁰ zvláště od doby panování Františka II. (1792–1835), který zavedl medaile,

²² Dobrý, J.: l. c., s. 1, č. 1–3 soupisu.

²³ Vavák, F. J.: Paměti, kniha druhá, část II., Praha 1912, s. 92, 93.

²⁴ Vavák, F. J.: Paměti I/1, s. 79; týž: kniha první, část I., s. 38.

²⁵ Holzmaier, E.: l. c., vyobrazení tab. VI, č. 52a; týž tab. XIV, č. 132.

²⁶ Vavák, F. J.: Paměti II/2 s. 93 n.

²⁷ Vavák, F. J.: l. c., vyobrazení líce i rubu na s. 94.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Vavák, F. J.: Paměti II/2, Praha 1912, s. 14.

³⁰ Holzmaier, E.: l. c., s. 41 n.

určené k nošení, v různých stupních i velikostech. Ve zlatě byly odstupňovány násobky dukátů (24, 12 dukátů) a k čtyřiadvacetidukátové byl někdy propůjčován navíc zlatý řetěz o hmotnosti 40 dukátů. V téže době se začaly objevovat i oficiální a neoficiální miniatury civilních medailí o průměru 12–17 mm. Neoficiální bývaly mnohdy i soukromě obohacené, např. císařskou korunou, aby budily dojem řádu vyššího stupně. Tato nepřipustná praxe byla upravena teprve v první třetině 19. století. V Čechách se tak stalo guberniálním oběžníkem č. 3 712 z 30. ledna 1827, který stanovil i rozdělení civilních medailí na jednotlivé stupně: 1. malé zlaté a malé stříbrné, 2. prostřední zlaté a stříbrné, 3. velké zlaté a stříbrné a 4. velké zlaté s „řetězem milosti“. Z oběžníku, podepsaného nejvyšším purkrabím hr. Karlem Chotkem je zřejmé, že neoficiální civilní vyznamenání zhotovovali různí zlatníci a stříbrníci, kteří se mnohdy ani u panovníkova portrétu nedrželi úředně schválené předlohy.

Po napoleonských válkách se vůbec značně rozrostla soukromá ražba různých medailí a známek. Jí také vděčíme za zajímavou medaili mysliveckou, připomínající starý obřad přijímání vyučeného mysliveckého praktikanta za plnoprávného, či „pravodatného“ myslivce. Tzv. „Jägerpartey“ čili myslivectvo, vybavené vlastní pravomocí a dalšími výsadami, zrušila sice Marie Terezie po smrti Františka Lothrinského již roku 1766. V říjnu 1781 byla však „Jägerpartey“ Josefem II. opět obnovena. S ní ožily i staré výsadní myslivecké zvyklosti. Pasování na myslivce, které následovalo po zkoušce, jíž praktikant musel dokázat své znalosti teoretické a zvláště schopnost samostatně řídit hon na jelena, vyvrcholilo udělením výučního listu („Lehrbrief“) a lovecké trubky s tesákem, které vyučenec směl teprve nyní nosit.

Roku 1829 dal lesní rada Jan Tomášek z lesního úřadu v Drozdově, který byl součástí komorního panství Zbiroh, razit medaili k podobnému pasování na myslivce. Je upomínkou na mysliveckou zkoušku lesního praktikanta Josefa Müllera. Známe ji, raženou ve stříbře o průměru 29 mm a hmotnosti 6,6 g jednak ze sbírky Donebauerovy (č. 3 610), jednak z Chaurova prodejního seznamu č. 1 z r. 1914 (č. 1 066). Je vyobrazena také v litografovaných tabulkách poděbradského V. Kupfera. Je opatřena pouze upomínkovým nápisem:

Av.: Nápis v sedmi řádcích: ZUM/ANDENKEN/VOM/FORSTRATH
HERRN/ IOH.TOMASCHEK/VOLLZOGENEN/WEHRHAFT/
MACHUNG.

Rev.: DES/FORSTPRACTI/KANTEN JOSEPH/MÜLLER/BEI DEM
FORSTAMTE DER K K KAMERAL/HERRSCHAFT ZBIROW
IN DROZDOW/AM 12. IAENNER 1829.

Je to, pokud víme, poslední myslivecká medaile před rokem 1848, který vyvolal v myslivosti značné změny. Lov přestal být výhradní výsadou šlechty, také postavení myslivců z povolání se změnilo. Již 22. května 1848 byla na Mělníce uspořádána schůze českých lesníků, která vydala provolání, na základě kterého se ustavil první český lesnický spolek – Česká lesnická jednota.

Také v dalších lesnických generacích se dostávalo četným jednotlivcům vyznamenání za vynikající zásluhy. Byla to ovšem vesměs již vyznamenání státní, udělovaná buď rakouským císařem, nebo řády, udělené s jeho souhlasem zahraničními panovníky. Častou příležitostí k tomu byla služební jubilea. Uvádím alespoň několik příkladů:

Podle zprávy „Listů lesnických“ z 1. února 1895 byl kníž. hohenzollernský nadlesní Antonín Kozenský z Horní Cerekve vyznamenán za zásluhy knížecí zlatou čestnou medailí.

Václav Goll, vrchní lesní rada a zemský lesní inspektor v Lublani byl r. 1905 vyznamenán ruským řádem sv. Stanislava II. třídy.

Karlu Schmidtovi, král. uherskému lesnímu radovi byl téhož roku udělen ruský řád sv. Anny III. třídy.

František Weinert, lesmistr Karla hr. Schönborna v Lukavicích u Přeštic, převzal r. 1901 rakouský zlatý záslužný kříž s korunou.

Antonínu Stehlíkovi, lesnímu radovi v Hořicích, byl roku 1905 udělen rytířský řád Františka Josefa I.

Jan Wandas, lesmistr na panství hr. Martinice ve Smečně, obdržel téhož roku čestnou medaili za čtyřicetileté vzorné konání lesnického povolání.

Těchto několik příkladů ukazuje pestrost řádů a vyznamenání, jichž se dostávalo českým lesníkům v minulém a na počátku našeho století. Jsou dokladem vysoké úrovně teoretické i praktické, kterou se doma i v zahraničí vyznamenávali mnozí z členů „České lesnické jednoty“ a svědectvím vážnosti, jíž se těšili ve svém povolání v nejrůznějších částech Evropy. Leč ty již nejsou vlastním námětem naší studie, i když máme četné zprávy o vyznamenávání lesníků, o rozvoji mysliveckého odborného školství i počátcích českých lesnických publikací a časopisů – důležitých úkolech národního dění, na nichž se podíleli především po roce 1848.

Česká lesnická jednota a zemské odměny

Od svého ustavení v roce 1848 konala Česká lesnická jednota své schůze pravidelně každý rok. Roku 1849 jednala např. o návrhu nového lesního zákona, nezbytného k ochraně lesů. V té době se jeho přijetí domáhali zástupci českých lesníků na říšské radě ve Vídni. Mimoto bylo nutno hájit samostatnost České lesnické jednoty vůči ústřednímu, rakouskému spolku lesnímu. V mnohých otázkách spolupracovali lesníci velmi úzce se zemědělci. Proto také byl uspořádán již roku 1856 v Praze sjezd rolníků a lesníků. K této příležitosti dala „C.k. vlastenecká společnost hospodářská“, která s Českou lesnickou jednotou úzce spolupracovala, razit medaili, kterou vytvořil pražský rytec Josef Lerch (1793–1859). Byla ražena v několika variantách s alegorickou postavou, nesoucí roh hojnosti na líci a symboly zemědělství na rubu. Nejstarší typ,

o průměru 61,5 mm a hmotnosti ve stříbře 115,5 g, má rub s letopočtem 1856, pro lící stranu s alegorickou postavou však bylo použito razidla Guillemardovy medaile s letopočtem MDCCCVII. Je opatřena nápisem „Odměna pilnosti“ a popsána ve sbírce Donebauerové pod č. 4 888. Další varianty menších rozměrů (37 mm zlatá ze sbírky Chaurovy, 43 mm stříbrná i různé odchylky v provedení) zaznamenává Dobrý pod čísly 29–36 svého soupisu.

Řada dalších medailí navazovala ústředním motivem na staré šporkovské tradice. Doba pražského zemědělsko-lesnického sjezdu byla u nás i dobou rozvinutého romantismu. V oněch letech dochází k přestavbám panských sídel na Hluboké, na Žlebích, v Slatiňanech, na Červeném Hrádku, na moravském Bítově i jinde. Tato doba také přála dalšímu šíření hubertovského kultu jako symbolu myslivosti. Jméno Hubert se stává v mysliveckých rodinách do značné míry módou a na Šporkovy medaile navazuje početná řada ražeb nových, jejichž autoři si zvolili scénu s patronem myslivců za svůj ústřední motiv. Převládá jak u odměn, udělovaných „Spolkem pro ochranu honby a zvěře v království Českém“, tak – „Spolkem pro chov a cvičení psů“, a po jeho připojení k „Spolku pro ochranu honby“ po roce 1896 se tento námět objevuje téměř beze změn na medailích, udělovaných jak členům České lesnické jednoty, tak vyznamenaným kynologům. Stejně je tomu při zemských sdruženích pro myslivost a kynologii na Moravě a ve Slezsku a po jejich vzoru rovněž u spolků krajských a okresních. Uvádím z nich jen ty, u nichž udělené medaile mají přímý vztah k celkovému dění na poli myslivosti v našich zemích, případně ve Vídni, neboť v hlavním městě monarchie bývala naše myslivost i kynologie zastoupena na většině významných loveckých, lesnických a kynologických akcí, zvláště výstav.

Nejstarší typ medaile „Spolku pro ochranu honby a zvěře v království českém“ známe z vyobrazení v píseckých „Listech lesnických“ z 15. srpna 1895. Vyobrazená medaile má průměr 71 mm a byla ražena ve zlaceném stříbře, stříbře a bronz. Je dílem pražského Václava Šmakala (nar. 1863 v Praze, od r. 1892 měl vlastní ryteckou dílnu a ražebnu). Podle ústředního nápisu se udělovala všeobecně za zásluhy o myslivost osobám, navrženým buď výborem „Spolku pro ochranu zvěře a honby“, nebo při kynologických výstavách výstavní komisí. Byla dodržována praxe, že vystavovatelé z jednotlivých zemí, vystavující ve Vídni, nebo v jiných městech monarchie na celozemských výstavách, byli odměňováni podle návrhu výstavní poroty medailemi ze svého zemského ústředí. Příklad uvádím níže.

Medaili z dílny V. Šmakala z r. 1895 popisují takto:

Av.: Scéna se sv. Hubertem, klečícím v popředí mezi stromy s dvěma loveckými psy po obou bocích, v pozadí stromořadí jelen na štíhlých nohách čelně. U kořene stromu vpravo signatura V. Šmakala drobnými versálkami.

Rev.: Do poloviny kruhu dvouřádkový opis český, protichůdně opis ně-

mecký: SPOLEK PRO OCHRANU HONBY A ZVĚŘE/V KRÁLOVSTVÍ ČESKÉMxJAGD u. WILDSCHUTZVEREIN/FÜR DAS KÖNIGREICH BÖHMENx. Obě znění oddělena hvězdičkami. Střední kruh rozdělen rovněž na dvě poloviny ozdobnou linkou. V každé z nich třířádkový nápis: ZA/ZÁSLUHY/O MYSLIVOST a protichůdně: FÜR/ VERDIENSTE/ IM JAGDWESEN. Dobrý nezná.

O odměňování lesníků různých hodností a stupňů „Spolkem pro ochranu honby a zvěře“, jehož předsedou byl od roku 1869 Karel kn. Schwarzenberg, nalezneme v Lesnických listech z 15. května 1895 tuto zprávu z výborové schůze Spolku, konané dne 8. dubna o odměňování těch, kdo se vyznamenali při hájení honebního zákona: „... od poslední schůze výborové odměnění tito pánové za výtečné služby, proukázané hájením honebního zákona: K. Myslivec, lesní příručí v Šebořicích čestným diplomem. B. Strasser, lesní příručí v Sulicích, Al. Elznic, V. Kurka, V. Hrstka, Frant. Suk, hajní, každý jedním dukátem. Četnickému závodčímu p. Františku Motyčkovu v Dolním Požáru u Jilového uděleny za prospěšnou činnost dukáty z „Nadání polního podmaršálka svob. pána z Gieselu“.“

Zprávu uzavírá údaj, zvláště důležitý v souvislosti s udělováním popsané Šmakalovy medaile: „... Rakouskému spolku pro chov psů ve Vídni byly doručeny tři diplomy a tři stříbrné mince spolkové na odměnu stavěcích psů, vystavených z Čech.“³¹

Ze zprávy vysvítá odměňování jak mincemi – dukáty, tak – v případech, kde šlo o čestnou doměnu za zásluhy celozemského významu a později o nejlepší pěstitele a vystavovatele v oboru kynologie, i medailemi „Spolku pro ochranu honby a zvěře“, ražené prokazatelně ve stříbře a bronz a pravděpodobně – alespoň u první, nejstarší emise, také ve zlatě, jako I. cena.

Po připojení „Spolku pro chov a cvičení psů“ k „Spolku pro ochranu honby a zvěře“, tedy po r. 1895 byla pro odměňování mysliveckých zásluh i nejlepších kynologů ražena obměna téže medaile, menších rozměrů s novým označením sloučených zemských spolků ve „Spolek pro ochranu honby a chov psů v království Českém“. Na rubu má rovněž česko-německé označení spolku a nápis „Za zásluhy o myslivost“ v obou jazycích. Líc je obdobný, jako u předchozí medaile. Byla ražena rovněž ve Šmakalově pražském závodě o průměru 48 mm ve zlaceném stříbře (I. cena), stříbře o hmotnosti 40 g (II. cena) a bronz (III. cena). Je bez letopočtu. Soupis J. Dobrého ji zaznamenává pod č. 226–228.

Její ještě mladší obdoba – se stejným motivem na líci, ale bez Šmakalovy signatury a s českým označením „Spolek pro ochranu honby a chov loveckých psů v Čechách“ byla udělována při kynologických výstavách v Praze až do ro-

³¹ Listy lesnické I., Písek 1895, s. 134.

ku 1938. Její postříbřené exempláře z let 1932 a 1937, v prvním případě s rytým označením „II. CENA“ o průměru 47 mm zaznamenáváme z jedné pražské sbírky.

Také Morava měla až do konce I. světové války zemský „Moravský spolek pro ochranu honby“, který na udělovaných medailích používal symbolů mysliveckého patrona. Dobrý uvádí ve svém soupise dvě z nich. Pod č. 233 popisuje medaili bez letopočtu na aversu s německým opisem „Für Verdienste auf dem Gebiete der Jagd“. Uvnitř opisu je hlava jelena, který má mezi parohy moravskou orlici, kolem různé lovecké emblémy. Dole na štítku: „Mähr. Jagdschutzverein“. Na reversu sv. Hubert před koněm, jelen s křížem na pokraji lesa, průměr 37,5 mm, stříbro. Popsaný exemplář známe ze sbírky Chaurovy.

Dobrý, č. 235: Av.: Moravský spolek pro ochranu honby. Mährischer Jagdschutzverein, uvnitř zemský znak. Rev.: Scéna s klečícím sv. Hubertem a jelenem v lese. Medaile o průměru 30 mm je popsána podle Chaurova bronzového exempláře a nemá letopočet. Je dílem medailéra Jindřicha Jaunera ve Vídni (činný mezi lety 1859–1908).

Nejstarší zemědělsko-lesnická společnost byla založena ve Slezsku roku 1862 v Opavě. Dobrý zaznamenává pod č. 70 medaili, udělovanou za zásluhy v obou oborech: Av.: Uprostřed hospodářského náradí, snop obilí, úl, stromy aj. V popředí muž, držící pluh a kolem na vyvýšeném okraji opis: „Österr. schles. Land und Forstw. Gesellschaft in Troppau * gegr. 1862 * Rev.: Ve vavřínovém věnci korunní zemský znak, pod ním na stuze: Dem Verdienste. Medaile o průměru 52 mm je ražena z postříbřené mosazi. Byla vytvořena vídeňskou ražebnou J. Christlbauer bezpochyby při založení společnosti roku 1862. Je to zatím jediná z medailí, udělovaných jako zemské odměny, která se nedržel ani českého, ani moravského vzoru.

Také mnohým méně významným mysliveckým spolkům a organizacím se stal svatohubertský motiv oblíbeným symbolem myslivosti. Práce Dobrého uvádí pod č. 230 medaili bez letopočtu, kterou dal razit Svaz německých myslivců Sv. Hubertus. Avers zobrazuje obvyklou svatohubertskou scénu s opisem „Verband deutscher Jäger St. Hubertus“, revers je ozdoben vavřínovým věncem, nahoře otevřeným. Bronzovou medaili o průměru 51 mm vytvořila ražebna Karnet–Kyselý v Praze.

Přibližně v téže době – na přelomu století – byl založen na Královských Vinohradech „I. lovecký klub“. Myslivost zde byla značně rozšířena a od roku 1896 měl ve Slezské ulici na Vinohradech sídlo redakce časopis „Česká myslivost“, kterou redigoval Hynek Štětka. Medaili, udílenou členům vinohradského „Loveckého klubu“ zaznamenává Dobrý pod č. 231. Je bez letopočtu a symbolika patrona myslivců je zde podána v nové, zjednodušené formě. Na líci je zobrazen stojící jelen zepředu s křížem mezi parohy, kolem jehličnaté ratolesti a dole na desce nápis: I. lovecký klub na Kr. Vinohradech. Rub je vyplněn vavřínovým věncem. Medaile je ražena z bronzu o průměru 41 mm, prav-

děpodobně však existovaly i exempláře z bronzu stříbřeného a zlaceného. Lze tak usoudit z další emise týchž medailí, které mají však průměr 40 mm, které popisuje Dobrý pod čísly 245–247 v bronzu, postříbřeném a zlaceném bronzu – podle obvyklé praxe pro odstupňování III., II. a I. ceny. Avers mají stejný, jako předchozí exemplář, na reversu je však ve vavřínovém věnci vyryt nápis: Za vynikající výkon ve střelbě Hostivař 4. 5. 1931. – Medaile je signována ražebnou Karnet–Kyselý v Praze. K střeleckým závodům, jejichž vítězům byly udělovány, možno uvést, že se konaly na hostivařské střelnici pražské puškařské firmy Jan Novotný, jejíž majitel byl vynikajícím střeleckým přeborníkem.

S netradičním pojetím hubertovských symbolů se setkáváme na medaili č. 232 soupisu Dobrého, ražené roku 1893 k neznámému účelu. Avers zpodobuje hlavu jelena s křížem mezi parohy, kolem dubová ratolest. Na reversu je zobrazen okrasný štít s letopočtem 1893. Bronzová medaile, jejíž originál je ve sbírkách národního muzea, má průměr 42 mm a je signována pražským rytcem Rudolfem Braunem (nar. ve Vídni roku 1838, v Praze byl činný v letech 1859–99, na sklonku století přesídlil do Chrástavy v severních Čechách).

Toto zjednodušené pojetí symbolů sv. Huberta jako patrona lovců nalezneme také na medaili, popsané jako „Odměna myslivosti“ v soupise Dobrého pod č. 236, i v jejích dvou dosud nepublikovaných variantách, lišících se především velikostí.

Popis: 236 b.l. Av.: Hlava jelena s křížem mezi parohy, umístěná mezi stromy. Dole honící se psi, jehličnaté i listnaté ratolesti, lesní roh, v pozadí kmeny stromů. Na stuze po stranách jelení hlavy secesní latinkou: O.M.–E.E. Rev.: Ve věnci z vavřínových a dubových ratolestí místo pro vyrytí ceny. Průměr 40 mm, hmotnost stříbrného exempláře 28 g.

b) Totéž, ale průměr 28 mm. Zlacená bronz. Ve věnci na rubu vyryta římská jednička – označení I. ceny.

c) Totéž, stříbro. Pod svázanými ratolestmi na reversu vyražen u stříbrného exempláře rakouský punc a značka výrobce. Uprostřed věnce vyryta římská číslice II.

Oba exempláře jsou v pražských soukromých sbírkách.

Popsané exempláře medailí ústředních institucí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku i dalších mysliveckých sdružení a organizací jsou svědectvím, jak se symboly, uplatňované již v 18. století hrabětem Šporkem, staly postupně oficiálními motivy, převzatými vrcholnými mysliveckými institucemi především v českých zemích bez ohledu na to, zda šlo o sdružení s jednacím jazykem českým, nebo německým, případně oboujazyčná. Třeba připomenout, že v ostatních rakouských zemích tomu tak nebylo – rozhodně zdaleka nikoli v takovém rozsahu. Tyto skutečnosti, jejichž historické pozadí jsem se pokusil vyličit, podstatně obohatily naši medailéřskou tvorbu. Byl to bezpochyby – až do vypuknutí II. světové války – pozdní ohlas Šporkova mnohostranného snažení v nejrůznějších oblastech, jehož skutečné pohnutky se právě v současné době stávají opět středem badatelského zájmu.

Kynologie a její ohlas v našem medailérství

Chov a výcvik loveckých psů nejrůznějších druhů byl již od nejstarších dob nezbytnou součástí myslivosti. Obzvláštní rozvoj u nás prodělal zvláště v 17. a 18. století, v období parforsních honů, kdy mnozí majitelé panství, mezi nimi i Špork, objednávali ze zahraničí a chovali smečky psů pro lovecké štvaniče vzácných anglických a francouzských plemen. Také v 19. století u nás byla řada panství, jejichž majitelé věnovali chovu psů nejrůznějších plemen pro lovecké účely značnou pozornost.

V poslední čtvrtině minulého století se u nás objevují první odborné spisy v češtině, věnované kynologii, jejichž autory jsou většinou čeští myslivci. Roku 1874 vydává první práci toho druhu Bedřich Jerie v pardubické tiskárně B. Hoblíka, druhá, z pera Karla Hrubého, vychází u Reinwarta v Praze roku 1885.³² Snahám českých kynologů, kteří své chovatelské a cvičitelské výsledky předvádějí veřejnosti zejména na výstavách v Praze a ve Vídni, ale i na menších výstavách krajských a okresních, se od počátku dostává všestranné pomoci „Spolku pro ochranu honby a zvíře v království českém“, která, jak jsme již ukázali na příkladu z r. 1895, udělovala medaile nejlepším účastníkům výstav v Praze i ve Vídni. V téže době existoval v Čechách „Spolek pro chov a cvičení psů“, o rok později připojený k Spolku pro ochranu honby“. Do roku 1895 byl jeho předsedou Karel hr. Buquoy, tehdejší majitel panství Nové Hrady ve východních Čechách, kde se také 5. a 6. srpna 1895 konal jeden ze sjezdů České lesnické jednoty.³³

Rovněž v různých městech Čech, Moravy a Slezska vznikaly postupně kynologické spolky české i německé. Poněvadž výstavy byly nezbytnou součástí jejich chovatelské činnosti, existuje poměrně značný počet medailí, udělovaných vystavovatelům. Námětově jsou mnohem pestřejší, než skupina předchozí, i když nejsou tak početné. Občas se i na nich objevuje tradiční patron myslivosti. Mezi jejich autory však nacházíme početněji zastoupeny tvůrčí umělce, než průměrné produkty většiny ražeben. Popis je podle soupisu Ing. Dobrého:

226–228: Čechy b. l. (po r. 1896): Av.: Spolek pro ochranu honby a chov psů v království českém – Za zásluhy o myslivost – Jagdschutz- und Hundezucht- Verein im Königreiche Böhmen – Für Verdienste im Jagdwesen. Rev.: Sv. Hubert před jelenem v lese. V. Šmakal, Ø 48 mm, stříbro, hmotnost 40 g, stř. zlacené, bronz.

223–225: Čechy b.l. (do r. 1887, kdy zemřel V. Kříž): Av.: Na stuze v podobě zapnutého obojku: Spolek pro chov psů v král. Českém – Verein für Hundezucht im K. Böhmen. Rev.: Für Verdienste – Za zásluhy, lovecký pes. V. Kříž (1830–1887), Ø 42 mm, bronz, stříbřený bronz, zlacený bronz.

³² Č a b a r t, J.: l. c., s. 254 n.

³³ Listy lesnické I., Písek 1895, s. 206–211.

248–249: Žatec b.l.: Av.: Sct. Hubertus Deutsch Kurzhaar Ver. Saaz, pod tím psí hlava, pušky, lovecká brašna atd. Rev.: Sv. Hubert před jelenem s křížem, psi, stromy ap. Ø 41 mm, hmotnost exempláře ve stříbře 25 g, zlac. bronz. NM, č. zeměděl. m.

222: Brno b.l. (1914?): Myslivosti a kynologii – Lovecko-kynologický spolek pro Moravu a Slezsko v Brně. V rámci z listoví a jehličnatých ratolestí hlava psa s kachnou v mordě. Bronz, jednostranná plaketa ražená, 55 × 53 mm, NM, MvZČ str. 63. Autor: Emanuel Maxmilián Kodet (1880, zemřel po r. 1954).

237: Olomouc b.l.: Av.: Verein für Weidwerk und Hundesport Sitz Olmütz. Rev.: Diana s lukem, kolem dva psi. Ø 41 mm, bronz, Chaura.

238: Praha b.l.: Zemský spolek pěstitelů ušlechtilých psů v Praze – Landesverein der Züchter edler Hunde in Prag. Rev.: Uprostřed psí hlava. Ø 45 mm, bronz, Dobrý, Č. Myslivost

239: Praha b.l.: Av.: Zemský spolek pěstitelů ušlechtilých psů v Praze – Landesverein der Züchter edler Hunde in Prag. Rev.: Uprostřed psí hlava, vlevo: Za zásluhy, vpravo: Dem Verdienste. Pichl, Ø 45 mm, stříbro zlac., NM.

244: Uničov b.l.: Odměna spolku pro chov psů. Av.: Kartuše s moravským znakem, nad ní koruna, kolem ratolesti. Rev.: Tři psi, na okraji německý nápis. Ø 40 mm, zlac. bronz.

Popsané medaile ovšem nesloužily vždy pouze jako odměna za výkony lovecké, pěstitelské a chovatelské, dosažené přímo v praxi. V mnohých případech byly udělovány i těm, kdo významnou měrou přispěli teoreticky k rozvoji některé oblasti myslivosti. Jestliže tedy např. písecké „Lesnické listy“ otiskly, jak jsme již uvedli, snímek medaile „Spolku pro ochranu honby a zvíře v království českém“, učinily tak bezpochyby proto, že jí byly vyznamenány. Také „Česká myslivost“, kterou na Král. Vinohradech vydával Hynek Štětka, uvádí hned v záhlaví lednového čísla z roku 1905, že je držitelem tří zlatých a dvou stříbrných medailí a čestného diplomu. Tři z udělených medailí také vyobrazuje, a to jak lícni, tak rubní strany. Je to Šmakalova medaile „Za zásluhy o myslivost“, již v redukované velikosti a bez kruhového popisu. Na rubu má pouze po třech vodorovných řádcích českého a německého nápisu „Za zásluhy o myslivost“. Další medaile byla redakci udělena na Zemské kynologické výstavě v Praze, podle nápisu na rubu r. 1900 a jiná na Mezinárodní výstavě psů v Praze o rok později. Obě připomínají popis medaile Dobrý č. 238. I když jsou obě nepřilíš výtvarně zajímavé (v obou případech na líci psí hlava ve vavřínovém věnci, jednou en face, podruhé z profilu, na rubu opis s leto-počtem uprostřed), doplňují řadu medailí, udělovaných za zásluhy v kynologii o dva nepopsané exempláře, udělené navíc za zásluhy teoretické – odborně publicistické.

Zájem o kynologii se – především v myslivosti, ale nejenom v ní – udržel

přes I. světovou válku a až do r. 1938 dal vzniknout řadě dalších medailí pro vystavovatele. Některé z nich jsme pro příklad uvedli, pokud navazovaly na předlohy a organizaci kynologie do I. světové války. Dalších, širokých možností se dostává kynologii i v naší době. Vedle našich myslivců je jejím předním organizátorem Svaz pro spolupráci s armádou.

Myslivci a výstavy

Medaile, udělené v letech 1900 a 1901 na kynologických výstavách v Praze redakci časopisu „Česká myslivost“ jsou příkladem odměn, které byly mysliveckým odborníkům udělovány na nejrůznějších výstavách za vynikající výkony v různých oblastech myslivecké a lesnické teorie i praxe.

Typickým příkladem lesníka-praktika, vyznamenávaného především za práce v oboru myslivecké teorie, k nimž patřily i jeho „Dějiny lovu a lovectví“ – nejstarší práce toho druhu, vydaná v Lounech roku 1909, byl vrchní lesní správce v Oboře u Loun a od roku 1923 docent dějin lesnictví a myslivosti na vysoké škole lesního inženýrství v Praze, Jan Ev. Chadt-Ševětinský (1860–1925). Za své bohaté literární dílo, věnované různým námětům z myslivosti a lesnictví, obdržel na zemských, krajských a okresních výstavách, jichž se pilně účastnil, celkem 83 vyznamenání. Vedle diplomů to bylo 15 zlatých, 18 stříbrných a 9 bronzových medailí. Účastnil se výstav také na Moravě, ve Slezsku a v Bulharsku.³⁴ O vyznamenání, která získal za rok 1894, přinesl časopis Listy lesnické z 1. ledna 1895 tuto zprávu:

„Na letošních hospodářských výstavách byl pan Jan Ev. Chadt vyznamenán za své literární práce v oboru lesnickém: 3 diplomy (čestný diplom s právem nošení zlaté medaile v Příbrami, diplom s právem nošení stříbrné medaile v Místku na Moravě, čestný diplom v Humpolci); 3 zlaté (výstavní v Král. Hradci, v Příbrami a v Horažďovicích), 3 stříbrné (výstavní ve Skutči a v Místku na Moravě, Ústřední hospodářské společnosti na hospodářském trhu v Praze) medaile.“³⁵

Z citované zprávy lze zjistit, o které medaile šlo. Podle soupisu Ing. Dobrého obdržel v Hradci Král. zlatou medaili č. 592, oválnou, rozměrů 58 × 69 mm s nápisem „Za zásluhy“ na rubu, vytvořenou Karlem Abrahamem (1866–1899). Také příbramská, popsaná pod č. 607, byla prací K. Abrahama. Byla rovněž oválná o rozměrech 58/70 mm. Naproti tomu medaile, kterou udělovala porota vyznamenaným vystavovatelům na Krajské hospodářsko-průmyslové a národopisné výstavě, konané od 8. do 10. září 1896, byla prací V. Šmakala. U Dobrého je popsána pod č. 589 a 590 ve stříbře a bronzu – tedy jako II. a III. cena. V témže soupisu nalezneme i popis stříbrných me-

³⁴ Chadt, J. E.: České lesnické písemnictví. Písek 1920, s. 87.

³⁵ Listy lesnické I., Písek 1895, s. 14.

dailí, jimiž byly odměněny práce J. Chadta-Ševětinského. Č. 609 – Skuteč je prací Šmakalovou o průměru 35 mm a hmotnosti 15 g, č. 601 – Místek je dílem K. Abrahama o průměru 41,5 mm a hmotnosti 24,5 g, a medaile Ústřední hospodářské společnosti odpovídá nepochybně č. 53 soupisu. Pochází z dílny Šmakalovy, má průměr 42 mm a hmotnost stříbra činí 24 gramů.

Roku 1898 se konala v Praze výstava architektů a inženýrů, pro kterou několik umělců navrhlo různé varianty medailí. Také této výstavy se zúčastnili někteří lesní inženýři a lesníci a nejlepší z nich byli za své práce vyznamenáni. Mezi nimi byl např. ing. Josef Strachota, lesní rada města Hradce Králové. Výstavní úspěch měl maximální – za své práce byl odměněn zlatou medailí. Také on, podobně jako Chadt, získal na mnohých krajských výstavách četné první ceny.³⁶

Jednou z nejvýznamnějších událostí v mysliveckém výstavnictví prvního desetiletí 20. století byla mezinárodní lovecká výstava ve Vídni. Připravovala se po několik let, neboť původně byla chystána k panovníkovu 60. výročí vlády. O jejích přípravách přinesl písecký „Lovecký obzor“ již 15. ledna 1905 obsáhlou zprávu z pera mysliveckého spisovatele E. Musila-Daňkovského. K připravované české účasti píše: „Výstavu loveckou náleží obeslati i nám Čechům, poněvadž myslivost česká řadí se k nejlepším v Evropě, a do jisté míry k nejlepším na celém světě. . . Bojíme se jen, aby, jak obvykle, výstava česká nebyla pohlcena výstavou „rakouskou“, jak se obvykle stává. Dlužno nám tudíž pečovati, abychom na světové lovecké výstavě vídeňské měli svou expozici českou, výhradně českou. . .“

Česká účast na vídeňské výstavě byla opravdu vynikající.³⁷ Členem hlavní výstavní komise byl např. olomoucký vrchní lesní rada Julius Wiehl (nar. 1847 v Plasích), druhý místopředseda České lesnické jednoty. Mezi početnými exponáty z Čech byly také dokumenty z dějin českého lesnictví, např. spisy z r. 1720 z královského panství o pytláckém lesníkově Václavu Kalinovi z Nového Strašecí. Tento materiál později zpracoval Zikmund Winter v povídce „Pytláci“.³⁸

Vídeňské výstavy se účastnil svými pracemi také Václav Andrie, nadlesní kníž. Thurn-Taxis (nar. 1859, od r. 1912 na odpočinku ve Slatiňanech, †1944). Byl akademickým malířem, žákem vídeňské Akademie, a jeho obrazy byly odměněny řadou cen. Také ve Vídni vystavil řadu svých malířských prací. Dostalo se jim zaslouženého ocenění: výstavní jury jim přičkla velkou Dianinu medaili s dubovou ratolestí. Vynikajícímu lesníkovu a malíři se také o dva roky později při odchodu na odpočinek dostalo nejvyšších uznání.³⁹

Mnozí z českých lesníků byli za své služby vyznamenáni, jak jsme se již zmí-

³⁶ Chadt, J. E.: l. c., s. 196.

³⁷ Cabart, J.: l. c., s. 255.

³⁸ Winter, Z.: Pražské obrázky. Praha 1922, s. 329 n.

³⁹ Chadt, J.: l. c., s. 12.

nili, při různých příležitostech rakouskými i zahraničními řády. V nejednom případě však se jim dostávalo i ocenění medailemi na různých zahraničních výstavách. Tak třeba lesní rada města Písku, ing. Karel Knapp (nar. 1862), vynikl nejenom svými pracemi kartografickými, ale i jako pěstitel lesních porostů v píseckých lesích. Na světové výstavě v Paříži roku 1900 uspořádal při rakouské expozici odbornou výstavku o hospodářství a úřadování v českých lesích, k níž vypracoval zprávu, psanou česky a francouzsky. Knappova výstavka i zpráva vzbudila takový zájem, že jí výstavní komise přiznala diplom a plaketovou medaili.⁴⁰

Numismatikům nutno připomenout i jméno Františka Janovského (nar. 1853 ve St. Boleslavi, † r. 1916), nejprve lesního v Borohrádku a později lesní mistra a lesního radu města Tábora, který byl otcem autora „Kartotéky českých vládních mincí“ Huberta Janovského. Byl autorem četných odborných studií a spisů. Snímek ho zachycuje s jednou z medailí, jichž se mu dostalo za vynikající teoretickou i praktickou činnost.⁴¹

Z výstavních medailí, které v minulosti získali naši myslivci v zahraničí, se dnes, ke škodě numismatiky, nemůžeme dovolat ani jediného kusu, který by se byl zachoval jako doklad zahraničního výstavního úspěchu. Uveřejňujeme alespoň jeden exemplář zahraniční medaile, získané v oboru, který s myslivostí bezprostředně souvisí.

Rok před pražským lesnicko-rolnickým sjezdem, tedy roku 1855, se konala v Paříži světová výstava. I když vystavovatelé z Čech nebyli zastoupeni početně, nevyšli naprázdno. Jedno z nejvyšších vyznamenání získal za vystavené práce majitel známého pražského puškařského závodu A. Lebeda, který také později roku 1858 uveřejnil s vídeňským dr. E. Schebkem zprávu o expozici zbraní na pařížské výstavě.⁴² Druhý, kdo si odnesl z výstavy stříbrnou medaili za své výrobky, byl podnik téměř stejně starý a stejně proslulý jako Lebedův závod – továrna na roznětky pro ručnice „Sellier a Bellot“, založená roku 1825 na pozemku bývalé usedlosti „Parukářka“ na Žižkově. Medaile ze světové výstavy se zde po generaci těšila úctě a vážnosti. Díky tomu také máme možnost – pokud víme vůbec poprvé – přinést její popis a snímek v této numismatické studii.⁴³ Av.: Hlava Napoleona III. zprava, pod ní drobnými versálkami signatura autora: Albert Barre. Opis: NAPOLEON III EMPEREUR. Rev.: Znak francouzského císařství na plášti, ověňčený vavřínovými ratolestmi, svázanými stuhou, která rámuje celý znak. Na stuze opis: EXPOSITION.

⁴⁰ Chadt, J. E.: l. c., s. 117.

⁴¹ Chadt, J. E.: l. c., s. 108.

⁴² Český střelec, Mladá Boleslav 20. 5. 1883, s. 19. Lebeda, A. V. Sohn und Schebek, E.: Bericht über die Feuerwaffen und die übrigen auf das Kriegswesen bezüglichen Gegenstände der Pariser Welt-Ausstellung im Jahre 1855. Wien, 1858. – O Lebedově vyznamenání na pařížské výstavě viz Hugo, A.: Die Jagdzeitung, Wien 1858, Nr. 13, S. 395.

⁴³ Děkuji ředitelství firmy, dnešních Blanických strojiren, za poskytnutí snímku zmíněné medaile. Můj zvláštní dík patří pracovníkům této firmy Ing. Hýkelovi a Josefu Černému.

UNIVERSELLE. AGRICULTURE. INDUSTRIE. BEAUX.ARTS. Na koncích stuhu kolem uzlu: PARIS – 1855. Pod tím štítek s volutovitě zatočenými okraji vpravo a vlevo pro doplnění jména vyznamenaného, avšak volný. Kolem něho v kruhu znaky evropských zemí. Na okraji perlovec. Stříbro, Ø 59,6 mm, tloušťka 5 mm, hmotnost 115 g. Medaile je uložena v červeném okrouhlém pouzdře s pětiřádkovým nápisem: EXPOSITION/UNIVERSELLE/DE 1855/DE 1RE CLACCE/SELLIER&BELLOT.

Děk Lebedově zprávě známe i okolnosti, které vedly k udělení výstavní medaile. Před zahájením výstavy byly exponátům pražské firmy na překážku bezpečnostní předpisy, neboť šlo o výbušniny. Pražský společník firmy, chemik N. Bellot sestrojil kaučukový lak, jímž byly roznětky natřeny a vystaveny v nádobách s vodou. Na konci výstavy byly vyňaty a použity k střelbě. Neselhal ani jediná.⁴⁴

K významu české myslivosti a lesnictví, doloženému numismatickým materiálem, se vracíme ještě jedním příkladem z východních Čech. Roku 1882 byla v Nových Hradech uspořádána krajinská zemědělsko-lesnická výstava. Nejlepší vystavovatelé byli odměněni medailí o průměru 37,5 mm, kterou vytvořil V. Kříž. Její bronzový exemplář známe ze sbírky Donebauerovy (č. 4253) a ze soupisu Dobrého (č. 488). V témže soupise je pod č. 133 uvedena i další, bezpochyby starší medaile bez letopočtu – rovněž práce Křížova pro stejný spolek. (Donebauer č. 4254, bronz.)

Nové Hrady (podle označení na dvoujazyčných medailích německy zvané Gratzen) mají staré myslivecké tradice. Nedaleko odsud, v posekanecké myslivně se r. 1846 narodil Jan Doležal, průkopník českého lesnického písemnictví. Byl i propagátorem nových metod ve výchově lesnického dorostu.

Rovněž tehdejší majitel panství Nové Hrady, Karel hr. Buquoy proslul uplatňováním nových metod v lesnictví. Měl značně široké zájmy. Věnoval se lovu i pěstitelství, dřevařství i kynologii. Na Zemské výstavě v Bubenči r. 1883 vystavil pozoruhodný soubor loveckých trofejí a poprvé také sbírku starožitných loveckých zbraní, hlavně francouzských a německých. Byla vývojovým doplňkem expozice moderních zbraní, instalované v sousedství. Udržoval blízké styky s V. Lannou a dalšími významnými osobnostmi z českých vlasteneckých kruhů. Na sklonku minulého století vydržoval v N. Hradech sedmnáctičlennou skupinu loveckých hudebníků z loveckého personálu, která vznikla za pomoci profesora hudby Jos. Schautla roku 1886. Její program sestával vedle loveckých fanfár i z loveckých skladeb v počtu 200. Její činnosti se dostalo zvláštního ocenění při 47. valném shromáždění České lesnické jednoty v N. Hradech roku 1895.⁴⁵

⁴⁴ Viz pozn. 42, l. c. s. 80. Tých údaj přináší také Mach, V.: Historie firmy Sellier a Bellot v Praze. Německý rukopis dokončený r. 1895 je v archivu firmy S+B., – dnešních Blanických strojiren.

⁴⁵ Listy lesnické I. Písek 1895, s. 208.

Lesnický význam Nových Hradů zdůrazňovaly i výstavy a medaile k nim ražené. Výstavy navíc měly pro tuto chudou oblast Českomoravské vysočiny i mimořádný význam hospodářský.

Připomeňme na závěr ještě významnou roli mysliveckých sborů v armádě. Byly to původně dobrovolnické útvary myslivců z povolání s vlastní výbrojí, používané ve vojsku k mimořádným akcím. Prosluli v bojích 17.–19. století a za napoleonských válek vynikli nejen v česko-moravsko-slezské dobrovolnické legii arcivévody Karla, ale i u Asprů, u Slavkova a na dalších bojištích. Myslivci, organizovaní již jako stálá složka armády, se proslavili také za prusko-rakouské války r. 1866 a jejich samostatné prapory se v rakouské armádě udržely až do I. světové války. Připomínkou jejich mysliveckých tradic je „důstojnický válečný kříž sv. Huberta“ z roku 1914, současně poslední ohlas patrona myslivců z prvních dnů I. světové války. Poněvadž jej znám zatím v jediném exempláři, aniž bych byl kdekoli v odborné literatuře o něm našel zmínku, pokládám jej za unikát.

Popis: Kříž o rozměrech 22 × 26 mm ve tvaru vojenského záslužného kříže. S kruhovým ouškem, umístěným na horním rameni činí výška 32 mm. Av.: Pod letopočtem 1914 na podkladě bílého kovu se zeleným translucdním emailem korunovaný dvouhlavý orel s rakouským štítkem na prsou. Pod ním symbol sv. Huberta – jelení hlava s křížkem mezi parohy desateráka, které z obou stran rámují rakouského orla. Jelení hlava od očí níže přečnává spodní rameno kříže. Rev.: Na hladké stříbrné ploše je uprostřed vyražen nápis ve třech řádcích: OFF./ST.HUBERTUS-/KRIEGSKREUTZ.

Jak je zřejmo z popisu, jde o soukromý odznak, označený jako „válečný kříž“, určený pro důstojníky některého pluku, kteří v míru byli v Rakousku ctiteli myslivosti a věnovali se jí i na počátku války. Bez oficiálního velitelského souhlasu by ovšem vydání podobného soukromého odznaku, označeného jako „Důstojnický válečný kříž sv. Huberta“, bylo nemyslitelné.

Podobné výjimky se ovšem mezi rakouskými vyznamenáními občas vyskytovaly, byť i vzácně. Václav Měřička ve své „Faleristik“ popisuje a vyobrazuje rakouský záslužný kříž za 25 let služby z roku 1906, který má na vyhlazené rubní straně vyrytu dedikaci: „Vom Offizierskorps des Infanterieregimentes No 80, 1906“.⁴⁶ Týž autor však svatohubertský kříž neuvádí ani v tomto, ani v dalším svém soupise řádů a vyznamenání.⁴⁷ Ani z jiných odborných prací neznám další exempláře, i když jich musel být vydán určitý, byť i nevelký počet.

Nositelé těchto loveckých tradic v armádě nutno bezpochyby hledat mezi důstojníky některého rakouského mysliveckého praporu, nejspíše z Čech. Z Batovcova Almanachu na rok 1914 zjistíme, že rakousko-uherská armáda

⁴⁶ Měřička, V.: Faleristik. Praha 1976, s. 153, č. 124.

⁴⁷ Týž: Orden und Auszeichnungen. Praha 1969.

vstupovala do prvního válečného roku s těmito mysliveckými útvary:⁴⁸ čtyřmi tyrolskými pluky tzv. císařských myslivců – kteří v této souvislosti nepřicházejí v úvahu – a 32 samostatnými polními prapory mysliveckými, z nichž šest není ustaveno. Každý prapor sestával z praporečnického štábu, čtyř polních setnin a jedné náhradní setniny, která v čase míru byla v sídle kádru.⁴⁹

Pokud předpokládáme, že kříž byl zhotoven pro důstojnictvo některého mysliveckého praporu, který měl sídlo v některé tradičně lovecké pohraniční oblasti Čech, připadají v úvahu z mysliveckých praporů českých: č. 1. s kádrem u náhradní setniny v Terezíně, č. 2. se sídlem kádru náhradní setniny v Hradci Král. a č. 22. se sídlem kádru náhradní setniny v Chebu. Poněvadž na Hradecku a Chebsku nebyly počátkem našeho století lovecké podniky tak rozšířeny jako v oblasti Terezína, Litoměřic a Teplic, přichází jako pravděpodobný iniciátor vydání popsaného kříže z roku 1914 v úvahu nejspíše důstojnictvo 1. mysliveckého praporu, usídleného v Terezíně.

Pro domněnku, že zmíněná neobvyklá myslivecká památka je českého původu, hovoří několik důvodů. Je to jednak v Čechách oproti ostatním zemím stále značná popularita patrona myslivosti, jednak pojetí jeho symbolu na

Obr. 2. Jelení hlava jako symbol patrona myslivosti. Podle časopisu „Deutsche Jagdzeitung für Böhmen“ z 25. července 1914. (Foto Jan Bartůšek)

⁴⁸ Batovcův almanach, politický kalendář a adresář, schematismus a statistika zemí koruny české na rok 1914. Praha 1913.

⁴⁹ L. c. s. 187.

„válečném kříži“ z roku 1914. Pro uvedenou domněnku do jisté míry hovoří i okolnost, že zmíněný exemplář pochází ze středočeské oblasti – z Čáslavska.⁵⁰

Výtvarné pojetí jelení hlavy na jeho líci, které vyjadřuje zjednodušeně základní prvky legendy o sv. Hubertovi (obr. 2), známe vesměs jen z českých medailí, z nichž mnohé jsem popsal v této práci. Ve stejném pojetí ji nalezneme i v kresbě na záhlaví časopisu „Deutsche Jagdzeitung für Böhmen“, který vydával Německý spolek pro ochranu honby v Čechách v někdejších Teplicích-Šanově a jehož poslední předválečné číslo vyšlo 25. července 1914, tedy den před vypuknutím první světové války.⁵¹

Je nesporné, že ctitelé hubertovských tradic v rakouské armádě se mohli věnovat pokračování svých loveckých zálib jen velice krátce. K udělování většího množství těchto mysliveckých odznaků nebylo již mnoho času. Přesto však pokládám „důstojnický válečný kříž sv. Huberta“ za doklad snah o udržení alespoň ohlasu předválečných loveckých zábav i v prvních dnech po vypuknutí války, i za poslední myslivecké vyznamenání z prvního válečného roku – tečku za idylou, kterou již za několik týdnů válka pohltila úplně.

Seznam vyobrazení na tabulkách na křídě IX–XII

Tab. IX

1. Lovecká scéna z tolaru Ferdinanda II. s letopočtem 1626. Donebauer č. 2215. Nepatrně zvětšeno.
2. Medaile „Charmant Souvenir“ o průměru 17 mm. Po r. 1734. Na oušku a na okraji rubní strany puncována. Soukromá sbírka.
3. Šporkova portrétní medaile z r. 1726 od C. Wermutha s ouškem. Ø 42 mm, Donebauer 3926. Státní hrad Křivoklát č. i. 2485.

Tab. X

4. Medaile na mysliveckou zkoušku Josefa Müllera v Drozdově 1829. Podle tabulek V. Kupfera. Ø 29 mm. Donebauer 3610.
5. Rubní strana medaile ve stříbře, udělené jako I. cena Světové výstavy v Paříži roku 1855 pražské firmě Sellier + Bellot. Ø 59,6 mm. Blanické strojírny, Vlašim.

Tab. XI

6. Medaile „Šporkova roku 1938“ podle původní ražby z r. 1723. Bronz, Ø 31,5 mm. Lící strana. Soukromá sbírka.
7. a–b: Šporkovská medaile bez medailónu na prsou orla. Ø 30,3 mm, 19. století. Soukromá sbírka.
8. Reprodukce líce signované Šmakalovy medaile s dvoujazyčným textem „Za zásluhy o myslivost“ ze záhlaví časopisu „Česká myslivost“ z r. 1905. Zvětšeno.
9. Medaile téhož provedení, bez signatury autora, z r. 1937.

⁵⁰ Děkuji p. Antonínu Doležalovi z Golčova Jeníkova za upozornění na tento unikátní exemplář.

⁵¹ Deutsche Jagdzeitung für Böhmen. Teplitz-Schönau, Heft 14–25. 7. 1914.

Tab. XII

10. a–b: Stříbrná medaile b. l. se zjednodušeným symbolem sv. Huberta. II. cena. Na rubu puncována. Ø 28 mm. Soukromá sbírka
11. a–b: Důstojnický válečný kříž sv. Huberta 1914. Zelený smalt a bílý kov. Soukromá sbírka. Nepatrně zvětšeno.

ZUSAMMENFASSUNG

Weidwerk und Forstwesen in der Numismatik (Taf. IX–XII)

Die böhmischen Länder hatten seit je für das Weidwerk, d. h. die Jagdkunst und die Fürsorge für die Forstwirtschaft – die Försterei, außergewöhnlich günstige Bedingungen. Die Tätigkeit der Jäger und Förster aus vergangenen Jahrhunderten fand daher auch in der Numismatik, vereinzelt in der Münzprägung, häufiger im Medailleurschaffen, ihren Ausdruck, welches letzteres zu diesen Bereichen in einer gewissen Beziehung steht. Aus den böhmischen Ländern kennen wir eine ganze Reihe von Familien, deren uraltes Interesse am Weidwerk durch Familienzeichen, Familienwappen mit Jagdmotiven, Waffen und Trophäen belegt ist und deren Vorliebe für die Jagd auch in Archivdokumenten einen Niederschlag findet. Prägungen mit Themen aus dem Weidwerk und Forstwesen, bzw. nachweislich Berufsjägern und Förstern für verschiedene hervorragende Leistungen erteilte Medaillen, sind daher ein wichtiges greifbares Material zur Geschichte des Weidwerkes und Forstwesens in den böhmischen Ländern. Sie und die Umstände ihrer Herausgabe oder Erteilung behandelt die vorliegende Studie.

Das Material zu diesem Thema ist zwar nicht außerordentlich reichhaltig, dafür aber ziemlich verschiedenartig. Es sind dies einerseits vereinzelte Prägungen von Herrschern und Adeligen, die in einigen Fällen zum Tragen als sichtbare Auszeichnung oder als Souvenir an Jagdfeste bestimmt waren. Am zahlreichsten von ihnen ist in Böhmen die Gruppe der Medaillen des Grafen F. A. Sporck und der thematisch an sie mit dem Motiv des Patrons der Jäger, des hl. Hubertus, anknüpfenden Prägungen. Abgesehen von den eigentlichen Sporckschen Prägungen in verschiedenen bis zu seinem Tode i. J. 1738 herausgegebenen Emissionen gibt es eine ganze Reihe ihrer jüngeren Imitationen, von denen die jüngste hier zum erstenmal mit einem Datum angeführt wird, das ihre Verwendung noch im Jahre 1903 dokumentiert. Die Studie verweist auch – gleichfalls in der numismatischen Literatur zum erstenmal – auf die Tatsache, daß viele dieser, sei es in Silber oder in Gold geprägten Sporckschen Medaillen mit einer Punze und dem Zeichen des Produzenten versehen sind. In der Chronologie dieser Medaillen schreibt die Studie die nichtpunzierten dem ursprünglichen Autor J. P. Großkurt (1694–1734), die punzierten sodann späteren Herstellern zu.

Die Belohnung öffentlicher Verdienste mit dem sog. Gnadenpfennig wurde unter Maria Theresia und Josef II. eingeführt. Unter den ersten so Ausgezeichneten in Böhmen befanden sich jene, die bei der Bearbeitung des sog. Josefinischen Katasters bedeutsam mitgeholfen hatten. Unter ihnen gab es auch eine ganze Reihe von Jägern höherer Chargen. Unsere Studie verzeichnet die Dekorationsordnung aufgrund der Memoiren eines der Ausgezeichneten, des Dorfrichters F. J. Vavák aus Milčice.

Einen einzigartigen Beweis für altes Jägerbrauchtum bildet jene Medaille, die an die Ablegung der Jägerprüfung und die Ernennung zum Jäger im Jahre 1829 auf dem Kammergut Zbiroh erinnert. Die Medaille an sich wurde zwar bereits beschrieben, ihr wahrer Sinn bislang aber nicht er-

klárt. Eine selbständige Gruppe bilden solche Medaillen, die in verschiedenen Bereichen an Förster bei ausländischen Ausstellungen verliehen wurden, und zwar sowohl für außerordentliche Ergebnisse auf dem Gebiet der Theorie, als auch für praktisch geleistete Arbeiten.

Die gegenständliche Studie verzeichnet neben einer Menge von inländischen Ausstellungsmedaillen in einer Sondergruppe Medaillen in der Beziehung zur Jagdkynologie, bei der Jäger aus den böhmischen Ländern zahlreiche Prämien bei in- und ausländischen Aufstellungen erhielten. Die Kynologie in der Tschechoslowakei behauptet bis heute ihre beträchtliche Bedeutung.

Die Arbeit schließt mit einem einzigartigen Exemplar aus den ersten Tagen des Ersten Weltkrieges, mit dem sog. „St.-Hubertus-Kriegskreuz“ aus dem J. 1914, das gleichfalls bisher noch nicht publiziert wurde. Sie ergänzt die Angaben über die im vorigen und zu Beginn unseres Jahrhunderts ausgezeichneten Förster durch einige Beispiele hoher in- und ausländischer Orden und Auszeichnungen, mit denen in der Vergangenheit die Tätigkeit hervorragender Jäger und Förster geehrt wurde.

NÁLEZY

JIRÍ SEJBAL ml.

Nález římských mincí v Rosicích, okr. Brno-venkov

Dne 19. dubna 1984 na poli v trati Okrouhlík¹ nalezl Oto Doubek, bytem Střelice č. 469, čtyři římské mince. Mince byly nalezeny rozptýlené na malé ploše, cca 4 m².

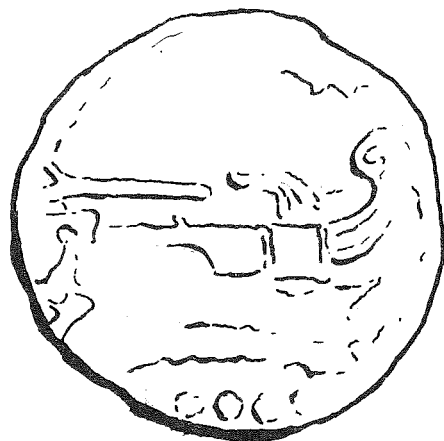
1. Řím-republika, po r. 211 př. n. l., triens, Craw. 56,4²
Ø 23,6 mm; hmotnost 7,899 g (obr. č. 1)
2. Řím-císařství, Claudius II. Gothicus (268–270), bronz. antoninián (minci se nepodařilo blíže určit pro špatnou zachovalost)
Ø 18,6 mm; hmotnost 2,930 g

Av.: hlava panovníka s paprskovitou korunou vpravo, opis nečitelný

¹ Poblíž tohoto místa byly dříve objeveny depoty z doby bronzové; jsou zde také dvě halštatská hradiště a z pozdější doby středověká opevnění.

² Crawford, M. H.: Roman Republican Coinage. Cambridge 1974.

Rev.: stojící postava, opis nečitelný

3. Řím-císařství, Valentinianus II. (375–392), malý bronz, C. 33³

Ø 13,7 mm; hmotnost 0,933 g

4. Řím-císařství, 4. stol., minc. Sirmium, malý bronz (minci se nepodařilo blíže určit pro špatnou zachovalost)

Ø 17,0 mm; hmotnost 1,955 g

Av.: poprsí panovníka s diadémem vpravo

DN PF AVG

Rev.: Virtus útočí kopím na jezdce, který leží pod koněm

FEL TEMP R , vlevo v poli N, v úseči SIRM.

Jedná se o první nález římských mincí v katastru Rosic. Je třeba také poukázat, že římský republikánský triens není doposud zastoupen v českých a moravských nálezech římských mincí. Jde tedy o první minci tohoto druhu nalezenou v českých zemích.

³ C o h e n , H.: Description Historique des Monnaies frappées sous l'Empire Romain, 1–8, Lipsko 1930.

ZDENKA NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ A JIŘÍ WALDHAUSER

Nález denáru Břetislava I. v Prachovských skalách u Jičina

V červenci roku 1983 našel žák Ludvík Štěpán (Sobotka, Špálova 332) ve vnitřním areálu slovanického hradiště v Prachovských skalách denár knížete Břetislava I. (1037–1055) typu Fiala 794,

Cach 322,¹ ražený po mincovní reformě provedené kolem roku 1050. Podle sdělení nálezce byla mince objevena při povrchovém sběru v blízkosti turistické stezky v poloze Javorový důl na severním úbočí centrální opevněné akropole zvané Starý hrádek. V bezprostředním okolí této mince bylo nalezeno též asi 80 kusů keramiky patřící jednak kultuře lidu popelnicových polí a jednak do mladohradištního období, převážně s výzdobou ryté šroubovice. Keramika ani mince nepocházejí z intaktních vrstev; pravděpodobně byly na místo nálezu splaveny z polohy Starý hrádek. Mince i keramika budou uloženy v Městském muzeu v Sobotce na zámku Humprechtě.

Nález Břetislavova denáru v Prachovských skalách roku 1983 podobně jako starší hromadný nález mincí knížete Vratislava II. (1061–1085) z jeskyňky u třetího valu² dokládá osídlení v areálu tohoto hradiště ještě v 11. století, tedy již po zániku slavníkovské domény roku 995.

¹ F i a l a , E.: České denáry. Praha 1895, s. 296, č. 794, tab. VIII, č. 9; C a c h , F.: Nejstarší české mince II. Praha 1972, s. 18, č. 322.

² T u r e k , R.: Prachovské skály na úsvitě dějin. Praha 1946, s. 59.

TOMÁŠ KREJČÍK

Denáry z kostrových hrobů z mladohradištního pohřebiště v Prušánkách, okres Hodonín

Při archeologickém výzkumu, který prováděl v letech 1979–1982 Archeologický ústav ČSAV,¹ byly v kostrových hrobech odkryty také moravské a uherské denáry 11. až z počátku 12. století. Nejstaršími mincemi jsou denáry uherského krále Štěpána I., nejmladšími jsou dva denáry olomouckého úředníka Svatopluka.

Celkovým počtem 43 kusů se řadí prušánecká lokalita mezi nejdůležitější moravská naleziště mincí v kostrových hrobech. V nedávné době odkryté, ale zatím jen předběžně publikované soubory mincí z Holubice² a ze Starého Města³, spolu již se známými mincemi z Vicemilic umožňují dílčí vyhodnocení.⁴

	Holubice	Vicemilice	Prušánky	Staré Město
Morava	15	14	19	65
Čechy	2			1
Uhry	21	8	24	2
Ostatní	1			3

¹ Výzkum vedl dr. Z. Klanica, CSc.

² K u č e r o v s k á T.: Stříbrné denáry z mladohradištního kostrového pohřebiště v Holubicích. Zpravodaj Moravského muzea v Brně, 1981, č. 2, s. 5–7.

³ S e j b a l , J.: Moravské denáry neznámého typu z velkomoravského Starého Města. Zprávy brněnské pobočky ČNS, 1981, č. 40, s. 5–6.

⁴ R a d o m ě r s k ý , P.: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní). In: SNM IX–A, č. 2, 1955, s. 35–36.

Holubické nálezy jsou datovány nejmladší mincí brněnského Konráda I. (1061–1092), Vicemilice a Prušánky mincemi Svatopluka (1095–1107) a Staré Město mincí Oty II. a Svytlahy II. z roku 1125. Přitom hlavní těžiště všech souborů leží v 80. letech 12. století.

V nejstarším souboru z Holubic tvořila domácí mince asi 38 %, v Prušánkách již 44 %, z přibližně stejně starého pohřebiště ve Vicemilicích je situace pro domácí mince ještě příznivější a ve Starém Městě domácí mince převládá. I z těchto kusých údajů, které nepřihlížejí k jednotlivým mincím z jiných lokalit, je zřetelný ústup uherské mince jako součásti moravského oběživa v 12. století. Musíme též připomenout, že v Prušánkách a Vicemilicích byly zastoupeny uherské mince Štěpána I. a Ondřeje I., vzniklé před rokem 1061, v Starém Městě byly mince Ondřeje I. a Ladislava I. (1077–1095).

P. Radoměský ohraničil období, kdy máme doložen obol mrtvých na Moravě, léty 1010–1110, přičemž převážná část materiálu pocházela z let 1035–1085. Konstatoval, že po roce 1085 můžeme pozorovat rychlý ústup tohoto zvyku, jenž Radoměský přesvědčivě interpretoval.⁵

Na prušáneckém pohřebišti, pokud si zvolíme jako mezní body konce vlády jednotlivých panovníků, je situace následující:⁶

do roku 1038	8 ks
1061	17 ks
1087	15 ks
1107	2 ks

Tento přehled tedy potvrzuje Radoměského zjištění, že situace v Uhrách byla poněkud odlišná, a tento zvyk se zde udržel déle.⁷

Stručně se musíme zmínit také o umístění mincí v hrobech. Jak vyplývá z náleзовých zpráv,⁸ bylo uložení mincí takové:

levá ruka	8 ks
pravá ruka	6
hlava	3
hrudní kost	5
levá pánev	2
pravá pánev	2
levá polovina hrudi	1
pravá polovina hrudi	2
ostatní	7
volně v hrobě	5
bez určení	1

Radoměský na základě materiálu, který měl k dispozici, dospěl k názoru, že starší byl zvyk vkládat mince zemřelému do úst. Tomu by odpovídalo uložení mince Štěpána I. za temenem hlavy (č. 21). Dále byl nalezen jeden denár Oty I. (č. 8) při dolní čelisti a snad i denár téhož knížete v dalším hrobě (č. 15). Musíme také uvážit, zda některé denáry, nalezené u hrudní kosti nebo v oblasti hrudníku nebyly původně uloženy v ústech a později nedošlo k jejich posunu.

Musíme také upozornit, že dva denáry Štěpána I. byly nalezeny v rukou zemřelého. Na prušáneckém pohřebišti tedy zvyk ukládat mince do úst pro starší období jednoznačně neprokážeme, což ostatně se více blíží k názorům E. Kolníkové, která konstatovala velkou variabilitu v ukládání mincí do hrobů.⁹

Rozsáhlejší skupinu tvořily mince, uložené do dlaně. K jasným kusům snad můžeme přiřadit

⁵ Radoměský, P.: l.c., s. 49–53.

⁶ Není započítána mince č. 19.

⁷ Radoměský, P.: l.c., s. 57.

⁸ Za poskytnutí těchto údajů děkuji dr. B. Klímovi.

⁹ Kolníková, E.: Obolus mrtvých vo včasnostredovekých hrobech na Slovensku. SlovArch XV–1, 1967, s. 189–245.

ještě mince, které byly nalezeny v pánevní krajině zleva (2 ks) nebo zprava (2 ks). Radoměského závěrům odpovídá zjištění, že častější byl výskyt denáru v levé dlaně.

Celkem osm mincí bylo nalezeno v oblasti hrudní. Jen jednotlivě byly nalezeny mince u kosti patní, kosti holenní, beder, pravé lopatky atd., což odpovídá okolnostem uložení, které jsou charakteristické pro mladší fázi.¹⁰

Ve 28 případech byla v hrobech nalezena mince samotná, ve 12 případech byla doprovázená záušnicemi nebo prsteny. Ve dvou hrobech byl nalezen železný nůž a v jednom případě byl v zásypu stěp.

Ve dvou případech byl denár nalezen v dětském hrobě.

¹⁰ Kolníková, E.: l.c., s. 222.

Soupis mincí z hrobů pohřebiště v Prušánkách

- Hrob č. 320**
Morava, Brněnsko, Konrád I. a Ota I. (1055–1061), denár, F IX.15, Cach 360
13,9 mm; 0,453 g
Nalezen v zásypu hrobu asi 10 cm nad kostrou.
- Hrob č. 384**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.10, Cach 371
14,7 mm; 0,515 g
Nalezen pod pravou klíční kostí. V hrobě ještě nalezena stříbrná plátovaná záušnice a část olovené záušnice.
- Hrob č. 505**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.10, Cach 371
13,7 mm; 0,400 g
Nalezen v místech pravé dlaně.
- Hrob č. 373**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.10, Cach 371
14,8 mm; 0,552 g
Nalezen v místě levé dlaně, těsně při vnější straně levého kyčelního kloubu.
- Hrob č. 413**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.10, Cach 371
15,0 mm; 0,188 g
Nalezen v místech levé dlaně.
- Hrob č. 388**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.2, Cach 372
15,4 mm; 0,504 g
Nalezen z vnitřní strany pravého kyčelního kloubu, v hrobě ještě měděný prsten.
- Hrob č. 408**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.2, Cach 372
14,6 mm; 0,380 g
Nalezen u pravé kosti patní. V hrobě ještě stříbrem plátovaná záušnice a měděná záušnice.
- Hrob č. 393**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.7, Cach 373
14,4 mm; 0,442 g
Nalezen těsně při dolní čelisti.
- Hrob č. 223**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.8, Cach 374
15,6 mm; 0,548 g
Nalezen mezi články prstů levé ruky.
- Hrob č. 455**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.8, Cach 374
15,9 mm; 0,419 g (rozlámán)
Nalezen mezi články prstů levé ruky.
- Hrob č. 493**
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.8, Cach 374
16,1 mm; 0,353 g

- Nalezen uprostřed pánve, zabalen do zbytku hedvábného plátna. (Podle písemného posudku dr. M. Kostelníkové z 7. května 1984.)
12. *Hrob č. 227*
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.5, Cach 376
15,4 mm; 0,563 g
Nalezen spolu se stříbrnou záušnicí, blíže neuvedeno.
 13. *Hrob č. 491*
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.5, Cach 376
15,3 mm; 0,629 g
Nalezen v levé polovině hrudi.
 14. *Hrob č. 363*
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.3, Cach 377
15,0 mm; 0,384 g
Nalezen asi 6 cm od levého kyčelního kloubu, v místech levé dlaně.
 15. *Hrob č. 411*
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.3, Cach 378
14,6 mm; 0,350 g
Nalezen v dětském hrobě pod lebkou. V hrobě dále měděná záušnice, zlomky skleněného prstenu a další měděná záušnice.
 16. *Hrob č. 222*
Morava, Olomoucko, Ota I. (1061–1087), denár, F X.4, Cach 378
15,3 mm; 0,390 g
Nalezen v levé polovině hrudi, v místech levého zápěstí.
 17. *Hrob č. 392*
Morava, Olomoucko, Svatopluk (1095–1107), denár, F XI.16, Cach 430
15,8 mm; 0,479 g
Nalezen z vnější strany levého zápěstí. Dále v hrobě měděný prsten, 6 zlomků skleněného prstenu a stříbrná záušnice
 18. *Hrob č. 391*
Morava, Olomoucko, Svatopluk (1095–1107), denár, F XI.16, Cach 430
15,9 mm; 0,276 g
Nalezen při středu severní podélné stěny hrobové jámy v zásypu hrobu, asi 20 cm nad dnem.
 19. *Hrob č. 394*
Dva zlomky neurčitelného moravského denáru. Nalezen na spodním okraji zbytků hrudi.
 20. *Hrob č. 355*
Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, CNH 1
16,4 mm; 0,419 g
Nalezen při rozebírání kostry mezi holenními kostmi.
 21. *Hrob č. 357*
Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, CNH 1
16,2 mm; 0,420 g
Nalezen těsně za temenem hlavy.
 22. *Hrob č. 360*
Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, CNH 1
16,5 mm; 0,466 g
Nalezen v místech hrudní kosti. V hrobě také železný nůž.
 23. *Hrob č. 371*
Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, CNH 1
18,6 mm; 0,829 g
Nalezen v levé polovině pánve. V hrobě také železný nůž a rozmáčknutá nádoba.
 24. *Hrob č. 381*
Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, CNH 1
17,0 mm; 0,599 g
Nalezen v pravé polovině hrudi.
 25. *Hrob č. 402*
Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, CNH 1
15,2 mm; 0,572 g
Nalezen uprostřed levé poloviny hrudi.
 26. *Hrob č. 488*
Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, CNH 1
15,1 mm; 0,542 g
Nalezen v místech levé dlaně.
 27. *Hrob č. 370*

- Uhry, Štěpán I. (1000–1038), denár, (?)
olámán; 0,224 g
Nalezen mezi zbytky pravé lopatky. V hrobě také měděná záušnice.
28. *Hrob č. 327*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12, W II 4 var.
14,0 mm; 0,424 g
Nalezen při jižní stěně dětského hrobu na dně.
 29. *Hrob č. 335*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12, W III 8
16,0 mm; 0,311 g
Nalezen v pravé dlani.
 30. *Hrob č. 346*
Uhry, Ondřej (104–1061), denár, CNH 12,
15,5 mm; 0,560 g
Nalezen na zlomku pánve z vnitřní strany levé kosti stehenní.
 31. *Hrob č. 358*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12, W III 3
14,7 mm; 0,378 g
Nalezen v místech pravé dlaně.
 32. *Hrob č. 359*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12, W III 19 var
14,4 mm; 0,451 g
Nalezen ve skupince kostí ve střední části hrobu. V hrobě také čtyři stříbrné záušnice.
 33. *Hrob č. 367*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
zlomek
Nalezen v JV rohu hrobu, asi 3 cm nad dnem.
 34. *Hrob č. 376*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12, W II 20 var.
13,6 mm; 0,328 g
Nalezen v levé dlani.
 35. *Hrob č. 382*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
14,0 mm; 0,260 g (vylomen)
Nalezen z vnější strany kosti pánevní, asi v místech pravé dlaně. V hrobě také dvě stříbrné záušnice.
 36. *Hrob č. 389*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
16,4 mm; 0,466 g
Nalezen těsně z pravé strany spodního bederního obratle.
 37. *Hrob č. 406*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
17,2 mm; 0,658 g
Nalezen přibližně v místech pravého ramene. U lebky stříbrná záušnice.
 38. *Hrob č. 415*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
14,2 mm; 0,369 g
Nalezen v místech levé dlaně.
 39. *Hrob č. 429*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
16,4 mm; 0,596 g
Nalezen v pravé polovině hrudi. Za týlem lebky stříbrná záušnice.
 40. *Hrob č. 430*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
15,2 mm; 0,333 g
Nalezen v místech pravé dlaně.
 41. *Hrob č. 481*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
14,2 mm; 0,110 g (olámán)
Nalezen v místech levé dlaně. V zásypu střep.
 42. *Hrob č. 490*
Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
14,4 mm; 0,188 g (rozlomen)

Nalezen uprostřed levé poloviny hrudi. V hrobě také dvě stříbrné záušnice, mezi články prstů jeden stříbrný a jeden měděný prsten.

43. Hrob č. 503

Uhry, Ondřej (1046–1061), denár, CNH 12,
15,3 mm; 0,325 g

Nalezen z vnitřní strany pravého lokte.

Seznam zkratk

F = Fiala, E.: České denáry. Praha 1895.

Cach = Cach, F.: Nejstarší české mince. 2. díl. Praha 1972.

CNH = Réthy, L.: Corpus nummorum Hungariae. Budapest 1899.

W = Weszerle, J.: Tabulae nummorum Hungaricorum. Budapest 1911.

ONDŘEJ KOLÁŘ

Nález mincí v Neznašově, okres České Budějovice

Patrně ve školním roce 1856/1857 přibily do numismatické sbírky píseckého gymnázia čtyři brakteáty, uvedené jako nález z Neznašova.¹ Přesná doba nálezu a další podrobnosti nejsou známy. Dva publikované neznašovské nálezy nejsou s tímto zjevně totožné; obsahovaly antické mince.² V zachovaném torzu numismatické sbírky gymnázia v Písku³ nelze nález identifikovat.

¹ Jahresbericht des k. k. Gymnasiums zu Pisek 1857. Pisek 1857, s. 49.

² Pochitonov, E.: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Praha 1955, s. 146, č. 528; s. 179, č. 706.

³ Okresní muzeum v Písku, přír. č. 1959/213.

ONDŘEJ KOLÁŘ

Nález mince v Žerotíně-Strukově, okres Olomouc

Ve sbírkách bývalého muzea v Protivíně se zachovaly zlomky stříbrné mince, kterou nelze určit. Na obálce se zlomky je údaj, že se jedná o „husitský groš“, nalezený na poli u Žerotína. Není jasné, zda byla nalezena celá mince nebo již zlomky. Nález daroval roku 1938 protivínskému muzeu Josef Háza. Dnes jsou zlomky uloženy v Okresním muzeu v Písku.

BOHUSLAV HLADÍK

Nález mincí v Týnci nad Labem

V r. 1905 byl při přestavbě mlýna v Týnci nad Labem nalezen neznámý počet mincí. Několik z nich darovala bývalá zákyně měšťanské školy v Telči Krajičková telečskému muzeu, kde jsou uloženy pod číslem H XI. Stručný popis je uveden v Nálezech mincí¹ sv. II č. 2 361. Jsou to tyto mince:

Čechy, Jiří Poděbradský (1460–1471), kruhový peníz v hladkém kruhu, ražený v letech 1460–1468, Radoměský² č. 21 (1); kruhový peníz v perličkovém kruhu, ražený podle minc. řádu z r. 1469 (1).

Zhořelec, městský peníz 2. poloviny 15. století (1).

Bavory-Landshut, Jindřich IV. (1392–1450), Oetting, fenik se čtyřrázem, Radoměský VIII/52 (1); Ludvík IX. (1450–1479), Oetting, fenik se čtyřrázem, Radoměský VIII/70 (1).

Sasko-Míšeň, Fridrich II. a Vilém III. (1440–1464), Freiberg, Nicol Monhaupt, štítový groš b.l., ražený před r. 1457 (1).

Protože není znám celkový počet nalezených mincí, není možno stanovit přesněji dobu ukrytí. Podle popsání mincí to mohlo být někdy v poslední čtvrtině 15. století.

¹ Nohejlová-Prátová, E.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Praha 1956.

² Radoměský, P.: Nálezy mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. In: SNM 21, Praha 1967.

ONDŘEJ KOLÁŘ

Nález mincí ve Skočicích, okres Strakonice

Skočický nález mincí, o kterém nejsou známy další podrobnosti, jako přesná doba nálezu, nálezců a okolnosti objevení, byl již částečně publikován. Podle zápisu v inventáři Národního muzea máme informaci o patnácti mincích z nálezu, uložených v Národním muzeu, a o přibližné době nálezu – okolo roku 1934.¹

¹ Nohejlová-Prátová, E.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, Praha 1956, č. 2 580.

Větší část nálezu však získalo bývalé muzeum v Protivíně, kterému ji daroval 26. dubna 1934 pan Vondas, lesní správce ve výslužbě.²

Spolu s ostatními sbírkami bývalého protivínského muzea přešla tato část nálezu do Okresního muzea v Písku. Jde o 75 mincí; celkový počet známých mincí ze skočického nálezu se tak okrouhluje na 90.

Popis nálezu:

Čechy, Václav IV. (1378–1419), *Kutná Hora*, pražský groš s kontramarkou Salzburgu (1), pražský groš s kontramarkou Laufenburgu (1), pražský groš jako Smolík³ č. 3 (2), jako Smolík č. 6 (1), pražský groš otřelý (43); Jiří Poděbradský (1460–1471), *Kutná Hora*, ražby z let 1460–1468, kruhový peníz bez čtyřrázu, jako Radoměský⁴ I/21 (1).

Morava, Brno, městské ražby z let 1439–1452, haléf se čtyřrázem, jako Radoměský II/11 (1), peníz se čtyřrázem, jako Radoměský II/14 (2); Jihlava, městské ražby z let 1439–1452, peníz se čtyřrázem, jako Radoměský II/20 (2); Znojmo, městská ražba po roce 1452, peníz bez čtyřrázu, jako Radoměský II/21 (13), jako Radoměský II/22 (3), jako Radoměský II/22a (2).

Norimberk, feník z doby před rokem 1452, jako Radoměský XVI/1 (1).

Sasko-Míšeň, Fridrich II. (1428–1464), štítový groš, jako Schwinkowski⁵ č. 58 (1); Arnošt a Albrecht (1464–1485), mečový groš, jako Schwinkowski č. 69 (1).

² Podle zápisu u č. 808 v hlavním přírůstkovém inventáři muzea v Protivíně z let 1930–1939.

³ Smolík, J.: *Pražské groše a jejich díly (1300–1547)*. Praha 1894.

⁴ Radoměský, P.: *Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna*. In: SNM 21, Praha 1967.

⁵ Schwinkowski, W.: *Das Geld- und Münzwesen Sachsens*. Dresden 1918.

BOHUSLAV HLADÍK

Nález mincí z první poloviny 16. století v Třešticích

V r. 1904 bylo v obci Třešticích, okres Jihlava, nalezeno při kopání základů domu 280 drobných stříbrných mincí. Nález je uložen v Muzeu Vysočiny, pobočka Telč. Je stručně uveden v *Nálezech mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*¹ sv. III pod č. 2 957 podle stručné charakteristiky, pořízené MUDr. Vladimírem Němečkem. Obsahuje tyto mince:

Čechy, Ladislav Pohrobek (1453–1457), *Kutná Hora*, kruhový peníz, ražba podle měnové reformy okolo r. 1450, Radoměský² I/10 (1), Radom. I/13 (1). – Vladislav II. (1471–1516), dvoustranný bílý peníz staršího typu (8); jednostranný bílý peníz staršího typu (41);

¹ Němeškal, L.: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového (1519–1900)*. *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* III. Praha 1957.

² Radoměský, P.: *Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna*. In: SNM 21, Praha 1967.

mladšího typu (47); neurčitelného typu (14); černý peníz, Castelin³ č. 1 (1). – Ludvík (1516–1526), jednostranný bílý peníz (33); černý peníz, Cast. 4, 10, 10 (3). – Ferdinand I. (1526–1564), černý peníz, Cast. 4 (1).

Kladrsko, jednostranný kruhový peníz po r. 1450, Radoměský III/1 (1).

Slezsko, město Vratislav za Vladislava II. (1471–1516), dvoustranný černý peníz (2).

Dolní Rakousy, Maxmilián I. (1493–1519), *Videň*, Hausgenossen, 1/2batzen 1520 (1); dvoustranný feník 1518 (1), 1519 (3); jednostranný feník 1519 (1), 1520 (1). – Ferdinand I. (1521–1564), *Videň*, jednostranný 2feník 1530 (1); dvoustranný feník 1521 (3); jednostranný feník 1522 (1), 1533 (1).

Horní Rakousy, Ferdinand I. (1521–1564), *Linec*, jednostranný feník 1528 (1), 1530 (1), 1533 (1).

Korutany, Maxmilián I. (1493–1519), 1/2batzen 1516 (1); *Celovec*, jednostranný feník 1516 (1), 1517 (1), 151. (1).

Štýrsko, Fridrich IV. (zemřel 1493), jednostranný feník b.l. (1). – Maxmilián I. (1493–1519), *Harberg*, 1/2batzen 1511 (1), 1513 (2).

Tyroly, Zikmund (1439–1496), *Hall*, krejcar b.l. (2).

Arcibisk. Salzburg, Leonard Keutschach (1495–1519), batzen 1515 (1); jednostranný 2feník 1512 (1), 1514 (3), 1516 (1), 1517 (4), 1518 (2), 1519 (3), 151. (9); jednostranný feník 1500 (1), 150. (2), 15. (5), 1509 (2), 1510 (6), 1512 (2), 1514 (1), 1515 (1), 1516 (1), 1517 (2), 1518 (3), 1519 (1), 151. (1). – Matouš Lang z Wellenburgu (1519–1540), batzen 1521 (1); jednostranný 2feník 1519 (1), 1520 (5), 1521 (1), 1523 (4), 1524 (1), 1528 (3), 1529 (1), 152. (4), 1532 (1), 15. (2); jednostranný feník 1521 (1), 1522 (4), 1523 (2).

Bavory, Albert IV. (1465–1508), 1/2batzen 1506 (2), 15. (1); *Schwabach*, 1/2batzen 1506 (1). – Vilém IV. (1508–1550) a Ludvík (1516–1545), 1/2batzen 1530 (1).

Město Kostnice, 1/2batzen b.l. (1).

Bisk. Pasov, Wigilius Fröschl (1510–1516), feník b.l. (1). – Arnošt Bavorský (1517–1540), batzen 1518 (1), 151. (1), 1523 (1), 1524 (1); jednostranný 2feník 1529 (1), 1531 (1), 1532 (1); feník b.l. (4).

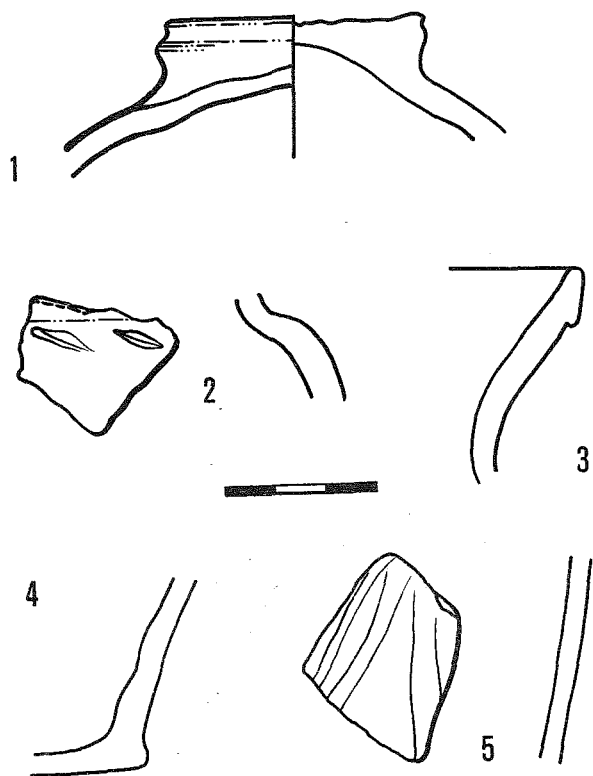
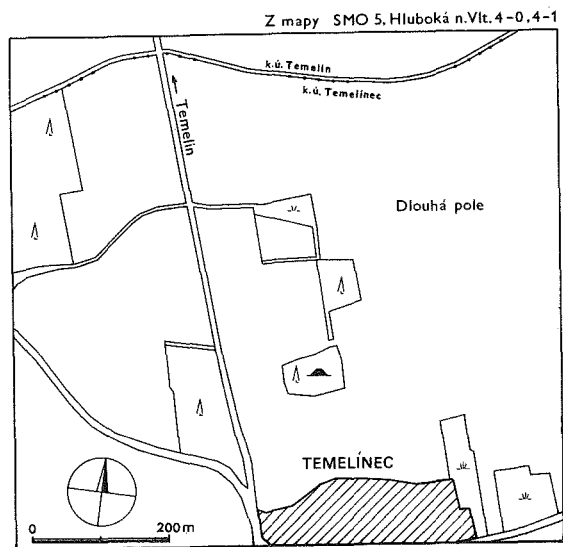
Nález byl ukryt po r. 1533.

³ Castelin, C. O.: *Příspěvky k chronologii haléřů Vladislavových a Ludvíkových (nález mělnický)*. NČČSl 8, 1932, s. 63–73.

PETER BRAUN A ZDENKA NEMEŠKALOVÁ-JIROUDKOVÁ

Nález dukátů na archeologickém výzkumu v Temelíně, okres České Budějovice

V souvislosti s připravovanou výstavbou JETE prováděla expozitura Archeologického ústavu ČSAV v Plzni od r. 1981 záchranný výzkum pozdně halštatského mohylového pohřebiště v lesní trati Hájek, na katastru Temelínec, o. Temelín, okr. České Budějovice. Lokalita, ohrožená výstavbou zařízení staveniště, je na ZM 22 – 441 Purkarec situována 87–91 mm od Z a 41–44 mm od

Obr. 1. Temelínec, okr. České Budějovice, výběr keramiky.

S sekční čáry, cca 1 750 m JZZ od kostela ve Křtěnově. Výzkum byl prováděn na základě hospodářské smlouvy s investorem stavby (Energoinvest, nyní ČEZ Praha).

Dne 24. VI. 1982 byla při odlesňování humusu u úpatí mohyly č. 6 nalezena zlatá mince. Kolem místa nálezu jsme položili sondu o rozměrech 5 × 5,5 m. V hloubce 25 cm pod humusem a cca 50 cm od místa nálezu první mince, v žlutohnědé sprašové hlíně byla zachycena další zlatá mince, dále jednotlivé keramické zlomky pravěké, raně středověké a středověké. V okolí nálezu nebyla patrna tmavší skvrna (zbytky obalu z organické hmoty), středověké střepty netvořily koncentraci, pocházejí z různých nádob a běžně se nacházely i v jiných částech lesa. Způsob uložení mincí je proto nejasný a nelze ani vyloučit, že se jedná o zbytek většího hromadného nálezu. Pravěká keramika nalezená v sondě pochází zřejmě z pláště přilehlé mohyly, raně středověké zlomky dovolují předpokládat blízké sídliště.

Popis keramiky (výběr):

Poklička s širokým knoflíkem (patkou?), světlehnědý materiál, na lomu hrubý, výrazně strukturovaný (obr. 1:1). Zlomek z těla nádoby, zachycující odsazení hrdla, na odsazení šikmo kladené úzké vseky, materiál s příměsí tuhy (obr. 1:2).

Rozevřený, válcovitě seříznutý okraj s protaženou dolní hranou, průměr 16 cm, materiál s příměsí tuhy (obr. 1:3). Zlomek ze dna nádoby s tmavým, redukovaným povrchem a nejasnými stopami vlešřované výzdoby, průměr 9 cm (obr. 1:4). Zlomek z těla nádoby hnědé barvy, ve vnějším povrchu vlešřovaná výzdoba (obr. 1:5).

Keramiku na obr. 1:1-3 lze datovat do 2. poloviny 13. století, na obr. 1:4-5 lze řadit do 16. stol.

Určení mincí:

1. Uhry, Jan Zápolský (1526-1540), mincovna *Hermannstadt*, správce pokladny *Frater Georgius*, dukát 1540. Průměr 21,8 mm, hmotnost 3,5137 g (obr. 2). Pohl, A.: *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1352-1540)*. Graz 1974, tab. 59, N 15-2.

Obr. 2. Uhry, Jan Zápolský (1526-1540), dukát 1540. Zvětšeno.

2. Uhry, Rudolf II. (1576-1612), mincovna *Kremnica*, dukát 1597. Průměr 22,3 mm, hmotnost 3,4208 g (obr. 3). Miller zu Aichholz, V. - Loehr, A. - Holzmaier, E.: *Österreichische Münzprägungen 1519-1938*, 2. vyd., Wien 1948, s. 83.

Obr. 3. Uhry, Rudolf II. (1576–1612), dukát 1597. Zvětšeno.

ONDŘEJ KOLÁŘ

K nálezům mincí z okresu Strakonice

Od Josefa Matáska¹ jsem získal informace o několika nálezích mincí ze strakonického okresu, dosud nepublikovaných.

V Pracejovicích nalezl na konci 19. či na počátku našeho století Václav Míšek ve zdi sklepa prejzy kryté pivnice, na jejímž jednom trámu se zachoval letopočet 1510, zhruba tisíc stříbrných mincí, snad z 16. století. Mince prodal ve Vídni, jednu z nich nosil jako přívěsek u hodinek, který se snad dodnes uchovává v rodině.

V neznámé době bylo nalezeno 30 stříbrných mincí na statku Karla Pitry v Rohozné. Z této obce pochází pověst tradovaná v ústním podání, že při požáru vytékalo ze zdi jednoho domu roztavené stříbro, která může mít souvislost s ukrytými mincemi. Josef Samec nalezl mince v hrnečku na svém poli u Strakonice-Řepice. Paní Hrubá nalezla stříbrné mince při dobývání pařezů pod Jaslovem u Strakonice-Rovné.

Sám Josef Matásek nalezl při povrchovém sběru množství mincí jak přímo ve Strakonici-Rovné, tak i v okolí obce. Přesnější údaje lze zjistit o dvou z nich:

1. V polovině 50. let nalezl J. Matásek na poli Jana Blažka „V průhoně“ pod Zbuší tuto minci: Čechy, Václav IV. (1378–1419), *Kutná Hora*, pražský groš, nelze blíže určit.
2. V neznámé době nalezl J. Matásek na návsi u studny před statkem čp. 27 tuto minci: Biskupství Řezno, Jiří Pappenheimský (1548–1563), *Řezno*, tříkrajec 1553.

¹ Josef Matásek, nar. 22. 9. 1903, amatérský historik a genealog, též beletrista, žije ve Strakonici-Rovné. Blíže o něm viz Pře ch, V.: Vlastimil Čejka-Rovenský. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích (dále Výběr) 20, 1983, s. 52–53. Některé jeho údaje o nálezích mincí jsem předběžně publikoval již před časem (Kolář, O.: Rovná, okr. Strakonice. Několik drobných nálezů mincí. Výběr 17, 1980, s. 70).

Vedle těchto dvou mincí vlastní J. Matásek dalších 33 mincí a medailí, většinou běžné, špatné zachovalosti a nepatrné hodnoty, z nichž mnohé jsou rovněž drobnými nálezy. Zajímavý je nález maďarské zinkové medaile z roku 1941 v sadu statku čp. 21, v místech, kde roku 1945 krátce tábořila maďarská vojenská jednotka.

Podle J. Matáska došlo v obci též k nálezům dvou antických mincí, které převzal Bedřich Dubský. V žádné z Dubského prací se o podobném nálezě nepíše.

Uvedené zprávy o nálezích mincí mají namnoze spornou hodnotu; mapu nálezů mincí ve strakonickém okrese lze tak doplnit pouze s rezervou. Dosavadní představa o množství a hustotě nálezů mincí² se ale v konfrontaci s ústním pramenem, který koneckonců vychází z faktů, jeví alespoň v uvedeném úzkém regionu jako velmi neúplná.

² Zatím pouze informativně byly publikovány čtyři novější nálezy mincí z okresu Strakonice: z Mečichova, Útěšova a dva ze Strakonice (Fröhlich, J. – Kolář, O.: Muzeum Strakonice – nálezy mincí. Výběr 19, 1982, s. 69).

JIŘÍ CHVOJKA

Nález mincí v Prachaticích

Dne 28. února 1979 odkryla skupina pracovníků Jihočeského podniku pro údržbu památek vedená J. Fatkou ve hřbitovním kostele sv. Petra a Pavla v Prachaticích nález mincí. Celkem 95 mincí bylo volně položeno pod podlahou presbytáře. Nález, který byl zapůjčen Jihočeskému muzeu v Č. Budějovicích k vyčištění a ke konzervaci, obsahoval následující mince:

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), *Kutná Hora*, pražský groš H I a/3 (1), H III a/1 (1), H IX b/1 (2).¹

Slezsko, město Svídnice, Ludvík I. (1516–1526), půlgroš 1525 (1), 1526 (3), letopočet nečitelný (2).

Dolní Rakousy, Fridrich III. (1440–1493), *Videň*, feník jednostranný po r. 1480 (1). – Ferdinand I. (1521–1564), *Videň*, 2feník 1531 (1), 1532 (1), 153? (1).

Štýrsko, arcivévoda Karel (1564–1590), *Štýrský Hradec*, 2feník 1583 (1), 1586 (1).

Tyroly, arcivévoda Ferdinand (1564–1595), *Hall*, tolar b.l., M. – A. tab. 9, č. 19 (1).²

Salzburg, arcibiskupství, Leonard Keutschach (1495–1519), 2feník 1515 (1), 1516 (1), letopočet nečitelný (1). – Matyáš Lang (1519–1540), 2feník 1520 (1), 1523 (1), 1524 (1), 1525 (1), 1526 (1), 1529 (2), 152? (1), 1530 (1), 1531 (1), 1532 (1), 1533 (1), 1534 (1), 1536 (3), 1537 (1), 1538 (2), 1539 (1), 153? (6), 1540 (1), letopočet nečitelný (9). – Arnošt Bavorský (1540–1554), 2feník 1550 (2), 1551 (5), 155? (1), letopočet nečitelný (1). – Michael z Küen-

¹ Hásková, J.: Pražské groše z let 1471–1526. Hradec Králové 1971.

² Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. 2. vydání, Videň 1948.

burku (1554–1560), 2feník 1555 (2), 1557 (1), 1559 (1), letopočet nečitelný (3). – Jan Jakub K h u e n z B e l a s i (1560–1586), 2feník 1561 (1), 1567 (1), 1575 (1), 1576 (1), 1581 (1), 157? (1). – Wolf Dietrich z Raitenau (1587–1612), 2feník 1587 (1), 1598 (1), 1607 (1), 1608 (1). Pasov, biskupství, Arnošt Bavorský (1517–1540), feník 1528 (1), 1529 (1), 1534 (1). Sasko, Albertinská linie, August (1553–1586), Drážďany, H. Biener, tolar 1575 (1). Polsko, Alexandr (1501–1506), půlgroš bez letopočtu (4). – Zikmund I. (1506–1548), půlgroš 151? (1), letopočet nečitelný (1). Nizozemí – Brabant, Filip II. Španělský (1556–1598), Antverpy, tolar 1573 (1), 1590 (1). Švédsko, Gustav Wasa (1521–1560), marka 1543 (1).

Mince jsou většinou dobře zachované. Byly čištěny v roztoku kyseliny citrónové a konzervovány silikonovým olejem.

Nález má dosti velké časové rozpětí – nejstarší mince pocházejí z poslední čtvrtiny 15. století (Vladislavovy pražské groše a feník Fridricha III.), nejmladší je salzburský 2feník z r. 1608. Nález byl tedy ukryt nejdříve v tomto roce nebo spíše brzy po něm.

Na prachatickém nálezů je závažící především naprostá absence soudobého domácího oběžíva. Řadí se tedy k některým netypickým nálezům z 16. a počátku 17. století.³ Překvapivé je i vysoké procento ražeb salzburského arcibiskupství. Také švédské mince se u nás nevyskytují běžně.

Mince budou vystaveny na místě nálezů – v bývalém hřbitovním kostelíku, který bude využit pro výstavní účely.

Procentuální složení nálezů:

Čechy	4 ks	=	4,21 %
Svidnice	6 ks	=	6,31 %
Dolní Rakousy	4 ks	=	4,21 %
Štýrsko	2 ks	=	2,11 %
Tyroly	1 ks	=	1,05 %
Salzburg	65 ks	=	68,43 %
Pasov	3 ks	=	3,16 %
Sasko	1 ks	=	1,05 %
Polsko	6 ks	=	6,31 %
Nizozemí-Brabant	2 ks	=	2,11 %
Švédsko	1 ks	=	1,05 %
	95 ks	=	100,00 %

³ Viz Petřtyl, J.: Nález mincí z první poloviny 16. stol. v Čisté na Litomyšlsku. In: NumSb 9, Praha 1965–66, s. 250 sl.

JIRÍ CHVOJKA

Nález mincí z počátku třicetileté války u Písku

Dne 11. března 1982 byl u lesního hřbitova u Písku (polesí Novosedlo) odkryt nález mincí. Objevila jej skupina lesních dělníků, vedená J. Nimburským. Mince byly uloženy pod pařezem v kože-

ném váčku, který se bohužel nezachoval. Pracovníci Okresního muzea v Písku naleziště prohlédali, ale váček ani další mince nenalezli. Nález, který byl údajně odevzdán úplný, byl vyčištěn a konzervován v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích a pak vrácen Okresnímu muzeu v Písku. Obsahuje 152 mincí.

Složení nálezů:

Čechy, Maxmilián II. (1564–76), Jáchymov, J. Geitzköfler, 2krejcar 1571 (1). – České Budějovice, T. Gebhart, 2krejcar 1571 (1).

Baden-Baden, Filip II. (1569–88), 1/2batzen 1587 Saurma-Jeltsch¹ č. 1 590 (1), 158? (1).

Bavory, Albrecht V. (1550–79), 1/2batzen 1567 Sa. č. 997 (1).

Falc kurfiřtská, Fridrich III. (1559–76), 1/2batzen 1570 Sa. č. 2 453 (1). – Jan Kazimír, administrátor (1575–92), 1/2batzen 1590 Sa. č. 2 456 (1).

Falc – Simmern, Richard (1569–98), 1/2batzen 1576 Sa. č. 2 070 (1, nastřížený), 1580 Sa. č. 2 072 (1), 1582 Sa. č. 2 074 (1), 1585 Sa. nemá (3), 1587 Sa. č. 2 078 (1), 1590 Sa. č. 2 081 (1), 1591 Sa. nemá (1), 1593 Sa. č. 2 083 (2), 1597 Sa. nemá (1), 159? (1).

Falc – Veldenz, Jiří Jan (1544–92), 1/2batzen 1576 jako Sa. č. 2 033 (1), 1579 jako Sa. č. 2 033 (1), 1581 jako Sa. č. 2 034 (1), 1581 Sa. č. 2 037 (4), 1582 Sa. č. 2 038 (5, z toho 1 naseknutý), 1583 Sa. č. 2 039 (2), 158? (1), 1591 Sa. č. 2 044 (1). – Jiří Gustav (1592–1634), 1/2batzen 1593 Sa. č. 2 053 (4), 1595 Sa. nemá (1).

Falc – Zweibrücken, Jan I. (1569–1604), 1/2batzen 1586 Sa. nemá (2), 1587 Sa. č. 1 998 (1), 1588 Sa. č. 1 999 (2), 1593 Sa. č. 2 006 (1).

Město Frankfurt nad Mohanem, 1/2batzen b.l. s tit. Maxmiliána II. Sa. nemá (1).

Hrad Friedberg, Jan I. Brendel z Homburgu (1570–77), 1/2batzen 1574 jako Sa. č. 2 361 ale rovný štít (2), 1574 Sa. č. 2 361 (1). – Jan Eberhard z Cronbergu (1577–1617), 1/2batzen 1590 Sa. č. 2 365 (2), 1591 Sa. č. 2 366 (2), 1593 Sa. č. 2 368 (2), 1594 Sa. č. 2 369 (2).

Hanau - Lichtenberg, Filip IV. (1538–90), 1/2batzen 1588 Sa. č. 2 192 (1). – Filip V. (1590–99), 1/2batzen 1592 Sa. č. 2 202 (1).

Jülich – Cleve – Berg před rozdělením (1609–24), eskalin b.l.² s tit. Matyáše II. Sa. č. 3 039 (1).

Nassau – Weilburg, Albrecht (1559–93), 1/2batzen 1588 Sa. č. 2 399 (1), 1589 Sa. č. 2 400 (1), 1590 Sa. č. 2 401 (2), 1591 Sa. nemá (1), 1593 Sa. č. 2 402 (2), 159? (1). – Ludvík (1593–1625), 1/2batzen 1594 Sa. č. 2 404 (4).

Nassau – Wiesbaden, Jan Ludvík (1568–96), 1/2batzen 1593 Sa. č. 2 397 (1).

Město Nördlingen, Ludvík ze Stolbergu (1535–74), 1/2batzen 1564 Sa. nemá (1).³

Oldenburg, Antonín Günther (1603–67), eskalin b.l. s tit. Matyáše II. Sa. č. 3 351 (1).

Prusko, Jan Zikmund (1608–19), groš 1614 Sa. č. 5 125 (1).

Solms – Lich, Arnošt, Eberhard a Heřman Adolf (1562–90), 1/2batzen 1590 Sa. č. 2 341 (1). – Bez mincovního pána, 1/2batzen 1591 Sa. č. 2 332 (1), 1592 Sa. č. 2 333 (2), 1593 Sa. č. 2 334 (1), 1593 Sa. č. 2 335 (1), 1594 Sa. č. 2 336 (7), 159? (1).

¹ Saurma-Jeltsch, H.: Die Saurmasche Münzsammlung, Berlin 1892. Dále jen Sa.

² Vzhledem k nejednotnosti terminologie (eskalin, schilling, 4stüber) označují všechny mince tohoto druhu v nálezů jednotným názvem eskalin.

³ Výkonná redakce upozorňuje, že jde patrně o nepřesné určení autorovo, který asi neměl k dispozici práci Friedrich, K.: Die Münzen und Medaillen des Hauses Stollberg und die Geschichte seines Münzwesens. Dresden 1911. Určení má pravděpodobně znít takto: Stollberg, Ludvík II. (1535–1574), mincovna Nördlingen, 1/2batzen 1564.

Stolberg – Königstein, Ludvík (1535–74), 1/2batzen b.l. s tit. Ferdinanda I. Sa. nemá (1), 1574 Sa. č. 2 392 (1).

Strassburg – biskupství, Jan z Manderscheidu (1569–92), 1/2batzen 1575 Sa. č. 1 943 (2), 1577 Sa. č. 1 945 (1), 1578 Sa. č. 1 946 (2), 1579 Sa. 1 947 (1), 1591 Sa. č. 1 950 (3), 159? (1), 15?? (1).

Tecklenburg – Rheda, Adolf z Bentheimu (1606–25), eskalin b.l. s tit. Matyáše II. Sa. č. 3 283 (1, naseknutý).

Waldeck, František, Vilém Arnošt, Kristián a Vollrath (1588–97), 1/2batzen 1588 Sa. č. 2 285 (1), 1591 Sa. č. 2 288 (1), 1593 Sa. č. 2 290 (1), 1595 Sa. č. 2 292 (1).

Město Worms, 1/2batzen 1571 Sa. č. 2 141 (1).

Worms – biskupství, Jiří ze Schönebergu (1580–95), 1/2batzen 1588 Sa. č. 2 130 (2), 1593 Sa. č. 2 134 (2), 1594 Sa. č. 2 135 (2), 159? (1).

Nizozemí, Battenburg, Maxmilián (1605–41), eskalin b.l. s tit. Matyáše II. (1).

Východní Frísko, Enno III. (1599–1625), eskalin b.l. s tit. Matyáše II. Sa. č. 3 327 (4, z toho 1 nastřížený), 1/10tol. b.l. Sa. č. 3 328 (2).

Město Kampen, eskalin b.l. s tit. Matyáše II. (16, z toho 1 nastřížený).

Město Zwolle, eskalin b.l. s tit. Rudolfa II. (10).

Mince velikosti eskalinu, silně poškozená (1).

Mince jsou až na několik kusů velmi dobře zachované. Nejmladší datovanou mincí v nálezu je pruský groš z r. 1614, je však možné, že ještě po tomto datu byl ražen některý ze 24 eskalinů bez letopočtu, jež nesou titul Matyáše II.

Složení nálezu je velmi zajímavé: skládá se prakticky pouze z 1/2batzenů a z eskalinů. Výjimku tvoří už jmenovaný pruský groš a dva české dvoukrajecy, jediné české mince v celém nálezu. Vzhledem k tomu, že cizí mince tvoří téměř 99 % složení nálezu, lze důvodně předpokládat, že jeho majitelem byl cizinec, který v Čechách pobýval krátkou dobu. Nález nepochybně souvisí s válečnými událostmi, jimiž prošel Písek na samém počátku třicetileté války. Město, stojící věrně na straně stavovské, bylo dvakrát dobýváno císařskými. Poprvé tu byl v r. 1619 Karel Bonaventura Buquoy a o rok později znovu s bavorským vévodou Maxmiliánem. Toto druhé dobývání skončilo úspěchem císařských a vyvražděním píseckých mužů. Podle složení nálezu jsem přesvědčen, že majitelem mincí byl některý z císařských žoldnů, kteří zahynuli při prvním nebo při druhém dobývání Písku. Zdá se, že k nám přišel ze středního nebo dolního Porýní.

DANA SVOBODOVÁ

Nález ojedinělé mince u Libochovan, okres Litoměřice

Na podzim roku 1983 nalezl p. Petr Sedláček z Libochovan čp. 231 poblíž domu při práci na poli v zemi asi 20 cm pod povrchem stříbrnou minci:

Čechy, Ferdinand II. (1619–1637), Praha, J. B. Suttner, 3krejcar 1624.

Mince bude uložena ve sbírkách Okresního muzea v Litoměřicích.

OLDŘICH ŠAFÁŘ

Nález mincí v Teplicích nad Metují

V polovině května 1981 prováděl podnik VČVaK výkop kanalizace v Teplicích – Dolním Adršpachu. Práce byly prováděny mechanizačními prostředky a vytěžený materiál ukládan podél rýhy. Školní děti objevily ve vykopané zemině mince a upozornily na ně rodiče, kteří večer hlínu překopali a mince dohledali. Nález nebyl hlášen, mince rozebrány a teprve po několika dnech bylo 13 mincí zachyceno ve škole, kam je děti přinesly k určení. Dalších 8 mincí bylo podobně zachyceno v městském muzeu v Broumově, kde byly předloženy se žádostí o ocenění. Pracovníkům okresního muzea, kteří se na místo nálezu dostavili se značným časovým odstupem, se nepodařilo zjistit nic dalšího ani o uložení depotu, ani o rozsahu nálezu. Zdá se, že mincí byl větší počet a byly uloženy v koženém sáčku, neboť na jedné minci se zachytil zbytek kůže.

I když je z fragmentu nálezu obtížné dělat závěry, je pravděpodobné, že mince byly uloženy do země po roce 1629, tedy v bouřlivých dobách 30leté války, kdy zdejší krajina trpěla častými průtahy vojsk. Pestré složení zachycené části nálezu snad může nasvědčovat tomu, že se jednalo o majetek příslušníka některé z armád, které v té době táhly Evropou.

Nález je uložen v Okresním muzeu v Náchodě.

Zjištěné mince popisují takto:

Čechy, Ferdinand II. (1619–1637), Praha, J. B. Suttner, 3krejcar 1624 (2); Praha, B. Hübner, 3krejcar 1627, 1628; Kutná Hora, S. Hölzl, 3krejcar 1629.

Morava, Brno, Chr. Wonsiedler, 3krejcar 1624; B. Zwirner, 3krejcar 1624.

Slezsko, Lehnice-Břeh, Jan Kristián (1621–1639), Volava, 24krejcar kiprový, 1622.

Slezsko, Nisa pod vratislavským biskupem, (1608–1624), 24krejcar kiprový 1621.

Rakousko, Ferdinand II. (1619–1637), Viedeň, M. Fellner, 3krejcar 1624 (2), 1628; St. Pölten, var. M. Turba, 3krejcar 1625, 1626.

Tyroly, arcivévoda Ferdinand (1564–1595), tolar b.l.

Sasko-Altenburg, Jan Filip, Fridrich Jan, Vilém Fridrich a Vilém, bratři (1601–1625), půltolar 1624, zn. WA.

Pfalz-Simmern, Richard (1569–1598), půlbatzen b.l.

Mansfeld-Friedeburg, Petr Arnošt, Bruno, Gebhard a Jan Jiří, bratři, tolar 1593.

Hervorden, město a opatství, Margareta z Lippe (1563–1578), mariánský groš b.l.

Švýcarsko, město St. Gallen, tolar 162.

Španělsko, Filip II. (1555–1598), tolar 1569.

Nález mincí v Chlumci u Dačic

V r. 1912 bylo objeveno v Chlumci u Dačic na pozemku Václava Vejmelky při kopání silnice 7 celých a větší počet zlomků mincí, z nichž se při popisu podařilo sestavit další 4 mince. Byly uloženy v plátěném sáčku při kostře člověka. Všechny jsou tak křehké, že dvojice mincí slepených měděnkou není možno od sebe oddělit bez nebezpečí zničení. Proto je možno 3 mince určit jen přibližně. Nález je stručně charakterizován v publikaci *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*¹ sv. III, č. 3 691, kde je však omylen uveden jako rok nálezů 1902. Je uložen pod č. H XVII v Muzeu Vysočiny, pobočka Telč. Ukryt byl někdy po roce 1676.

Slezsko, Leopold I. (1657–1705), *Vratislav*, Šal. Hammerschmidt, 3krejcar 1670 (1).
Lehnice-Břeh, Kristián ve Volavě (zemřel 1672), 3krejcar 1670 (1).
Štýrsko, Ferdinand III. (1637–1657), *Štýrský Hradec*, 3krejcar 1645 (1).
Korutany, Leopold I. (1657–1705), *Sv. Vít*, 6krejcar 167. (1).
Tyroly, Leopold I. (1657–1705), *Hall*, 3krejcar 1676 (1).
Leopold I. (1657–1705), krejcar, mincovnu nelze určit (2).
Město Augsburg, 2krejcar 16.. (1).
Bavory, Maxmilián (zemřel 1651), 2krejcar 1625 (1).
Falc-Zweibrücken ?, jednostr. haléř okolo r. 1600 (1).
Neuburg nad Innem, Leopold I. (1657–1705), Bartol. Triangel, 3krejcar 1665 (1).

11 drobných zlomků blíže neurčitelných mincí.

¹ Nemeškal, L.: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového (1519–1900). Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III.* Praha 1957.

JAROSLAV ŠŮLA

Nálezy mincí v objektech sklářské hutě
v Deštném v Orlických horách

Kořeny sklářské výroby v Orlických horách sahají daleko do minulosti. Zdá se být velmi pravděpodobnou hypotéza, že kolébka sklářské výroby leží v obci Deštné v Orlických horách, kde byla pravděpodobně již v období před husitskou revolucí, snad ve druhé polovině XIV. století, zapále-

na první sklářská pec.¹ Podrobněji jsme o deštnské sklářské huti informováni až koncem XVI. století na základě dochovaných písemností. Dosavadní vlastivědný výzkum se také pro XVI. a XVII. století pokusil lokalizovat různá stanoviště hutě v okolí vsi.²

Zato dějiny sklářské hutě v XVIII. století jsou známy velmi kuse a doposud bylo marně hledáno její poslední stanoviště. Z tzv. produkční tabely z r. 1753 víme, že huť pracovala, ale vzhledem k jejímu umístění v horách, kde jsou nesjízdné cesty, prý huťmistr prodá málo výrobků. A přitom se její výrobky prodávaly nejen v Královéhradeckém kraji, ale i do Polevska a Skalice u České Lípy, což znamená, že prostřednictvím známých obchodních firem se deštnská sklárna podílela na vývozu českého skla do zahraničí a snad i do zámoří. Vědělo se i to, že v deštnském farním kostele se nachází náhrobní deska sklářského mistra Jakuba Sewalda (†1760).

Když v roce 1971 zkoumal archeolog Václav Tocháček objekt zaniklé sklárny v lokalitě Na cákance, domníval se, že jde o huť patřící do Trčkova,³ zatímco Václav Šplíchal publikoval názor, že jde o objekt sklárny na solnickém panství, tzv. Friedrichswald (dnes Bedřichovka).⁴ Stručný pohled do katastrální mapy však prozradí, že zkoumaný objekt leží na katastru obce Deštné a že s ní patřil na sklonku feudalismu k černíkovickému statku (a spolu s ním k rychnovskému panství). Nalézá se v nadmořské výšce 940 m na východním svahu Velké Deštné.

Koncem sedmdesátých let našeho století byl na lokalitě obnoven archeologický průzkum, který přinesl – kromě jiných nálezů – i 15 exemplářů mincí porůznu nacházených v letech 1979–1982. Jedná se o mince časového rozpětí 1669–1761, které jsem určil takto (mince jsou spolu s dalšími nalezenými předměty uloženy v depozitáři Vlastivědného aktivu při školské a kulturní komisi MNV v Deštném v Orlických horách):

Čechy, Marie Terezie (1740–1780), *Praha*, grešle 1760 (1).

Slezsko, Leopold I. (1657–1705), *Břeh*, Kr. Brettschneider, grešle 1704 (1); *Opolí*, D. Ehinger, grešle 1669 (1 – značně poškozené torzo mince); F. I. Kirschenhofer, grešle 1680 (1); *Vratislav*, F. Nowak, grešle 1705 (1). – *Fridrich II.* (1742–1786), *Vratislav*, A. H. Ehrenberg, dvougrešle 1747 (1), 1748 (1).

Slezská knížectví: *Lehnice-Břeh*, Kristián (1639–1673), nečitelný střížek grešle z II. pol. XVII. století jako F.-S.⁵ č. 1938 (1).

Dolní Rakousy, Marie Terezie (1740–1780), *Videň*, J. Z. Weber, krejcar 1761 (1).

Hohenlohe, patnáctikrejcar se jménem Leopolda I. (1657–1705), *Mohuč*,⁶ U. B. Wildering, 1685 (1).

Brandenburg-Bayreuth, Fridrich II. (1735–1763), *Bayreuth*, Ch. L. Ruckdeschel, krejcar 1750 (2), 1751 (2).

Meklenburg-Střelín, Adolf Fridrich (1752–1794), *Neustrelitz*, H. Ch. Baumgarten, 2schilling (1/12 tolaru) 1759 (1).

¹ Přehled historie sklářství v Orlických horách podává studie: Šůla, Jaroslav: *Stručné dějiny a topografie skláren v Orlických horách v období feudalismu.* In: Sborník prací východočeských archivů, 5, Kruh v Hradci Králové pro Státní oblastní archiv v Zámrsku 1984, s. 97–188.

² Zájemce odkazují – kromě již uvedených prací v poznámce 1. – na článek: Patzelt, A.: *Die Glashütte zu Deschnei im Adlergebirge.* In: *Glatzer Heimatsblätter XXVIII*, 1942, s. 19–22.

³ Srv.: Tocháček, Václav: *Průzkum zaniklých skláren v Orlických horách 1971.* In: *Orlické hory a Podorlicko*, 6, Hradec Králové 1974, s. 415–417.

⁴ Srv.: Šplíchal, Václav: *Příspěvek k historii sklářství v Orlických horách (úvod ke katalogu výstavy Za tajemstvím orlického skla. Deštné v O. h. 2. srpna–28. září 1980).* Později změnil názor a publikoval, že jde o sklárnu pracující v 17. století na katastru obce Trčkov na opočenském panství (*Das Glashüttenwesen im Adlergebirge. Beitrag zur Geschichte.* In: *Glasrevue XXXVI*, 1981, č. 4, s. 12, 15–16), obdobně (opočenské panství, katastr Trčkov) i v článku *Významný objev pod Šerlichem v Orlických horách.* In: *Orlické hory '82*, č. 1, s. 21 ad.

⁵ *Friedensburg, F. – Seger, H.: Schlesiens Münzen und Medaillen der neueren Zeit.* Breslau 1901.

⁶ *Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.: Österreichische Münzprägungen 1519–1938.* II. vydání. Wien 1948, tab. 32, č. 28.

Tento soubor mincí, poztráčených dělníky při práci a nalezených v různých částech zkoumaného areálu, pomáhá datovat sklářský objekt: v objektu se pracovalo ještě počátkem šedesátých let XVIII. století. Svědectví nalezených mincí plně koresponduje s písemnými prameny – mince nám pomohly určit zřejmě poslední stanoviště feudální dešenské sklárny, která zanikla v druhé polovině XVIII. století či na jeho sklonku.⁷ A tento závěr nepochybně potvrdí a upřesní i detailnější studium písemných pramenů – zejména matrik a pozemkových knih – i nálezy dalších jednotlivých mincí, které při pokračujícím výzkumu můžeme očekávat. V samotné obci Deštné v Orlických horách doposud nebyl odkryt žádný mincovní depot.

Pokračující výzkum v roce 1983 přinesl nález dalších 8 mincí z let 1695–1761, které jsou rovněž uloženy v depozitáři Vlastivědného aktivu při školské a kulturní komisi MNV v Deštném v Orlických horách. Jejich svědectví nijak nekoliduje s obrazem, který nám poskytly předchozí nálezy mincí na této lokalitě, naopak plně koresponduje se závěry výše uvedenými.

Popis mincí:

Čechy, Marie Terezie (1740–1780), Praha, krejcar 1761 (1).

Slezsko, Leopold I. (1657–1705), Břeh, Chr. Brettschneider, grešle 1695, fragment (1); Opolí, M. M. v. Wackerl, krejcar 16.. (tj. z let 1686–1699) (1), 1696, fragment (1). – Fridrich II. (1740–1786), Vratislav, grešle 1757 (1).

Branibory, – Bayreuth, Fridrich II. (1735–1763), krejcar 1753, částečně vylomený (1).

Montfort, Ernst Max Josef (1730–1759), krejcar 1751 (1).

Nečitelné fragmenty stříbrné mince, která se v očišťovací lázni rozpadla (1).

⁷ Již při prvé fázi výzkumu se našly 3 mince z časového rozpětí 1674–1716. Václav Tocháček (viz pozn. č. 3) na základě nálezů keramiky datoval objekt do přelomu 17. a 18. století: „Uvedená keramika se vcelku dobře může datovat do konce 17. a poč. 18. století, takže nezávisle na nálezu mincí datuje zkoumaný objekt“ (OHP 6, 1974, s. 417).

JIRÍ CHVOJKA

Nález platidel na Černé věži v Českých Budějovicích

Při současné rekonstrukci dominanty Českých Budějovic byla 23. září 1982 sňata její kupole. V ní se našlo pouzdro, které kromě archiválií a několika devocionálií obsahovalo i následující numismatické památky:

Čechy, Vladislav II. (1471–1516), Kutná Hora, pražský groš, H Xa/4 (1).¹ – Marie Terezie (1740–1780), Praha, grešle 1765 (1). – František II. (1792–1835), Praha, 7krejcar 1802 (1), krejcar 1800 (1).

Slezsko, Lehnice – Břeh, Jiří, Ludvík a Kristián (1639–1663), 3krejcar 1656 (1).

¹ Hásková, J.: Pražské groše z let 1471–1526. Hradec Králové 1971.

Dolní Rakousy, Marie Terezie (1740–1780), Videň, haléf 1765 (1). – František II. (1792–1835), Videň, 6krejcar 1795 (1), 1/2krejcar 1800 (1), 1/4krejcar 1800 (1). – Ferdinand V. (1835–1848), Videň, malý korunovační peníz 1835 (1).

Horní Rakousy, Ferdinand I. (1526–1564), Linec, pfundner 1527 (1).

Uhry, Marie Terezie (1740–1780), Kremnica, poltura 1763 (1). – František II. (1792–1835), Kremnica, 3krejcar 1800 (1); Smolník, 6krejcar 1800 (1),

Cáchy, město, 12haléf 1793 (1).

Jülich – Berg, Karel Theodor (1742–1799), 1/2stüber 1790 (1).

Trevír, arcibiskupství, Klement Václav (1768–1794), albus 1791 (1).

Liège, biskupství, Jan Theodor (1744–1763), liard 1751 (1).

Francie, Ludvík XVI, (1774–1793), Lille, 12 denier 1792 (1). – Medaile bratří Moneronů z r. 1792 (1).

Soubor dále obsahoval dvě rakouské bankocetle s datem 1. 1. 1800 – 1 zlatý (č. 838023) a 2 zlaté (č. 12219). Vyšší nominály jsou zastoupeny pouze ve formulářích – z r. 1800 je to 5 a 1 000 zlatých, z r. 1806 5, 10, 25, 50, 100 a 500 zlatých, dále 5, 10, 50, 100 a 1 000 zlatých z r. 1841 a konečně 1 a 2 zlaté s datem 1. 5. 1848 (Sém č. 77 a 78).² Zmínku si zaslouží i dvě stejná vyobrazení 30 a 15 krejcaru Františka II. z r. 1807.

Zde popsaný soubor vznikl ovšem postupně. Z původního uložení při dokončení stavby Černé věže v r. 1577 pochází Vladislavův pražský groš a pfundner Ferdinanda I. Při první opravě věže v r. 1697 k nim přibyl slezský groš. Největší část souboru byla uložena při druhé opravě v r. 1807. Při opravě v r. 1848 přibýly už jen některé formuláře papírových platidel a korunovační peníz Ferdinanda V. Pozoruhodná je jejich velmi dobrá zachovalost.

Předměty nalezené v báni Černé věže byly vystaveny v Jihočeském muzeu, kde se těšily velkému zájmu veřejnosti. Celý soubor bude zachován pro příští věky a bude rozšířen m. j. i o ukázky soudobých platidel (včetně některých mincí pamětních).

² Sém, J.: Papírové peníze na území Československa 1762–1975. Hradec Králové 1977.

JAROSLAV ŠŮLA

Deset starších nálezů mincí ze severovýchodních Čech

Předkládaný materiálový článek navazuje na sérii autorových popisů mincovních depotů ze severovýchodních Čech, uveřejňovaných již leta převážně na stránkách Numismatického sborníku.¹ Zásady pro popis této desítky nálezů jsou stejné jako u předchozích popisů. Z deseti zde publikovaných nálezových popisů je devět v odborné numismatické literatuře neznámých a v akademickém soupisu Nálezy mincí etc. nepodchycených, nález desátý, z Rychnova nad Kněžnou, byl již

¹ Jejich přehled viz v článku: Šůla, J.: Pět tolarových nálezů ze severovýchodních Čech. In: NumSb. XVI, Praha 1982, s. 155–161.

publikován a uveřejňuji zde – kromě poukazu na chybu tisku, přejímanou do dalších popisů a citací – i fotografii nádoby a její profil.

1. Hradec Králové, o. Hradec Králové

Někdy před rokem 1929 byly v jedné zahradě v Kuklenách nalezeny mince uložené v plechové krabičce. Bližší nálezové okolnosti ani přesnější informace, týkající se mincí, se nepodařilo zjistit již před lety. Do muzea se dostala pouze jediná mince, která vzhledem ke svému tvaru byla považována za medailónek.² I dnes je uložena nikoliv v numismatickém depozitáři, ale v depozitáři uměleckého průmyslu mezi drobnými ozdobnými předměty. Určení:

Město Norimberk, mincm. Carl Gottlieb Lauffer, klipový dukát ražený v letech 1746–1755, s ouškem, Kellner³ č. 65b (1).

O době a důvodech tezaurace je velmi těžké se vyjadřovat, když známe pouze jedinou minci. Snad byly mince zakopány v souvislosti se sedmiletou válkou nebo o něco později při stavbě královéhradecké pevnosti. Je ovšem docela dobře možné, že kompletní nález bychom při odborném zhlédnutí posunuli do mladší doby, i do XIX. století. Nález je důkazem početnosti tezaurovaných depotů na území královského svobodného města Hradce Králové nad Labem, která byla mnohem větší, než jsme se původně domnívali.⁴

2. Jablonné n. Orli., o. Ústí n. Orl.

V soukromém majetku je dukát, který jsem v roce 1978 určil takto:

Město Norimberk, dukát bez letopočtu (1637) jako Kellner č. 55 na s. 39 (1).

Podle sdělení majitelky dukátu minci vyoral její dědeček Jan Vaniček, rolník v Jablonném nad Orlicí, asi roku 1900, na polích zv. Vyšehrad. Vyoral prý však pouze tuto jedinou minci.⁵ Je to prvý zatím nám známý nález mincí z této obce.

3. Jaroměř, o. Náchod

Při kopání základů pro Masarykův dům sociální péče⁶ (se stavbou bylo započato v říjnu 1928 a byla dokončena v listopadu 1929) narazili dělníci na staré mince. Depot obsahoval pražské groše nezjištěného množství, které si dělníci rozebrali. PhDr. Aleš Chalupa, CSc., vedoucí archivu Národního muzea v Praze⁷, vlastní jeden groš z tohoto nálezu. Je to ořelý a nečitelný pražský groš Václava IV. (1378–1419). Bližší okolnosti se nepodařilo ani u pamětníků ani v městské kronice zjistit.

Z Jakubského předměstí v Jaroměři známe tedy již dva grošové nálezy.⁸ Tento nález je pro dějiny Jaroměře dosti významný a opět dokazuje, jak je škodlivé, když se nález rozchvátí. Jsou totiž dvě nejpravděpodobnější možnosti, kdy mohl být depot s groši Václava IV. zakopán: buď v květnu 1421, kdy Jaroměř dobyl Jan Žižka se svým vojskem, nebo až v polovině XV. století, v době bojů Jiřího z Poděbrad s Janem ml. Koldou ze Žampachu, který činil výpady „po vesnicích okolo Jaroměře, Smiřic a Holohlav“, jak k roku 1450 zaznamenal starý kronikář.⁹

² D.: Zlatý medailónek nalezený v Kuklenách. In: Kraj královéhradecký, roč. XX, 1929, č. 4 (16. ledna 1929), s. 2.

³ Kellner, H. J.: Die Münzen der Freien Reichsstadt Nürnberg. Grünwald bei München 1957, s. 42.

⁴ Srv.: Petřtyl, J.: Průzkum nálezu mincí v Hradci Králové. In: NumSb IV, Praha 1957, s. 233–239.

⁵ Nálezový protokol v Nálezovém archivu numismatického depozitáře Krajského muzea východních Čech se sídlem v Hradci Králové.

⁶ Je to dům čp. 142 na Jakubském předměstí. Dnes jsou v něm umístěny jesle, školka a dětský domov.

⁷ Na nález mne upozornil PhDr. Aleš Chalupa, CSc. a touto cestou mu ještě jednou děkuji za jeho informaci.

⁸ První známý nález – časově ovšem tedy druhý v pořadí – publikovali Šůla, J. – T o c h á - č e k, V.: Nález pražských grošů v Jaroměři. In: NumSb X, Praha 1968, s. 250–251.

⁹ Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527 čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané. In: Dílo Františka Palackého, svazek druhý, vydal Jaroslav Charvát. Praha 1941, s. 143.

4. Krakovany, o. Kolín

Asi r. 1935 nalezl kočí sedláka Aloise Tichého (čp. 4) při kopání na zahrádce depot mincí. Vzhledem k tomu, že se oběma podařilo nález utajit, není dnes znám ani počet mincí, ani složení depotu. Majitel statku již nežije; před svou smrtí mince rozprodával. Viděl jsem však jednu minci z tohoto nálezu:

Brabantsko, Filip II. (1555–1598), Anvers, écu Philippe 1590 (!).

Majitel této mince získal z depotu ještě tolarovou ražbu Ferdinanda III. z roku 1638, kterou však dříve prodal, a proto jsem ji nemohl určit.¹⁰

5. Kundračice, o. Kolín

Asi roku 1893 byl v obci za neznámých nálezových okolností odkryt depot pražských grošů Václava II. Bylo nalezeno alespoň 40 exemplářů, z nichž bylo získáno pro Městské muzeum v Novém Bydžově 30 exemplářů; tyto byly v depozitáři rozřazeny.¹¹

6. Kunvald, o. Ústí n. Orl.

Po skončení I. světové války našel František Doleček pod kamny ve své chalupě čp. 154 hrnec se stříbrnými a měděnými mincemi. Stalo se tak při výměně podlahy. Mince prodal žamberskému obchodníkovi Fiedlerovi, který kupoval i starožitnosti, za obnos 3 500,- Kč.

Podle ústní verze otec Františka Dolečka chalupu koupil již s vědomím, že je v ní zakopaný větší finanční obnos, ale nenašel ho.¹² To se podařilo tedy až jeho synovi a sice v době, kdy mince byly již neplatné. Soudě však podle vyplacené částky, můžeme se domnívat, že šlo o poměrně bohatý nález obsahující přinejmenším větší stříbrné nominály. Mince byly zakopány asi počátkem XIX. století. Nálezce již nežije a také se nezachoval bližší popis nalezených mincí.

7. Luková, o. Hradec Králové

Pravděpodobně roku 1888 byl v obci Luková (mezi Novým Bydžovem a Chlumcem nad Cidlinou) odkryt depot, který naší evidenci doposud unikal. Jeho nálezové okolnosti známe částečně z korespondence, obsah z malého torza dochovaného v Městském muzeu v Novém Bydžově.

Dne 29. V. 1888 zaslal novobydžovský profesor Ed. Malý informaci Josefu Smolíkovi, že „před nedávným časem našli v Lukové (u Zadražan) na návrší, kde říkají „na zámečku“, značné množství měděných a stříbrných peněz, z nichž jeden znalejší posílám Vám na ukázkou“.¹³ Josef Smolík odpověděl dopisem ze dne 1. června 1888 a uvedl, že mezitím pan Vacek z obce Pamětníku „zaslal mi těch drobotin as 30, vesměs měděných. Na některých se zdá, jakoby v stříbře byly smáčeny. Měli jsme v Čechách už v XIII. stol. špatné denary, avšak takovou bohopustou minci, jaká se razila v hnutí husitském na Horách a nyní opět v lukovském nálezu se vyskytla – takovou marně bychom hledali v dobách starších i mladších.“¹⁴

Nález byl zřejmě různorodější a můžeme jen litovat, že nebyl ve svém celku dochován. K jeho obsahu se můžeme vyslovovat pouze na základě dochovaných 49 exemplářů či jejich zlomků, které jsou uloženy v numismatickém depozitáři Městského muzea v Novém Bydžově. Jsou to měděné jednostranné mělce ražené peníze se lvem, mnohdy s dvojrázem, silně zkorodované a potažené měděnkou, snad ani v jediném případě nejsou ani potažené stříbrným plátkem. Jsou proto i značně nečitelné. Lev je špatně kresby v jedno- i dvojkruhu, alespoň v jednom případě je vysazený

¹⁰ Viz nálezový protokol v Nálezovém archivu numismatického depozitáře Krajského muzea východních Čech se sídlem v Hradci Králové.

¹¹ Městské muzeum v Novém Bydžově, přírůstková kniha z let 1888–1936, č. 548, 556; tamtéž, Protokoly Musejního spolku v Novém Bydžově 1888–1907, s. 67 (dne 17. října 1893); Katalog numismatické sbírky novobydžovského muzea, oddíl Hromadné nálezy.

¹² Pamětní kniha Kunvaldu, díl VIII, s. 89, zápis z roku 1965. Za upozornění na tento zápis vděčí příteli PhDr. Rudolfu Zrubkovi.

¹³ Dopis prof. Ed. Malého je uložen v Literárním archivu Národního muzea v Praze, fond korespondence Josefa Smolíka.

¹⁴ Dopis prof. Jos. Smolíka je uložen v Městském muzeu v Novém Bydžově.

nad korunou. Střížek je různého tvaru, jeho základem je čtverec či víceúhelník. Jde o typické „flůtky“ z let 1421 až 1422, které byly podle znění Starých letopisů českých XV. století raženy v různých částech země;¹⁵ úřední prameny jejich výrobu situují do Prahy a doloženy jsou i pro Tábor. Jejich větší soubor byl odkryt v Českém Brodu,¹⁶ přičemž jejich výskyt v nálezech té doby není běžný. Rovněž lukovský nález je prvním známým nálezem většího počtu „flůtků“ v severovýchodních Čechách.

Ve vsi byla tvrz již ve XIV. století, kterou v letech husitské revoluce vlastnil Dobran z Vlkoval, připomínaný ještě r. 1418, a poté jeho dcera Machna. Je tedy možné, že depot má majetnickou vazbu na některého z nich.¹⁷

8. N a h o ř a n y, o. Náchod

Při rekonstrukci stodoly Václava Troutnara, čp. 21, která 26. III. 1871 vyhořela, byl o žních 1871 nalezen „*as dvoužejdlíkový hrnek zlatých a stříbrných mincí z doby krále Jana Lucemburského a Sig-munda uherského*“. Část nálezů byla uložena v soukromém tzv. Rydlově museu ještě po první světové válce,¹⁸ část depotu nálezce Václav Dašek rozprodal, rovněž dukáty rozprodal.¹⁹ Když muzeum přešlo do majetku státu, depot v něm již uložen nebyl a nedají se zjistit jeho pozdější osudy.

Tento zřejmě vysoce zajímavý grošový nález obsahoval také měděné falzum groše Václava IV. spolu s „*groši tytéž doby*“.²⁰

9. R a d k y n ě, o. Jičín

Asi roku 1888 našel Jan Kuhn, rolník z Radkyně, při kopání pařezů v lese Odnoži u Bělé 2 zlaté mince „*s nápisem Gustav Adolf*“.²¹ Mince byly uloženy v novopackém muzeu, kde nyní – jak jsem zjistil osobním průzkumem – uloženy nejsou. Bližší nálezové okolnosti chybějí, takže se nedá přesně určit ani katastr místa nálezů.

Na MěstNV v Pecce je však uložen dukát, údajně koupený od jakéhosi občana z Radkyně, který minci prý našel někde v Radkyni. Totožná lokalita a téměř shodné časové období napovídají, že se s největší pravděpodobností jedná o jeden a týž, doposud neznámý depot. Minci uloženou na MěstNV v Pecce určují takto:

Sedmihradsko, Gabriel Bethlen (1608–1613), dukát 1612 jako Resch²² č. 159 (1).

¹⁵ Jejich zhodnocení srv.: C a s t e l i n, K.: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300–1471). Praha 1953, s. 166–175; t ý ž, Grossus Pragensis. Der Prager Groschen und seine Teilstücke 1300–1547. Braunschweig 1973, s. 31–34; S m o l í k, J.: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha 1971, s. 29 ad.

¹⁶ N o h e j l o v á, E.: Nález současných padělků tzv. husitských halétů v Čes. Brodě. NČČsl XVI–XVII, 1940–1941, s. 80–82. – N o h e j l o v á - P r á t o v á, E.: České, moravské a slezské nálezy mincí období grošového (1300–1547). Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Praha 1956, s. 166, č. 2245.

¹⁷ S r v. S e d l á č e k, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl V, Praha 1887, s. 301, 300.

¹⁸ P o z d í l e k, V.: Několik úryvků z pamětní knihy obce Nahořanské. In: Kladská stráž. Pokrokový týdeník pro okresy: Novoměstský nad Metují a Opocenský. Roč. II, 1925, č. 25 a 26, s. 127. – Ze zachovaného dopisu Josefa Dušky Josefu Smolíkovi vyplývá, že mince byly nalezeny asi až na podzim roku 1879. V nádobce, kterou získal rolník Rydlo, měly být „*ponejvíce mince různých států německých, stříbrné, ponejvíce Pruské, ale též dukáty*“. Z těchto dukátů určil J. Duška ražbu „*od Zikmunda Českého krále*“ (Archív Národního muzea v Praze, korespondence Jos. Smolika, Duškův dopis z 6. XI. 1879). S největší pravděpodobností se dá usuzovat, že jde o jeden a týž nález českých a německých grošů z XV. století.

¹⁹ Okresní archiv Náchod, Kronika obce Nahořan ze dne 1. ledna 1923, s. 67–68.

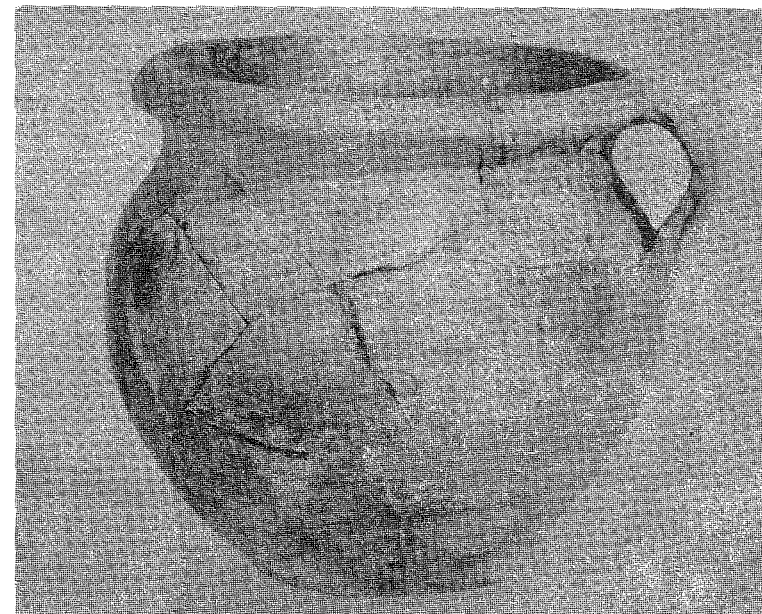
²⁰ Vlastivědné muzeum v Hořicích v Podkrkonoší, kartotéka Matějkovy numismatické sbírky (přír. č. 13 522), č. 178.

²¹ A n t o n, J.: Naše poklady. In: Novopacko. Vlastivědná monografie okresu. Díl II, Nová Paka 1927, s. 758–759.

²² R e s c h, A.: Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart. Herrmannstadt 1901.

10. R y c h n o v n a d K n ě ž n o u, o. Rychnov n. Kn.

Nálezový popis depotu pražských grošů z Rychnova, před lety publikovaný na stránkách tohoto sborníku, je – žel – částečně dezinformující.²³ Při zalamování textu do stránek vypadla fotografie popisovaného hrnečku, kterou zde otiskuji s odkazem na popis již uveřejněný,²⁴ a navíc do mého popisu se vloudil na s. 247–248 odstavec z předcházejícího nálezového popisu Josefa Petřtyla²⁵ začínající „Připomínám, že . . .“ a končící „85 sl.“.

Hrneček z nálezů pražských grošů v Rychnově nad Kněžnou. Foto AÚ ČSAV.

Redakce Numismatického sborníku tento omyl v následujícím svazku neuvedla na patřičnou míru, poněvadž asi předpokládala, že při bedlivějším čtení je jasné, že odstavec byl přehozen. Mezitím J. Hásková nepostřehla, že tento odstavec byl přehozen a vytkla mi neznalost Castelino-va chronologického řazení grošů Vladislava II. vyplývající z tohoto odstavce,²⁶ ale později svůj

²³ Š ů l a, J.: Nález pražských grošů v Rychnově nad Kněžnou. In: NumSb IX, Praha 1966, s. 247–248.

²⁴ Tamtéž, s. 248; popis, fotografie ani profil nádoby není zahrnut do díla: R a d o m ě r s k ý, P. – R i c h t e r, M.: Korpus české středověké keramiky datované mincemi. In: SbNM-A-XXVIII, 1974, s. 57–171.

²⁵ P e t ř t y l, J.: Nález pražských grošů z konce 15. stol. v Budislavi na Litomyšlsku. In: NumSb IX, s. 243–247.

²⁶ H á s k o v á, J.: Studie o Jagellonských groších z let 1471–1526. In: SbNM-A-XXII, 1968, s. 125, odstavec 26.

soud na základě mého upozornění opravila²⁷ a neznalost Castelinovy chronologie správně připsala J. Petrtlyovi. Přesto však Nemeškalovi opět připsali Petrtlyův nedostatek mně a J. Háskové.²⁸ Opětne tedy prohlašuji, že výtka neznalosti mně přisuzované není na místě a onen odstavec nepatří do mého článku, ale do článku předchozího autora.²⁹

²⁷ Hásková, J.: Pražské groše z let 1471–1526. Hradec Králové 1971, s. 11, 26.

²⁸ Nemeškalová-Jiroudková, Z. a Nemeškal, L.: Nález mincí z 16. a 17. století v Chýňavě (o Beroun). In: NumSb XV, 1977–78, Praha 1979, s. 263, pozn. 43.

²⁹ Poznámka výkonné redakce: je třeba s povděkem přijmout vysvětlující sdělení J. Šůly, neboť z původního textu v NumSb IX ani z citovaného textu J. Háskové nevyplývá, že v příspěvku J. Šůly v NumSb IX jde o tiskovou chybu. Přehlednost citovaného místa ještě znesnadňuje skutečnost, že mezi popisem nálezu J. Petrtly a J. Šůly je vložen popis nálezu z Držkovic od G. Balaši.

DANA SVOBODOVÁ

Nález mincí na II. olšanském hřbitově v Praze 3.

Členové Klubu Za starou Prahu, kteří o volných sobotách pracují na II. olšanském hřbitově v Praze 3, našli 9. října 1982 pod nakloněným náhrobkem W. M. Žemličky (hrob č. 32 na 8. oddělení) celkem 504 mincí, položených volně bez obalu takřka na povrchu zeminy. Mince byly odevzdány numismatickému oddělení Národního muzea v Praze, kde byly zapsány pod př. č. 75/82.

Jsou to tyto mince:

Československo, dvoukoruna 1947 (28), 1948 (28); koruna 1946 (378), 1947 (3); padesátihaléř 1921 (6), 1922 (22), 1924 (8), 1925 (2), 1931 (6), 1947 (15), 1948 (4), 1950 (1); dvacetihaléř 1927 (1), 1937 (1) a 1938 (1).

Podle letopočtu nejmladší ražby, padesátihaléře z roku 1950, došlo k uložení všech mincí někdy na počátku padesátých let 20. století. Platnost předválečných mincí končila již během roku 1947, takže nález, složený pouze z drobných nominálů obecného kovu, představoval v době svého ukrytí částku tehdejších 503 Kčs, tedy před měnovou reformou z 1. června 1953 celkem malý obnos, uschovaný z příčin těžko vysvětlitelných.

VĚRA NĚMEČKOVÁ

Zvláštnosti nálezu stříbrných desetikorun z Hradce Králové

Každý nález mincí je pro numismatiku přínosný. Existují však depoty, které jsou objevené především pro jiné společenské vědy, výjimečně i pro vědy přírodní. K takovým ojedinělým nálezům patří rovněž soubor československých desetikorun z let 1930–1933, který do numismatických sbírek Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové předal dne 27. 9. 1979 pracovník Krajské správy SNB s. Luděk Glos. Sdělil přitom, že mince byly nalezeny při rekonstrukci objektu čp. 174 v Pouchovské ulici (bývalá tzv. Hakrova vila) v Hradci Králové. Při čištění žumpy někdy v druhé polovině září 1979 byla nalezena rozpadlá kovová (plechová) krabice se silně zkorodovanými mincemi. Zbytky krabice, jejíž původní rozměry činily zhruba 15 × 20 × 7 cm na výšku, byly nálezcí zahozeny. Mince se částečně nacházely ve zbytku plechové krabice, částečně z ní byly vysypané. Při dalším vyprazdňování žumpy byly posbírány a omyty vodou. Bylo jich nalezeno celkem 219 kusů, z nichž 217 bylo předáno do numismatických sbírek královéhradeckého muzea.¹ Zbývající 2 mince zůstaly pro interní dokumentaci na Krajské správě SNB v Hradci Králové.

Vlivem silně agresivního prostředí byl povrch mincí pokryt černou až černofialovou krustou, která se vytvořila reakcí mezi odpadními látkami, lidskými exkrementy a prvky mincovní slitiny. Zkusmo byly tři mince² čistěny a chemicky konzervovány. Nebylo však dosaženo žádoucího efektu. Reliéf mincí byl natolik narušen, že mince jsou z numismatického hlediska téměř bezcenné. Jelikož se jednalo o nález na neobvyklém místě a konzervace mincí ukázala hloubku poškození reliéfu, byl povlak mincí předmětem dalšího chemicko-mineralogického zkoumání.³ Hlavní složkou zkoumaného povrchu mincí bylo stříbro a měď, pocházející z mincovního kovu. K dalším nalezeným prvkům patřil hlavně křemík, hliník, chlór, fosfor, vápník – ve stopách bylo nalezeno železo a mangan. Vznik krystalického povlaku na mincích byl důkladným rozbořem vysvětlen takto: Kovová k. abička a stříbrné mince vytvořily v odpadním roztoku s obsahem chloridu sodného jakýsi primitivní galvanický člunek. K mikrogalvanickým pochodům docházelo rovněž v samotné mincovní slitině, čímž byly uvolňovány kationty stříbra a mědi. Sloučením těchto prvků s anionty síry vznikly nové sloučeniny – nerosty, jež se staly předmětem dalšího úzce speciálního studia. Síra, potřebná k tvorbě nových nerostů, vznikla působením některých mikroorganismů na obsah jímky. Ukázalo se, že se jedná o vzácné nerosty ze skupiny stromeyeritu. Hlavním nalezeným nerostem je Mckinstryite⁴, který byl objeven a popsán teprve v roce 1966. V míře daleko menší se vy-

¹ Mince byly zapsány pod přírůstkovým číslem 61/79 a obdržely katalogizační čísla N 16 560–N 16 777. K těmto číslům náleží i kat. č. N 16 778, kde jsou uloženy úlomky mincí a jemný prášek, který byl setřen během manipulace s mincemi. Tyto zbytky byly zařazeny k nálezu pro případné další chemické a jiné rozbořy.

² Jedná se o čísla N 16 560 – N 16 562.

³ Přesný postup a výsledky tohoto výzkumu včetně srovnávacích tabulek a fotodokumentace byly publikovány v příspěvku: Doubek, Z. – Rychlý, R. – Siegl, J.: Secondary Mckinstryite Crystals, Cu_{0,8}Ag_{1,2}S. Kristall und Technik, 15, 1980, s. 98.

⁴ Vzorec: Cu_{0,8}Ag_{1,2}S.

skytl jalpait,⁵ který je také vzácný a v Československu nebyl dosud rovněž nalezen. Třetím objeveným nerostem byl běžnější stromeyerit.⁶

Ojedinělost tohoto nálezu mincí spočívá právě v objevu výše uvedené skupiny tří vzácných minerálů, vykrystalizovaných na stříbrných mincích. Jedná se zřejmě o vůbec první nález tohoto druhu, který je znám a byl odborně popsán.⁷ Stejně významná a zvláštní je okolnost, že uvedené minerály v tomto případě nevznikly volně v přírodě, ale prostřednictvím činnosti člověka.⁸

Tento nález mincí by mohl sloužit k demonstraci toho, že není zcela správné mince před určením čistit a konzervovat, aniž se udělá důkladný všestranný rozbor. Fotografická dokumentace, která je dnes obvyklá, nestačí. Bohužel jsme ještě nedospěli k tak úzké mezivědní spolupráci, aby tento požadavek byl splnitelný. Ale měli bychom pamatovat na budoucnost a u zvláště znečištěných (zkorodovaných) nálezů nechávat alespoň minimální vzorky pro budoucí výzkum.

⁵ Vzorec: $\text{Cu}_{0,45}\text{Ag}_{1,55}\text{S}$.

⁶ Vzorec: $\text{Cu}_{1+x}\text{Ag}_{1-x}\text{S}$.

⁷ Viz poznámka 3. Pro názornost uvádím, že bylo použito nejen speciálních metod, ale také vysoce výkonných přístrojů. Nerosty byly viditelné až při 500 a 1 000násobném zvětšení v rastrovacím elektronovém mikroskopu Tesla.

⁸ Za odbornou konzultaci si dovoluji poděkovat jednomu z účastníků odborného výzkumu mineralogů Zdeňku Doubkovi z Hradce Králové.

TABULKOVÁ PŘÍLOHA

1A

1B

2A

2B

3A

3B

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17A

17B

18

19

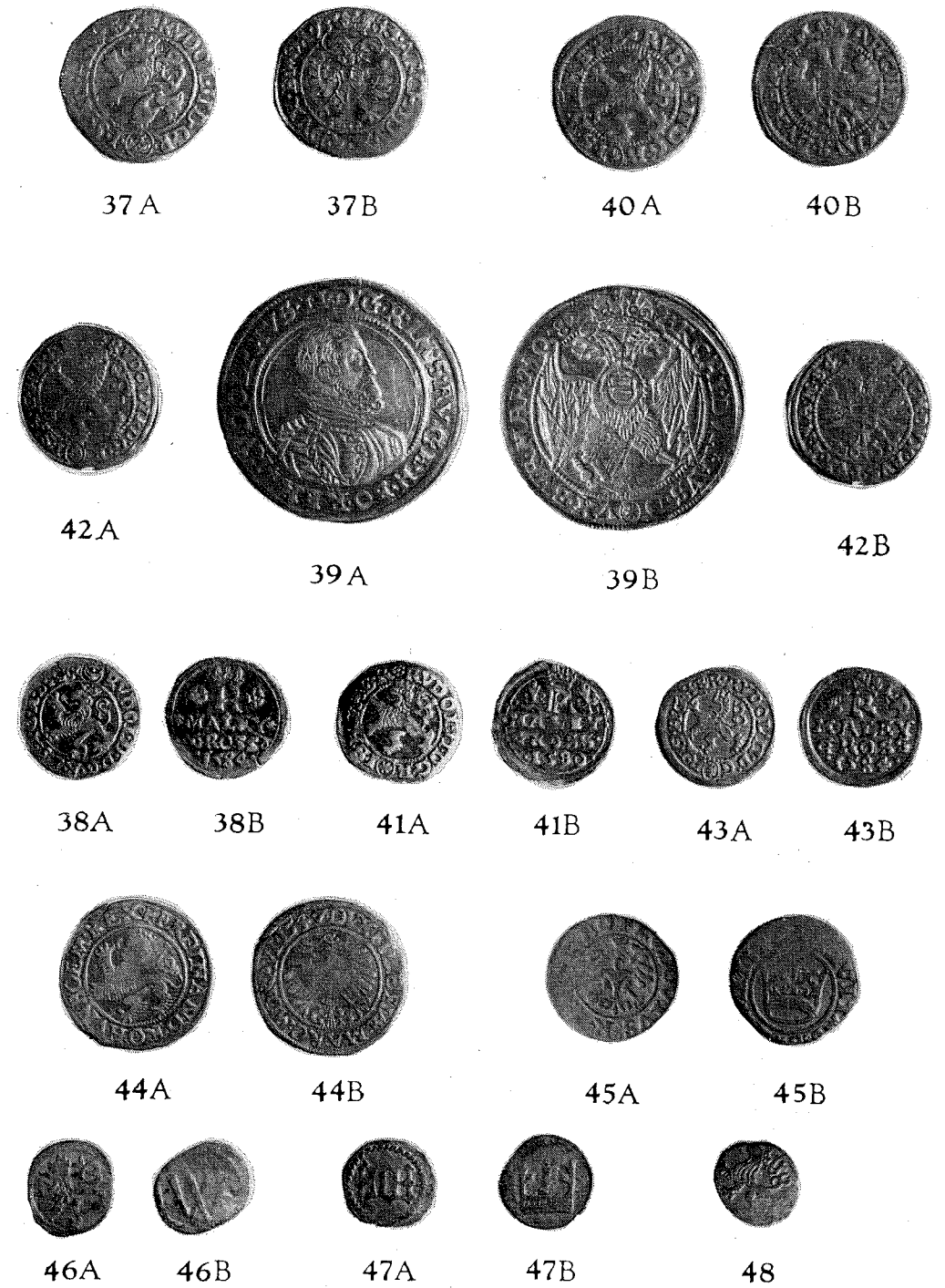
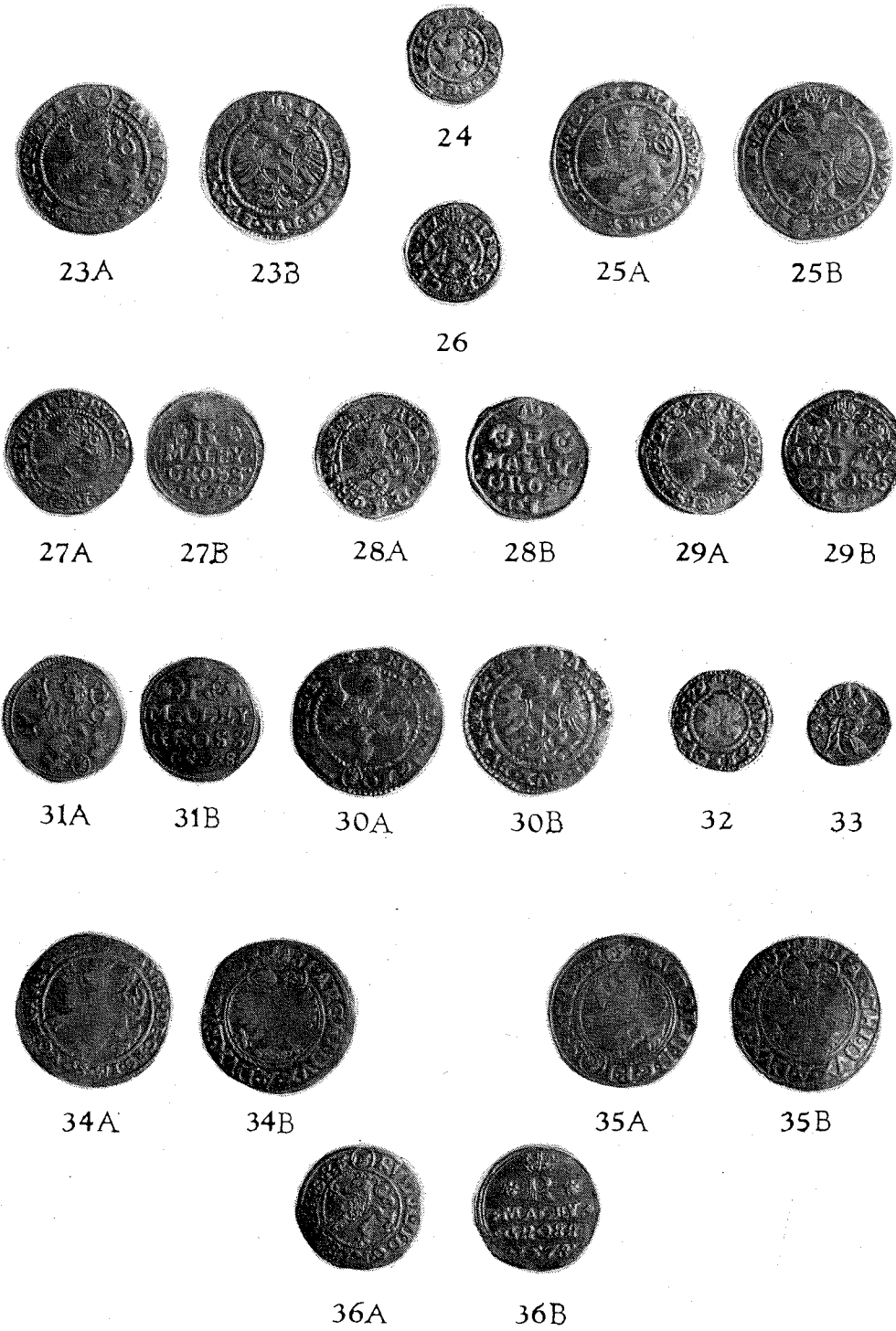
20

21

22

49A 49B 50 51 52 53 54

55 56 57 58 59 60 61

62A 62B 64A 64B 63 68

65A 65B 66A 66B 67A 67B

69 70 71A 71B 72A 72B

1 2

3 3

4

7

8

9

10

13

11

11

14

15

17

K 641

K 641

K 108

19

20

22

21

23

24

28

25

26

27

1

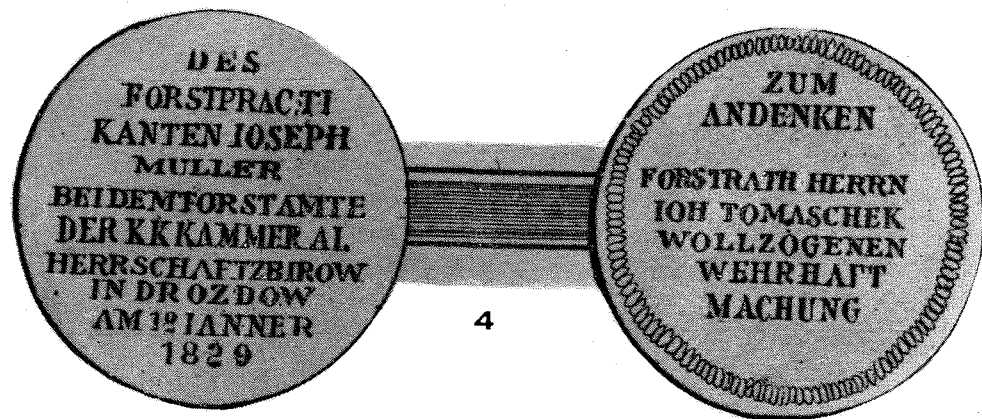

2

3

4

5

6

7a

7b

8

9

Články

Věra Němečková – Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, Poznámky k soupisu keltských mincí a jejich nalezišť v severovýchodních Čechách 5

Anton Fiala, K objevu miliarensis Constansa II. z pokladu ze Zemianskeho Vrbovku 15

Štefan Kazimír, Menový vývoj na Slovensku v 16. storočí v stredoeurópskych reláciách 21

Lubomír Nemeškal, Výroba mincí v kutnohorské mincovně v prvním údobí české tolarové ražby a její surovinové zdroje (1543–1561) 33

Zdenka Nemeškalová-Jiroudková – Jan Michálek – Lubomír Nemeškal, Nález mincí tolarového údobí v Chelčicích, o. Strakonice (Tab. I–IV) 81

Antonín Kostlán, Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen (Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu) 191

Jan Šmerda – Tomáš Krejčík, Medaile, plakety a žetony olomouckého biskupa Leopolda Viléma (Tab. V–VIII) 237

Miroslav Michálek, Myslivost a lesnictví v numismatice (Tab. IX–XII) 253

Nálezy

Jiří Sejbál, ml., Nález římských mincí v Rosicích, o. Brno-venkov 281

Zdenka Nemeškalová-Jiroudková – Jiří Waldhauser, Nález denáru Břetislava I. v Prachovských skalách u Jičína 282

Tomáš Krejčík, Denáry z kostrových hrobů z mladohradištního pohřebiště v Prušánkách, o. Hodonín 283

Ondřej Kolář, Nález mincí v Neznašově, o. České Budějovice 288

Ondřej Kolář, Nález mincí v Žerotíně-Strukově, o. Olomouc 288

Bohuslav Hladík, Nález mincí v Týnci nad Labem 289

Ondřej Kolář, Nález mincí ve Skočicích, o. Strakonice 289

Bohuslav Hladík, Nález mincí z první poloviny 16. století v Třešticích 290

Peter Braun – Zdenka Nemeškalová-Jiroudková, Nález dukátů na archeologickém výzkumu v Temelíně, o. České Budějovice 291

Ondřej Kolář, K nálezům mincí z okresu Strakonice 294

Jiří Chvojká, Nález mincí v Prachaticích 295

Jiří Chvojká, Nález mincí z počátku třicetileté války u Písku 296

Dana Svobodová, Nález ojedinělé mince z Libochovan, o. Litoměřice 298

Oldřich Šafář, Nález mincí v Teplicích nad Metují 299

Bohuslav Hladík, Nález mincí v Chlumci u Dačic 300

Jaroslav Š ů l a , Nálezy mincí v objektech sklářské hutě v Deštném v Orlických horách . . .	300
Jiří C h v o j k a , Nález platidel na Černé věži v Českých Budějovicích	302
Jaroslav Š ů l a , Deset starších nálezů mincí ze severovýchodních Čech	303
Dana S v o b o d o v á , Nález mincí na II. olšanském hřbitově v Praze 3	308
Věra N ě m e ě k o v á , Zvláštnosti nálezů stříbrných desetikorun z Hradce Králové	309
Tabulka I–XII	

Zusammenfassung

V. N ě m e ě k o v á – Z. N e m e š k a l o v á - J i r o u d k o v á , Bemerkungen zur Bestandaufnahme der keltischen Münzen und ihrer Fundorte in Nordostböhmen	10
A. F i a l a , Zur Entdeckung eines Miliarense Konstanz II. aus dem Schatz aus Zemiansky Vrbovok	20
Š. K a z i m ě r , Die Währungsentwicklung in der Slowakei im 16. Jahrhundert in mitteleuropäischen Relationen	32
L. N e m e š k a l , Die Münzproduktion in der Münzstätte zu Kutná Hora in der ersten Periode der böhmischen Talerprägung und ihre Rohstoffquellen (1543–1561)	79
Z. N e m e š k a l o v á - J i r o u d k o v á – J. M i c h á l e k – L. N e m e š k a l , Der Münzfund aus der Talerperiode in Chelčice, Bez. Strakonice (<i>Taf. I–IV</i>)	186
A. K o s t l á n , Münzfunde des böhmischen Milieus aus der Zeit des Dreißigjährigen Krieges als historische Quelle (Ein Beitrag zur Applikation mathematischer Methoden bei der Analyse historischer Massenquellen des Spätfeudalismus)	235
J. Š m e ř d a – T. K r e j č í k , Medaillen, Plaketten und Jetons Bischofs Leopold Wilhelm von Olomouc (<i>Taf. V–VIII</i>)	252
M. M i c h á l e k , Weidwerk und Forstwesen in der Numismatik (<i>Taf. IX–XII</i>)	279
Tafel I–XII	

NUMISMATICKÝ SBORNÍK XVII

Vydala Academia, nakladatelství Československé akademie věd Praha 1986

Obálku navrhl Jiří Ledr
 Redaktorka publikace dr. Eliška Čáňová a dr. Olga Adamová
 Technická redaktorka Iva Drbalová

Vytiskla Polygrafia, n. p., závod 6, Praha 8-Libeň
 Vydání 1. – 328 str. (43 obr.), příloh 12
 26,62 AA, – 27,02 VA

Náklad 1 200 výtisků – 02/63 – 6575
 21 – 032 – 86
 Cena brož. výt. 55 Kčs